



T.C. SANAYİ VE  
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI



İZMİR  
KALKINMA  
AJANSI

*Kültür  
Yayımları*

# TİCARET LİMANI İZMİR'İN DOĞUŞU

— 1688-1740 —



NECMI ÜLKER



İZMİR TARİHİ SERİSİ - IV





**İzmir Kalkınma Ajansı**  
**Kültür Yayınları – VIII**  
**İzmir Tarihi Serisi – IV**

*İzmir Development Agency*  
*Cultural Publications - VIII*  
*History of İzmir Series - IV*

**Ticaret Limanı,**  
**İzmir'in Doğuşu**  
**1688-1740**  
*The Rise of İzmir*  
**1688-1740**

**Necmi ÜLKER**

**Yayın Sahibi / Public Owner**

İzmir Kalkınma Ajansı  
*İzmir Development Agency*

Megapol Çarşı Kule 1203/11 Sok.  
No: 5-7 Kat: 19 Halkapınar Mah.  
Konak 35170 İzmir / Türkiye  
+90 232 489 81 81  
www.izka.org.tr

**Genel Yayın Yönetmeni / Editor-in-Chief**

Mehmed Âkif KÖSEOĞLU

**Çeviri / Translation**

Nurettin Elhüseyni

**Grafik Tasarım / Graphic Design**

Orçun ANDIÇ

**Basım / Printed by**

Metro Matbaacılık

Yahya Kemal Beyatlı Cad. No: 94  
Begos 3. Bölge Buca 35400 İzmir

**Baskı Bilgisi / Print Information**

1. Baskı / 1<sup>st</sup> Edition  
Aralık 2022 / December 2022  
250 Adet / 250 Copies

**ISBN**

978-605-5826-33-8

Bandrol Uygulamasına ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında  
Yönetmelik'in 5. maddesi 2. fıkrasına göre bandrol  
taşıması zorunlu değildir.

**Yasal Bilgi / Legal Information**

Bu kitap, İzmir Kalkınma Ajansı tarafından yayına  
hazırlanmış olup, kurumun ücretsiz kültür hizmetidir.  
Bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilmeden tanıtım  
için yayımlanacak yazılar dışında, İzmir Kalkınma  
Ajansı'nın yazılı izni alınmadan çoğaltılamaz.  
Satılamaz. © İzmir Kalkınma Ajansı.

*This book was prepared for print by İzmirDevelopment Agency  
as a free cultural service. All rights reserved. It cannot be  
reprinted without the written permission of İzmir Development  
Agency, apart from promotional articles with reference.  
Nonsalable. © İzmir Development Agency.*





T.C. SANAYİ VE  
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI



İZMİR  
KALKINMA  
AJANSI  
Kültür  
Yayımları

Ticaret Limanı  
**İzmir'in Doğuşu**  
**1688-1740**

NECMİ ÜLKER

*Michigan Üniversitesi'nde tarih dalında  
doktora diploması gereklerinin bir  
kısmını yerine getirmek üzere  
sunulan tez,  
1974*

**Doktora Komitesi:**

Yardımcı Profesör Bruce W. McGowan, Başkan  
Profesör Andrew S. Ehrenkreutz  
Doçent John V. A. Fine  
Profesör James Stewart-Robinson





REPUBLIC OF TÜRKİYE  
MINISTRY OF INDUSTRY  
AND TECHNOLOGY



İZMİR  
DEVELOPMENT  
AGENCY

*Cultural  
Publications*

# The Rise of İzmir 1688-1740

NECMİ ÜLKER

*A dissertation submitted in partial fulfillment  
of the requirements for the degree of  
Doctor of Philosophy (History) in  
The University of Michigan  
1974*

**Doctoral Committee:**

Assistant Professor Bruce W. McGowan, Chairman  
Professor Andrew S. Ehrenkreutz  
Associate Professor John V. A. Fine  
Professor James Stewart-Robinson





KAZIM'IN DOĞUSU

# Önsöz

## Preface

**K**orunaklı bir körfezin sonunda bulunan İzmir, küçük bir yerleşim merkezi olarak, XII. yy. başlarından itibaren Avrupa devletlerince ticari potansiyeli fark edilen bir liman kasabası olmuştur. Diğerlerine kıyasla doğal konumunun daha uygun oluşu ve İran'a kadar geniş ve ham ticari mallar üreten bir hinterlandının mevcudiyeti, İzmir'in gelişmeye uygun bir ticaret merkezi olarak önemini arttırmıştır. Önce Venedik ve Cenova şehir devletleri, sonra da İngiltere ve Fransa, İzmir'de konsolosluk açıp ticari faaliyetlerine hız vermişlerdir.

Anadolu'nun ticari malları ve İran'ın ham ipeği kervanlarla İzmir'e taşınmıştır. İngiliz ve Fransızlar kumaş gibi mamul sanayi ürünleri İzmir'e getirilip Anadolu ve İran'a kadar ulaştırmıştır. İzmir merkezli yapılan iki yönlü ticaretin sonucunda Avrupa'nın merkantilist devletleri büyük kazanç sağladıkları gibi Osmanlı Devleti de gümrük vergileri olarak hazinesine önemli miktarda gelir elde ediyordu.

**L**ocated at the edge of a sheltered bay, İzmir drew the attention of European countries as early as the 12th century as a port city with significant commercial potential. The convenient natural location and the wide hinterland expanding all the way to Iran in which commodities are produced promoted İzmir as a developing commercial center. The city-states of Venice and Genova, followed by Britain and France, assigned consulates in İzmir and accelerated commercial activities.

Anatolian commercial goods and Iranian raw silk were transported to İzmir by caravans. The British and the French brought manufactured industrial products, such as fabric, to İzmir and delivered it all the way across Anatolia to Iran. In addition to providing substantial proceeds to European mercantilist states, the two-way trade centered in İzmir provided a significant income to the Ottoman treasury through customs taxes.

İzmir'le ilgili arşiv belgelerinin çok olduğu ve bu konuda akademik bir çalışmanın yokluğundan dolayı İzmir'i tez olarak çalışmamı University of Michigan'da hocam olan Dr. Colin Heywood 1970'de bana bildirilmişti. 1688-1740 dönemiyle ilgili yazdığım bu tez, İzmir'in ticaret tarihiyle ilgili yapılan ilk akademik çalışmadır.

Tezim, Marsilya Ticaret Odası, Londra'daki Public Record Office, Osmanlı Arşivleri, British Museum Kütüphanesi, Fransa'nın İzmir Konsolosluk Raporları ve basılmış materyallere dayanmaktadır.

İlgili Dönemde oniki Levant (Doğu Akdeniz) limanı arasında yer alan İzmir, merkantilist devletlerle yapılan toplam ticarete birinci sırayı almış olup, en yakın rakibi Mısır'ın İskenderiye Limanı olmuştur. Kısacası, bu tez ile bir liman şehri olan İzmir'in ilgili dönemde Levant'ın diğer limanları arasında en yüksek ticari kapasiteye sahip olduğu ve lider durumuna yükseldiği ispat edilmiştir. İzmir, kara ve deniz yollarının kavşak noktası olarak gelişimini sürdürmüş ve *Akdeniz'in İncisi* ünvanını hak etmiştir.

İzmir'in ticaret merkezi olarak doğuşu tezimin basımını sağlayan İzmir Kalkınma Ajansı'na şükranlarımı sunarım. Tezimin yurt içi ve dışındaki akademisyenler ve ilgili kurumlara yararlı olacağı kanısındayım.

While there are extensive archives on İzmir, there is a lack of academic research in the field. My professor at the University of Michigan, Colin Heywood, Ph.D., advised me to study İzmir in my thesis in 1970. This thesis, written on the period between 1688 and 1740, is the first academic study on the commercial history of İzmir.

My thesis is based on my research at the Marseille Provence Chamber of Commerce, the Public Record Office in London, the Ottoman Archives, the British Museum Library, the reports of the French Consulate in İzmir, and other published materials.

One of the 12 ports of the Levant (East Mediterranean) at the time, İzmir ranked first in total trade volume with mercantilist states, followed closely by the Port of Alexandria in Egypt. To be concise, this thesis concluded that İzmir, as a port city, had a significant trade capacity among the Levantine ports of the time and was the leading port in this region. İzmir continued to be the crossroads of land and seaways and became *the Pearl of the Mediterranean*.

I would like to express my gratitude to İzmir Development Agency for providing me with the opportunity to publish my thesis on the rise of İzmir as a commercial hub. I remain confident that my thesis will prove useful to scholars in Turkey and around the world and concerned organizations.

**PROF. DR. NECMİ ÜLKER**



## ÖNSÖZ

Korunaklı bir körfezin sonunda bulunan İzmir, küçük bir yerleşim merkezi olarak, XII. yy. başlarından itibaren Avrupa devletlerince ticarî potansiyeli fark edilen bir liman kasabası olmuştur. Diğerlerine kıyasla doğal korunmasının daha uygun olması ve İran'a kadar geniş ve ham ticarî mallar üreten bir kuzeyden gelen mercudiyeti, İzmir'in gelişmeye uygun bir ticaret merkezi olarak önemini arttırmıştır. Önce Venedik ve Cenoza şehir devletleri, sonra da İngiltere ve Fransa, İzmir'de konşolosluk açıp ticarî faaliyetlerine hız vermişlerdir.

Anadolu'nun ticarî malları ve İran'ın ham ipeğikeranlarla İzmir'e taşınmıştır. İngiliz ve Fransızlar kumaş gibi mamul sanayi ürünleri İzmir'e getirilip Anadolu ve İran'a kadar ulaştırılmıştır. İzmir merkezli yapılan iki yönlü ticaretin sonucunda Avrupa'nın merkantilist devletleri büyük kazanç sağladıkları gibi Osmanlı Devleti de gümrük vergileri olarak hazinesine önemli miktarda gelir elde ediyordu.

İzmirle ilgili arşiv belgelerinin çok olduğu ve bu konuda akade-mik bir çalışmanın yokluğundan dolayı, İzmir'i tez olarak çalışmamı *University of Michigan*'da hocam olan Dr. Colin Heywood 1970'de bana bildi-rmişti. 1688-1740 dönemiyle ilgili yazdığım bu tez, İzmir'in ticaret tarihıyla ilgili yapılan ilk çalışmadır.

Tezim *Marsilya Ticaret Odası*, Londra'daki *Public Record Office*, *Osmanlı Arşivleri*, *British Museum Kütüphanesi*, Fransa'nın İzmir Konsolosluk Raporları ve basılmış materyallere dayanmaktadır.

İlgili dönemde oniki Levant (Doğu Akdeniz) limanı arasında yer alan İzmir, merkantilist devletlerle yapılan toplam ticaretle birinci sırayı almış olup, en yakın rakibi Mısır'ın İskenderiye limanı olmuştur. Kısacası, bu tez ile bir liman şehri olan İzmir'in ilgili dönemde Levant'ta diğer limanları arasın-da en yüksek ticarî kapasiteye sahip olduğu ve lider durumuna yükseldiği ispat edilmiştir. İzmir, kara ve deniz yollarının kavşak noktası olarak gelişimini sürdürmüş ve Akdeniz'in incisi ünvanını hak etmiştir.

İzmir'in ticaret merkezi olarak doğuşu tezimin başımın sağlayan İzmir Kalkınma Ajansına şükranlarımı sunarım. Tezimin yurt içi ve yurt dışındaki akademisyenler ve ilgili kurumlara yararlı olacağına inanıyorum.

Prof. Dr. Necmi Ülker

*Gülcihan ile Cenk Tayanç ve Ayça Berna'ya*



# Teşekkür

## Acknowledgments

**T**ezimi sunduğum doktora komitesinin başkanı Profesör Bruce McGowan'a bu tezi hazırlamanın sonraki aşamalarında yol göstericiliğinden ve verdiği tavsiyelerden dolayı minnettarlığımı ifade etmek isterim. Ayrıca Profesör Andrew S. Ehrenkreutz'a önerilerinden ve teşvikinden, Profesör James Stewart-Robinson'a bu çalışmada kullandığım Osmanlı belgelerinin tashihi boyunca bana sabırla yardım etmesinden ve Profesör John V. A. Fine, Jr.'a titiz okumasından ve birçok yararlı önerisinden dolayı özel teşekkür borçluyum.

Chicago Üniversitesi'nden Profesör Halil İnalçık'a da bu çalışmanın erken bir aşamasında sunduğu ve büyük ölçüde yararlandığım önerilerinden dolayı şükran borcum var.

**I**would like to express my gratitude to Professor Bruce McGowan, chairman of my doctoral committee, for his guidance and his advice in the later stages of preparing this dissertation. My special thanks are also due Professor Andrew S. Ehrenkreutz, for his suggestions and encouragement, to Professor James Stewart-Robinson for patiently helping me through the proofreading of the Ottoman documents I used in this study and to Professor John V. A. Fine, Jr., for his careful reading and many helpful suggestions.

I am also indebted to Professor Halil İnalçık of the University of Chicago for suggestion: he offered at an early stage of this work and from which I benefited greatly.

Özellikle İstanbul Başbakanlık Arşivi'nden Osmanlı belgeleri edinmede unutulmaz yardımları dokunan Türk arşivciler Ziya ve Eşref Eşrefoğlu'na ve arşiv malzemesi sağlamada sürekli yardımını olmadan değerli Marsilya Ticaret Odası Arşivleri'nden yararlanamamış olacağım Mösyö Ferriol Rebuffat'ya özel teşekkür etmeliyim. Suriyeli öğretim üyesi meslektaşım Dr. Abdülkerim Refik de Marsilya'daki araştırmama yardımda bulundu.

Dostlarım Burton G. Livingston ile Roderic L. Cook'a tezimin bütün aşamalarında sabırlı okumalarından ve bana sundukları yardımdan dolayı derin takdir ve şükran duygumu belirtmeliyim. Daktilografım Bayan Janet Vaughn'a bu çalışmayı tamamlamadaki uzmanca katkısından dolayı özel teşekkürümü sunarım.

Son olarak, birkaç yıl boyunca evimin her tarafına yığılı metinlerle ve araştırma malzemeleriyle birlikte yaşayan eşim Gülcihan'ın sürekli sabrı, özverisi ve teşviki olmadan bu tezi hazırlamam ve son biçimine kavuşturmam mümkün olmazdı.

My special thanks re also due to the Turkish archivists Ziya and Eşref Eşrefoğlu, whose assistance was unforgettable, especially in providing Ottoman documents from the Prime Minister's Archives at İstanbul; and to Monsieur Ferriol Rebuffat without whose constant help in providing archival material it would not have been possible to utilize the valuable Archives of the Chamber of Commerce in Marseille. My colleague Dr. Abdul Karim Rafeq, a Syrian scholar, also offered help while I was doing research in Marseille.

I record my deep appreciation and gratitude to my friends Burton G. Livingston and Roderic L. Cook for their patient reading and for assistance offered me in all the stages of my dissertation. Special thanks to my typist Mrs. Janet Vaughn for her competent contribution in the completion of this work.

Finally, it would have been impossible for me to prepare this dissertation and put it into final form without the constant patience, sacrifice, and encouragement of my wife Gülcihan, who has lived with manuscripts and research materials piled throughout our home for several years.

***Ann Arbor, Michigan***

***11 Ağustos 1974***

***August 11, 1974***







# İçindekiler / Contents

<b>Giriş</b>	
<i>Introduction</i>	<b>19</b>
<b>A. Tezin Amacı</b>	
<i>Purpose of the dissertation</i>	19
<b>B. Kaynak Malzemeleri Değerlendirme</b>	
<i>Discussion of the source materials</i>	22
<b>C. Osmanlı İzmir'i'nin 1688'e Kadarki Kısa Bir Tarihsel Geçmişi</b>	
<i>A Brief Historical Background of Ottoman İzmir to 1688</i>	34
<b>Giriş Notları</b>	
<i>Notes to Introduction</i>	39
<b>1. BÖLÜM İzmir ve Çevresinin Fiziksel ve Demografik Bir Tasviri</b>	
<b>CHAPTER ONE A Physical and Demographical Description of İzmir and of Its Environs</b>	<b>45</b>
<b>Giriş</b>	
<i>Introduction</i>	45
<b>A. 1688 Öncesindeki İzmir'in Fiziksel Tasviri</b>	
<i>Physical Description of İzmir Before 1688</i>	47
<b>B. 1688 Depremi ve İzmir'in Yıkılışı</b>	
<i>The Earthquake of 1688 and the Destruction of İzmir</i>	61
<b>C. 1688'den Sonra İzmir'i Yeniden İnşa Sorunları</b>	
<i>Problems of Rebuilding İzmir after 1688</i>	66
<b>D. 1688'den Sonra Demografik Etkenler</b>	
<i>Demographic factors after 1688</i>	66
<b>E. 1688 Depreminin Ticarete Etkisi</b>	
<i>The Impact of the 1688 Earthquake on Trade</i>	68
<b>F. Özet</b>	
<i>Summary</i>	74
<b>Bölüm Bir Notları</b>	
<i>Notes to Chapter One</i>	74
<b>2. BÖLÜM 1698-1740 Arasında Fransız ve İngiliz İthalat ve İhracatı</b>	
<b>CHAPTER TWO Import and Export Trade of The French and English Between 1698-1740</b>	<b>89</b>
<b>Giriş</b>	
<i>Introduction</i>	89
<b>A. Kervan Ticaretinin İzmir için Önemi</b>	
<i>Importance of the Caravan Trade for İzmir</i>	91
<b>B. İhracat</b>	
<i>Export Trade</i>	95
<b>C. İthalat</b>	
<i>Import Trade</i>	144
<b>D. İzmir: Doğu Akdeniz'in Ana Limanı (Échelle)</b>	
<i>İzmir: The Chief Port (Echelle) of the Levant</i>	161
<b>Sonuç</b>	
<i>Conclusion</i>	173
<b>Bölüm İki Notları</b>	
<i>Notes to Chapter Two</i>	175

<b>3. BÖLÜM İzmir'deki İngiliz ve Fransız Milletleri</b>	<b>201</b>
CHAPTER THREE <i>The English and French Nations in İzmir</i>	
Giriş <i>Introduction</i>	201
A. İzmir'deki İngiliz "Millet"i <i>The English "Nation" in İzmir</i>	206
B. İzmir'deki Fransız "Millet"i <i>The French "Nation" in İzmir</i>	230
C. İzmir'deki Diğer "Milletler" <i>The Other "Nations" in İzmir</i>	243
D. İzmir'deki Yahudiler, Ermeniler ve Öbür Halklar <i>The Jews, the Armenians and Others in İzmir</i>	253
E. İzmir'de Osmanlı-Avrupalı Sosyal Temasları <i>Ottoman-European Social Contact in İzmir</i>	257
Sonuç <i>Conclusion</i>	261
Bölüm Üç Notları <i>Notes to Chapter Three</i>	262
<b>4. BÖLÜM Osmanlı Merkezi İdaresi ve İzmir'deki İngiliz ve Fransız Kolonilerinin Güvenliğini ve Ekonomik Esenliğini Sağlamada Karşılaştığı Sorunlar</b>	<b>289</b>
CHAPTER FOUR <i>The Central Ottoman Administration and Its Problems of Securing Safety and Economic Well-Being for The English and French Colonies of İzmir</i>	
Giriş <i>Introduction</i>	289
A. Bir İdari Birim Olarak İzmir <i>İzmir, an Administrative Unit</i>	291
B. İzmir'deki İdari Makamlar <i>Administrative Offices in İzmir</i>	292
C. Karışıkların İzmir'deki Kent Yaşamını Tehdit Edişi, 1688-1740 <i>Disorders Threaten İzmir's city-life, 1688-1740</i>	308
Sonuç <i>Conclusion</i>	321
Bölüm Dört Notları <i>Notes to Chapter Four</i>	323
<b>Sonuçlar</b> <i>Conclusions</i>	<b>337</b>
EK - A / APPENDIX A	340
EK - B / APPENDIX B	342
Bibliyografya / <i>Bibliography</i>	349

## Görseller / Figures

<b>[ GÖRSEL 1 ]</b> Aydınoğulları Hanedanı [ FIGURE 1 ] <i>Dynasty of Aydınoğulları</i> _____	42
<b>[ GÖRSEL 2 ]</b> Sancakburnu Kalesi [ FIGURE 2 ] <i>Castle On Sancak-Burnu Point</i> _____	87
<b>[ GÖRSEL 3 ]</b> İzmir Üzerinden Fransa'ya İthal Edilen Ardasse İpeğinin Toplam Değeri, 1700-1740 [ FIGURE 3 ] <i>Total Value of Ardasse Silk Imported into France Through İzmir, 1700-1740</i> _____	104
<b>[ GÖRSEL 4 ]</b> Doğu Akdeniz'den İngiltere'ye İthal Edilen Ham İpeğin Toplam Değeri, 1698-1740 [ FIGURE 4 ] <i>Total Value of Raw Silk Imported into England From The Levant, 1698-1740</i> _____	108
<b>[ GÖRSEL 5 ]</b> Doğu Akdeniz'den İngiltere'ye İthal Edilen Tiftik İpliği, 1698-1700 [ FIGURE 5 ] <i>Mohair Yarn Imported into England From The Levant, 1698-1700</i> _____	123
<b>[ GÖRSEL 6 ]</b> İzmir'den Fransa'ya İhraç Edilen Tiftik İpliği, 1700-1740 [ FIGURE 6 ] <i>Mohair Yarn Exported From İzmir to France, 1700-1740</i> _____	126
<b>[ GÖRSEL 7 ]</b> İzmir'den Fransa'ya İhraç Edilen Ham Pamuk, 1700-1740 [ FIGURE 7 ] <i>Raw Cotton Exported From İzmir to France, 1700-1740</i> _____	133
<b>[ GÖRSEL 8 ]</b> İngilizlerin Doğu Akdeniz'e Çuha İhracatı, 1698-1740 [ FIGURE 8 ] <i>English Exportation of Broad Cloth to the Levant, 1689-1740</i> _____	151
<b>[ GÖRSEL 9 ]</b> İzmir'in Marsilya'ya Toplam İhracatı, 1671-1740 [ FIGURE 9 ] <i>İzmir's Total Exports to Marsilee, 1671-1740</i> _____	164
<b>[ GÖRSEL 10 ]</b> Fransa'nın Doğu Akdeniz'den Toplam İthalatı, 1700-1740 [ FIGURE 10 ] <i>France's Total Imports From The Levant, 1700-1740</i> _____	169
<b>[ GÖRSEL 11 ]</b> İngiltere'nin Doğu Akdeniz'den Toplam İthalatı, 1700-1740 [ FIGURE 11 ] <i>England's Total Imports From The Levant, 1700-1740</i> _____	170
<b>[ GÖRSEL 12 ]</b> İzmir Körfezi İllustrasyonu - I [ FIGURE 12 ] <i>Illustration of İzmir Bay - I</i> _____	345
<b>[ GÖRSEL 13 ]</b> İzmir Körfezi İllustrasyonu - II [ FIGURE 13 ] <i>Illustration of İzmir Bay - II</i> _____	346

# Haritalar / Maps

- [ HARİTA 1 ]** Çaka ya da İzmir Beyliği Haritası (1081-1097) 43  
[ MAP 1 ] *Map of Çaka or İzmir Beylikate (1081-1097)*
- [ HARİTA 2 ]** Piri Reis'e Göre İzmir Limanı, 1521 ? 86  
[ MAP 2 ] *The Port of İzmir, According to Piri Reis, 1521 ?*
- [ HARİTA 3 ]** İzmir Körfezi 87  
[ MAP 3 ] *The Bay of İzmir*
- [ HARİTA 4 ]** İzmir'in Yakın Hinterlandı ve Kervan Güzergâhları 196  
[ MAP 4 ] *Immediate Hinterland of İzmir and Caravan Routes*
- [ HARİTA 5 ]** 17. ve 18. Yüzyıllarda Anadolu'nun Kervan Güzergâhları 00  
[ MAP 5 ] *Caravan Routes of Anatolia In The XVII<sup>th</sup> and XVIII<sup>th</sup> Centuries*



# Not Göndermelerinde Kullanılan Kısaltmalar

## Abbreviations Employed in Footnote References

**A.C.C.M.** Archives de la Chambre de Commerce de Marseille, Fransa

**A.N. A.E. B<sup>1</sup>** Archives Nationales de Paris, Affaires Étrangères, Serie B<sup>1</sup>

**Add. MSS** Additional Manuscripts (B.M.)

**B.M.** British Museum, Londra / *London*

**D.T.C.F.D.** Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi

**E.I.** Encyclopedia of Islam, **The**, birinci baskı / *first edition*

**E.I.<sup>2</sup>** Encyclopedia of Islam, **The**, ikinci baskı / *second edition*

**İ.A.** İslam Ansiklopedisi

**B.O.A.** Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul, Türkiye

**M.D.** Mühimme Defterleri

(B.O.A.) & Chicago Üniversitesi / (*I.B.A.*) & *University of Chicago*,  
(Profesör Benningsen fotokopileri) / (*Professor Benningsen xeroxes*)

**İ.Ü.İ.F.M.** İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası

**P.R.O.** Public Record Office, Londra / *London*

**S.P.** State Papers (P.R.O. korumasında / *preserved in P.R.O.*)



# Giriş

## Introduction

### A. TEZİN AMACI

#### PURPOSE OF THE DISSERTATION

**B**u tez esasen Batı Anadolu'da Ege kıyısında yer alan İzmir'in 1688-1740 döneminde önemli bir Osmanlı ticaret limanı olarak doğuşuyla ilgilidir. Fransızların bu dönemde Doğu Akdeniz ticaretinde üstünlüğü yeniden kapma planlarında İzmir'in önemine de ağırlık verilmektedir. Özellikle Colbert'in görevi gelişinden sonra Fransa'nın ticari ilgisi yoğun biçimde bu Osmanlı liman kentine odaklıydı. İzmir'in bu dönemdeki ticari tarihine İngilizlerin katkısı da hatırı sayılır boyuttaydı. Fransa'nın Doğu Akdeniz pazarında baskın bir konum elde etmeye ciddi biçimde giriştiği 17. yüzyılın sonunda İngiltere Doğu Akdeniz'de başta gelen Batılı ticaret gücüydü. Bunu izleyen Fransız-İngiliz rekabeti İzmir'i Yakındoğu'nun en önemli ticaret

**T**his dissertation is primarily concerned with the rise of İzmir, located in western Anatolia on the Aegean, as an important commercial Ottoman port in the period of 1688-1740. Emphasis is also placed on the importance of İzmir in the plans of the French to recapture primacy in the trade of the Levant during this period. The commercial interest of France, especially after Colbert's succession, was intensely focused on this Ottoman port city. Also the contribution of the English to the commercial history of İzmir in this period was considerable. England was the major Western trading power in the Levant at the end of the seventeenth century when France seriously attempted to obtain predominant position in the Levantine market. The rivalry which ensued between the French and

merkezlerinden biri haline getirmeye katkıda bulundu. Dolayısıyla bu tezde İzmir'in artan ekonomik ağırlığında İngiliz-Fransız ticari rekabetinin önemini gözler önüne sermeye çalışılacaktır.

Osmanlı merkezî yönetiminin izlediği politika İzmir'i bölgenin başta gelen ticaret merkezlerinden birine dönüştürmeyi sağlayan başka bir etkindi. Osmanlı yönetimi bu kaynaktan elde edilen gelir vergisinin İstanbul'daki devlet hazinesine akışını sürdürmek açısından İzmir'deki ticareti her zaman teşvik etmek istemişti. Gerek ticaret yönelimli iki Batı devleti arasındaki rekabet, gerek İzmir'deki ticarete dönük Osmanlı ekonomi politikası 18. yüzyılda İzmir'i o zamandan beri sürdüreceği bir konumla uluslararası bir ticaret limanına dönüştürmeyi sağladı.

İzmir üzerinde çalışmayı seçmemin birkaç sebebi vardır. Ne Batılı uzmanlar ne Türk tarihçiler özel olarak İzmir üzerine araştırma yapmışlardır. Eserlerinde kente değinmeleri ancak söz arasındadır. Bu bakımdan İzmir'in tarihçilerden ilgi görmeyi hak ettiği ve özel olarak bu dönemdeki İzmir'i konu alan araştırmalarla İzmir'in daha önemli rolünün kavranacağı kanısındayım.

İzmir'le ilgili bu teze 1688 tarihinden başlamamın sebepleri vardır. Bence 1688 yılı İzmir'in ekonomi tarihi açısından önemlidir. O yıl İngiltere önemli bir devrimle sarsılırken, İzmir kısa bir süre için bütün ticaretini etkileyen doğal bir felakete sarsıldı. Büyük çaplı bir deprem ve onu izleyen yangın neredeyse bütün kenti vurdu. Liman boyunca kurulmuş önemli bir iş alanı olan "Frenk Sokağı" Avrupalı tüccarların önemli belgeleriyle ve paralarıyla birlikte tamamen yok oldu.

the English contributed to making İzmir one of the most important trading centers of the Near East. Thus, this dissertation will attempt to illustrate the importance of the Anglo-French commercial rivalry to the growing economic importance of İzmir.

The policy of the central Ottoman government became another factor in building İzmir into one of the major trading centers in the Ottoman government had always wanted to encourage trade in İzmir so that income tax derived from this source would keep flowing into the imperial treasury in İstanbul. Both the rivalry between the two-trade oriented Western states and Ottoman economic policy toward trade in İzmir helped build İzmir into an international trade port during the eighteenth century, a position which this city has maintained since that time.

The reasons that I have chosen to work on İzmir are several. Neither Western scholars nor Turkish historians have done research specifically on İzmir. If the city was mentioned in their works it was only in passing. Thus, I feel that İzmir deserves the attention of historians and that research specifically on İzmir during this period would give recognition of İzmir's more significant role.

There are reasons to start this dissertation on İzmir in 1688. I believe the year 1688 is important for the economic history of İzmir. In this year England was shaken by an important revolution whereas İzmir was shaken by a natural disaster affecting, for a short time, its entire trade. A major earthquake and the fire following it claimed almost the whole city. The so-called "Frank Street", an important business quarter laid out along the port, was entirely destroyed along with the important documents and

En çok zararı İngilizler ve Fransızlar gördü. Bu felaket bütün yabancı “millet”lerin ticaretini Doğu Akdeniz işlerini yeniden oturtacak başka bir yer aramayı düşünecekleri ölçüde etkiledi. Ancak İzmir’in olumlu yanlarını gözden geçirdikten sonra, planlarını değiştirip tekrar kente yerleştiler. İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası’nın ticari üstünlüğü 1740’a doğru hatırı sayılır derecede zayıfladı. Bu da Doğu Akdeniz’deki yeni Fransız konumunu Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa arasında 1716-1740’taki bir yakınlaşmanın da büyük katkısıyla güçlendirdi. Fransa 1740’tan sonra İstanbul’da (dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu’nda) en çok kayırılan “millet” haline geldi ve böylece Doğu Akdeniz ticaretinde sarsılmaz bir konum elde etti.

İzmir üzerine İzmirli Rumlarca daha önce yürütülmüş iki çalışma vardır. Birincisi K. Oikonomos’un B. F. Slaars tarafından Fransızcaya çevrilen ve 1868’de İzmir’de yayımlanan *Étude sur Smyrne* eseridir. Yunanca aslı 1817’de Viyana’da *Savant Hermès* dergisinde çıkmıştır. Osmanlıca ya da Türkçe kaynaklardan yararlanmayan bu eser esas olarak İzmir’in antik tarihini ele aldığı ve üzerinde durduğumuz dönemi kapsamadığı gibi, İzmir’in ekonomik yaşamını da değerlendirmez. D. Georgiadès’in yazdığı *Smyrne et l’Asie Mineure: au point de vue économique et commerical* adlı ikinci kitap 1885’te Paris’te yayımlanmıştır. Esas olarak 19. yüzyılı konu alırken, hiçbir Türkçe kaynak kullanmamıştır. Söz konusu her iki eser de İzmir’in hep bir Yunan şehri olduğunu vurgulamaları açısından genelde taraflıdır.

Doğu Akdeniz ticareti üzerine kapsamlı araştırmalar yürütmüş önde gelen

the currency of the European merchants. The English and the French suffered the most. This disaster affected the trade of all of the foreign “nations” to a degree that they considered looking for another place to reestablish their Levantine trade. However, after reconsideration of the merits of İzmir, they changed their plans and resettled in that city. By the year 1740 the commercial supremacy enjoyed by the English Levant Company weakened considerably. This strengthened the new French position in the Levant Which was also greatly aided by a reapprochement during 1716-1740 between the Ottoman Empire and France. After 1740, France became the most favored “nation” in İstanbul--thus in the Ottoman Empire--thus, France acquired an unchallenged position in the Levant trade.

There are two previous studies done on İzmir by Greeks from İzmir. The first is K. Oikonomos’s *Étude sur Smyrne* which was translated into French and edited by B. F. Slaars and published in Smyrne in 1868. The Greek original was published in the periodical *Savant Hermes*, in Vienna in 1817. This work which did not make use of any Ottoman or Turkish sources, deals basically with the ancient history of İzmir and does not include the period we are interested in nor does the book discuss the economic life of İzmir. The second book was written by D. Georgiades and is titled *Smyrne et l’Asie Mineure: au point de vue économique et commerical*. It was published in Paris in 1885. This work is concerned basically with the nineteenth century. It did not use any Turkish sources. Both works tended to be biased in that they each stressed the point that İzmir was and always has been a Greek town.

The leading western scholars who have



Batılı uzmanlar Paul Masson, A. C. Wood ve Robert Paris'tir. Hepsi İzmir'i küçük çaplı bir konu olarak ele alır ve kentin ekonomik yaşamı konusunda çok fazla ayrıntı sunmaz. Bu yazarların hiçbiri Doğu Akdeniz ticareti üzerine herhangi bir araştırmasında Türkçe kaynaklardan ya da belgelerden yararlanmamıştır. Osmanlıca belgelere erişebilen Türk tarihçilerce İzmir'in ticareti üzerine ne yazık ki bir araştırma yapılmış değildir. Dolayısıyla bu tezdeki amaç İzmir'de 1688-1740'ta Fransız ve İngiliz ticaret koloniler arasındaki ticari rekabeti ve hem Batı dillerindeki kaynaklarda hem Osmanlı arşiv kayıtlarında görüldüğü şekliyle İzmir'de bu Batılı ticaret kolonileri ile Osmanlı yetkileri arasındaki ilişkiler ortaya koymaktır. Fransızların Doğu Akdeniz'de ekonomik üstünlüğü yeniden kazanma mücadelesinde İzmir'in öneminin gözetilmesi ve Batı dillerindeki kaynakların yanı sıra Osmanlı kaynaklarının kullanılması, Doğu Akdeniz'in ekonomi tarihini anlamada bu tezin öngörülen katkısını yansıtır.

done extensive research on Levantine trade are Paul Masson, A. C. Wood and Robert Paris. All treat İzmir as a minor subject and do not offer much detail on the economic life of this city. None of these authors made use of Turkish sources or documents for any of their research on Levantine trade. Unfortunately, no research on the trade of İzmir has yet been done by Turkish historians who have access to the Ottoman Turkish documents. The purpose here, then, is to reconstruct the commercial rivalry between the French and English trade colonies in İzmir from 1688-1740 and the relations between these Western trading colonies in İzmir and the Ottoman authorities as seen in both Western language sources and Ottoman archival records. This concern with the significance of İzmir in the French struggle to regain economic primacy in the Levant, and the use of Ottoman sources, as well as, sources in Western languages; represent the proposed contribution of this thesis for the understanding of Levantine economic history.

## B. KAYNAK MALZEMELERİ DEĞERLENDİRME

### DISCUSSION OF THE SOURCE MATERIALS

Bu tezi hazırlarken İngilizce, Fransızca ve Osmanlıca arşiv malzemeleri ile seyahatnamelerin yanı sıra ilgili ikincil eserler ve makaleler kullanılmıştır.

English, French and Ottoman Turkish archival materials, travel accounts, as well as, relevant secondary works and articles were used in the preparation of this thesis.

#### I. İngiliz Arşiv Kaynakları

##### a. Public Record Office, Londra

İngiliz bakış açısından İzmir ticaretine ilişkin kaynak malzemelere Londra'daki Public Record Office'te ulaşmak mümkündür. İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'na ait metinler

#### I. English Archival Sources

##### a. Public Record Office, London

The principal source materials concerning the İzmir trade from the English point of view were available in the Public Record Office in London. The manuscripts of the English Levant Company were particularly

özellikle yararlıdır ve State Papers 105 altında kataloğu çıkarılan MSS'lere başvurulmuştur: useful and are catalogued under State Papers 105 and the following MSS were consulted:

S.P. 105/115 **Letter Book.**

Bunlar Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın 1695-1710'da Doğu Akdeniz'de ikamet eden sefirler ile konsoloslara gönderdiği mektupların kopyalarıdır. Esas olarak iç meselelere, Kumpanya'nın politikalarına, ayrıca İngiliz milletinin karşılaştığı önemli sorunlara ilişkin bilgileri içerirler. Bunlarda önemli olaylara ve ticari meselelere de rastlanır. Özellikle İzmir'in İngiliz konsoloslarına gönderilmiş mektuplar ele alınan konuyla ilgilidir.

These are the copies of the outgoing letters of the Levant Company to ambassadors and consuls residing in the Levant for the period 1695-1710. Basically, they contain information concerning internal matters, the Company's policies, as well as, important problems the English nation faced. Important happenings and trade matters are also found in them. Particularly, those letters sent to the English consuls of İzmir were relevant to this topic.

S.P. 105/116 **Letter Book.**

1710-1728 dönemini kapsar ve yukarıda belirtilen mektupların devamıdır. Bu mektuplar da Londra'dan ilgili İngiliz sefirleri ile konsoloslarına yazılmıştır.

This letter book covering the years 1710- 1728 is the continuation of the above mentioned letters. They were written from London to respective English ambassadors and consuls as above.

S.P. 105/117 **Letter Book, 1728-1745.**

Yukarıdakiyle aynı.

Same as above.

S.P. 105/145 **Register Book, 1688-1710.**

Doğu Akdeniz'deki sefirler ile konsoloslara bildirilen görevler ile talimatların kopyalarının yer aldığı bu defter gümrük tarifelerini ve İngilizlerin Doğu Akdeniz'e (özellikle kumaş) ihracatına ilişkin tabloları da içerir.

This ledger covers the period from 1688-1710. These are the copies of commissions and instructions to ambassadors and consuls in the Levant. This book also contains tariffs, tables of English exportations--especially cloth--into the Levant.

S.P. 105/156 **Court Book, 1701-1706.**

Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın çeşitli sorunlara ilişkin toplanmış tutanaklarının kopyalarının yer aldığı bu defter, konsoloslar ile tüccarlara ilişkin meseleleri (belli vesilelerle ilgili yerlere

Copies of the Levant Company's court meetings concerning various problems. Contains matters concerning consuls and merchants--instructions sent to relevant places on certain occasions. It contains copies of the

gönderilmiş talimatları), ayrıca Doğu Akdeniz ticareti konusunda alınan kararların kopyalarını içerir.

decisions taken concerning the Levant trade.

S.P. 105/207

***Treasurer's Account Book,***

1721-1726. Bu defter İzmir'deki İngiliz iş hanına aittir. Hazine-dar yukarıda belirtilen yıllarda İzmir'deki İngiliz konsolosluğunun hesaplarına ilişkin hesapların bütün kayıtlarını tutardı. Defter İzmir'den ithal edilen ve İzmir'e ihraç edilen malların türlerini, biçilen değerleri ve İzmir'in İngiliz konsolosunca onaylanmış bir yılsonu hesabını aktarır. En önemlisi de konsolosluğun personeline ödediği meblağları, yılın belli zamanlarında Osmanlı yetkililerine sunulan hediyeleri ve başka sebeplerle yapılmış olağanüstü masrafları kaydeder.

1721-1726. This book belongs to the İzmir English factory. The treasurer kept all the records of the accounts of the English consulate during the above mentioned years in İzmir. It describes the types of goods imported and exported to and from İzmir, the charges assessed, and a year-end account approved by the English consul of İzmir. Most importantly of all, it records the monetary sums paid by the consulate to its personnel, the gifts presented to Ottoman officials at certain times of the year and extraordinary expenses otherwise incurred.

S.P. 105/334

***Miscellaneous Registers,***

1675-1702. Bu defter Osmanlı tarafı açısından muhtemelen en önemli kaynaktır. Osmanlı merkezi yönetimince İzmir'in Osmanlı yetkililerine belli vesilelerle gönderilmiş ilgili emirlerden oluşur. Aralarında İngilizceye çevrilmiş olan birinci ferman dışında, Osmanlıca yazılmış 43 Osmanlı fermanı İtalyanca tercümeleriyle birlikte yer alır. Bu belgeler İzmir'de oturan İngilizlerin ticaretiyle, kapitülasyon haklarıyla ve başka konularla ilgilidir. İngiliz tüccarların yanı sıra diğer Batı Avrupalı tüccarların haklarını güvenceye almak üzere İzmir'e gönderilen bu belgelerin ardındaki asıl saikin Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkarı açısından ticareti ayakta tutmaya

This book is probably the most important source for the Ottoman side. It consists of relevant commands sent by the Ottoman central government to the Ottoman authorities of İzmir on certain occasions. There were included forty-three Ottoman *fermans* (commands) written in Ottoman Turkish with translations in Italian except for the first ferman which had been translated into English. These documents are concerned with the trade of the English residing in İzmir, their capitulatory rights and other" subjects. One gets the impression that all these documents sent to İzmir to ensure the rights of English merchants as well as other Western European merchants



dönük bir çaba olduğu izlenimini uyandırır insanda. Defterin s. 43-100 kısmında bir boşluk yer alır. Ayrıca s. 100-126'da çeşitli Osmanlı belgelerinin sadece İtalyanca tercümeleri vardır. Bunlar fermanları, kadının arz ve hüccet yazılarını, İzmir ve İstanbul gümrük memurlar arasındaki mektupları, İngiliz ve Fransız gümrük tarifelerinin tercümelerini kapsar.

Özetle, bu defterdeki malzemelerden İzmir'in ticaretine ve yabancı tüccarlarına Osmanlı bakış açısına dair açık seçik bir resim çizilebilir. Söz konusu fermanlar İngilizlere tanınmış kapitülasyonların yeterince uygulanmayışından, İngiliz tüccarlara konulan vergilerden ve başka konulardan yakınan İstanbul'daki İngiliz sefirlerinin isteği üzerine yazılmıştır. Bu belgeler 17. yüzyılın sonuna doğru İzmir'in Ege bölgesinde önemli bir ticaret limanı haline geldiğine işaret eder.

were primarily motivated by an effort to keep the trade inmoving for the best interest of the Ottoman Empire. There is a gap between pages 43 to 100. From pages 100 to 126, there are only Italian translations of various Ottoman documents. These included translations of commands, *arz* and *hüccet* of *kadı*, letters between İzmir and İstanbul custom officers, tariffs of the English and the French.

In summation, a clear picture can be drawn from the materials in this book about the Ottoman point of view towards the trade and the foreign merchants of İzmir. These commands were written at the request of the English ambassadors in İstanbul when they complained about inadequate enforcement of the capitulations accorded to the English, taxes imposed on the English merchants and other matters. These documents indicate that İzmir was becoming an important trading port in the Aegean area towards the end of the seventeenth century.

S.P. 105/335, 336 *Registers of Assemblies of English Nation, 1697-1757.*

Bunlar İzmir'deki İngiliz iş hanının tutanak defterleridir. Bu tutanaklar İzmir ticaretine ilişkin sorunların çok ilginç bir tablosunu sunar. Ticaretle ilgili neredeyse hiçbir rakamın verilmemesine karşın, bilgiler İngilizlerin ticari durumuna ilişkin bir fikir verir. İngilizlerin diğer milletlerle ticari ilişkileri özellikle ipek alımı gibi sorunlar da kaydedilmiştir. Tutanaklar İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın iç yazışmalarını da büyük miktarda içerir.

These are the minute books of the English factory in İzmir. These minutes offered a very interesting picture of problems concerning the İzmir trade. Although almost no figures were given on trade, the information suggest the commercial situation of the English. English trade relations with other nations are recorded especially on such problems as that of buying silk. Also, they contain a large amount of the internal correspondence of the English Levant Company. English Levant Company.

### b. British Museum, Londra

Bills, S.P.R. 816 & 857 başlığı altında yer alan ticaret üzerine resmî belgele-re başvurulmuştur. Bunlar esas olarak yünlü mallara ilişkin hesap dökümleri, İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın ticari sorunları üzerine yayımlanmış raporlar ile gözlemler ve bu kumpanyanın karşılaştığı aksiliklere ilişkin açıklamalardır. Belgeler İngiliz Doğu Akdeniz ticaretinin özellikle 18. yüzyılın ikinci çeyreğindeki düşüşünü gösteren rakamları da içerir. Bazı belgelerde Doğu Akdeniz ticareti üzerine yorumlar ve Doğu Akdeniz'deki İngiliz ticaretinde karşılaşılan güçlükler dair örnekler yer alır. Ayrıca birkaç mektuptan İzmir ve İstanbul üzerine alıntılar İngilizlerin Doğu Akdeniz'deki durumunu açıklar. Bu resmî belgeler İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'na, tüccarlarına ve politikalarına ilişkin bir anlayışa varmada yararlıdır. Bu kayıtların birçoğunda İngiliz tarafgirliği bulunduğu için, anlamlarını ve değerlerini analiz ederken bu husus akılda tutulmalıdır.

Yararlanılan üç metinden birincisi *Memorandum of the Company*, 1739 (Addit. MSS 33052) İngiliz kumaş ticaretinin Fransız kumaş ticaretine kıyasla niçin düşüş içinde olduğunu inceler. Bu rapor belki biraz abartılı olsa da, İstanbul, İzmir ve Halep'e İngiliz kumaş ihracatının düştüğünü gösteren bulgular vardır. Metinlerin ikincisi (Addit. MSS 38330, 1740) aynı sorunu, yani Osmanlı İmparatorluğu'na İngiliz kumaş ihracatındaki gerilemeyi ele alır. Üçüncüsü (Addit. MSS 38349) 18. yüzyılda Türkiye'den ithalata ve Türkiye'ye ihracata ilişkin tabloları içerir. Her beş yıllık dönem için belli önemli kalemlerin ihracatı ve ithalatı verilir. Bu bilgilerin Custom Ledgers of Imports and Exports'tan alındığı açıktır.

### b. British Museum, London

State Papers on trade which are found under Bills, S.P.R. 816 & 857 have been consulted. These are basically bills of accounts on woolen goods, reports and observations published on trade problems of the English Levant Company and explanations for setbacks experienced by this company. Also, they contain figures showing the decay of the English Levant trade especially in the second quarter of the eighteenth century. Some of them contain remarks on Levant trade and cases of difficulties of the English trade in the Levant. In addition, extracts of several letters on İzmir and İstanbul explained the English situation in the Levant. These State Papers are helpful in arriving at an understanding of the English Levant Company, its merchants and its policies. A pro-English bias does exist in many of these records and must be kept in mind when analyzing their meaning and value.

Three manuscripts were used. The first was the Memorandum of the Company, 1739 (Addit. MSS 33052). It examines why the English cloth trade was in decay when compared with that of the French. This report may have been exaggerated somewhat, but there is evidence that English cloth exports to İstanbul, İzmir, and Aleppo had fallen. The second memorandum (Addit. MSS 38330, 1740) discussed the same problem, that is the decline of English cloth exports to the Ottoman Empire. The third, (Addit. MSS 38349) contains tables of imports and exports to and from Türkiye in the eighteenth century. The exports and imports of certain important items are given for every five year period. Apparently, this information had been drawn from Custom Ledgers of imports and exports.

### c. *P.R.O. Customs 3 — Ledgers of Imports and Exports, 1697-1780.*

P.R.O.'da tutulan bu yıllık ana hesap defterlerine 1697-1740 yılları için başvurulmuştur. İngiltere'nin neredeyse dünyanın her yanından ithal ettiği ve oralara ihraç ettiği mallara ilişkin her türden bilgiyi içerirler. Türkiye'yle ilgili olan ve bu çalışmada incelenen defterlerde çeşitli ihraç kalemlerinin miktarları, fiyatları ve toplam tutarları liste olarak verilmektedir. Ürünlerin spesifik çıkış ve varış yerleri ne yazık ki belirtilmemiştir.

### d. *Calendar of State Papers, Public Record Office yayını.*

Burada Doğu Akdeniz ticaretine ilişkin genel bilgiler bulunmakla birlikte, ama İzmir'e ilişkin bilgiler çok azdır. İngiliz gemi ulaşımının 1683-1697 ve 1702-1713 savaş yılları boyunca nasıl korunduğuna ilişkin bazı bilgiler vardır; ama genelde bu kaynak amacımız açısından çok yararlı değildir.

## II. Fransız Arşiv Kaynakları

Fransız belgeleri özel olarak İzmir'i ele alan bir çalışma için daha yararlıdır. İlgili arşiv malzemeleri Paris ve Marsilya arşivlerinde yer almaktadır.

### a. *Archives Nationales, Paris*

Correspondance Consulaire sous: (İzmir'le ilgili) (*Concerning İzmir*)

Affairs Étrangères B <sup>1</sup>	1042	Cilt 1 - <i>Tome 4</i>	(1643-1705)
Affairs Étrangères B <sup>1</sup>	1043	Cilt 2 - <i>Tome 2</i>	(1706-1715)
Affairs Étrangères B <sup>1</sup>	1044	Cilt 3 - <i>Tome 3</i>	(1716-1721)
Affairs Étrangères B <sup>1</sup>	1045	Cilt 4 - <i>Tome 4</i>	(1722-1732)

Bunlar İzmir'de oturan Fransız konsoloslarının mektuplarıdır. Fransız konsolosları görevlerinin bir parçası olarak devletlerine İzmir'deki diğer milletlerin ticareti ve faaliyetleri konusunda bilgi

### c. *P.R.O. Customs 3 — Ledgers of Imports and Exports, 1697-1780.*

These ledgers, one for every year, are kept in P.R.O. These were consulted for the years 1697-1740. They contain all sort of information concerning the goods imported and exported by England from and to almost all parts of the World. The ledgers concerning Türkiye were studied. They listed the quantities, the prices, the total for various exports. Unfortunately, specific origins and destinations for the products were not mentioned.

### d. *Calendar of State Papers, published by the Public Record Office.*

General information on Levantine trade is found here, but there is very little on İzmir. There is some information on how English shipping was protected through the war years of 1683-1697 and 1702-1713, but on the whole this source was not very productive for our purpose.

## II. French Archival Sources

French documents are more useful for a study dealing specifically with İzmir. The relevant archival materials are located in the archives of Paris and Marseille.

### a. *Archives Nationales, Paris*

These are the letters of French consuls residing in İzmir. French consuls, as part of their duty, had to inform their state about the trade, and the activities of the other nations in İzmir. They even reported

vermek zorundaydılar. Hatta İstanbul'da yaşanan ilgili olayları bildirirlerdi. Bu yazışmalar bu çalışmayla belirli ölçüde alakalı özel raporları içermeleri açısından son derece yararlıdır. Rapor ya da gözlem olarak anılan metinler belli zamanlarda belli konular üzerine hazırlanırdı. Belgelerde yazarlarının belirtilmemesine karşın, uzmanlar ya da daha büyük olasılıkla bizzat Fransız konsolosları ve belki her iki kesim tarafından yazılırlardı. Sadece ticari meseleleri değil, İzmir'deki ve çevresindeki Fransız konsoloslugu örgütlenmesine ilişkin bilgileri de içerirler. Çok nadir durumlarda Türkçe malzemelere yer veren bu raporlardan geniş çapta yararlanılırdı.

#### **b. Marsilya Ticaret Odası Arşivleri, Marsilya**

Diğer birincil kaynaklar Marsilya Ticaret Odası Arşivleri'nde yer alır. Series I (Statistique) ve Series J (Correspondance Consulaire) adları altında sınıflandırılan malzemeler amacımız açısından özel değer taşır.

relevant events which occurred in İstanbul. This correspondence is most useful in that it contained special reports of particular relevance to this study. The Memoires or Observations were prepared at certain times on certain matters. Although, the writers were not shown, I presume, they were either written by experts or more likely prepared by the French consuls themselves or both. They contain not only trade matters, but also information on the French consular organization in İzmir and its surrounding areas. In very rare cases, they contain Turkish material. These reports were used extensively.

#### **b. Archives de Chambre de Commerce de Marseille, Marseille**

Other primary sources are located in the Archives de Chambre de Commerce de Marseille. For our purpose, the material classified under Series I (Statistique) and Series J (Correspondance Consulaire) was of particular value.

### **1. Series I: Eksik olan bu dizi istatistiksel bilgilerle ilgilidir.**

**This series which is incomplete concerns itself with statistical information.**

**Series I-2, 1703-1710** Bu dizide 1 Nisan 1703'ten 10 Haziran 1710'a kadar İstanbul, İzmir, İskenderiye ve İskenderun limanlarından denize açılan gemilere ilişkin bilgiler yer alır. Sevk tarihlerinin yanı sıra varış limanlarının, kaptanların ve müşterilerin ismen belirtilmesi itibariyle eksiksiz gibidir. Ne var ki, bu malzeme sadece kaç geminin İzmir'e gittiğine ilişkin bilgiler sağlar; taşınan ürün kalemlerine ya da toplam tonaja ilişkin hiçbir bilgi vermez.

This is the information about ships sailing to the ports of İstanbul, İzmir, Alexandra, and Alexandretta from April 1, 1703 to June 10, 1710. It seems to be complete with the indication of dates of dispatch, names of port to which they are bound, captains and patrons. However, this material only furnishes information about how many ships went to İzmir, but no information on items of carriage or total tonnage.

**Series I-13,** Bu malzemenin 1690-1718 için yukarıdaki malzemede verilenlerle aynı bilgileri sağlamış olması gerekirken, ciddi atlamalar vardır; 1715-1718 dışında belgeler eksiktir.

This material should have furnished the same information as the material discussed above for the years 1690-1718, but there were serious omissions. Documents are missing except for 1715-1718.

**Series I-26:** Bu dizi 1700'den başlayarak Doğu Akdeniz'le ticarete ilişkin en eksiksiz istatistiksel bilgileri sunar. Ben 1700-1740 dönemiyle ilgili olanları kullandım. Bu arşiv belgeleri yukarıda belirtilen P.R.O. Customs Ledgers'tan daha yararlıdır. Bunun sebebi Fransızların her Doğu Akdeniz limanı için ayrı ayrı kayıt tutulmuş olmasıdır. İzmir'den gelip Marsilya'ya Doğu Akdeniz mallarını getiren gemilerin sayısı verilir ve malların miktarları ile türleri alfabetik sırayla belirtilirdi. Her yılın sonunda ithalatın toplam değeri verildiği için, diğer Doğu Akdeniz limanlarıyla bir karşılaştırma mümkündür.

This series offered the most complete statistical information on commerce to the Levant, beginning from the year 1700. I used the period of 1700-1740. These archival documents were more useful than that of the Customs Ledgers of P.R.O. mentioned above. This was due to the fact that the French kept the records for each Levant port individually. They gave the number of ships coming from İzmir, bringing Levantine goods to Marseille, and the amount and kinds of goods were listed in alphabetical order. The total value of imports is given at the end of each year and a comparison with the other ports of the Levant was possible.

## 2. Series J: Konsolosluk Yazışmaları Correspondance Consulaire

**J-92 (Liasse) 1732-1768** Ankara'daki Fransız ikametgâhı. Belgeler her yıl için tutarlı değildir. Büyük boşluklar vardır.

Residence of French in Ankara. The documents are not consistent every year. There exists big gaps.

**J-317 (Liasse) 1688-1691** İzmir konsolosu J. Blondel'in mektupları. İzmir'den Marsilya'ya gönderdiği mektupların ve raporların ciltlenmemiş koleksiyonu, öbürleri gibi arşivlerde tutulmuşlardır. Çoğunlukla İzmir'deki konsoloslğun ve Fransız iş hanının iç sorunları üzerinde dururlar ve bunlara biraz ışıl tutarlar; ama ticarete ilişkin bazı bilgileri de içerirler.

The letters of J. Blondel, the consul of İzmir. The unbound collection of his letters, reports sent from İzmir to Marseille, kept in the archives as others. They shed some light on and mostly dealt with the internal problems of his consulate and the French factory in İzmir, but they also contain some information on trade.

<b>J-318 (Liasse)</b> 1692-1697	Konsolos Louis de Rian'ın mektupları.	Letters of Consul Louis de Rian.
<b>J - 319 (Liasse)</b> 1698-1707	Konsolos d'Isaac Royer'in mektupları.	Letters of Consul d'Isaac Royer.
<b>J-320 (Liasse)</b> 1708-1730	Konsolos Gaspard de Fontenu'nun mektupları.	Letters of Consul Gaspard de Fontenu.
<b>J-321 (Liasse)</b> 1731-1747,	Konsolos Gaspard de Peleran'ın mektupları.	Letters of Consul Gaspard de Peleran.
<b>J-346 (Liasse)</b> 1688-1789	İzmir konsolosluğu. Fransız konsolosluğu ve İzmir'in ticaretine ilişkin çeşitli bilgileri içerir.	Consulate of İzmir. Various information concerning the French consulate and trade of İzmir.
<b>J-393-414 (Liasse)</b> 1687-1732	Fransız "millet"inin mektupları. Konsoloslara, ticarete ve İzmir'deki Fransızların genel durumuna ilişkin bilgileri içerir.	Letters of the French "nation." Contain information on consuls, trade and the general state of the French in İzmir.
<b>J-434 (Liasse)</b> 1697-1704	İzmir konsolosluğu. Fransız konsolosluğuyla ilgili meclis toplantılarının tutanakları.	Consulate of İzmir. Minutes of assembly meetings. This concerned itself with the French consulate.
<b>J-1579 (Liasse),</b> 12.10.1701	İzmir'e ihracat ama büyük olasılıkla eksik. Burada özel olarak İzmir'e gönderilen Fransız ticari malları kaydedilmiştir. Ayrıca İzmir'deki sof imalathaneleri üzerine bir rapor vardır.	Exportation to İzmir, but likely incomplete. French merchandise sent specifically to İzmir is recorded. Also, there is a report on the camelot factories in İzmir.
<b>J-1611 (Liasse)</b> 1688,		
<b>J - 1611 (Liasse)</b> 1688	İzmir'in büyük çaplı bir depremle yıkılışı üzerine ayrıntılı bir rapor. Depremin, yaşanan olayların, uğranan can kayıplarının ve zararların tam bir dökümüdür.	A detailed report on the destruction of İzmir by a major earthquake. It is a full account of the earthquake, what happened, casualties suffered and losses incurred.

### III. Osmanlı Arşiv Kaynakları

İstanbul Başbakanlık Arşivi'nde yer alan Osmanlı arşiv kaynakları İzmir'deki Osmanlı idaresine ve kent ticaretinin bazı yönlerine ilişkin bilgiler sunarlar. Şikâyetler üzerine ya da özel şartlar uyarınca yazılmışlardır. Bu tezin hazırlanmasında aşağıdaki arşiv malzemeleri kullanılmıştır.

#### a. Mühimme Defterleri.

İstanbul'daki Osmanlı merkezi yönetimince çıkarılmış tescilli fermanların yer aldığı bu defterler önemli devlet işleriyle ilgilidir. Derleme 1553'ten başlayıp 1869'a kadar varan 263 ciltten oluşur. Dizide bazı boşluklar vardır. Ben 1688-1708 yıllarını kapsayan 98-115 ciltlerindeki mühimme defterlerini kullandım. Bunlara Chicago Üniversitesi'nden Profesör Beningsen'in yukarıda belirtilen arşivlerden elde ettiği mikrofilmlerden çıkarılmış ciltli fotokopiler şeklinde ulaşabildim. İzmir'e ilişkin defterler çoğunlukla çeşitli idare sorunları konusunda İzmir kadısına gönderilmiş belgelerdir. Her konuda tutarlı bilgiler vermemelerine karşın, bazı önemli hususları anlamada önem taşırlar. Bu belgelerden Prof Dr. Halil İnalçık'ın odasında yararlandım.

#### b. Muallim Cevdet Tasnifi, İktisat (Muallim Cevdet'in ekonomiyle ilgili olarak sınıflandırdığı belgeler).

Bu sınıflandırma 1932-1937 arasında yürütülmüştür. İstanbul Başbakanlık Arşivi'nde saklanan belgeler eksiksiz olmaktan uzaktır. Çok azı İzmir'in ticaretine biraz ışık tutar.

#### c. İbnülemin Tasnifi

Bu sınıflandırmadan yararlandığım üç grup belge Hariciye (İstanbul'un

### III. Ottoman Archival Sources

The Ottoman archival sources, which are located in the İstanbul Başbakanlık Arşivi (Archives of the Office of the Prime Ministry in İstanbul), offer information on the Ottoman administration of İzmir and some aspects of its trade. They were written in response to complaints or under special circumstances. The following archival material was consulted in the preparation of this dissertation.

#### a. Registry Books.

These books of registered *fermans*, which were issued by the central Ottoman government in İstanbul, regarding important state affairs. There are two hundred and sixty-three volumes beginning with the year 1553 and extending to 1869. There are some gaps in this series. I used the *Mühimme Defters* volumes 98-115, which covered the years 1688-1708 and they were available in xerox bound forms made from micro films obtained from the above mentioned archives by Professor Beningsen of the University of Chicago. The registers pertaining to İzmir were mostly documents sent to the *Kadı* of İzmir concerning various problems of administration. Although they do not provide consistent information on every subject, they were important for understanding certain significant points.

#### b. Documents classified by Muallim Cevdet, concerning economy

This classification was done between 1932-1937. These documents are stored in the İstanbul Başvekalet Arşivi and are far from complete. A few did shed some light on the trade of İzmir.

#### c. İbnülemin Tasnifi,

I used three groups of documents from this classification. They were the *Hariciye* (Documents concerning places out of



dışındaki yerlere ilişkin belgeler), *Maadin* (madenlere ilişkin belgeler) ve *Maliye*'dir (malî işlere ilişkin belgeler).

Bu kaynaklar ticaret, mevzuat, kapitülasyonlar ve ilgili sorunlar konusunda bilgi verir.

Burada İzmir'deki şahsi bir dostumun yanı sıra Profesör M. Münir Aktepe'nin "1727-1728 İzmir İsyanı", *Tarih Dergisi*, VIII [1955], İstanbul makalesinden İzmir Müzesi'nde İzmir'e ve çevresindeki idari merkezlere ilişkin yüzü aşkın şer'iyye sicil defterinin bulunduğunu öğrendiğimi belirtmem gerekir. Bu defterlerin eskisi Bodrum'a aittir ve 1170/1756-1757 tarihlidir. Aralıklarla 1332/1913-1914'e kadar varan ve esas olarak İzmir halkının sosyal ilişkilerine dair bilgiler veren bu defterlerden henüz yararlanılmış değildir.

#### IV. Seyahatnameler

Çeşitli Batı Avrupalı seyyahlar 17. ve 18. yüzyıllarda İzmir'e uğradılar. Bazıları birkaç yıl İzmir'de kaldı. Bu seyyahların çoğu Doğu Akdeniz'e kendi kralarınca çeşitli amaçlarla gönderilmişti. Ayrıca bir Türk seyyah, Evliya Çelebi geride İzmir'e ilişkin birçok izlenimini yazılı olarak bırakmıştır. Bu seyyahların yazdıklarını doğru kabul etmede dikkatli olmak gerekir. Örneğin, İzmir'e giden bu ziyaretçilerin çoğu kentin nüfusunu tahminen verirken, bilgiler kaynaklarını ya da hesaplama araçlarını asla belirtmezler. Genellikle "sayılmaktadır" ya da "tahmin edilmektedir" ibarelerini kullanırlar. Ulaşılabilecek başka rakamlar bulunmadığından ve verilen rakamlar abartılı görüldüğünden, onların tahminlerini bir perspektif olarak kullanmakla birlikte, tamamen onlara dayanmam.

İstanbul), *Maadin* (Documents concerning mines) and *Maliye* (Documents concerning finance).

These sources are informative on trade, regulations, capitulations and related problems.

It should be mentioned here that I have been informed by a personal friend in İzmir as well as by Professor M. Münir Aktepe's article on "1727-1728 İzmir İsyanı", in *Tarih Dergisi*, VIII (1955), İstanbul, that there are over a hundred *Şer'iyye Sicil Defters* concerning İzmir and its surrounding administrative centers in the İzmir Museum. The earliest of these *defters* belong to Bodrum dated 1170/ 1756-7. These *defters* with intervals go as far as 1332/1913-4. These *defters* are primarily informative on the social relations of the people of İzmir, but have not been exploited as yet.

#### IV. Travel Accounts

In the seventeenth and eighteenth centuries several Western European travelers visited İzmir. Some lived in İzmir for several years. Most of these travelers were sent to the Levant for various purposes by their kings. In addition, a Turkish traveler, Evliya Çelebi, left many of his impressions of İzmir in written form. One has to be careful in accepting what these travelers wrote. For example, most of these visitors to İzmir estimated its population, but never mentioned their source of information or means of calculation. They usually stated "It is counted that..." or "It is estimated that...". Since there are no other figures available and the figures given seem to be exaggerated, I used their estimations as a perspective but I can not entirely depend upon them.

It becomes clear, after examining the relevant traveler accounts I used that they seem to have constantly borrowed from



Kullandığım ilgili seyyah anlatıları incelendiğinde, İzmir'in tarihine ilişkin bilgiler verirken sürekli birbirlerinden yararlandıkları açıkça görülür.

Öte yandan, gözlemcilerden ikisi çok yararlıdır: İzmir'de dört yıl kalan d'Arviaux ve aynı şekilde İzmir'de kalıp özellikle kentin sosyal yaşamını merak eden Du Mont. İzmir'i doğrudan gözlemleyen bu seyyahlar gibi görgü tanıkları bize arşiv kaynaklarında bulunmayan bir tarihsel geçmişi sunarlar.

Bu tez dört bölümden oluşmaktadır. İzmir ve çevresinin fiziksel ve demografik tasvirini ele alan Bölüm Bir, iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısım 1688 depremi öncesinde ve sonrasında kentin fiziksel özelliklerini ve nüfusunu anlatmaktadır. Arada bu felaket de anlatılacaktır. İkinci kısım 1688 depreminden sonra kentin fiziksel ve ekonomik durumunu ele alacaktır. Sonuç başlığı altında kentin ve ticaretinin yeniden inşasına dönük çabalar ve görüşler değerlendirilecektir.

İzmir'in ekonomik öneminin yanı sıra uğraşılan ticaret türünü göstermek açısından, İzmir'den geçen önemli ticari mallara ilişkin bir değerlendirme Bölüm İki'nin konusunu oluşturacaktır. Yine bu bölümde İzmir'e giden anakara ve deniz güzergâhları açıklanacaktır. Ayrıca ipek, tiftik, pamuk, yağ, post, yün vs. gibi ihracat kalemleri, bu ticari mallarda, özellikle ithal İngiliz ve Fransız kumaşlarında iş yapan tüccarlar ve bu iki "millet" arasındaki rekabet üzerinde durulacaktır.

Bölüm Üç'te İngiliz ve Fransız konsolosluklarına değinilecektir. Konsolosluk idareleri, İzmir'e bağlı yerlerdeki viskonsüllükler ve her milletin tüccar kuruluşları ele alınacaktır. İngilizler

each other when presenting information on the history of İzmir.

On the other hand, two of the observers were very useful, especially d'Arviaux, who lived in İzmir for four years: and Du Mont, who also lived in İzmir and was particularly curious about its social life. Such eyewitnesses as these travelers, who observed İzmir first hand, furnish us with an historical record not found in the archival sources.

There are four chapters to this dissertation. The first chapter considers the physical and demographical description of İzmir and its environs. This chapter is divided into two sections. The first describes the physical characteristics of the city and its population before and after the earthquake of 1688. This disaster also will be described. The second part will deal with the physical and economic situation of the city after the earthquake of 1688. In the conclusion, the efforts and considerations going into the rebuilding of the city and its trade will be discussed.

In order to indicate the economic importance of İzmir, as well as, the kind of trade involved; a discussion of the important merchandise, which passed through İzmir will be the subject of Chapter Two. Also, in this chapter, the mainland and sea routes leading to İzmir will be explained. In addition, export items such as silk, mohair, cotton, oil, hide, wool etc.; those merchants who dealt in these commodities, especially imported English and French cloth, and the competition between these two "nations" will be discussed.

In the third chapter, the consulates of the English and French will be dealt with. The consular administrations, vice consulates as dependent places of İzmir, and merchant bodies of each nation will be discussed. The capitulations accorded to the English and

ile Fransızlara tanınan kapitülasyonlar ve bu imtiyazların uygulanışı analiz edilecektir. Felemenkliler, Cenevizler, Venedikliler gibi diğer milletlerin İngiliz ve Fransız “millet”leriyle ilişkileri ortaya konulacaktır.

Bölüm Dört'te Osmanlı merkezî idaresinin önemi ve yerel Osmanlı yetkililerinin İzmir'deki yabancı milletlerin esenliğine dönük çabaları üzerinde durulacaktır. İzmir'in genel Osmanlı idari aygıtındaki yerine dikkat çekilecek ve yerel idari makamlar anlatılacaktır. İstanbul'daki merkezî idare ile İzmir yöresinin yerel yetkilileri arasındaki ilişkiler, kapitülasyonları uygulama sorunu ve İzmir'deki yabancı tüccarlara koruma sağlama meselesi açıklanacaktır.

the French, and the enforcement of these privileges will be analyzed. Other nations such as the Dutch, the Genoese, the Venetians will be placed in relation to the English “nation” and the French “nation”.

Chapter Four will deal with the importance of the central Ottoman administration and the efforts of the local Ottoman officials for the well-being of the foreign nations in İzmir. The place of İzmir in the overall Ottoman administrative apparatus will be pointed out. The local administrative offices will be described. The relations, between the central administration in İstanbul and local authorities in the İzmir area, over the question of enforcing the capitulations and the issue of providing protection for the foreign merchants in İzmir will be explained.

## C. OSMANLI İZMİRİ'NİN 1688'E KADARKİ KISA BİR TARİHSEL GEÇMİŞİ

### A BRIEF HISTORICAL BACKGROUND OF OTTOMAN İZMİR TO 1688

İzmir (Smyrna)<sup>1</sup> coğrafi bakımdan stratejik konumu nedeniyle, 9. yüzyıldan 1310 yılına kadarki dönemin büyük bölümünde önemli bir Bizans liman kenti oldu. Çaka Bey 11. yüzyılda İzmir bölgesini denetim altına aldı<sup>2</sup> ve kurduğu Türk denizci devleti Ege bölgesine kısa bir süre hükmetti. İzmir 1097'de yeniden Bizans kuvvetlerinin eline geçti.<sup>3</sup> Ancak kent 1261'de Bizanslıların izniyle bir Ceneviz kolonisi haline geldi. Anadolu Selçuklu Sultanlığı'nın dağılmasından sonra, Türkler İzmir bölgesini kuşattılar. Aydın Beyliği'nin 1310'da Pagus (Pagos) Tepesi'ndeki kaleyi [Kadifekale] ele geçirmesiyle, kentteki Bizans hâkimiyeti sona erdi.<sup>4</sup> Türk hâkimiyeti Haçlıların sonradan Aziz Petrus Kalesi adı verilecek

Due to its geographically strategic position, İzmir (Smyrna)<sup>1</sup> became an important Byzantine port city for most of the period from the ninth century until the year 1310. In the eleventh century Çaka Bey controlled the region of İzmir,<sup>2</sup> and his Turkish naval state dominated the Aegean area for a short time. In 1097 İzmir again fell to the Byzantine forces.<sup>3</sup> In 1261, however, the city became a Genoese colony with the permission of the Byzantines. After the dissolution of the Selçuk Sultanate of Anatolia, the Turks encircled the region of İzmir. After the capture of the castle located on Mt. Pagus in 1310 by the Aydın Beylikate, the Byzantine dominance of the city ended.<sup>4</sup> Turkish dominance of the city continued until 1344 when the crusaders

olan deniz kalesini ele geçirdikleri ve Ege bölgesindeki Türk tehdidine son verdikleri 1344'e kadar sürdü.

İzmir kentinde 1344'ten Timur'un Hristiyanların elindeki sahil kalesini ele geçirip yıktırdığı 1402'ye kadar iki rakip güç vardı. Kentin Türk denetimi altındaki Akropol'ü (Kadifekale) çevreleyen yukarı kesimi "Müslüman İzmir", Aziz Petrus Kalesi'ni çevreleyen aşağı kesimi ise "Gâvur İzmir" olarak anılmaktaydı.<sup>5</sup>

## I. 1344-1402 Dönemi

Aydın Beyliği'nin başındaki Hızır Bey Hristiyanları İzmir'in aşağı kesiminden çıkarmanın imkânsız olduğunu kavradığı için, onlarla 18 Ağustos 1348'de bir antlaşmaya vardı.<sup>6</sup> En önemli maddeler ticaretle ilgiliydi. Latin gemileri Hızır Bey'in denetimindeki limanlara girebilecek, Latinler İzmir'den geçen mallara konulmuş gümrük resimlerinden pay alabilecek ve Menderes Nehri bölgesinde üretilen malları Aydınogullarının Ayasuluğ limanı üzerinden ihraç edebilecekti.<sup>7</sup>

Osmanlı padişahı Bayezid (1389-1402) "Gâvur İzmir"i ele geçirememesine karşın, "Müslüman İzmir"le birlikte Saruhan, Aydın, Menteşe ve Germiyan beyliklerini 1390'da doğrudan denetimi altına almayı başardı.<sup>8</sup> Ne var ki, İzmir limanı elli yılı aşkın bir süre (1344-1402) Hristiyanların elinde kaldı. Anlaşıldığı kadarıyla kısa ömürlü olsa bile, iki topluluklar arasında 1348'de varılan bir anlaşma sayesinde kentin ticareti gelişti. Türkler kara güzergâhlarına, Latin Hristiyanlar ise İzmir'e giden deniz güzergâhlarına hâkimdi; dolayısıyla bir ekonomik açmaz ortaya

captured its maritime castle, later called the Fortress of St. Peter, and put an end to the Turkish menace in the Aegean region.

From 1344 until the year 1402, when Timur the Lame captured and liquidated the Christian held fortress on the shore, two rival powers existed in the city of İzmir. The higher part of the city centered around the Acropolis--Mt. Pagus--which was controlled by the Turks and was called the "Muslim İzmir or İzmir-i Gabran", and the lower part of the city centering around the Fortress of St. Peter called "Gavur İzmir" (İzmir of the infidel).<sup>5</sup>

## I. Period of 1344-1402

Hızır Bey of the Aydın Beylikate realized it was impossible to expel the Christians from the lower part of İzmir. Thus, he signed a treaty with them on August 18, 1348.<sup>6</sup> The most important articles dealt with trade: Latin ships could enter the ports controlled by Hızır Bey, Latins could share the customs duties on the goods passing through İzmir and the Latins could export goods through the port of Aydınogullari (porc of Ayasolug), which were produced in the region of the Menderes River.<sup>7</sup>

Although, the Ottoman Sultan Bayezid (1389-1402) failed to capture "Gavur İzmir", he was successful in bringing the Beylikates of Saruhan, Aydın, Menteşe and Germiyan along with "Muslim İzmir" under his direct control in 1390.<sup>8</sup> However, the port of İzmir was held for more than fifty years by the Christians (1344-1402). Because of an agreement in 1348 between the two communities, which was apparently short lived, the commerce of the city flourished. The Turks controlled the land routes and the Latin Christians controlled the sea routes leading to İzmir, therefore, an economic

çıkı ve malların İzmir'den geçişi durdu.<sup>9</sup> Bunun sonucunda her ikisi de İzmir'in güneyinde yer alan Balat (Palatia) ve Ayasuluğ limanları İzmir'in aleyhine önem kazandılar.

Ankara Muharebesi'ndeki (28 Temmuz 1402) zaferinden<sup>10</sup> sonra, Timur'a Hristiyanların İzmir kentinin bir kısmını hâlâ ellerinde tuttukları bildirildi. Bunun üzerine İzmir'e yürümeyi ve oradaki Hristiyan varlığına son vermeyi kararlaştırdı.<sup>11</sup> Aralık 1402'de iki haftada az bir sürede İzmir'i ele geçirdi<sup>12</sup> ve kentin bütün Hristiyan sakinlerini kovdu.

Daha önce Osmanlılarca fethedilmiş beylikleri asıl hükümdarlarına geri vererek Küçük Asya'da Osmanlı gücünü çökertme politikası doğrultusunda, Aydınoğlu topraklarını önceki Aydın beyinin oğulları II. Umur ile Musa beylere geri verdi. II. Umur Ayasuluğ'u yönetim merkezi olarak seçerken, Musa Bey İzmir bölgesini elde etti.<sup>13</sup> Musa Bey'in 1403'teki ölümüyle, II. Umur Bey Aydın Beyliği'nin yegâne hükümdarı oldu.

## II. Cüneyd Bey Dönemi, 1403-1425

Cüneyd Bey, İbrahim Bahadır'ın oğlu ve Aydın Beyliği'nin kurucusu Mehmed Bey'in torunuydu.<sup>14</sup> Önceki faaliyetleri biraz karanlıkta kalmış olsa da, Aydın Beyliği'ne hâkimiyet için II. Umur Bey'le bir rakip olarak mücadelesine onun kardeşi ve İzmir valisi Musa Bey'in 1403'te ölmesi üzerine başladığı yönünde bir işaret vardır.<sup>15</sup> Cüneyd ile II. Umur arasındaki kavgalar Ankara Muharebesi'nden sonra Osmanlı tahtının taliplerinden Süleyman Çelebi'nin Edirne'de taraftarlarınınca padişah ilân edilmesine kadar sürdü. Yeni padişah çatışmaya Cüneyd'ten

*stalemate* occurred and goods ceased to move through İzmir.<sup>9</sup> Consequently, the ports of Balat (Palatia) and Ayasolug, both located south of İzmir, gained in importance at the expense of İzmir.

After Timur's victory in the battle of Ankara, on July 28, 1402,<sup>10</sup> Timur was informed that the Christians still held a part of the city of İzmir. Thereupon, he decided to march against İzmir and put an end to the presence of the Christians there.<sup>11</sup> He conquered İzmir less than two weeks in December 1402<sup>12</sup> and expelled all the Christian inhabitants of the city.

Timur, following the policy of sapping the strength of the Ottomans in Asia Minor by returning Beyliks previously conquered by the Ottomans to their original rulers, did the same for the Aydın Beylikate. He returned the lands of Aydınoğlu to Umur II and Musa Beys, who were the sons of the former Bey of Aydın. Umur II centered his government in Ayasolug, whereas, Musa Bey was given the region of İzmir.<sup>13</sup> With the death of Musa Bey in 1403, Umur II Bey, became the sole ruler of the Aydın Beylikate.

## II. Period of Cüneyd Bey, 1403-1425

Cüneyd Bey was the son of İbrahim Bahadır, and grand son of Mehmed Bey, founder of the Aydın Beylikate.<sup>14</sup> Cüneyd's earlier activities are somewhat obscure, but there is an indication that he started the struggle as a rival to Umur II Bey for the control of the Aydın Beylikate when Musa Bey, his brother and the governor of İzmir died in 1403.<sup>15</sup> The struggles between Cüneyd and Umur II went on until Süleyman Çelebi one of the contenders to the Ottoman throne was proclaimed Sultan in Edirne by his followers after the battle of Ankara in 1402. He intervened in favor of Cüneyd. In the course of the Ottoman civil

yana müdahil oldu. I. Bayezid'in oğulları arasındaki Osmanlı iç savaşı sırasında, Cüneyd damadı Süleyman Çelebi'den destek alarak İzmir üzerinde sıkı denetimi sağladı ve Ayasuluğ'u geri aldı. Barışa vardığı II. Umur'un kızıyla evlendi ve kayınpederinin 1405'te ölmesi üzerine beyliği yegâne hükümdarı oldu.<sup>16</sup>

I. Mehmed (1413-1421) Osmanlı iç savaşından 1413'te zaferle çıktıktan sonra, dikkatini Aydın beyi Cüneyd'e çevirdi. Aydın Beyliği'nin daha önce I. Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katılmış topraklarına hâkim olmayı başaran Cüneyd, izlediği bağımsız politikada Konya merkezli Karaman Beyliği'nin hükümdarından da destek ve hatta teşvik gördü. Aydın Beyliği gibi, Karaman Beyliği de Osmanlıların aleyhine topraklarını genişletme sürecindeydi.<sup>17</sup> I. Mehmed 1414'te Cüneyd'i ve beyliğini Osmanlı denetimi altına almak amacıyla Cüneyd'in üzerine yürüdü. İzmir'i kuşatıp on gün içinde ele geçirdi.<sup>18</sup> Türkçe kaynaklara göre,<sup>19</sup> Cüneyd Aydın Beyliği üzerindeki hak iddialarından vazgeçip sadece İzmir'i yönetme ve komşu bölgelere müdahale etmeme şartıyla I. Mehmed tarafından affedildi.

Ne var ki, Cüneyd bu anlaşmayla uzun süre yetinmedi ve komşu yöreler için yine bir tehdit kaynağı haline geldi. Onun niyetlerini bilen I. Mehmed, Cüneyd'i 1416'da Niğbolu (Nikopolis) valisi olarak Rumeli'ye gönderdi. İzmir Osmanlı topraklarına ilhak edildi<sup>20</sup> ve valiliği İslam dinini benimseyip Osmanlı hizmetine girmiş Bulgar kralı III. İvan Şişman'ın<sup>21</sup> oğlu Aleksandr Şişman'a verildi.

war among the sons of Bayezid I, Cüneyd, a rival of Umur II for the control of Aydın Beylikate, received the support of his son-in-law Süleyman Çelebi and took firm control of İzmir and regained Ayasoluğ. Cüneyd made peace with Umur II whose daughter he married. Cüneyd became the sole ruler of the Beylikate when his father-in-law died in 1405.<sup>16</sup>

After his-victory in the Ottoman civil war in 1413, Mehmed I (1413-1421) turned his attention on Cüneyd. Cüneyd, Bey of Aydın, had managed to control independently of the lands of the Aydın Beylikate which had been formerly incorporated into the Ottoman lands by Bayezid I. Cüneyd, in his independent policy, was also backed and even encouraged by the ruler of the Karaman Beylikate which was centered in Konya. This Karaman Beylikate, like that of Cüneyd, was in the process of expanding its lands at the expense of the Ottomans.<sup>17</sup> Mehmed I marched against Cüneyd in 1414 in order to bring Cüneyd and his Beylikate under Ottoman control. He besieged İzmir and captured it within ten days.<sup>18</sup> According to the Turkish sources,<sup>19</sup> Cüneyd was pardoned by Mehmed I on condition that he give up his claims to the Beylikate of Aydın and govern only İzmir and not interfere in the neighboring regions.

However, Cüneyd was not content with the agreement for long and again became a threat to the neighboring areas. Knowing his intentions, Mehmed I sent Cüneyd to Rumelia as governor of Niğbolu (Nicolopolis) in 1416. İzmir was annexed to the Ottoman domains<sup>20</sup> and its governorship entrusted to Alexander Sisman, the son of the Bulgarian king Ivan III Sisman,<sup>21</sup> who had converted to Islam and had entered the service of the Ottomans.

I. Mehmed'in 1421'deki ölümünden sonra çıkan iç savaş sırasında, yeni Osmanlı padişahı II. Murad (1421-1451) Cüneyd'e 1422'de önceki toprakların vadedererek âsi saflarından kopmasını sağladı.<sup>22</sup> Yine İzmir valisi<sup>23</sup> olan Cüneyd gittiği İzmir'de kent halkınca hoş karşılandı.

Gelgelelim İzmir bölgesiyle yetinmedi ve adım adım Aydın Beyliği'ni fefhedeerek, İzmir'i idari merkezi haline getirdi.<sup>24</sup>

II. Murad 1424'te Cüneyd'i temelli haklamak gerektiğine karar verdi. İzmir'in üzerine yürüyen orduları kenti ve çevresindeki bölgeyi ele geçirmede güçlük çekmedi; Cüneyd kaçmayı başardıysa da, sonunda yakalanıp idam edildi.

Cüneyd'in ve bütün ailesinin idam edilmesiyle,<sup>25</sup> Osmanlılara İzmir'den gelecek bir direniş olasılığı son buldu.

### III. 1688'e Kadar Osmanlı İzmir'i

II. Murad'ın yönetimi altında Osmanlı Türkleri İzmir'e ve çevredeki bölgeye tam hâkim oldu. İzmir 1426'dan itibaren Osmanlıların doğrudan denetimi altında kaldı. Akropol etrafındaki İzmir ahalisi güvenle denizin daha yakınına taşınabildi. Huzurun sağlanmasıyla İzmir üzerinden ticaret bir kez daha canlandı.

Kent 13 Eylül 1472'de Venedikliler tarafından yağmalanıp yakıldı.<sup>26</sup> Ticaret bu dönemde geçici olarak durmakla birlikte kısa sürede toparlandı ve İzmir canlı bir ticaret liman ve Doğu ile Batı arasında önemli bir ticaret halkası haline geldi.

In the course of the civil war which occurred after the death of Mehmed I in 1421, the new Ottoman Sultan Murad II (1421-1451) managed to obtain Cüneyd's defection from the rebel's camp by promising him his former territory in 1422.<sup>22</sup> Again as the governor of İzmir,<sup>23</sup> Cüneyd went to İzmir and was welcomed by the people of the city.

However, Cüneyd was not content with the region of İzmir and he gradually conquered the Aydın Beylikate establishing İzmir as its administrative center.<sup>24</sup> Murad II decided in 1424 that Cüneyd had to be dealt with once and for all. His armies marched against İzmir, did not have any difficulty in capturing the city and its region, but Cüneyd managed to escape only to be captured and executed later.

With the execution of Cüneyd and his entire family,<sup>25</sup> the possibility of resistance to the Ottomans coming from İzmir ended.

### III. Ottoman İzmir to 1688

The Ottoman Turks, now under Murad II, gained complete possession of İzmir and the surrounding region. From 1426 on, İzmir remained in direct Ottoman control. The population of İzmir around the Acropolis could safely move closer to the sea. With peace established, commerce through İzmir once again flourished.

The city was sacked and set on fire once on September 13<sup>th</sup>, 1472 by the Ventians.<sup>26</sup> Trade, though temporarily halted at this time, soon revived and against İzmir became a flourishing commercial port and important trade link between East and West.

## GİRİŞ NOTLARI

### NOTES TO INTRODUCTION

- 1 Bu kente verilen en eski ad Smyrna'ydı. Türkler kenti 15. yüzyılın birinci çeyreğinde Osmanlı devletince fethedilmesinden sonra İzmir olarak andılar. İzmir'e 1333 dolaylarında uğrayan Arap seyyah İbn Battuta ise Yezmir adını kullandı. İbn Battuta, *Travels in Asia and Africa, 1325-1354*, çev. H.A.R. Gibb (Londra: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1957), 134. Doğulular kenti farklı varyasyonlarla şöyle anarlardı: Smyrna, Smyrne, Smire, Zmirra, Esmira ve İsmira. Tomaschek, *Zur Historischen Topographie von Kleinasien im Mittelaltar*, 28, aktaran J. H. Mordtmann, "İzmir", E.I, II, 567.
- 2 Anna Comnena, *The Alexiad of the Princess Anna Comnena*, çev. E.A.S. Dawes (Londra: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1967), 183vd; A. N. Kurat, *Çaka Bey (1081-1097)* (üçüncü baskı, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1966), 18. Profesör Kurat esas olarak Anna Comnena'nın yukarıda belirtilen eserinden yararlanmıştır. (*The Alexiad*, ed. J. Schopen-A.Reifferscheid, Bonnae 1, 1839, II, 1878.) Çaka Bey'in İzmir'deki hükümdarlık dönemini 1081-1096 olarak veren Profesör Kurat ayrıca Çaka Bey'in İzmir'e hükmeden ilk Türk beyi olduğunu belirtir. Kurat, *op. cit.*, 24vd. Batı kaynakları İzmir'in bizzat Çaka Bey tarafından Türk fethinin yılını 1084 olarak verirler. Coğunun Bizanslı tarihçi Ducas'ı başvuru kaynağı olarak almış ya da bu bilgiyi öbürlerinden aktarmış olması çok muhtemel gibidir. Bununla birlikte Çaka Bey'in İzmir'e ve çevredeki bölgelere 1081-1096 döneminde hâkim olduğu kabul gören bir husustur. *Bak.* harita s.43. Bu haritanın uyarlanarak alındığı kaynak A. N. Kurat, *Çaka Bey*, üçüncü baskı (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1966), s. 63.
- 3 Anna Comnena, *op. cit.*, 288; Kurat, *op. cit.*, 57.
- 1 The oldest name given to this city was Smyrna. The Turks called this city İzmir after its conquest by the Ottoman State in the first quarter of the fifteenth century. Ibn Battuta, an Arab traveler, who visited İzmir in about 1333, called it Yazmir (يزمير). Ibn Battuta, *Travels in Asia and Africa, 1325-1354*, trans. by H.A.R. Gibb, (London: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1957), 134. The Easterners called this city with different variations as follows: Smyrna, Smyrne, Smire, Zmirra, Esmira, and Ismira. Tomaschek, *Zur Historischen Topographie von Kleinasien im Mittelaltar*, 28 quoted by J. H. Mordtmann, in "İzmir," E.I, II, 567.
- 2 Anna Comnena, *The Alexiad of the Princess Anna Comnena*, trans. by E.A.S. Dawes, (London: Routledge & Kegan Paul Ltd, 1967), 183ff; A. N. Kurat, *Çaka Bey (1081-1097)*, (3<sup>rd</sup> ed. Ankara: Ayyıldız Press, 1966), 18. Professor Kurat used primarily the work mentioned above by Anna Comnena. (*The Alexiad*, rec. J. Schopen-A.Reifferscheid, Bonnae 1,1839, II, 1878.) Professor Kurat gives 1081-1096 as the period of Çaka Bey's reign in İzmir. Also, he mentions that Çaka Bey was the first Turkish Bey who ruled over İzmir. Kurat, *op. cit.*, 24ff. The Western sources give 1084 as the year of the Turkish conquest of İzmir by C, aka Bey himself. It seems very likely that most of them used Ducas, the Byzantine historian, as their reference source or copied from one another. It is, however, an established fact that *Çaka Bey* controlled İzmir and surrounding regions during the period 1081-1096. *See* map on p. 43. This map is adapted from A. N. Kurat, *Çaka Bey*, third ed. (Ankara: Ayyıldız Press, 1966), p. 63.
- 3 Anna Comnena, *op. cit.*, 288; Kurat, *op. cit.*, 57.



- 4 İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (ikinci baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1961), I, 66, yazar Mehmed Bey'in Akropol'ü 1310'da aldığını ve ayrıca 1326'da limanın ağzındaki deniz hisarını ele geçirdiğini belirtir; F. V. J. Arundell, *Discoveries in Asia Minor* (Londra: Richard Bentley, 1834), II, 78, yazar Aydın Bey'in Lidya'yı Bizans imparatoru Andronikos Paleologos'tan aldıktan sonra 1313'te İzmir'i ele geçirdiğini belirtir; P. Lemerle, *L'Emirat d'Aydın. Byzance et l'Occident. Recherches sur La Geste d'Umur Pacha* (Paris, 1957), 20, yazar İzmir'in 1317'de alındığını belirtir.
- 5 İ. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (İstanbul: Türkiye Basımevi, 1961), I, 88vd.
- 6 Uzunçarşılı, *op. cit.*, 69; J. M. A. Delaville le Roulx, "L'Occupation Chrétienne bir Smyrne 1344-1402", *Mélanges sur l'ordre de Saint-Jean de Jérusalem* (Paris: Alphonse Richard et fils, ed., MDCCCXC), kısım xviii, 2.
- 7 Latinlerin satın aldıkları hammaddeler esas olarak şunlardı: Buğday, kilim, balmumu, boyamada kullanılan özel bitkilerin kökleri vs., Uzunçarşılı, *loc. cit.*
- 8 Uzunçarşılı, *op. cit.*, 70; Danişmend, *loc. cit.*
- 9 Wilhelm Heyd, *Histoire du Commerce du Levant au Moyen-Age*, Adolf M. Hakkert, ed. (Amsterdam, 1967), 540.
- 10 Uzunçarşılı, *op. cit.*, 310.
- 11 Şerafeddin Ali Yezdi, *The History of Timur-Bec* (Londra: J. Darby et al. için basılmıştır, MDCCXXIII), II, 275vd.
- 12 İzmir'in fethi için ayrıca bak. Dukas (Ducas), *Bizans Tarihi*, Türkçeye çeviren VI. Mirmiroğlu (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1956), 44vd.; René Aubert de Vertot, *The History of the Knights Hospitallers of St. John of Jerusalem* (Dublin: J. Christie, 1818), II, 30-34, Şerafeddin'e ait eserin Fransızca tercümesinden yararlanılmıştır; Delaville
- 4 I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi (Ottoman History)*, (2<sup>nd</sup>. ed. Ankara: Türk Tarih Kurumu Press, 1961), I, 66, The author mentions that Mehmed Bey took the Acropolis in 1310, and that he also conquered the maritime fortress located at the mouth of the port in 1326; F. V. J. Arundell, *Discoveries in Asia Minor*, (London: Richard Bentley, 1834), II, 78, mentions that Aydın Bey, after taking Lydia from the Byzantine Emperor Andronicus Paleologus, conquered İzmir in 1313; P. Lemerle, *L'Emirat d'Aydın. Byzance et l'Occident. Recherches sur La Geste d'Umur Pacha'* (Paris, 1957), 20, states that İzmir was taken in 1317.
- 5 İ. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi (Annotated Chronology of the Ottoman History)*, (İstanbul: Türkiye Press, 1961), I, 88f.
- 6 Uzunçarşılı, *op. cit.*, 69; J. M. A. Delaville le Roulx, "L'Occupation Chretienne a Smyrne 1344-1402," *Melanges sur l'ordre de Saint-Jean de Jerusalem* (Paris: Alphonse Richard et fils, eds, MDCCCXC), part xviii, 2.
- 7 The raw materials that the Latins bought principally were: Silk, wheat, rugs, wax, roots of special plants used for dying etc., Uzunçarşılı, *loc. cit.*
- 8 Uzunçarşılı, *op. cit.*, 70; Danişmend, *loc. cit.*
- 9 Wilhelm Heyd, *Histoire du Commerce du Levant au Moyen-Age*, Adolf M. Hakkert, ed., (Amsterdam, 1967), 540.
- 10 Uzunçarşılı, *op. cit.*, 310.
- 11 Sharaf-al-Din Ali Yezdi, *The History of Timur-Bec*, (London: Printed for J. Darby et al., MDCCXXIII), II, 275f.
- 12 For the conquest of İzmir see also: Dukas (Ducas), *Bizans Tarihi, (Bazantine History)*, trans. into Turkish by VI. Mirmiroğlu, (İstanbul: İstanbul Press, 1956), 44ff.; René Aubert de Vertot, *The History of the Knights Hospitallers of St. John of Jerusalem*, (Dublin: J. Christie, 1818), II, 30-34, reproduced from Sharaf-al Din, in French translation; Delaville le Roulx, *op. cit.*, 9; Arundell, *op.*



- le Roulx, *op. cit.*, 9; Arundell, *op. cit.*, 383-86. Şerafeddin eserinde Timur'un İzmir'e varış tarihini 6 Cemazielevvel 805 olarak verir. Bu son kaynakta da kuşatmanın iki hafta sürdüğü belirtilir. Bu durumda İzmir'in ele geçirildiği tarih 20 Cemazielevvel 805/16 Aralık 1402 olmalıdır.
- 13 Danişmend, *op. cit.*, 152; Uzunçarşılı, *op. cit.*, 70; Şerafeddin'e göre (*op. cit.*, 280) Timur Aydın Bey'e, yani İzmir valisine savaş malzemeleri vermişti.
- 14 *Bak.* Aydınoğulları Hanedanı Çizelgesi, s. 42.
- 15 Ducas, *op. cit.*, 50; Uzunçarşılı, *loc. cit.*
- 16 I. Mélikoff, "Djunayd", *E.I.*<sup>2</sup>, II, 599; M. Sertoğlu, "VI. Asırda İzmir", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* (İstanbul: Ocak 1969), III, 72.
- 17 Danişmend, *op. cit.*, 171.
- 18 Ducas, *op. cit.*, 64; Danişmend, *loc. cit.*
- 19 Mehmed Neşri, *Kitab-i Cihannümâ, Neşri Tarihi*, ed.. F. R. Unat ve M. A. Köymen (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957), II, 497vd. Türk uzman Himmet Akın *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma* (İstanbul: Pulhan Press, 1946) adıyla yayımlanan doktora tezinde değerlendirmesini esas olarak Türkçe arşiv belgelerine dayandırmış ve böylece Osmanlı tarihinde bir maceraperest olarak bilinen Cüneyd konusuna epey katkıda bulunmuştur.
- 20 Ducas, *op. cit.*, 67; Danişmend, *op. cit.*, 176.
- 21 Ducas, *op. cit.*, 66.
- 22 Ducas, *op. cit.*, 101-104; Uzunçarşılı, *op. cit.*, 71; Danişmend, *op. cit.*, 191.
- 23 Ducas, *op. cit.*, 105.
- 24 *Ibid.*
- 25 Atsız, ed., *Aşıkpaşaoğlu Tarihi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970), 114, yazar Cüneyd'in ölüm tarihini H 828/1424-1425 olarak verir; Kâtip Çelebi *Cihannümâ* (İstanbul, H 1145/1732) adlı eserinde II. Murad'ın İzmir'i Cüneyd Bey'den H 829/1425-1426 tarihinde aldığını belirtir; *cit.*, 383-86. Şaraf-al-Din gives 6. Cemazielevvel, 805, as the date of the arrival of Timur to İzmir. It is stated also in this last source that the siege lasted for a fortnight. The date of the capture of İzmir should then be on 20. Cemazielevvel, 805/ December 16, 1402.
- 13 Danişmend, *op. cit.*, 152; Uzunçarşılı, *op. cit.*, 70; According to Şaraf-al-Din, *op. cit.*, 280, Timur gave war material to the Bey of Aydın, that is the governor of İzmir.
- 14 *See* Chart of Aydın Dynasty, p. 42.
- 15 Ducas, *op. cit.*, 50; Uzunçarşılı, *loc. cit.*
- 16 I. Melikoff, "Djunayd", *E.I.*<sup>2</sup>, II, 599; M. Sertoğlu, "VI. Asırda İzmir", (İzmir in the VI<sup>th</sup> Century), *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (İstanbul: January 1969), III, 72.
- 17 Danişmend, *op. cit.*, 171.
- 18 Ducas, *op. cit.*, 64; Danişmend, *loc. cit.*
- 19 Mehmed Nesri, *Kitab-i Cihannüma, Nesri Tarihi*, eds. F. R. Unat and M. A. Köymen, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Press, 1957), II, 497ff. A Turkish scholar, Himmet Akın, in his published Ph.D. Dissertation *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma* (İstanbul: Pulhan Press, 1946), based his discussion basically on Turkish archival documents and thereby contributed much to the subject of Cüneyd, who had been known as an adventurer in Ottoman history.
- 20 Ducas, *op. cit.*, 67; Danişmend, *op. cit.*, 176.
- 21 Ducas, *op. cit.*, 66.
- 22 Ducas, *op. cit.*, 101-104; Uzunçarşılı, Danişmend, *op. cit.*, 191.
- 23 Ducas, *op. cit.*, 105.
- 24 *Ibid.*
- 25 Atsız, ed., *Aşıkpaşaoğlu Tarihi, (Aşıkpaşazade History)*, (İstanbul: Milli Eğitim Press, 1970), 114. He gives 828 H/1424-5 for Cüneyd's death; Katip Çelebi in his *Cihannüma*, (İstanbul, 1145H/ 1732, states that Murad II. took İzmir from Cüneyd Bey in 829 H/1425-6; Danişmend, *op. cit.*, 192 and Uzunçarşılı, *op. cit.*, confirmed above date

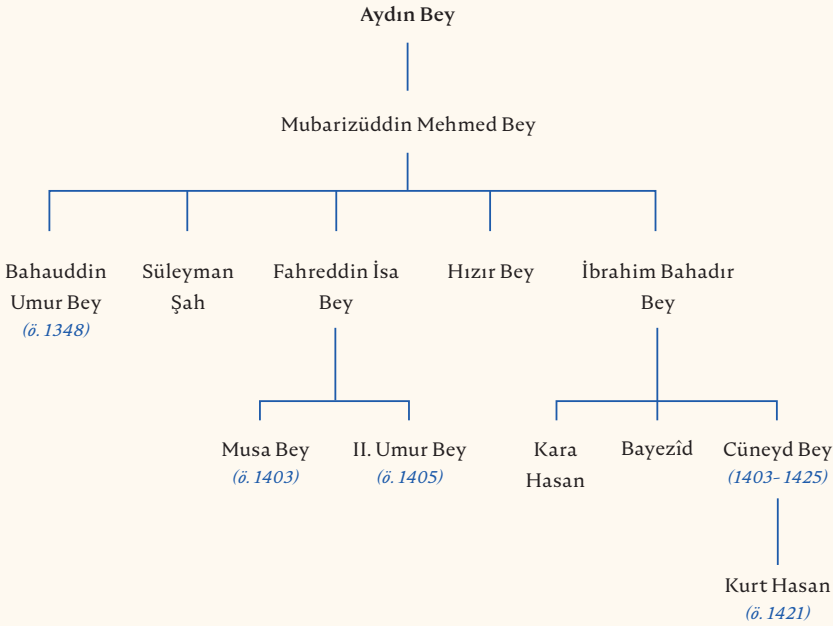
Danişmend (*op. cit.*, 192) ve Uzunçarşılı (*op. cit.*) bu tarihi Cüneyd Bey'in ölüm yılı olarak doğrular. Bu olaya ilişkin bibliyografya için *bak.* J. H. Mordtmann, "İzmir", *E.I.* (Leiden, 1927), II, 568; Danişmend, *op. cit.*, 327; Arundell, *op. cit.*, 391. Bu olayın ayrıntılı bir hikâyesi için *bak.* Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, III, 133-36, aktaran M. Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1971), II, 119-20.

26 Bu olaya ilişkin bibliyografya için *bak.* Mordtmann, *op. cit.*, 568; Danişmend, *op. cit.*, 327, Arundell, *op. cit.*, 391.

as Cüneyd Bey's death. For bibliography on this event see: J. H. Mordtmann, "İzmir," *E.I.* (Leiden, 1927), II, 568; Danişmend, *op. cit.*, 327; Arundell, *op. cit.*, 391; Fara detailed story of this event see: Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, III, 133-36, quoted in M. Akdağ, *Türkiyenin İktisadi ve İctimai Tarihi*, (Social and Economic History of Türkiye), (Ankara: Türk Tarih Kurumu Press, 1971), II, 119-20.

26 For bibliography far this event see: Mordtmann, *op. cit.*, 568; Danişmend, *op. cit.*, 327, Arundell *op. cit.*, 391.

[Görsel 1]  
**AYDINOĞULLARI HANEDANI**  
DYNASTY OF AYDINOĞULLARI  
[Figure 1]





[Harita 1] Çaka ya da İzmir Beyliği Haritası (1081-1097)

[Map 1] Map of Çaka or İzmir Beylikate (1081-1097)





# İzmir ve Çevresinin Fiziksel ve Demografik Bir Tasviri

A Physical and Demographical  
Description of İzmir and of Its  
Environs

## GİRİŞ / INTRODUCTION

Seyyah anlatılarına göre, İzmir tipik bir Doğu Akdeniz liman kasabasıydı. Avrupalılara uzaktan büyük görünürdü. Hatta bazıları güzelliğini bir İtalyan liman kentininkiyle kıyaslardı. Bir Doğu Akdeniz kasabası olarak İzmir'in ticaret hacmi ve gerçek önemi konusunda 17. yüzyılın sonuna kadar çok fazla şey bilmiyoruz; çünkü güvenilir rakamlar yoktur. Öte yandan kentin önemine dair bazı bulgular vardır.

Kentin öneminin ve potansiyelinin farkına varan Osmanlılar 17. yüzyılın ikinci yarısında kent içinde ve çevresinde faaldiler. Limana geçişi kontrol altında

According to traveler accounts, İzmir was a typical Levantine port town. It appeared great to Europeans from the distance. Some even compared its beauty with an Italian port city. Until the end of the seventeenth century, we do not know much about the volume of its trade and the real importance of İzmir as a levantine town, since there are no dependable figures. On the other hand, there is some evidence about the importance of the city.

The Ottomans realized the importance and potential of this town. The Ottomans were active in and about the city in the second half of the seventeenth century.

tutmak amacıyla İzmir Körfezi'nin en dar noktasında bir kale inşa ettiler. Kentteki diğer iki kaleyi askerî amaçlarla kullandılar ve 1675'te ticareti teşvik için başka yapılar kurdular. Osmanlıların ayrıca yeni bir gümrük dairesi oluşturarak ve yabancı gemileri vergilendirmede yenilikler getirerek, İzmir'deki ihracat ve ithalatın yanı sıra gemi taşımacılığını kontrol etmedeki kararlılığı hiç kuşkusuz malî sebeplerdendi.

Depremeler kent için tarihi boyunca büyük tehlike oluşturmuş ve kent yaşamına hatırı sayılır etkide bulunmuştu. Nitekim 1688'de şiddetli bir deprem İzmir'i neredeyse tamamen yıktı. Kentin yeniden inşasına burayı mesken tutan Avrupa kolonilerinin uğraşları ve kaygıları yansımış gibidir. Onlara ait belgeler ilerdeki "Yabancı 'Milletler' Üzerindeki Etki ve İzmir'i Yeniden İnşaya İlişkin Görüşler" alt başlığı altında ele alınacağı üzere, yürüttükleri ticaret için İzmir kentinin sahiden ne kadar önemli olduğunu bize gösterir.

Demografik etkenler depremden önce ve özellikle sonra kentin büyümesini göstermeleri açısından önem taşırlar. Veba salgınları kent için depremden pek de aşağı kalmayan bir tehditti ve Müslüman ahali açısından özellikle trajikti. Bu doğal felaketlere rağmen, başta Fransız ve İngiliz olmak üzere Batılı tüccarlar ve Osmanlılar kenti yeniden inşa edip tekrar canlı bir ticaret merkezine dönüştürmek için büyük çabalar harcadılar.

İzmir'in Fransız ve İngiliz ticari kolonilerinin tarihiyle doğrudan bağlantılı kesiminin fiziksel ve demografik özelliklerinin bir tablosunu sunmak açısından, yukarıda işaret edilen bütün noktaları bu bölümde ayrıntılı olarak ele almaya çalışacağım.

They built a castle on the narrowest point of the bay of İzmir in order to control the passage into the harbor. They used two other castles in the city for military reasons, and built other structures for the encouragement of its trade in 1675. Also, the Ottomans determined to control, no doubt for the financial reasons, shipping, as well as, exportation and importation in İzmir, by establishing a new customs house and instituting innovations in taxation on foreign ships.

Earthquakes had been the major danger for the city throughout its history and they had considerable impact on city life. In 1688, a powerful earthquake almost entirely destroyed İzmir. The activities and concerns of the European colonies residing in the city are reflected in the rebuilding of the town. Their documents show us how the city of İzmir was indeed important to their trade as it is discussed in the subsequent section subtitled "Impact on foreign 'nations' and considerations to rebuild İzmir."

The demographical factors are important for they indicate the growth of the city before and especially after the earthquake. Plagues were no less a threat to this city, particularly tragic for the Muslim population. In spite of these natural disasters, the western merchants, especially the French and the English, and the Ottomans expended great efforts to rebuild the city into a flourishing trade center once again.

I will try to discuss in detail all of the points suggested above in this chapter, in order to present a picture of the physical and demographic features of that part of İzmir directly connected to the history of the French and English commercial colonies in that city.



## A. 1688 ÖNCESİNDEKİ İZMİR'İN FİZİKSEL TASVİRİ

### PHYSICAL DESCRIPTION OF İZMİR BEFORE 1688

#### I. Körfezin Tasviri

İzmir derin bir körfezin en içerideki güney köşesinde yer alır. Bu körfez Doğu Akdeniz'deki en uygun doğal girintilerden biridir. Karaburun Yarımadası körfezin batı ve güney sahillerini oluşturur ve kuzeybatıdan esen rüzgârlara karşı bir siper işlevini görür. Körfeze kuzeyden girilir ve o noktada Karaburun Yarımadası'nın ucu batıda kalırken, anakaradaki Eski Foça (Phokaia) doğuya düşer. Körfez Eski Foça'dan İzmir'e doğru güneydoğu istikametinde kırk mil uzanır.<sup>1</sup> Büyük akarsulardan sadece Gediz Nehri sularını bu körfeze boşaltır. Bu nehrin ağzı körfezin kuzey sahil şeridinde İzmir'den Foça'ya doğru giden yola eskiden yaklaşık iki buçuk fersah<sup>2</sup> uzaktaydı. Nehirden atılan alüvyonun limanı tıkama tehlikesi nedeniyle, nehir ağzı 1890'da Foça'nın hemen kuzeyinde Ege Denizi'ne çevrildi.<sup>3</sup> Eski nehir ağzının körfeze bakan karşı kıyısında Osmanlıların 17. yüzyılın ikinci yarısında Sancak Kalesi'ni inşa ettikleri bir burun vardı. Güneydeki burnu kuzeydeki alüvyon alanından ayıran mesafenin körfezdeki en dar kesim olmasından dolayı, kaledeki Osmanlı askerlerinin limana girişi denetim altında tutmaları kolaydı.<sup>4</sup>

Osmanlı öncesi dönemde demirleme alanının içinde çevresine İzmir kentinin kurulduğu küçük bir liman vardı. Bu liman eski çağlardan beri kullanılmıştı. Limanı girişin sol tarafında hâkim konumdaki bir hisar korumaktaydı. Rodos Şövalyeleri'nin 1344'te inşa ettiği bu

#### I. Description of the Bay

İzmir is situated at the southern inmost corner of a deep gulf called the Bay of İzmir. This bay is one of the best natural ones in the Levant. The Peninsula of Karaburun forms the western and southern shores of the bay and acts as a windshield against winds coming from the north-west. The bay is entered from the north and at that point the tip of the Peninsula of Karaburun is on the west and the city of old Foca (Phocaea) on the mainland to the east. The bay extends forty miles from old Foca to İzmir in a southeasterly direction.<sup>1</sup> Only the major river the Hermus (Turkish *Gediz*) pours its water into this bay. The mouth of this river, was located about two and a half leagues<sup>2</sup> (7½ miles) of the way from İzmir towards Foca on the northern shores of the bay. Because alluvium discarded at the mouth of this river threatened to block the harbor, the mouth of the river was diverted in 1890 to the Aegean sea just north of Foça.<sup>3</sup> Opposite the old mouth of the river across the bay there was a cape on which the *Sancak Kalesi* (Cape Castle) was built in the second half of the seventeenth century by the Ottomans. Because the distance separating the cape on the south from the alluvium on the north, was the narrowest point of the bay, the Ottomans in the Castle found it easy to control the entrance to the harbor.<sup>4</sup>

During the pre-Ottoman period, there was a small port within this harbor around which the city of İzmir was constructed. This port has been used since the earliest times. On the left hand side of the entrance of this port a fortress guarded and commanded

hisar Timur'un Aralık 1402'deki fethine kadar Türklere karşı uzun süre savunuldu. Piri Reis'e göre, limanın çevre uzunluğu bir mildi. Liman ağzı ise oldukça dardı.<sup>5</sup> Büyük gemiler 16. yüzyıla kadar limana kolayca girerlerdi. Ondan sonra büyük gemilerin limana girmeleri gittikçe güçleşti; çünkü Kadifekale'nin yamaçlarından inen alüvyon limanı doldurmaya başladı.<sup>6</sup> İzmir'i 16. yüzyılın birinci yarısında gören seyyahlardan Fermanel "gemilerin küçük limana asla girmedikleri"ni<sup>7</sup> söylerken, İzmir'e 18. yüzyılın tam başında uğrayan Tournefort kentin eski limanının Türk kadirgalarınca kullanıldığını ve dolayısıyla küçük iç limanın Kadırga Limanı olarak anıldığını belirtir.<sup>8</sup> Başka bir Fransız seyyahı olan Thévenot bu limanın yabancı teknelere kapalı olduğunu söyler.<sup>9</sup> İzmir'de 1765 yılı dolaylarında kalan İngiliz seyyah Chandler'a göre, bu limanın kuruması şu sebeplerdendi: "Timur denizi serbest girişinden mahrum ederek bu değişime katkıda bulundu ve yukarıdan akan çamur tedricen işi bitirdi."<sup>10</sup>

## II. Körfez Etrafındaki Hisarlar

### 1. Sancak Kalesi

Körfezden limana geçişte İzmir'i koruyan kalelerin en önemlisi öteden beri İzmir Körfezi'nin en dar kesiminde, Sancak Burnu'nda yer alan Sancak Kalesi ya da Yeni Kale'ydi. Bu kalenin inşa edilmesinin birkaç sebebi vardı. Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa döneminde (1656-1661) Küçük Asya'yı dolaşmış bir Fransız seyyah olan Tavernier, kaleyi inşanın ardındaki saikin 1656'da Venediklilerin karıştığı bir olayın sonucunda ortaya çıktığının kanısındaydı. Osmanlı filosu 26 Temmuz 1656'daki Çanakakale

the port. It was built by the St. John Knights of Rhodes in 1344. This fortress was defended for a long time against the Turks until its conquest by Timur the Lame in December 1402. The perimeter of this port, according to Piri Reis, was one mile. The mouth of this port was quite narrow."<sup>5</sup> Large ships easily entered the port until the sixteenth century. Thereafter, it became increasingly difficult for large ships to enter the port, because the alluvium from the slopes of Mt. Pagus was filling the port.<sup>6</sup> Fermanel, a traveler, in the first half of the sixteenth century, says, "the ships never enter the small port;"<sup>7</sup> whereas, Tournefort, who visited İzmir at the very beginning of the eighteenth century mentioned that the ancient port of the city was being used by Turkish galley ships: thus, the small inner port was called Galley Port. <sup>8</sup> Thévenot, another French traveler, says that this port was closed to foreign vessels.<sup>9</sup> Chandler, an English traveler, who also stayed in İzmir about the year 1765, states that this port was dried up due to the reasons that "Tamerlane, by depriving the sea of its free ingress, contributed to this change, and the mud washed from above has gradually completed it."<sup>10</sup>

## II. Fortresses Around the Bay

### 1. Sancak Kalesi (Cape Castle)

The most important of all the castles defending İzmir, as we pass from the bay to the harbor, had been that of Sancak Kalesi (Saluting Fort or Cape Castle) or *Yeni Kale* (New Castle), which was situated at the narrowest part of the bay of İzmir on the cape called "Sancak burnu." The reasons for building this castle were several. Tavernier, a French traveler through Asia Minor, during the time of the Grand Vezir Koprulu Mehmed Paşa (1656-1661) felt that the motive for the construction of the castle occurred as a result



Muharebesi'nde Venediklilere yenilmişti.<sup>11</sup> Böylece güçlü bir donanmadan yoksun kalan Köprülü Mehmed Paşa, İstanbul'a doğru Venedik ilerleyişinin önünü Çanakkale Boğazı'na hâkim hisara dayanarak durdurdu ve ardından donanmasını yeniden inşa etmenin bir yolunu aradı. İzmir'de demirli Hristiyan gemilerini kiralamayı önerdi; ama gemilerin kaptanları sadrazamın isteğini geri çevirerek, alelacele İzmir Körfezi'nden ayrıldı.<sup>12</sup> Körfezin en dar olduğu noktada bir hisarın bulunmuş olması halinde, tüccar gemilerinin İzmir limanında tutulmuş olabileceğini kavrayan sadrazam gelecekte gemilerini geçişini denetleme gereğinin ortaya çıkması ihtimaline karşı, en dar geçiş noktasına hâkim bir hisar inşa edilmesini emretti.<sup>13</sup>

Böyle bir gerek İzmir'e gelen tüccar gemilerinin ayrılmadan önce gümrük resimleri ödemelerini kesinleştirecekti. Bu tasarı Lucas ve Evliya Çelebi tarafından doğrulanıyor gibidir. Lucas'a göre, sadrazam gemileri İzmir limanına girip çıkarken selam durmaya ve gümrük resimlerini ödediklerine dair teminat sunmaya zorlanabilecekleri bir kalenin inşa edilmesi emrini verdi.<sup>14</sup> Evliya Çelebi kaleyi inşanın ardındaki saiki benzer bir tarzda yorumlar ve konuya ilişkin daha fazla ayrıntı sunar. Örneğin, kalenin varlığından önce, zorla ödetmenin bir yolunun olmaması nedeniyle, tüccar gemilerinin İzmir'deki Osmanlı yetkililerine gümrük resimleri ödemeyi savsaklayabildiklerine işaret eder. Gemiler durdurulma korkusu olmaksızın kolayca körfezden ayrılabilirlerdi. Bu durum öylesine kötüleşti ki, gümrük resmi tahsilatı neredeyse imkânsız hale gelerek, Osmanlı maliyesini olumsuz yönde etkiledi. Böylece devlet hazinesinin

of an incident involving the Venetians<sup>11</sup> in 1656. The Ottoman fleet had been defeated at the battle of the Dardanelles on July 26, 1656 by the Venetians. There by deprived of a strong navy, Köprülü Mehmed Paşa blocked the Dardanelled, to Venetian advance toward İstanbul, by relying on the fort which controlled the Straits of Dardanelles and then searched for a means of rebuilding his navy. The Grand Vezir at this time offered to hire Christian ships anchored at İzmir. The captains of the ships refused the Grand Vezir's request and hastily left the bay of İzmir.<sup>12</sup> Realizing that the merchant ships could have been kept in the harbor of İzmir, if only a fort had existed along the shores of the bay at the point where the bay is the narrowest, the Grand Vezir ordered a fortress to be constructed overlooking the narrowest passage point should the need arise in the future to control the passage of shipping.<sup>13</sup>

Such a need would make certain that merchant shipping to İzmir paid custom duties before leaving. This idea seems to be backed up by Lucas and Evliya Çelebi. According to Lucas, the Grand Vezir ordered a castle be constructed where ships could be forced to salute as: they entered and left the harbor of İzmir and guarantee that they had paid their custom duties.<sup>14</sup> Evliya Çelebi interprets the motive for constructing the castle in a similar manner and offers more details on the subject. For example, he points out that before the existence of the castle, merchant ships could neglect to pay custom duties to the Ottoman officials in İzmir since there was no way to enforce the duties. The ships could easily leave the bay without the fear of being stopped. This situation became so bad that the collection of custom duties had become almost

geliri açısından gümrük resimlerinin önemini kavrayan Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa yabancı gemileri resimlerini ödemeye zorlayacak bir kale inşa edilmesini bildirdi.

Projeyi Osmanlı devleti finanse etti. Sadrazam Aydın, Saruhan ve Bursa sancaklarındaki askerlerin dergâh-i âli kapıcıbaşlarından<sup>15</sup> Gevezezâde Ağa'nın<sup>16</sup> nezareti altında kaleyi inşa etmeleri emrini verdi. Askerler İzmir'in antik amfiteyatrosunun büyük taş bloklarını sökülüp kalenin inşasında kullandılar. Kalenin planı kare biçimindeydi. Evliya Çelebi harekât ve savunma için kalede bir dizdarın ve 200 askerin görevlendirildiğini aktarır. Bunlar maaşlarını İzmir Gümrük İdaresi'nden alırlardı.<sup>17</sup> Kale inşasının tamamlanmasından ve suyla aynı hizadaki büyük toprakların yerleştirilmesinden sonra, gemilerin İzmir limanına geçişi kontrol altına alındı.<sup>18</sup> Kale gümrük resimlerini ödemeyi dayatmanın yanı sıra, liman ve kent için koruma sağladı. Örneğin, 1694'te düşman bir Venedik filosunun kale topraklarının erişemeyeceği güvenli bir mesafede duruşunda olduğu gibi, düşman konvoyları İzmir'e saldırmak için kalenin yanından geçerken batırılma korkusuyla mecburen körfezde kaldılar.<sup>19</sup>

Bu kalenin kuruluş tarihi bilinmemektedir. Bütün Batılı seyyahlar 1656'daki Çanakkale Muharebesi'nden kısa bir süre sonra inşa edildiğini belirtir. Örneğin, B. F. Slaars 1656 yılında ısrar eder.<sup>20</sup> Öte yandan, İzmir'e 1671'de giden Evliya Çelebi kalenin inşa tarihini 1666 olarak verir.<sup>21</sup> Ayrıca kaleye Sancakburnu adının verilmesindeki bir gerekçeyi sunar. Adın Hristiyan teknelerin İzmir limanına girerken Osmanlılara boyun

impossible, thereby affecting the Ottoman financial situation unfavorably. Thus, Grand Vizir Köprülü Mehmed Paşa realizing the importance of the custom duties for the income of the state treasury, declared that a castle be built to force foreign shipping to pay their duties. The Ottoman State financed the project. The Grand Vizir ordered that the soldiers of the sancaks of Aydın, Saruhan, and Bursa, under the superintendency of Gevezezade Ağa,<sup>15</sup> who was one of the *Derğah-i Âli Kapıcı başısı*<sup>16</sup> constructed the castle. They tore down the large stone blocks of the ancient amphitheater of İzmir, and made use of them in the construction of the castle. The plan of the castle was a square. Evliya Çelebi reports that a *Dizdar* and two hundred soldiers were assigned to the castle for its operation and defence. They received their salaries from the Customs Office of İzmir.<sup>17</sup> After the completion of this castle and insertion of great cannons, level with the water, the passage of ships into the harbor of İzmir was controlled.<sup>18</sup> In addition to enforcing the payment of custom duties, the castle provided protection for the harbor and the city. For example, enemy convoys were forced to remain in the bay out of fear of trying to pass the castle on the way to attack İzmir, as was the case in 1694, when a hostile Venetian fleet kept at a safe distance out of the reach of the cannons of the castle.<sup>19</sup>

The date of the erection of this castle is not known. All the western travelers state that it had been built soon after the battle of the Dardanelles in 1656. For example, B. F. Slaars insists on the year 1656.<sup>20</sup> On the other hand, Evliya Çelebi, who visited İzmir in 1671, gives 1666 as the date for the construction of the castle.<sup>21</sup> In addition Evliya Çelebi provides a reason for naming the castle, Sancak-burnu Kalesi (banner castle).

eğmenin bir işareti olarak göndere beyaz bayraklar çekmelerinden kaynaklandığını ileri sürer. Bu kalenin ya da hisarın 1668'den önce tam olarak inşa edildiği kesin gibidir; zira o yıl Spon ve Wheler adlı Fransız seyyahlar kaleyi şöyle anlatır:

*Türklerin körfez ağzında her tekneden vergi almayı ve girişi korsanlara karşı savunmayı sağlayan bir hisarı var; ama bu hisar sadece savunma amaçlı yüksek surlara ve küçük bir hendeye sahip ve gücü de toplarından ibaret.*<sup>22</sup>

## 2. Aziz Petrus Kalesi

Liman, girişin sol tarafındaki bir hisarla korunmaktaydı.<sup>23</sup> Hisar sadece limanı savunma açısından önemli değildi; kentin deniz sahiline bakan kesiminin güvenliği için de kullanılırdı. Fransızca kaynaklarda 1344'te İzmir'i Türklerden alan Rodos Şövalyeleri'nce yeniden inşa edilmesinden ve yeni kuleler eklenerek güçlendirilmesinden dolayı Aziz Petrus Kalesi ya da "*le Chateau*" olarak anılır. Kale üç tarafta denizde ve kara tarafındaki derin bir hendekle çevriliydi.<sup>24</sup> Liman iyi korunmaktaydı ve ağır kuşatma altına girmesi halinde, deniz yoluyla yardım alabilecek bir konumdaydı. Timur'un orduları Aralık 1402'de kenti ele geçirdikten sonra Aziz Petrus Kalesi'ni tamamen yıktılar. Dolayısıyla Osmanlılar döneminde II. Mehmed (1451-1481) hisarı yeniden inşa etme gereğini duydu. Bir kare plana göre taşlarla inşa edilen hisarın çevresi, Türk seyyah Evliya Çelebi'nin tahminine göre 1.280 adım dolaşılabilir uzunlukta idi. Ele geçirilip yıkılışından önce olduğu kadar korunaklıydı. Kara tarafında üç adım

He argues that the name came about as a result of Christian vessels, upon entering the harbor of İzmir, hoisting white flags as a sign of their subjection to the Ottomans. It seems certain that this castle or fortress had been fully constructed by 1668, for in that year, a French traveler by the name Spon and Wheler, describes the castle as follows:

*The Turks, also, have a fortress at the mouth of the bay to receive duty of each vessel and to defend the entrance from pirates, but this fortress only has high defensive walls and a little ditch and only the force of her cannons.*<sup>22</sup>

## 2. Fortress of St. Peter

This port was guarded by a fort on the left hand side of its entrance as one enters the port.<sup>23</sup> The fort was not only important for the defence of the port, but was used for the security of that part of the city which rested on the sea shore. It is called the fort of St. Peter or "*le Chateau*" in French sources due to the fact that it had been rebuilt and strengthened by the addition of new towers by the Knights of Rhodes after their capture of İzmir from the Turks in 1344. It was surrounded on three sides by the sea, and a deep moat on the land side.<sup>24</sup> This port was well protected and was in a position of getting help, by way of the sea, if it were under severe siege. This fort of St. Peter was destroyed completely by the armies of Timur after his capture of the city in December 1402. Thus the Ottomans during the time of Mehmed II (1451-1481) found it necessary to rebuild the fort. It was constructed on a square plan and the Turkish traveler, Evliya Çelebi, estimated that the fort would require 1280 steps to be circumnavigated. Again it was well protected, as it had been before its capture and destruction. A ditch, which

genişliğindeki bir hendekle korunan hisarın limanı savunacak bir konumda yerleştirilmiş toprakların yanı sıra güney tarafında sağlam demir giriş kapıları da vardı. Savunma için bir dizdar (kale komutanı) ve seksen asker yerleştirilmişti.<sup>25</sup> Anlaşıldığı kadarıyla, Osmanlılar bu kaleyi uzun süre bakımlı tuttular.

### 3. Pagus Tepesi'ndeki Kale (Kadifekale)

Güneydoğuda kente hâkim Pagus Tepesi'nde başka bir kale vardı. Tournefort bu kalenin Bizans döneminde İmparator III. İonnes Dukas Vatatzes (1222-1254) tarafından inşa ettirildiğini söyler.<sup>26</sup> Giriş'te belirtildiği üzere, bu kale 14. yüzyılın başında Türklerce ele geçirildi ve özellikle de Rodos Şövalyeleri'nin elindeki Aziz Petrus Kalesi'ne karşı askerî üs olarak kullanıldı. Kale bir beşgen şeklindeydi ve Evliya Çelebi'ye göre çevre uzunluğu 2.700 adıma denkti. II. Mehmed kaleye bir korugan inşa ettirmişti. Evliya Çelebi'nin İzmir'i gördüğü 1671'de, önemini büyük ölçüde yitirmiş ve kentin liman sahillerine çekilmesi nedeniyle yavaş yavaş terk edilmeye başlamış olsa bile, kalede hâlâ bir dizdar ve yirmi asker vardı. Sonuçta kaleyle bağlantılı olan ya da sağladığı korumadan dolayı civarında oturan insanların çoğu körfeze doğru taşındı.

### III. İzmir Limanı ve Tesislerinin Güvenliği

Yabancı ve yerli teknelere ticari mallarını yüklemek ve boşaltmada hizmet veren oturmuş liman tesislerinin 1675'e kadar bulunmamasına karşın, İzmir limanının Rycout'a göre 1677'de sadece

was three steps wide, protected the fort on its land side. It had also cannons placed in a position of defence of the port, as well as, strong iron entrance gates on the south side. A *Dizdar* (or warden of the castle), and eighty soldiers were placed there to guard it.<sup>25</sup> Apparently, this castle was maintained by the Ottomans for a long time.

### 3. The Castle located on Mt. Pagus

There was another castle situated southeast and above İzmir on Mt. Pagus which commanded the city. This castle, Tournefort says, was built during the Byzantine period by the Byzantine Emperor John III Ducas Vatatzes (1222-1254).<sup>26</sup> In the beginning of the fourteenth century this castle was captured, as was mentioned in the introduction, by the Turks and used as their military base against the lower city, more especially against the fort of St. Peter which was held by the Knights of Rhodes. The castle was built in the shape of a pentagon and according to Evliya Çelebi the perimeter of the fortress was equivalent to two thousand and seven hundred steps. Mehmed II had a blockhouse constructed in this castle. When Evliya Çelebi visited İzmir in 1671, there were still a *Dizdar* and twenty soldiers stationed in the castle even though the castle had lost much of its importance and was gradually being abandoned because the city had receded to the shores of the harbor. Consequently, most of the people associated with the castle or living nearby for the protection that was offered moved down toward the bay.

### III. Port of İzmir and the security of its facilities

There being no established port facilities--until the year 1675--serving the foreign and domestic vessels in loading and unloading their merchandise, the harbor

Doğu Akdeniz’de değil, dünyada en uygun ve güvenli konumda oluşu Hristiyan tüccarlarca Osmanlı İmparatorluğu’nun ana “kantarı” olarak seçilmesini sağladı.<sup>27</sup>

Liman 1521’e doğru ticari gemilerce malları yüklemek ve boşaltmak için muhtemelen kullanılmış olsa da, büyük gemiler limana girmezlerdi ve liman ağzında yer alan Aziz Petrus Kalesi’nin önünde dururlardı. Bu amaçla demir atarak kalenin önünde yığılı kayalara bağlanırlardı. Fransız seyyah Fermandel 17. yüzyılın birinci yarısında Hristiyan gemilerinin asla küçük limana girmediklerini ve Frenk evlerinin bulunduğu “Frenk Sokağı”nın paralelinde demir atmayı tercih ettiklerini aktarır.<sup>28</sup> Bu da fırtınalara karşı gemileri oldukça güvende tutardı.<sup>29</sup> “Frenk Sokağı” Aziz Petrus Kalesi’nin kuzeyinde uzanan liman kıyısına paraleldi.

Konsoloslar ve yabancı tüccarlar “Frenk Sokağı”nın her iki tarafında oturlardı. Sokak ve kıyı arasında, Osmanlı gümrük dairesinin kuzeyinde yer alan bütün evlerin “Frenk Sokağı”na açılan ön kapıların yanı sıra denize arka çıkışları vardı.<sup>30</sup> Bu arka çıkışlar sahil şeridi boyunca küçük kayıkların Frenk gemilerinden mal boşaltabildikleri bir iskeleye bakardı.<sup>31</sup> Sancak Kalesi’nin kuruluşundan önce bu arka çıkışlar ve iskeleler Frenk tüccarların işine çok yarardı. Frenk tüccarların malları dosdoğru gemilerinden alıp evlerine götürerek Osmanlı gümrüğünden kolayca kaçınmaları mümkündü. Bu durum ticaretini yaptıkları mallar için hiç gümrük resmi ya da vergi ödemedikleri anlamına gelmez. Ama Batı kaynaklarında Frenklerin fırsat bulunca, gümrük resimleri ödemekten her zaman kaçındıkları belirtilir.

of İzmir, and its port, the most convenient and safe, not only in the Levant, but in the World, according to Rycout in 1677, has caused Christian merchants to choose it for the chief “scale” of the Ottoman Empire.<sup>27</sup>

Though the port had probably been used by commercial ships for the loading and unloading of goods by 1521, large ships would not enter the port. They would stop in front of the St. Peter’s fortress, which was located on the mouth of the port. For this purpose the ships dropped anchor and were tied to the rocks piled up at the front of the fortress. Fermandel, a French traveler, reports in the first half of the seventeenth century, that Christian ships never entered the small port, but preferred to anchor parallel to the “Frank Street”, where the Frank houses were located.<sup>28</sup> The ships were quite safe from the storms.<sup>29</sup> The “Frank Street” paralleled the coast of the harbor, which extended north of the fortress of St. Peter.

The consuls and the foreign merchants lived on the both sides of “Frank Street.” The houses, between the street and the coast, north of the Ottoman custom house, all had back exists to the sea, as well as, the front door on the “Frank Street”.<sup>30</sup> These back exists looked out on a quay along the shoreline where small boats could unload goods from the Frank Ships.<sup>31</sup> Before erection of Sancak Kalesi, these back exists and quays served the purpose of the Frank merchants very well. The Frank merchants could easily avoid Ottoman customs by simply bringing goods directly from their ships to their homes. This does not mean, however, they never paid custom duties or taxes for the goods they were trading. But it is mentioned in the western sources that when the Franks found the opportunity, they always avoided the payment of the custom duties.

## IV. Kentin Tasviri

### 1. Kentin Coğrafi Konumu

İzmir bir körfezin 50 derece boylamında ve 38 derece 45 dakika enleminde yer alan güneydoğu iç köşesinde kurulu olduğu için, Anadolu'nun en iyi limanıydı ve hâlâ da öyledir.<sup>32</sup> Kent bir bütün olarak batıya bakmaktaydı ve tepe yamacındaki bir amfityatroyu andırmaktaydı. Kadifekale ile deniz arasındaki düz alanda yoğun bir yapılaşma vardı.

### 2. Kentin Mahalleleri

Evliya Çelebi İzmir kentinden söz ederken, oraya gidişi sırasında mevcut meskûn alanlar ve binalar hakkında kapsamlı bilgiler verir. Bilgilerini İsmail Paşa adlı birinin 1657-1658'de yaptırdığı sayıma dayandırır. Bu sayıma göre, Kadifekale yamaçlarında yer alan evler iki bin kadardı. Ayrıca on Müslüman mahallesi, on Frenk ve Yahudi mahallesi, iki Ermeni mahallesi ve bir Çingene mahallesi vardı. Evliya Çelebi kentte Kadifekale'nin yanı sıra düz alanlarda toplam 10.300 evin bulunduğunu aktarır; ancak sayıların 1671'e mi, yoksa 1657-1658'e mi ait olduğu metinden açıkça anlaşmaz.<sup>33</sup>

### 3. Önemli Binalar

Kentte birçok ulemanın ve talebenin bulunması nedeniyle büyük küçük on iki cami<sup>34</sup> ve kırk medrese mevcuttu. Ayrıca 11 hamam, 82 han<sup>35</sup> (kervansaray ya da büyük ticari bina) ve halkın su ihtiyacını karşılamaya yetmeyen 70 çeşme ile 17 sebilhane vardı; *muhtesibe*<sup>36</sup> vergi ödeyen dükkânların sayısı 3.060'tı. Kentin içinde tüccarların alıp sattıkları mal kalemlerini saklamaya uygun 300 depo yer almaktaydı. İzmir'in 40 kahvehanesi, 20 boza<sup>37</sup> evi ve 200 bar ile meyhanesi vardı. Bir sanayi kenti olması itibarıyla,

## IV. Description of the city

### 1. Geographical location of the city

İzmir was and still is the finest port of Anatolia, built at the southeast inner corner of a bay which lies at 50 degrees longitude and 38 degrees 45 minutes latitude.<sup>32</sup> The city, as a whole, faced west and looked like an amphitheater on the side of a hill. The flat area between Mt. Pagus and the sea has been heavily inhabited.

### 2. Quarters of the city

Evliya Çelebi, speaking of the city of İzmir, gives extensive information about the living quarters and the buildings, which existed at the time of his visit. He based his information on a census taken by a certain İsmail Pa a. According to this census, taken in 1657-58, there were two thousand houses situated on the slopes of Mt. Pagus. There also existed ten Muslim quarters, ten Frank and Jewish quarters, two Armenian quarters and one Gypsy quarter. Evliya Çelebi reports that there were totally 10,300 houses in the city on the flatlands as well as on Mt. Pagus, although, it is not clear from his text, whether in his time (1671) or in 1657-58.<sup>33</sup>

### 3. Important buildings

There were twelve mosques,<sup>34</sup> large and small, and forty *Medreses* (School) since there were many *ulemas* (doctors of Muslim theology) and students in the city. In addition, there were 11 public baths, 82 *hans*<sup>35</sup> (caravanseray or large commercial building) and 70 fountains which still could not adequately supply enough water for the needs of the people, and 17 *Sebilhane* (Pious foundations), 3,060 listed stores, which paid tax to the *Muhtesip*.<sup>36</sup> Within the city there were 300 merchant warehouses in which the merchants could store the articles they traded. İzmir had 40 coffee houses,

70 sabun imalathanesi, 20 boyama imalathanesi ile atölyesi<sup>38</sup> ve boyalı kumaş üreten bazı imalathaneler mevcuttu.<sup>39</sup> Evliya Çelebi özel olarak İzmir kentinin sadece beş büyük mahallesine değinir.<sup>40</sup> Sonuçta İzmir'in hem büyük bir ticaret merkezi hem çeşitli farklı kültürlerin yan yana yaşadığı bir kültür merkezi olduğu görülebilir.

## V. Limanda Kontrollerin Yeniden Uygulanması ve Sadrazam Köprülü Ahmed Paşa'nın (1661-1676) İzmir'de Yaptığı Fiziksel Değişiklikler

Evliya Çelebi'nin İzmir'e gidişinden sadece birkaç yıl sonra kentte büyük çaplı bir değişim gözlemlenebilir. İzmir'de oturan İngiliz konsolosu Paul Rycaut 1675'te bizzat kentin içinde fiziksel değişiklikler saptadı. Bu İngiliz diplomata göre, İzmir gümrük emini Hüseyin Ağa padişahın ve sadrazamın<sup>41</sup> dikkatini Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı Avrupalı tüccarların yanı sıra İran tüccarlarının ve Hristiyan Osmanlı uyruklarının sıklıkla uğradıkları büyük bir ticaret merkezi sayılmaya başlayan İzmir'e çekmeyi başarmıştı. Dolayısıyla İzmir dünyanın her yanından gelen her türlü ticari mal için çok önemli bir pazaryerine dönüşme yolundaydı. Osmanlı yetkilileri kenti tarihteki yerini yüceltecek ve ticari konularda oynadığı rolü güçlendirecek bazı kamusal yapılarla süslemeye karar verdiler.

Osmanlıların ilk işi ticari mal alış-verişleri ve malî işlemler için bir bez-zazistan<sup>42</sup> kurmak oldu. Bu binada hem dükkânlar hem bankalar vardı. Ağırılığına payanda olması için iri taşlardan ve

20 *Boza*<sup>37</sup> houses and 200 night clubs and taverns. As an industrial city, there existed 70 soap factories, 20 dyeing factories and workhouses,<sup>38</sup> and some factories making painted cloth.<sup>39</sup> Evliya Çelebi specifically mentions only five major quarters of the city of İzmir.<sup>40</sup> Thus, it can be seen that İzmir was both a large trade center and cultural center, where various different cultures existed side by side.

## V. Reimposition of controls at the port and physical changes in İzmir by the Grand Vezir Köprülü Ahmed Paşa (1661-1676)

Only a few years after Evliya Çelebi's visit to İzmir, a major change can be observed in the city. In the year 1675, Paul Rycaut, an English consul residing in İzmir, observed the physical changes within the city itself. According to this English diplomat, Hüseyin Ağa, who was the chief customs officer of İzmir, had managed to draw the attention of the Sultan and the Grand Vezir<sup>41</sup> to İzmir: which began to be considered as a great trade center of the Ottoman Empire, frequently visited by merchants of Western Europe, as well as, the merchants of Persia and the Christian subjects of the Ottoman Empire. Therefore, İzmir was in the path of becoming a very important market place for all sorts of merchandise coming from all over the world. The Ottoman officials decided to ornate this city with some public edifices to honor its place in history and enhance the role which it played in commercial affairs.

The Ottomans, first erected a *bedestan*,<sup>42</sup> for the exchange of commercial goods and financial transactions. Both shops and banks existed in this building. This edifice, constructed on a foundation



yığınlardan oluşmuş bir temel üstünde inşa edilen yapı gayet güzel olduğu gibi işlevseldi.

Sonraki adım cidden ihtiyaç duyulan bir gümrük dairesi kurmaktı. Denizdeki dolguların üstünde inşa edilen<sup>43</sup> bu gümrük dairesi de çekici bir binaydı. Yeni gümrük dairesinin inşasına kadar, İzmir'deki gümrük emini bütün diğer tüccarların kaldığı kiralık bir evde oturmuştu.<sup>44</sup> Yeni gümrük dairesi inşasının 1675'te tamamlanmasından sonra makamının yanı sıra ikametgâhını oraya taşıdı. Ardından İzmir limanına giren bütün teknelerin mallarını gümrük dairesinde yükleyip boşaltmalarını öngören bir hatt-ı şerif (padişah fermanı) çıkarıldı.<sup>45</sup>

Bütün Avrupa milletlerine mensup tüccarlar doğrudan padişahın önyak olduğu bu yenilikten hoşlanmadılar. Hristiyan tüccarlar mallarını kendi iskelelerinde yüklemelerin sağlayan eski usulden vazgeçmede isteksizdiler. Bunun ardında büyük ihtimalle bütün mallarının Osmanlı yetkililerince sıkı denetime alınmasını istememeleri yatmaktaydı. Daha önce bazı ticari malları hiçbir vergi ödemeksizin getirmenin ayrıcalığını tatmışlardı. Belki de tüccarlar Osmanlı İmparatorluğu'nun geçmişteki vergilerin düşüklüğünü değerlendirmede artan kabiliyetinden endişeliydiler; yani ticaret geçmişe dönük olarak vergilendirilebilirdi ve gelecek için genel artışlar öngörülebilirdi. Tüccarlar hemen harekete geçmeye ve İstanbul'da bulunan kendi sefirlerine dilekçeler göndererek, Osmanlı padişahının (IV. Mehmed, 1648-1687) bu fermanına karşı çıkmaya karar verdiler. Bu arada fermana karşı bir protesto mahiyetinde, mallarını yükleyip boşaltmayı topluca reddettiler. Bu eylem birkaç gün

consisting of large stones and piles in order to support its weight, was quite beautiful, as well as, functional.

The next step was to build a seriously needed customs house. This customs house, was built on top of piles over the sea,<sup>43</sup> was also an attractive building. Until the construction of the new customs house, the customs officer in İzmir had lived in a rented house, where all the other merchants lived.<sup>44</sup> After its completion, in 1675, he maintained his residence, as well as, his office in the customs house. After the completion of the new customs house, a *hatt-ı şerif* (or royal decree) was issued demanding that all vessels entering the port of İzmir should load and unload their goods at the customs house.<sup>45</sup>

The merchants of all the European nations disliked this innovation, which came directly from the Sultan. The Christian merchants were unwilling to give up their past practice of loading goods at their own quays. It is very likely that they did not want all their goods being strictly controlled by the Ottoman authorities. Previously, they had enjoyed bringing in some merchandise, for which, they did not pay in any taxes. Perhaps the merchants were concerned about the increased ability of the Ottoman Empire to evaluate the lowness of past taxes--i.e., the trade could be taxed retroactively and general increases could be proposed for the future. They decided to act promptly and oppose this decree of the Ottoman Sultan (Mehmed IV, 1648-1687) by sending petitions to their respective ambassadors, who resided at the Sultan's capital in İstanbul. In the meantime, they collectively refused to load and unload their goods, as a protest against this decree. This action lasted several days. As a result of this action,

sürdü. Eylemin harekete geçirdiği sefirler padişahın gümrük resimlerinin yeni gümrük dairesi aracılığıyla ödenmesini sağlamada gayet kararlı olduğunu gördüler.

Osmanlı yetkililer Frenk ülkelerinde yabancı tüccarların buldukları her ülkenin gümrük mevzuatına uymalarının beklendiğine işaret etiler. Dolayısıyla Batılı tüccarların hatt-ı şerife böylesine sert karşı çıkmalarına şaşırduklarını belirttiler. Sonuçta Osmanlı yönetimi fermanın iptal edilmesi gibi bir ihtimali reddetti. Bazı kaynaklara göre, vezirin kâhyası padişahın bu konuda çok sert ve kararlı davrandığını, hatta kendi ülkesinde itaatsizlikle karşılaşmaktansa, hem limanı hem de İzmir şehrini havaya uçurma emrini vermeye hazır olduğunu söylemişti.<sup>46</sup> Durumun ciddiyetini kavrayan tüccarlar eylemden vazgeçip emre uymak zorunda kaldılar. Gemilerini yeni Osmanlı gümrük dairesinde boşaltmaya başladılar. Bu olaylar 1675'in Ağustos-Eylül aylarında yaşandı.<sup>47</sup>

Aynı yıl bedestenin yanında Büyük Han'ın (sonraki adıyla Köprülü Han) inşasına başlandı ve ilk temeller atıldı. İnşaat 1677'de tamamlandı.<sup>48</sup> Hanın yanına Türk hamamları ve ahırlar eklendi. Taş yapılı bedesten ve han, ahırlar dışında kurşun çatılıydı. Taşlar eski İzmir'in antik harabelerinden getirilmişti.<sup>49</sup> Bu yeni binaların yanı sıra, İzmir halkının ihtiyaçları da unutulmadı. Büyük bir sukemerine ilişkin plan hayata geçirildi ve halkın ihtiyacı için Buca ve Halkapınar ovalarından kente su getirildi. Kentte 73 yeni vakıf kuruldu, hemen her sokak taşla kaplandı ve kentteki her ailenin iyi evde barınması sağlandı.

their ambassadors found the Sultan quite firm in his determination to ensure that the custom duties would be paid by way of the new customs house.

The Ottoman officials pointed out that in the countries of the Franks, foreign merchants were expected to obey the custom regulations of each country. Therefore, the Ottoman officers expressed surprise that the Western merchants should so strongly oppose the *hatt-ı şerif*. Thus, the Ottoman government rejected any possibility of revocation of the decree. It was reported to have been said by the vezir's *kahya* (steward), that the Sultan was very shrewd and decisive in this matter and even ready to give the order to blow up both the port and the town of İzmir, rather than be disobeyed in his own dominions.<sup>46</sup> The merchants, realizing the seriousness of the situation, had to give in and obey the order. They began to unload their ships at the new Ottoman customs house. These events happened in the months of August-September of 1675.<sup>47</sup>

In the same year, the Great Han (later named Köprülü Han) was begun next to the *bedestan*, and the first foundations were laid. It was completed in the year 1677.<sup>48</sup> Next to the *han*, Turkish public baths and stables were added. The *bedestan* and *han* were both built of stone, covered with lead except for the stables. The stone was brought down from the ancient ruins of old İzmir.<sup>49</sup> In addition to these new buildings, the needs of the people of İzmir were not forgotten. The plan for a great aqueduct was put into realization, and brought water from the plains of Buca and Halkapınar into the city for the peoples' need. Seventy-three new public foundations were added to the city and practically every street was paved and every family in the city was well accommodated.

Her üç binanın ve su projelerinin Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa tarafından şahsen finanse edilmiş olması kayda değer bir noktadır.<sup>50</sup> Paşanın geride çocuk bırakmaması nedeniyle, bu binalar mirasla erkek ve kız kardeşlerine geçti. Onlar da koyu Müslüman olmaları nedeniyle, yeni gümrük dairesinin, bedestenin ve yeni hanın kiralalarını bir gelir kaynağı olarak Mekke vakıflarına bağladılar.<sup>51</sup>

## VI. İzmir ve Çevresi

İzmir'in coğrafi konumu ticaret için elverişliydi. İzmir kente hâkim Kadifekale'nin eteğinde yer alan sahil boyunca genişledi. Ana sokaklar iyi aydınlatılmıştı ve taşlarla kaplıydı. Kentteki evler 18. yüzyılda Anadolu'nun diğer bütün kentlerine nazaran daha sağlam yapıydı. Tournefort'a göre İzmir'deki en güzel sokak olan "Frenk Sokağı"<sup>52</sup> liman boyunca uzanmaktaydı.<sup>53</sup> Başka bir seyyah Pococke'a göre, 18. yüzyılın İzmir'i denizden görünümü çok çekiciydi ve kentin çevre uzunluğu tahminen dört mil dolayındaydı.<sup>54</sup> Doğu Akdeniz ticareti açısından kilit konumda yer alan İzmir görünüşe bakılırsa dünyadaki en zengin ticaret merkezlerinden biriydi.

"Frenk Sokağı"nın her iki yanında sıralanan Frenk evleri kentin en güzel ve en şık konutlarıydı. Denize yukarıdan bakan binaların arka tarafında portakal ve limon ağaçlarıyla dolu bahçeler, ön tarafında ise ticari malları yüklemek ve boşaltmak için iskeleler vardı. Frenk evleri genellikle iki katlıydı; zemin katı bir depo, üst kat ise bir yaşam alanı olarak kullanılırdı. Bu evlerde uzun galeriler ve denize bakan balkonlar bulunurdu. "Frenk Sokağı" öylesine dardı ki, yüklü

It is interesting to note that all three buildings and water projects had been personally financed by the Grand Vezir Köprülü Fazıl Ahmed Paşa.<sup>50</sup> Since the paşa left no children, his brothers and sisters, inherited these buildings. Being devoted Muslims, they assigned the rents of the new customs house, the *bedestan* and new *han* as an income to the pious foundations of Mecca.<sup>51</sup>

## VI. İzmir and its environs

The geographical location of İzmir was favorable for trade. İzmir expanded along the shore, situated at the foot of Mt. Pagus which commands the city. The main streets of the town were well lighted and paved. The houses of the city were built better than any other city in Anatolia in the eighteenth century. The "Frank Street,"<sup>52</sup> which according to Tournefort, was the finest street in İzmir, ran along the port.<sup>53</sup> According to Pococke, another traveler, eighteenth century İzmir appeared to be very attractive from the sea, and the perimeter of the city was estimated to be about four miles.<sup>54</sup> It seems that İzmir situated in a central position to the Levantine trade was one of the richest trade centers in the World.

The Frank houses were the best and the most handsome in the city. They lined both sides of "Frank Street." The buildings, which looked upon the sea, had gardens in the back. These gardens were full of orange and lemon trees. They had quays of wood for loading and unloading merchandise. The frank houses usually had two stories, a ground floor which was used as a warehouse, and a living area up stairs. These apartment houses had long galleries and balconies, which looked towards the sea. The "Frank Street" was so narrow, that it was difficult for a loaded camel to pass through

bir devenin içinden geçmesi zordu. Lucas aynı sokakta Fransız, İngiliz, Venedik, Felemenk ve Ceneviz bayraklarının dalgalanmasının dışarıdan gelen birinde İzmir'in bir Hristiyan şehri olduğu izlenimini bıraktığını belirtir.<sup>55</sup> Genelde İzmir'in diğer kesimlerinde konutlar temelden üç ila dört metreye kadar taş yapıydı; üst katlar tuğla dolgulu kirişlerden yapıldı. Depremlerin yaşandığı bir bölgede taş duvarlardan daha sağlam olan bu bina tarzı korunaklıydı; çünkü kolayca çökmeksizin biraz sallanmayı sağlardı.<sup>56</sup>

İzmir'in çevresindeki kırsal alan epelyekiliydi. Bir seyyah İzmir limanına gemiyle girdiğinde, zeytin ve incir ağaçlarını ve mükemmel şarapların üretildiği güzel bağları görebilirdi.<sup>57</sup>

Yabancı milletlere mensup tüccarlardan ve konsoloslardan bazılarının İzmir kentinin yakın çevresinde yer alan köylerde kır evleri, bahçeleri ve ekili tarlaları vardı. En önemli köyler İzmir'in dört mil güneyine düşen Buca,<sup>58</sup> kentin dokuz mil güneyinde kalan Seydiköy<sup>59</sup> ve İzmir'in kuzeyindeki ovada bulunan Bornova'ydı; aynı ovanın doğu kesimine doğru Narlıköy ve Hacılar yer alırdı.<sup>60</sup>

## VII. Demografik Etkenler (1631-1688)<sup>61</sup>

İzmir kentinin nüfusunu kesin olarak belirlemek zordur; çünkü Evliya Çelebi'nin eserinde değindiğinin dışında hiçbir resmî sayım günümüze ulaşmış değildir.<sup>62</sup> Dolayısıyla seyyahların bu kent nüfusunu hesaplayışını esas almak gerekir. İzmir'e uğrayan seyyahların hemen hepsi kentte kaldıkları sırada edindikleri bilgiler temelinde kentte oturan insan sayısına ilişkin tahminlerde

the street. Lucas mentions that the flags of the French, the English, the Venetian, the Dutch and the Genoese waves in the same street giving the impression to a visitor that İzmir was a Christian town.<sup>55</sup> In general, the housing in the other parts of İzmir was constructed of stone from the foundation up to ten to eleven feet in height, the upper stories of the house were made up of beams of wood; the filling was brick. In a region with earthquakes this style of building was good protection, for this allowed some shaking without collapsing easily. This style of building was better than stone walls.<sup>56</sup>

The country surrounding İzmir was well cultivated. Upon entering the harbor of İzmir by ship, a traveler could see olive and fig trees and beautiful vineyards from which excellent wine was produced.<sup>57</sup>

Some of the merchants and the consuls of the foreign nations had country houses, gardens, and cultivated fields in the villages situated in the immediate surroundings of the city of İzmir. The most important villages were: Buca,<sup>58</sup> which was four miles to the south of İzmir, the village of Seydiköy, which was located nine miles south of the city,<sup>59</sup> Bornova, located in the plain north of İzmir and towards the eastern part of the same plain the villages of Narlıköy and Hacılar.<sup>60</sup>

## VII. Demographic factors, (1631-1688)<sup>61</sup>

It is difficult to determine precisely the population of the city of İzmir, since no official census has survived except the one Evliya Çelebi mentions.<sup>62</sup> Therefore, one has to depend upon what travelers calculate the population of this city to be. Almost all the travelers who visited İzmir estimated the number of people living in the city on the basis of information which they acquired

bulunurlar. Evliya Çelebi dışında, seyyahlar nüfus tahminlerinin kaynağını belirtmezler.

İzmir'e 1631-1670 arasında birkaç kez gelen Fransız seyyah Tavernier 90.000 kişilik bir nüfus öngörür. Anlaşıldığı kadarıyla, bu tahmine 1664'te Doğu'ya son yolculuğunda varmıştı. Bu seyyaha göre, toplam nüfus içinde Türklerin sayısı 60.000'di. Kentte 15 cami vardı. Sayıca 15.000 dolayındaki Rumların iki kilisesi, nüfusu 8.000'i bulan Ermenilerin ise bir kilisesi vardı. Yedi sinagogu bulunan Yahudilerin nüfusu 6.000 ila 7.000 kadardı. Tavernier kesin bir sayı vermeksizin, kentte "az sayıda Avrupalının bulunduğu"<sup>63</sup> belirtir. Ayrıca İzmir'de yaşayan milliyetlerin oturdukları yerlere değinir. Verdiği bilgilere göre, Türkler, Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler (muhtemelen Kadifekale'nin yamaçlarını kastettiği bir tabirle) tepenin üstünde<sup>64</sup> yaşarken, denize doğru uzanan aşağı kesimin tamamında sadece Avrupalılar, yani Fransızlar, İngilizler, Felemenkiler ve İtalyanlar oturmaktaydı. İzmir'e 1662'de uğrayan Perè Pasifique, "Rumlar ile Yahudilerin Türkler kadar"<sup>65</sup> olduğunu belirtir. Türk seyyah Evliya Çelebi 1671'de İzmir'in nüfusunu sayıca ifade etmek yerine, kentte bulunan evlerin toplam sayısını 10.300 olarak vermişti. Bir evde ortalama dört kişinin yaşadığını varsayarsak, kentin nüfus toplam en az 41.200'ü bulmuş olabilir.<sup>66</sup> Evliya Çelebi ayrıca İsmail Paşa'nın 1657-1658'de yaptırdığı sayımın rakamlarını kullandığını aktarır.<sup>67</sup> İzmir'e 1676'da uğrayan Spon ve Wheler kentin nüfusunu yaklaşık 55.000 olarak tahmin ettiler. İkilinin 30.000 Türk, 12.000 ila 15.000 Yahudi ve 9.000 ila 10.000 Rum şeklindeki

during their stay in the city. With the exception of Evliya Çelebi, the travelers do not state the source of their population estimates.

Tavernier, a French traveler, who visited İzmir several times between the years 1631-1670, suggests a population of 90,000. Apparently, this estimation was done in his last voyage to the East in 1664. According to this traveler, 60,000 Turks--out of total population- lived in the town. There were fifteen mosques. The Greeks numbered about 15,000 and had two churches. The Armenian population consisted of 8,000. They had one church. The Jewish population was 6 to 7,000 with seven synagogues. Tavernier, without giving an exact number says "there existed a small number of Europeans."<sup>63</sup> Also, he mentions the location of the nationalities who lived in İzmir. According to his information, the Turks, Armenians, Greeks and Jews lived upon the hill,<sup>64</sup>--he probably meant on the slopes of the Mt. Pagus--, but all the lower part towards the sea was populated only by the Europeans namely French, English, Dutch, and Italians. Pere Passifique, who visited İzmir in 1662 mentions that "there were as many Greeks and Jews as there were Turks."<sup>65</sup> In 1671, Evliya Çelebi, the Turkish traveler, visited İzmir, but did not give the population in numbers, but mentioned the total number of houses existing in the city: 10,300. If we assume that there were, on the average, four people living in a house, the population of the town could have totaled 41,200, at least.<sup>66</sup> Also, he reports that he used a certain İsmail Paşa's figures of the census conducted by him in 1657-8.<sup>67</sup> In 1676, Spon and Wheler. visited İzmir and estimated its population to be about 55,000. They stated that there existed 30,000 Turks, 12 to 15,000



tahminlerinin toplamı 55.000'i bulur.<sup>68</sup> Diğer seyyahların yaptığı gibi, onlar da Avrupalı Hristiyan topluluğun sayısına ilişkin bir tahminde bulunmazlar. İzmir'e 1678'de bir seyyah olarak giden Le Bruyn farklı milliyetlere ilişkin hiçbir ayrıntı vermeksizin, toplam nüfusu 80.000 olarak tahmin eder.<sup>69</sup>

Jews, 9 to 10,000 Greeks; this totals 55,000 altogether.<sup>68</sup> Again, as other travelers have done, they did not estimate the size of the European Christian community. In 1678, Le Bruyn came to İzmir as a traveler and he estimated a total population of 80,000 without giving any details on the different nationalities.<sup>69</sup>

## B. 1688 DEPREMİ VE İZMİR'İN YIKILIŞI

### THE EARTHQUAKE OF 1688 AND THE DESTRUCTION OF İZMİR

Feci bir deprem 10 Temmuz 1688'de İzmir'i yıktı. Bir fay hattı üstünde yer alan İzmir kuruluşundan itibaren depremlere maruz kalmıştı. Fermanuel'e göre, depremler İzmir'i yedi farklı tarihte yıkmıştı.<sup>70</sup> Bu büyük çaplı depremlerin yanı sıra küçük çaplı depremler de yaşanmıştı. İzmir'e uğrayan seyyahların hepsi depremlerden söz eder. Örneğin, Du Mont kentin Kadifekale yamaçlarında ya da üstünde yer alan kesiminin aşağıda kalan kesimden çok daha güvenli olduğunu belirtir.<sup>71</sup> İzlenimleri 1664'te yayımlanan Pouillet kentten ayrılışından birkaç gün önce meydana gelen bir depremi anlatır. Bu depremin aralıklarla beş ya da altı gün sürdüğünü ve kenti epeyce sarstığını aktarır.<sup>72</sup>

A disastrous earthquake destroyed İzmir on July 10, 1688. Lying on a fault, İzmir had been subjected to earthquakes from the time of its foundation. According to Fermanuel, earthquakes have destroyed İzmir on seven different occasions.<sup>70</sup> In addition to these major earthquakes, minor earthquakes had also occurred. All the travelers who visited İzmir speak of the earthquakes. For example, Du Mont, mentions that the part of the city located on the slopes or on the top of the Mt. Pagus was much safer than the city located at the bottom of the mountain.<sup>71</sup> Pouillet, whose accounts were published in 1664, talks about an earthquake which occurred a few days before his departure from the city. This earthquake, as he reports lasted five or six days with intervals and shook the city considerably.<sup>72</sup>

#### I. Depremın Başlaması ve Kısa Vadedeki Sonuçları

Bütün depremlerin muhtemelen en yıkıcısı ve şiddetlisi Cumartesi'ye denk gelen 10 Temmuz 1688'de yaşandı.<sup>73</sup> Öğleden biraz önce başlayan depremin merkezi limanın girişinde yer alan Sancak Kalesi civarıydı. Bu kale tamamen harabeye döndü. Kale, toplarının artık görülemeyeceği şekilde toprağa gömüldü.

#### I. Start of the Earthquake and its immediate results

Probably the most terrible and decisive of all the earthquakes happened on Saturday, the 10th of July, 1688.<sup>73</sup> The earthquake started a little before noon and centered itself around Sancak Kalesi situated at the entrance of the harbor. This castle was entirely ruined. It sank so deeply into the earth that the cannons of the castle could no longer be seen. Three quarters

Komşu evlerin dörtte üçü çöktü ve birçok ağaç kökünden söküldü.<sup>74</sup> Sancak Kalesi'yle birlikte İzmir kenti o kadar şiddetle sarsıldı ki, evlerin dörtte üçü yerle bir oldu. İlk darbeyi alan eski gümrük dairesinin duvarları açıkça çöktü ve çatısı devrildi. Depreme ilişkin Fransız raporuna göre, 16.000 ila 19.000 kişi yaşamını yitirdi. Oikonomos'un tahmini 15.000 ila 16.000 kişinin can verdiği yönündeydi; aralarında az sayıda Avrupalı olmakla birlikte, ölenlerin çoğu Türk'tü.<sup>75</sup> Bunun başta gelen sebebi çoğu Avrupalının hafta sonu iş yapmaması ve İzmir'in dışında yer alan kır evlerinde tatile ya da ava çıkmasıydı.

## II. Yangının Başlaması ve Yıkımın Boyutu

Frenklerin mahallesi esas olarak rüzgârla evden eve yayılan güçlü bir yangından dolayı en ağır hasara uğrayan kesimdi. Ağırıklı olarak ahşap ve kil yapılmış bütün evler tamamen yıkıldı. Ermeni mahallesi<sup>76</sup> de büyük çapta hasar gördü. Yangın söndürülene kadar kentin yarısını yok etti. Yeni gümrük binası ise yangını hasarsız atlattı; çünkü bilinçli olarak yangına dayanacak şekilde inşa edilmiş iki taş deponun arasındaydı. Yangının seyri o noktada durdu.

Kervansaraylar, mağaza ve depoların çoğu deprem sırasında yıkıldı ya da depremden sonra yandı. Bu binalar İplik Hanı ya da Kervansaray olarak bilinen pazarın ucundaydı. Kervanlarla gelmiş 500 ya da 600 adamın kaldığı bu hanlardan üçü çöktü. Tek bir kişi sağ kurtulmadı. Sadrazam Köprülü Ahmed Paşa'nın 1677'de yangına dayanıklı olacak şekilde yaptırdığı Köprülü Han, taş yapılmış ve kurşun çatılı olmasına karşın

of the neighboring houses collapsed and many trees were uprooted.<sup>74</sup> Along with the Sancak Kalesi, the city of İzmir was so severely shaken that three quarters of the houses of the town were knocked down. It began at the old customs house whose walls were particularly crumbled, the roof fell. According to the French report on the earthquake, 16,000 to 19,000 people were killed. Oikonomos estimates that 15,000 to 16,000 people perished, most of whom were Turks though only a few Europeans died.<sup>75</sup> The primary reason for this was that most Europeans did not do business during weekend and either vacationed in their cottages located outside of İzmir or else were hunting in the country-side.

## II. Start of a fire and extent of the destruction

The district of the Franks was the area most seriously damaged, primarily because an intense fire which spread by wind from house to house. All the houses, which were primarily of wood and clay were completely destroyed. The Armenian district<sup>76</sup> was also damaged greatly. Before it was extinguished half of the town had been destroyed. However, the new customs house was saved, because it was located between two stone warehouses which had been built purposely to withstand fire. The course of the fire was stopped at this point.

Most of the *kervan sarays* (Caravan Saraies) and general stores collapsed during or were burned after the earthquake. These buildings were located at the end of the *pazar* (bazaar) that is known as the *han* or caravan saray of the Spun Cotton (*Cotton Files*). There were three of these *hans* inhabited by 500 or 600 men of caravans, which crumbled at the time of the earthquake. Not a single man escaped alive. The fire resistant Köprülü Han (Han of Cuperly [*sic*]) --built by the grand vezir Köprülü Ahmed

yandı. Pencerelerden içeriye giren yangın odalardaki bazı ahşap eşyaları tutuşturmuştu. Kapusenlere, Cizvitlere ve Fransiskanlara ait üç Katolik kilisesi tamamen çöküp yanmıştı. Biri Flaman, diğeri Alman olan iki rahip molozların altında sıkışıp kaldıkları için yardım için uzun süre çılgınlıklar attılar.<sup>77</sup> Ne var ki, onlara ulaşamadığı için diri diri yandılar. Çok sayıda Türk sakin de aynı şekilde can verdi. Kaynaklar molozlarda sıkışıp kalanlardan bazılarının yaklaşan yangını görünce, hızlı ve kolay bir ölüm için dua ettiklerini belirtir.<sup>78</sup>

Büyük Rum Kilisesi ve Rum mezarlığındaki Aziz Yorgo Şapeli, ayrıca kilisenin yakınında rahiplerin kaldıkları yerler neredeyse tamamen yıkılıp yandı. Ermeni Kilisesi deprem ve ardından çıkan yangınla tamamen harap oldu. Kentteki 17 camiden sadece üçü hasarlı olarak ayakta kaldı ve diğer küçük camilerin, yani mescitlerin pek çoğu da harabeye döndü.<sup>79</sup>

Deprem sırasında toprakta açılan bazı yarıklardan siyah bir su fıskırdı. Su kaynıyor gibiydi ve bir Fransız rapora göre, aynı şey denizin dibinde de meydana gelmiş olmalıydı, çünkü ertesi gün sahilde bir miktar ölü balık görüldü. Sahil şeridi ve Kadifekale arasındaki düz alanın otuz santimden fazla battığı da fark edildi. Bu durum Frenklerin oturduğu mahalleyi suların basmasına yol açmasa da, limanın su seviyesi güneybatı rüzgârlarının estiği kışın buraya kolayca taşmaya yetecek yükseklikteydi artık.<sup>80</sup>

Frenk tüccarlara ve kentin diğer sakinlerine ait ticari malların, mobilyaların ve diğer eşyaların büyük kısmı bu faciada ya yandı ya da kayboldu. Temmuz'un sonunda dumanları hâlâ

Paşa in 1677--burned although it was built of stone and its top covered with lead. The fire having entered through the windows and ignited some wooden furnishings in the rooms. The three Catholic Churches of the Capucins, Jesuits and Franciscans had entirely collapsed and burned. Two religious leaders R. P. Alexis, a Flemish and a German priest, who were trapped under the debris, cried out for help for a long time.<sup>77</sup> However, it was impossible for help to reach them and they were burned alive. A large number of the Turkish inhabitants perished in the same way. It is also reported that some of them who were caught in the rubble, upon seeing the fire approaching, prayed for a rapid and easy death.<sup>78</sup>

The great Church of the Greeks and their Chapel of St. George, located in their cemetery, as well as, accommodations for the priests near the Church, were all nearly destroyed and burned. The Church of the Armenians was completely destroyed by the earthquake, then by a fire. Only three of 17 Mosques remained standing, though damaged, and a good number of other small Mosques (*Mescits*) were also ruined.<sup>79</sup>

At the time of the earthquake some openings were made in the earth from which a black water gushed out. It seemed to boil and the same thing, according to a French report, must have happened in the bottom of the sea, because the day after a quantity of dead fish was seen on the shore. It was also noticed that the flat area between the shores and Mt. Pagus had sunk more than a foot. Even though this was not enough to cause the quarter of the Franks to be flooded, the water level of the harbor was high enough now to easily flood the area during the Winter when the Southwest winds blew.<sup>80</sup>

The bulk of the merchandise, furniture and other effects belonging to the Frank merchants and other inhabitants of the city was either burned or lost in this tragedy.

tüten harabelerde küçük altın ve gümüş parçalarına rastlandı.

Üç topluluk (Fransızlar, İngilizler ve Felemenkiler) bu depremde mal ve nakit para itibarıyla bir milyon kuruşu (dolar)<sup>81</sup> aşkın zarara uğradılar. Veresiye ticari mal sattıkları ya da peşin para ödedikleri yerli sakinlerin onlara borçlu oldukları büyük meblağlara ilişkin kayıtların yer aldığı defterlerini ve yazışmalarını kaybettiler. Fransa, İngiltere ve Felemenk konsolosluklarının kaçıllarıya makamlarına ait arşivler bütünüyle kayboldu.<sup>82</sup> Bir tahmine göre İzmir depreminde sadece İngiliz zararları 300.000 dolar düzeyindeydi.<sup>83</sup>

Bütün İzmir kentinde oturulabilir evlerin pek kalmadığı göz önünde tutulursa, Kadifekale'nin ve Aziz Petrus Kalesi'nin uğradığı hasar az sayılırdı.<sup>84</sup>

### III. Depremi İzleyen Olaylar

Sarsıntılar 10 Temmuz'dan 31 Temmuz'a kadar her gün yaşandı. Halkın çektiği perişanlık ağırdı; çünkü yardım sağlamak ya da yağmayı ve hırsızlığı önlemek için hiçbir şey yapılmadı.<sup>85</sup> Felaketten sağ kurtulabilen insanlar yakındaki köylerin bahçelerine ve limanda demirli gemilerin güvertelerine sığındılar. O sırada limanda bulunan beş Fransız gemisi tamamı Frenk olan yaklaşık bin kişiyi barındırdı. Onlara bir ila dört gün boyunca yemek ve yatak verildi; başka sığınacak yer bulamayan en yoksullar daha uzun süre tutuldu ve yaralılara bakıldı.

Temmuz 1688'de tesadüfen Sayda limanında bulunan Fransız seyyah De La Roque, İzmir'den kurtarılmış mutsuz ve yaralı insanlarla dolu birkaç Fransız gemisinden söz eder. Deprem tarihinin 10 Temmuz 1688 olduğunu doğrular.<sup>86</sup>

Small gold and silver slugs were found among the ruins which were still smoking at the end of July.

The three communities--The French, the English, and the Dutch- lost more than a million piasters (dollars),<sup>81</sup> as much in goods as in ready money in this earthquake. They lost their books and their correspondence which included records of the large sums that were owed to them by the natives to whom the Frank merchants had given merchandise on credit or to whom they had advanced money. The archives of the chancery offices of the consulates of France, of England, of Holland were entirely lost.<sup>82</sup> It is reported that only the English losses in the İzmir earthquake were estimated at 300,000 dollars.<sup>83</sup>

The castles of Mt. Pagus and St. Peter suffered only slightly<sup>84</sup> considering the fact that there was hardly any inhabitable house left in the entire city of İzmir.

### III. Events following the Earthquake

Tremors occurred every day from the 10<sup>th</sup> to 31<sup>st</sup> of July. The misery of the people was severe, because nothing was done to supply relief or to prevent looting and stealing.<sup>85</sup> The people, who were able to save themselves from this disaster, took refuge in the gardens in the villages nearby and on board the ships that were anchored in the harbor. The five French ships which happened to be in the harbor gave shelter to about a thousand people, all of whom were Franks. They were fed and housed for one to four days; the poorest who could not find other places of refuge were kept longer and the wounded were cared for.

A French traveler, De La Roque, who happened to be in the port of Sidon (Seide) in July of 1688, speaks of several French ships filled with unhappy and wounded people rescued from İzmir. He confirms the date of the earthquake as July 10, 1688.<sup>86</sup>

Felaket haberi İstanbul'a hızla ulaştı. Bâb-ı Âli nezdindeki Fransız sefiri Pierre Girardin, Fransız konsolosu Fabre'nin depremde öldüğü haberini aldı. Bunun üzerine sefaretin kañçıları ve kâtibi Joseph Blondel'e İzmir için geçici konsolos olarak atandığını bildiren 22 Temmuz 1688 tarihli bir ihtira beratı verdi.<sup>87</sup> Blondel bir Fransız gemisiyle 29 Temmuz sabahı İzmir'e vardı. Makamına oturunca Kañçılar Pierre Chaulier aracılığıyla Fransız milletinin iki temsilcisini çağırıldı. Toplantıya Joseph Antelmy ve Jacques Liency adlı temsilciler ve hemen hepsi Marsilyalı olan 14 tüccar daha katıldı. Kentin durumuna ilişkin birkaç rapor yazmayı ve İzmir'deki ticareti yeniden oturtmanın yollarını araştırmayı kararlaştırdılar.<sup>88</sup>

Bu arada Osmanlı yönetimi durumu rahatlatacak birkaç tedbir aldı. Sultan II. Süleyman (1687-1691) dergâh-i âli kapıcıbaşılarından<sup>89</sup> Ahmed'i kentte asayişini sağlamaya yardımcı olması için İzmir'e gönderdi. Ahmed İzmir'deyken Ağustos 1688'de Bâb-ı Âli nezdindeki İngiliz sefirinin isteğı üzerine İngiliz tüccarlara yardım etmesi yönünde bir emir aldı.<sup>90</sup> Örneğın, İzmir'deki İngilizler hanların kirasına mahsuben 1688 yılı için peşin ödedikleri teminat akçesinin depremden yeni yıla kadarki dönemi kapsayan kısmını geri alacaklardı. Aynı Osmanlı memuru padişahın Frenklerin depremden hemen sonra hırsızlarca çalınmış paralarını, mallarını ve eşyalarını iade etmesi yönünde bir emir daha aldı.<sup>91</sup>

Depremin hemen ardından birçok Frenk kentten ayrıldı. Örneğın, kırk Fransız Sakız Adası'na doğru yola çıktı. Bir cerrah olan Louis Rolana on kişilik bütün ailesiyle birlikte Halep'in yolunu

The news of this catastrophe, rapidly reached İstanbul. Pierre Girardin, who was the French ambassador to the Ottoman Porte, received the news that the French consul Fabre had perished. At this time, the French ambassador gave a patent letter dated July 22, 1688 to the Chancellor and Secretary of his embassy Joseph Blondel, appointing him the provisional consul for İzmir and for its dependencies.<sup>87</sup> Blondel arrived in İzmir on the morning of the 29<sup>th</sup> of July by means of a French ship. Upon his arrival, he summoned, with the mediation of Chancellor Pierre Chaulier, the two deputies of the French nation. Joseph Antelmy and Jacques Liency, the deputies and fourteen other merchants, almost all of whom were from Marseille, attended the meeting. They decided to write several reports concerning the state of the city. They resolved to study ways to reestablish trade in İzmir.<sup>88</sup>

At this time, the Ottoman government undertook several measures to relieve the situation. Sultan Süleyman II (1687-1691), sent a certain Ahmed, one of his *dergâh-i âli kapıcıbaşıcısı*<sup>89</sup> to İzmir to help to bring order to the city. While Ahmed was in İzmir, he received a command in August of 1688 which ordered him, upon the request of the English ambassador to the Sublime Porte, to help the English merchants.<sup>90</sup> For example: the English in İzmir were to receive that part of their earnest money on the rent of *Hans* paid in advance for the year 1688 which covered the period from the earthquake to the new year. The same Ottoman official received another order from the Sultan directing him to return the money, goods, and belongings of the Franks which had been taken by the thieves right after the earthquake.<sup>91</sup>

Immediately following the earthquake many Franks left the city. For example, forty Frenchmen departed for Chios. Louis Rolana, a surgeon, left for Aleppo with his entire family of ten. Two other Frenchmen



tuttu. Başka iki Fransız İzmir'den ayrıılıp Sayda'ya gitti.

Öte yandan bazı Frenkler İzmir'de yaşamının malları kadar canları için de tehlikeli hale gelmesine rağmen yerlerinde kaldılar. Hristiyan din önderleri, Cizvitler ve 25'i tüccar olan 50 Fransız İzmir'de kalmayı seçti. Durumun İngilizler ve Felemenkiler açısından benzer olduğu sonucu çıkarılabilir.

left İzmir for Sidon.

On the other hand, some Franks remained in İzmir in spite of the fact that living there had become dangerous to their lives, as well as, their goods. Christian religious leaders, Jesuits and fifty Frenchmen, of whom twenty-five were merchants stayed in İzmir. It can be inferred that the situation was similar for the English and the Dutch.

## C. 1688'DEN SONRA İZMİR'İ YENİDEN İNŞA SORUNLARI

### PROBLEMS OF REBUILDING İZMİR AFTER 1688

Yerli ve yabancı tüccarlar için neredeyse bütün ticari tesisleri ve kalacak yerler, ayrıca İzmir'in sıradan insanlarına ait evler 1688 depreminde yok oldu. İzmir'in yeniden inşası ise zorlu sorunlar çıkardı. Yerli mülk sahipleri ya ölmüş ya da malî bakımdan iflas etmişti. Basma işleme imalathaneleri yangınla tamamen yıkılmış durumdaydı ve üretimi yeniden başlatmak üzere boyalı kumaş imalathanesini yeniden inşa etmeye derhal koyulan Chaulier<sup>92</sup> gibi birkaç istisna örnek olsa bile, genelde kişiler işin içinde bizzat padişah olmadıkça, ticari girişimlere yatırımda bulunmaktan çekindiler.<sup>93</sup>

Kişilerin kent ekonomisini yeniden inşa etmelerinin neredeyse imkânsız olmasına karşın, İzmir'de oturan yabancı tüccarlar kaynaklarını bir havuzda toplayarak, işlerini yeniden kurmayı finanse edebileceklerini kavradılar.

Almost all the trade facilities and accommodations for the domestic and foreign merchants, as well as, the houses of the common people of İzmir were lost during the 1688 earthquake. The reconstruction of İzmir, however, posed several difficult problems. Native proprietors were either dead or financially ruined. The factories for processing printed cloth had been entirely destroyed by the fire, and though there were a few exceptions, such as the case of Chaulier who immediately rebuilt his painted cloth factory in order to start production again,<sup>92</sup> individuals in general, feared investing in commercial ventures unless the Sultan himself had a hand in them.<sup>93</sup>

Although it was virtually impossible for individuals to re build the city's economy, the foreign merchants residing there realized that they could finance the rebuilding of their trade by pooling their resources.

## D. 1688'DEN SONRA DEMOGRAFİK ETKENLER<sup>94</sup>

### DEMOGRAPHIC FACTORS AFTER 1688<sup>94</sup>

İzmir kentinin nüfusu 1688 depreminden sonra oldukça farklı bir tablo sergiledi. İzmir'e 1699'da uğrayan Fransız

The population of the city of İzmir after the 1688 earthquake presented quite a different picture. De La Motraye, a French

seyyah De La Motraye, Arundell'in ifadesiyle "alışılmamış bir doğrulukla"<sup>95</sup> toplam nüfusu 24.000 olarak hesapladı. Öte yandan, Fransız bilgin-seyyah Tournefort'un 1702'de kentin nüfusuna ilişkin 27.000 tahmini Motraye'nin hesabına yakındı. Tournefort kentte 15.000 Türk, 10.000 Rum, 1.800 Yahudiler, 200 Ermeni ve aynı sayıda Frenk sakinin bulunduğunu belirtir.<sup>96</sup> Ayrıca kentteki dinsel yapıların kesin sayısını verir. Ona göre, İzmir'de 19 cami, iki Rum kilisesi, sekiz Yahudi sinagogu ve sadece bir Ermeni kilisesi vardı. Latinlerin ise üç dinsel merkezi vardı. Kent nüfusunu 1714'te değerlendiren başka bir Fransız seyyah Lucas, ticaretin mükemmel olmasından dolayı nüfusun çok yoğun olduğu kanısındaydı. Verdiği tahmin 100.000 yerli sakin, 20.000 Rum ve 8.000 Ermeni olmak üzere 128.000'dir.<sup>97</sup> İzmir'de oturan Yahudilerin sayısını vermeyi ihmal etmesi çok şaşırtıcıdır. Yahudilerin ticarete önemli bir rol oynadıkları bilindiği için, bir Yahudi topluluğun bulunduğu kesindi. Kendi işlerini yürütmenin yanı sıra, Osmanlılar ve Frenkler arasında aracılık ve tercümanlık işlevini görürlerdi. Burada da İzmir'de oturan Avrupalı tüccarların sayısı verilmez. Kısa bir süre önce 27.000 olan kent nüfusunun 1714'te 128.000'e çıkmış olması kuşkuludur. Herhalde ya Lucas toplam nüfusu yüksek ya da Tournefort olduğundan düşük gösterdi. Tournefort'un nüfusu Lucas'tan daha doğru tahmin etmiş olması çok muhtemeldir. Normal şartlar altında kentin nüfusu 13 yılda 100.000 artmış olamazdı; çünkü veba salgınları İzmir'e hemen her yıl uğramaktaydı. Bizzat Lucas oraya gidişinden birkaç yıl önce 10.000 can almış bir veba salgınından söz eder.<sup>98</sup>

traveler who visited İzmir in 1699, calculated the total population as 24,000 as Arundell puts it "with an uncommon accuracy."<sup>95</sup> On the other hand, Tournefort, a French scientist-traveler, in 1702 estimated the population of the city close to Motraye's calculation as 27,000. Tournefort states that 15,000 Turks, 10,000 Greeks, 1,800 Jews, 200 Armenians and as many Franks lived in the city.<sup>96</sup> He also gives the exact number of the religious foundations in town. According to him, there existed nineteen Mosques, two Greek Churches, eight Jewish Synagogues, and only one Armenian Church. The Latins had three religious centers. Another French traveler, Lucas in 1714, discussed the population of the city. He believes that the population was very dense due to the fact that trade was excellent. He estimated 100,000 natives, 20,000 Greeks, 8,000 Armenians, totaling 128,000.<sup>97</sup> It is very surprising that, he neglected to give the number of Jews residing in İzmir. Certainly a Jewish community existed for we have seen Jews playing an important part in trade. They acted as mediators and translators between the Ottoman and the Franks, as well as, transacting their own business. Once again a number for the European merchants residing in İzmir is not offered. It is doubtful that the population of the city could have increased, from 27,000 to 128,000 in 1714. Presumably either Lucas overestimated the total population or Tournefort underestimated it. It is very likely that Tournefort estimated the population more accurately than Lucas did. The population of the city could not, under normal circumstances, have increased to 100,000 in thirteen years; particularly, since plagues visited İzmir almost every year. Lucas, himself, mentioned a plague occurring a few years before his visit which killed 10,000 people.<sup>98</sup> A traveler

İzmir'e 1731'de giden Tollot adlı seyyah, nüfusu 76.000 olarak verir; kentte 50.000 Türk, 12.000 Rum, 7.000 Ermeni ve 7.000 Yahudi bulunduğunu belirtir.<sup>99</sup> Pococke'ya göre, kentin nüfusu 1739 dolaylarında 99.000-100.000 seviyesine çıktı; bunların 84.000'i Türk, 7.000 ila 8.000'i Rum, 6.000'i Yahudi ve 2.000'i Ermeni sakinlerdi.<sup>100</sup>

named Tollot, who visited İzmir in 1731, estimated the population at 76,000; giving 50,000 Turks, 12,000 Greeks, 7,000 Armenians and 7,000 Jews.<sup>99</sup> According to Pococke, in about 1739, the population of the city increased to 99-100,000; 84,000 of whom were Turks, 7-8,000 Greeks, 6,000 Jews, and 2,000 Armenians.<sup>100</sup>

## E. 1688 DEPREMİNİN TİCARETE ETKİSİ

### THE IMPACT OF THE 1688 EARTHQUAKE ON TRADE

#### I. Ticaretin ve Ticari Malların Genel Durumu

Kentteki ticaret depremden ciddi biçimde etkilendi ve felce uğradı.<sup>101</sup> İhraç edilebilir ticari malların hasar görmeyen kısmı az miktardaydı. Örneğin, yüzü Charbassi, gerisi Ardesse<sup>102</sup> olmak üzere 200 balya ipek ihraç edilmeye elverişliydi. Ayrıca 100.000 kental<sup>103</sup> meşe palamudu<sup>104</sup> sağlam kalmıştı. Depremden sonra çevredeki köylerde bazı pamuklu kumaşların, pamuk kanaviçelerin ve 600 ya da 700 kental halis yünün bulunduğu saptandı. Besbelli ki, bu malzemeler depremden az etkilenen köylerde depolanmıştı. Daha önce depolanan İran malları neredeyse tamamen kayıptı. Bazı manda ve inek derileri de kurtarıldı; ama keçi yünleri, mazılar ve boyalı kumaşlar ortalıkta yoktu.

Yangınla çoğu malların yok olmasına karşın, o dönemde kırsal kesimde ekilen mahmude ile haşhaş ve piyasaya girmeye başlayan ham yün sayesinde ekonomik durum biraz rahatladı. İzmir'de ihraç edilmek üzere biriken yeni mal stoğuna İran'ın ipek kervan malları eklendi. Dolayısıyla kısa vadeli ve acil sorun, malların

#### I. General State of Trade and Merchandise

The commerce of the city was affected seriously by the earth quake and was paralyzed.<sup>101</sup> Only a small amount of exportable merchandise had remained undamaged. Far example, two hundred bales of silk, of which one hundred were Charbassy and the rest Ardesse silk,<sup>102</sup> were available for export. Also, 100,000 quintal<sup>103</sup> of Valonee<sup>104</sup> had been spared. Some cotton cloth, woven cottons, and 600 or 700 quintal of fine wool were found in the surrounding villages after the earthquake. Apparently, this material had been stored in these villages, which had been little affected by the earthquake. The stored Persian items were almost entirely lost. Some buffalo and cow hides were also saved; but goat's wool, gall nuts, painted cloths were missing.

Although most of the goods had been destroyed by the fire, the economic situation was relieved somewhat by the scanunony and opium being harvested at that time in the countryside, and by the raw wool which was beginning to be available for the market. The silk caravans of Persia added to the new store of goods being accumulated in

depolanmasını ve akışını sağlayacak yeni tesislerin inşa edilmesi ve tüccarlar için kalacak yerlerin tekrar kurulmasıydı. Tüccarların ve hayvanların barınması için hanlar inşa edildi. Gerek malî gerek satış amaçlı ticari işlemlerin yürütüleceği Bedesten ve ticari malların konulacağı depoları kurmak ya da onarmak şarttı.

## II. Depremin Yabancı “Milletler” Üzerindeki Etkisi ve İzmir’in Yeniden İnşasına İlişkin Görüşler

İzmir kentinin 1688 depremiyle yıkılmasından dolayı, İzmir’de ekonomik çıkarları bulunan yabancı milletler, büyük çaplı sorunlarla karşı karşıya kaldılar. Yabancı tüccar kolonilerinin karşılaştığı ilk önemli mesele İzmir’de kalıp ticari işleri yeniden yerine oturtmanın mı, yoksa başka bir kentte Küçük Asya’ya dönük yeni bir ticaret merkezi kurmanın mı doğru olacağına karar vermektir. İkinci şık daha az akla yakındı; çünkü Bizans yönetiminde Cenevizlere ve Venediklilere izin verildiği gibi, kendi ticaret merkezlerini kurmalarına Osmanlı politikası engel çıkaracaktı.<sup>105</sup>

İzmir’deki ticari tesisler yıkıldığı ve gerekli inşa çalışmalarını finanse edecek konumda çok az kişi kaldığı için, İngilizler diğer yabancı milletlerle birlikte yörede ticari tesislerinin bulunduğu başka kentlere taşınmayı düşündüler. Ne var ki, böyle bir girişimin uygulanabilirliği araştırıldığında, başka engellerin ve sorunların bu kentleri çekici olmaktan çıkardığı görüldü. Sakız Adası’nın doğu sahilinde önemli bir liman kenti olan Sakız, İzmir’e yakınlığından dolayı ilk düşünülen yerdi; ama limanın kötü durumu ve kervanların bir adaya

İzmir for exportation. Thus, the immediate and pressing problem was the rebuilding of new facilities to enable the storage and flow of the goods and accommodations for merchants once again. *Hans*, for accommodation of merchants and animals, were built. *Bedestan* for business transactions (both financial and selling), and warehouses the merchandise had to be constructed or rebuilt.

## II. Impact on foreign “nations” and considerations to rebuild İzmir

Due to the destruction of the city of İzmir by the 1688 earth quake, the foreign nations, who had economic interests in İzmir, were faced with major problems. The first major issue confronting foreign merchant colonies was whether to stay in İzmir and; either, rebuild their trading interests in the city, or to establish a new trading center oriented toward Asia Minor in another city. The latter was least likely since Ottoman policy would prohibit them from establishing their own trading centers, such as the Genoese and Venetians had been permitted to do under the Byzantines.<sup>105</sup>

Since the trading facilities in İzmir had been destroyed and since there were few individuals in a position to finance the necessary building, the English along with the other foreign nations considered moving to other cities in the area where trading facilities were available. However, after investigating the possibility of such a move, it was discovered that other handicaps and problems made these cities unattractive. Chios, a major port city located on the eastern shore of the island of Chios, was the first city considered due to its proximity to İzmir, but the poor condition of its

ulaşmasının imkânsızlığı bu fikrin bir yana bırakılmasını getirdi.<sup>106</sup> İzmir Körfezi'nin girişindeki Foça limanının elverişli durumu, burayı potansiyel bir ticaret merkezi olarak çekici kılmaktaydı. Ne var ki, tüccarlar için yüklemeye iskelelerinin ve ticari tekne mürettebatının olmayışının getirdiği dezavantaj, ayrıca yetersiz depolama tesisleri bu avantajları giderir nitelikteydi.<sup>107</sup> Üçüncü olasılık kervansaray gibi bazı ticari tesislere sahip, kervanların kolayca ulaşabileceği konumda ve İzmir'den sadece 21 mil uzakta oldukça büyük kent olan Manisa'ydı. Doğrusu bu kent aranan çözüm gibiydi.<sup>108</sup>

Gelgelelim güvenlik sorununun hayati nitelikte olduğu çok geçmeden görüldü. O sırada Osmanlı İmparatorluğu esas olarak Habsburglara karşı yürütülen Kutsal İttifak Savaşı'yla (1683-1699) meşguldü. İstanbul'un bu meşgalesinden yararlanan birçok yerel nüfuz sahibi artık merkezî yönetimin sıkı denetimi altında değildi. Bu yüzden yabancı tüccarlar yerel isyanlar ve karışıklıklar ihtimalinden, padişahın yerel sınımlar ihlal edilmeleri halinde imtiyazları uygulamayacağından çekinmekteydi. Ayrıca Manisa'da bir güvenlik sorununun çıkması halinde, kentin iç kesimdeki coğrafi konumu yabancı tüccarların gemilerine kaçmalarını imkânsız hale getirecekti. İngilizler, Felemenkiler, Fransızlar ve öbürleri diğer olasılıkları inceledikten sonra, yeniden inşa edilmiş bir İzmir'in en uygun çözümü sunduğu sonucuna vardılar.<sup>109</sup>

port and the impossibility for caravans to reach an island led it to be turned down.<sup>106</sup> The favorable condition of the port of Foça (Phocaea), at the entrance of the bay of İzmir, made this city attractive as a potential trade center. However, these advantages were offset by the disadvantage of having no loading docks for merchants and crews of trading vessels, as well as, insufficient storage facilities.<sup>107</sup> Third possibility was Manisa (Magnesia). It was a fairly large city with some trading facilities such as *kervan sarays*, easily accessible to caravans and situated only twenty-one miles from İzmir. In fact this city seemed to be the answer.<sup>108</sup>

However, it was soon realized that the question of security as a vital one. At this time, the Ottoman Empire was engaged in a war primarily with the Habsburgs, called *Sacra Liga* War (1683-1699). Many local authorities, taking advantage of the pre-occupation of İstanbul with this war, were no longer strictly controlled by the central government. Consequently, the foreign merchants feared the possibility of local rebellions and disorders and feared that the Sultan could not enforce their privileges should local figures in fringe upon them. In addition, should security be a problem in Manisa, its inland geographical position would make it impossible for the foreign merchants to escape to their ships. After examining other possibilities, the English, the Dutch, the French and others, concluded that a rebuilt İzmir offered the best answer.<sup>109</sup>



Üstelik İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası da İzmir'den çıkmayı uygun bulmadı. Kasım 1683 tarihli bir kararda İzmir, İstanbul ve Halep'in dışında yürütülen her türlü ticarete sorumluluk üstlenmeyeceğini bildirmişti. Belirtilen bu üç yerin dışında iş yapan bir İngiliz tüccar bunun riskini bizzat üstlenecekti. İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın politikası ticaret merkezlerinin sayısını artırmama yönündeydi. Tam da İzmir'deki İngiliz tüccarların başka bir yere taşınmayı düşündükleri sırada Doğu Akdeniz Kumpanyası bu kararını duyurdu.<sup>110</sup>

İngiliz tüccarlar Küçük Asya'da ticaret için bir merkez edineceklerse, bunun İzmir olması gerektiğinde karar kıldılar. Böylece ticaret faaliyetlerine yeniden başlayabilmek için dikkatlerini İzmir'deki ticari tesisleri yeniden inşaya çevirdiler. İngiliz tüccarların kendi binalarını inşa etmeleri yasaktı. Padişah bir yeniden inşa programını desteklemeye hevesli değildi ve Köprülü Ahmed Paşa'nın 1675'te yürüttüğüne benzer bir projeye girişecek bir Osmanlı şahsiyeti yoktu. Bunun üzerine İngiliz tüccarlar Köprülü Ahmed Paşa'nın kentteki *bedestenin* ve *Büyük Han*'ın yeniden inşasını finanse etmekte olan vârisleriyle müzakereye oturmaya karar verdiler. Mülklerin sahipleri İngilizlerin yapıları yeniden inşanın biraz zaman alacağını, yüklü bir peşin ödemenin gerektiğini ve binalardan alınan kiranın ileride artırılacağını göz önünde tutmaları şartıyla İngiliz teklifini kabul etmeyi önerdiler. Felemenkiler Kara Mustafa Kervansarayı'nın yeniden inşasını finanse etmek için benzer tekliflerde bulundular. Meşhur sadrazamlardan Kara Mustafa Paşa'nın (1676-1683) yaptırdığı binada 36 dükkân

In addition, the English Levant Company did not favor a move out of İzmir. In a resolution of November 1683, it disclaims any responsibility for any trade transacted outside of İzmir, İstanbul and Aleppo. Any English merchant who traded in any city or town other than the three mentioned would do so at his own risk. It was the policy of the English Levant Company not to expand the number of its trade centers. And when the English merchants of İzmir considered a move to another place the Levant Company issued this proclamation.<sup>110</sup>

The English merchants concluded that if they were to have a center for trade in Asia Minor, it would have to be İzmir. There upon directed their attention to rebuilding the trade facilities in İzmir, so that they could resume their trading activities. The English merchants were prohibited from constructing their own building, and since the Sultan was not interested in supporting a rebuilding program, and since there were no Ottoman individuals to undertake such a project, as Köprülü Ahmed Paşa had done in 1675, the English merchants decided to negotiate with the heirs of Köprülü Ahmed Paşa, who were financing the reconstruction of the *bedestan*, and the *Great Han* or *Kervan Saray*. The owners of these properties offered to accept the English offer on the condition that the English recognize that it would require some time to rebuild the structures, that a large advance had to be made, and that the rent on the buildings was to be increased. The Dutch made similar offers to finance the reconstruction of *Kervan Saray* of Kara Mustafa Paşa, a famous grand vezir (1676-1683), which

vardı; ama mirasçılarının mali bakımdan burayı onaracak bir konumda olmamaları nedeniyle harabe halindeydi.<sup>111</sup>

1688 depremine ilişkin Fransız raporunda İngiliz ve Felemenk tekliflerinin gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirtilmemesine karşın, ticaretin en azından 1691'e doğru canlandığı bilinmektedir.<sup>112</sup> İzmir limanını koruyan önemli Sancak Kalesi de 1691'de artık kullanılabilir durumdaydı.<sup>113</sup> İzmir'e gittiği 1692'de Fransız konsolosluğunda kalan Fransız seyyah Du Mont "Kuzey Afrikalı" korsanların buraya denizden saldırma tehdidinde bulunduğunu aktarır.<sup>114</sup> Sancak Kalesi'nin yeniden inşasına<sup>115</sup> ve bir Fransız konsolosluğunun varlığına ilişkin bu bulgular, ayrıca yaşam ile ticaretin 1692'ye doğru canlandığını belirten Fransız belgeleri ticari faaliyetlere dönük tesislerin de yeniden inşa edildiğine işaret eder.

### III. Diğer Doğal Felaketler

1688 depreminin ertesi yılı İzmir'de bir veba salgını yaşandı.<sup>116</sup> Alçak kesimde yer alan İzmir'in her yanında su birikintilerinin bulunması yazın bir veba salgını için uygun şartları yaratırdı. Fransız seyyah Tavernier durumu şöyle anlatır:

*...Ayrıca Hristiyan dünyasında her nasılsa o kadar şiddetli olmayan vebanın kenti istila etmediği bir yıl pek görülmez. Türkler kadere tam inandıkları için ondan ne korkarlar ne de kaçarlar. Oysa Smyrna sakinlerinin kışın kentin her yanında toplanan durgun su birikintilerini boşaltmaya özen göstermeleri halinde, vebaya şimdiki gibi sıklıkla maruz kalmayacakları kanaatindeyim. Veba en yaygın düzeye Mayıs, Haziran ve Temmuz'da*

consisted of thirty-six stores, but was in a state of ruin, since its inheritors were not in a position financially to restore it.<sup>111</sup>

Although the French report concerning the earthquake of 1688 does not mention whether English and Dutch offers had materialized, it is known that trade had been revived, at least, by 1691.<sup>112</sup> Also, the important castle of Sancak Kalesi which guarded the harbor of İzmir was already in operation in 1691.<sup>113</sup> A French traveler, Du Mont, who stayed in the French consulate in 1692, relates how "North African" pirates were threatening to attack the French consulate by sea.<sup>114</sup> This evidence of the rebuilding of Sancak Kalesi,<sup>115</sup> existence of a French consulate and French documents indicating that life and trade had revived by 1692, all suggest that the facilities for business activities had also been reconstructed.

### III. Other Natural Disasters

The year following the earthquake of 1688, a plague occurred in Izmir.<sup>116</sup> İzmir, located on low land, on which puddles existed throughout the city, provided the right conditions for a plague in summer. Tavernier, a French traveler, describes the situation as follows:

*...Besides, there hardly passes a year but the city is infested with plague, which however is not so violent as in Christendom. The Turks neither fear it nor flie [sic] it, believing altogether in predestination. Yet I believe, if the inhabitants of Smyrna would take care to drain away the standing puddles that gather in the winter about the city, they would not be so frequently molested with the plague as they are. It is most rife in May, June, and July;*

*ulaşır; ama Eylül ve Ekim’de onu izleyen habis hummalardan daha fazla korkmak gerekir; kırana nazaran hummadan daha çok insan ölür.*<sup>117</sup>

İzmir’de dört yıl (1653-1657) kalan ve daha sonra Halep’e Fransız konsolosu olarak atanan Fransız seyyah d’Arvieux çok ayrıntılı olmamakla birlikte, kentin sağlık durumuna dair ilave bilgiler verir. Ona göre, kentin kuruluşundaki belli usuller ya da ihmaller kent sakinleri için bir sağlık tehlikesi yaratmaktaydı. İzmir evlerin genel yapısı bakımından Doğu Akdeniz kentleri arasında bir istisna sayılmazdı. Evler esas olarak çamurdan ve dallardan yapılırdı. Hanlar, bedestenler, camiler vb. gibi daha büyük yapılarda kireç harcı (bir kireç ve kum karışımı) kullanılırdı. Binaların karkasının inşasından önce, çamurun ya da kirecin konulduğu derin bir çukur kazılırdı. İnşaattan sonra bu çukurlar genellikle öylece bırakıldıkları için sivrisineklerin istila ettiği çirkef kuyularına dönüşürlerdi. Bu böceklerin ahaliye hastalıkları taşıyıp yayması çok sağlıksız bir duruma yol açardı. Bu da özellikle habis hummadan ölümlerin yüksek sayıya ulaştığı sonbaharda geçerliydi.<sup>118</sup> Veba salgınları ise İzmir’e gemilerle ya da uzak yerlerden gelen kervanlarla taşınırdı.<sup>119</sup>

Kent yönetiminin (ya da sakinlerinin) koruyucu tedbirler almayı sağlayacak araçları ya da bilgi donanımı maalesef yoktu. Frenk sakinler vebadan kaçmak için İzmir’in dışındaki dağlara ve köylere çekilirler ya da evlerine kapanıp yaklaşık dört ay boyunca katı tecrit altında yaşarlardı. Gemiler kentten güvenli bir mesafede dururdu; mürettebat ve ticari mallar kente girmek için vebanın geçmesini beklemek zorunda kalırdı.<sup>120</sup>

*but the malignant fevers that succeed it in September and October are more to be fear’d, more people dying of them than of the Pestilence.*<sup>117</sup>

Although not in great detail, a French traveler, later French consul of Aleppo, d’Arvieux, who stayed in İzmir for four years (1653- 57) provided additional information about the medical health of the city. According to d’Arvieux, certain practices or negligences in the construction of the city created a health hazard for its inhabitants. İzmir was no exception among the Levantine cities, as far as the general structure of the houses was concerned. The houses were primarily made of mud and wattle. Lime mortar (a mixture of lime and sand) was used in larger structures such as the *hans*, *bedestans*, mosques etc. Prior to constructing the framework of the buildings, a deep pit was exevated in which mud or lime was stored until used. After construction, these pits usually remained to become cesspools infested with mosquitoes. These insects carried and spread disease among the population, which created a very unhealthy situation in the city. This was, particularly, true in the autumn when deaths from malignant fever were numerous.<sup>118</sup> Plagues were carried to İzmir by ship or by caravan over long distances.<sup>119</sup>

Unfortunately, the city government (or inhabitants) did not have the means or know-how to take protective measures. Frank residents left the city for the mountains and villages located outside İzmir in order to escape the plague or shut themselves up in their houses and lived for about four months in strict isolation. Ships stayed at a safe distance from the city; the crews and merchandise had to wait until the plague had passed away before entering the city.<sup>120</sup>

## F. ÖZET

### SUMMARY

Deprem tehdidi bir yana bırakılırsa, İzmir'in coğrafi konumu Anadolu ile İran'da ticari çıkarları olan Batı Avrupa ülkeleri için idealdi. İzmir ticaret gemileri için mükemmel bir liman ve Anadolu ile İran'ın ham ürünlerini getiren karavanlar için bir merkez sağlamaktaydı. Dolayısıyla deniz ve kara güzergâhlarını birbirine bağlayan ve uluslararası düzeyde tanınan bir liman kenti haline geldi. Ayrıca Batı Avrupa devletlerinin konsolosları ve tüccarları için nispeten güvenli bir ikamet yeri işlevini gördü; çünkü sıkıntılı zamanlarda limandaki teknelere sığınmaları her zaman mümkündü. İzmir'in 1688'de feci bir depremle neredeyse tamamen yıkılmasına karşın, yabancı milletler ticari işler için oradan daha uygun bir yer bulamadılar. Dolayısıyla İzmir çabuk canlandı ve 1688'den sonra bir ticaret limanı olarak gelişmeye devam etti.

Aside from the threat of earthquakes the geographical location of İzmir was ideal for the Western European nations who had commercial interests in Anatolia and Persia. İzmir provided an excellent port for their trading ships and center for the caravans bringing the raw products of Anatolia and Persia. Thus, it became an internationally known port city connecting both the sea and land routes. Also, İzmir served as a relatively safe dwelling place for the consuls and the merchants of Western European state. Since it was always possible in times of trouble to take refuge on harbored vessels. Although İzmir was almost completely destroyed in 1688 by a disastrous earthquake, the foreign nations found no better place than İzmir for their commercial transactions. Therefore, İzmir revived quickly and continued to flourish as a commercial port after 1688.

## BÖLÜM BİR NOTLARI

### NOTES TO CHAPTER ONE

- 1 Piri Reis, *Bahriye*, ed. Paul Kahle (Berlin ve Leipzig: Walter de Gruyter & Co., 1926), 27; *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi: Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)* kitabında (İstanbul: Devlet Matbaası, 1935, IX, 98) bu körfezin seksen mil uzunluğunda olduğu belirtilir. *Bak.* harita s. 86. Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1935), s. 159.
- 2 Edmund Chishull, *Travels in Türkiye and Back to England* (Londra: W. Bowyer, MDCCXLVII), vii. Bir fersah genellikle yaklaşık üç mil olarak kabul edilir,
- 1 Piri Reis, *Bahriye*, ed. Paul Kahle (Berlin und Leipzig: Walter de Gruyter & Co., 1926), 27; Evliya Çelebi mentions in his *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi: Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)*, (İstanbul: Devlet Press, 1935), IX, 98, that this gulf is eighty miles long. *See* map on p. 86. Piri Reis, *Kitab-i Bahriye* (İstanbul: Devlet Press, 1935), p. 159.
- 2 Edmund Chishull, *Travels in Türkiye and Back to England*, (London: W. Bowyer, MDC-CXLVII), vii. A *league* is usually reckoned as approximately three miles, in *The Reader Digest Great Encyclopedic Dictionary*,

- The Reader Digest Great Encyclopedic Dictionary* (Pleasantville, N.Y.: Reader Digest Association Inc., 1971), 769.
- 3 Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie*, ed. Ernest Leroux (Paris: 1894), 446. *Bak.* harita s. 87. Bu haritanın büyütülerek alındığı kaynak N. J. Pitton de Tournefort, *A Voyage into the Levant* (Londra: MDCCXLI), III, s. 339.
  - 4 Richard Pococke, *A Description of the East* (Londra: MDCCXLV), II, kısım ii, 34. *Bak.* çizim s. 87; büyütülerek alındığı kaynak M. J. Pitton de Tournefort, *op. cit.*, s. 341.
  - 5 Piri Reis, *loc. cit.*
  - 6 Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1935), 152vd.
  - 7 Fermanel ve Favuel, *Le Voyage d'Italie et du Levant* (Rouen: MDCLXXX), VII, 20.
  - 8 M. J. Pitton de Tournefort, *op. cit.*, s. 347. Kitabındaki resimde de Kadırga Limanı'nı küçük olsa bile görmek mümkündür. Osmanlılar büyük ihtimalle 1675 dolaylarında kentte yeni yapıları inşa ederken, küçük limanın sığ kısımların doldurmuş ve gemilerin içeriye girip limanı kullanabilecekleri yolu sabitlemiş olmalıdır. Aynı bilgileri veren başka bir kaynak Jacob Spon ve George Wheler, *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece et du Levant, fait aux années 1675 et 1676* (Lyon: MDCLXXVII), 315.
  - 9 Jean Thévenot, *L'Empire du Grand Turc* (Paris: Calmann Levy, 1965), 253.
  - 10 Richard Chandler, *Travels in Asia Minor, 1764-65*, ed. Edith Clay (Londra: British Museum Mütevelli Heyeti, 1971), 59, 126.
  - 11 J. H. Mordtmann, "İzmir", *E.I.* (Leiden, 1927), II, 568.
  - 12 John Baptista Tavernier, *The Six Voyages of John Baptista Tavernier*, çev. J. P. (Londra: R. L. ve M.P. için basılmıştır, 1678), 32.
  - 13 Tournefort, *op. cit.*, 328vd. *Ayrıca bak.* İzmir haritası; bu harita büyük olasılıkla Tournefort tarafından ya da onun yardımıyla çizilmiştir. (Pleasantville, N.Y.: Reader Digest Association Inc., 1971), 769.
  - 3 Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie*, ed. Ernest Leroux, (Paris: 1894), 446. *See* map on p. 87. This map is enlarged from N. J. Pitton de Tournefort, *A Voyage into the Levant* (London: MDCCXLI), III, p. 339.
  - 4 Richard Pococke, *A Description of the East*, (London: MDCCXLV), II, part ii, 34. *See* illustration on p. 87. It is enlarged from M. J. Pitton de Tournefort, *op. cit.*, p. 341.
  - 5 Piri Reis, *loc. cit.*
  - 6 Piri Reis, *Kitab-i Bahriye*, (İstanbul: Devlet Press, 1935), 152f.
  - 7 Fermanel and Favuel, *Le Voyage d'Italie et du Levant*, (Rouen: MDCLXXX), VII, 20.
  - 8 M. J. Pitton de Tournefort, *op. cit.*, p. 347. It is possible, also visible in the picture in his book, that the Galley-Port exists although it is small. The Ottomans most likely, when they were building new edifices in the city about the year 1675 must have filled the shallow parts of the little port and fixed the way that ships could enter and use it. The same information is given in Jacob Spon and George Wheler, *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece et du Levant, fait aux années 1675 and 1676*, (Lyon: MDCLXXVII), 315.
  - 9 Jean Thevenot, *L'Empire du Grand Turc*, (Paris: Calmann Levy, 1965), 253.
  - 10 Richard Chandler, *Travels in Asia Minor, 1764-65*, ed. Edith Clay, (London: The trustees of the British Museum, 1971), 59, 126.
  - 11 J. H. Mordtmann, "İzmir" *E.I.* (Leiden, 1927), II, 568.
  - 12 John Baptista Tavernier, *The Six Voyages of John Baptista Tavernier*, Made English (sic) by J. P. (London: Printed for R. L. and M.P., 1678), 32.
  - 13 Tournefort, *op. cit.*, 328ff, and also *see* the map of İzmir. This map was possibly drawn by Tournefort or his aide.

- 14 Paul Lucas, *Voyage du Sieur Paul Lucas fait en MDCCXIV...* (Rouen: MDCCXIV), I, 21. Lucas şunu belirtir “Limanın girişi ana liman girişinden yaklaşık 3-4 fersah uzaktaki küçük bir hisarla korunmaktadır.” (1 fersah=3 mil)
- 15 Mithat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi* (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958), 165. Kapıcıbaşı İstanbul'daki padişah sarayının giriş kapılarını korumakla görevli memurların kıdemli amirlerine verilen bir unvandı.
- 16 Evliya Çelebi (*loc. cit.*) sadece adını verir.
- 17 Evliya Çelebi, *op. cit.*, 99. Foça Boğazı'ndaki kaleyi savunan askerlerin İzmir Gümrük İdaresi'nden maaş aldıklarını belirtmekte yarar vardır. Bu durum İzmir Körfezi çevresinde inşa edilen kalelerin kenti savunma kadar İzmir'in gümrük resimlerini güvenceye alma amacına da yaradığını gösterir. *Bak. B.O.A. İbnülemin Tasnifi, Maliye, No. 2854.*
- 18 *Bak. harita s. 87.*
- 19 Tavernier, *loc. cit.*
- 20 Konstantinos Oikonomos, *Étude sur Smyrne, Fransızcaya çeviren Boneventure F. Slaars* (Smyrne, 1868), 42.
- 21 Evliya Çelebi, *loc. cit.*; F. V. J. Arundell, *Discoveries in Asia Minor* (Londra: Richard Bentley, 1834), 392. Arundell'in kaleye verilen adın kökenine ilişkin yorumu farklıdır; adın sadece kalenin burcunda bir Osmanlı bayrağının sürekli dalgalanmasından kaynaklandığını söyler.
- 22 Spon ve Wheler, *op. cit.*, 306.
- 23 Evliya Çelebi, *loc. cit.*
- 24 René Aubert de Vertot, *The History of the Knights Hospitallers of St. John of Jerusalem styled afterwards the Knights of Rhodes* (Dublin: J. Christie, 1818), II, 29.
- 25 Evliya Çelebi, *loc. cit.* Daha önce belirtildiği üzere, şimdi İzmir'de bu hisara ait surların sadece küçük bir kısmı geçmişin bir hatırası olarak ayakta.
- 14 Paul Lucas, *Voyage du Sieur Paul Lucas fait en MDCCXIV,...* (Rouen: MDCCXIV), I, 21. Lucas states that “The entry of the port is guarded by a little fortress which is about 3-4 league from the main entrance of the port.”
- 15 Evliya Çelebi, *loc. cit.*, he gives only the given name.
- 16 Mithat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, (İstanbul: İstanbul Press, 1958), 165. *Kapıcıbaşı* is a title given to the senior heads of the officers who were in charge of guarding the entrance doors of the palace of the Sultan in İstanbul.
- 17 Evliya Çelebi, *op. cit.*, 99. It is worth mentioning that the defenders of the castle located on the straits of Foça also received their salaries from the Customs Office of İzmir. These facts show that castles built on the Bay of İzmir served the purpose of securing the customs duties of İzmir as much as the defense of the city. *See I. B. A. İbnülemin Tasnifi, Maliye, No. 2854.*
- 18 *See Map on p. 87.*
- 19 Tavernier, *loc. cit.*
- 20 Konstantinos Oikonomos, *Etude sur Smyrne, trans. to French by Boneventure F. Slaars*, (Smyrne, 1868), 42.
- 21 Evliya (Jebebi), *loc. cit.*; F. V. J. Arundell, *Discoveries in Asia Minor*, (London: Richard Bentley, 1834), 392. Arundell's interpretation regarding the origin of the name of the castle is different. He says that the name Sancak burnu occurred simply because an Ottoman flag was continuously flown over the castle.
- 22 Spon and Wheler, *op. cit.*, 306.
- 23 Evliya Çelebi, *loc. cit.*
- 24 René Aubert de Vertot, *The History of the Knights Hospitallers of St. John of Jerusalem styled afterwards the Knights of Rhodes*, (Dublin: J. Christie, 1818), II, 29.
- 25 Evliya Çelebi, *loc. cit.* Now in İzmir, as mentioned earlier, only one small part of the wall of this fort exists as a reminder of the past.



- 26 Tournefort, *op. cit.*, 341.
- 27 Paul Rycaut, *The Present State of the Greek and Armenian Churches, 1678* (Londra, 1679), 354vd; “kantar” bir ticaret yeridir.
- 28 Batı ve Türk kaynaklarında sırasıyla Frank ve Frenk olarak geçen terim genelde Batı Hristiyanlarına göndermeyle kullanılmıştır. Frenkler kendi adlarıyla anılan sokakta yoğun olarak otururlardı.
- 29 Fermanel, *op. cit.*, 20.
- 30 Thévenot, *op. cit.*, 253.
- 31 *Ibid.*, 254.
- 32 Tavernier, *loc. cit.*; Chishull (*loc. cit.*) konumu 38 derece 40 dakika olarak verir.
- 33 Her evde en az dört kişinin oturduğunu tahmin etmekteyim; bu durumda İzmir’in toplam nüfusu 41.200 dolayında ya da daha fazla olmalıdır.
- 34 Evliya Çelebi, *op. cit.*, 93vd. İzmir’de bulunan büyük camilerin adlarını şöyle sıralar: Çarşı içinde Kurşunlu Han’ın önündeki taş yapılı Biyıklıoğlu Camii; limanın kenarındaki kurşun çatılı ve taş yapılı Hacı Hüseyin Camii; “yeni pazar”ın baş tarafındaki Ahmed Ağa Camii; alçak hisarın (Aziz Petus Kalesi) önündeki Molla Yakup Efendi Camii; kent merkezindeki İsa Hocaoğlu Elhac Mustafa Camii. Evliya Çelebi şu camilerin yerlerini belirtmez: Elhac İbrahim Camii; Faik Paşa Camii; Şeyh Mustafa Camii; Abdullah Fettah Çavuş Camii; Hatuniye Camii; Karadağlızade Müfti Mustafa Camii; Bölükbaşızade Hacı Mehmed Camii.
- 35 Evliya Çelebi (*op. cit.*, 96) en önemli hanları şöyle sıralar: Malkoçzade Hanı, Kurşunlu Han, Çavuşzade Hanı, Altıparmak Hanı, Tercüman Hanı, Beyler Hanı, Mehmed Efendi Hanı, Kethüda İbrahim Paşa Hanı, Muhtesip Hanı, İmamzade Hanı, Tavşanlı Hanı, Çukur Han, Hacı Hüseyin Hanı, Fazlullah Ağa Hanı, Sulu Han, Bostancı Hanı.
- 36 Ağırılıkları, ölçüleri, gereçleri vs. tefişten sorumlu kolluk amiri.
- 26 Tournefort, *op. cit.*, 341.
- 27 Paul Rycaut, *The Present State of the Greek and Armenian Churches, 1678*, (London, 1679), 354f; “scale” is a place of trade which was drawn from a French word “*escale*.”
- 28 The term Frank (or Frenk) respectively used in Western and Turkish sources has been used with reference to the Christians of the West in general. They densely lived on the street called by their name.
- 29 Fermanel, *op. cit.*, 20.
- 30 Thevenot, *op. cit.*, 253.
- 31 *Ibid.*, 254.
- 32 Tavernier, *loc. cit.*; Chishull, *loc. cit.*, gives 38 degree 40 minutes.
- 33 I estimate that at least four people lived in each house, the total population of İzmir would have been around 41,200 or more.
- 34 Evliya Çelebi, *op. cit.*, 93ff. He lists the names of the major Mosques situated in İzmir as follows: Biyıklıoğlu Camii, located in the market place, as he explains, in front of Kursunlu Han, built of stone; Hacı Huseyin Camii, on the edge of the port, covered with lead, built of stone; Ahmed Ağa Camii, at the head of “new bazaar”; Molla Yakup Efendi Camii, located in front of the lower fort (St. Peter); İsa Hocaoğlu Elhac Mustafa Camii, located in the center of the city. The locations of the following Mosques were not given by him: Elhac İbrahim Camii; Faik Paşa Camii; Şeyh Mustafa Camii; Abdullah Fettah Çavuş Camii; Hatuniye Camii; Karadağlızade Müfti Mustafa Camii; Bölükbaşızade Hacı Mehmed Camii.
- 35 Evliya Çelebi, *op. cit.*, 96. He states the most important Hans as follows: Malkoçzade Hanı, Kurşunlu Hanı, Çavuşzade Hanı, Altıparmak Hanı, Tercüman Hanı, Beyler Hanı, Mehmed Efendi Hanı, Kethüda İbrahim Paşa Hanı, Muhtesip Hanı, İmamzade Hanı, Tavşanlı Hanı, Çukur Han, Hacı Hüseyin Hanı, Fazlullah Ağa Hanı, Sulu Han, Bostancı Hanı.
- 36 Superintendent of Police who was in charge of examining weights, measures, provisions etc.

- 37 Boza mayalanmış Ak darıdan yapılan bir tür içecektir.
- 38 Evliya Çelebi, *op. cit.*, 96.
- 39 Oikonomos, *op. cit.*, 130.
- 40 Evliya Çelebi, *op. cit.*, 95vd; P.R.O. S.P. 105/334, 30. Bunlar Tilkilik Mahallesi, Hasan Hoca Mahallesi, Ermeni Mahallesi, Firenk (Frenk) Mahallesi, Kasap Hızır Mahallesi'dir.
- 41 Köprülü Ahmed Paşa (1661-1676).
- 42 "Bez satıcılarının çarşısı olan bezzazistan" genellikle "kentnin göbeğinde hisara benzer bir binaydı. Özellikle önem taşımaya sarrafların ve uluslararası ticaretle uğraşan tüccarların bir merkezi olmasındandı; burada simsarlar aracılığıyla önemli ticari işlemler yürütülürdü ve varlıklı kent sakinlerinin servetleri özel kasalarda saklanırdı ya da mudarebe (*commenda*) girişimlerine yatırılırdı." Bkz. Halil İnalçık, "Capital Formation in the Ottoman Empire", *Journal of Economic History*, XXIX (1969), 103, 134.
- 43 Kaynaklarda bu gümrük dairesinin "sadece boyanıp verniklenmiş ahşaptan yapılmış olsa bile çok temiz" olduğu belirtilir. Gümrük resimleri yüzde 3, 4, 5, hatta 8 olmak üzere milletlere göre farklıydı. Milletler "eşit bir muamele" görmezdi. İngilizler en çok kayırılan millet, Ermeniler ise en çok vergi alınan millettir. Spon ve Wheler, *op. cit.*, 304.
- 44 İstanbul'dan İzmir kadısına gönderilen bir belgede (P.R.O. S.P. 105/334, 7) İngiliz sefirine bildirilen şikâyetlerden İngiliz tüccarlara oda kiralayan hancıların yıllık kiralardan yanı sıra yasadışı biçimde harç (ilave para) istediklerinin anlaşıldığı belirtilir.
- 45 Paul Rycout, *The History of the Turkish Empire, 1623-1677* (Londra: MDCLXXX), 327.
- 46 *Ibid.*
- 47 *Ibid.*, 328.
- 48 *Ibid.*, 334.
- 37 *Boza* is a kind of beverage made of fermented millet.
- 38 Evliya Çelebi, *op. cit.*, 96.
- 39 Oikonomos, *op. cit.*, 130.
- 40 Evliya Çelebi, *op. cit.*, 95f; P.R.O. S.P. 105 / 334, 30. They are: Tilkilik Mahallesi, Hasan Hoca Mahallesi, Ermeni Mahallesi, Firenk (Frank) Mahallesi, Kasap Hızır Mahallesi.
- 41 Köprülü Ahmed Paşa (1661-1676).
- 42 "*Bezzazistan*, the hall of *bezzaz*, dealers in textile." This usually was "a fortress-like building in the heart of the city, was especially significant, since it constituted a center for the money changers and big merchants engaged in international trade where important commercial transactions were carried out through brokers and the fortunes of the well-to-do citizens were preserved in special safes, or invested in *mudaraba* (commenda) enterprises." Quoted from Halil İnalçık, "Capital formation in the Ottoman Empire," *Journal of Economic History*, XXIX, (1969), 103, 134.
- 43 This Custom House reported to be "very clean even though it is only made of wood that has been painted and varnished." Customs duties were different according to the nations as 3, 4, 5, even 8 percent. The nations did not receive "an equal treatment." The English nation was the most favored and the Armenians were the most taxed nation. Spon and Wheler, *op. cit.*, 304.
- 44 In a document sent from İstanbul to the *Kadı* of İzmir (in P.R.O. S.P. 105 / 334, 7) it is stated that according to complaints made by the English ambassador, it was understood that hancis, owners or superintendants of the *hans* who leased the rooms to English merchants, had asked illegally for *harç* (extra money) from them in addition to their annual rents.
- 45 Paul Rycout, *The History of the Turkish Empire, 1623-1677*, (London: MDCLXXX), 327.
- 46 *Ibid.*
- 47 *Ibid.*, 328.
- 48 *Ibid.*, 334.

- 49 Paul Rycaut, *The Present State of the Greek and Armenian Churches, 1678* (Londra, 1679), 36; yazar aynı yılda, yani 1675'te amfityatronun yıkıldığını ve taş biçmelerinin yeni yapılar için aşağıya taşındığını aktarır.
- 50 *Ibid.*
- 51 Paul Rycaut, *The History of the Turkish Empire, 1623-1677* (Londra: MDCLXXX), 334.
- 52 Bu sokak kentin kalbinin attığı yerdi. Bütün ticari işlemler bu sokağın yanı sıra bedestende yürütülürdü; ikisi de kentin kuzey tarafındaydı. R. Chandler, *op. cit.*, 53. Sokağa giriş çıkış kapıları geceleyin güvenlik sebepleriyle kapatılırdı, Pococke, *op. cit.*, 37.
- 53 Tournefort, *op. cit.*, 334.
- 54 Pococke, *loc. cit.*
- 55 George Wheler, *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece et du Levant* (1675) (Amsterdam, 1689), I, 238. A. de La Motraye, *Travels through Europe, Asia into parts of Africa (1699)* (Londra, 1732), I, 154. Laurent d'Arvieux, *Mémoires (1653-79)* (Paris 1735), I, 39; R. Pococke, *op. cit.*, 37; R. Chandler, *op. cit.*, 64; R. Semple, *Travels (1806)* (Londra, 1808), II, 203; aktaran A. C. Wood, *A History of the Levant Company* (Oxford: Oxford University Press, 1935), 239; Paul Lucas (*op. cit.*, 212) beş milletin konsoloslarının bütün tüccarlarıyla birlikte yarım fersah uzunluğunda olan ve genelde "Frenk Sokağı" olarak anılan bu büyük ve güzel sokakta oturduğunu belirtir.
- 56 Paul Lucas, *op. cit.*, 210; F. V. J. Arundell, *Discoveries in Asia Minor* (Londra: Richard Bentley, 1834), I, 417.
- 57 Lucas, *op. cit.*, 214; Thévenot, *op. cit.*, 254.
- 58 P.R.O. S.P. 105/339, 6.
- 59 Oikonomos, *op. cit.*, 129.
- 60 Pococke, *op. cit.*, 39.
- 61 *Bak.* tablo s. 40.
- 62 *Bak.* not 33 ve 66.
- 63 Tavernier, *op. cit.*, 33.
- 49 Paul Rycaut, *The Present State of the Greek and Armenian Churches, 1678*, (London, 1679), 36. He reports that in the same year, 1675, the theater was torn down and its stones carried down to raise the new edifices.
- 50 *Ibid.*
- 51 Paul Rycaut, *The History of the Turkish Empire, 1623-1677*, (London: MDCLXXX), 334.
- 52 This street was the heart of the town. All business transactions were in this street as well as in the *Bedestan*, both located on the north side of the city. R. Chandler, *op. cit.*, 53. This street was gated at night for security reasons, Pococke, *op. cit.*, 37.
- 53 Tournefort, *op. cit.*, 334.
- 54 Pococke, *loc. cit.*
- 55 George Wheler, *Voyage de Dalmatie, de Grece et du Levant (1675)*, (Amsterdam, 1689), I, 238. A. de La Motraye, *Travels through Europe, Asia into parts of Africa, (1699)*, (London, 1732), I, 154. Laurent d'Arvieux, *Mémoires (1653-79)*, (Paris 1735), I, 39; R. Pococke, *op. cit.*, 37; R. Chandler, *op. cit.*, 64; R. Semple, *Travels, (1806)*, (London, 1808), II, 203; quoted in A. C. Wood, *A History of the Levant Company*, (Oxford: Oxford University Press, 1935), 239; and Paul Lucas, *op. cit.*, 212, the consuls of the five nations live with all their merchants in this large and beautiful street which was a half league long and commonly called "Frank Street."
- 56 Paul Lucas, *op. cit.*, 210; F. V. J. Arundell, *Discoveries in Asia Minor*, (London: Richard Bentley, 1834), I, 417.
- 57 Lucas, *op. cit.*, 214; Thevenot, *op. cit.*, 254.
- 58 P.R.O. S.P. 105 / 339, 6.
- 59 Oikonomos, *op. cit.*, 129.
- 60 Pococke, *op. cit.*, 39.
- 61 *See* the table on p. 40.
- 62 *See* footnote 33 and 66.
- 63 Tavernier, *op. cit.*, 33.

- 64 *Ibid.*
- 65 Arundell, *op. cit.*, 413.
- 66 Evliya Çelebi, *op. cit.*, 93,
- 67 *Ibid.*
- 68 Spon ve Wheler, *op. cit.*, 138.
- 69 Oikonomos, *op. cit.*, 138.
- 70 Fermanel ve Favuel, *op. cit.*. 19.
- 71 Jean Du Mont, *Nouveau Voyage du Levant* (Haye, MDCXCIV), 248.
- 72 Pouillet, *Nouvelles Relations de Voyages* (Paris, 1668), II, 33; Bu depremi doğrulayan başka bir kaynak Raif Nezihe, *İzmir Tarihi*, ikinci baskı, kısım 6 (İzmir, 1926), 9. Burada tarih H 12 Ramazan 1099/10 Temmuz 1688 olarak verilir.
- 73 Depremın tam anlatımı Archives de la Chambre de Commerce de Marseille'de yer alan İzmir'e ilişkin Fransız konsolosluğu raporlarında verilir; ikinci rapor A.C.C.M. J 1611 (Liasse), 1688 numarası altında "Destruction de la ville par tremblement de terre et incendie" başlığını, ikinci rapor ise A. C.C.M., J 1612 (Registre), 1688 numarası altında "Procez verbal sur le subject de l'incendie et bouleversement de la ville de Smyrne" başlığını taşır. Görünüşe bakılırsa K. Oikonomos'un *Étude sur le Smyrne* kitabının editörü Slaar bütün bu anlatımı kendi eserinde s. 128-131 arasında özetlemiştir; M. Raşid, *Tarih*, I, 147a; Rycout, *The History of the Turkish Empire*, 301vd; Mordtmann, *loc. cit.*
- 74 A.C.C.M, J 1611.
- 75 *Ibid.*; Oikonomos, *op. cit.*, 128; R. Nezihi, *op. cit.*, 10; Motraye (*op. cit.*, I, 183) depremde üç-dört İngiliz yurttaşının öldüğünü aktarır. Fransız konsolosu da can verirken, Felemenk konsolosu Bay Van Dam şans eseri ölümden kurtuldu. Birkaç Felemenkli daha bu felakette yaşamını yitirdi.
- 76 Oikonomos, *op. cit.*, 129; eserinin editörü Slaar bir dipnotta "Ermeni mahallesinin o dönemde şimdiki [1868] yerinde değil, 'Apano-Machala' (Yüksek Mahalle) denilen yerde bulunduğunu" belirtir.
- 64 *Ibid.*
- 65 Arundell, *op. cit.*, 413.
- 66 Evliya Çelebi, *op. cit.*, 93,
- 67 *Ibid.*
- 68 Spon and Wheler, *op. cit.*, 138.
- 69 Oikonomos, *op. cit.*, 138.
- 70 Fermanel and Favuel, *op. cit.*. 19.
- 71 Jean Du Mont, *Nouveau Voyage du Levant*, (Haye, MDCXCIV), 248.
- 72 Pouillet, *Nouvelles Relations de Voyages*, (Paris, 1668), II, 33; This earthquake has been confirmed by Raif Nezihe, *İzmir Tarihi (History of İzmir)*, second ed. pt. 6, (İzmir, 1926), 9. The date is given as 12 Ramazan, 1099 H / July 10, 1688.
- 73 The full account of this earthquake was given in the French consulate reports dealing with İzmir which are located in the Archives de la Chambre de Commerce de Marseille, France, under the number of A.C.C.M. J 1611 (liasse), 1688, under the heading of "Destruction de la ville par tremblement de terre et incendie," the second report is located under the number of A.C.C.M., J 1612 (Registre), 1688, Smyrne, "Procez verbal sur le subject de l'incendie et bouleversement de la ville de Smyrne..." Apparently Slaar, the editor of *Étude sur le Smyrne*, by K. Oikonomos, has summarized this whole account in his work between the pages 128-131; M. Raşid, *Tarih*, I, 147a; Rycout, *The History of the Turkish Empire*, 301ff; Mordtmann, *loc. cit.*
- 74 A.C.C.M, J 1611.
- 75 *Ibid.*; Oikonomos, *op. cit.*, 128; R. Nezihe, *op. cit.*, 10; Motraye, *op. cit.*, I, 183 reports that 3-4 English people died in the earthquake. The French consul also perished whereas the Dutch consul Mr. Van Dam luckily escaped death. Several other of the Dutch died in this catastrophe.
- 76 Oikonomos, *op. cit.*, 129, Slaar as an editor of his work, mentions in a footnote that "The district of the Armenians was not at that time where it was today (1868), but at the stated place: "Apano-Machala" (Haut-Quartier).

- 77 A.C.C.M. J 1611 harabeler altında ağlayan iki rahibenin bulunduğunu belirtir; Oikonomos, *loc. cit.*
- 78 *Ibid.*
- 79 A.C.C.M. J 1611; Oikonomos, *loc. cit.*
- 80 *Ibid.*; editör Slaar bu hususla ilgili olarak arşivlerden aldığı bir metin pasajını “La terre s’est affaissée de plus d’un pied, ce qu’on remarque par le mer qui est presentément aussi haute que l’échelle de Francs” şeklinde verir.
- 81 F. W. Hasluck, “The Levantine Coinage”, *The Numismatic Chronicle*, beşinci dizi, no. 1-2 (Londra, 1921), s. 45; Henry Grenville, *Observations sur l’état actual de l’Empire Ottoman*, ed. A. S. Ehrenkreutz (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1965), s. 33. Her iki yazar da kuruşun dolara eşit olduğunu belirtir.
- 82 A.C.C.M. J 1611; Oikonomos, *op. cit.*, 128.
- 83 H. M. C. Downshire MSS., i, 297, aktaran Ralph Davis, *Aleppo and Devonshire Square* (Londra: Macmillan, 1967), 63.
- 84 Oikonomos, *op. cit.*, 129; Motraye (*op. cit.*, 183) Pagus Tepesi’ndeki kalenin yarı yıkık olduğunu belirtir.
- 85 Bu raporda yağmacıların kimler olduğu belirtilmez. Ancak kentin içinde veya civarında konuşlandırılmış yeniçeriler (P.R.O. S.P. 105/335, 16, 1688 tarihli belge) ya da başka belli işsiz kişiler olmaları mümkündür.
- 86 De La Rouge, *Voyage de Syrie et du Mont-Liban* (Paris, 1722), I, 7; Müslüman ahaliye nazaran Frenklerin kayıpları azdı. Sadece 35 Fransız ve yanlarında çalışanlar harabelerin altında ezildi. Ayrıca bir Felemenkli ve üç İngiliz tüccar yaşamını yitirdi. Oikonomos, *op. cit.*, 131.
- 87 Oikonomos, *op. cit.*, 128.
- 88 *Ibid.*
- 89 *Bak.* yukarıdaki not 16.
- 90 P.R.O. S.P. 105/334, 11. H Evahir-i Şevval 1099/Ağustos 1688 tarihli belge.
- 77 A.C.C.M. J 1611 states that there were two nuns crying under the ruins; Oikonomos, *loc. cit.*
- 78 *Ibid.*
- 79 A.C.C.M. J 1611; Oikonomos, *loc. cit.*
- 80 *Ibid.*, concerning this point, editor Slaar, gives a textual passage he extracted from the archives as “La terre s’est affaissee de plus d’un pied, ce qu’on remarque par le mer qui est presentement aussi haute que l’échelle de Francs.”
- 81 F. W. Hasluck, “The Levantine Coinage,” *The Numismatic Chronicle*, fifth series, no. 1-2, (London, 1921), p. 45; Henry Grenville, *Observations sur l’etat actual de l’Empire Ottoman*, ed. by A. S. Ehrenkreutz, (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1965), p. 33. Both authors state that Ghuroosh (*Kuruş*) was equal to Piaster, or dollar.
- 82 A.C.C.M. J 1611; Oikonomos, *op. cit.*, 128.
- 83 H. M. C. Downshire MSS., i, 297 quoted in Ralph Davis, *Aleppo and Devonshire Square*, (London: Macmillan, 1967), 63.
- 84 Oikonomos, *op. cit.*, 129; Motraye, *op. cit.*, 183 mentions that the castle on Mt. Pagus was half ruined.
- 85 It is not mentioned in this report who the looters were. They could, however, have been either Janissaries stationed in or about the city (P.R.O. S.P. 105 / 335, 16, doc. dated 1688) or certain other unemployed people.
- 86 De La Rouge, *Voyage de Syrie et du Mont-Liban*, (Paris, 1722), I, 7; In comparison to what the Muslim population suffered, the Franks lost a little. Only thirty-five Frenchmen and their proteges were crushed under the ruins. Also a Dutch and three English merchants perished. Oikonomos, *op. cit.*, 131.
- 87 Oikonomos, *op. cit.*, 128.
- 88 *Ibid.*
- 89 *See* footnote 16 above.
- 90 P.R.O. S.P. 105 / 334, 11. Document dated Evahir-i Seval, 1099 H / August, 1688 A.D.



- 91 P.R.O. S.P. 105/334, 12. H Evahir-i Ramazan 1099 /Eylül 1688 tarihli belge.
- 92 A.C.C.M. J 1611; Oikonomos, *op. cit.*, 130.
- 93 *Ibid.*
- 94 *Bak.* tablo s. 85.
- 95 Arundell, *op. cit.*, 413.
- 96 Tournefort, *op. cit.*, 333.
- 97 Lucas, *op. cit.*, 212.
- 98 *Ibid.*, 209.
- 99 Oikonomos, *op. cit.*, 138.
- 100 Pococke, *op. cit.*, 37. *Bak.* farklı yıllarda İzmir'in karşılaştırmalı nüfusunu gösteren tablo.
- 101 A.N. A.E. B' 1042. Correspondance Consulaire, Konsolos Blondel'in Raporları, 1693.
- 102 Halil İnalçık "Harir" makalesinde (*E.I.*<sup>2</sup>, 214) Charbasi ve Ardasse ipeklerinin Şamahı, Gence ve Tiflis'ten geldiğini belirtir.
- 103 Kental yüz kiloluk bir ağırlık birimidir. Fransızca kaynaklardaki *quintal* ise yüz *livre*'den oluşur. Fransa'nın illerine göre 380 ila 550 gram arasında değişen eski bir ağırlık birimi olan *livre*'nin Paris'teki değeri 489 gramdır. P. Robert, *Dictionnaire Alphabetique et Analogique Francais*, 129. Fransızca kaynaklardaki *quintar* adlı ağırlık birimi Lewes Roberts'a göre (*The Merchants Mappe of Commerce* [Londra MDCXXVIII], 118) 42 okkaya eşitti. Türkçedeki karşılığı olan kantar şu uzmanlara göre 44 okka (1.283 gram) değerindeydi: Demetrius Georgiadès, *Smyrne et l'Asie Mineure au point de vue economic et commercial* (Paris: Imprimerie Chaix, 1885), 180; Fahri Dalsar, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik* (İstanbul: Sermet Matbaası, 1960), 147; Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik* (İstanbul, 1970), 322.
- 104 Meşe palamudu Fransızca kaynaklarda *valonee* olarak geçer.
- 91 P.R.O. S.P. 105 / 334, 12. Document dated Evahir-i Ramazan, 1099 H / September, 1688 A.D.
- 92 A.C.C.M. J 1611; Oikonomos, *op. cit.*, 130.
- 93 *Ibid.*
- 94 *See* the table on p. 85.
- 95 Arundell, *op. cit.*, 413.
- 96 Tournefort, *op. cit.*, 333.
- 97 Lucas, *op. cit.*, 212.
- 98 *Ibid.*, 209.
- 99 Oikonomos, *op. cit.*, 138.
- 100 Pococke, *op. cit.*, 37. *See* the table showing the comparative population of İzmir in different years.
- 101 A.N. A.E. B1 1042. Correspondance Consulaire, Memoires of Consul Blondel, 1693.
- 102 Halil İnalçık, "Harir," *E.I.*<sup>2</sup>, 214, states in his article that *Charbasi* and *Ardacie* (or *Ardasse*) came from Şamahı, Gence, and Tiflis.
- 103 *Le Quintal* is a weight of a hundred *livres*. *La livre* is an ancient weight unit which varied according to the provinces of France between 380 to 550 grams. It was 489 gr. in Paris. P. Robert, called Quintar which was equal to 42 Oakes [*sic*] according to Lewes Roberts, *The Merchant Mappe of Commerce*, (London MDCXXVIII), 118; It was called Kantar in Turkish which was 44 *Okka* (=1283 grams) according to the following scholars: Demetrius Georgiadès, *Smyrne et L'Asie Mineure au point de vue economic et commercial*, (Paris: Imprimerie. Chaix, 1885), 180; Fahri Dalsar, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik*, (İstanbul: Sermet Press, 1960), 147; Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, (İstanbul, 1970), 322.
- 104 Valonee is the acorn of a Valonia Oak. It is called palamut in Turkish. (پالاموت)

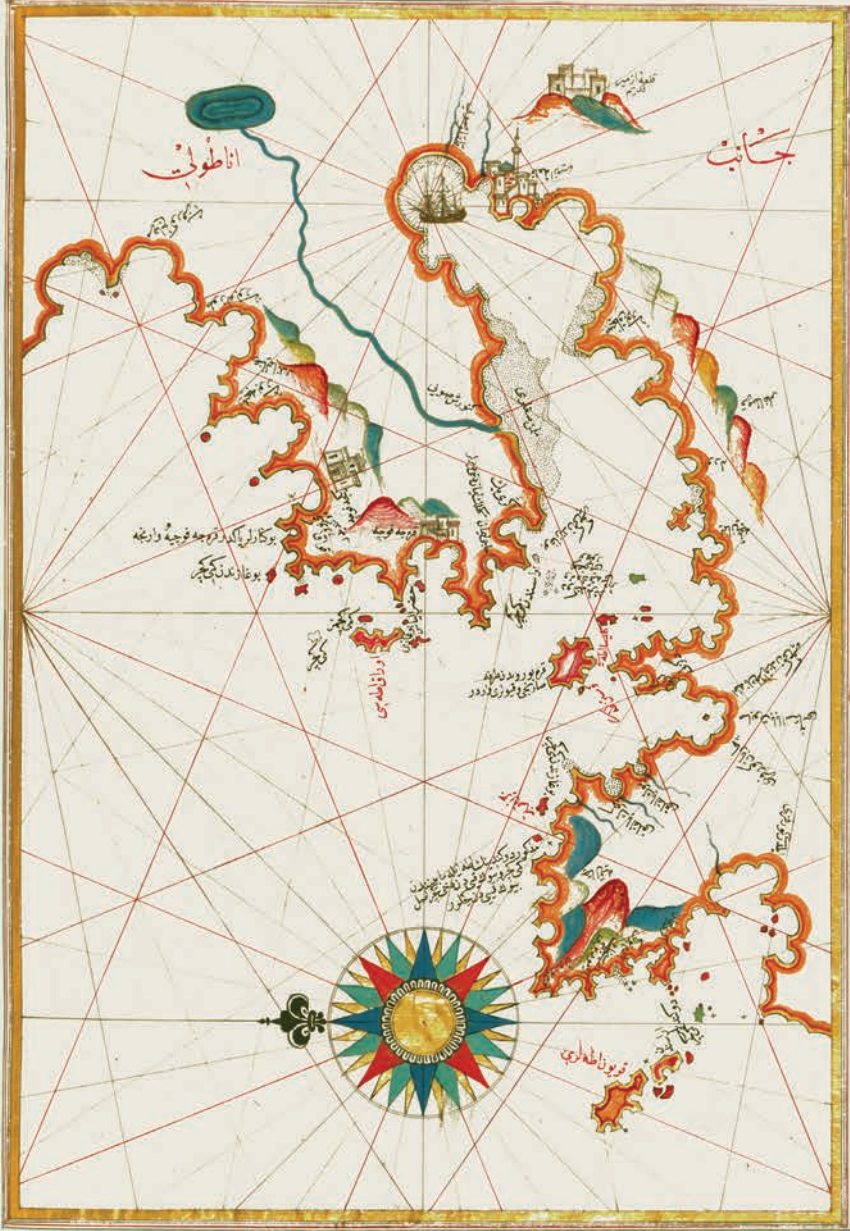
- 105 Halil İnalçık, "İmtiyaz," *E.I.*<sup>2</sup>, III, 1180.
- 106 A.C.C.M. J 1611; Oikonomos, *op. cit.*, 131.
- 107 *Ibid.*
- 108 *Ibid.*
- 109 *Ibid.*
- 110 "(...) ve eski yerleşik iş hanlarımızı bırakmaya çok isteksiz olmamızdan dolayı yenilerini inşa etmeye kesinlikle karşıyız." H. M. C. Downshire, i, 302-3, aktaran A. C. Wood, *op. cit.*, 128.
- 111 A.C.C.M. J 1611.
- 112 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1042, Konsolos Blondel 18 Mart 1691 tarihli raporunda (s.148) şunu belirtir: "Fransız ticarethanelerini yeniden oluşturmaya çalıştım ve ticaretlerini kolaylaştırmak amacıyla onlar için hepsi onarılmış durumdaki bazı dükkânları tedarik etme çabası içindeyim." Ayrıca Fransız milletinin 18 tüccardan oluştuğunu belirtir; A.C. C.M. J 393. Belirtilmesi gereken önemli bir husus hediye verilecek kişilere ilişkin 10 Nisan 1689 tarihli listede mimarbaşının da yer almasıdır. Kadı, kâhya, naip, voyvoda ve mimarbaşı gibi görevlilere hediyeler sunulmasının sebebi İzmir'deki Kapusenlere ve Cizvitlere ait kiliseler ile evler için gerekli teftişin yapılmasını sağlamaktı. Fransız konsolosluğu bu amaçla 54,60 kuruş (dolar) harcamıştı; ama bu durum İzmir'deki ticaretin yeniden başladığını açık seçik göstermez; A.C. C.M. J 394. 1691'de Sancak Kalesi'nin dizdarından Fransız gemicilere sağladığı yardım karşılığında sunulan hediyeler vesilesiyle söz edilir.
- 113 *Ibid.*
- 114 Du Mont, *op. cit.*, 357. Fransız konsolosluğu 1688 depreminin hemen ardından yakın bir köy olan Buca'ya taşınmıştı; 1692'den önceki bir tarihte Frenk mahallesindeki yeni binanın onarılmasına kadar orada kalmış olabilir, Oikonomos, *loc cit.*
- 105 Halil İnalçık, "İmtiyaz," *E.I.*<sup>2</sup>, III, 1180.
- 106 A.C.C.M. J 1611; Oikonomos, *op. cit.*, 131.
- 107 *Ibid.*
- 108 *Ibid.*
- 109 *Ibid.*
- 110 "...and as we are very loath to relinquish any of our ancient settled factories so we are absolutely against erecting any new ones." *H. M. C. Downshire*, i, 302-3, quoted in A. C. Wood, *op. cit.*, 128.
- 111 A.C.C.M. J 1611.
- 112 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1042, Consul Blondel's report, 148 dated March 18, 1691. He mentions that "I worked at the re-establishing of the French houses, and I try to procure for them some stores to facilitate their trade, which since all has been restored." He also mentions that the French nation was composed of eighteen merchants; A.C.C.M. J 393. It is important to note that *Meimar Baichi (Mimar Başı* or head architect) was mentioned in the gift giving list dated April 10, 1689. The reason for gifts offered to the *Kadı, Kahya, Naip, Voyvoda* and *Mimar Başı* was to bring about the required inspection to Churches and houses of R. R. L. Capucins, Jesuits of İzmir. The French consulate spent 54,60 Piasters (dollars) for this cause, but this does not clearly indicate the resumption of trade in İzmir; A.C.C.M. J 394. In 1691, the commander of the Chateau was mentioned on the occasion of gifts presented to him for the help he offered to French sailors.
- 113 *Ibid.*
- 114 Du Mont, *op. cit.*, 357. The French consulate had been moved to Buca, a nearby village, immediately following the earthquake of 1688 where it possibly remained until the new building was reconstructed in the Frank quarter some time before 1692, Oikonomos, *loc cit.*

- 115 A.C.C.M. J 394. Fransızların Sancak Kalesi dizdarına 1691'de sunduğu hediyeler bu kalenin 1688-1691 arasında yeniden inşa edildiğine işaret eder.
- 116 Du Mont, *op. cit.*, 269.
- 117 Travernier, *op. cit.*, 34.
- 118 Chevalier d'Arvieux, *Mémoires du Chevalier d'Arvieux, envoye Extraordinaire du Roy, etc.*, ed. J. B. Labat (Paris, 1735), I, 43.
- 119 Daniel Panzac, "La Peste à Smyrne au XVIII<sup>e</sup> Siècle", *Annales, économies, sociétés, civilisations*, no. 4 (Paris: Temmuz-Ağustos 1973), 1081. Şahsen tanışıklığım olan Bay Panzac bu araştırmasını esas olarak İzmir'deki Fransız konsoloslarının mektuplarına dayandırmıştır.
- 120 G. F. Abbott, "The Levant Company and its Rivals", *The Quarterly Review*, no. 463, Nisan 1920, c. 233, 331.
- 115 A.C.C.M. J 394. Presents offered by the French to the commander of the *Chateau* (Sancak Kalesi) in 1691 suggest that this castle was rebuilt between the years 1688-1691.
- 116 Du Mont, *op. cit.*, 269.
- 117 Travernier, *op. cit.*, 34.
- 118 Chevalier d'Arvieux, *Memoires du Chevalier d'Arvieux, envoye Extraordinaire du Roy, etc.*, ed. by J. B. Labat, (Paris, 1735), I, 43.
- 119 Daniel Panzac, "La Peste a Smyrne au XVIII<sup>e</sup> p Siecle," *Annales, economies, societes, civilisations*, no. 4 (Paris: Juillet-Aout, 1973), 1081. Mr. Pansac, whom I personally know, based this study primarily on the letters of the French consuls in İzmir.
- 120 G. F. Abbott, "The Levant Company and its Rivals," *The Quarterly Review*, no. 463, April, 1920, vol. 233, 331.

### İzmir'in Nüfusuna İlişkin Tahminlerin Karşılaştırmalı Bir Tablosu, 1631-1739

A Comparative Table of Estimates of the Population of İzmir From 1631 to 1739

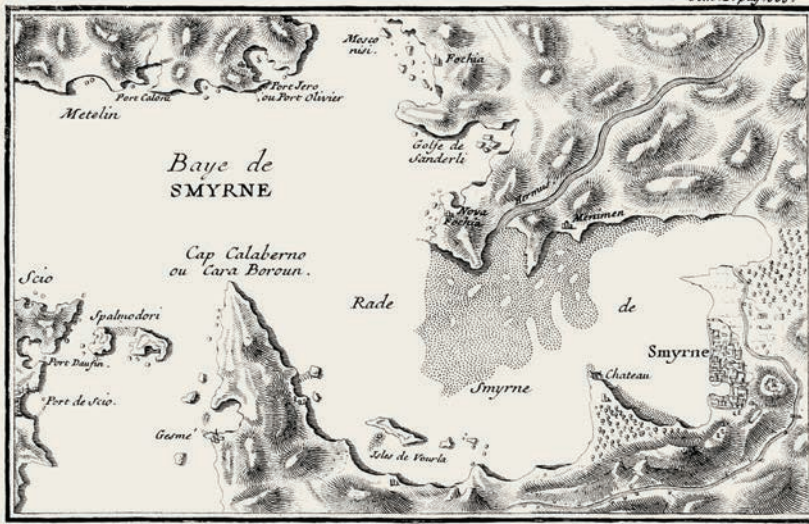
Yıl Years	Seyyahlar Travelers	Türkler Turks	Rumlar Greeks	Ermeniler Armenians	Yahudiler Jews	Avrupalılar Europeans	Toplam Total
1631	Tavernier	60.000	15.000	8.000	7.000	-	90.000
1662	Pasifique	-	-	-	-	-	-
1671	Evliya Çelebi	-	-	-	-	-	41.200
1675	Spon & Wheler	30.000	10.000	-	15.000	-	55.000
1678	Le Bruyn	-	-	-	-	-	80.000
1699	De La Motraye	14.000	8.000	400	1.500	200	24.000
1702	Tournefort	15.000	10.000	200	1.800	200	27.000
1714	Lucas	100.000	20.000	8.000	-	-	128.000
1725	De Sainte Maure	50.000	8.000	2.000	(Ermeni ve Yahudi) (Armenian and Jew)	-	60.000
1731	Tollot	50.000	12.000	7.000	7.000	-	76.000
1739	Pococke	84.000	8.000	2.000	6.000	-	100.000



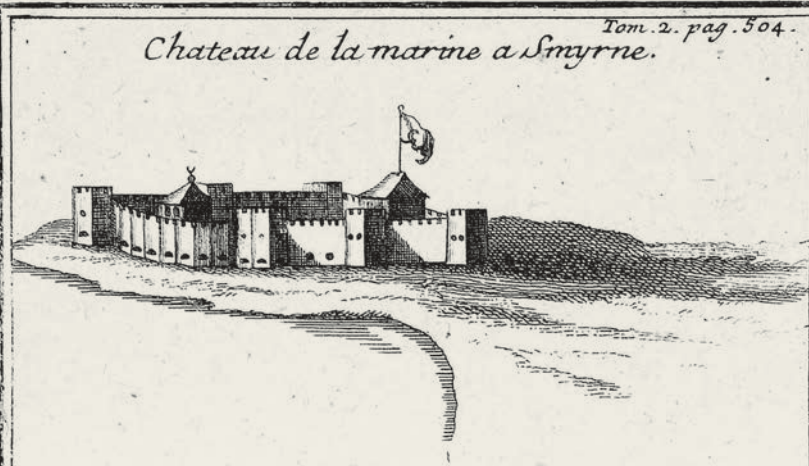
[Harita 2] Piri Reis'e Göre İzmir Limanı, 1521 ?

[Map 2] The Port of İzmir, According to Piri Reis, 1521 ?





[Harita 3] İzmir Körfezi  
[Map 3] The Bay of İzmir  
[ Tournefort, 1702 ]



[Görsel 2] Sancakburnu Kalesi  
[Figure 2] The Bay of İzmir  
[ Tournefort, 1702 ]





# Fransız ve İngilizler ile İthalat ve İhracat: 1698-1740

## Import and Export Trade of The French and English Between 1698-1740

### GİRİŞ / INTRODUCTION

İzmir'in 9. yüzyılda Ege ve Akdeniz bölgesinde önemli bir Bizans limanı olduğu daha önce belirtilmişti. İzmir 9. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar Doğu Akdeniz'in kıta ötesi ticaretine çok az katıldı. O dönemde esas olarak Batı Anadolu'nun ürünlerini ihraç eden ufak bir limandı.<sup>1</sup> Bir liman olarak önemli konumunu Karadeniz kıyısındaki Trabzon ve Akdeniz'in kuzeydoğu kıyısındaki İskenderun gibi yeni ticaret limanlarına kaptırmıştı.

İzmir zamanla Anadolu ile İran'da tüketilen Avrupa ürünleri bir giriş kapısı, ayrıca Anadolu ve İran ürünlerinin Batı Avrupa'ya aktarılmak üzere Batılı tüccarlara satıldığı bir liman kenti işlevini gördü.

It has already been noted that İzmir was an important Byzantine port in the Aegean and Mediterranean area during the ninth century. İzmir participated very little in the trans-continental trade of the Levant from the ninth to seventeenth centuries. During this period İzmir was a minor port, primarily exporting only the products of Western Anatolia.<sup>1</sup> It had lost its important position as a port to such new trading ports as Trabzon on the Black Sea and Alexandretta (Iskenderun) on the north eastern coast of the Mediterranean.

İzmir served as a gateway for the European products, which were consumed in Anatolia and Persia, and served as a port city where the products of Anatolia and Persia were sold to the Western Merchants, who transported them to Western Europe.

Halep bu arada İran ipek ticaretine dayanan uzun bir refah döneminden sonra, İzmir'in uzaktaki ticari malları ve yabancı tüccarları çekmeye başladığı 17. yüzyılda önemini gittikçe kaybetti. Örneğin, Batı Avrupa'nın Fransa ve İngiltere gibi ticaret devletleri İzmir'de konsolosluklar açtılar ve Tokat-İzmir arasındaki İran ipek güzergâhı 17. yüzyıl içinde hızla önem kazandı. İzmir ipek güzergâhına rağbet artmıştı; çünkü Osmanlıların kervanlara kolaylık sağlamak için kervansaraylar kurmaları nedeniyle, bu güzergâh öbürlerinden daha güvenliydi ve belki de en önemlisi, bu güzergâh boyunca alınan gümrük resimleri diğer güzergâhlardakinden daha düşüktü.<sup>2</sup>

İzmir'in Doğu Akdeniz'de önemli bir liman olarak canlanması 1620'lerin başlarına kadar iner. Paul Masson İran ipeğinin 1621'de İzmir'e vardığını belirtir.<sup>3</sup> İzmir 1615-1618 İran-Osmanlı Savaşı bittiğinde, İran'dan gelen ipek için Halep'in önemli bir rakibi haline gelmişti.<sup>4</sup> Osmanlılar da 17. yüzyılın ikinci yarısında gemilere güvenlik sağlayan Sancak Kalesi'ni kurarak ve limanın yakınında gümrük idaresi, hanlar, iskeleler ve depolar gibi çok sayıda yapı inşa ederek ticareti ve tüccarları İzmir'e çekmeye katkıda bulundular. Tavernier 17. yüzyılda İzmir'in önemini şu sözlerle açıklar: "*Smyrne est aujourd'hui pour le negoce, soit par mer, soit par terre la ville la plus célèbre de tout le Levant, & le plus grand abord de toutes les marchandises qui passent de l'Europe en Asie, et de l'Asie en Europe.*"<sup>5</sup> Halil İnalçık'a göre İzmir, 17. yüzyılın sonlarına doğru batı dünyası ile İran ipeklileri ticaretinde aslında Halep'ten daha önemli hale gelmişti.<sup>6</sup>

After a long period of prosperity based on the Persian silk trade, Aleppo gradually started to lose its importance in the seventeenth century when İzmir began to draw merchandise and foreign merchants away from her. For example, Western European trading states, such as France and England, established consulates in İzmir and the Persian silk route of Tokat-İzmir rapidly increased in importance during the course of the seventeenth century. The popularity of the İzmir silk route had grown, because *kervan sarays* were provided by the Ottomans for the convenience of the caravans, this route was safer than others, and perhaps most importantly, the customs duties exacted along this route were lower than along other routes.<sup>2</sup>

The revival of İzmir as a significant port in the Levant occurred as far back as the early 1620s. Paul Masson mentions the arrival of Persian silk to İzmir in 1621.<sup>3</sup> By the end of the Persian-Ottoman war of 1615-1618, İzmir had become an important competitor of Aleppo for silk from Persia.<sup>4</sup> In the second half of the seventeenth century, the Ottomans also helped to attract trade and merchants to İzmir by constructing the fortress, Sancak Kalesi which provided ship security and by building numerous structures near the port such as the customs office, *hans*, docks and warehouses. Tavernier explains the importance of seventeenth century İzmir in these words: "*Smyrne est aujourd'hui pour le negoce, soit par mer, soit par terre la ville la plus celebre de tout le Levant, & le plus grand abord de toutes les marchandises qui passent de l'Europe en Asie, et de l'Asie en Europe.*"<sup>5</sup> According to Professor İnalçık, İzmir had become in fact more important than Aleppo in the trade of Persian silks with the West by the end of the seventeenth century.<sup>6</sup>

Ulaşabildiğim kaynaklar temelinde, bu bölümde İzmir'in kıtalar arası ticaretteki konumunu ve Doğu Akdeniz'deki önemli ticaret limanları arasına tekrar girişini açıklamayı ummaktayım. Sonraki sayfalarda Anadolu ile İran'dan İzmir'e giden güzergâhların niteliği değerlendirilecektir. Avrupa'ya İzmir yoluyla ihraç edilen malların çeşitliliği ve miktarı, ayrıca bu ticaret özgü sorunlar ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Osmanlı İmparatorluğu'na İzmir yoluyla pamuklu ve yünlü kumaş ticaretinde İngilizlerin ve Fransızların rolü de açıklanacaktır.

Burada Fransız kaynaklarında İzmir üzerinden Fransa'ya satılan malların çeşitleri ve miktarları özel olarak belirtilirken, İngiliz kaynaklarında rakamların özel olarak İzmir için değil, genel olarak Doğu Akdeniz için verildiğini belirtmek gerekir.

## A. KERVAN TİCARETİNİN İZMİR İÇİN ÖNEMİ

### IMPORTANCE OF THE CARAVAN TRADE FOR İZMİR

Kervan, Anadolu'da (Küçük Asya) eski çağlardan 18. yüzyıla kadar ticari kara taşımacılığının en etkili aracıydı. İzmir'e Anadolu ile İran'ın her yanından ticari mallar gelirdi. Ankara'dan gelen tiftik gibi Anadolu ürünleri, Bursa'nın ipek ürünleri ve ham ipek gibi İran ürünleri, Antalya yöresinin orman ürünleri, Ege bölgesinin pamuk ve yün ürünleri ile başka kalemler İzmir'de son bulan ticaret güzergâhlarından taşınırdı.<sup>7</sup> Anadolu ve İran ürünlerinin İzmir üzerinden düzenli akışı, İzmir'de canlı bir ticari yaşam için hayati önem taşıyordu.<sup>8</sup>

Kervan ticareti Erzurum, Tokat, Bey-pazarı, Ankara, Bursa vb. gibi büyük ticari şehirlerin yanı sıra iç kesimdeki

In this chapter I hope to explain, based upon the sources which were available to me, the position of İzmir in the intercontinental trade and the restoration of İzmir as one of the important trading ports in the Levant. The nature of the routes leading to İzmir from Anatolia and Persia will be discussed. The variety and quantity of goods which were exported into Europe by way of İzmir and specific problems unique to this trade will be discussed in detail. The role of the English and the French in the trade of cloth and woollens into the Ottoman Empire by way of İzmir will also be explained.

It should be noted here that whereas the French sources specifically mention the kinds and amounts of goods traded through İzmir to France, the English sources do not offer figures specifically for İzmir but for the Levant in general.

The caravan was the most effective means of commercial land transportation in Anatolia (Asia Minor) from the early times through the eighteenth century. İzmir, received commercial merchandise from all over Anatolia and Persia. Anatolian products such as mohair (*tiftik*) from Ankara, silk products of Bursa, and Persian products such as raw silk, the forest products of the Antalya area, the cotton and wool products of the Aegean region and other items, all were transported over trade routes which ended in İzmir.<sup>7</sup> The regular flow of the products of Anatolia and Persia through İzmir was essential for maintaining a flourishing commercial life in İzmir.<sup>8</sup>

Caravan trade greatly helped the economic life of the cities and villages of the



kentler ile köylerin ekonomik yaşamına büyük katkıda bulunurdu.<sup>9</sup> Karadan, bu durumda Anadolu ile İran'dan gelen ticari malların akışı olmaksızın, İzmir bir ticari merkez olarak deniz tüccarları için hareketlilik kazanamazdı. Osmanlı İmparatorluğu'nda ikinci büyük kent olmasına karşın, İzmir en büyük kentsel merkez İstanbul'dan daha fazla mal ihraç ederdi. İzmir'e varan deniz ticareti güzergâhları bu Asya kervan güzergâhları Avrupa kıtasındaki uzak ülkelere bağlarken, Avrupa malları İzmir'e gemiyle taşınır ve oradan bu kervanlarla Anadolu kentlerine ve İran'a aktarılırdı. Böylece İzmir bu uluslararası ticarete aracılık işlevini görerek, 17. ve 18. yüzyıllarda birçok millete mensup tüccarlar için bu malları ulaşılabilir ve uygun kılardı.

Kervanlar üç ana gruba ayrılabilir. Birincisi deve kervanıydı ve diğer iki kervan türüne kıyasla ağırlık ve hacim bakımından üç-beş kat fazla yük taşıyabildiği için, malları ihraç etmede en yaygın kullanılanıydı. İkinci kervan türü at kervanıydı. İzmir'de atları ucuza satın almak ya da kiralamak mümkündü.<sup>10</sup> Develer ile atlardan oluşan karma kervan üçüncü kervan türüydü. Her üç türde de birkaç eşek bulunurdu.

Her kervan ikili bir amaca hizmet ederdi. Asıl amaç ticari malları taşımak, ikinci amaç ise tek başına ya da küçük gruplar halinde seyahat etmeleri halinde tehlikeye girebilecek hacıların, seyyahların ya da tüccarların güvenliğini sağlamaktı. Dolayısıyla kervanlar beraber seyahat eden birçok insandan oluşurdu ve sayıca elli ila bin kişi arasında değişebilirdi. Nitekim 18. yüzyıl başlarının Avrupalı bir seyyahına göre, bir kervanda bazen elli, altmış, yetmiş ve hatta daha fazla kişi bulunabilirdi.<sup>11</sup>

interior as well as the large commercial towns such as Erzurum, Tokat, Beypazar, Ankara, Bursa etc.<sup>9</sup> Without the flow of merchandise coming by land, in this case from Anatolia and Persia, İzmir asa commercial center would not have been able to become commercially active for sea merchants. Although İzmir was the second largest city in the Ottoman Empire, it exported more goods than Istanbul, the largest urban center. Sea trade routes coming to İzmir connected these Asiatic caravan routes to distant countries on the European continent while European goods were shipped to İzmir and transported to Anatolian cities and to Persia by these caravans. Thus, İzmir served in this international trade as a middle man and made these goods available and convenient for the merchants of many nations during the seventeenth and eighteenth centuries.

The caravans can be divided into three main groups. The first was the camel caravan. This was the most common for exporting goods because it could carry three to five times more weight and volume than the other two types of caravans. The second kind of caravan was the horse caravan. Horses could be bought or rented inexpensively in İzmir.<sup>10</sup> A mixed caravan, consisting of camels and horses, was the third type of caravan. All three types included some donkeys.

Each caravan served a dual purpose. The principal one was to transport the merchandise and the second purpose was to provide safety for pilgrims, travelers or merchants who would have been insecure if they had traveled alone or in small groups. Thus, the caravans consisted of many kinds of people traveling together and could number anywhere from fifty to a thousand people. One European traveler of the early eighteenth century even suggested that a caravan could sometimes number fifty, sixty, seventy and even more.<sup>11</sup>

Güvenli ulaşımı sağlamak her zaman önemli bir sorundu; çünkü haydut ya da hırsız çetelerinin<sup>12</sup> kervanı durdurup soyabilecekleri birçok yer vardı. Dolayısıyla kervanın varış yeri için yola çıkmasından önce, bu soruna karşı önlem olarak belli uğrak yerlerinin oluşturulup düzenlenmesi şarttı. Böyle bir toplanma yeri İzmir'e iki ya da üç fersah (altı ya da dokuz mil) uzaktaki Pınarbaşı adlı dış mahalleydi.<sup>13</sup> Haydutlara karşı savunmaya hazırlık açısından, kervan mensupları güvenlik amiri görevini üstlenecek birini seçerlerdi. Bu kişiye "kervanbaşı" adı verilir. Çoğu durumda kervanbaşı çoğunluğu oluşturan etnik topluluğa mensuptu. Sözelimi, bir kervanda Türkler sayıca çok olduklarında, tercihleri genellikle bir Türk olurdu. Aynı durum Ermeniler ve İranlılar için de geçerliydi. Güvenlik sebepleriyle bütün seyyahlar yolculuk edilen ülkenin kıyafetlerini giyerlerdi. Kervanbaşının görevleri arasında güvenliği sağlamanın yanı sıra, bir saldırı halinde daha sağlam savunma için kervanın dizilişine karar vermek ve izlenecek güzergâhı belirlemek de vardı. Mola ve konaklama yerlerini o saptardı. Ayrıca yolda çıkabilecek uyuşmazlıklarda bir tür kadı görevini üstlenirdi.<sup>14</sup> Kervanbaşının tuttuğu kişiler ona kervanda düzeni sağlamada, yolculuk boyunca uyumu korumada ve kervanı özellikle 18. yüzyılda yaygın olan haydutlara karşı kollamada yardım ederdi. Ancak yeterli güvenliği sağlamak zordu. Haydutlar insan gücünün kendi sayılarından on kat yüksek olduğu kervanlara saldırırlardı; kervandaki güvenlik kuvvetlerinin karşı koymasına ve direnmesine rağmen, kervanın arka kısmındaki ticari malları ve hatta develeri alıp götürmede çoğu zaman oldukça başarılıydılar.<sup>15</sup>

Securing safe transit was always an important problem for there were many places where bands of brigands or threves<sup>12</sup> could stop and rob the caravan. Thus, the caravan had to be formed and organized for this problem at specific stations, before the caravan set out for its destination. One such gathering place was located in the outskirts of İzmir called Pangarbashi (Pınarbaşı), which was two or three leagues (six or nine miles) from the city.<sup>13</sup> In order to prepare their defense against brigands, the members of the caravan would meet to select someone to act as a security chief. The person who was selected to perform this function was called the *kervan (kervan) başı* (head of caravan or captain of caravan). In most instances this person was drawn from the ethnic group which represented the majority of the people. For instance, if the Turks were numerous in a caravan, their choice would usually have been a Turk. The same was true with the Armenians and Persians. The costumes of the country being traveled through would be worn by all the travelers for security reasons. The duties of the *kervan başı*, in addition to providing security, were to decide on the deployment of the caravan so that in case of an attack they could better defend themselves, and also to determine the route to be taken. He determined the stopping places and lodging sites. He also served as a sort of judge for disputes that might come up on the way.<sup>14</sup> The *kervan başı* employed individuals to help him keep order in the caravan, to preserve the harmony throughout the journey, and to guard the caravan from brigands, who were especially common in the eighteenth century. Yet, sufficient security was difficult to obtain. Bandits would attack caravans in which manpower was ten times larger than their own numbers; and the bandits were quite often successful in carrying off the merchandise and even camels from the rear of the caravan in spite of the opposition and resistance offered by the security forces of the caravan.<sup>15</sup>

Anadolu'da kervanlar genellikle yazın aşırı gündüz sıcağından kaçınmak amacıyla geceleyin, yılın öbür zamanlarında ise çadırlarını kuracak yeterli günışığı almak amacıyla gündüz yol alırlardı. Aksi halde geceleyin çadırların kurulacağı yerlere karar vermek ve diğer ihtiyaçları karşılamak gerektiğinde sıkıntıya düşebilirlerdi.<sup>16</sup> Ayrıca gece seyahat etmek daha güvenliydi; çünkü kırsal kesimde kanun kaçağı toplulukların saldırısına uğrama ihtimali daha düşük olurdu.

Yabancı seyyahlar Anadolu'dan geçen kervanlara ve yıl içinde kervanların İzmir'e giriş çıkışlarına ilişkin çok açıklayıcı ve açık seçik tablolar sunarlar bize. Tavernier'nin Haziran 1664'te seyahat ettiği kervan 600 deve ile 600 attan oluşmaktaydı. Bu Fransız seyyah kervanın dinlenip erzak edinmek için belli aralıklarla ve belli yerlerde mola verdiği bilgisini aktarır. Kervanın ihtiyaçları kırsal alandan karşılanırdı. Örneğin, kervan nehir, kuyu ya da sarnıç gibi bir su kaynağının yakınında mola verirdi.<sup>17</sup> Konaklama sırasında kervanı çavuş<sup>18</sup> denilen kişiler korurdu; bunlar ücret karşılığında bütün konaklama alanında nöbet tutabilecek nitelikte yoksul insanlardı.<sup>19</sup> Balya başına çeyrek kuruş alırlardı ve İzmir'den Erivan'a kadar koruma sağlardı.<sup>20</sup> Tavernier bu balyaların içinde nelerin bulunduğunu belirtmez.

Kervanların İzmir'e varışları ve İzmir'den çıkışları için farklı zamanların verilmesine karşın, Le Bruyn'ün bize bildirdiği gibi, kervanların giriş çıkışlarının Ocak'tan Ekim sonlarına kadar sürmüş olması daha yüksek ihtimaldir.<sup>21</sup>

In Anatolia, caravans usually traveled at night in order to avoid the excessive heat of the day during summer, and during the day at other times of the year so that there would be enough daylight to pitch their tents. Otherwise, they might be inconvenienced, if they had to decide where to set up tents and provide for other necessities at night.<sup>16</sup> Also, it was safer to travel at night because there would have been less chance of being attacked by outlaw groups in the country side.

Foreign travelers provide very descriptive and clear pictures of the caravans which operated through Anatolia and the times of year when caravans entered and departed from İzmir. The caravan in which Tavernier traveled, in June 1664, consisted of six hundred camels and six hundred horses. This French traveler informs us that the caravan stopped at certain intervals and in certain places in order to rest and obtain provisions. Their needs were provided for from the country side. For example, the caravan stopped near a source of water, usually a river, a well, or a cistern.<sup>17</sup> When camped, the caravan was guarded by individuals called *shaoux*<sup>18</sup> (pl. of Chaouch, that is guard in English) poor people who were qualified to guard the whole camping area for pay. Each guard received one fourth of a piaster for each bale,<sup>19</sup> and gave protection from İzmir to Erivan.<sup>20</sup> Tavernier did not mention what these bales contained.

Although different times had been given for the arrival of the caravans to or from İzmir, it seems more likely that the timing of the caravans, which arrived at and set out from the city was from January until late October, as Le Bruyn informs us.<sup>21</sup>

## B. İHRACAT

### EXPORT TRADE

#### Giriş

İzmir'den Avrupa ülkelerine ihracatın hacmi ve değeri 18. yüzyılın birinci yarısında diğer bütün Doğu Akdeniz limanlarındakinden daha yüksekti. İhracat, ağırlıklı olarak (çoğu İran'dan gelen) ham ipek gibi değerli ticari mallardan, halis keçi kılı ve iplik gibi hammaddelerden, (Avrupalı imalatçıların sof, karamandola ve rozet yapımında kullandıkları) Ankara ve Beypazarı tiftiğinden ve Anadolu halı merkezlerinde dokunmuş büyük ve normal boydaki Türk halılarından oluşmaktaydı. Aynı şekilde İngiltere'ye "kral sofrası" için gönderilen büyük miktarda kuru üzüm ihraç edilmekteydi. Avrupa ülkelerine ihraç edilen ham pamuk da büyük miktardaydı.

İzmir'e 1702'de uğrayan Fransız seyahatçi Tournefort, İzmir'den Fransa'ya ihracat kalemlerini şöyle belirtir:

*"Bizim [Fransız] tüccarlar Smyrne'den [İzmir] Doğu Akdeniz'in en pahalı ticari malları olan İran ipeklilerinin ve Angora ile Beypazarı'nın keçi kılından yapılmış ipliklerin yanı sıra, Caragack [Karaağaç] pamuk elyafı, çuvallar içinde ham pamuk, halis yününlü, adi yününlü ve Metelin yününlüleri, mazi, balmumu, mahmude, ravent, haşhaş, sarısabır, tutya tozu, kasnı, Arap zamkı, amonyaklı reçine, semenkontra, buhur, cedvar, büyük ve normal halılar getiriyorlar."<sup>22</sup>*

İngilizler de Türkiye'den benzer ticari malları ithal etmekteydi; Yün, zambak, deri, pamuk, kahve, şifalı bitkiler,

#### Introduction

During the first half of the eighteenth century, the amount and value of exports from İzmir to European countries was greater than that of any other port of the Eastern Mediterranean area. It primarily consisted of precious merchandise such as raw silk (most of which came from Persia), raw material such as fine goat hair and thread, mohair of Ankara and Beypazar (which European manufacturers used to make their camelots, prunelles, and buttons), and large and ordinary size Turkish carpets woven in Anatolian carpet centers. Likewise İzmir exported a great quantity of raisins, which were sent to England for "the King's table". Raw cotton was exported in great quantity to European countries.

The French traveler Tournefort, who visited İzmir in 1702, mentions the export of items from İzmir to France as follows:

*Besides the silks of Persia, and the thread made of the goats hair at Angora and Beypazar, which are the richest commodities of the Levant, our [French] merchants bring from Smyrne [İzmir] cotton spun, or Caragack [Karaağaç], cotton rough in bags, fine woolens, bastard-woolens, and those of Metelin, nut-gals, wax, scammony, rhubarb, opium, aloes, tutty, galbanum, gurn-Arabic, gurn-ammoniac semencontra, frankincense, zedoaria, large and ordinary carpets."<sup>22</sup>*

The English also imported similar merchandise from Türkiye; wool, gums, skins,

tohumlar, incir, kuru üzüm, şimşir ve servi kerestesi, boya ağacı ve abanoz, ham ipek, tiftik, boyama maddeleri ve halılar.<sup>23</sup> Osmanlı İmparatorluğu'ndan toplanıp ihraç edilen malzemelerin aksine, Küçük Asya'nın iç ticareti küçük çaplıydı ve büyük ölçüde Osmanlı uyruğu Yahudiler ve Ermeniler tarafından yürütülmekteydi.<sup>24</sup>

## I. İzmir'in İpek Ticareti

Osmanlı İmparatorluğu'nda ipek ürünleri ticaretinin uzun bir geçmişi vardı. Anadolu'daki Bursa ve Diyarbakir gibi yerler ipek ticareti merkezleriydi; Suriye'deki Halep de esas olarak İran'dan getirilen ham ipeğin alışverişinde önemli bir rol oynardı. Avrupa'ya ihraç edilmek üzere Türklimanlarına götürülen ipeğin büyük kısmı 18. yüzyılın başlarına kadar İran mahreçliydi.<sup>25</sup> İpek 14. yüzyılın sonunda dünyanın önemli ipek pazarları arasına giren Bursa'da üretilirdi.<sup>26</sup> Anadolu'ya ihraç edilen İran ipeğinin üretildiği asıl yerler Mazenderan, Gilan ve Şirvan'dı.<sup>27</sup> Osmanlı İmparatorluğu içinde ham ipeğin ve mamul ipek ürünlerinin tüketilmesine karşın, epeyce miktarda ham ve işlenmiş ipek İzmir, Bursa, İstanbul ve Halep gibi ticaret merkezleri aracılığıyla Avrupa ülkelerine götürülürdü.

İpek ticareti Avrupalı tüccarların yanı sıra Osmanlı tüccarları için oldukça kârlıydı. Bu ticaretin gerek Osmanlı İmparatorluğu gerek İran için çok kârlı olması ipektan alınan vergilerle devlet hazinelerine sağlanan gelirden dolayıydı. Belirtilmesi gereken ilginç bir nokta 1578-1639 Osmanlı-Safevi Savaşı'nda ipeğin bir ticari kalem olarak her iki devlet için bir "siyasal silah" haline geldiğiydi.<sup>28</sup> Bu

cotton, coffee, drugs, seeds, figs, raisins, box and cypress-wood, fustic, and ebony, raw silk, mohair, dying stuffs, and carpets.<sup>23</sup> In contrast to the materials gathered and exported from the Ottoman Empire, the internal commerce of Asia Minor was small and managed largely by Jews and Armenians of the Ottoman Empire.<sup>24</sup>

## I. Silk Trade of İzmir

The trading of silk products in the Ottoman Empire has a long history. The silk trade was centered in Anatolia, in such places as Bursa, Diyarbakir, and Aleppo, in Syria have played an important role in dealing with raw silk, which primarily was transported from Persia. The bulk of silk brought to Turkish ports to be exported to Europe was of Persian origin, until early eighteenth century.<sup>25</sup> Silk was produced in Bursa, which at the end of the fourteenth century, became one of the important silk markets of the world.<sup>26</sup> The silk of Persia, which was exported to Anatolia was produced, principally, in Mazandaran, Gilan and Şirvan.<sup>27</sup> Although raw silk and finished silk products were consumed within the Ottoman Empire, a good quantity of raw and wrought silk was transported to the European countries through the trade centers of İzmir, Bursa, İstanbul and Aleppo.

The silk trade was quite profitable for the Ottoman merchants, as well as, for the European merchants. This trade was very profitable for both the Ottoman Empire and Persia, due to the income derived for their state treasuries, acquired by taxation imposed upon silk. It is interesting to note, that silk as a trade item, became a "political weapon" for both states in the Ottoman-Safavid war of 1578-1639.<sup>28</sup> As a consequence of this war, silk production in Türkiye was



savaşın bir sonucu olarak Türkiye’de ipek üretiminin teşvik edilmesiyle, Bursa 1587’den sonra gittikçe önemli bir ipek üretim merkezi haline geldi.<sup>29</sup> Ayrıca İran’a savaş ilanından sonra Osmanlı yönetimi ithal ipekten alınan vergiyi artırdı. Bu yıllık “mizan resmi” (ipek vergisi) 1590 yılının ertesinde kırk ya da elli bin akçe vardı.<sup>30</sup> Ne var ki, İzmir’in kuzeybatısında Ege Denizi kıyısında yer alan Foça 16. yüzyılda bir ipek ticareti merkezi olarak Bursa’yla boy ölçüşmeye başladı. Doğu ve İran ipeği tüccarları Bursa’da alınan ipek vergilerinden kaçınmak için Foça’ya ve daha sonra İzmir’e yöneldiler.<sup>31</sup>

İzmir 17. yüzyılın ikinci yarısında uygun konumundan ve bazı Avrupalı tüccar kolonileri ile konsolosları barındırmasından dolayı ipek ticaretinde önemli bir pazara dönüştü. Bu şartlar Avrupalı tüccarların İzmir’de İran ipeğini kolayca satın almalarını mümkün kıldı. İzmir Avrupa’yla ipek ticaretinde Halep<sup>32</sup> ve Sayda’yla rekabet etmeye başladı. Erzurum’dan Tokat yoluyla İzmir’e varan kervan güzergâhı<sup>33</sup> 18. yüzyılın en geniş çapta kullanılan Anadolu kervan güzergâhı haline geldi.<sup>34</sup> Ocak’tan Ekim’e kadar sürekli bir kervan akışı İzmir’e İran ipeği sağladı.<sup>35</sup>

18. yüzyılda yerli ipeğe ve İran’dan gelen transit ipeğe yeterli talep olduğundan, bu ipekler piyasalarda alıcı bulmakta güçlük çekmediler. Aynı yüzyılda İzmir, İstanbul ve Bursa’daki depolar ticari işlemler için ipek satın aldılar. Bursa ipeği büyük ticaret merkezlerinde oturan tüccarlar aracılığıyla, özellikle de İzmir’den Avrupa limanlarına ihraç edildi.<sup>36</sup>

Gelgelelim İngiliz ipek ithalatı açısından 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, daha uygun İtalyan ibrişimi ile

encouraged with ursa becoming an increasingly important silk producing center, after 1587.<sup>29</sup> Also, the tax on imported silk was increased by the Ottoman government, after the declaration of war on Persia. Following the year 1590, the annual *mizan resmi* (tax on silk), which was imposed on imported silk by the Ottomans amounted to forty or fifty thousand akçe.<sup>30</sup> In the sixteenth century, however, Phacea, located to the north-west of İzmir on the Aegean sea coast, began to challenge Bursa as a silk trading center. Eastern and Persian silk merchants came to Phacea and later to İzmir in order to avoid the silk taxes levied in Bursa.<sup>31</sup>

İzmir, became an important market in the silk trade, due to its convenient location and due to the fact that it had several European merchant colonies and consuls in the second half of the seventeenth century. These conditions enabled the European merchants to buy Persian silk easily in İzmir. İzmir began to rival Aleppo<sup>32</sup> and Sidon in the silk trade with Europe. The caravan route from Erzurum, via Tokat to İzmir,<sup>33</sup> became the most extensively used Anatolian caravan route of the eighteenth century.<sup>34</sup> From the month of January to October a continual flow of caravans supplied İzmir with Persian silk.<sup>35</sup>

In the eighteenth century, there was sufficient demand for domestic and transit silk from Persia, these silks had no difficulty finding buyers in the markets. In the same century, warehouses in İzmir, İstanbul and Bursa bought silk for transactions. Bursa silk was exported to European ports through merchants residing in large trade centers-especially from İzmir.<sup>36</sup>

However, as far as the English silk importation was concerned, better Italian thrown silk and inexpensive Bengal and Chinese silks began to compete with Persian silk,

ucuz Bengal ve Çin ipekleri İran ipeğiyle rekabet etmeye başladı. Ralph Davis'e göre, Avrupa'da Doğu Akdeniz ipeği tüketimi 1730'a doğru düşüşe geçti.<sup>37</sup> Davis çeşitli ülkelerden İngiliz ipek ithalatını gösteren şöyle bir tablo verir:

from the second half of the seventeenth century on. According to Ralph Davis, the European consumption of the Levantine silk was beginning to fall by 1730.<sup>37</sup> He gives a table which shows, the English silk importation from above mentioned countries as follows:

### İngiliz İpek İthalatı (24 onsluk libre) (bin libre cinsinden)

English Silk Imports (lib. of 24oz.) (in 1000 lbs.)

Yıl Years	Toplam Total	Ham İpek / Raw Silk				Diğer Other	Toplam Total
		Doğu Akdeniz Levant	Hindistan ve Çin India and China	İtalya Italy	İbrişim / Thrown Silk		
1663 - 1669 (ort. / av.)	284	264	1	19	-	82	
1721-1725	345	240	84	21	-	294	
1726-1730	414	259	126	20	9	269	
1731-1735	397	181	156	32	28	278	
1736-1740	334	135	138	19	42	231	
1741-1745	338	145	116	60	17	217	

Yukarıdaki listeye göre, İngiltere'ye ihraç edilen Doğu Akdeniz ham ipeği 1736-1740 dönemi dışında başı çekmekteydi. İtalya'dan ithal edilen ibrişim Doğu Akdeniz ipeğinin başta gelen rakibiydi ve 1721-1725 döneminde Doğu Akdeniz'den ithal edilen ham ipeği miktar olarak geçti. Genelde 1663-1745 dönemi açısından İngiltere'ye ithal edilen Doğu Akdeniz ham ipeği hâlâ ilk sıradaydı.<sup>38</sup>

Osmanlı yönetimi ipek vergisi tahsilatı için 16. yüzyılda Erzurum'da bir

According to the above list, Levantine raw silk exported to England maintains the lead except for the period of 1736-40. Thrown silk imported from Italy was the major rival to the Levantine silk and it overwhelmed the amount of raw silk imported from the Levant in the period of 1721-25. Overall, for the period of 1663-1745, Levantine raw silk imported into England was still in the lead.<sup>38</sup>

The Ottoman government collected taxes on this silk in the following manner. A

gümrük karakolu kurdu. Ardından 17. yüzyılın ortalarında Şamahi, Gence ve Tiflis'ten gelen her ipek batmanı<sup>39</sup> için iki kuruşluk bir vergi konuldu. Halis ve pahalı Gilan ipeği için ise bir buçuk kuruşluk özel bir had belirlendi. Görünüşe bakılırsa Osmanlılar Gilan ipeğini Erzurum güzergâhına çekme çabası içindeydi.<sup>40</sup> Buna karşılık Doğu'dan Anadolu'ya gelen bütün ticari mallar yüzde beşlik, Doğu'ya ihraç edilen bütün ticari mallar da yüzde üçlük bir resim ödemek zorundaydı.<sup>41</sup> İpek üzerindeki vergiler iki gruba ayrılabilir. Birinci grup malların Osmanlı İmparatorluğu'na giriş çıkışı sırasında alınan gümrük resimlerinden oluşurdu. İkinci grup ipek satışından tahsil edilen bir vergiyi ve transit geçişte tahsil edilen bir vergiyi ("bac") kapsardı. Bu iki vergi türü topluca "mizan resmi" olarak adlandırılırdı ve hem ipek ithalatçısından hem alıcıdan alınırdu. Dolaşısıyla "iki başlı resim" olarak anılırdı.<sup>42</sup>

İpekten alınacak resim, ipeğin ağırlığına göre hesaplanırdı. İpek bu amaçla mizana (tartının yapıldığı bina) götürülür ve "lödre" cinsinde tartılırdı. Bir lödre 176 dirheme (563 gram) denkti. Otuz lödre "vezne" olarak anılırdı. Bir vezne ipeğin satıcısı 52 akçe ödemek zorundaydı; ipeğin alıcısından da aynı had üzerinden vergi alınması, devlet açısından her işlemde 104 akçe tutarında bir vergi geliri sağlardı.<sup>43</sup> İlgili tarafların mizan ödemekten kurtulmak için gümrükten kaçak mal geçirmeye çalışırken yakalanmaları halinde, bir vezne ipek başına vergi haddi ipek satışını ve alımını kapsamak üzere ikiye katlanırdı. Mizan vergisi Osmanlı İmparatorluğu'na girişte ödenirdi. İran'dan Osmanlı İmparatorluğu'na gelen ipek tüccarından Erzurum,

customs-post was set up at Erzurum in the sixteenth century. In the mid-seventeenth century, the Ottoman government levied a tax of two *kuruş* or *guruş* on each batman of silk<sup>39</sup> from Şamahi, Gence and Tiflis. A special rate of one and a half *kuruş*, however, was imposed on the fine and costly silk of Gilan. The Ottomans seemed to have made an effort to attract Gilan silk to the Erzurum route.<sup>40</sup> However, all merchandise coming from the east into Anatolia, had to pay a duty of five percent; whereas, all merchandise being exported to the east, had to pay three percent.<sup>41</sup> The dues levied on silk can be divided into two groups. The first group consisted of the custom duties, which were extracted as the goods entered and left the Ottoman Empire. The second group consisted of duty, collected on the sale of silk and the *bac*, a duty collected in transit. These two kinds of taxes were collectively termed *mizan resmi* (scale duty). This *mizan resmi* was exacted from both the importer of silk and the buyer. Thus, this tax was called "*iki başlı resim*" (double headed tax).<sup>42</sup>

The resim (dues) levied on silk was calculated according to the weight of the silk. The silk was brought to *mizan* (a building for that purpose) and weighed in *lödres*. One *lödre* equalled 176 dirhems (=563 grams). Thirty *lödres* was called a *vezne*. The seller of a *vezne* of silk had to pay fifty-two *akçes* and the buyer of the silk, also, was taxed at the same rate, thereby producing a tax revenue of a hundred and four *akçe* on the transaction for the government.<sup>43</sup> This tax rate per *vezne* of silk was doubled, on the sale and purchase of the silk, should the parties involved be caught trying to smuggle the goods past customs to avoid paying the mizan. The mizan was paid upon entrance into the Ottoman Empire. The silk merchant coming from Persia into the

Erzincan veya Tokat'taki uygun binada mizan vergisini ödemesi istenirdi. İpeğini İzmir'de satmak isteyen tüccarın hem satıcıya hem alıcıya ait mizan vergilerini ödemesi gerekirdi. Satıcının alıcı adına ödemesi gereken mizan vergisi, İzmir'e varışında mallar satılınca iade edilmezdi.<sup>44</sup> Aslında, İzmir'deki alıcının da bir mizan vergisi ödemesi şarttı. Böylece Osmanlı yönetimi aynı maldan üç farklı zamanda vergi alırdı. Besbelli ki bu vergi politikası ipeğin mizan binası bulunmayan bir kentte satılması halinde, Osmanlı yönetiminin alıcıya ait mizan vergisini almasını sağlama bağlamak için oluşturulmuştu. Politikanın sunduğu ek avantaj ipeğin İzmir'de satılması halinde, mallarla ilgili ticari işlemlerden daha da fazla vergi almaktı.

İpeğe ilişkin 1740'ta tarihli bir Osmanlı belgesi<sup>45</sup> işlenmiş ipeğin farklı biçimlerde gerektiğini ve verginin buna uygun olarak ödendiğini ortaya koyar. Bin dirhemlik parsel halinde ambalajlanmış ipek "atki" olarak anılırdı. Başka bir ambalajlama birimi "çözgü" ya da "meşdud"du ve ağırlığı 600 dirhemdi. Satışta her atki için elli akçe vergi alınır ve meşdud için otuz akçe verginin yanı sıra on akçe damga resmi ödenirdi.<sup>46</sup> Atkıda ise damga resmi ödenmezdi.

İlk kez 16. yüzyılda karşımıza çıkan bir nizamname ithal ürünlerin söz konusu ithalatçının siyasal ve dinsel statüsüne göre ödendiğini gösterir. Harbî, yani uyruk olmayan Hristiyan tüccarlar mallarının değeri (*ad valorem*) üzerinde yüzde beşlik vergi öderlerdi. Bu oran zimmi, yani Osmanlı uyruğu Hristiyan tüccarlar için yüzde dört, Türk tüccarlar için ise sadece yüzde ikiydi.<sup>47</sup> İhraç malların değeri üzerinden yüzde üçlük bir vergi alınır.<sup>48</sup>

Ottoman Empire, was required to pay the mizan tax at the proper building located in Erzurum, Erzincan, or Tokat. If the merchant desired to sell his silk in İzmir, he had to pay both seller's and the buyer's mizan taxes. This *mizan* tax, which the seller had to pay for the buyer should he be traveling on to İzmir, was not returned upon the sale of the goods in İzmir.<sup>44</sup> In fact, the buyer in İzmir had to pay *mizan* tax, also. Consequently, the Ottoman government taxed the same goods three different times. Apparently, this tax policy was established to make certain that the Ottoman government received the buyer's *mizan* tax, should the silk be sold in a city, where there were no mizan stations. This policy offered the added advantage of receiving even more taxes from the business transactions involving the goods, should the silk be sold in İzmir.

In 1740, an Ottoman document<sup>45</sup> on silk reveals that wrought silk had been packed in different forms and its tax was paid accordingly. Silk packaged in a thousand *dirhem* parcels was called an atki or pod. Another type of packaging unit called a *çözgü* or *mesdud*. This was prepared in a package which weighed six hundred *dirhem*. Upon its sale each was taxed fifty *akçe* and a *meşdud* paid thirty *akçe* as a tax plus ten *akçe* as a *damga* duty.<sup>46</sup> However, this tax was not placed on an *atki*.

A regulation, which first appeared in the sixteenth century, shows that imported products were taxed according to the political and religious status of the importer. *Harbi* or non-subject Christian merchants paid five percent on the value (*ad valorem*) of their goods. The *zimmi* or Ottoman Christian subject merchants paid four percent and Turkish merchants paid only two percent.<sup>47</sup> A three percent tax was charged on the value of exported goods.<sup>48</sup>

Osmanlı yönetimi bu vergilerin ve resimlerin yanı sıra, hazinesine daha fazla gelir kazandırmak amacıyla ipeğe başka resimler de koymuştu. Bu ilave vergiler şunlardı: İlk kez 17. yüzyılın başında konulan “yassakiye resmi” üç kuruştı; ardından 1624’te her ipek yükü<sup>49</sup> için altı kuruşa yükseltildi.<sup>50</sup> Saltanat bahçelerinde çalışanlar için et maliyetini karşılamak üzere 1575’te ihdas edilen “kassabiye resmi” her yüz akçe için bir akçe olarak hesaplanırdı. “Dellaliye resmi”, yani komisyoncu vergisi ise her ipek tefesi (600 dirhem) başına mizan resmiyle birlikte alınırdı.<sup>52</sup>

## 1. İpek Kaynakları

### a. İran İpeği ve İran İpek Ticareti

Küçük Asya üzerinden İran ipeği ihracatı Anadolu ipek piyasasının yanı sıra Avrupa piyasasında başat bir rol oynardı. Bursa daha 14. yüzyılda İran ipeğinin bir varış yeri olarak önem kazanmıştı.<sup>53</sup> İran ipek ticareti Osmanlı İmparatorluğu’na büyük bir gelir, İran’a da gerek duyduğu parayı sağlamaklardı.<sup>54</sup> Bu iki ülke arasındaki ipek ticaretinin ekonomik istikrarları açısından başat bir etken olması nedeniyle, 16. yüzyıldaki Osmanlı-Safevi savaşları her ikisinin de ekonomik ve malî durumuna zarar verdi.

İran’da Hazar Denizi’nin güneydoğu köşesindeki en önemli ipek üretim yörelerinden biri olan Gilan’dan İzmir’e üç çeşit ipek gelirdi. Profesör İnalçık bu üç çeşit Gilan ipeğinin Tavernier’ye<sup>55</sup> göre Charbassi (çok yüksek kaliteli bir ipek), Carvari ve Loge olarak anıldığını belirtir. İran ipek üretim merkezleri Sarmahi, Gence ve Tiflis’ten gelen iki çeşit ipek Charbassi ve Ardasse<sup>56</sup> (kaba ve ucuz ipek) olarak anılırdı. Tournafort’un tahminine göre, 1702’de İran’dan gelen

In addition to these taxes and dues, the Ottoman government imposed other dues on silk in order to raise more revenue for its treasury. These additional taxes are as follows. The *yassakiye resmi*, first imposed in the beginning of the seventeenth century. It consisted of three *kuruş* then raised to six *kuruş* in 1624 for each *yük*<sup>49</sup> of silk;<sup>50</sup> the *kassabiye resmi* was a duty levied in 1575 in order to meet the cost of meat for the people working in the royal gardens. This was reckoned one for each hundred *akçes*;<sup>51</sup> the *dellaliye*, or *komisyoncu resmi* (a commission tax), which was a broker duty charged along with the *mizan resmi*, for each of silk (six hundred dirhem).<sup>52</sup>

## 1. Sources of Silk

### a. Persian Silk and Its Trade

The exportation of Persian silk through Asia Minor played a predominant role in the Anatolian silk market, as well as, in the European market. In the fourteenth century, Bursa acquired an importance as a destination for Persian silk.<sup>53</sup> The Persian silk trade produced a large income for the Ottoman Empire and needed currency for Persia.<sup>54</sup> Since the silk trade between these two countries was a dominant factor in the economic stability of each country, the Ottoman-Safavid wars of the sixteenth century hurt the economic and financial position of both countries.

Three types of silk came to İzmir from Gilan, one of the most important silk producing areas of Persia which was located on the southeastern corner of the Caspian Sea. Professor İnalçık notes, that according to Tavernier,<sup>55</sup> these three types of Gilan silk were called *Charbassi* (a very high quality silk), *Carvari*, and *Loge*. Two kinds of silk came from the Persian silk producing centers of Sarmahi, Gence, and Tiflis. These were called *Charbassi* and *Ardace* or *Ardasse*<sup>56</sup> (coarse and cheap. silk). Tournafort



kervanların İzmir'e getirdikleri İran ipeğinin toplamı yılda iki bin balyaydı.<sup>57</sup> İzmir'e esas olarak Ardasse ve Charbassi ipekleri ulaşırdı. İpek İzmir'de İngiliz tüccarlara satılan başlıca kalemlerden biri haline gelmişti.<sup>58</sup> Ardasse ipeği Fransa'ya diğer ipek çeşitlerine kıyasla daha düzenli olarak Marsilya limanı üzerinden ithal edilirdi ve hesapları orada tutulurdu. Archives de Chambre de Commerce de Marseille'de bulunan ilgili belgeler arasında Fransa'ya İzmir'den ithal edilen ipeklerin kayıtları yer alır. İpeğe ve diğer ticari mallara ilişkin bu bilgiler 1700 yılından başlar ve bu tezin son noktası olan 1740 yılının ötesine kadar sürer.

Yukarıda belirtilen arşivlerdeki istatistiksel verilere göre, Fransa'nın İzmir'den Ardasse ipeği ithalatı şöyleydi:<sup>59</sup>

estimates in 1702 that caravans from Persia brought Persian silk to İzmir totaling about two thousand bales annually.<sup>57</sup> İzmir received chiefly *Ardasse* and *Charbassi* silks. Silk had become one of the chief items sold in İzmir to the English merchants.<sup>58</sup> Ardasse silk was imported into France more regularly than any other type of silk through the port of Marseille and its accounts were kept there. Relevant documents in the Archives de Chambre de Commerce de Marseille, include records of the silk imported into France from İzmir. This information on silk and other merchandise, starts from the year 1700 and continues beyond the year 1740, which is the terminal point of this dissertation.

According to the statistical data in the archives mentioned above, France imported ardasse silk from İzmir as follows:<sup>59</sup>

Yıl Year	Miktar (livre cinsinden) Quantity in livre	Fiyat (livre başına) Price per livre	Toplam (dolar cinsinden) Total in dollar
1700	98.118	5,5	171.706
1701	268.182	6,2	545.303
1702	32.922	5,5	57.613
1703	84.834	4,15	134.320
1704	76.482	4,20	114.723
1705	44.150	4,5	62.545
1706	80.505	4	107.340
1707	91.590	4,5	101.419
1708	43.700	4,5	61.908
1709	73.752	4,10	110.628
1710	11.355	4,10	17.032
1711	31.115	5	51.851
1712	103.738	5,10	190.186
1713	100.597	5	167.661

Yıl Year	Miktar (livre cinsinden) Quantity in livre	Fiyat (livre başına) Price per livre	Toplam (dolar cinsinden) Total in dollar
1714	158.182	6	316.364
1715	14.058	5,5	24.569
1716	141.136	3	141.136
1717	-	-	-
1718	18.684	8	49.824
1719	-	-	-
1720	-	-	-
1721	702	15	3.510
1722	-	-	-
1723	-	-	-
1724	16.363	9	49.089
1725	9.314	8	24.837
1726	17.725	6,10	38.404
1727	20.495	7	47.821
1728	13.167	6	26.334
1729	16.274	6	32.548
1730	700	7	1.633
1731	-	-	-
1732	-	-	-
1733	14.205	7,10	35.512
1734	-	-	-
1735	-	-	-
1736	-	-	-
1737	-	-	-
1738	27.109	8	72.290
1739	29.815	8	77.106
1740	29.446	8	78.552

Yukarıdaki tablo sadece İzmir limanı üzerinden ithal edilen ipeği göstermektedir. Bu ticari malın İzmir üzerinden İngiltere'ye ithalatını gösteren spesifik

The above table indicates only the silk imported through the port of İzmir. However, there are no specific figures available showing the importation of this

rakamlar ise yoktur. Dolayısıyla bir karşılaştırma yapabilecek konumda değilim; ama en azından Fransızların bu kalemi İzmir üzerinden ithalatını gösterebilirim. Sonraki sayfada yer alan grafik yukarıdaki veriler temelinde hazırlanmıştır. Fransa'nın taraf olduğu İspanyol Vareset Savaşı'nın İzmir'den ipek ithalatını etkilediğine işaret etmektedir. Nitekim 1715'te düşen ipek ithalatında Utrecht Barışının ertesi yılında bir patlama yaşandı. İzmir'de 1735'teki ve 1739-1741'deki korkutucu veba salgınlarına rağmen, ipek ithalatında tedrici bir artış ortaya çıktı.<sup>60</sup>

İngilizlerin Doğu Akdeniz'den edindikleri en önemli mal kalemlerinden biri ham ipekti. Aşağıdaki liste Osmanlı İmparatorluğu'ndan İngiltere'ye ham ipek ithalatını göstermektedir.<sup>61</sup> Bu ipeğin hangi oranda İzmir'den geldiğine ilişkin hiçbir ipucu vermemesine karşın, 1697'den başlayıp 1740'a kadar her beş yıllık dönem için ipek ticareti hacmine işaret eder niteliktedir.

merchandise through İzmir into England. Therefore, I am not in a position to make a comparison, but I am able to illustrate at least the French importation of this item through İzmir. The graph on the following page was drawn on the basis of the above data. It suggests that the war of the Spanish succession, in which France took part, effected the silk imports from İzmir. A year after the peace of Utrecht there was a boom in silk imports which fell in 1715. There is a gradual increase in silk imports despite alarming plagues in İzmir in 1735; 1739-41.<sup>60</sup>

One of the most important items that the English acquired from the Levant was raw silk. The list below indicates the importation of raw silk from the Ottoman Empire to England.<sup>61</sup> Although no indication was given regarding what percentage of this silk came from İzmir, the table does suggest the volume of silk trade for each five-year period starting from 1697 through the year 1740.

### [Görsel 3] İzmir Üzerinden Fransa'ya İthal Edilen Ardasse İpeğinin Toplam Değeri, 1700-1740

[Figure 3] Total Value of Ardasse Silk Imported into France Through İzmir, 1700-1740



Yıl Year	Miktar (Pound cinsinden) Quantity in pounds	Toplam (dolar cinsinden) Total in dollar
1697	295.666	768.728
1705	93.432	131.496
1710	369	2.504
1715	274.231-2/3	1.864.768
1720	399.688	2.717.872
1725	251.136-1/2	1.707.728
1730	229.420	1.468.288
1735	106.401	723.528
1740	-	-

Öte yandan, Londra'daki Public Record Office'te saklanan Custom Books bu konuda daha ayrıntılı bilgiler sunar. Aşağıdaki tablo İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın 1698'den 1740'a kadarki ham ipek ithalatını göstermektedir.<sup>62</sup>

On the other hand, *Customs Books*, which are preserved in the Public Record Office in London, present more detailed information on this subject. The table given below shows the importation of raw silk by the English Levant Company from 1698 through 1740.<sup>62</sup>

Yıl Year	Miktar (Pound cinsinden) Quantity in pounds	Toplam (dolar cinsinden) Total in dollar
1698	115.147	690.720
1699	243.710	1.475.288
1700	245.948	1.672.440
1701	308.099-1/2	2.095.072
1702	239.047-1/2	1.625.520
1703	64.533-2/3	438.824
1704	375.980	2.556.424
1705	93.432	131.496
1706	252.016	1.713.704
1707	9.261	62.976
1708	265.768-1/2	1.807.224
1709	443.770	3.017.632
1710	369	2.504

Yıl Year	Miktar (Pound cinsinden) Quantity in pounds	Toplam (dolar cinsinden) Total in dollar
1711	451.100-1/2	3.067.480
1712	-	-
1713	473.156	3.217.456
1714	174.866	1.189.088
1715	274.231-2/3	1.864.768
1716	104.697	711.936
1717	342.825-5/6	2.331.208
1718	333.985-2/3	2.271.096
1719	109.941-1/6	747.592
1720	399.688	2.717.872
1721	-	-
1722	374.401	2.545.920
1723	346.120	2.353.616
1724	245.411-1/2	1.668.792
1725	251.136-1/2	1.707.728
1726	240.567-1/3	1.635.856
1727	-	-
1728	260.243-2/3	1.769.656
1729	177.577	1.207.520
1730	229.420	1.468.288
1731	240.231	1.537.344
1732	34.081	231.744
1733	262.540	1.785.272
1734	274.720-5/12	1.868.096
1735	106.401	723.528
1736	277.976	1.550.232
1737	87.774	596.856
1738	186.634	1.485.112
1739	170.391	1.158.656
1740	-	-



Önceki tablo genel olarak Doğu Akdeniz'den İngiltere'ye ipek ithalatını sunmaktadır. Bu ipeğin büyük kısmı esas olarak İskenderun (Halep), Kıbrıs ve İzmir limanları ile Ege Adaları'nın çeşitli kesimlerinden gelirdi.

İran, Anadolu, Suriye, Kıbrıs ve Ege Adaları'nın ipek üretim yörelerinden gelen Doğu Akdeniz (ham) ipeği Doğu Akdeniz ipeğinin büyük kısmını oluştururdu. 1697-1740 döneminde 1705, 1710, 1712, 1721, 1732 ve 1740 yılları dışında Doğu Akdeniz ipeğinin Doğu Akdeniz'den toplam İngiliz ithalatındaki payı yüzde 50'den fazlaydı.<sup>63</sup> Örneğin, 1701'de Doğu Akdeniz'den İngiltere'ye ipek ithalatı 2.095.072 doları bulurken, Doğu Akdeniz'den toplam ithalat 3.092.888 dolardı. Yine 1720'de İngilizlerin Doğu Akdeniz'den 3.188.512 dolar olan toplam ithalatı içinde Doğu Akdeniz ipeği ithalatı 2.717.872 dolarlık paya sahipti; 1734'te de bu rakamlar sırasıyla 2.327.736 ve 1.868.096 dolardı.

Sonraki sayfada yer alan grafik yukarıda sunulan verilere dayalıdır. Doğu Akdeniz ham ipeği ithalatı özellikle İspanyol Veraset Savaşı (1702-1713) sırasında epeyce dalgalandı. İran'da 1717'de başlayan iç savaşın, yani 1722-1724'te bazı bahanelerle İran'ın batı eyaletlerinin Osmanlılar, kuzeybatı eyaletlerinin de Ruslar tarafından işgal edilmesinin Halep ile İzmir'e İran ipeği taşımacılığının kesintiye uğramasına geniş çapta katkıda bulunduğunu belirtmek gerekir. İran'daki iç savaşın sürmesi ve Osmanlılar ile İranlılar arasındaki savaşlar İran'ın ipek üretim yörelerinin yanı sıra önemli ticaret merkezlere giden güzergâhlar üzerinde yıkıcı etkiler yarattı. Grafik özellikle 1720'den itibaren Doğu

The previous table presents the silk importation into England from the Levant in general. The bulk of this silk came primarily from the ports of Alexandretta (port of Aleppo), Cyprus, İzmir and various parts of the Archipelago.

The (raw) silk of the Levant which came from the silk-producing areas of Persia, Anatolia, Syria, Cyprus and the Archipelago consisted of the bulk of the Levant silk. In the period of 1697-1740, except for the years 1705, 1710, 1712, 1721, 1732 and 1740, the silk of the Levant formed more than fifty percent of the total English importation from the Levant.<sup>63</sup> For example, in 1701, the importation of silk from the Levant to England amounted to \$2,095,072; whereas, the total imports from the Levant was \$3,092,888. In 1720, the Levant silk importation from the Levant amounted to \$2,717,872 out of total English importation from the same area was \$3,188,512; in 1734, the same silk importation from the Levant was \$1,868,096 out of the general total of \$2,327,736.

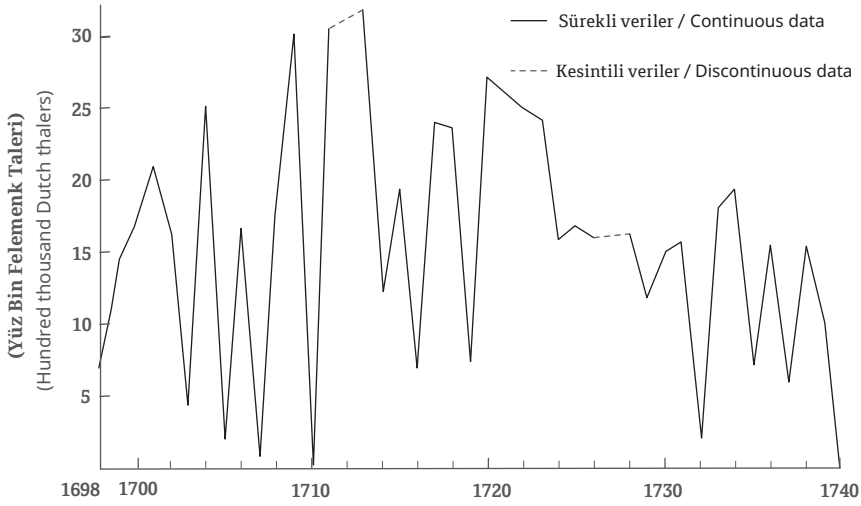
The graph on page 108 following is based on the data given above. The Levant raw silk importation fluctuated considerably, especially, during the war of the Spanish Succession (1702-1713). It should be noted that civil war in Persia starting from 1717; i.e.--the invasion of the western provinces of Persia by the Ottomans and the north-western provinces by the Russians, under certain pretaxes in 1722-24 had contributed extensively to the interruption of the Persian silk transport to Aleppo and İzmir. The continuation of the civil war in Persia and the wars between the Ottomans and the Persians had disastrous effects on the silk-producing areas of Persia as well as the routes leading to important trade centers.

Akdeniz'den ipek ithalatında bir gerileme yaşandığını göstermektedir. Bu düşüş hiç kuşkusuz savaşın bu emek yoğun sektöre etkilerinden dolayı 1722-1724 arasında belirgindir.

The Graph indicates that especially from 1720 on there is a decline on the importation of silk from the Levant. Between the years 1722 and 1724, the fall, no doubt due to the war's effects upon this labor intensive industry, is distinctive.

**[Görsel 4] Doğu Akdeniz'den İngiltere'ye İthal Edilen Ham İpeğin Toplam Değeri, 1698-1740**

**[Figure 4] Total Value of Raw Silk Imported Into England From The Levant, 1698-1740**



İran ipeğini edinmedeki bu güçlüklerin ardından, İzmir ile Halep'e yerleşmiş yabancı tüccarlar Anadolu'da (esas olarak Bursa ve Tokat civarında), ayrıca kuzey Suriye'de başka ipek üretim yöreleri aramak zorunda kaldılar.<sup>64</sup> Toplam Doğu Akdeniz ipeği arzının az çok korunmasına karşın, özellikle 1727'den sonra İran ipeğinden Doğu Akdeniz'in başka kesimlerinde üretilen Suriye ipeğine geçiş yönünde genel bir eğilim ortaya çıktı.<sup>65</sup>

In the wake of these difficulties in obtaining Persian silk, the foreign merchants who had been settled in İzmir and Aleppo had to seek other silk-producing areas in Anatolia (primarily around Bursa and Tokat), as well as, in northern Syria.<sup>64</sup> Although the total supply of Levantine silk was more or less maintained, there was a general tendency of switching from Persian silk to Syrian silk, which was produced in other parts of the Levant, especially after 1727.<sup>65</sup>

### i. İnan Ardasse İpeğini Satın Almadaki Sorunlar

Davis'e göre, 1700'den sonra İngiliz ipek piyasasında Ardasse ipeği yerini Bengal'in o kadar pahalı olmayan ipeğine bırakmaya başladı.<sup>66</sup> Ardasse ipeği ticaretindeki gerilemeye ilişkin görüşüne katılmaktayım. Eldeki bulgular Doğu Akdeniz ticaretinden çıkma arzusu ya da niyeti olmayan İngiliz tüccarların temiz Ardasse ipeğini satın almak istediklerine ve Ardasse ipeğinin İngiliz piyasasında Bengal ipeğiyle rekabet edebilmesi için İzmir'deki toptan fiyatını düşük tutmak için mücadele ettiklerine işaret etmektedir.

Avrupalı tüccarlar yerli tüccarlardan ipek satın almada ya da takas yoluna başvurmada bazen güçlüklerle karşılaşmaktaydı. 18. yüzyılda Ermenilerin ipek, özellikle İnan ipeği ticareti üzerinde hatırı sayılır kontrolü vardı. Dolayısıyla İngiliz ve Fransız tüccarlar Osmanlı ipek tüccarlarından ipek satın almada zaman zaman kendi aralarında anlaşmaya varmak zorunda kaldılar. Bu konuya ilişkin en eski bilgiler hâlihazırda İngiliz kaynaklarında verilmektedir. Bu belgeler incelendiğinde, İngiliz ve Fransız tüccarların İnan ipeği satın alırken karşılaştıkları güçlükler kolayca görülebilir.

İzmir'deki Fransız konsolosuna bağlı Fransız Tüccarlar Meclisi 1698'de Türkler ve Ermeniler tarafından biçilen ipek fiyatlarında bir indirim sağlamak için Fransız tüccarların İngiliz ve Felemenkli tüccarlarla birlikte çalışması gerektiğine karar verdiler. Türkler ile Ermenilerin ipek fiyatında bir indirimi reddetmeleri üzerine, İzmir'in Fransız, İngiliz ve Felemenkli tüccarlar bir anlaşmaya varılincaya kadar ipek satın

### i. Problems in Buying Persian Ardasse Silk

According to Davis, after 1700, *Ardasse* silk began to be replaced by Bengal's less expensive silk in the English silk market.<sup>66</sup> I concur in his view concerning the decline of the *Ardasse* silk trade. The evidence suggests that English merchants, who had no desire or intention of quitting the Levant trade, wanted to buy clean *Ardasse* silk and fought to keep the wholesale price of this silk down in İzmir so that the *Ardasse* silk could compete with the Bengal silk on the English market.

The European merchants sometimes had difficulties in buying or bartering the silk from the native merchants. In the eighteenth century, the Armenians had considerable control of the silk trade, especially, Persian silk. Thus, the English and French merchants from time to time had to agree among themselves on buying the silk from the Ottoman silk merchants. The earliest information on this subject, at the moment, is given in the English sources. If one studies these documents, one can easily see the difficulties the English and French merchants had to face when buying Persian silk.

In 1698, the French Assembly of Merchants, under the French consul in İzmir, decided that French merchants should try to work with the English and Dutch to obtain a reduction in the prices of silk charged by the Turks and Armenians. Since a reduction in the price of silk was rejected by the Turks and the Armenians, French, English, and Dutch merchants of İzmir, determined not to buy any silk until an agreement was reached.<sup>67</sup> Due to the continuing excessive prices demanded by the silk sellers of İzmir, the French merchant community made another resolution on November 11, 1698.

almamayı kararlaştırdılar.<sup>67</sup> İzmir'deki ipek satıcılarının aşırı fiyatlar talep etmeyi sürdürmeleri karşısında, Fransız tüccar topluluğu 11 Kasım 1698'deki başka bir kararla ipeğin belli bir sabit fiyat dışında alınmamasını bildirdi. Yüksek fiyatlardan satın almaya devam eden Fransız tüccarlar ceza olarak bin kuruş ödeyeceklerdi. Öbür yabancı tüccarlar da aynı tedbirleri benimsemeye davet edildi.<sup>68</sup> Görünüşe bakılırsa fiyatları boykot etmede İzmir'de yaşayan diğer yabancı "millet"lerin desteğini alma çabasına öncülük eden Fransız "millet"iydi. Anlaşıldığı kadarıyla bütün Avrupalı tüccar kolonileri 1698 yılının sonlarında ortak bir eylemde, 1 Ocak 1699'dan sonra "uç kısımsız olmadığı ve pislikten arıtılmadığı sürece" [?] Ardasse ipeği satın almamada mutabık kaldılar.<sup>69</sup> Bütün Avrupalı tüccarlar, yani İngiliz, Fransız, Felemenkli ve öbür tüccarlar boykotun yerli ipek tüccarlarını ta İran'dan ve başka uzak yerlerden getirdikleri ipeğin fiyatlarını düşürmeye zorlayacağını ummaktaydı. Ayrıca İngilizlerin beklentisi bu anlaşma sayesinde Fransızlarla ilişkilerinin "son yıllardakinden daha pürüzsüz ve sakin" süreceğiydi.<sup>70</sup>

Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinin üzerinden çok zaman geçmeksizin, Fransız tüccarlar açıkça mutabakatı ihlal ettiler. İngiliz "millet"i konsolosluk baş dragomanı, yani tercümanı Sinyor Paulo Homero aracılığıyla Fransızların anlaşmaya aykırı olarak düşük kaliteli ve uç kısımlarıyla çuvallara doldurulmuş Ardasse ipeğini kabul etmekle, anlaşmayı tek taraflı olarak bozduklarını öğrendi. Fransızlar diğer Avrupalı tüccarlara böyle ipekleri satın alma niyetlerini bildirmemekle bu yükümlülüğü de

The assembly of this community decided that from then on silk should not be bought except at a certain fixed price. Those French merchants, who continued to buy at high prices, would have to pay a thousand piasters in fines. The other foreign merchants were invited to adopt the same measures.<sup>68</sup> It seems that the French "nation" was the initiator in trying to receive the support of the other foreign "nations" living in İzmir to boycott the prices. Apparently, a common action was agreed to by all the European merchant colonies in a resolution late in the year of 1698. These merchants agreed not to buy any Ardasse silk after January 1, 1699, "unless it was without heads and cleansed from fowleness."<sup>69</sup> By making this resolution, all the European merchants, namely the English, the French, the Dutch and others, hoped that the boycott would force the native silk merchants to drop the prices of silk, which they had brought all the way from Persia and other distant places. In addition, the English expected that with this agreement their affairs with the French would be continued "more smoothly and quietly than that of late years."<sup>70</sup>

Not very long after this agreement went into effect, the French merchants apparently violated this understanding. The English "nation" through their consul's chief dragoman, or interpreter, Signor Paulo Homero discovered that the French had unilaterally violated the agreement by accepting ardasse silk, which was of poor quality and loaded with their heads into sacks contrary to the agreement. The French had infringed on the obligation by not having given any notice to the other European merchants of their intention to buy such silk. The English "nation" represented by eighteen merchants in an Assembly of "Nations" declared in

çığnemişlerdi. Bir “Milletler” Meclisi’nde 18 tüccarla temsil edilen İngiliz “millet”i Şubat 1699’da Fransızların bu anlaşmayı ihlal etmelerinden dolayı, her imzacı “millet”in yükümlülükten kurtulduğunu ve dolayısıyla dilediği gibi hareket edebileceğini bildirdi. İzmir’deki İngiliz “millet”inin bu kararını onaylayan Londra’daki Doğu Akdeniz Kumpanyası, Ardasse ipeği alımı konusunda İngiliz ve Fransız iş hanları arasındaki kontratın bozulmasını kabul etti. Ayrıca Fransız tüccarlarla varılmış bu tür anlaşmalara nadiren uyulduğu vurgulandı.<sup>71</sup>

İngiltere’ye ve Fransa’ya ithal edilen ipeğin fiyatı 1699’dan sonra arttı. İngiliz Custom Books’a göre, ham ipek fiyatı 1699’da libre başına 12 ila 14 şilin iken, ertesi yıl 14 ila 20 yirmi şiline çıktı ve ondan sonra bir süre 15 ila 19 şilin dolayında kaldı.<sup>72</sup> Fransa’da ithal ham ipeğin maliyeti 1700-1702 arasında yükseldi, ardından dört livreye düştü ve 1711’e kadar ufak değişikliklerle o seviyede kaldı.<sup>73</sup> Belki bu artış Fransızların diğer yabancı tüccarlarla 1698’de varılmış anlaşmaya uymaktan kaçınması yüzündendi. İzmir’de Fransızlar ve İngilizler arasındaki ticari rekabet, anlaşmalara uzun süre uymayı çok zorlaştırdı. Ancak bu rekabet onları karşılıklı sorunlarında görüşmekten alıkoymadı; çünkü İngiliz ve Fransız çıkarları çoğu kez aynı olaylardan etkilenmekteydi. Örneğin, İngilizler, Felemenkliler ve Fransızlar İzmir’de 12 Mayıs 1715’te İran’dan gelen kirli, “uç kısımları *straccia*’yla<sup>74</sup> bağlanmış” Ardasse ipeğini yabancı tüccarlara satmayı sürdüren Ermeni tüccarlarla başa çıkma sorununu görüşmek üzere toplandılar. İngiliz tüccarların umudu İzmir’in başta gelen yabancı tüccar

February. 1699, that since the French had violated this agreement every signatory “nation” was freed from its commitment and, thus, might proceed as it wished. This decision of the English “nation” in İzmir was confirmed by the Levant Company in London, which accepted the break of the contract between the English and French factories in relation to the buying of ardasse silk. Also, it was emphasized that such types of agreements made with French merchants were seldom kept.<sup>71</sup>

After 1699, the price of silk imported into England and France increased. According to the English Custom Books, the price of raw silk was twelve to fourteen shillings per pound in 1699, but increased to fourteen to twenty shillings per pound of raw silk the following year and stayed around fifteen to nineteen shillings for a time after that.<sup>72</sup> The cost of raw silk imported in France went up between 1700-1702 and then dropped to four livres and with minor changes remained there until 1711.<sup>73</sup> Perhaps, this increase was due to the French refusal to abide by the agreement made with the other foreign merchants in 1698. The commercial rivalry between the French and the English in İzmir made it very difficult to honor agreements for any length of time. However, this rivalry did not prevent them from approaching each other with their mutual problems; for both English and French interests were often affected by the same events. For example, the English, Dutch, and French met on May 12, 1715 in İzmir to discuss the question of how to deal with the Armenian merchants, who kept trying to sell unclean ardasse silk from Persia, “that the heads were bound with *straccia*<sup>74</sup> or *sporeheria*,” to the foreign merchants. The English merchants hoped that this meeting

“millet”leri arasındaki bu toplantının gelecekte bu suistimale karşı önleyici tedbirlerin alınmasıyla sonuçlanacağıydı.<sup>75</sup> Görüşmelerin sonunda 25 Mayıs 1715’te yürürlüğe girecek imzalı bir kontrata varıldı.<sup>76</sup>

Ardasse ipeği alımına ilişkin bu anlaşma İzmir’de oturan İngiliz tüccarların 31 Ocak 1716’daki toplantısıyla teyit edildi. Öbür milletlerin de katıldığı bu toplantıda şu karar benimsendi.

*İpek önce alıcının seçeceği iki kişi tarafından incelenmeli ve onların kirlilik derecesine göre biçeceği değer makul görünmelidir; görüş ayrılığına düşmeleri halinde ise satıcı onlar tarafından seçilecek bir hakemin nihai kararı vermesine izin vermelidir; satıcı her iki hükme de uymazsa, ipek herhangi bir Frenk ya da onun adamlarınca satın alınacaktır.*<sup>77</sup>

Ardasse ipeği konusunda esas olarak İngilizler, Fransızlar ve Felemenkiler arasında varılan bu anlaşmanın daha sonra iptal edildiğini 20 Kasım 1717 tarihli başka bir belgeden öğrenmekteyiz.<sup>78</sup> Bu belgede iptal sebebinin belirtilmemesine karşın, imzacı “millet”lerden birinin anlaşmada öngörülen kurallara aykırı olarak Ardasse ipeği satın almış olması çok muhtemeldir.

Ardasse ipeğini incelerken özellikle 1717’den sonra İzmir’deki İngiliz konsoloslğunun defterlerinde belirtilen herhangi bir soruna rastlamadık. Ancak bu durum İngiliz tüccarların İzmir’de bu belirli ipeği satın almayı bıraktığına işaret etmez. Bu ipeği satın almada 1717’den sonra daha az sorun yaşanmış olması mümkündür. Ayrıca özellikle İzmir’den Fransa’ya Ardasse ipeği ithalatı etkilenmemiş gibidir. İzmir’den Fransa’ya ipek

between major foreign merchant “nations” of İzmir would result in preventive measures being taken against this malpractice in the future.<sup>75</sup>The discussion resulted in a signed contract which was to become effective on May 25, 1715.<sup>76</sup>

This agreement on the purchase of *ardasse* silk was reconfirmed by the English merchants residing in İzmir during their meeting of January 31, 1716. In this meeting, which the other nations attended, they considered and adopted the following resolution.

*The silke [sic] should be visited by two persons chosen by the buyer, and that they award what according to the degrees of the foulness, should appear reasonable and in case the persons pitched upon should differ in opinion then the allowance to be made by the seller should be finally determined by an umpire chosen by said arbitrators, and if the seller will not submit to either of their judgements, that the silk shall be bought by any frank whomsoever or his people.*<sup>77</sup>

Another document, dated November 20, 1717, informs us that this agreement, which was made primarily between the English, French and the Dutch, regarding *ardasse* silk was cancelled.<sup>78</sup> Although the reason for the cancellation of the above agreement on *ardasse* silk is not given in this document, it is very likely that one of the signatory “nations” bought *ardasse* silk contrary to the rules stipulated by the agreement.

In dealing with *ardasse* silk we did not come cross any problems stated in the ledgers of the English consulate in İzmir, especially after 1717. This, however, does not suggest that the English merchants stopped buying this particular silk in İzmir. It is possible that there were fewer problems after 1717 in buying this silk. Also, the



ithalatına ilişkin rakamlar Fransızların 1700-1740 arasında İzmir'den Ardasse ipeği satın aldıklarını göstermektedir. Öte yandan, Ralph Davis görüşünü destekleyici bulgular sunmaksızın "İngilizlerin İran ipeği ticareti 1720'ye varıldığında neredeyse Charbassi [ipeğiyle] sınırlıydı," diye belirtir.<sup>79</sup>

## ii. İran Charbassi İpeğini Satın

### Almada Sorunlar

İngilizler sadece Ardasse ipeğinin fiyatı değil, İran'dan gelen Charbassi ipeğinin maliyeti konusunda da endişeliydi. Bu ipeği satan tüccarlar yüksek bir fiyat verilmedikçe ya da içlerinden biri dayanışmayı bozup ipeğini düşük bir fiyattan satmadığı sürece, ürünlerini piyasaya sürmekten kaçındılar. İngiliz tüccarlar bu hamleyi boşa çıkarmak için 1716'da'da 21 Ocak'tan 21 Nisan'a kadar üç ay boyunca hiç Charbassi ipeği satın almamaya karar verdiler.<sup>80</sup> Onlara göre, satıcıların bir batman ipek başına istedikleri 60 dolar aşırı yüksekti. Herhangi bir İngiliz tüccar kendi başına hareket etmeye ve ipeği istenen fiyattan satın almaya karar verdiğinde, kaçırlarıya ödemesi gereken bin cari dolarlık meblağla cezalandırılacaktı. Bu ceza kölelerin kurtarılmasında kullanılacaktı.<sup>81</sup>

Başka bir belge İzmir'deki İngiliz tüccarların Charbassi ipeği satın almaya ilişkin önceki kararlarında ısrarlı olduklarını göstermektedir. Belgedeki ifade şöyleydi: "[İngiliz] ticaretinin yararı açısından, [İngiliz milleti] hiç kimsenin sonraki [1718'in] Mayıs ayına kadar Charbassi ipeği için doğrudan ya da dolaylı olarak kendi başına veya da hizmetkârları ya da başka kişiler aracılığıyla hareket etmemesinde mutabık kalmıştır."<sup>82</sup>

importation of *ardasse* silk, particularly from İzmir into France, seems not to have been effected. The figures for silk imports, from İzmir into France, show that the French purchased *ardasse* silk from İzmir, between 1700-1740. On the other hand, Ralph Davis states that "...the English trade in Persian silk was, by 1720, almost confined to *cherbassie* [silk]" without providing supporting evidence for his view.<sup>79</sup>

## ii. Problems of Buying Persian Cherbassi Silk

The English were not only concerned about the price of *ardasse* silk, but also the cost of *cherbassi* silk, which came from Persia. The merchants, who sold this silk, withheld their products from the market unless a high price was received or unless one of their members broke ranks and sold his silk for a low price. To counter this move, the English merchants decided not to buy any *cherbassi* silk within the period of three months from January 21 until April 21, 1716.<sup>80</sup> The English considered the sixty dollars per *batman* of silk demanded by the sellers as much too high. Should any English merchant decide to act on his own and purchase the silk at the asking price, he would be penalized a sum of one thousand current dollars payable to the Chancellery. This penalty would be used for the redemption of slaves.<sup>81</sup>

Another document shows that the English merchants of İzmir were determined to continue with their earlier decision not to buy *cherbassi* silk. It was stated in the document that "...for the benefit of [English] trade, [English nation] agreed that no one should treat directly or indirectly by themselves or servants or any other persons whatsoever for *cherbassi* silk [sic] till the month of May next (1718)."<sup>82</sup>

İzmir'de kaliteli İran ipeği satın almada güçlükler hâlâ vardı. Düşük kaliteli Charbassi ipeğine dair şikâyetler Londra'ya defalarca bildirildi. Bunun üzerine İzmir'deki İngiliz tüccarlar kaliteli Charbassi ipeği ihraç etmek açısından, bu mal kalemini stoklayan Türk, Ermeni ve Yahudi tüccarlara ait depoların incelenip değerlendirilmesi gerektiğine karar verdiler.<sup>83</sup> Londra'ya 12 Aralık 1726'da ulaşan bu karar 18 Ocak 1727'de İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası tarafından desteklendi.<sup>84</sup> Bunun üzerine İzmir'deki İngiliz iş hanı ipek konusunda uzman dört İngiliz tüccarını depoları teftiş etmekle görevlendirdi: Thomas March, Paggen Shaw, Lethienllier Cooks ve Charles Frye.<sup>85</sup> Bu kişiler aşağıdaki tüccarların satılık ipekleri tuttıkları depoları inceleyerek,<sup>86</sup> Charbassi ipeği miktarlarını ve değerlerini verdiler.

The difficulties in buying good quality Persian silk still existed in İzmir. Complaints were made repeatedly in London about the bad quality of *cherbassi* silk. Thus, the English merchants of İzmir decided that in order to export a good quality of *cherbassi* silk, warehouses owned by the Turkish, Armenians and Jewish merchants stocking this item had to be examined and evaluated.<sup>83</sup> This decision was reached on December 12, 1726. By January 18, 1727 the English Levant Company had supported this decision.<sup>84</sup> Thereupon, the English factory in İzmir appointed four English merchants, who were expert on silk to visit the warehouses. They were: Thomas March, Paggen Shaw, Lethienllier Cooks, and Charles Frye.<sup>85</sup> These individuals examined the warehouses of silk for sale owned by the following merchants,<sup>86</sup> giving the amount and the values of the *cherbassi* silk.

İpek Tüccarı Silk Merchants	Miktar Amount	Değerlendirme Evaluation
Ahmet Ağa Aghmet Ağa's	12 fangot, <sup>87</sup> birinde teftiş 12 Fangots, <sup>87</sup> visited one	Ticarî It is merchantile.
Arakyel Arachiel's	26 fangot, birinde teftiş 26 Fangots, visited one	Ticari düzeyden düşük Batman başına iki dolar Inferior to merchantile Two dollars each <i>batman</i> .
Şikâr Shikar	26 fangot, birinde teftiş 26 Fangots, visited one	Ticarî / Merchantable
Frenk Pedros Frank Pedros	27 fangot, birinde teftiş 27 Fangots, visited one	Ticarî / Merchantable
Deli Pedros Delli Pedros	32 fangot, birinde teftiş 32 Fangots, visited one	Ticarî / Merchantable
Mitli Beşe ati Mustafa Ağa Mitli Basha ati Mustafa Ağa	26 fangot, bir bohçada <sup>88</sup> teftiş 26 Fangots, visited one <i>bojja</i> <sup>88</sup>	Ticarî / Merchantable
Sarı Mehmet Ağa Sarı Mehmet Ağa	18 Fangot / fangots	Ticari düzeyden düşük Batman başına beş dolar Inferior to merchantile Five dollar per <i>batman</i> .

<b>İpek Tüccarı</b> Silk Merchants	<b>Miktar</b> Amount	<b>Değerlendirme</b> Evaluation
Halepli Foduloğlu Aleple Fodoulogle	20 Fangot / fangots	Ticari düzeyden düşük Batman başına altı dolar Inferior to merchantile Six dollars per <i>batman</i> .
Davut Daut	18 fangot ve 2 bohça 18 fangots and 2 <i>boijas</i>	Ticari / Merchantable
Hule Mehmet Hule Mehmet	19 fangot ve 1 bohça 19 fangots and 1 <i>boija</i>	Ticari / Merchantable
Mula Hüseyin Mula Usain	12 fangot / fangots	Ticari düzeyden düşük Batman başına dört dolar Inferior to merchantile Four dollars per <i>batman</i>
Aypek Aipek	14 fangot / fangots	Ticari / Merchantable
Bigniat	12 fangot / fangots	Ticari / Merchantable
Simon	22 fangot / fangots	Ticari / Merchantable
Uzep	18 fangot / fangots	Ticari / Merchantable
Erivan Aratun	16 fangot / fangots	Ticari / Merchantable
İlyas Tokatlı Elias Tocatle	10 fangot / fangots	Ticari / Merchantable
Konstantin Constantines	10 fangot / fangots	Ticari / Merchantable
Marsutt	54 fangot / fangots	Ticari / Merchantable
Usep d'Orhan Usep d'Orhan	12 fangot / fangots	Ticari düzeyden düşük Batman başına üç dolar Inferior to merchantile Three dollars per <i>batman</i>
Agop Agup	8 fangot ve üç bohça 8 Fangots and three <i>boijas</i>	Ticari düzeyden düşük Batman başına üç dolar Inferior to merchantile Three dollars per <i>batman</i>
Kasap Ömer Casap Omer	10 fangot / fangots	Ticari düzeyden düşük Batman başına iki dolar Inferior to merchantile Two dollars per <i>batman</i>

İpek Tüccarı Silk Merchants	Miktar Amount	Değerlendirme Evaluation
Berrj	14 fangot / fangots	Ticari düzeyden düşük Batman başına iki dolar Inferior to merchantile Two dollars per <i>batman</i>
Peryan	14 fangot / fangots	Ticari / Merchantable
Süleyman Sulliman	24 fangot / fangots	Ticari düzeyden düşük Batman başına dört dolar Inferior to merchantile Four dollars per <i>batman</i>
Zurap	3 fangot / fangots	Ticari / Merchantable

İpeğe ilişkin yukarıdaki değerlendirme listesi 12 Aralık 1726 tarihli anlaşma uyarınca 18 Ocak-17 Şubat 1727 arasında hazırlanmıştı. Bu listede stoklarını İngiliz temsilcilerine gösteren ipek tüccarları yer almaktadır. Depolarının incelenmesine izin vermeye yanaşmayan tüccarlar İngiliz konsolosu George Boddington tarafından bir boykotla tehdit edildi. Beklenti bu girişimlerin gelecekte İzmir'deki piyasaya daha iyi kalitede bir ipek sunulmasını teşvik edeceğiydi.

#### b. Bursa İpeği<sup>89</sup> ve Bursa İpek Ticareti

Osmanlı devletinin kuruluşundan beri, Bursa kenti Osmanlıların olduğu kadar dünyanın önemli bir ipek merkeziydi.<sup>90</sup> İran ipeği Bursa'nın ipek ticaretinin yanı sıra ipek sanayisini de besledi. Bursa daha 17. yüzyıl ortalarında ipeğiyle ve ham ipek üretimiyle nam saldı.<sup>91</sup> G. Wheler'in 1680'deki anlatımına göre Bursa ve çevresi dutluklarıyla ham ipeğin kaynağıydı ve Bursa civarında yer alan Mihaliç, Bilecik, Lefke, İzmit, Bandırma ve Pazarköy'de (Orhangazi) epeyce ipek üretilmekteydi.<sup>92</sup> Bursa ipek

The above list of the evaluation of silk was done between January 18, 1727 and February 17, 1727, in accordance with the agreement of December 12, 1726. The silk merchants in this list are those who showed their stock to the English representatives. Those merchants who refused to permit their warehouses to be examined were threatened with a boycott by the English consul George Boddington. It was hoped that these actions would encourage a better grade of silk coming to the market in İzmir in the future.

#### b. Bursa<sup>89</sup> Silk and Its Trade

Since the foundation of the Ottoman State, the city of Bursa was an important silk center of the Ottomans, as well as, in the world.<sup>90</sup> Persian silk fed the silk trade of Bursa, as well as, its own silk industry. Bursa became famous for its silk and raw silk production, as early as, mid-seventeenth century.<sup>91</sup> It was reported by G. Wheler in 1680 that Bursa and its environs with their mulberry orchards were the source of raw silk and a good amount of silk was produced in the areas of Mihaliç, Bilecik, Lefke, İzmit, Bandırma, Pazarköy (Orhangazi),

üretimini başta gelen yerli merkezi olarak, Halep, Şam, Diyarbakır, Tokat ve İstanbul'un sanayi merkezlerine ipek ihraç etmekteydi.<sup>93</sup>

Türk ipek üretimi 18. yüzyılda sadece miktar değil, kalite bakımından da hatırı sayılır ölçüde yükseldi, üstelik İran ipeğiyle rekabet edecek düzeye vararak. Ne var ki, Fransız kaynaklarına göre İran ipeği en azından 18. yüzyılın ortalarına kadar hâlâ Fransa'ya ihracat için tercih edilen çeşitti.<sup>94</sup>

İtalyan ipeği 18. yüzyılın başlarında Avrupa ipek piyasası için bir hayli önem kazandı. Avrupa ülkeleri üstün kalitesinden dolayı İtalyan ipeğini<sup>95</sup> gittikçe artan miktarda ithal etmişti ve Avrupa'da buna dönük bir zevk edinilmiş gibiydi. Kaliteli İran ipeği edinmedeki güçlükler, ayrıca Bengal ile Çin'den ucuz Uzakdoğu ipeğinin alınabilmesi ve başka belirli sebepler İran ipeği ithalatını özellikle İngiltere açısından tamamlayıcı bir düzeye indirmişti. Buna karşılık, Anadolu, Suriye ve Kıbrıs'taki diğer ipek üretim yöreleri Doğu Akdeniz ipeğine dönük Avrupa talebini karşılamıştı.

Tournefort 18. yüzyılın başında Bursa ipeğinin en üstün kaliteli ipek olduğunu ve piyasada en halis İran ipeğinin getirdiği paraya denk düzeyle bir buçuk okka<sup>96</sup> başına 14 ila 15 kuruşluk bir fiyata gittiğini aktarır.<sup>97</sup>

Bursa 18. yüzyılda mükemmel kalitede ve kendi dokuma sanayinin yanı sıra İstanbul ve Halep gibi diğer Osmanlı dokuma merkezlerine yetecek miktarda ipek üretmekteydi. Bursa'nın ipek üretimi yılda 2.500-3.000 kental düzeyindeydi.<sup>98</sup> İzmir'e ve Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer uluslararası ticaret merkezlerine gönderilen Bursa ipeği bu

which were located in the vicinity of Bursa.<sup>92</sup> Bursa, as the chief domestic center of silk production, exported silk to the industrial centers of Aleppo, Damascus, Diyarbakır, Tokat, and İstanbul.<sup>93</sup>

During the eighteenth century, Turkish silk production increased considerably, not only in quantity, but also in quality, to the point that it could compete with Persian silk. However, according to French sources Persian silk was still preferred for exportation to France, at least, until the mid-eighteenth century.<sup>94</sup>

In the course of the early eighteenth century, Italian silk became considerably more important for the European silk market. Due to its better quality, Italian silk<sup>95</sup> had been imported by the European countries in increasing quantities and Europe seemed to have developed a taste for it. The difficulties of obtaining quality Persian silk, besides the availability of cheap, Far Eastern silk from Bengal and China and other particular reasons, had all forced the importation of Persian silk to a supplementary level, especially for England. However, other silk producing areas in Anatolia, Syria, and Cyprus had supplied the European demand of Levant silk.

At the beginning of the eighteenth century, Tournefort reports that Bursa silk was the best quality of silk and commanded a price of fourteen to fifteen piasters per okka<sup>96</sup> and a half, which was equivalent to what the best Persian silk was bringing in the market.<sup>97</sup>

In the eighteenth century, Bursa produced an excellent quality of silk in an amount sufficient for its own textile industry and that of other Ottoman cities such as İstanbul, Aleppo and other textile centers of Anatolia. Bursa's output was 2500-3000 quintal of

ticaret merkezlerinde iyi bir pazar buldu. Yerli tüccarlarca satılan ipeğin başlıca alıcılar Felemenkli ve Fransız tüccarlardı. Felemenkiler bu ipeğin büyük kısmını satın alırken, Fransızlar ikinci sıradaydı.<sup>99</sup> Yabancı tüccarlar ipek için kapışmak yerine, ipeği mutabık kalınan bir fiyattan satın alma yoluna gittiler. Bursa ipeği ticareti 18. yüzyılın ortalarına doğru öylesine genişledi ki, İzmir ile İstanbul'da ipek alınıp satılan yeni dükkânlar açıldı.<sup>100</sup> Bursa'da gerek ham ipek üretimi gerek ipek dokuma sanayisi 14. yüzyıldan itibaren dokuma sanayisinin gerilemeye başladığı 16. yüzyıla kadar büyüdü. Ancak 18. yüzyıla birlikte ham ipek üretimi arttı ve ipek dokuma büyük ölçüde canlandı.<sup>101</sup>

Bursa ve çevresinde üretilen ipek hiç kuşkusuz Suriye ipeğinden daha üstün kalitedeydi. Bursa ipeği 18. yüzyılın başında İzmir piyasasına girse de, artan yerli sanayiden dolayı büyük bir kısmı Türkiye'de kullanıldı.<sup>102</sup>

### c. Sakız İpeği ve Sakız İpek Ticareti

18. yüzyılın seyyahlarından Pocke'a göre, Sakız Adası'nın başta gelen ticareti, bir kumaş çeşidi olan mamul damaskolara ve diğer ipeklilere dayalıydı. Ancak ham ipek üretimi ipek sanayisinin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğinden, yaklaşık 12.000 okka ipek Selanik'e yakın İstendil ve Zagora adalarından ithal edilirdi.<sup>103</sup> Sakız'ın ipek dokumaları İzmir yoluyla Anadolu'ya ve İstanbul yoluyla Rumeli'ye gönderilirdi. Sakız ürünlerini taşıyan yerli tüccarlar değer üzerinden sadece yüzde yarım, yabancı tüccarlar ise yüzde beşlik vergi öderlerdi.<sup>104</sup>

silks annually.<sup>98</sup> The silk of Bursa, which was sent to İzmir and other trade centers, found a good market in these international trade centers of the Ottoman Empire. Silk was bought by the Dutch and the French merchant through native merchants. The Dutch bought the bulk of this silk and the French were in second place as buyers of silk from Bursa.<sup>99</sup> The foreign merchants agreed not to bid against each other for the silk, but instead to buy it at an agreed upon price. By the mid-eighteenth century, this business in Bursa silk had expanded so much, that new stores for buying and selling the silk were opened in İzmir and in İstanbul.<sup>100</sup> From the fourteenth century, both raw silk production and the silk textile industry grew in Bursa, until the sixteenth century, when the textile industry started to decline. By the eighteenth century, however, raw silk production increased and much of the silk textile business was revived.<sup>101</sup>

The silk produced in Bursa and its environs was undoubtedly better in quality than of Syrian silk. In the beginning of the eighteenth century, Bursa silk became available in İzmir, but due to the increasing native industry much of it was used in Türkiye.<sup>102</sup>

### c. Chios Silk and Its Trade

According to Pocke, a traveler in the eighteenth century, the chief trade of the island of Chios was manufactured *damasks*, a type of cloth, and other silks. However, its raw silk production was not sufficient to meet the needs of its silk industry, thus about 12,000 *okkas* of silk were imported from the islands of Tine and Zagora, islands near Salonika.<sup>103</sup> The silk textiles of Chios were sent into Anatolia by way of İzmir and into Rumelia by way of İstanbul. The native merchants, who carried the Chios production, paid only one half percent duty on the value, whereas, the foreign merchants paid five percent.<sup>104</sup>



Sakız'ın ipek ürünleri, en başta da çizgili ipek sateni 18. yüzyılda, İtalya, Fransa, Almanya ve hatta Polonya'ya ihraç edilirdi. Osmanlı kırsal kesiminin büyük kısmı Sakız'ın ve diğer Ege adalar satenlerini kullanırdı.<sup>105</sup>

## II. Ankara'nın Tiftik Ticareti<sup>106</sup>

### 1. Kökleri ve Tarifi

Ankara ve civarı tiftik üretiminin ve ticaretinin en önemli merkeziydi.<sup>107</sup> Bu yörede yetiştirilen keçiler dokusuyla yünü andıran ve tiftik olarak anılan bir tüy verirlerdi. Bu özgün ürün Ankara'nın ticaretinde ve ekonomisinde önemli bir rol oynardı. Ankara'daki tiftik üretiminin büyük bölümü yabancı tüccarlara satılmak üzere İzmir'e gönderilirdi. İzmir üzerinden tiftik ticareti hacim itibariyle ipekten sonra ikinci sıradaydı.

Tournefort 18. yüzyılın başında Ankara'nın tiftik üretim sanayisiyle meşhur olduğunu belirtir. Ankara yöresinde dünyanın en iyi keçilerinin yetiştirildiğini ileri sürer. Ona göre, bu özel keçilerin göz kamaştırıcı beyaz tüyleri ipek kadar halisti, doğal haldeyken kıvrıktı ve 20-23 santime kadar uzardı;<sup>108</sup> daha çok sof üretiminde kullanılırdı. Keçilerin yetiştirildiği bölge Ankara'ya da Beypazarı'na dört ila beş günlük yürüyüş mesafesindeydi. Kaliteli tiftik sadece bu bölgede üretilirdi. Sürü sahipleri Türkler, Ermeniler ve Rumlardı; Ankara ile Beypazarı'nın neredeyse bütün sakinleri bir şekilde tiftik sanayisinde çalışırdı. Bu tiftikten elde edilen iplik genellikle okka başına 4 ila 12 livreye, hatta bazen 15 livreye satılırdı.<sup>109</sup> (Üç livre yaklaşık bir dolara denkti.) Yabancı tüccarlar üstün kalitesinden dolayı Ankara tiftiğini Konya tiftiğine tercih ederlerdi.

In the eighteenth century, the silk production of Chios, primarily, the striped silk satin was exported to Italy, France, Germany and even to Poland. The greater part of the Ottoman countryside used these Chios satins and those of other Aegean islands.<sup>105</sup>

## II. Mohair Trade of Ankara<sup>106</sup>

### 1. Its Origin and Description

Ankara and its vicinity was the most important center for the production and trade of mohair.<sup>107</sup> The goat which was raised in this area, produced a hair which resembled wool in its texture and is referred to as mohair (*Tiftik* in Turkish). This unique product played an important role in the trade and economy of Ankara. Most of the production of mohair from Ankara was sent to İzmir where it was sold to the foreign merchants. The commerce in mohair through İzmir was second only to silk in volume.

In the beginning of the eighteenth century, Tournefort mentioned that Ankara was famous for its mohair producing industry. He claimed that the Ankara area bred the finest goats in the world. These special goats produced dazzling white hair, which was as fine as silk, naturally curled and which grew about eight-nine inches long.<sup>108</sup> This hair was used in the camelot or camelot industry. These goats were raised in an area which was a four to five day journey from Ankara or Beypazar. Mohair of good quality was produced in this region only. The owners of these herds were Turks, Armenians and Greeks, and almost all the inhabitants of Ankara and Beypazar were employed in some manner in the mohair industry. The yarn or thread made from this mohair usually sold from four to twelve livres (approximately a dollar was equal to three livres), but sometimes even fifteen livres per *okka*.<sup>109</sup> Due to its superior quality, the foreign merchants preferred the mohair of Ankara over that of Konya.

## 2. Ankara'nın Tiftik İpliği ve İhracatı

Yabancı tüccarlar özellikle Ankara'dan gelen değerli tiftik ipliğine ilgi gösterirlerdi. İngiliz aracılar daha 1580'lerde tiftik ipliği satın almak üzere Ankara'ya uğrarlardı.<sup>110</sup> Ayrıca bir İngiliz seyyah görünüşe bakılırsa, 1624'ten itibaren bazı İngiliz simsarların Ankara'da daimi sakinler olarak bulduklarını aktarır. Anlaşıldığı kadarıyla yabancı milletler Ankara'da daimi temsilcilerinin bulunması halinde, tiftik ticaretini hızlandırabilecekleri kanısındaydılar.<sup>111</sup> İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın İzmir konsolosu Sherard'a 18 Temmuz 1706 tarihli bir mektubunda, Ankara'da küçük koloniler oluşturulmasının tasarlandığı belirtilir.<sup>112</sup> Fransız ve İngiliz kaynaklarında ortaya konulduğu üzere, Ankara'da yabancı tüccar kolonisi kurulmuş durumdaydı ve 1730'larda İngilizlerin, Fransızların ve Felemenkilerin Ankara'da ticaret yapacak simsarları vardı. Her "millet" in küçük bir topluluk oluşturması nedeniyle, Ankara yerel yönetiminin dayattığı vergiler ve giderlerle bağlantılı masraflar temsil edilen üç ülke arasında paylaşıldı.<sup>113</sup>

Ankara'da iki ticarethane açan İngilizlerin satın aldıkları çeşitli miktarlarda tiftik ipliğine ödedikleri tutar okka başına beş ila on kuruştur.<sup>114</sup> Yılda ortalama 300 balya satın alınır ve İngiltere'ye ihraç edilmek üzere İzmir'e gönderilirdi. Aşağıdaki tablo İngiliz tiftik ithalatının miktarını ve toplam değerini göstermektedir.<sup>115</sup>

## 2. Mohair Yam of Ankara and Its Exportation

The foreign merchants were particularly interested in the valuable mohair yarn from Ankara. English agents visited Ankara to purchase mohair yarn as early as the 1580's.<sup>110</sup> In addition, an English traveler reports that from 1624 onwards several English factors seems to have been permanent residents in Ankara. It seems that foreign nations believed that they could better expedite the trade in mohair, if they had permanent representatives in Ankara. The English Levant Company in a letter to Sherard, the consul in İzmir, dated July 18, 1706, stated that they were considering establishing their own small colonies in Ankara.<sup>112</sup> As is revealed in French and English sources, the foreign merchant settlement was already established in Ankara, and in the third decade of the eighteenth century the English, French, and Dutch had their own factors trading in Ankara. Since each "nation" formed a small group, the expenses in connection with the taxes and expenses imposed upon them by the local government of Ankara, were shared by the three countries represented.<sup>113</sup>

The English had two commercial houses in Ankara and bought various quantities of mohair yarn for which they paid from five to ten *kuruş*<sup>114</sup> per *okka*. They bought an average of three hundred bales and sent them to İzmir for exportation to England annually. The table given here indicates the quantity and the total value of English imports of this merchandise.<sup>115</sup>

<b>Yıl</b> Year	<b>Miktar (libre cinsinden)</b> Quantity in pounds	<b>Toplam (dolar cinsinden)</b> Total in dollar
1698	128.457	205.528
1699	229.529	183.616
1700	225.918	248.504
1701	302.785	333.056
1702	283.961-1/2	312.352
1703	136.806	150.720
1704	569.406	626.344
1705	96.193	105.808
1706	86.028	94.624
1707	48.805	53.680
1708	498.264	548.088
1709	495.459	545.000
1710	9.226	10.144
1711	458.415	504.256
1712	-	-
1713	265.595	292.152
1714	341.790	375.728
1715	255.686	281.248
1716	308.577	123.432
1717	285.770	314.344
1718	302.790	333.064
1719	148.126	162.920
1720	221.504	243.648
1721	60.114	66.120
1722	370.195	407.208
1723	495.208	544.728

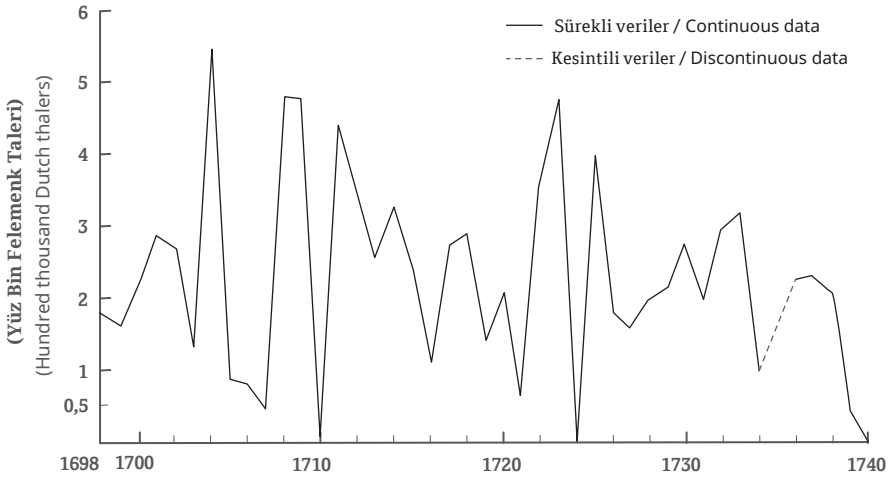
Yıl Year	Miktar (libre cinsinden) Quantity in pounds	Toplam (dolar cinsinden) Total in dollar
1724	2.881	3.168
1725	413.212	454.528
1726	191.095	210.200
1727	163.488	179.832
1728	207.444	228.184
1729	226.444	249.088
1730	288.352	317.184
1731	204.071	224.472
1732	309.262	340.184
1733	332.917	366.208
1734	97.327	107.056
1735	-	-
1736	236.722	260.392
1737	241.179	265.296
1738	216.806	238.480
1739	49.388	54.320
1740	-	-

Sonraki sayfada yer alan grafik yukarıda verilen rakamlara dayalıdır. Genelde grafik İngiltere'ye tiftik ipliği ithalatının çok düzensiz olduğunu gösterir. Bu durum tarihin değişen olaylarına, İngiltere'deki talebin düzeyine ve bu mal kaleminin ulaşılabilirliğine bağlanabilir. Tiftik ipliğinin bizzat Osmanlı İmparatorluğu içinde de tüketildiği göz önünde tutulmalıdır.

The graph on the following page is based on the figures above presented. In general, the graph indicates that the importation of mohair yarn into England is very irregular. This can be attributed to changing events of history, amount of demand in England and the accessibility of this material. One should consider the fact that mohair yarn was also consumed within the Ottoman Empire itself.

### [Görsel 5] Doğu Akdeniz'den İngiltere'ye İthal Edilen Tiftik İpliği, 1698-1740

[Figure 5] Mohair Yarn Imported into England From The Levant, 1698-1740



Doğu Akdeniz'den İngiltere'ye tiftik ipliği ihracatı özellikle İspanyol Veraset Savaşı yıllarında hatırı sayılır derecede dalgalandı. Bu mal kaleminin ve diğer Doğu Akdeniz hammaddelerinin İngiltere'ye sevkiyatı Akdeniz bölgesinde Kuzey Afrika korsan gemilerinin ve düşman Fransız armadalarının varlığı yüzünden güçlüklerle karşılaştı. Bunun dışında Doğu Akdeniz limanlarını bazı yıllarda vuran veba salgınları İngiliz tiftik ithalatçıları için başka bir engel yarattı.

Utrecht Barışından (1713) sonra 1721'deki tiftik ipliği ithalatı anlaşıldığı kadarıyla ham ipek ithalatında olduğu gibi en düşük düzeydeydi. O yıla ilişkin bir İngiliz defterinde Türk mallarına karşı genel bir boykotun olduğu belirtilir.<sup>116</sup> Yukarıdaki grafiğe esas oluşturulan tablonun bu ticari malın İzmir'den ziyade bütün Doğu Akdeniz'den toplam ithalatını gösterdiğini belirtmek gerekir. Tabloya 1712 ve 1735 tarihlerine ait

The exportation of mohair yarn from the Levant into England fluctuated considerably especially during the years of the war of Spanish Succession. Shipping of this item and the other raw materials of the Levant into England, represented difficulties on account of the existence of North African pirate ships and hostile French armadas in the Mediterranean area. Apart from this plagues hit the Levant ports some years and posed another obstacle for the English mohair importers.

After the Peace of Utrecht in 1713, it appears that mohair yarn importation in 1721, as in the case of raw silk importation, was the lowest. It is reported by an English ledger in that year, that there was a general boycott on Turkish goods.<sup>116</sup> It should be mentioned that the table on which the above graph is based shows the total importation of this merchandise from the entire Levant; rather than İzmir alone. The figures from 1712 and 1735 were not added,

rakamların eklenmemesinin sebebi o zaman ulaşılabilir olmamalarındandır.

Fransız simsarlar da Ankara'da faaldiler. Aynı dönemde iki Fransız ticarethanesi kuruldu. Fransızlar 1732'de tiftik ipliği ticaretinin artması için kendi tüccarlarını Ankara'da ilave ticarethaneler açmaya teşvik ettiler.<sup>117</sup> Aynı faaliyet göstermelerine karşın, Osmanlı yetkililerince dayatılan vergileri ve diğer masrafları paylaşmada Ankara'daki diğer "millet"lerle işbirliğine girdiler. Okka başına 1,5 ila 8 kuruşa satın aldıkları tiftik ipliğini Fransa'ya ihraç edilmek üzere İzmir'e ya da İstanbul'a (bazen de her ikisine) gönderdiler.<sup>118</sup> Bunun miktarı yılda ortalama 1.200 ila 1.300 balyaydı.

Aşağıdaki listede görüldüğü üzere, Fransızların Ankara'dan satın alıp İzmir limanı üzerinden Fransa'ya gönderdikleri tiftik ipliği (*fil de chevre*) büyük miktardaydı.<sup>119</sup>

because they were not available at this time.

The French factors were also active in Ankara. During the same period, the French established two trading houses in that city. In 1732, the French encouraged their merchants to establish additional houses in Ankara for the increase of mohair yarn trade.<sup>117</sup> Although they operated separately, the French did cooperate with the other "nations" in Ankara in sharing the taxes and other expenses, which were imposed on them by the Ottoman authorities. They bought mohair yarn at 1-1/2 to 8 *kuruş* per *okka*. They sent this merchandise either to İzmir or İstanbul (or both) to be exported to France.<sup>118</sup> It was in average 1200 to 1300 *bales* annually.

The French purchased large quantities of mohair yarn (*fil de chevre*) from Ankara and sent them to France through the port of İzmir as illustrated in the list below.<sup>119</sup>

Yıl Year	Miktar (livre cinsinden) Quantity in pounds	Fiyat (livre başına) Price per livre	Toplam (dolar cinsinden) Total in dollar
1700	245.835	2 livre / livres	163.890
1701	279.126	45 sol / sols	209.344
1702	83.393	38 sol / sols	51.548
1703	131.352	50 sol / sols	109.460
1704	22.525	50 sol / sols	187.709
1705	93.924	2,5 livre / livres	70.443
1706	86.653	2,7 livre / livres	67.878
1707	18.573	45 sol / sols	13.929
1708	15.031	2,10 livre / livres	12.525
1709	27.966	2,15 livre / livres	26.635
1710	48.006	36 livre / livres	28.803
1711	140.646	2,10 livre / livres	117.205
1712	379.318	2,10 livre / livres	316.098
1713	117.445	2,5 livre / livres	107.657
1714	167.106	2,10 livre / livres	139.255
1715	27.954	2,5 livre / livres	20.965



Yıl Year	Miktar (libre cinsinden) Quantity in pounds	Fiyat (livre başına) Price per livre	Toplam (dolar cinsinden) Total in dollar
1716			
1717	81.669	yak. ec. 3	livre / livres 54.446
1718	216.360	3	livre / livres 216.360
1719	203.124	5	livre / livres 338.540
1720	151.986	10	livre / livres 506.620
1721	14.412	5	livre / livres 24.020
1722	35.491	2,10	livre / livres 29.575
1723	141.300	3	livre / livres 141.300
1724	245.144	3	livre / livres 245.144
1725	160.000	5	livre / livres 133.333
1726	70.885	3	livre / livres 70.885
1727	276.781	3	livre / livres 276.781
1728	115.880	3	livre / livres 115.880
1729	136.795	3	livre / livres 136.795
1730	73.100	3,10	livre / livres 85.283
1731	255.499	45	sol sol / sols 194.582
1732	244.019	3,10	livre / livres 284.688
1733	155.573	3,15	livre / livres 194.466
1734	148.570	3.05	livre / livres 160.950
1735	174.970	2,15	livre / livres 160.389
1736	377.240	2,10	livre / livres 314.366
1737	138.555	2,10	livre / livres 115.462
1738	121.628	2,10	livre / livres 101.356
1739	180.080	3	livre / livres 180.080
1740	307.535	3	livre / livres 307.535

Bu tablo 1700-1740 döneminde Fransa'ya İzmir limanı üzerinden ithal edilen tiftik ipliğinin toplam miktarını ve değerini göstermektedir. İngilizlerin bu dönem için Fransızların yaptıkları gibi, her ana limandan ithalata ilişkin ayrı defterler tutmamalarından dolayı, tiftik ipliği ithalatlarının değerlerini karşılaştırabilecek bir konumda değilim. Bu ticari mal Avrupa ülkelerine sadece İzmir üzerinden ithal edilmezdi; ayrıca İstanbul ve İskenderun limanlarından da sevk edilirdi.

This table shows the total amount and value of the mohair yarn which was imported into France through the port of İzmir in the period of 1700-1740. Since the English did not keep separate register books, as the French did for this period, concerning their importation from each *échelle*, I am not in a position to compare the value of their mohair yarn importation. This merchandise was not only imported to the European countries through İzmir, but it was also shipped out through the ports of İstanbul, Alexandretta as well.

Aşağıdaki grafik analiz edildiğinde, İngiltere'nin genel tiftik ithalatında olduğu gibi, Fransa açısından da hatırı sayılır düzensizlik görülür. Grafikte 1704-1710 arasında aşağıya doğru bir yönelimi, Fransa'nın hâlâ savaşta (1702-1713) olmasına karşın, 1712'ye kadar bir çıkış izler. Yine 1717-1720 döneminde keskin bir artış görülürken, ertesi yıl bir düşüş ortaya çıkar. Genelde grafik 1722'den itibaren bir ithalat artışına işaret etse de, bu hâlâ düzensizdir. Görünüşe bakılırsa İzmir'i (Mayıs ayında yeniçeri isyanının yaşandığı)<sup>120</sup> 1728'de ciddi biçimde, ardından 1735'te ve 1739'da çok ciddi biçimde vuran veba salgını, bu kalemin Fransa'ya ithalatına çok fazla etkide bulunmadı.<sup>121</sup>

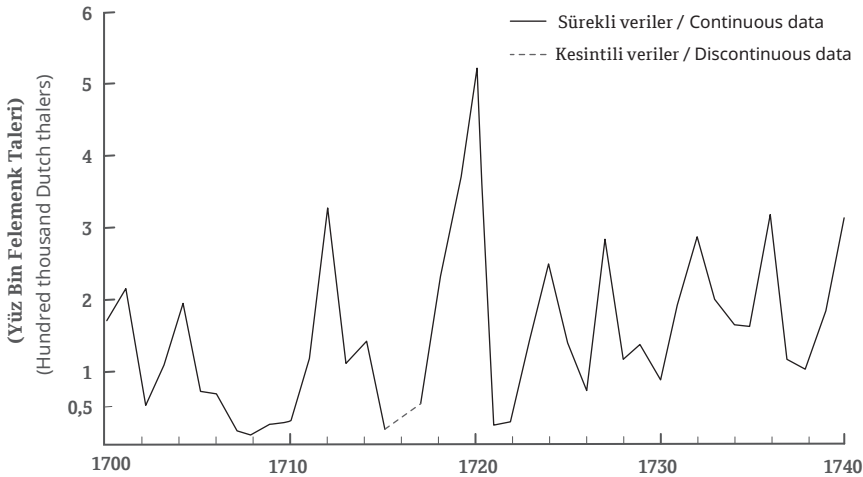
Felemenklilerin de Ankara'da iki ticarethanesi vardı. Satın aldıkları tiftik ipliği için okka başına üç buçuk ila on kuruş vergi öderlerdi.<sup>122</sup> Felemenklilerin yıllık tiftik ipliği alımı ortalama 500 balyaydı. Ermeniler İzmir ile İstanbul'a her balya 75-100 okka ağırlığında olmak üzere yılda 800 balya tiftik ipliği taşırlardı.<sup>123</sup>

In analyzing the next graph, it shows considerable irregularity for France as the general mohair imports of England does. The graph indicates a downward trend from 1704 to 1710, then it goes up until 1712, although France was still at war (1702-1713). Also the 1717-1720 period shows a sharp increase, but falls a year after. In general, the graph indicates an increase of imports from 1722 on but still irregular. It seems that the plague, which bit İzmir seriously in 1728 (and revolt of Janissaries in May)<sup>120</sup> and very seriously in 1735 and 1739, did not have much effect on the importation of this item to France.<sup>121</sup>

The Dutch also had two trade houses in Ankara. They paid three and a half to ten *kuruş* for per *okka* of mohair yarn which they purchased.<sup>122</sup> The Dutch on the average bought five hundred bales of mohair yarn annually. The Armenians transported eight hundred bales of mohair yarn a year to İzmir and İstanbul, each bale weighed 75-100 *okkas*.<sup>123</sup>

[Görsel 6] İzmir'den Fransa'ya İhraç Edilen Tiftik İpliği, 1700-1740

[Figure 6] Mohair Yarn Exported From İzmir to France, 1700-1740



Osmanlı yönetimi Ankara’da tiftik sanayisini ve İzmir’de tiftik pazarlamasını aktif biçimde teşvik etmesi, bu işlerden epeyce vergi almasındandı. Bu ticari malla uğraşan tüccarları kayıracı fermanlar çıkarması bundandı. Nitekim İzmir kadısına gönderilen Kasım 1699 tarihli fermanda yabancı tüccarlara tiftik ihracatında sadece mutat yüzde üçlük gümrük resminin biçilmesi ve “bac-ı ihraç” olarak ilave vergiler alınmaması gerektiği belirtilir.<sup>124</sup>

Osmanlıların Ankara ticaretinin akışını denetim altında tuttukları söylenebilirdi. Ankara tiftik sanayisinden elde edilen vergiler Osmanlı yönetimince genel ekonomi politikasının bir unsuru olarak da kullanılırdı. Örneğin, Ankara’nın mukata’a<sup>125</sup> gelirinin kaynağı İzmir’e gidecek tiftik ipliğinden alınan vergilerdi. Nitekim 1709/1710 tarihli bir fermanda Osmanlı yönetiminin tiftik ipliğinin İzmir’e Mart ayından önce nakledilmesini istemediği belirtilirken, Osmanlı İmparatorluğu’nun İstanbul gibi diğer yerlerine tiftik ipliği akışı teşvik edilir. Bu belge İzmir’deki yabancı tüccarların tiftik ticaretini tekel altına almalarının Osmanlı yetkililerince istenmediğine işaret ediyor gibidir.<sup>126</sup> Osmanlı yönetiminin niçin böyle davrandığı bu belgeden açıkça anlaşılmaz; ancak padişahın iç pazarı canlı tutmak ve belki İstanbul gibi diğer kentlerdeki sofiyalathanelerine malzeme sağlamak açısından ya da belki saraya sunulan armağanlara cevaben tiftik ipliğinin Osmanlı İmparatorluğu’nun diğer merkezlerine gönderilmesini istediği ileri sürülebilir.

Tiftik ipliği hem Ankara ile Beypazarı’nda hem kırsal alandaki köylerde üretilirdi. Bütün bu ürünler ipliğin kalitesine

The Ottoman government actively encouraged the mohair industry in Ankara and the marketing of the mohair in İzmir, since it received considerable tax monies from this business. Accordingly, the Ottoman government issues a decree which favored the merchants who dealt in this merchandise. The imperial order of November, 1699 to the *kadı* of İzmir stated that the foreign merchants should be assessed the regular three percent custom duty on mohair exports only and not extra duties as the *bac-i ihrac*.<sup>124</sup>

The Ottomans seem to have controlled the movement of the trade of Ankara. The taxes derived from the mohair industry of Ankara were also used by the Ottoman government as part of its overall economic policy. For example, the income of the *mukata’a*<sup>125</sup> of Ankara was drawn from the taxes collected on mohair yarn destined for İzmir. In an imperial command issued in 1709/10 it is stated that the Ottoman government did not want mohair yam transported to İzmir before the month of March. Instead it encouraged the flow of mohair yam to other places in the Ottoman Empire, such as İstanbul. This document seems to suggest that Ottoman authorities did not want the foreign merchants of İzmir to monopolize the mohair trade.<sup>126</sup> It is not clear from this document, why the Ottoman government acted this way; however, it can be argued that the Sultan might have wanted the mohair yarn in other centers of the Ottoman Empire in order to keep the domestic market alive and perhaps to supply the camelot factories in other cities such as İstanbul, or perhaps in answer to favors offered the court.

Mohair yarn was produced both in Ankara, Beypazar and in the villages in the countryside. All of these mohair yarns were sold in the Ankara market. It was sold at up

bağlı olarak okka başına 25 kuruşa kadar varan fiyatlarla Ankara pazarında satılırdı. Düşük kaliteli ipliğin fiyatı okka başına çeyrek kuruş ile altı kuruş arasındaydı.<sup>127</sup> 18. yüzyılın başında Ankara'da oturan "Frenk" tüccarlar bu ipliği peşin parayla alırlardı.<sup>128</sup> Kaynaklarda 1730'lara varıldığında tiftik ipliğinin yünlü kumaş, kırmızı (koşnil boyası) ve çivit karşılığında yabancı tüccarlarla takas edildiği belirtilir.<sup>129</sup>

### 3. Tiftik Kumaş İmalatı

#### a. Ankara'da Tiftik Kumaş İmalatı

Ankara'da 18. yüzyılda tiftikten kumaş üreten dokuma imalathaneleri vardı. Ankara ve çevresi yılda ortalama yirmi bin parça şali ve sof üretti. Şali kumaş üretiminde altı ila on kuruş maliyetli iplik kullanılırdı. Her şali 28-30 endaze<sup>130</sup> uzunluğunda ve 6,5 rub<sup>131</sup> genişliğindeydi; rengine ve kalitesine bağlı olarak 15 ila 45 kuruşa satılırdı. Şali kumaş softan daha düşük kalitedeydi. Aynı şekilde bir tiftik kumaş çeşidi olan sof 28-30 endaze uzunluğunda parçalar halinde imal edilirdi. Her parça 100 ila 125 kuruşa satılırdı.<sup>132</sup> Ankara'da her birinde her iki çeşit tiftik kumaşının üretildiği altı tezgâh bulunan yaklaşık on imalathane vardı.<sup>133</sup> Bu imalathanelerin her iki tiftik dokuması çeşidindeki üretimi yılda 20.000 parçayı bulurdu. Bu kumaşlar pazarlanmak üzere esas olarak İzmir ile Halep'e gönderilirdi.

#### b. İzmir'de Tiftik Kumaş İmalatı

İzmir'e ulaşan tiftik ipliğinin tamamı Batı Avrupa'ya ihraç edilmezdi. Büyük bir kısmı yerel imalathanelerde daha sonra Avrupa'ya sevk edilecek kumaşların imalatında kullanılmak üzere İzmir'de kalırdı. Örneğin, İzmir'de Fransa'ya gönderilecek tiftik dokumalarının üretildiği

to twenty-five *kuruş* per okka depending of the quality of the yarn. Poor quality yarn was sold at one and a quarter to six *kuruş* per okka.<sup>127</sup> This yarn was bought for cash by the "Frank" merchants who resided at Ankara at the beginning of the eighteenth century.<sup>128</sup> By the third decade of the same century, it is indicated that the yarn was bartered with the foreign merchants in return for woolen cloth, *kirmiz* (cochineal), indigo.<sup>129</sup>

### 3. The Manufacture of Mohair Cloth

#### a. The Manufacture of Mohair Cloth in Ankara

There were textile factories in Ankara which produced cloth out of the mohair in the eighteenth century. Ankara and environs produced an average of twenty thousand *şali* (chaly) and *sof* (camelot), a type of cloth from mohair annually. The yarn costing six to ten *kuruş* was used in the production of *şali* cloth. Each *şali* was 28-30 *endaze* <sup>130</sup> long and 6-1/2 *rub*<sup>131</sup> wide. It was sold for fifteen to forty five *kuruş* a section depending upon its color and quality. The *şali* cloth was inferior to *sof*. *Sof*, also a kind of mohair cloth, was manufactured in pieces measuring 28-30 *endaze* in length. Each piece was sold at a hundred to a hundred and twenty-five *kuruş*.<sup>132</sup> There were about ten factories in Ankara, each having six looms, which manufactured both kinds of mohair clothing.<sup>133</sup> All together these factories produced 20,000 pieces of the two types of mohair textile yearly. Primarily, these cloths were sent to İzmir and Aleppo for marketing.

#### b. The Manufacture of Mohair Cloth in İzmir

Not all of the mohair yarn which reached İzmir was exported to western Europe. Much of the yarn remained in İzmir to be used in the manufacture of cloth in local factories which later would be shipped to

imalathaneler vardı. Büyük olasılıkla İzmir'deki Fransız konsolosunca 1687-1702 arasındaki bir tarihte yazılmış bir Fransız raporunda, tiftik ipliğinin dokunulup kumaşa dönüştürülmesinin gerekeceği Fransa'ya ithal etmek yerine, İzmir'deki imalathanelerden mamul tiftik kumaşı satın almanın daha uygun olduğu ileri sürülür.<sup>134</sup>

Aynı rapor İzmir'de tiftik ipliği ya da kumaşı fiyatının Fransa'ya nazaran epeyce düşük oluşunu açıklıyor gibidir. İplik İzmir limanından çıkarılmadığı sürece, her türden ihracat vergisini, sigorta ücretini, kâr üzerinden vergiyi vs. ödemeye gerek kalmazdı. Tiftik kumaşını İzmir'de edinmenin tercih edilmesinin sebebi, Fransızların İzmir'de kendi mallarını tiftik kumaşıyla kolayca ve kârlı biçimde takas edebilmeleriydi. İzmir'deki Fransız tüccarlar tiftiği mamul haliyle İzmir'de satın almaları halinde, mamul ürünü Fransa'ya sevk edip satarak, böylece Fransız dokumacılık sanayinin işgücü maliyetinden ve Türk iplik vergisinden kaçınarak daha yüksek kârlar kazanabileceklerini çok geçmeden fark ettiler.

Aynı raporda Fransa'da *demites*, *escamites* ve *allayas* denilen mamul pamuklu kumaşların imalatı için fabrikalar kurmaya karşı benzer savların ileri sürülebileceğine dikkat çekilir. Fabrika kurma ve işletme maliyeti doğrudan İzmir'den mamul tiftik ürünler satın almakla bertaraf edilebilirdi. Dolayısıyla Fransız imalatçıların İzmir'de ödenen düşük ücretlerle rekabet etmeleri mümkün değildi.<sup>135</sup>

Europe. For example, there were factories in İzmir which produced mohair textiles to be sent to France. A French report possibly composed by the French consul in İzmir and written sometime between 1687-1702 argued that it was better to purchase finished mohair cloth from the factories in İzmir than to import mohair yarn into France where it would have to be woven into clothing.<sup>134</sup>

This same report seems to be explaining simply that the price of the mohair yarn or cloth was considerably less in İzmir than in France. As long as the yarn was not taken out of the port of İzmir, one did not have to pay all sorts of export taxes, insurance fees, tax on profits etc. Obtaining mohair cloth in İzmir was preferable, because the French could easily and profitably barter their goods in İzmir for the mohair cloth. The French merchants in İzmir soon realized that if the mohair was purchased in its finished form in İzmir, they could then obtain higher profit by shipping the finished product to France and selling it there, thus avoiding the labor costs of the French weaving industry, and avoiding the Turkish yarn tax.

The same report points out that similar arguments could be made against establishing factories in France for the manufacture of finished cotton cloths called *demites*, *escamites*, and others called *allayas*. The cost of building and operating factories could be eliminated by buying the finished products of mohair directly from İzmir. Therefore, French manufacturers could not compete with the low wages paid in İzmir.<sup>135</sup>

### III. İzmir'in Diğer İhracat Kalemleri

#### 1. Pamuk Ticareti

Pamuk İzmir bölgesinde yetiştirilen ana ticari mallardan biriydi. Bakır, Gediz, Kırkağaç, Akhisar, Bergama, Kasaba ve Manisa'nın verimli ovalarında, Küçük Menderes ve Büyük Menderes nehirlerinin vadileri boyunca, İzmir'in doğusuna düşen Bayındır, Tire, Ödemiş, Aydın ve Denizli civarında oldukça büyük miktarda ekilip toplanırdı.<sup>136</sup> Ham pamuk İngilizce kaynaklarında *cotton wool*, Fransızca kaynaklarda ise *coton en laine* olarak geçer. İzmir'den Avrupa'ya hem dökme ham pamuk hem mamul pamuklu kumaşlar ihraç edilirdi. Bir İngiliz seyyah ve bir Fransız muhabir pamuğun küçük imalathanelerde "yay" denilen bir aletle tohumundan ayrıldığını ve ardından düzgün eğrilmiş pamuktan İzmir'de imalathanelerde pamuklu kumaş dokunduğunu belirtir.<sup>137</sup>

İngiliz ve Fransız kaynaklarının istatistiksel listelerine göre, pamuk İngiltere ile Fransa'ya farklı biçimlerde ihraç edilirdi. Aşağıdaki tablo pamuk ipliği çeşitlerini ve ham pamuk fiyatıyla başlamak üzere, 1706'da İzmir'de bunlar için ödenen fiyatları göstermektedir.<sup>138</sup>

Coton en laine	kental başına 27 livre / 27 livre per quintal
Coton file Janequin	kental başına 50 livre / 50 livre per quintal
Coton file Moutassen	kental başına 74 livre / 74 livre per quintal
Coton file Caragac (Karaağaç)	kental başına 84 livre / 84 livre per quintal
Coton file Jaselassar	kental başına 72 livre / 72 livre per quintal
Coton file de Montagne	kental başına 48 livre / 48 livre per quintal
Coton file Aguisar (Akhisar)	kental başına 75 livre (1708) / 75 livre per quintal

### III. Other Export Trade Items of İzmir

#### 1. Cotton Trade

Cotton was one of the principal commodities produced in the region of İzmir. It was grown and harvested in quite large quantities in the fertile plains of Bakır, Gediz, Kırkağaç, Akhisar, Bergama, Kasaba, Manisa and along the valleys of the Cayster (Küçük Menderes) and Meander (Büyük Menderes) rivers and in the neighborhood of the cities of Bayındır, Tire, Ödemiş, Aydın, Denizli, which lie east of İzmir.<sup>136</sup> The English sources refer to raw cotton as cotton wool and the French sources call it *coton en laine*. İzmir exported to Europe both raw bulk cotton and finished cotton cloths. An English traveler and a French reporter mentioned that cotton was separated from its seed by an instrument (bow) in small factories and then spun even cotton cloth was woven by the existing factories in İzmir.<sup>137</sup>

According to the statistical lists of the English and French sources, cotton was exported to England and France in different forms. The table below lists the varieties of cotton yarn, the price paid for them in İzmir in 1706 starting with the price paid for raw cotton.<sup>138</sup>



Ham pamuk Fransa'ya pamuk ipliğinden daha büyük miktarda ithal edilirdi. Aşağıdaki liste 1700-1740 arasında yıllara göre ham pamuk miktarını ve fiyatını göstermektedir.<sup>139</sup>

Raw cotton was imported into France in greater quantities than cotton yarn. The list below shows the amount and cost of raw cotton annually from 1700 to 1740.<sup>139</sup>

Yıl Years	Miktar Quantity	Fiyat Price	Toplam Değer Total Amount
1700	63.878 kental / quintals	36 livre	7.665 dolar
1701	86.161 kental / quintals	36 livre	10.913 dolar
1702	27.941 kental / quintals	35 livre	3.259 dolar
1703	133.213 kental / quintals	43 livre	19.093 dolar
1704	537.600 kental / quintals	31 livre	55.552 dolar
1705	358.222 kental / quintals	26 livre	31.045 dolar
1706	37.881 kental / quintals	27 livre	3.409 dolar
1707	50.741 kental / quintals	25 livre	4.228 dolar
1708	-	-	-
1709	-	-	-
1710	15.418 kental / quintals	40 livre	2.055 dolar
1711	20.466 kental / quintals	46 livre	3.138 dolar
1712	189.086 kental / quintals	53 livre	33.405 dolar
1713	214.168 kental / quintals	50 livre	35.694 dolar
1714	1.090.308 kental / quintals	48 livre	174.449 dolar
1715	213.704 kental / quintals	48 livre	34.192 dolar
1716	16.000 kental / quintals	34 livre	1.813 dolar
1717	4.989 kental / quintals	36 livre	598 dolar
1718	531.734 kental / quintals	50 livre	88.622 dolar
1719	1.333.040 kental / quintals	80 livre	355.477 dolar
1720	966.212 kental / quintals	100 livre	322.070 dolar
1721	248.012 kental / quintals	80 livre	66.136 dolar
1722	6.850 kental / quintals	27 livre	616 dolar
1723	20.948 kental / quintals	45 livre	3.142 dolar
1724	397.636 kental / quintals	40 livre	53.018 dolar

Yıl Years	Miktar Quantity	Fiyat Price	Toplam Değer Total Amount
1725	822.617 kental / quintals	40 livre	109.682 dolar
1726	54.579 kental / quintals	105 livre	19.102 dolar
1727	682.972 kental / quintals	48 livre	109.275 dolar
1728	507.586 kental / quintals	45 livre	76.137 dolar
1729	799.639 kental / quintals	40 livre	106.218 dolar
1730	34.956 kental / quintals	45 livre	5.243 dolar
1731	895.231 kental / quintals	42 livre	125.332 dolar
1732	1.507.449 kental / quintals	42 livre	211.042 dolar
1733	703.964 kental / quintals	40 livre	93.861 dolar
1734	201.526 kental / quintals	38 livre	25.526 dolar
1735	469.459 kental / quintals	45 livre	70.418 dolar
1736	1.258.561 kental / quintals	45 livre	188.784 dolar
1737	1.510.663 kental / quintals	40 livre	201.421 dolar
1738	1.662.379 kental / quintals	40 livre	216.235 dolar
1739	686.769 kental / quintals	40 livre	91.569 dolar
1740	331.414 kental / quintals	40 livre	44.188 dolar

Fransa'ya İzmir üzerinden pamuk ithalatı bu dönem boyunca 1708-1709 dışında kesintisizdir. Pamuğun İzmir'e yakın hinterlandından geldiği ve İzmir'den pamuk ihracatına görünüşte hiçbir ciddi engelin çıkmadığı göz önünde tutulunca, böyle bir kesinti olağandışıdır. Ancak bu durum bazı olası sebeplerle açıklanabilir. Ya Batı Anadolu'nun pamuk üretim yörelerinde büyük çaplı bir kıtlık vardı, ya Fransa'da bu ticari mala hiç talep yoktu ya da 1702-1713 dönemindeki savaş uğraşları Fransa'yı pamuk ithal etmekten alıkoydu.

Fransa'nın pamuk ithalatı 18. yüzyılın ilk on yılında İzmir açısından önemli gibi görünmez. Fransa'nın pamuk ithalatının değerine dayanan aşağıdaki grafik

The cotton imports into France through İzmir are continuous throughout this period except for 1708-9. This is unusual for cotton, which comes to İzmir from its immediate hinterland, and apparently no major obstacle held the cotton exports from İzmir. This, however, can be explained by several possible reasons; either, there was a major famine in western Anatolian cotton-producing areas, or there was no demand in France for this commodity or war activities of France in the period of 1702-1713 prevented her from importing cotton.

In the first decade of the eighteenth century, the cotton imports of France, as far as İzmir was concerned, do not seem to be important. The following graph which was based on the value of cotton imports

hatırı sayılır bir düzensizlik gösterir. İthalat 1714'teki keskin bir artışın ardından düşer. Sonra 1717-1722 döneminde 1719-1720 eğrinin tepe noktası olmak üzere muazzam bir dalgalanma görülür. Ancak grafik 1723'ten itibaren keskin iniş çıkışlarla tedrici bir artışa işaret eder.

Fransa açısından bu dönemde pamuk henüz ipek ve tiftik gibi önemli bir ithalat kalemi değildi. Ama aynı yüzyılın ikinci yarısında en önemli kalem haline gelecek ve İzmir de önde gelen ihracatçılar arasına girecekti. Görünüşe bakılırsa 1700-1740 pamuk ithalatı açısından bir geçiş dönemi idi; çünkü Fransa'daki pamuk sanayisi henüz gelişme sürecindeydi. Bu bakımdan pamuk ithalatında pürüzsüz bir yükseliş beklenemezdi.

Ham pamuk fiyatı 1700-1740 döneminde kental başına 27 ila 100 livre arasında dalgalandı. Ancak 1727-1740 boyunca kental başına 40-45 livre gibi neredeyse istikrarlı bir düzeyde kaldı.

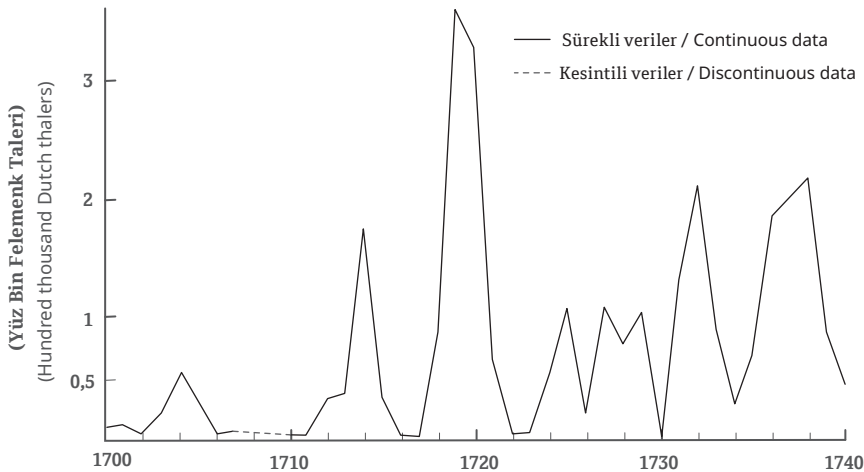
of France, shows a considerable irregularity. It rises sharply in 1714 then falls. In the period of 1717-1722, there is a tremendous fluctuation, 1719-1720 being the top of the curve. However, from 1723 on, the graph suggests a gradual increase, but with sharp ups and downs.

For France, in this period, cotton was still not a major import item, such as was silk and mohair. But it will be the most important in the second half of this century with İzmir as a leading exporter. It seems that the period of 1700-1740 is a transitional one for cotton imports, since the cotton industry in France was in the process of development. Thus, one does not expect a smooth rise in the importation of cotton.

The price of raw cotton fluctuated from 27 to 100 livre per quintal in the period 1700-1740. However, the prices of the cotton stayed almost stable at 40-45 livre per quintal through 1727-1740.

**[Görsel 7] İzmir'den Fransa'ya İhraç Edilen Ham Pamuk, 1700-1740**

**[Figure 7] Row Cotton Exported From İzmir to France, 1700-1740**



İzmir'de eğirilen pamuk ipliği çok mütevazı bir fiyattan satılırdı.<sup>140</sup> Eğirme işlemi ve iplik üretimi 18. yüzyılda büyük ölçüde ilerledi. Pamuk ipliğini boyama işlemi İzmir'de yürütülürdü. Tıpkı Edirne gibi, İzmir de pamuk boyama sanayisiyle meşhurdu.<sup>141</sup> İzmir'de boyama sanayisini anlatan bir Fransız raporunda, Türkiye'de pamuk, pamuk ipliği gibi hammaddeleri ve başka mal kalemlerini boyama işleminde bir bitkinin kökünden elde edilen kökboyanın kullanıldığı belirtilir. Bitki kökünün yapısı, elde edilmiş şekli ve boyama işleminde kullanılma biçimi ayrıntılı olarak anlatılır.<sup>142</sup> Ham pamuğun nasıl boyandığına ilişkin başka bir raporda boyanmış pamuğa parlak bir görünüm vermenin sırrı açıklanır. Besbelli ki İzmir'deki Fransız tüccarlar İzmir'in bu sanayisine epey aşinaydı.<sup>143</sup>

Aşağıdaki tablo İzmir'den Fransa'ya 1700-1789 döneminde ithal edilen ham pamuğun artışını ve önemini göstermektedir.<sup>144</sup>

Cotton yarn spun in İzmir was sold at a very modest price.<sup>140</sup> The spinning process and the production of yam was greatly improved in the eighteenth century. The dyeing of cotton yarn was done in İzmir. Like Edirne, İzmir was famous for its cotton dyeing industry.<sup>141</sup> A French report describes the dyeing industry in İzmir. It mentioned that a root found in Türkiye called *kök boya* was used in the process of dyeing raw materials such as cotton, cotton yarn, and other items. The nature of the root, its acquisition and the way in which it was used in the dyeing process were all described in detail.<sup>142</sup> Another report relating how the raw cotton was dyed exposed the secret of how the dyed cotton was made to shine brilliantly. Apparently, the French merchants in İzmir were well acquainted with this industry of İzmir.<sup>143</sup>

The following table indicates the increase and the importance of raw cotton (*coton en laine*) imported from İzmir into France, 1700-1789.<sup>144</sup>

	dolar cinsinden / in dollars		
Ham Pamuk / Raw Cotton	1700-1702 ort. / av.	1750-1754 ort. / av.	1786-1789 ort. / av.
Güney Suriye / Southern Syria	31.666	378.000	23.000
Halep / Aleppo	3.333	5.000	23.666
Kıbrıs / Cyprus	13.666	5.000	137.333
İzmir / İzmir	7.333	540.333	2.307.666
İstanbul / İstanbul	4.000	266	78.333
Selanik / Salonica	10.000	302.666	712.000
Ege Adaları / Archipelago	5.000	8.000	-
Toplam / Total	74.998	1.239.265	3.281.998

Bu tablo İzmir'in ham pamuk ihracatı açısından 18. yüzyılın başlarında ham pamuk ihraç eden Doğu Akdeniz limanları arasında sıradan bir yer tuttuğuna işaret eder. Ancak gerek **Görsel 7**'de ve gerek yukarıdaki tabloda İzmir'in 1710'lardan itibaren önem kazandığı ve en azından yüzyıl ortalarından itibaren, belki de daha önce Fransa'ya ham pamuk ihracatının ana limanı haline geldiği görülebilir.

İzmir Fransız pamuk piyasasına pamuk ipliği (*coton filé*) ithalatına epey katkıda bulundu. Tablo Fransa'ya farklı Doğu Akdeniz limanlarından pamuk ipliği ithalatını göstermektedir.<sup>145</sup>

This table suggests that İzmir, as far as raw cotton exportation was concerned, held an ordinary place among the raw cotton exporting Levant ports in the early years of the eighteenth century. However, from the second decade of the same century on, as can be seen on **Figure 7** as well as on the above table, İzmir grew in importance and at least, if not earlier, from the mid-century on, became the chief *échelle* exporting raw cotton to France.

İzmir contributed considerably in the importation of *coton file* (cotton thread or yarn), to the French cotton market. The table shows the cotton yarn imported to France from the different Levant ports.<sup>145</sup>

dolar cinsinden / in dollars			
Pamuk İpliği / Cotton Yarn	1700-1702 ort. / av.	1750-1754 ort. / av.	1786-1789 ort. / av.
Güney Suriye / Southern Syria	245.000	435.000	140.333
Halep / Aleppo	15.333	13.666	89.333
Kıbrıs / Cyprus	-	-	32.333
Mısır / Egypt	71.000	89.000	52.000
İzmir / İzmir	98.333	79.333	650.333
İstanbul / İstanbul	1.066	24.333	5.000
Toplam / Total	430.732	641.332	969.332

Bir dokuma malzemesi olarak pamuk 18. yüzyılın başında Fransa'nın Doğu Akdeniz'den ithal ettiği çok sayıdaki ticari mallardan biriydi. Ham pamuk ve pamuk ipliği ithalatı ipeğe nazaran daha az önemliydi. Pamuk ithalatı 1785'e varıldığında Fransızların Doğu Akdeniz'den

In the beginning of the eighteenth century cotton as a textile material was one of the many commodities that France imported from the Levant. The imports of raw cotton and cotton yarn were then less important than that of silk. By 1785 the cotton imports consisted of almost half of

toplam ithalatının neredeyse yarısına ulaşırken, ondan sonra İngiliz pamuk sanayisinden daha büyük çaptaki Fransız pamuk sanayisine hammadde sağlamak üzere düzenli biçimde arttı.<sup>146</sup>

İzmir limanı özellikle 18. yüzyılın ortalarından itibaren Fransa'ya bu pamuk dokuma malzemesinin büyük bir kısmını tek başına sağlayarak, Doğu Akdeniz limanları arasında başta gelen pamuk tedarik limanı haline geldi. Aşağıdaki tablo diğer ticari mallar arasında Fransa'nın pamuk ithalatının önemini göstermekte ve bu ticarete pamuğun büyük rolünü açıklamayı sağlamaktadır.<sup>147</sup> Dolayısıyla pamuğun 18. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte ipek ile tiftiğin yerini aldığı söylenebilir.

the French total imports from the Levant, whereas, it steadily increased thereafter in order to supply the French cotton industry which was larger than the English cotton industry.<sup>146</sup>

The port of İzmir alone supplied a large share of this cotton textile material for France, especially from about mid-eighteenth century on, becoming the major cotton supplying port among the Levantine *échelles*. The table below indicates the importance of cotton imports of France among the other merchandise and helps explain the major role of cotton in this trade.<sup>147</sup> Thus, cotton seems to be replacing silk and mohair in importance by the second half of the eighteenth century.

dolar cinsinden / in dollars			
Ana Kalemler / Principal Items	1700-1702 ort. / av.	1750-1754 ort. / av.	1785-1789 ort. / av.
Dokuma malzemeleri / Textile materials			
İpek / Silk	805.333	698.000	546.000
Pamuk / Cotton	509.333	1.894.666	4.264.000
Koyun Yünü / Sheep Wool	245.666	303.666	752.333
Tiftik İpliği / Mohair Yarn	213.000	611.666	479.000
Deve Tüyü / Camel Hair	45.666	304.666	340.333
Dokuma Ürünleri / Textile Products			
Safra / Galls	56.666	162.666	284.333
Safran / Saffron	11.000	83.333	168.000

## 2. İnek ve Manda Postu Ticareti

İnek ve manda postu ticaretinin hangi hacimde olduğunun bilinmemesine karşın, bu iki hayvandan elde edilen

## 2. The Trade in Cow and Buffalo Hides

Although it is not known how large the trade in cow and buffalo hides was, there is evidence that coarse leather taken from



ham derilerin farklı Türk şehirlerinden İzmir'e ulaştığına ve bir bölümünün Avrupa'ya ihraç edildiğine dair bulgular vardır.<sup>148</sup> Geldikleri yerler Rumeli'deki Edirne ile Tekirdağ ve hiç kuşkusuz Anadolu'ydu. Dahası, Edirne'den gelen ham manda derisi İzmir için iyi bir pazardı.<sup>149</sup> Tekirdağ'daki Osmanlı tüccarları manda derilerini İzmir'e gemiyle gönderirlerdi.<sup>150</sup> Edirne'nin 18. yüzyıldaki en önemli ticari kalemi olan manda derileri ise Meriç Nehri'nin sularını Ege Denizi'ne boşalttığı yerdeki Enez üzerinden İzmir'e ulaştırılırdı. Mallar Edirne'den Enez'e nehir kayıklarıyla, Enez'den İzmir'e sandallarla taşınırdı. Daha sonra ya İzmir'de kullanılırdı ya da Avrupa'ya ihraç edilirdi.<sup>151</sup>

### 3. Zeytinyağı Ticareti

Anadolu'nun batı kıyılarında epeyce zeytinyağı üretilirdi. İzmir Yarımadası, Çanakkale'ye kadar uzanan Ege kıyıları ve Midilli Adası zeytin ağaçları bakımından zengindi. Batılı ve Türk seyyahlar ta 17. yüzyılda buna dikkat çekmişlerdi.<sup>152</sup> Zeytin ve zeytinyağı sadece yemeklik ve sofralık olarak değil, sabun gibi yan ürünlerin imalatında da kullanılırdı. İzmir'de birçok sabun imalathanesi vardı.<sup>153</sup> Ege bölgesinde Fransa'ya zeytin ürünleri ihracatının en önemli merkezlerinden biri İzmir'di. İzmir'e 1739'da uğrayan Batılı bir seyyahın anlatımına göre, Fransızlar İzmir'den sabun imalatı ve dokuma sanayisi için zeytinyağı ithal ederlerdi.<sup>154</sup> Fransa'ya gidecek gemilere İzmir'in güneyindeki Sığacık, İzmir Körfezi kıyısındaki Urla, Midilli, Carivalle (?), Noosconisse'ye bağlı Noosconiffe (?) limanlarında ve İzmir'e yakın Ege kıyılarındaki başka limanlarda zeytinyağı yüklenirdi.<sup>155</sup>

these two animals arrived in İzmir from different Turkish towns and that some of these hides were exported to Europe.<sup>148</sup> They came to İzmir from Edirne and Tekirdağ in Rumelia, and no doubt also from Anatolia. Moreover, İzmir served as a good market for the coarse buffalo leather which came from Edirne.<sup>149</sup> Ottoman merchants in Tekirdağ sent coarse buffalo to İzmir by ship.<sup>150</sup> The buffalo hide was the most important commercial item of Edirne in the eighteenth century and was sent to İzmir by way of Enez, a town located at a place where the Maritza river empties into the Aegean sea. These leather hides were transported by river boats from Edirne to Enez. From Enez the merchandise was taken by boats to İzmir. The hides were then either used in İzmir or exported to Europe.<sup>151</sup>

### 3. Olive Oil Trade

The western coast of Anatolia produced much olive oil. The peninsula of İzmir, the coast of the Aegean sea extending up to the Dardanelles and the island of Mytilene (Midilli) were all rich in olive trees. Western and Turkish travelers point this out as far back as seventeenth century.<sup>152</sup> Olives and olive oil were not only used for eating and cooking purposes, but also in the manufacturing of by products such as soap. Many soap factories existed in İzmir.<sup>153</sup> İzmir was one of the most important centers in the Aegean Sea exportation of olive products to France. A western traveler, who visited İzmir in 1739, reported in his account that the French imported olive oil from İzmir for their soap manufacturing and textile industries.<sup>154</sup> Ships bound for France were loaded with olive oil in the ports of Siatgy (Sığacık, a port south of İzmir), Ourlac (Urla located on the coast of bay of İzmir), Merlin (Mytilene or Midilli), Carivalle (?), Noosconiffe of Noosconisse (?), and other ports located on the Aegean coast near İzmir.<sup>155</sup>

Zeytinyağı ihracatı yıllık zeytin hasadının hacminden, padişah nizamnamelerinden ve yerel Osmanlı yağ kethüdasının ekonomik çıkarlarından etkilendiği için düzensizdi. İstanbul'dan Midilli Adası'nın kadılarına ve idarecilerine 1712'de gönderilen bir ferman,<sup>156</sup> İzmir'deki Fransız tüccarların zeytinyağına ilişkin bütün resmî mevzuat gereklerini yerine getirdiklerini sanmalarından ve 800 kental zeytinyağını satın alıp Midilli Adası'ndaki depolarına koymalarından sonra bile son anda yeni engellerin ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Bu olayda İzmir Gümrük İdaresi Osmanlı yönetiminin sıkı denetim uyguladığı çok sayıdaki gıda kalemlerinden biri olduğu gerekçeyle zeytinyağının gemiye yüklenmesine izin vermeye yanaşmamıştı. Bunun üzerine Fransız işadamları padişahın kendi lehlerine müdahalede bulunmasını rica etmesi için İstanbul'daki sefire başvurdular. Ardından İzmir kadısına ve İzmir Gümrük İdaresi'ne bağlı Midilli yetkililerine bir ferman gönderildi. Bu fermanla yerel yetkililere Fransızların ellerindeki zeytinyağını yükleyip Fransa'ya doğru yola çıkmasına izin vermeleri emredilmekteydi. Osmanlı yönetiminin zeytinyağı gibi belli gıda maddelerine koyduğu kısıtlamalardan dolayı, yabancı tüccarlar çoğu kez bu ürünü satın alıp ihraç edememekteydi. Bunun bir sonucu olarak, İzmir'den Fransa'ya ihraç edilen zeytinyağı miktarı çoğu kez oldukça azdı. Örneğin, bazı yıllarda miktarın 4 ila 30 kental kadar düşük olması mümkündü.<sup>157</sup> Bu genellikle zeytinde kötü hasattan kaynaklanan yağ sıkıntısı yüzündendi.

Yerel yetkililerin keyfi ve kaprisli davranışları çoğu kez İzmir'deki Fransız zeytinyağı tüccarları için zeytindeki

The exportation of olive oil was irregular for it was influenced by the size of the crop grown each year, by regulation from the Sultan and by the economic interests of the local Ottoman commissioner for oil. A decree from İstanbul dispatched to the *Kadı*s and Administrators of the island of Mytilene in 1712,<sup>156</sup> shows that even after the French merchants of İzmir had thought they had fulfilled all the official regulations of olive oil and had purchased and stored eight hundred quintals of olive oil in their warehouses located in the island of Mytilene new obstacles could appear at the last moment. In this case the Customs Office at İzmir refused permission for loading and embarkation on the grounds that olive oil was one of many food items which were strictly controlled by the Ottoman government. The French businessmen then appealed to their ambassador in İstanbul to ask the Sultan to intervene on their behalf. Subsequently an Imperial Edict was sent to the officials of Mytilene, who were under the jurisdiction of the *Kadı* of İzmir and Customs Office of İzmir. This Edict commanded the local officials to permit the French to load their olive oil and depart for France. Due to the restrictions of the Ottoman government of certain food materials, such as olive oil, foreign merchants were often not able to purchase and export this product. As a result, the quantity of olive oil exported from İzmir to France was often quite small. For example during some years, the amount could be as low as 4 to 30 quintals.<sup>157</sup> This was usually due to the shortage of oil resulting from a poor yield in olives.

The arbitrary and capricious actions of local officials often created more of a problem for the French olive oil merchants in İzmir than periodical agricultural shortages

periyodik tarımsal sıkıntıların ötesinde bir sorun yaratırdı. İzmir'in zeytinyağı ticaretinin içyüzü 1720'de hazırlanan bir Fransız raporunda görülmektedir.<sup>158</sup> Zeytinyağı ticaretinde yerel fiyatları düzenleme ve belirleme hakkı en yüksek peyi sunanlara verilmek üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı zeytinyağı üretim yörelerindeki kişilere dağıtılırdı. Örneğin, İzmir'in yağ kethüdası kendi bölgesindeki zeytinyağı fiyatını belirler ve bu yağın İzmir çevresinden ihracatını denetlerdi; zeytinyağında kental başına üç kuruşluk bir vergi olan "bid'at"<sup>159</sup> gibi farklı vergileri koyma konusunda tek yetkiliydi. İzmir'deki bir yabancı tüccar bir yağ sevkiyatı yapmak istediğinde, niyetini yağ kethüdasına bildirmek ve yağ fiyatını ilgili makamlarla birlikte saptamak zorundaydı. Ayrıca yağ sevkiyatına ilişkin bu müzakerelerde yabancı tüccarın Osmanlı yağ yetkililerine yüksek peşin ödemeler ya da rüşvetler sunması beklenirdi. Ardından bu yetkililer daha önce kararlaştırılmış bir yere teslim etmek üzere yağı edinirdi. Ne var ki, Fransız tüccarlar ile yağ kethüdaları arasında bir anlaşmaya varılmasından ve yağ teslimatının Fransız tüccarlarca kabul edilmesinden sonra çoğu kez yaşanan bir durumla, yağ kethüdaları tacirlerin meblağı ödeme dışında makul bir alternatifinin olmadığını bildikleri için, fiyatı çok yükseltirlerdi. Bu paranın ödenmesine kadar da geminin limandan ayrılmasına izin verilmezdi.<sup>160</sup>

#### 4. Meşe Palamudu Ticareti

Meşe palamudu hayvan postlarını sepilemede kullanılırdı. Yabancı milletler, özellikle Venedikliler ve İngilizler İzmir'den, Küçük Asya'nın Ege kıyılarından, Kemer'den (Burhaniye) ve Midilli

of olives. Insights, into the olive oil trade of İzmir, are seen in a French report prepared in 1720.<sup>158</sup> The right to regulate and establish local prices in the olive oil trade were farmed out by the "Great Bedachi of Constantinople" or the Chief Commissioner of Olive Oil to individuals in different olive oil producing areas of the Ottoman Empire, who offered the highest bid for the position. For example, the Oil Commissioner (*Sous Fermiers* or *Yağ Kethüdası*) of İzmir set the price of olive oil for his territory, controlled the exportation of this oil from the İzmir area and had sole authority to levy different taxes, such as the *bid'at*,<sup>159</sup> which was a tax of three piasters per quintal on the olive oil. If any foreign merchant from İzmir desired to make a shipment of oil, he had to notify the Oil Commissioner about his intention and establish the price for the oil with them. Also, during these negotiations concerning his oil shipment, the foreign merchant was expected to offer large advance payments or bribes to the Ottoman oil officials. These officials then obtained the oil for delivery to a previously agreed upon place. However, what often happened was that after an agreement had been made between the French merchants and the Oil Commissioners and after the oil had been delivered and accepted by the Frenchmen, the Oil Commissioners would raise the price substantially, knowing that the traders had no reasonable alternative other than to pay the sum. The ship would not be permitted to leave the port until this money had been paid.<sup>160</sup>

#### 4. Valonia Trade

Valonia (Palamut پالاموت), the acorn of an oak tree, was used for tanning hides. Foreign nations, especially the Venetians and English were interested in buying the valonia from İzmir, the Aegean coast of Asia

Adası'ndan meşe palamudu satın almaya ilgi duyarlardı. İtalya meşe palamudunun sepilemede kullanıldığı yerlendendi. Venedikliler ve İngilizler<sup>162</sup> bu kalemin başta gelen müşterileriydi. Gemilerini Urla'da, Sığacık'ta ve İzmir'e yakın başka birkaç küçük limanda yüklerlerdi.<sup>163</sup>

Kutsal İttifak Savaşı sırasında Venediklilerin Osmanlı İmparatorluğu'yla ticaret yapmaları yasaklandı. Karlofça Barışından (1699) sonra Osmanlı yönetiminin izniyle Venedikliler Doğu Akdeniz'de ticarete yeniden başladılar. İzleyen dönemde Ege bölgesinden meşe palamudu ihracatına koyuldular. Örneğin, 1722'de Toli ya da Noli Gurdu [نلى غردو] adlı bir Venedik kaptanı İzmir'e bağlı Midilli ile Kemer'den<sup>164</sup> 3.000 kentali (kantar) aşkın meşe palamudu yükledi.

İngiliz tüccarlar satın aldıkları meşe palamudunu İzmir'deki depolarına koyarlardı. İstanbul'daki İngiliz sefirinin isteği üzerine, onlara Şubat 1687'de iki gemi yükü taşımaları için özel izin verildi.<sup>165</sup> İzin sevkiyatın iki gemi yükü meşe palamudunu aşmaması ve yüklerin doğrudan İngiltere'ye götürülmesi şartıyla sağlanmıştı.<sup>166</sup>

### 5. Tuz Ticareti

Osmanlı İmparatorluğu'nda üretilip ihraç edilen başka bir kalem tuzdu. Tuz elde etmenin iki yolu vardı. Birincisi deniz suyundan ya da tuzlu göllerden tuz çıkarmaktı; bu işlemde sığ çukurlara konan tuzlu suyun buharlaşmasıyla geride tuz tortuları kalırdı. Tuz elde etmenin ikinci yöntemi topraktan tuz çıkarmaktı.

İzmir'in yakınında tuzlalar vardı.<sup>167</sup> Tavernier'ye göre, 17. yüzyılda bu tuz madenleri İzmir'in yaklaşık bir buçuk mil kuzeyindeydi. Mosko (موتقو) adında İzmirli bir Yahudi tüccar İzmir'in

Minor, Kemer (Burhaniye), and the island of Mytilene. The large acorns of Valonia oak tree were used in Italy for tanning.<sup>161</sup> The Venetians and English<sup>162</sup> were the primary customers for this item. They loaded their ships at Vourla (Urla), Segigicek (Sığacık), and a few other small ports near İzmir.<sup>163</sup>

During the years of the *Sacra Liga* war, the Venetians were prohibited from trading with the Ottoman Empire. After the peace of Karlowitz in 1699, the Venetians resumed their trade in the Levant, with the permission of the Ottoman government. The Venetians exported valonia from the Aegean area from that time on. For example, in 1722, a Venetian captain by the name of Toli or Noli Gurdu (نلى غردو) loaded more than three thousand quintal (*kantar*) of valonia from Mytilene and Kemer<sup>164</sup> which were dependents of İzmir.

English merchants bought valonia and stocked it in their ware houses in İzmir. On the request of the English ambassador in İstanbul, special permission was granted for them to transport two ship loads in February, 1687.<sup>165</sup> This was done on the condition that the shipment should not exceed two ship loads of Valonia and that these loads should be taken directly to England.<sup>166</sup>

### 5. Salt Trade

Salt was another exported item which was produced in the Ottoman Empire. There were two ways of obtaining salt. The first was to extract salt from sea water or salt lakes by isolating the salt water in shallow pits where water would evaporate leaving deposits of salt. The second method of obtaining salt was to mine salt from the earth.

There were salt pits near İzmir.<sup>167</sup> Tavernier reported in the seventeenth century that salt pits existed approximately a mile and a half north of İzmir. Also, a Jewish merchant of İzmir by the name of Mosko (موتقو) purchased from the salt pits of

tuz madenlerinden satın aldığı büyük miktarda kaya tuzunu ileride satmak üzere İzmir'deki depolarına koyardı.<sup>168</sup> Bu tuz hiç kuşkusuz sadece bir sınai ihracat kalemi olarak değil, iç tüketimde de kullanılırdı.

## 6. Daha Az Önemli Diğer Ticari Kalemler

Daha önce anlatılanların yanı sıra, İzmir'den geçen başka bir dizi ticari kalem vardı. Batı Avrupa'ya satılan diğer iki ürün haşhaş ve mastikaydı.

Batı Anadolu'da yüksek kaliteli haşhaş üretilirdi. Haşhaşın elde edildiği bitki Bigadiç, Kırkağaç, Akhisar, Yerli, Uşak ve Afyonkarahisar şehirlerinin çevresinde büyük miktarda ekilirdi.<sup>169</sup> Avrupalı tüccarlar bu kalemi kimya ve tıp alanlarında ve muhtemelen müptelalar tarafından bir uyuşturucu olarak kullanılmak üzere ithal ederlerdi. Örneğin, hem İngiliz hem Fransız tüccarlar haşhaş satın alırlardı. Aşağıdaki çizelgede 1700-1740 arasında Fransa'ya İzmir'den ihraç edilen haşhaşın miktarı ve değeri verilmektedir.<sup>170</sup>

İzmir large quantities of salt which he stored in his warehouses located in İzmir for future resale.<sup>168</sup> This salt was no doubt used for domestic consumption as well as an industrial export item.

## 6. Other Less Important Trade Items

There were a number of other items for trade which passed through İzmir in addition to those already described. Two other products which were traded with western Europe were opium and mastic.

High quality opium was produced in western Anatolia. Opium was acquired from the *hashash* plant (poppy) which was planted in large quantities around the towns of Bigadiç, Kırkağaç, Akhisar, Yerli, Uşak, Afyon-Karahisar.<sup>169</sup> European merchants imported this item for use in the field of chemistry, medicine, and probably as a narcotic for addicts. For example, both English and French purchased the opium. The chart below lists the quantity and value of the opium exported to France from İzmir from the year 1700 to 1740.<sup>170</sup>

Yıl Years	Ağırlık Quantity	Fiyat Price	Toplam Değer Total Value
1700	200 livre	3 livre	200 dolar
1701	5.514 livre	3 livre 5 sol	5.980 dolar
1702	1.652 livre	3 livre 5 sol	1.789 dolar
1703	2.562 livre	4 livre 5 sol	3.629 dolar
1704	2.831 livre	4 livre 10 sol	4.246 dolar
1705	577 livre	4 livre	769 dolar
1706	-	-	-
1707	8.353 livre	5 livre	13.921 dolar
1708	14.556 livre	5 livre	24.260 dolar

Yıl Years	Ağırlık Quantity	Fiyat Price	Toplam Değer Total Value
1709	5.118 livre	4 livre 10 sol	7.677 dolar
1710	1.863 livre	3 livre 10 sol	21.73 dolar
1711	2.898 livre	3 livre	2.898 dolar
1712	144 livre	3 livre	144 dolar
1713	11.871 livre	3 livre 10 sol	13.849 dolar
1714	4.542 livre	3 livre	4.542 dolar
1715	-	-	-
1716	-	-	-
1717	146 livre	2 livre	97 dolar
1718	636 livre	4 livre	848 dolar
1719	300 livre	6 livre	600 dolar
1720	2.624 livre	15 livre	13.120 dolar
1721	-	-	-
1722	-	-	-
1723	869 livre	10 livre	2.896 dolar
1724	3.988 livre	3 livre	3.988 dolar
1725	2.333 livre	7 livre	5.443 dolar
1726	904 livre	6 livre	1.808 dolar
1727	2.673 livre	6 livre	5.346 dolar
1728	1.866 livre	5 livre 10 sol	3.421 dolar
1729	964 livre	5 livre	1.606 dolar
1730	-	-	-
1731	-	-	-
1732	708 livre	6 livre	1.416 dolar
1733	1.718 livre	6 livre 10 sol	3.722 dolar
1734	798 livre	6 livre	1.592 dolar
1735	-	-	-
1736	932 livre	7 livre	2.174 dolar
1737	1.206 livre	6 livre	2.412 dolar
1738	1.845 livre	7 livre 10 sol	4.612 dolar
1739	2.620 livre	7 livre	6.550 dolar
1740	482 livre	7 livre 10 sol	1.205 dolar



Yukarıdaki çizelgeden görülebileceği üzere, İzmir'den Fransa'ya haşhaş ihracatının hacmi diğer ticari kalemlere kıyasla büyük sayılmazdı. Ayrıca bu ihracat kaleminin miktarında, livre başına fiyatında ve toplam değerinde yıldan yıla epeyce dalgalanma vardı. Örneğin, Fransa'ya ithal edilen haşhaşın miktarı 144 livre gibi düşük ve 14.556 livre gibi yüksek seviyeler arasındaydı; toplam değer dağılımı 97 dolardan 24.260 dolara kadar varmaktaydı. Ağırlık birimi livre başına fiyat ise 2 ila 15 livre arasındaydı.

İzmir üzerinden Batı Avrupa ülkelerine ihraç edilen başka bir ürün mastikaydı. Sakız Adası'ndaki mastika ağaçlarından elde edilen sakıza benzer bu madde her yıl Mayıs ve Haziran aylarında toplanırdı.<sup>171</sup> Fransız seyyah Tavernier'ye göre, Osmanlı padişahı mastika ticaretini tekel altına almıştı. Mastikanın bir kısmı padişahın haremdeki kadınlarca ağız sağlığı amacıyla kullanılırdı.<sup>172</sup> Az miktardaki bir kısmı ise İngiliz ve Fransız tüccarlarca satın alınırdı.<sup>173</sup>

Buğday, incir, kuşüzümü ve pirinç gibi diğer birkaç kalemin ihracatında padişahın özel izni şarttı. İngiliz tüccarlar bu gıda kalemlerini küçük miktarda bile ithal etmek için izin almak zorundaydı. Osmanlı yönetimi Ekim 1699 tarihli bir fermanla sadece 5.000 kile<sup>174</sup> buğdayın İngiltere'ye ihraç edilmesine izin vermişti; böyle izinler ancak buğday arzının bol olduğu yıllarda geçerliydi.<sup>175</sup> İzmir'den Avrupa'ya ihraç edilecek kuşüzümü<sup>176</sup> ve incir 1697 tarihli önceki bir fermanla İngiliz hükümdarının mutfaklarında ihtiyaç duyulan miktarla sınırlandırılmıştı.<sup>177</sup> İngiltere'ye pirinç ithalatı için de padişah izni alınmalıydı. Bu izin ancak pirinç hasadı bol olduğunda verilirdi,

As can be seen from the chart above, the volume of the export trade in opium from İzmir to France was not large in comparison to other trade items. Also the quantity, the price per livre, and the total value of this export item fluctuated considerably from year to year. For example, the amount of opium imported into France fluctuated from a low of 144 livres to a high of 14,556 livres (weight) and the total value had a spread of 97 dollars to 24,260 dollars. The per livre (weight) ranged from 2 to 15 livres.

Mastic was another product which was exported through İzmir to western European countries. Mastic, a gum like substance produced by mastic trees on the island of Chios (*Sakız* in Turkish) was harvested in May and June every year.<sup>171</sup> According to Tavernier, a French traveler, the Ottoman Sultan monopolized the mastic trade. Some of the mastic was used by the women of the Sultan's *Harem* as a substance for oral hygienic purposes.<sup>172</sup> Some of the mastic was also bought by the English and French in small quantities.<sup>173</sup>

Several other items such as wheat, figs, currants, and rice required special permission from the Sultan for exportation. The English had to obtain permission to import even small quantities of these food items. Only 5,000 *kile*<sup>174</sup> of wheat were permitted by the Ottoman government, in a decree of October, 1699, to be exported to England and only during those years when the supply of wheat was plentiful.<sup>175</sup> The quantity of currants<sup>176</sup> and figs for exportation to Europe from İzmir was limited by an earlier edict dated 1697 to that amount needed by the kitchens of the English monarch.<sup>177</sup> Also, the importation of rice into England required the permission of the Sultan. It was permitted only when the rice harvest

üstelik yılda sadece bir kez olmak ve 2.000 kileyi aşmamak üzere.<sup>178</sup> Mayıs 1699'da İngiltere'ye verilen bu taviz büyük olasılıkla Bâb-ı Âli nezdindeki İngiliz sefiri William Paget'ın Kutsal İttifak üyesi devletler ile Osmanlı padişahının uzlaşmasını sağlayan bir aracı olarak oynadığı rolden dolayıydı. İncir ve kuşüzümü edinme hakkı savaşın son yıllarında tanındı; buğday ve pirinç ithal etme izni ise 26 Ocak 1699'da Karlofça Barışı'nın imzalanmasından kısa bir süre sonra verildi.

## C. İTHALAT

### IMPORT TRADE

#### Giriş

Avrupa'dan İzmir yoluyla Osmanlı İmparatorluğu'na gelen ürünlerde Osmanlı İmparatorluğu'ndan Avrupa'ya giden ürünlerdeki kadar büyük bir çeşitlilik yoktu. İngiltere, Fransa, Felemenk ve İtalyan kent-devletleri İzmir'e büyük miktarda dokuma ürünleri ihraç ederlerdi. Dokumalar ağırlıklı olarak yünlü kumaştı.<sup>179</sup> İthal ürünler arasında kalay, kurşun, kahve, duvar saati gibi lüks kalemler, cam ve seramik işleri, gümüş parçalar, altın kol saatleri ve başka mal kalemleri yer alırdı.<sup>180</sup> Seramik ve züccaciye, kurşun, kalay ve demir gibi metaller, eyer ve eldiven gibi mamul deri ürünleri, rafine şeker, damıtılmış sıvılar, gümüş ve altın kol saati gibi lüks kalemler, baskı işleri, resim çerçeveleri, duvar saatleri, peruk, mühimmat, ahşap ve yünlü kumaş İngiliz tüccarlarca Osmanlı İmparatorluğu'na sevk edilirdi. Fransa'dan İzmir'e

was plentiful and then only once a year in an amount of no more than a 2,000 *kile*.<sup>178</sup> This permit was offered in May 1699. Possibly these concessions were given to England as a result of the role played by the English ambassador to the Porte, Sir William Paget, as a mediator between the members of the *Sacra Liga* and the Ottoman Sultan during the *Sacra Liga* war. The right to obtain figs and currants took place during the later years of the war and permission to import wheat and rice was given soon after the signing of the Peace of Karlowitz on January 26, 1699.

#### Introduction:

There was not a great a diversity of products coming into the Ottoman Empire from Europe by way of İzmir as there was leaving the Empire for Europe. The English, French, and Dutch, and the Italian city states exported textile products to İzmir in large quantities. These products consisted primarily of woolen cloth. <sup>179</sup> Tin, lead, coffee, luxury items such as clocks, glass and earthenware, silver pieces, gold watches and other items. <sup>180</sup> Earthenware, and glassware, metals such as lead, tin, iron, finished leather products such as saddles, gloves, refined sugar, distilled liquids, luxury items such silver and gold watches, printing, picture frames, clocks, wigs, munitions, spices and woolen cloth were shipped by the English to the Ottoman Empire. The products imported into İzmir from France were woolen cloth, hats, paper products,

ithal edilen ürünler yünlü kumaş, şapka, k ağıt ürünleri, kahve, baharat, ahşap ürünleri ve şekerdi.

Avrupa ve Osmanlı tüccarları genellikle alışverişlerini takas sistemiyle yürütürlerdi. Avrupalıların ara sıra Osmanlı tüccarlarından peşin parayla mal satın almalarına karşın, alışverişte takas yöntemi İzmir'in ekonomisi için vazgeçilmezdi.<sup>181</sup> Osmanlı t ccarlarınca edinilen Avrupa ithal ürünlerinin büyük bir kısmı karadan kervanla gönderilirdi.

İzmir  zerinden İngiliz ve Felemenk ticareti 17. yüzyılda<sup>182</sup> hızla arttı ve hacim itibariyle İzmir  zerinden Fransız ticaretinden bir hayli fazlaydı. Bu durum kısmen İngiliz ve Felemenk gemilerinin Fransız gemilerine kıyasla   kat kargo taşıyabilmelerindendi. Ayrıca Fransız gemileri çok daha yüksek sayıda mürettebat gerektiren yapıdaydı.<sup>183</sup> Fransız tekneleri daha ufaktı ve ticari maldan ziyade yolcu taşımaya uygun tasarımıdaydı. Bu sebeplerden dolayı Fransızlara kıyasla İngilizler ve Felemenkiler daha uzak mesafelere daha fazla ve daha ucuza mal taşıyabilecek durumdaydı.

XIV. Louis'nin ekonomik bakanı Colbert'in Fransız Doğu Akdeniz Kumpanyası'nı kurmasından kısa bir süre sonra, Fransız tacirler Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz ve Felemenkli tacirlere kafa tuttular. Devlet kontrolündeki Fransız ticareti 1740'a doğru İngiliz ticaret kumpanyasını Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ayrıcalıklı konumundan edip yerine geçti. Aşağıdaki başlıklar altında bunun nasıl gerçekleştiği incelenenektir.

## I. İngiliz Kumaş Ticareti

Y nl  kumaşlar<sup>184</sup> İngiltere'nin 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na

coffee, spices, wood products, sugar.

The European and Ottoman merchants usually exchanged their products through the barter system. Although the Europeans occasionally bought goods from the Ottoman merchants for cash, the barter method of exchange was indispensable to the economy of İzmir.<sup>181</sup> The largest part of the European imports obtained by the Ottoman merchants was sent inland by caravan.

English and Dutch trade through İzmir increased rapidly during the seventeenth century<sup>182</sup> and its volume was considerably larger than the volume of French trade through İzmir. This was in part true because English and Dutch ships could carry three times more cargo than French ships. Also the French ships required a much larger crew to man them.<sup>183</sup> French vessels were smaller and were designed more to accommodate passengers than merchandise. For these reasons, the English and Dutch were able to transport more goods more cheaply over longer distances than the French.

Shortly after the founding of the French Levant Company by Colbert, the Economic Minister of Louis XIV, the French challenged the English and the Dutch traders in the Ottoman Empire. By 1740, state controlled French trade had replaced the English trading company as a favored commercial state in the Ottoman Empire. The purpose of the following sections will be to examine how this came about.

## I. English Cloth Trade

Woolen clothing<sup>184</sup> was the main product exported by England to the Ottoman

ihraç ettiği ana üründü.<sup>185</sup> Aslında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yünlülerin çoğu İngiltere'den gelirdi.<sup>186</sup> Ralph Davis'e göre, "İzmir büyük ölçüde İran'la ticaret için Londra işi ve daha ucuz Mezzo-Londra işi kumaşları alıp satarıdı."<sup>187</sup> Ancak bu yazar Anadolu'da İngiliz kumaşının kullanıldığından söz etmez. Anadolu'da yaşayan Türk orta sınıfı İngiliz kumaşından elbiseler giyebilecek maddi güçteydi. Evliya Çelebi'nin gözlemlerine göre, 17. yüzyılın ortalarında Sivas ile Kayseri'de insanlar "Londra çuhası" giymekteydi.<sup>188</sup> İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası 1666-1671 arasında Türkiye'ye yünlü kumaşlardan 82.032 parça çuha<sup>189</sup> ve 746 parça perpetuana,<sup>190</sup> ihraç etti. Türkiye'ye gönderilen kumaşın miktarı 1672-1677 arasında arttı; 120.451 parça çuha ve 2.156 parça perpetuana satıldı. Türkiye'ye ihraç edilen çuha 1678-1683 arasında 117.914, perpetuana ise 6.222 parçaydı. Fransa'yla savaştan dolayı iki yıllık bir kesintinin olduğu 1684-1690 döneminde İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası 105.256 parça çuha ve 4.098 parça perpetuana ihraç etti. Savaş yılları olan 1691-1695 arasında Osmanlı İmparatorluğu'na hiç kumaş ithal edilmedi.<sup>191</sup> İngiltere'den Türkiye'ye 1695'te 17.358 parça çuha ve 762 parça perpetuana ihraç edildi. Sonraki iki yılda savaşa rağmen Doğu Akdeniz'e biraz kumaş ithalatı yapıldı. Bir örnek vermek gerekirse, 1696'da Türkiye'ye sevkedilen çuha 9.327 parçadan ibaret kaldı. Ertesi yıl 6.660 çuha ve 378 perpetuana gönderildi. Kumaş ihracatı 1697 barış antlaşmasının hemen ardından hızla yükseldi. Aşağıdaki tablo bu olguyu yansıtır.<sup>192</sup>

Empire during the seventeenth century. 185 In fact most of the woolens in the Ottoman Empire came from England. 186 In Ralph Davis' view "İzmir handled Londra and the cheaper Mezzo-Londrines, largely for the trade with Persia." 187 However, he does not mention the use of English cloth in Anatolia. The Turkish middle class living in Anatolia could afford to wear these English cloth. In the midseventeenth century, according to Evliya Çelebi's observations, in Sivas and Kayseri people wore "*Londra Cuhasi*." 188 From 1666 to 1671, 82,032 broad cloth<sup>189</sup> woolens and 746 perpetts,<sup>190</sup> a kind of wool cloth were exported to Türkiye by the English Levant Company. In years of 1672-1677, there was an increase in the quantity of cloth sent to Türkiye; 120,451 broad cloths and 2,156 perpetts were sold there. The years 1678 until 1683 saw 117,914 broad cloths and 6,222 perpetts exported to Türkiye. In the Period, 1684 until 1690, the English Levant Company exported 105,256 broad cloth and 4,098 perpetts, even though, there was a two year interruption due to the war against France. From the war years of 1691 until 1695, there were no cloth imports received in the Ottoman Empire.<sup>191</sup> In the year 1695, 17,358 cloth and 762 perpetts were exported from England to Türkiye. In the following two years there was some importation of cloth to the Levant in spite of the war. To illustrate, in 1696 only broad cloths were shipped to Türkiye and then only 9,327 pieces. And 6,660 broad cloths and 378 perpetts were sent in 1697. Immediately following the peace treaty of 1697, cloth exportation sharply increased. The table following illustrates this fact.<sup>192</sup>

1698	14.485 çuha / broad cloths	707 perpetuana / perperetts
1699	20.659 çuha / broad cloths	1.459 perpetuana / perperetts
1700	20.476 çuha / broad cloths	3.363 perpetuana / perperetts
1701	21.905 çuha / broad cloths	4.908 perpetuana / perperetts
1702	21.000 çuha / broad cloths	4.000 perpetuana / perperetts

Osmanlı İmparatorluğu'na 1672'den sonra nakledilen yünülerin miktarındaki büyük artış çoğunlukla İngiliz tüccarların Osmanlı tüccarlarına sunduğu bir kredi sisteminin sona ermesiyle ve eskisinden üstün kalitede daha büyük kumaş parçalarının imal edilmesiyle açıklanır.<sup>193</sup>

Başka bir İngiliz anlatımı Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın 1695 Noeli'nden 1705 Noeli'ne kadar 148.789 parça kumaş, yani yılda ortalama 14.878 parça kumaş ihraç ettiğini gösterir.<sup>194</sup> Sonraki yedi yılda (1705-1712) Türkiye'ye yıllık 17.464 parçalık ortalama 122.253 parça kumaş ihraç edildi. Doğu Akdeniz'e 1712-1717 arasında 80.268 parça yünü kumaş gönderilmesiyle yıllık ortalama 16.053 parçayı buldu.<sup>195</sup> Aşağıdaki tablo rakamları göstermektedir. İngiliz belgesinde kumaş çeşidi belirtilmemiş olsa da, hiç kuşkusuz büyük kısmı çuha kumaşı.

The large increase in the quantity of woolens transported to the Ottoman Empire after 1672 is accounted for in large part by the ending of a credit system extended by the English merchants to the Ottoman merchants and the manufacturing of larger pieces of cloth of better quality than previously.<sup>193</sup>

Another English account indicates that the Levant Company exported 148,789 cloths from Christmas of 1695 to Christmas of 1705, which averages 14,878 cloths a year.<sup>194</sup> In the following seven years from 1705 to 1712, 122,253 cloths were exported to Türkiye producing an average of 17,464 cloth per year. And 80,268 woolens were sent to the Levant from 1712 to 1717 thereby averaging 16,053 pieces a year.<sup>195</sup> The following table shows the figures. The type of cloth is not specified in the English document, but no doubt the bulk of the cloth was of broad cloth.

Dönem Period	Yıllık Ortalama Annual Average	Toplam Kumaş Total Cloth
1695-1705	14.878	148.789 (çuha) kumaş / (broad) cloth
1705-1712	17.464	122.253 (çuha) kuma / (broad) cloths
1712-1717	16.053	80.268 (çuha) kumaş / (broad) cloth

Ne var ki, İzmir'deki bir İngiliz tüccarın Londra'ya raporda, İzmir'de İngiliz

However, a report sent to London by an English merchants in İzmir argued that

yünlü ticaretinin 1710'da düşüş içinde olduğu ve İngiliz tüccarların "Marsilya'nın yakınlığı sayesinde Fransızların Türkiye'ye ticari mallarını sağlamada büyük avantajlara sahip olması"ndan yakındığı ileri sürülür.<sup>196</sup> Aynı mektupta İngiliz kumaşına talebin yaklaşık on iki aydır "tamamen yok olduğu" belirtilir. Bu ifadeler İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nı telaşa düşürdü.<sup>197</sup> Görünüşe bakılırsa Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. yüzyılın başlarında İngiliz yünlülerinin satılmasına karşın, İzmir'deki ticaretin kendisi Fransız rekabetiyle ciddi biçimde sarsılmış durumdaydı.

Kuruluşundan beri İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın benimsediği usul, üyelerinin ticari faaliyetlerine olabildiğince az karışmaktı. Ancak gemilere mal yükleme tarzını ve gemilerin ayrılış-varış takvimini denetlemenin gerekli olduğu kanısına vardı.<sup>198</sup> Kumpanya yöneticilerine göre, kısıtlanmasız sevkiyat Doğu Akdeniz pazarlarının İngiliz mallarıyla aşırı dolmasına, bu da sert rekabete ve kârların düşmesine yol açmıştı.<sup>199</sup> Doğu Akdeniz pazarlarına gönderilen ürünlerin arzını denetim altında tutmanın en iyi yolu, bu malların sevkiyatını kısıtlamak ve böylece tüccarlar ile kumpanyaya daha yüksek kârlar sağlamaktı. Bu hedefe ise 1718'de olduğu gibi, Doğu Akdeniz'e giden bütün gemilerin Temmuz ayında yola çıkıp sonbaharda dönmelerini zorunlu kılma türünden tedbirlerle ulaşılabildi.<sup>200</sup> Doğu Akdeniz Kumpanyası Osmanlı İmparatorluğu'na giden ticari gemiler üzerinde böyle bir yöntemle denetim kurarken, kumpanya mevzuatını atlatmaya çalışan tüccar üyelere katı cezalar biçerek konumunu korudu. Sözgelimi, kumpanya kurallarından kaçmaya ya da

in 1710, the English trade in woollens in İzmir was in a state of decay and that the English merchants in this city complain about "the vast advantages the French have in supplying their commodity to Türkiye by nearness of Marseille".<sup>196</sup> The English merchants of İzmir reported in the same letter that the demand for English cloth had been "entirely lost" for about twelve months. These statements alarmed the English Levant Company.<sup>197</sup> It seems that although English woollens were selling in the Ottoman Empire during the early eighteen century the trade in İzmir itself was being seriously undercut by French competition.

Since the founding of the English Levant Company, it had been its practice to interfere as little as possible with the business activities of its membership. The Company, however, did feel it necessary to control the manner of loading ships and the scheduling of the departure and arrival of ships.<sup>198</sup> They argued that shipping without any restrictions resulted in overloading Levantine markets with English goods, which produced fierce competition and low profits.<sup>199</sup> They felt that the supply of products sent to the Levantine markets could best be controlled by restraining the shipping of these goods and thereby bring about greater profits for the merchants and the company. This could be done through such acts, as requiring that all ships sailing to the Levant depart in July and return in the Fall, as was the case in 1718.<sup>200</sup> Through a method such as this, the Levant Company obtained control over commercial shipping to the Ottoman Empire and protected its position by imposing stiff penalties on those merchant members who tried to circumvent the company's regulations. For instance, a fine of twenty percent of the market value



bunları aşmaya çalışan İngiliz işadamlarına yünlülerin piyasa değerinin yüzde 20'si, altın ile gümüşün piyasa değerinin yüzde 10'u oranında bir para cezası getirildi.<sup>201</sup> Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın Doğu Akdeniz'le ticarete müdahalesi Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz mallarının miktarını düşürerek, hem üyelerin hem kumpanyanın kârların artırmaya yönelikti. Garip bir cilveyle, bu denetim yolları mevcut kârları artırmak yerine, Fransız ve Felemenkli tüccarların Doğu Akdeniz pazarına sızmalarına fırsat verdi,<sup>202</sup> hem de İngiliz tüccarları ve İstanbul ile İzmir'deki konsolosları kumpanyanın ticaretini bu iki ülkeye mensup tüccarlara kaptırmasından yakınmaya yöneltecek ölçüde.<sup>203</sup> İleri sürdükleri bir başka sav Felemenkli ve Fransız tüccarların başarıyla rekabet edecekleri korkusuyla, 1718'de stoklarında bulunan az miktarda yünlüleri yüksek fiyatlardan satamadıkları,<sup>204</sup> rekabetle belirlenen piyasa fiyatlarından sattıklarında ise sadece küçük bir kâr elde edecekleriydi.<sup>205</sup> Doğu Akdeniz Kumpanyası sonraki iki yılda Osmanlı İmparatorluğu'na daha büyük miktarda yünlü kumaş ihraç ederek durumu düzeltmeye çalıştı. Ne var ki, 1721-1743 arasında Doğu Akdeniz'e İngiliz ihracatının hacmi epeyce dalgalandı.<sup>206</sup> İngiliz yünlü kumaş miktarı 1743'ten sonra azalırken, Fransız yünlüleri hatırı sayılır düzeyde arttı.<sup>207</sup> Burada verilen çizelge 1718-1743 arasında Türkiye'ye İngiliz kumaş ihracatını göstermektedir.<sup>208</sup>

of woollens and ten percent of the market value of gold and silver was placed on those English businessmen who tried to avoid or by pass the company's rules.<sup>201</sup> This interference of the Levant Company in the trade with the Levant was designed to increase profits for both the members and the Company by decreasing the quantity of English goods in the Ottoman Empire. Ironically, instead of increasing profits, these controls permitted the French and Dutch to penetrate the Levantine market<sup>202</sup> to the extent that the English merchants and consuls in İstanbul and İzmir complained to the company about losing trade to the merchants from these two countries.<sup>203</sup> Also, they argued that they could not sell the small amount of woollens they had in stock in 1718 at high prices for fear that the Dutch and French could successfully compete with them<sup>204</sup> and that on the other hand the small quantity of woollens in hand would produce only a small profit when sold at competitive market prices.<sup>205</sup> The Levant Company tried to remedy this situation by exporting a larger amount of woollens to the Ottoman Empire during the next two years. However, between 1721 and 1743, the volume of the English export trade to the Levant fluctuated considerably.<sup>206</sup> After 1743, the quantity of woollen cloth decreased, whereas the French woollens increased considerably.<sup>207</sup> The chart given here indicates the English cloth exportation to Türkiye between the years 1718-1743.<sup>208</sup>

Yıl Year	Uzun Kumaş Long cloth in pieces	Kısa Kumaş Short cloth
1718	771	206
1719	20.885	2.191
1720	24.215-1/2	2.761
1721	8.325	1.229

Yıl Year	Uzun Kumaş Long cloth in pieces	Kısa Kumaş Short cloth
1722	17.241-1/2	1.826
1723	8.686	2.364
1724	13.179-1/2	1.936
1725	17.349-1/2	1.902
1726	16.832-5/6	2.594-1/2
1727	3-1/2	-
1728	12.306	1.871
1729	11.991-2/3	1.090
1730	10.665-2/3	1.459
1731	13.771-1/2	1.816
1732	15.091-1/2	1.440-1/2
1733	12.036-1/2	2.008-2/3
1734	4.776-1/3	500
1735	18.946-1/2	3.150
1736	8.368	1.485
1737	11.463	2.182
1738	21.574-1/2	1.664
1739	1.991-2/3	660
1740	8.254-1/2	1.680-1/2
1741	3.910-2/3	583
1742	5.168	2.222
1743	12.100-7/12	1.750-1/2

Doğu Akdeniz'e İngiliz çuhası ihracatını gösteren aşağıdaki grafik, yukarıda verilen tablonun yanı sıra daha önce 1699-1743 arası için verilen tablolara dayalıdır. İngiltere'nin bu kumaş ihracatının hangi oranda İzmir limanı üzerinden Anadolu ile İran'a gittiğini saptamaya elvermediği gibi, genelde Doğu Akdeniz'e İngiliz çuha ihracatını göstermektedir. Ayrıca 1699-1743 arasında Doğu Akdeniz'e gönderilen İngiliz ihraç ürünlerinin başında gelen bu kalemin ihracatında genel olarak yaklaşık yüzde 50'lik bir azalmayı ortaya koymaktadır.

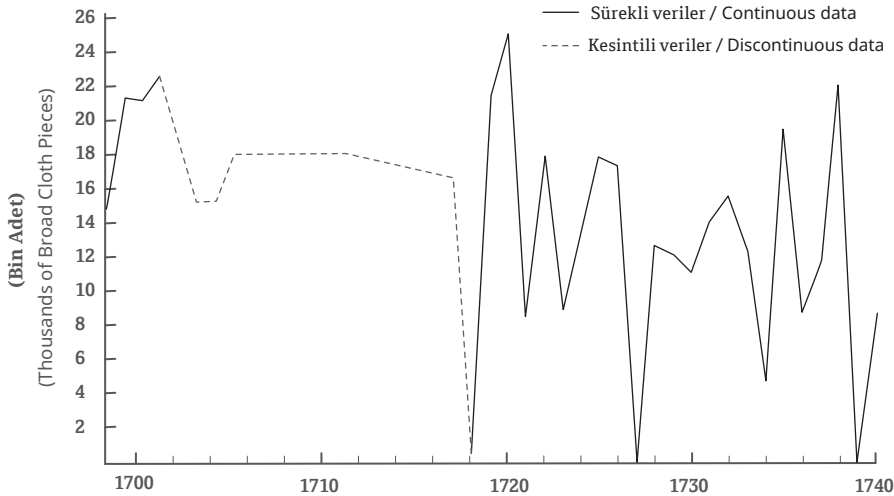
The following graph, showing the exports of English broad cloth to the Levant, is based on the table given above, as well as, the ones presented previously covering the years from 1699 to 1743. Although the graph does not determine what percentage of this cloth exportation of England went into Anatolia and Persia through the port of İzmir, it indicates only the exportation of English broad cloth to the Levant in general. The graph also presents an approximately 50 percent decrease overall in the exportation of this item which was the major English export into the Levant from 1699 to 1743.

Grafiğe yakından ve dikkatle bakıldığında, Doğu Akdeniz'e İngiliz kumaş ihracatının 18. yüzyılın başlarında gayet yüksek olduğu görülür. Noktalı çizgiler İngiltere'nin ortalama kumaş ihracatını gösterir. Kumaş ihracatı İspanyol Veraset Savaşı'nın başında (1702) azaldı; ardından savaşın sonuna kadar (ortalama olarak) yılda 17.000 parça kumaşla aynı seviyede kaldı. Bu kalemin ihracatı daha önce metinde açıklanan sebeplerle 1718'de önemli bir düşüş yaşadı. Başta gelen sebep İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın Doğu Akdeniz ticaretine kısıtlamalar koymasındı. Sonraki iki yılda ihracat patlamaları bir yılda 24.000 parça kumaş kadar yüksek bir düzeye vardı. Grafik 1720'den sonra çok düzensiz görünür. Osmanlı İmparatorluğu'na 1727'de hiç kumaş ihraç edilmedi. O yıl İngiliz kumaş ihracatındaki aksaklığın tam sebebini bilmiyoruz. Kumaş ihracatı 1739'da da son derece düşüktü.

If one views the graph closely and carefully, one finds that English cloth exports to the Levant were quite high in the early years of the eighteenth century. Dotted lines indicate the average cloth exports of England. At the beginning of the Spanish War of Succession (1702), the cloth export was decreased, then remained the same (in average) at the level of 17,000 cloth per year until the end of the war. The year 1718 represents a significant fall in the exportation of this item for the reasons explained previously in the text. The major reason being the restriction put on the Levant trade by the English Levant Company. The exportation booms in the following two years were, as high as, 24,000 cloth a year. After the year 1720, the graph looks very irregular. In 1727, there was no cloth exportation to the Ottoman Empire at all. We do not know, however, the exact reason for the failure of the English cloth exports in that year, and in the year 1739 the exportation of the cloth was extremely low.

**[Görsel 8] İngilizlerin Doğu Akdeniz'e Çuha İhracatı, 1698-1740**

**[Figure 8] English Exportation of Broad Cloth to the Levant, 1698-1740**



Görünüşe bakılırsa Doğu Akdeniz'e kumaş ihracatı açısından Fransızlar Doğu Akdeniz pazarlarında İngilizlerle rekabette başarılıydı ve en azından bu durum İngiliz kumaş ihracatında hatırı sayılır bir dalgalanmaya yol açmış gibidir. Ne yazık ki, elimizde Osmanlı İmparatorluğu'na yıllık Fransız kumaş ihracatını gösteren kesin ve sürekli rakamlar olmadığı için, ikisi arasında bir karşılaştırmayı fiilen yapabilecek durumda değiliz.

## II. Fransız Kumaş Ticareti

Fransızlar 18. yüzyıla kadar Doğu Akdeniz'deki İngiliz ticaretine ciddi rakip olamamakla birlikte, 17. yüzyılın ikinci yarısında bu boy ölçüşmenin temelini atmışlardı. Bu arada 17. yüzyılın sonlarındaki ve 18. yüzyılın başlarındaki askerî ve siyasal olaylar da Doğu Akdeniz ticaretinde Fransız konumunun güçlenmesine, İngiliz konumunun ise zayıflamasına katkıda bulundu. Daha 1718'de İngilizler Doğu Akdeniz'e Avrupa ihracatı üzerindeki fiili tekellerine yönelik Fransız tehdidinden endişe duymaya başladılar. Fransızların Doğu Akdeniz'e kumaş ihracatı 1720'lerin sonlarında ve 1730'larda epeyce arttı; 1750'lerden daha iyi ve düzenli bir ilerleme seyri kazandı.<sup>209</sup> Doğu Akdeniz'deki Fransız tacirler daha 1740'a varıldığında İngiliz rakiplerine açık seçik üstünlük sağlamışlardı.

XIV. Louis'nin 1661'de göreve gelen maliye bakanı Jean Baptiste Colbert (1619-1683) Doğu Akdeniz ticareti ve pazarları için İngiliz ve Felemenkli tüccarlarla kapışmak üzere 1666'da Fransız Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın kurulmasına önayak oldu. Bu kumpanyanın yapısında başarılı İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası modeli

It seems that, as far as, the cloth exports into the Levant was concerned, the French were successful in their competition against the English in the Levantine markets and this fact at least seems to have effected a considerable fluctuation in the English cloth exports. Unfortunately, we do not have the exact and continuous figures showing the yearly French cloth exports into the Ottoman Empire, thus the comparison between the two can not effectively be made.

## II. French Cloth Trade

Although the French had not been serious competitors to English trade in the Levant until the eighteenth century, they had laid the foundation for this challenge during the second half of the seventeenth century. Military and political events of the late seventeenth century and early eighteenth century also contributed to strengthening the French and weakening the English trading positions in the Levant. As early as, 1718 the English were becoming concerned about the French threat to their virtual monopoly of the European export trade to the Levant. French exports of cloth to the Levant increased considerably in the late 1720's and 1730's. After 1750's, its exportation presented a better and steady progress.<sup>209</sup> By 1740 French Levantine traders had clearly triumphed over their English rivals.

Jean Baptiste Colbert (1619-1683), the finance minister of Louis XIV, who had assumed his position in 1661, initiated the creation of the French Levant Company in 1666 to challenge the English and Dutch for the Levantine trade and markets. This company was modelled after the successful English Levant Company.<sup>210</sup> Colbert,

esas alındı.<sup>210</sup> Colbert Güney Fransa'daki Languedoc, Douphine ve Provence'ı yeni Fransız dokuma imalat sektörünün merkezi olarak belirledi.<sup>211</sup> Fransız dokumaları ağırlıklı olarak İspanyol yününden yapıldı; dokunan kumaşlarda İspanyol yünü en az üçte iki oranındayken, yine Güney Fransa'daki Narbonne'dan gelen halis Fransız yünü üçte bir oranında kullanıldı.<sup>212</sup> Her kumaş parçası için beş livrelük devlet sübvansiyonu ödendi.<sup>213</sup> Çeşitli "kraliyet imalathaneleri" kamu hazinesince desteklendi. Bu kamusal "teşvik ve yardım"ın<sup>214</sup> yanı sıra, Fransız gemi taşımacılığı sektörü de Fransız hükümetinden yoğun destek gördü. Marsilya'dan Doğu Akdeniz'e büyük miktarda kargonun taşınabilmesi için, eski yolcu gemilerinin yerini alacak yeni gemiler tasarlanıp inşa edildi. Sonraki yüzyılda Fransız ihracatının asıl yönelimi Doğu Akdeniz bölgesi, esas hedef de Osmanlı İmparatorluğu içindeki ticarete İngilizlerin yerine geçmek olacaktı.<sup>215</sup>

Fransız Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın İngiliz dengi karşısında yararlandığı başka avantajlar da vardı. Fransız kumaş sanayisinin Güney Fransa'da kurulmasından dolayı Marsilya ana çıkış noktasıydı; bu da Fransız ticaret gemilerinin varış yerlerine ulaşmak için İngiliz ticaret gemilerine kıyasla daha kısa bir yol almalarını sağladı.<sup>216</sup> En önemlisi de Fransızlar yünlü kumaşları İngiliz rakiplerine nazaran daha ucuza üretebildiler. Böylece Fransız ürünleri Osmanlı İmparatorluğu'nda İngiliz mallarına göre daha düşük bir fiyattan satılabildi.<sup>217</sup> Fransızlar ayrıca İngilizlerin elde ettiğinden daha geniş bir pazara ulaşmaya çalıştılar. Türklerin parlak ve renkli giysilere düşkünlüğüne cazip

established the center for the new French textile manufacturing industry at Languedoc, Douphine, and Provence in southern France.<sup>211</sup> Primarily the French textiles were made from Spanish wool and the cloth, which was not entirely woven from wool from Spain, consisted of at least two-thirds Spanish wool and one-third of a fine French wool from Narbonne, also located in the south of France.<sup>212</sup> A government subsidy or premium of five *livres* was paid on each piece of cloth woven.<sup>213</sup> Several "Royal Manufactories" or state industries were sponsored out of the public treasury. In addition to this public "encouragement and assistance,"<sup>214</sup> the French shipping industry was heavily subsidized by the French government. New ships were designed and constructed, to replace the older passenger ships, so that large amounts of cargo could be transported from Marseille to the eastern Mediterranean. For the next century the primary orientation of French exportation would be the Eastern Mediterranean area and the basic goal would be to supplant the English in the trade within the Ottoman Empire.<sup>215</sup>

There were other advantages, which the French Levant Company enjoyed over its English equivalent. Since the French clothing industry was established in southern France, Marseille was the main departure point, French trading ships had a shorter distance to travel to reach their destination than the English merchant ships.<sup>216</sup> Most important of all, the French were able to produce woolen clothing cheaper than their English rivals. Consequently, the French product could be sold at a lower price in the Ottoman Empire than the English goods.<sup>217</sup> The French attempted to reach a larger market than the English had obtained.

gelecek daha renkli dokumalar ürettiler; ürünleri İngiliz yünlülerine kıyasla daha hafif ve daha hesaplıydı.<sup>218</sup> Fransa 1680'lere doğru Doğu Akdeniz'e İngiliz yünlülerini kadar dayanıklı olmamakla birlikte, görünüm itibarıyla onları andıran bir kumaş da ihraç etmeye başladı. İzleyen dönemde İngiliz kumaşının bu Fransız taklidi Doğu Akdeniz'de İngiliz ticari avantajını yavaş yavaş sarstı.<sup>219</sup>

Savaş dönemleri İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'na Fransız Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın uğradığından daha fazla zarar verdi. İngiltere ile Fransa arasındaki savaş (1689-1697) İngilizlerin ve Felemenklilerin bu çatışma sırasında birçok gemi kaybetmeleri nedeniyle, Osmanlı İmparatorluğu'na mal satan Fransız tacirlerin işine yaradı.<sup>220</sup> Doğu Akdeniz'e İngiliz ticareti epeyce yavaşlarken ve hatta bazı yıllarda tamamen dururken,<sup>221</sup> Fransızların Doğu Akdeniz ticareti arttı.<sup>222</sup> İngiliz ticareti 1697'deki Ryswick Barışından sonra biraz canlandı.<sup>223</sup> İspanyol Veraset Savaşı (1702-1713) sırasında İngiliz donanmasının Akdeniz'deki varlığı sayesinde, İngiliz ticareti bir şekilde sürdü. Ne var ki, 1713'teki Utrecht Barışının ardından, Fransızlar Batı Avrupa'nın Doğu Akdeniz'le ticaretinde, özellikle de dokuma ticaretinde İngilizler için tekrar ciddi bir ticari rakip haline geldiler.<sup>224</sup>

Rus çarı Büyük Petro 18. yüzyılın birinci çeyreğindeki Rusya-Safevi çatışması sırasında İran'ın zengin ipek üretim eyaleti Gilan'ı 1722'de aldı<sup>225</sup> ve bunu izleyen Osmanlı-Safevi çatışması (1723-1747) İran'dan ham ipek ticaretini kesintiye uğrattı.<sup>226</sup> Batılı bir uzmana göre, bu kavgalar "ham ipek yetiştiriciliğini azaltmış ve daha önce İzmir ile

They produced more colorful textiles which appealed to the Turkish appreciation for bright, colorful clothing and their product was lighter in weight and less expensive than the English woolens.<sup>218</sup> Also, by the 1680's, France was exporting a cloth to the Levant, which though not as durable as its English counterpart, resembled the English woolens in appearance. From then on, this French imitation of English clothing gradually undermined the English commercial advantage in the Levant.<sup>219</sup>

Periods of warfare hurt the English Levant Company more than they hurt the French Levant Companies. The war between England and France (1689-1697) proved favorable for French traders to the Ottoman Empire for the English and Dutch lost many ships during this conflict.<sup>220</sup> English trade to the eastern Mediterranean slowed considerably and even stopped completely during some years,<sup>221</sup> whereas, the French levantine trade increased.<sup>222</sup> English trade did revive somewhat after the Peace of Ryswick in 1697.<sup>223</sup> In the war of the Spanish Succession (1702-1713), due to the presence of the British navy in the Mediterranean, the English trade somehow continued. However, following the Peace of Utrecht in 1713, the French again became a serious commercial rival to the English for the western European trade with the Levant, especially in the textile trade.<sup>224</sup>

During the Russian-Safavid conflict, in the first quarter of the eighteenth century, the Russians under Peter the Great had taken the rich Persian silk-producing province of Gilan in 1722,<sup>225</sup> and the ensuing Ottoman-Safavid conflict of 1723-1747 interrupted the trade from Persia in raw silk.<sup>226</sup> A western scholar stated that these struggles had "diminished the culture of raw silk and



Halep üzerinden sürdürülen ipek trafiğini kesmişti.”<sup>227</sup> Böylece İran’dan Doğu Akdeniz limanlarına sadece az miktarda ham ipek ulaştı. Yünlülerini Osmanlı tüccarlarına satmada takas sistemine dayanan İngilizler bu İran ipeği sıkıntısı yüzünden dezavantajlı bir duruma düştüler.

Esasen İngilizlerin İzmir’deki ticaretlerini dengede tutmaları kumaşlarını ipekle ve diğer Doğu Akdeniz ürünleriyle takas etmelerine bağlıydı.<sup>228</sup> Osmanlı İmparatorluğu’ndan dışarıya sikke çıkarmak sıkı mevzuat yüzünden mümkün değildi. İngiliz tüccarlar da 1718’den sonra Doğu Akdeniz mallarını peşin parayla satın alamadılar; çünkü böyle bir amaçla İngiltere’den sikke ihracatı yasaktı.<sup>229</sup> Bu da İngiliz tüccarları büyük güçlüklerle karşı karşıya bıraktı. “İzmir ile Halep’teki dükkânların bu takaslarla mal sağlamalarından dolayı, herhangi bir şeyi parayla satmak çoğu kez imkânsızdı ve simsarlar da ödeme için parayı bulmada çaresiz durumdaydı.”<sup>230</sup> Bu yeni durumun İzmir üzerinden İngiliz ticaretini hiç kuşkusuz bir hayli etkilemesi, böyle bir yasağın uygulanmadığı Fransız tüccarlara yaradı.<sup>231</sup> İzleyen dönemde İzmir’deki İngiliz tüccarlar için mallarını Anadolu ve İran ürünleriyle takas etme dışında bir yol kalmadı. Dahası, İzmir’e İran ipeği arzının herhangi bir sebeple kesildiği ya da azaldığı durumlarda sıkıntıya düştüler; çünkü ipek kâr elde etmeyi ve ekonomik dengeyi tutturmayı sağlayan başlıca kalemdi.

İzmir’deki İngiliz tüccarlar ve konsololar 18. yüzyılla birlikte Fransızların İngiliz yünlü ticaretine verdiği ticari zarar konusunda çok vesveseli hale geldiler. İngiliz tacirler daha 1702’de Londra’daki Doğu Akdeniz Kumpanyası’nı İzmir’de

cut down the traffic in it, which had formerly been done through Smyrna and Aleppo.”<sup>227</sup> Consequently, only small amounts of raw silk from Persia reached the Levantine ports. Since the English were dependent upon the barter system to exchange their woolens to Ottoman merchants they were at a disadvantage due to this shortage of Persian silk.

Basically, the English balanced their trade in İzmir by exchanging (or bartering) their cloth with silk and other Levantine products.<sup>228</sup> No amount of coin could be taken out of the Ottoman Empire, due to the strict regulations and after 1718, the English merchants could not buy Levant goods for cash, since the exportation of coin from England for such a purpose was prohibited.<sup>229</sup> These English merchants had to face great difficulties “for as these barterers supplied the shops at Smyrna and Aleppo, it has often been impossible to sell any thing for money, and the factors have been at a loss to raise wherewith to pay charges.”<sup>230</sup> This new situation affected considerably the English trade through İzmir, no doubt, to the advantage of the French since they had no such prohibition.<sup>231</sup> Thereafter, for the English merchants in İzmir there was no other way than bartering their goods for the products of Anatolia and Persia. Furthermore, the English merchants of İzmir were in trouble when the Persian silk supplies coming to İzmir stopped or diminished due to any reason, because silk was the major item with which to obtain profit and economic balance.

By the eighteenth century, the English merchants and consuls in İzmir were becoming very apprehensive about the French commercial encroachment upon their trade in woolens. As early as 1702, the English traders in İzmir warned the English Levant

durumun ciddi ve yakın ilgiyi hak ettiği yönünde uyardılar.<sup>232</sup> Yedi yıl sonra aynı tüccarların İngiltere'ye gönderdikleri raporlarda Fransızların yünlü piyasasındaki payının genişlemesi karısında gayet şaşkın ve sıkıntılı oldukları belirtildi.<sup>233</sup> Üstün kaliteden dolayı İngiliz dokumalarının satışı hâlâ iyi olsa da, Fransız kumaşlarının bulunduğu pazar kesinlikle ciddi bir tehdit olarak görül-mekteydi.<sup>234</sup> Oysa İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın daha ivedi kaygısı İngiliz mensucatının satışından sağlanan kâr payını artırmaktı. Daha önce belirtildiği üzere, İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası 1718'de Osmanlı İmparatorluğu'na yünlü ihracatını denetim altına alma yoluna gitti; beklenti sınırlı miktarda dokumanın sevk edilmesine izin vererek, ürün için daha yüksek fiyat ve daha yüksek kâr elde etmekte.

Fransızlar bu dar görüşlü İngiliz politikasından yararlanma fırsatını derhal gördüler. Osmanlı İmparatorluğu'na Fransız malları büyük miktarda gönderildi ve İngiliz mallarına kıyasla daha düşük fiyatlardan satıldı. Böylece Fransızlar İzmir'de daha büyük bir yerel pazar kapabildiler. İzmir'deki İngiliz konsolosu Londra'ya yazdığı 22 Ekim 1718 tarihli bir mektupta şöyle yakındı:

*Fransızlar canlı bir ticaret yürüt-meyi sürdürüyorlar ve kumaşları depolarına girer girmez, çoğu kez de daha gümrük kantarında satılıyor. Fransa'dan Doğu Akdeniz tale-binin yeterince hızlı karşılanamadığı yazılıyor.*<sup>235</sup>

İkinci mektupta aynı konsolos bu soruna şöyle bir çözüm önerdi:

*Kumpanya'nın bu kışta ya da en azın-dan ilkbaharda bize kumaş tedarik*

Company in London that the situation in İzmir deserved its serious and immediate attention.<sup>232</sup> Seven years later the same English merchants of İzmir sent reports to England in which they stated that the French had so expanded into their market in woolens that they were quite surprised and distressed with the situation.<sup>233</sup> The English textiles were still selling well, due to their superior quality, but the market for French cloth was certainly viewed as a serious threat.<sup>234</sup> The more immediate concern of the English Levant Company, however, was to increase the profit margin realized from the sale of English soft goods. As mentioned previously, the English Levant Company in 1718 elected to control the exportation of woolens to the Ottoman Empire in order to allow a certain limited quantity of textiles to be shipped thereby hoping to receive a higher price and higher profits for the product.

The French immediately saw their opportunity to take advantage of this short-sighted English policy. French goods were sent to the Ottoman Empire in large amounts and sold at lower prices than the English goods. The French were thereby able to capture a larger local market in İzmir. The English consul in İzmir wrote London a letter dated October 22, 1718 in which he complained:

*The French continue to drive a brisk Trade and their Cloth sells as soon as [it] comes into their Warehouses, often times on the Custom-house Scale. They write from France they cannot make it fast enough for the Levant demand.*<sup>235</sup>

In the second letter, the same consul suggested a solution for the problem:

*I should be glad to hear the Company*

*edeceğini duymaktan memnun kalırım. Fransızlar ve Felemenkliler bütün kumaşlarını sattıkları için bize çok fazlasıyla minnettarlar; özellikle Fransız kumaşları piyasaya çıkar çıkmaz satılıyor.*<sup>236</sup>

İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın sonraki yıllarda Doğu Akdeniz'e daha fazla yünlü kumaş ihraç etmesine<sup>237</sup> karşın, Fransızların piyasaya sızmaları durdurulamadı. Aslına bakılırsa, dönemin bir gözlemcisine göre, Fransız yünlüleri 1720'lerde İstanbul ve Mısır pazarları dışında Osmanlı İmparatorluğu'nun her yanında İngiliz ürünlerinin yerini aldı.<sup>238</sup>

Durum 1730'larda öylesine ciddi boyuta vardı ki, Doğu Akdeniz Kumpanyası 1739'da Dışişleri Bakanı Bakanı Newcastle Dükü'ne İngiliz yünlü ticaretine dönük Fransız tehdidine ilişkin bir tezkere gönderme gereğini duyarak, tehdidin artmasıyla "ticaretimizin bu dalını kaybetme" gibi büyük bir tehlikenin doğduğunu bildirdi.<sup>239</sup>

Aşağıdaki tablo 1739'da Doğu Akdeniz'e Fransız ve İngiliz kumaş ihracatını göstermektedir:

		İstanbul	İzmir	Halep Aleppo	Toplam Total
Fransa / France	1739	12.000	7.000	5.000	24.000 parça / pieces
İngiltere /England	1739	-	-	-	1.991-1/2 parça / pieces

Nitekim 1739'a varıldığında, Osmanlı pazarına büyük miktarda İngiliz yünlü kumaşın girmesi Fransız meydan okumasına karşı bir çözüm olmaktan artık çıkmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nda Fransızların ekonomik konumu öylesine

*would give us a supply of Cloth this Winter, or at least, in the Spring: The French and Dutch are very much beholden to us, they [fare] selling all their Cloth, especially the former, as soon as [it] comes to market.*<sup>236</sup>

Even though the English Levant Company did export more woolens to the Levant during the following years,<sup>237</sup> they were unsuccessful in halting the French penetration of the market. In fact, according to one contemporary observer, French woolens supplanted the English product throughout the Ottoman Empire with the exception of the İstanbul and Egyptian markets during the 1720's.<sup>238</sup>

The situation had become so serious during the 1730's that in 1739 the Levant Company found it necessary to send a memorandum to the Secretary of State, the Duke of Newcastle, concerning the French threat to the English trade in woolens which had become so great that there was a great danger "of losing that branch of our [English] trade".<sup>239</sup>

The following table illustrates the French and English cloth exportation to the Levant in 1739:

By 1739, introduction of large quantities of English woolens into the Ottoman market was no longer a solution for the French challenge. The French economic position in the Ottoman Empire had become Reproduced with so firm by that year the

sağlamdı ki, o yıl İngilizler Doğu Akdeniz'e ihraç ettiklerin yünlü kumaşların yarısından fazlasını satamadılar. İzmir ve Doğu Akdeniz'in diğer büyük ticaret merkezleri açısından da durum aynıydı.<sup>240</sup>

Osmanlı İmparatorluğu içinde yünlü ticareti için üstünlük mücadelesinde Fransızların İngilizlere karşı zaferi açısından 1740 dönüm noktası oldu. O yıl Fransa Bâb-ı Âli nezdindeki Fransız sefiri Marquis de Villeneuve'un aracılığıyla Osmanlı yönetiminde daimi kapitülasyonlar elde etti,<sup>241</sup> bu sefir Osmanlı İmparatorluğu'nun Avusturya'dan Rusya'ya kaptırdığından daha fazla toprak kazanmasını sağlayan Belgrad Barışı'na (1739) varılmasında önemli bir aracılık rolü oynamıştı. Kapitülasyonların en önemli ekonomik hükümleri Fransız ticaretinin ilave bir vergi olan "masdar-riye"den muaf tutulmasıyla ilgiliydi.<sup>242</sup>

Kaynaklarda 18. yüzyılın ortalarına doğru ipeğin "hızla inişe geçmeye başladığı" ileri sürülür. Bu yeni durum başka sebeplerle birlikte İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın toplam ihracatını etkiledi ve Doğu Akdeniz'deki İngiliz ticareti azalırken, toparlanması için 19. yüzyıla kadar hiçbir başarılı girişimde bulunulmadı.<sup>243</sup>

Doğu Akdeniz'e İngiliz kumaş ihracatının 1700 dolaylarında Fransız kumaş ihracatından miktar itibariyle fazla olmasına karşın, kısa bir süre sonra Fransızlar karşı koymaya başlayarak, Doğu Akdeniz'deki İngiliz konumunu sarsmayı başardılar. Bunu sağlayan etken Fransız kumaşının çekicilik bakımından üstün olması ve daha ucuza satılmasıydı. Böylece Fransızlar Doğu Akdeniz kumaş pazarından önemli bir pay kapabildiler. Bu konuda Fransızların kolayca satılabilir

English were unable to sell more than half of the wool clothing they had exported to the Levant. This was the case for İzmir, and the other large trading centers of the eastern Mediterranean.<sup>240</sup>

The date, 1740, marked the triumph of the French over the English in their struggle for supremacy in the woolen trade within the Ottoman Empire. In that year, France received permanent capitulations from the Ottoman government through the mediation of Marquis de Villeneuve, the French ambassador to the Ottoman Court,<sup>241</sup> who played an important mediatory role in bringing about the Peace of Belgrade in 1739, by which the Ottoman Empire gained more territory from Austria than it lost to Russia. One of the most important economic provisions of these privileges was the exemption of French trade from *misteria*, a supplementary duty.<sup>242</sup>

It is argued that towards the mid-eighteenth century silk 'began to fall away rapidly.' This new situation, along with the other reasons, affected the total exports of the English Levant Company in the Levant, and the English trade in the Levant diminished, but no successful effort was made to recover it until the nineteenth century.<sup>243</sup>

Although the English cloth exports to the Levant outnumbered those of the French around 1700, soon afterwards, the latter began to fight back and successfully undermined the English position in the Levant. This was accomplished, because the French cloth was superior in attractiveness and sold more cheaply. Thus, the French were able to take a major share of the Levant cloth market. Here I confirm Ralph Davis'

ve daha revaçta kumaşların üretiminde ve Doğu Akdeniz mallarının çoğunu satın almada başarılı olduklarını belirten Ralph Davis'in görüşüne katılmaktayım. Fransızlar 18. yüzyılın ortalarına varıldığında, İngilizlerin bir hayli ilerisindeydi.<sup>244</sup> Ralph Davis Doğu Akdeniz'e İngiliz kumaş ihracatındaki gerilemenin esas olarak daha ucuz Bengal ipeğinin ve İtalya'da üstün kaliteli ipeğin keşfedilmesine bağlı olarak, "Doğu Akdeniz ipeğine dönük İngiliz talebinin düşmesi"nden kaynaklandığını ileri sürer. Bunun tamamen esas sebep olmadığı yönünde bir karşı savda bulunulabilir. Fransa Doğu Akdeniz pazarını kapmaya kararlıydı ve daha başta bunu hedef olarak belirlemişti. Fransızların Doğu Akdeniz pazarlarında İngilizleri geride bırakmasına sırf İngilizlerin Bengal ve İtalyan ipekleriyle yetinmesinin yol açtığı görüşü bana inandırıcı gelmiyor. Kaldı ki, bizzat Davis 18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı mahreçli kumaşlara artan bir talep olduğunu belirtir;<sup>245</sup> kumaş da Batılıların Doğu Akdeniz ticaretinde esas mübadele kalemiydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı limanlarına 18. yüzyılın ikinci yarısında Fransız kumaş ihracatı ortalama değerlerle şöyleydi:<sup>246</sup>

view that the French were successful in the production of easily saleable and more demanded cloth, and in absorbing Levantine goods. By mid-eighteenth century, the French were well ahead of the English.<sup>244</sup> Ralph David argues that the decline of English cloth exportation into the Levant was mainly due to "the fall of English demand for the Levant silk," which was the result of having discovered the cheaper silk of Bengal and the silk of better quality in Italy. It can be argued that this was not entirely the basic reason. France was determined to capture the Levant market and initially had set this as its goal. I cannot bring myself to believe that the English were overtaken by the French in the Levantine market places simply because the English were satisfied with Bengalese and Italian silks. Besides, Davis states himself that in the eighteenth century there was an increasing demand for cloth from the west in the Ottoman Empire,<sup>245</sup> which was the basic, exchange item in their Levantine trade.

In the second half of the eighteenth century, the French cloth exports to the different *échelles* of the Ottoman Empire averaged as follows:<sup>246</sup>

<b>Liman</b> <b>Échelle</b>	<b>1750-1754</b> <b>ort. / av.</b>	<b>1785-1789</b> <b>ort. / av.</b>
İstanbul	708.333 dolar	612.666 dolar
İzmir	647.000 dolar	674.666 dolar
Mısır / Egypt	390.000 dolar	224.000 dolar
Halep / Aleppo	374.333 dolar	232.666 dolar
Selanik / Salonica	227.000 dolar	74.000 dolar
Güney Suriye / Southern Syria	189.000 dolar	117.666 dolar

Liman Échelle	1750-1754 ort. / av.	1785-1789 ort. / av.
Mora / Morea	184.666 dolar	16.000 dolar
Kıbrıs / Cyprus	67.000 dolar	13.000 dolar
Girit / Crete	16.666 dolar	14.666 dolar
Toplam / Total	2.803.332 dolar	1.979.330 dolar

Genelde Fransızların Doğu Akdeniz'le ticareti 18. yüzyılın ikinci yarısında daha da arttı. Doğu Akdeniz ticaretinde İzmir önemli bir Fransız odak noktası olmaya devam etti. İzmir yılda ortalama 2.500 balya yünlü kumaş ithal ederdi ve bu kumaşın değeri 1.000.000 dolar (3.000.000 livre) düzeyindeydi.<sup>247</sup> İzmir'den ana ihracat kalemi olan ham pamuğun üretimi 42.000 ila 44.000 balya kadardı; bunun 12.000-13.000 balyası Fransa'ya, 8.000 balyası İtalya'ya, 3.000 balyası İngiltere'ye giderdi. Geri kalan kısım Türkiye'de tüketilirdi. İzmir'in ihracatı değer olarak ithalatının üzerindedi. Aşağıdaki liste 1784'te İzmir üzerinden Fransız ihracatını ve ithalatını göstermektedir.<sup>248</sup>

In general, French trade with the Levant, increased even more in the second half of the eighteenth century. İzmir continued to be an important French focal point in their Levant trade. İzmir imported an average of 2,500 bales of woolen cloth annually and the value of this cloth amounted to 1,000,000 dollars (3,000,000, livres).<sup>247</sup> The main export item from İzmir was raw cotton whose output was 42,000 to 44,000 bales of which 12,000-13,000 bales of it went to France, 8,000 to Italy, 3,000 to England. The rest was consumed in Türkiye. The value of the exports of İzmir exceeded the imports. The list below indicates the French exports and imports through İzmir in the year 1784.<sup>248</sup>

Limanlar Échelle	Marsilya'ya İhracat Exportation of Marseille	Gemi Sayısı Number of Ships
İzmir	1.711.406 dolar	42
İstanbul	1.165.320 dolar	21
İskenderun / Alexandretta	853.502 dolar	22

Limanlar Échelle	Doğu Akdeniz'den Marsilya'ya İthalat Importation from the Levant to Marseille	Gemi Sayısı Number of Ships
İzmir	2.008.615 dolar	49
İskenderun / Alexandretta	938.463 dolar	13
Selanik ve Kavala / Salonica and Cavala	891.606 dolar	35



## D. İZMİR: DOĞU AKDENİZ'İN ANA LİMANI

### İZMİR: THE CHIEF PORT (ÉCHELLE) OF THE LEVANT

Doğu Akdeniz'den Fransız ithalatı açısından, bir liman olarak İzmir özellikle 18. yüzyılın ortalarından itibaren diğer Doğu Akdeniz limanları arasında en önemli ticari konumu elde etmiş gibiydi. Paul Masson'ın hazırladığı ve 1671-1714 arasında Doğu Akdeniz'in her limanından ihracatın değerini gösteren tabloya<sup>249</sup> göre, İzmir o dönemde Doğu Akdeniz'in ana limanı konumuna yükselmişti. İzmir'den Fransız ithalatının değeri 88.785.000 livreyi (29.595.000 dolar) bulurken, Mısır'ın dört limanından biri olan İskenderiye<sup>250</sup> 84.211.000 livreye (28.070.333 dolar) onu yakından izlemekteydi. Aşağıdaki tablo 1671-1714 arasında Fransız ithalatının toplam değerini ortaya koymaktadır:

Yıl Year	Toplam Değer Total Value
1671	680.000 dolar
1672	722.333 dolar
1673	722.333 dolar
1674	683.333 dolar
1675	538.333 dolar
1676	566.666 dolar
1677	680.000 dolar
1678	637.333 dolar
1679	637.333 dolar
1680	540.000 dolar
1681	382.333 dolar
1682	467.333 dolar

As far as the French imports from the Levant were concerned, İzmir, as an *échelle* seems to have captured the most important commercial position among the other Levantine ports, especially from mid-eighteenth century on. According to the table presented, concerning the value of exportation from each *échelle* of the Levant, from 1671 to 1714,<sup>249</sup> by Paul Masson, İzmir had risen to be the chief *échelle* of the Levant during this period. The value of the French imports from İzmir for this period amounted to 88,785,000 *livres* (29,595,000 dollars), whereas Alexandria, one of the four ports of Egypt,<sup>250</sup> was the closest with 84,211,000 *livres* (28,070,333 dollars). The table below indicates the total value of French imports from 1671-1714:

Yıl Year	Toplam Değer Total Value
1693	1.059.666 dolar
1694	1.190.000 dolar
1695	-
1696	810.333 dolar
1697	442.000 dolar
1698	1.739.666 dolar
1699	1.700.000 dolar
1700	997.333 dolar
1701	510.000 dolar
1702	382.333 dolar
1703	170.000 dolar
1704	612.000 dolar

Yıl Year	Toplam Değer Total Value
1683	540.000 dolar
1684	583.333 dolar
1685	297.333 dolar
1686	360.666 dolar
1687	231.666 dolar
1688	490.000 dolar
1689	317.333 dolar
1690	540.000 dolar
1691	935.000 dolar
1692	850.000 dolar

Yazarın aynı konuya ilişkin olarak Archives of Chambre de Commerce de Marseille'den (Statistique I-26) elde ettiği rakamlar karşılaştırma amacıyla verilmektedir.

Yıl Year	Toplam Değer Total Value
1700	682.438 dolar
1701	1.268.905 dolar
1702	424.014 dolar
1703	419.084 dolar
1704	561.686 dolar
1705	460.575 dolar
1706	508.768 dolar
1707	358.184 dolar
1708	272.132 dolar
1709	275.792 dolar

Yıl Year	Toplam Değer Total Value
1705	430.666 dolar
1706	682.666 dolar
1707	617.666 dolar
1708	306.000 dolar
1709	272.000 dolar
1710	447.666 dolar
1711	291.666 dolar
1712	552.333 dolar
1713	1.360.000 dolar
1714	2.663.333 dolar
<b>Toplam / Total</b>	<b>29.595.000 dolar</b>

The figures, relating to the same matter, were obtained by this author from the archives of Chambre de Commerce de Marseille (Statistique I - 26) presented below for the purpose of comparison.

Yıl Year	Toplam Değer Total Value
1721	154.186 dolar
1722	62.508 dolar
1723	476.215 dolar
1724	782.593 dolar
1725	638.292 dolar
1726	321.002 dolar
1727	820.839 dolar
1728	445.201 dolar
1729	504.626 dolar
1730	253.089 dolar

Yıl Year	Toplam Değer Total Value
1710	235.698 dolar
1711	303.633 dolar
1712	873.320 dolar
1713	590.629 dolar
1714	1.453.408 dolar
1715	337.842 dolar
1716	265.457 dolar
1717	212.899 dolar
1718	1.009.007 dolar
1719	1.682.773 dolar
1720	784.985 dolar

Aşağıdaki grafik yukarıda verilen tablolara dayalıdır. Paul Masson'ın Fransız ithalatının değerine ilişkin rakamları 1671-1714 dönemini kapsamaktadır. Archives of Chambre de Commerce de Marseille'den elde edilen veriler 1700'den başlamaktadır ve 1740'a kadar kullanılmıştır. İzmir'den Fransız ithalatının değerini göstermek amacıyla, uzun 1671-1740 dönemini kapsayacak bir grafik çizdim.

İzmir limanından Fransız ithalatı hafif dalgalanmalarla 1689'a kadar sürdü, ardından İzmir'den ithalatın hiç yapılmadığı 1695 yılı dışında 1699'a kadar hızla yükseldi. Bu durum 1683-1699 arasında Fransızların 1683-1697 savaşından tam yararlanarak İzmir'den ithalatı artırdıklarına işaret etmektedir. 1700-1714 dönemi için Paul Masson'ın noktalı çizgilerini kullanmayı tercih ettim.

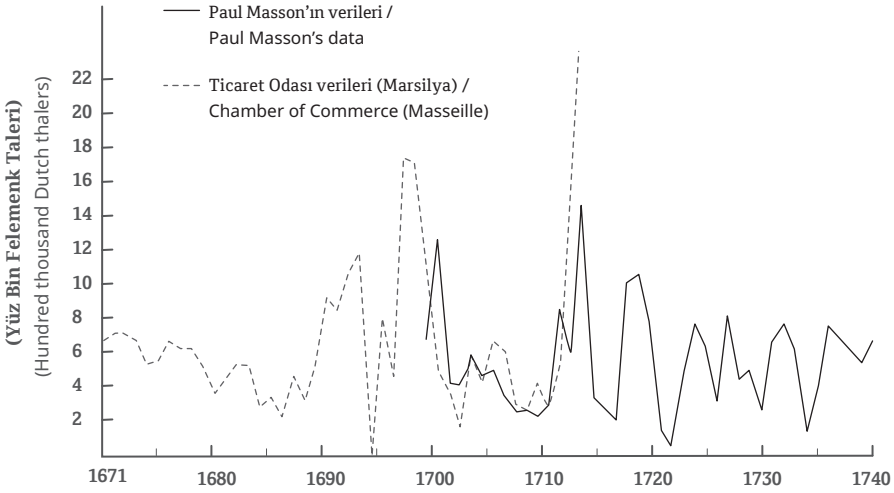
Yıl Year	Toplam Değer Total Value
1731	528.120 dolar
1732	779.734 dolar
1733	625.936 dolar
1734	134.121 dolar
1735	403.175 dolar
1736	760.744 dolar
1737	688.698 dolar
1738	608.583 dolar
1739	524.126 dolar
1740	669.615 dolar
<b>Toplam / Total</b>	<b>23.410.951 dolar</b>

The following graph is based on the above presented tables. Paul Masson's figures concerning the value of the French imports cover the period of 1671-1714. The data which were obtained from the archives of Chambre de Commerce de Marseille start from 1700 and were utilized until the year 1740. In order to show the value of the French imports from İzmir, I drew a graph to cover the long period 1671-1740.

The French imports from the port of İzmir continued with slight fluctuations until 1689, then rose sharply until the year 1699, except for the year 1695, in which there were no imports from İzmir. This suggests that from 1683 to 1699 the French took full advantage of the war of 1683-1697 increasing their imports from İzmir. I preferred to use dotted lines for Paul Masson's for the period of 1700-1714.

### [Görsel 9] İzmir'in Marsilya'ya Toplam İhracatı, 1671-1740

[Figure 9] İzmir's Total Exports to Marsilee, 1671-1740



Marsilya Ticaret Odası'ndan alınan rakamlar 1700-1701'de keskin bir yükselişe işaret eder. Bunu 1702'den itibaren izleyen düşüş büyük olasılıkla genelde İspanyol Veraset Savaşı olarak anılan 1702-1713 savaşı yüzündendir. Utrecht Barış'ının (1713) ardından tekrar keskin bir yükseliş görülür. Ancak Paul Masson'ın 1700-1714 dönemine ilişkin rakamları Marsilya Ticaret Odası'ndan alınanlarla tam aynı bilgileri kapsamaz. Kendi ifadesinden anlaşıldığı üzere, Masson Doğu Akdeniz'in her limanından ithalatın toplam değerlerini hesaplarırken "balya vergisi rakamları"nı [?] (*les chiffres du cottimo*) kullanmıştır. Dolayısıyla benim başvurduğularımın aksine kesin rakamlar değildir. Grafikte 1700-1714 dönemi açısından tersi bir durumu yansıtan 1700-1701 yılları dışında iki kaynak arasında keskin farklılıklar görmek mümkün değildir. Archives of Chambre de Commerce de Marseille'den

The figures from Chambre de Commerce indicate a sharp rise in the period of 1700-1701. The consequent fall in 1702 was possibly because of the war of 1702-1713 that is commonly called the war of the Spanish Succession. Following the Peace of Utrecht in 1713 there is a sharp rise again. Paul Masson's figures, however, over the period of 1700-1714 do not cover exactly the same information as those from Marseille. Apparently, as he states, he used "les chiffres du cottimo" in calculating the total values of the importations from each *échelle* of the Levant. Therefore, they are not all the exact figures, but those I consulted are. In the graph, for the period 1700-1714, one cannot see sharp differences between the two except for the years 1700-1701 which shows a reverse. I preferred to use the data obtained from the Archives of the Chambre de Commerce de Marseille after the year 1700. Thus, I used solid line.

1700 sonrası için elde edilen verileri kullanmayı tercih ettim. Bu bakımdan düz çizgiyi kullandım.

Önceki grafiğin üçüncü kısmı yılda yaklaşık 600.000 dolarlık ortalamayla düzensizlikler gösterir. İzmir limanından Fransız ithalatındaki bu keskin artışlar ve azalışlar, Avrupa siyasi ve askerî hareketlilikler ile Akdeniz bölgesindeki korsanlık göz önünde tutulunca gayet iyi anlaşılır. Fransız pazarının Doğu Akdeniz mallarına dönük talep de Fransa'nın ithalatında belirleyici bir etken olabilir.

İzmir'in önemli konumunu ortaya koymak açısından, bu limanı Doğu Akdeniz'deki diğer limanlarla karşılaştırmak gerekir. Önce Paul Masson'ın rakamlarını kullanarak, aşağıda İzmir limanının başat konumunu gösterecek dört çizim vermekteyim.

The third part of the preceding graph presents irregularities, averaging about 600,000 dollars annually. These sharp increases and decreases in the imports of the French from the port of İzmir can be well understood, if one considers the political and military activities in Europe, and piracy in the Mediterranean area. The demand of the French market for the Levantine goods also could be a determining fact or in the imports of France.

In order to show the important position of İzmir, one would have to compare this port to the other *échelles* in the Levant. First using Paul Masson's figures, four illustrations were drawn showing the predominant position of the İzmir *échelle* among the others in the Levant.

#### Her Limanda İhracatın Değeri, 1671-1714:

Value of the Exportation from each Echelle, 1671-1714:

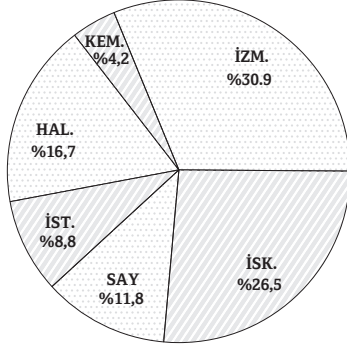
Limanlar Échelles	1671-1674 ort. / av.	1681-1684 ort. / av.	1696-1700 ort. / av.	1711-1714 ort. / av.
İzmir	702.000 dolar	482.000 dolar	1.137.866 dolar	1.216.833 dolar
İskenderiye / Alexandria	602.500 dolar	463.000 dolar	680.133 dolar	1.022.916 dolar
Sayda/ Sidon	268.833 dolar	410.000 dolar	514.666 dolar	942.083 dolar
İstanbul	200.000 dolar	170.000 dolar	354.666 dolar	422.916 dolar
Halep / Aleppo	380.000 dolar	198.083 dolar	275.333 dolar	186.250 dolar
Kandiye / Candia	-	-	-	-
Ege Adaları / Archipelago	96.083 dolar	137.333 dolar	131.160 dolar	205.500 dolar
Mora / Morea	-	-	-	-
<b>Toplam / Total</b>	<b>2.267.416 dolar</b>	<b>1.860.416 dolar</b>	<b>3.093.824 dolar</b>	<b>3.996.498 dolar</b>

**Kısaltmalar / Abbreviations;..**

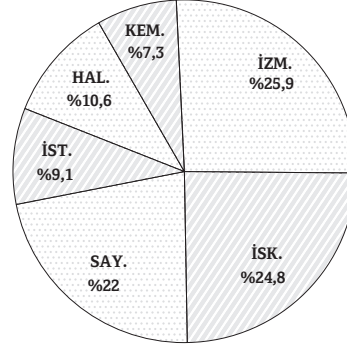
İzmir ..... İZM.  
İskenderiye / Alexandria ..... İSK.  
Sayda / Sidon ..... SAY.  
İstanbul ..... İST.

Halep / Aleppo ..... HAL.  
Kandiye / Candia ..... }  
Ege Adaları / Archipelago ..... } KEM.  
Mora / Morea ..... }

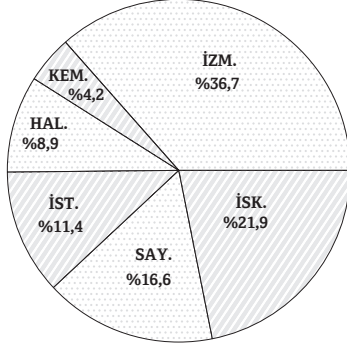
**1671-1674 (top. / av.)**



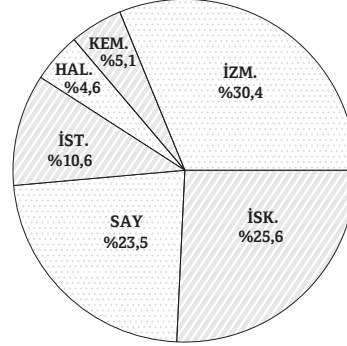
**1681-1684 (top. / av.)**



**1696-1700 (top. / av.)**



**1711-1714 (top. / av.)**



Yukarıda verilen çizimlerden anlaşılabileceği üzere, Fransızlar açısından İzmir Doğu Akdeniz'in ana limanıydı. Mısır'daki İskenderiye, Suriye'deki Sayda ve öbürleri Fransa'ya ürünlerini ihraç etmede İzmir'den sonra gelmekteydi. İskenderiye 1671-1714 dönemi boyunca Fransa'ya ihracatını neredeyse aynı

As it can be seen from the illustrations presented above, İzmir was the chief *échelle* of the Levant as far as the French were concerned. Alexandria of Egypt, Sidon of Syria and others follow İzmir in exporting their products to France. Throughout the period (1671-1714), Alexandria maintained its exports to France almost at the same



düzeyde sürdürürken, Sayda bu dönemin başına kıyasla önem kazanmayı başardı; ama Fransız tacirlerin gözünde İzmir dönem boyunca Doğu Akdeniz'in ana limanı olarak kaldı.

Aşağıdaki tablo Archives of Chambre de Commerce de Marseille'de yer alan ve 18. yüzyılın birinci yarısında Doğu Akdeniz limanlarından ihracatın değerlerini ortaya koyan istatistiksel veriler kullanılarak oluşturulmuştur. Ciltlenmemiş haldeki bu istatistiksel defterlere (I-26) göre, İzmir tek başına Doğu Akdeniz bölgesindeki 12 Fransız limanının önde geleniydi. Önceki ve bu çizimler İzmir'in 1671-1740 arasında Doğu Akdeniz'in ana limanı olduğunu açık seçik göstermektedir.

level, whereas Sidon, in comparison to the beginning of this period, had successfully gained an importance; but, in the eyes of the French traders, İzmir was still the chief *échelle* of the Levant throughout the period.

The following table was constructed using the statistical data which were found in the archives of the Chambre de Commerce de Marseille concerning the value of the exportation of the Levantine ports in the first half of the eighteenth century. According to these statistical ledgers, which are unbound (I - 26), İzmir alone was the leading French *échelle* among twelve listed ones in the Eastern Mediterranean area. The previous and these illustrations clearly indicate that İzmir was the chief *échelle* of the Levant from 1671 to 1740.

#### Her Limanın Marsilya'ya İhracatının Değeri, 1700-1740

Value of Exportation of each Echelle to Marseille, 1700-1740

Limanol Échelles	1700-1702	1718-1720	1736-1738
İzmir	791.785 dolar	1.158.922 dolar	679.342 dolar
Mısır <sup>251</sup> / Egypt <sup>251</sup>	727.520 dolar	812.046 dolar	607.473 dolar
Sayda / Sidon	348.952 dolar	1.056.507 dolar	606.623 dolar
Ege Adaları / Archipelago	267.113 dolar	885.169 dolar	448.993 dolar
İskenderun / Alexandretta	272.596 dolar	588.979 dolar	449.625 dolar
İstanbul	303.985 dolar	753.294 dolar	284.635 dolar
Trablusşam / Tripoli (Syr.)	132.483 dolar	313.112 dolar	337.337 dolar
Kandiye / Candia	205.813 dolar	278.513 dolar	301.709 dolar
Berberistan / Barbary	184.600 dolar	189.719 dolar	188.385 dolar

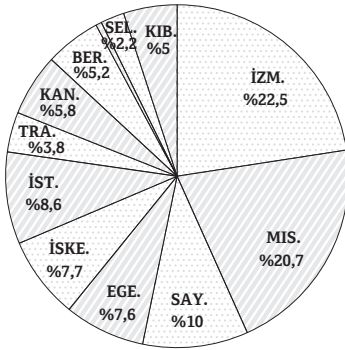
Limantar Échelles	1700-1702	1718-1720	1736-1738
Mora / Morea	19.227 dolar	163.775 dolar	328.636 dolar
Selanik / Salonica	78.537 dolar	292.768 dolar	153.353 dolar
Kıbrıs / Cyprus	177.147 dolar	123.095 dolar	169.437 dolar
Toplam / Total	3.509.757 dolar	6.615.899 dolar	4.555.548 dolar

#### Kısaltmalar / Abbreviations

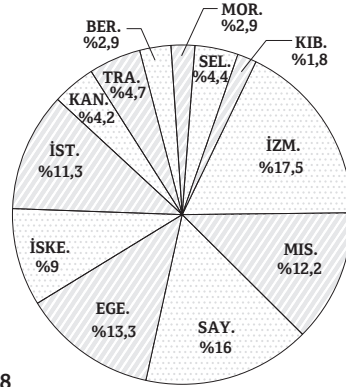
İzmir ..... İZM.  
 Mısır / Egypt..... MIS.  
 Sayda / Sidon ..... SAY.  
 Ege Adaları / Archipelago ..... EGE.  
 İskenderun / Alexandretta..... İSKE.  
 İstanbul ..... İST.

Kandiye / Candia ..... KAN.  
 Trablusşam / Tripoli (Syr.)..... TRA.  
 Berberistan/ Barbary ..... BER.  
 Mora / Morea ..... MOR.  
 Selanik/ Salonica..... SEL.  
 Kıbrıs / Cyprus..... KIB.

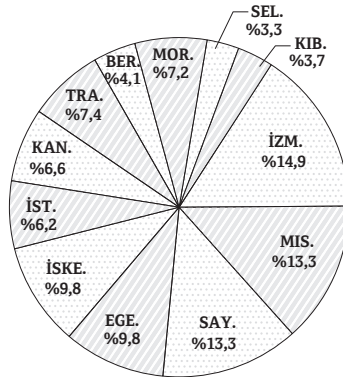
1700-1702



1718-1720



1736-1738



Daha önce belirtildiği üzere, Fransızların Doğu Akdeniz’le ticareti 1700 yılından itibaren genelde aynı bölgedeki İngiliz ticaretini aştı. Doğu Akdeniz’deki Fransız ticaretinin o dönemde İngilizlerin karşılaştığı başlıca rekabet olduğu bir sır değildir. Sonraki sayfalarda yer alan grafikler İspanyol Veraset Savaşı sonuna doğru Fransızların ticarete İngiliz rakiplerini geride bıraktıklarını göstermektedir. Bu grafikleri oluşturmak için, Public Record Office’in Customs Ledgers (Custom 3) ve Marsilya Ticaret Odası’ndan elde edilen Statistique (I-26) kaynaklarını kullandım. Her iki grafikten, 1700-1743 döneminde Fransız ticareti yılda ortalama yaklaşık dört milyon dolarken, İngiliz ticaretinin ortalama iki milyon doları bulunduğu görülebilir. Fransız ticareti 1723’den itibaren düzenli bir seyir kazanırken, İngiliz ticaretinin aşağıya doğru bir yönelimle geriye düşerek yıldan yıla dalgalandığı açıktır.

As was mentioned earlier, French trade with the Levant in general surpassed that of English trade in the same area from the year 1700 on. It is no secret that French trade in the Eastern Mediterranean was the major competition that the English faced. The graphs in the following pages show that the French overtook their English rivals in trade towards the end of the Spanish Succession war. In order to construct these graphs, the Customs Ledgers (Custom 3) of Public Record Office and Statistics (I - 26) obtained from Marseille were used. It can be observed from both graphs, the French trade average was about four million dollars a year; whereas, the English averaged two million dollars for this particular period of 1700-1743. It is evident that from 1723 on, French trade seems to have become regulated whereas English trade kept fluctuating yearly with a downward trend, below their French counterparts.

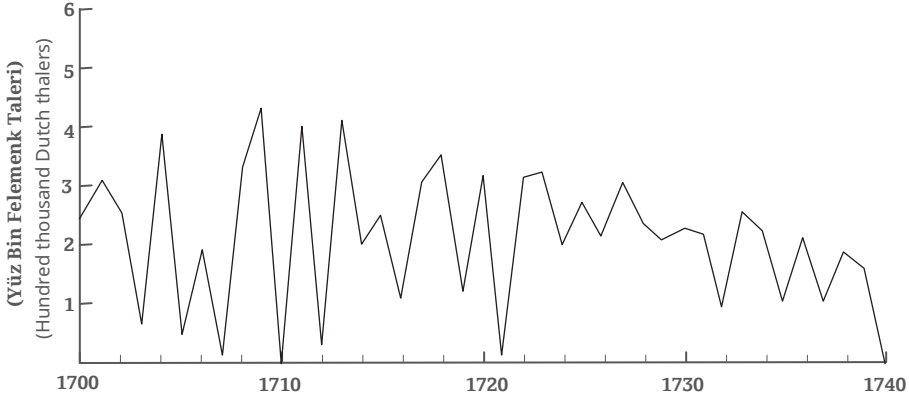
**[Görsel 10] Fransa’nın Doğu Akdeniz’den Toplam İthalatı, 1700-1740<sup>252</sup>**

**[Figure 10] France’s Total Imports From The Levant, 1700-1740<sup>252</sup>**



**[Görsel 11] İngiltere'nin Doğu Akdeniz'den Toplam İthalatı, 1700-1740<sup>253</sup>**

**[Figure 11] England's Total Imports From The Levant, 1700-1740<sup>253</sup>**



### İstatistikler İle İlgili Not

Bu bölümü hazırlarken, bütün rakamları Doğu Akdeniz'de Avrupalı tüccarların yanı sıra Osmanlı tüccarlarının ortak bir para birimiyle verme sorunuyla karşılaştım. İstatistiksel verileri, grafikleri ve çizimleri İngiliz sterlini, Fransız livresi ya da Osmanlı kuruşu ve akçesi vb. gibi farklı para birimleriyle sunmak pratik olmayacaktı.

Bütün verileri tek bir hesap birimi altında vermek açısından, konumuzun kapsadığı dönemde Doğu Akdeniz'de kullanılan para birimleri üzerine daha fazla araştırma yaptım. Bir İngiliz uzman "(Mısır hariç) Doğu Akdeniz'de yabancı tüccarlarca kullanılan hesap biriminin dolar" olduğunu belirtir.<sup>254</sup> Bu saptamayı destekleyen bir husus olarak, İzmir'in yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu'ndaki başka yerlerde İngiliz konsoloslarına ve onlara bağlı memurlara 18. yüzyılın

### Note on Statistics:

In the preparation of this present chapter, I encountered the problem of presenting all figures under one common currency, which was used by the European merchants as well as the Ottoman merchants in the Levant. Presenting the statistical data, graphs and illustrations in different currencies such as in English pound sterling, in French livres or in Ottoman piasters (or *Kuruş*) and aspers (*akçe*) etc. would not have been practical.

In order to present all data under one unit of account, I was compelled to do more research on the currency used in the Levant within our scope. One English scholar stated that "the unit of account used by the foreign merchants in the Levant (except Egypt) was the dollar."<sup>254</sup> In support of the above fact, it is also known that English consuls and their officials in İzmir, as well as, other places in the Ottoman Empire were paid in current dollars in the first half

birinci yarısında cari dolarla maaş öden-  
diği de bilinmektedir.<sup>255</sup> Böylece bana ve  
okura kolaylık olsun diye, doları bütün  
diğer rakamların çevrildiği ortak bir  
para birimi olarak seçtim.

Buradaki amacım Doğu Akdeniz'deki  
çapraşık para düzenlemelerinin tam bir  
dökümünü vermek değildir.<sup>256</sup> Ele aldığım  
dönem içinde kullandığım para birimi  
değerlerinin yaklaşık olarak dolara  
nasıl çevrildiğini anlamaya yarayacak  
bilgileri sunacağım sadece.

Osmanlı kuruşu anlaşıldığı kada-  
rıyla “Avrupa doları” olarak da anılan  
yabancı bir gümüş sikkeydi.<sup>257</sup> Sultan  
II. Süleyman'ın (1687-1691) para reform  
sırasında kuruş ilk kez altı dirhem gümüş  
ağırlığında bir Türk para birimi olarak  
basıldı.<sup>258</sup>

Sevilla ile Meksika'nın büyüklük  
bakımından dolara benzemekle birlik-  
te gümüş içeriği daha yüksek gümüş  
kuruşunun (*real*) hesap parası konumu  
Doğu Akdeniz'de Felemenk ticaretinin  
artmasına bağlı olarak, “aslanlı dolar”  
da denilen Felemenk taleri<sup>259</sup> karşısında  
gittikçe zayıfladı. Mevcut para krizine  
karşı 1669'dan itibaren Doğu Akdeniz'e  
çok büyük miktarda ithal edilen taler  
standart para haline geldi.<sup>260</sup> Bu krizle  
birlikte Türk kuruşunun mevcut ihti-  
yaçları karşılamaya yetmemesi üzerine,  
Osmanlı topraklarında da fiili para biri-  
mine dönüştü.<sup>261</sup>

Bir İngiliz sterlini 1704'te beş dolara  
denkken, 1718'de sekiz dolara yükseldi.<sup>262</sup>  
Bu artışa büyük ihtimalle Sadrazam İb-  
rahim Paşa'nın (1718-1730) “cedit zolota”  
denilen yeni bir sikke bastırma kararı  
yol açtı. Bu para 80 akçeye denkti ve  
Osmanlı İmparatorluğu'nda yaygın bi-  
çimde kullanılırdı.<sup>263</sup> Bir sterlinin 5 ila 9

of the eighteenth century.<sup>255</sup> Thus, for our  
and reader's convenience, the dollar was  
selected as a common monetary unit to  
which all the other figures were converted.

Giving a full account of the complicated  
monetary arrangements in the Levant is  
not our purpose here.<sup>256</sup> I shall present  
only information which would help us to  
understand how the currency values I used  
were converted into the dollars roughly  
covering the period I am concerned with.  
The Ottoman piaster (or *kuruş* or Ghroosh)  
apparently was a foreign silver coin which  
was also referred to as “the European  
dollar”.<sup>257</sup> In the currency reform of Sultan  
Suleyman II (1687-91) the kuruş was first  
coined as a Turkish currency, which weighed  
six drachms of silver.<sup>258</sup>

The silver piaster or pieces of eight (re-  
als) of Seville and Mexico which was similar  
in size to the dollar but higher in silver con-  
tent, was gradually undermined as money  
of account by the lion dollar<sup>259</sup> of Holland  
(United Provinces) due to the increase of  
Dtuch trade in the Levant. The lion dollar  
became the standard money on account  
of the vast quantities which were impor-  
ted into the Levant from 1669 onwards to  
meet the then current monetary crisis.<sup>260</sup>  
Consequently, the lion dollar had become  
the effective monetary unit due to the abo-  
ve mentioned crisis and when the Turkish  
piaster or *kuruş* was not enough, to meet  
the current needs.<sup>261</sup>

In 1704, an English pound sterling was  
equal to five dollars and it rose to eight  
dollars in 1718. It is most likely that this  
increase was caused by the decision of  
Grand Vezir Ibrahim Paşa (1718-1730) to  
issue a new coin called New Zelote. It was  
equal to 80 aspers and widely used in the  
Ottoman Empire. Although it fluctuated

dolar arasında dalgalanmasına karşın,<sup>264</sup> özellikle 1720'den sonra mübadele kuru 8 ile 9 dolar seviyesindeydi.<sup>265</sup> İngiliz para birimini 1700-1740 dönemi için talere çevirirken, sterlinin 8 dolara denk olduğu mübadele kurunu kabul etti.

Osmanlı akçesi açısından İstanbul ile İzmir'de dolar için kabul edilen kur 80 akçe olsa da, 17. yüzyılın başlarında 80 ila 120 akçe arasında dalgalandı.<sup>266</sup> Bir Fransız seyyaha göre, kuruş 1699'da İzmir'de 120 akçeye denkti.<sup>267</sup>

Fransızlar Doğu Akdeniz'deki ticari işlemlerde hesaplarını livre olarak tutarlardı. Dolayısıyla 1700-1740 dönemi için livrenin dolar karşısında en azından yaklaşık değerini saptamam gerekti. İzmir'e 1664 dolayında uğrayan Tavernier'ye göre, bir livre 18-19 peniye denkti.<sup>268</sup> Öte yandan, sonraki dönem için R. Davis şunu belirtir: "İngiliz parasına göre livrenin değeri bir hayli değişkenlik gösterirdi; ama 1718'de değerindeki yüksek bir düşüşten sonra genellikle on peniye denk sayıldı."<sup>269</sup> Dolayısıyla livre bir doların yaklaşık üçte biri değerinde olsa gerek. Ticaret üzerine gözlemlerde bulunmak üzere Doğu Akdeniz'e gönderilen bir Fransız bunu teyit eder.<sup>270</sup> N. G. Svoronos'un kuruşu üç livreye denk olarak vermesi de yukarıdaki bilgileri doğrular niteliktedir.<sup>271</sup> Sonuçta 1700-1740 dönemi için üç livreyi bir dolar sayan bu hesaplamayı esas aldım.

Pratik sebeplerden dolayı, para çevirmelerinde bir ara yolu benimsemek zorunda kaldım. Garip bir cilveyle, Osmanlı İmparatorluğu'nda ticari işlemler için kullanılan yabancı sikkelerin varlığını Osmanlı para biriminin yetersizliği mümkün kılmış gibidir. Yaklaşık bir yüzyıl (17. yüzyılın ortalarından 18.

between 5 and 9 dollars to a pound sterling,<sup>264</sup> especially after 1720, the dollar was negotiated between 8 and 9 dollars to the same pound. <sup>265</sup> I accepted this exchange rate of 8 dollars to an English pound, for the period of the 1700-1740, in converting English currency into a (lion) dollar.

In relation to the Ottoman asper, the accepted rate was 80 aspers to a dollar in İstanbul and İzmir, although, it fluctuated from 80 to 120 aspers in the early seventeenth century. <sup>266</sup> According to a French traveler *kuruş* or piaster was equal to 120 aspers in İzmir in the year 1699. <sup>267</sup>

The French kept their accounts in livre for their trade transactions in the Levant. Therefore, I had to find out at least the approximate value of the *livre* to a dollar for the period of 1700-1740. According to Tavemier who visited İzmir in about 1664 a *livre* was equal to 18-19 English pence.<sup>268</sup> On the other hand, for the later period R. Davis mentions that "The value of the *livre* in terms of English money varied considerably, but after a heavy fall in value in 1718 it was generally worth about tenpence."<sup>269</sup> Therefore, a *livre* would be approximately worth one third of a dollar. This was also confirmed by a Frenchman sent to the Levant for observation on the commerce.<sup>270</sup> N. G. Svoronos also confirms the above information by giving the piaster as equal to three *livres*.<sup>271</sup> I accepted this calculation of three livres to a dollar for the period of 1700-1740.

For practical reasons, I had to accept a middle way for the monetary conversions. Ironically, it seems that the inadequacy of the Ottoman currency made possible the existence of foreign coinage in the Ottoman Empire which was used for business transactions. For nearly a century (from mid-seventeenth to mid-eighteen centuries),



yüzyılın ortalarına kadar) Osmanlı ticaret merkezlerinde kullanılan yabancı sikkeler arasında taler öne çıkan bir gümüş sikkeydi. 18. yüzyılın birinci yarısından sonra Felemenk talerinin yerini Maria Theresa doları<sup>272</sup> almaya başladı. Zamanla bu emperyal dolar Osmanlı İmparatorluğu'ndaki standart sikke olarak talerin yerine geçti.<sup>273</sup>

## SONUÇ / CONCLUSION

İzmir 1688-1740 döneminde Akdeniz bölgesinde yükselen Fransız ticari gücü ile Doğu Akdeniz'in başat ticari gücü, yani İngiltere (İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası) arasındaki yoğun bir ticari rekabete sahne oldu. İzmir'in bir liman kenti olarak taşıdığı olanakların farkına varan Fransızlar çabalarını bu Osmanlı kentinde ticaretlerini geliştirmeye, ayrıca genel olarak Doğu Akdeniz pazarlarında ticaret üzerindeki denetimlerini genişletmeye yoğunlaşma kararını aldılar. Bulgular İzmir'in ve limanının Fransız ticari girişimlerinde özellikle önemli bir rol oynadığına işaret etmektedir. Kent Fransızlar için coğrafi ve stratejik bakımdan önemliydi. Bölüm Bir'de ele alınan sebepler 17. yüzyılın ikinci yarısında İzmir'i yabancı tüccarlar ve koloniler için en güvenli limanlardan biri haline getirdi.

Halep'in 17. yüzyılda Doğu Akdeniz'in başta gelen ticaret merkezi olması başlıca ipek pazarları arasında yer almasındandı. İzmir üzerinden ticaret yapmalarına karşın, İngiliz tacirler için bu kent Halep'e kıyasla küçük çapta bir merkez olarak kaldı.

the lion dollar was a prominent silver coin among the foreign coins used in the trade centers of the Ottoman Empire. After the first half of the eighteenth century Maria Theresa dollars<sup>272</sup> began to supplant the Dutch lion dollars. Eventually this imperial dollar supplanted the lion dollar as the standard coin in the Ottoman Empire.<sup>273</sup>

İzmir, in the period of 1688-1740, became a stage for an intense commercial rivalry between the rising French commercial power in the Mediterranean area and England (The English Levant Company) which was the dominant trading power in the Levant. The French, recognizing the commercial possibilities for İzmir as a port city, decided to concentrate their efforts on building their trade in this Ottoman city, as well as, extending control of the trade in the Levantine markets in general. The evidence suggests that İzmir and its port had played a particularly important role in the French commercial efforts. The city was important geographically and strategically to the French. In the second half of the seventeenth century, İzmir became one of the safest ports for foreign merchants and their colonies for the reasons discussed in Chapter One.

In the seventeenth century Aleppo was the major trade center in the Levant primarily for the reason that it was a chief silk market in that century. Although, the English had traded through İzmir, the city of İzmir remained a minor one in comparison to Aleppo for the English traders.

İzmir limanının Anadolu ve İran ürünleri için bir depo olarak taşıdığı önemi kavrayan Fransızlar 17. yüzyılın sonlarında ticari planları açısından İzmir'in Halep'ten daha önemli bir ticaret merkezi olabileceğine karar verdiler. Özellikle 18. yüzyılın başından itibaren ham ipeği ve ham pamuğu İzmir limanından edinip Fransa'ya nakletmek mümkün hale geldi. Aslına bakılırsa, İzmir söz konusu dönemde bir ana limana dönüşme yolundaydı. Doğu Akdeniz'de ekonomik üstünlük taşıyan bir konuma 18. yüzyılla birlikte ulaştı. İzmir'de İngiliz-Fransız rekabeti İzmir'in doğuşuna katkıda bulundu. İstanbul'a büyük miktarda Fransız kumaşının girmesine karşın, Osmanlı İmparatorluğu'na ve İran'a Fransız kumaşı ihracatı için İzmir Doğu Akdeniz'de önemli bir liman işlevini gördü. Belirtilmesi gereken ilginç bir nokta Doğu Akdeniz'de yürüttükleri ticaretin niteliği açısından, Fransızlar ile İngilizler arasında bir benzerliğin olduğudur. İngilizler 17. yüzyıl boyunca diğer Doğu Akdeniz pazarlarıyla birlikte esas olarak ham ipeğe ihtiyaç duyduklarından, ticari faaliyetlerini Halep'te yoğunlaştırdılar. Buna karşılık, Fransızlar 18. yüzyılda İzmir'i esas olarak Fransa'ya pamuk ithal ettikleri ana liman seçmekle de aynı yolu tuttular.

İngilizler Doğu Akdeniz'de Fransızların artan ticari (ve aynı zamanda) siyasal nüfuzunun farkındaydılar; ama önlerini kesemediler. Osmanlı İmparatorluğu'na Fransız ekonomik ve siyasal sızmasını durdurmaya yönelik İngiliz çabalarına rağmen, Fransızlar 18. yüzyıl boyunca Doğu Akdeniz ticari ilişkilerinde öncü konumlarını korudular.

Recognizing the importance of the port of İzmir as a depot for the products of Anatolia and Persia, the French decided, in the late part of the seventeenth century, that İzmir could be more important as a trading center in their commercial plans than Aleppo. Especially, from the beginning of the eighteenth century, raw silk and raw cotton could be obtained from the port of İzmir and transported from there to France. Indeed, İzmir was on its way to becoming a chief port during the period in question. It arrived at a position of economic preeminence in the Levant by the eighteenth century. The English-French rivalry in İzmir contributed to the rise of İzmir. Although İstanbul absorbed a great quantity of French cloth, İzmir served as a major port in the Levant for the exportation of French cloth into the Ottoman Empire and Persia. It is interesting to note that there is a similarity between the French and English in regard to the nature of their trade in the Levant. The English concentrated their commercial activities on Aleppo for their basic need of raw silk along with the other Levantine markets throughout the seventeenth century. Whereas, the French did the same taking İzmir as their chief port from which they imported primarily cotton to France in the course of the eighteenth century.

The English were aware of the increasing commercial— as well as political— influence of the French in the Levant, but they could not stop the French. In spite of the English effort to halt the French economic and political penetration of the Ottoman Empire, the French retained their leadership in the Levantine commercial affairs throughout the eighteenth century.

Bana göre, Doğu Akdeniz'e dönük Fransız ekonomi politikası İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nı geride bırakmayı sağlayan en önemli etkeni. Fransızlar Osmanlı yönetimince "Doğu Akdenizde en çok kayırılan millet" gibi gıpta edilir bir statüye ulaşmışlardı. İzmir'in önemli bir Doğu Akdeniz ticaret merkezi konumuna yükselişi büyük ölçüde bu dönemde Doğu Akdeniz'deki İngiliz-Fransız rekabetinin sonucuydu.

Fransa, uzun süredir izlediği merkezî ekonomi politikasının bir sonucu olarak, Batı Avrupalı tüccar milletler arasında önde gelen ticari güç haline geldi. İzmir, Fransız tüccarlara Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri için önemli bir merkez olarak hizmet vermeye devam etti ve bu Osmanlı kenti üzerinden Fransız ticareti, Fransa'nın büyük çapta ithal ettiği ham pamuğun 18. yüzyılın ikinci yarısında Fransız dokuma sanayisi için önem kazanmasından dolayı daha da yoğunlaştı.

It is the view of this writer that French economic policy towards the Levant was the most important factor in enabling the French to overtake the English Levant Company in importance. The French had achieved the enviable status of being recognized as the "most favored nation of the Levant" by the Ottoman government. The ascent of İzmir to its important place as an important Levantine trade center was in large part the result of the Anglo-French rivalry in the Levant during this period.

France, as a result of her long-pursued centralized economic policy, became the leading commercial power among the western European trade nations. İzmir continued to serve the French merchants as a major center for their trade activities in the Levant and French trade through this Ottoman city became more intense due to the fact that raw cotton - heavily imported into France through İzmir - had gained importance in the French textile industry in the second half of the eighteenth century.

## BÖLÜM İKİ NOTLARI

### NOTES TO CHAPTER TWO

- 1 Niels Steensgaard, *Carracks, Caravans and Companies*, Scandinavian Institute of Asian Monograph Series (Danimarka: Studentlitterature, 1973), 186.
- 2 *Ibid.*, s. 134. İzmir'de her deve yükü (ipek) için yarım kuruş, her at yükü için ise çeyrek kuruş ödemek gerekirdi; Steensgaard'a göre bu rayiç diğer güzergâhlara kıyasla düşüktü. Tavernier kitabında İzmir'e giden kervan güzergâhının uzun ve yorucu olmakla birlikte, daha az gümrük karakollarıyla gayet güvenli olduğunu belirtir.
- 3 Paul Masson, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVII<sup>e</sup> Siècle* (Paris: Librairie Hachette & C<sup>e</sup>, 1897), s. 372, n. 4.
- 1 Niels Steensgaard, *Carracks, Caravans and Companies*. Scandinavian Institute of Asian Monograph Series, (Denmark: Student literature, 1973), 186.
- 2 *Ibid.*, p. 134. In İzmir, each camel load (of silk) had to pay only one half piaster, whereas each horse load paid a quarter piaster which according to Steensgaard were lower than other routes. It was discussed by Tavernier that the caravan route to İzmir was long and uncomfortable, but rather safe with less custom stations.
- 3 Paul Masson, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVII<sup>e</sup> Siècle*, (Paris: Librairie Hachette & C<sup>e</sup>, 1897), p. 372, n. 4.

- 4 L. Des Hayes de Courmenin, *Voiage de Levant fait par le Commandement du Roy en l'année 1621, per le S<sup>r</sup> D.C.*, ikinci baskı (Paris: Adrian Taupinart, 1629), 343. Yazar yukarıdaki görüşü destekler nitelikte şunu belirtir: "Il se fait à present a Smyrne un grand trafic de laines, de cire, de coton, et de soye, que les Armeniens y apportent au lieu d'aller a Alep; ce qui leur est plus aduantageux, à cause qu'ils n'y payent pas tant de droits. Il y à plusieurs marchands, tant François que Venetiens, Anglois, et Hollandois qui vivent en grande liberté."; A.d.S. Venezia, Rubricari Konstantinopoli, D. 14 f-78; A.d.S. Venezia, Senato, Dispacci Console, Siria II, no. 18, aktaran N. Steensgaard, *op. cit.*, sırasıyla s. 186, 187. Savaşın İran ipek ticaretinin büyük bir bölümünü Halep'ten İzmir'e kaydırması da bu sebeptendi; askerî harekâtlar İran-Halep ticaret güzergâhlarından geçmekteydi.
- 5 Jean Baptiste Tavernier, *Les Six Voyages de monsieur J. B. Tavernier etc.* (Paris: La Veuve de P. Ribon, 1724), I, s. 101.
- 6 Halil İnalçık, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle", *Belleten*, XV, 1951, s. 674.
- 7 *Bak.* Anadolu'da kervan güzergâhlarının haritaları. Birinci haritanın (s. 196) düzenlenerek alındığı kaynak F.V.J. Arundell, *Discoveries in Asia Minor* (Londra: R. Bentley, 1834) c. I. İkinci haritada (s. 198) esas alınan kaynaklar H. Louis, *Bevolkerungskarte der Turkei*, 1938 (aktaran F. Taeschner, "Anadolu", *E.I.*<sup>2</sup>, c. I) ve dönemin Batılı seyyahlarınca verilen bilgiler.
- 8 Paul Lucas, *Voyage du Sieur Paul Lucas fait en MDCCXIV...* (Rouen: MDCCXXIV), I, s. 213.
- 9 Henry Grenville, *Observations sur l'état actuel de l'Empire Ottoman*, ed. A. S. Ehrenkreutz (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1965), s. 56.; Aaron Hill *A Full and Just Account of*
- 4 L. Des Hayes de Courmenin, *Voiage de Levant fait par le Commandement du Roy en l'année 1621, per le S<sup>r</sup> D.C.*, sec. ed. (Paris: Adrian Taupinart, 1629), 343. The author states in support of above view: "Il se fait à present a Smyrne un grand trafic de laines, de cire, de coton, et de soye, que les Armeniens y apportent au lieu d'aller a Alep; ce qui leur est plus aduantageux, à cause qu'ils n'y payent pas tant de droits. Il y à plusieurs marchands, tant François que Venetiens, Anglois, et Hollandois qui vivent en grande liberté."; A.d.S. Venezia, Rubricari Konstantinopoli, D. 14 f—78; A.d.S. Venezia, Senato, Dispacci Console, Siria II, no. 18, quoted by N. Steensgaard, *op. cit.*, respectively pp. 186, 187. It is also for this reason that war diverted much of the Persian silk trade from Aleppo to İzmir, because, military campaigns crossed the Persian- Aleppo trade routes.
- 5 Jean Baptiste Tavernier, *Les Six Voyages de monsieur J. B. Tavernier etc.*, (Paris: La Veuve de P. Ribon, 1724), I, p. 101.
- 6 Halil İnalçık, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle" (Remarks on an essay on the economical situation of Türkiye, during the foundation and rise of the Ottoman Empire), *Belleten*, XV, 1951, p. 674.
- 7 *See* maps of Caravan routes in Anatolia. First map on p. 196 was arranged from F.V.J. Arundell, *Discoveries in Asia Minor*, (London: R. Bentley, 1834) vol. I. The second map p. 198 is originally based on *Bevolkerungskarte der Turkei* by H. Louis, 1938 (Reproduced by F. Taeschner, "Anadolu," *E.I.*<sup>2</sup>, vol. I), and information given by contemporary western travelers.
- 8 Paul Lucas, *Voyage du Sieur Paul Lucas fait en MDCCXIV...* (Rouen: MDCCXXIV), I, p. 213. q
- 9 Henry Grenville, *Observations sur l'état actuel de l'Empire Ottoman*, ed. by A. S. Ehrenkreutz (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1965), p. 56.; Aaron Hill, *A Full and Just Account of the Present*

- the Present State of the Ottoman Empire* kitabında (Londra, 1709, s. 88) kervan kelimesinin etimolojisini şöyle açıklar: “Türkçe etimolojiye göre asıl ve gerçek anlamı heraa-vahan, yani karışık bir rahatlıktır; nitekim Türkiye’nin bütün kervanları elli ila yüze, bine varmak üzere eşit olmayan sayılarla bir araya gelmiş tüccarlar, seyyahlar ve hacılardan oluşur.”
- 10 John Baptista Tavernier, *The Six Voyages of John Baptista Tavernier*, çev. J. P. (Londra: R. L. ve M. P. için basılmıştır, 1678), s. 46.
- 11 Aaron Hill, *loc. cit.* Yazar bir kervanın 100.000 kişiden oluştuğunu ileri sürer. Bir kervanın böylesine büyük olması son derece kuşkuludur. Osmanlı İmparatorluğu’nun altın çağında bile 100.000 kişilik bir ordunun toplanması pek mümkün değildi.
- 12 Bunlar Osmanlı merkezî idaresinden şu ya da bu sebeple hoşnut olmayan beyler ya da ağalar tarafından toplanmış haydut topluluklarıydı. Sayıca 300 ila 400’e, hatta bazen daha yukarısına ulaşabilirlerdi. Paul Rycaut, *The History of the Present State of the Ottoman Empire* (Londra: Charles Brome için basılmıştır, 1686), s. 126.
- 13 Tavernier, *op. cit.*, s. 36. Yazar burada Pınarbaşı’nın kente iki fersah, s. 102’de ise üç fersah uzakta olduğunu belirtir.
- 14 Tavernier, *op. cit.*, s. 46.
- 15 Aaron Hill, *loc. cit.*
- 16 Tavernier, *op. cit.*, s. 46.
- 17 Tavernier, *op. cit.*, s. 47.
- 18 Çoğul şekliyle *shaoux* ibaresini kullanan Tavernier’in kulağına “çavuş” kelimesindeki ç harfinin ç gibi gelmiş olması daha muhtemeldir.
- 19 Balya bir çeki hayvanının taşıdığı yükün yarısıdır. Profesör İnalçık “Harir” makalesinde (*E.I.*<sup>2</sup>, III, s. 212) bir yükün 154 kiloya eşit olduğunu belirtir. Bir ipek balyasında ağırlık herhalde bunun yarısı kadar olmalıdır. Ralph Davis’e göre (*Aleppo and Devonshire Square: English Traders in the Levant in the Eighteenth Century* [Londra: Macmillan, 1967], s. 138) bir balya 1735’te toplam 248 libreydi (112.096 kilo).
- State of the Ottoman Empire*, (Londra, 1709), p. 88 explains the etymology of caravan in the following words: “...the true and genuine meaning of the Turkish Etymology is Haraa-vahan, that is to say, a mix’d Conveniency, and such are all the Caravans of Türkiye, consisting of unequal numbers of assembled Merchants, Travelers, and Pilgrims, from fifty to an Hundred, Thousand...”
- 10 John Baptista Tavernier, *The Six Voyages of John Baptista Tavernier*, trans. by J. P. (London: Printed for R. L. and M. P., 1678), p. 46.
- 11 Aaron Hill, *loc. cit.* He suggests that a caravan consisted of 100,000 people. It is extremely doubtful that a caravan could have been that large. In the golden ages of the Ottoman Empire an army of 100,000 could hardly be produced.
- 12 These were groups of brigands gathered by Beys or Ağas who were discontented for one reason or another with the central Ottoman administration. Their number could reach 3-400 or more. Paul Rycaut, *The History of the Present State of the Ottoman Empire* (London: Printed for Charles Brome, 1686), p. 126.
- 13 Tavernier, *op. cit.*, p. 36. He states that pinarbaşı was two leagues from the city, whereas, he mentions the distance as three leagues in p. 102.
- 14 Tavernier, *op. cit.*, p. 46.
- 15 Aaron Hill, *loc. cit.*
- 16 Tavernier, *op. cit.*, p. 46.
- 17 Tavernier, *op. cit.*, p. 47.
- 18 It is more likely that the *ch* sound in *çavuş* in Turkish sounded to Tavernier as the *sh* sound. *Çavuş* literally means sergeant or guard in Turkish. Therefore *shaoux* must have been the plural of *çavuş*.
- 19 A bale (*balya*) is a half of a *yük* (load) of a transportation animal which would carry two bales, one on each side. Professor İnalçık mentions in his article “Harir,” *E.I.*<sup>2</sup>, III, p. 212, a *yük* was equal to 154 kilogrammes. A bale would be half of this amount for a silk bale. According to Ralph Davis, *Aleppo and Devonshire Square: English Traders in the*

- 20 Tavernier, *op. cit.*, s. 48
- 21 Kervanların İzmir'e varışı için farklı zamanların verilmiş olmasına karşın, Le Bruyn'ün bize bildirdiği üzere, bu zaman aralığı Ocak'tan Ekim'e kadar gibi görünmektedir. M. Corneille Le Bruyn, *A Voyage to the Levant: or, Travels in the principal parts of Asia Minor, the islands of Scio, Rhodes, Cyprus, and C.* (Londra: Jacob Tonson için basılmıştır, 1702), s. 20; Anadolu ile İran'ı 1701'de ve 1702'de dolaşan Fransız seyyah Tournefort'a göre, İran ve Anadolu kervanları İzmir'e Azizler Yortusu'ndan (1 Kasım) Mayıs ya da Haziran aylarına, hatta bazen Ekim sonlarına kadar (yani bu durumda bütün yıl boyunca) sürekli varırlardı. M. J. Pitton de Tournefort, *A Voyage into the Levant* (Londra: MDCCXLI), III, s. 335.
- 22 Tournefort, *op. cit.*, s. 335-36; ayrıca bak. A.C.C.M. J-1579 ve A.C.C.M. J-400.
- 23 Sir Charles Whitworth, *State of the Trade of Great Britian in its Imports and Exports progressively from the year 1697* (Londra: MDCCXXVI), 37; Richard Pococke, *A Description of the East* (Londra, MDCCXLV), II, kısım ii, xxxviii.
- 24 Whitworth, *loc. cit.*; Tournefort, *op. cit.*, s. 336.
- 25 Davis, *op. cit.*, s. 143.
- 26 Halil İnalçık "Harir", *E.I.*<sup>2</sup>, s. 211.
- 27 *Ibid.*, s. 214.
- 28 *Loc.cit*
- 29 Fahri Dalsar, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik* (İstanbul: Sermet Matbaası, 1960), s. 360 ve belgeler 299-301.
- 30 B.O.A. Fekete Tasnifi, no. 1796, aktaran H. İnalçık, *loc. cit.*
- 31 Dalsar, *op. cit.*, s. 178, belge 201; Jacob Spon ve George Wheler, *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece, et du Levant, fait aux années 1675 et 1676* (Lyon: MDCLXXVII), s. 311. Yazarlar İzmir'in Doğu Akdeniz'de özellikle Ermenilerin karadan İzmir'e taşıdığı İran ipeği açısından en uygun liman olduğunu belirtirler.
- Levant in the Eighteenth Century*, (London: Macmillan, 1967), p. 138, a bale was 248 pounds in total (112,096 kilogrammes) in 1735.
- 20 Tavernier, *op. cit.*, p. 48
- 21 Although different times had been given for the arrival of caravans to İzmir, it seems that the timing of caravans which arrived and set out of the city, as Le Bruyn informs us was from the month of January until October. M. Corneille Le Bruyn, *A Voyage to the Levant: or, Travels in the principal parts of Asia Minor, the islands of Scio, Rhodes, Cyprus, and C.*, (London: Printed for Jacob Tonson, 1702), p. 20; according to Toumefort, a French traveler who travelled through Anatolia and Persia in 1701 and 1702, the caravans of Persia and Anatolia were constantly arriving in İzmir from All Saints' Day (November 1) to May or June, and even as late as October (which makes it all year round). M. J. Pitton de Toumefort, *A Voyage into the Levant*, (London: MDCCXLI), III, p. 335.
- 22 Toumefort, *op. cit.*, pp. 335-36; see also A.C.C.M. J - 1579 and A.C.C.M. J - 400.
- 23 Sir Charles Whitworth, *State of the Trade of Great Britian in its Imports and Exports progressively from the year 1697*, (London: MDCCXXVI), 37; Richard Pococke, *A Description of the East*, (London, MDCCXLV), II, part ii, xxxviii.
- 24 Whitworth, *loc. cit.*; Tournefort, *op. cit.*, p. 336.
- 25 Davis, *op. cit.*, p. 143.
- 26 Halil İnalçık. "Harir," *E.I.*<sup>2</sup> III, p. 211.
- 27 *Ibid.*, p. 214.
- 28 *Loc.cit*
- 29 Fahri Dalsar, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik (Silk Industry in Bursa in the History of Turkish Industry and Commerce)*, (İstanbul: Sermet Press, 1960), p. 360 and Docs. 299-301.
- 30 B.O.A., *Fekete Tasnifi*, no. 1796, printed in H. İnalçık, *loc. cit.*
- 31 Dalsar, *op. cit.*, p. 178, Doc. 201; Jacob Spon and George Wheler, *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece, et du Levant, fait aux années 1675 and 1676*, (Lyon: MDCLXXVII), p. 311. They report that İzmir was the best *échelle* in the Levant; particularly, for the silk of Persia, which the Armenians carried by land to İzmir.



- 32 En eski rekabet için *bak.* not 4, yukarıda.
- 33 *Bak.* Anadolu kervan güzergâhlarının haritası.
- 34 Paul Masson, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVII<sup>e</sup> Siècle* (Paris: Librairie Hachette & C<sup>ie</sup>, 1911), s. 552; Tavernier, *op. cit.*, s. 5-70.
- 35 Yukarıda not 21'de değinilen savın yanı sıra, Le Bruyn şunu belirtir: "Kervanlar genelde Şubat, Temmuz ve Ekim aylarında gelirler ve aşağı yukarı aynı zamanlarda giderler." Tavernier (*op. cit.*, s. 34) kervanların genellikle bu kente Şubat, Haziran ve Ekim aylarında geldiklerini ve geldikleri ayda ülkelerine gitmek için yola çıktıklarını belirtir.
- 36 Dalsar, *op. cit.*, s. 161.
- 37 Davis, *op. cit.*, p. 27.
- 38 Davis, *op. cit.*, s. 139.
- 39 Fahri Dalsar'a göre bir batman ipek 14 lüdre idi. Bir lüdre 361 grama denkti. Yani, bir batman ipek 5.054 gram ağırlığındaydı. Dalsar, *op. cit.*, s. 147.
- 40 İnalçık, *loc. cit.*
- 41 Dalsar, *op. cit.*, s. 271, belge 201, s. 273, belge 204.
- 42 Dalsar, *op. cit.*, s. 244.
- 43 Dalar, *op. cit.*, s. 271, belge 201, s. 273, belge 204.
- 44 Dalsar, *op. cit.*, s. 277-278, belge 214.
- 45 Dalsar, *op. cit.*, s. 389-290, belge 304.
- 46 Damga resmi ilgili merkezde üretilmiş mallardan alınan bir tür vergiydi.
- 47 Dalsar, *op. cit.*, s. 274-275, belge 205, s. 280, belge 221.
- 48 Dalsar, *op. cit.*, s. 279-280, belge 220.
- 49 Bir yük 154 kiloydu, H. İnalçık, *op. cit.*, 212.
- 50 Dalsar, *op. cit.*, belgeler 230, 235.
- 51 Dalsar, *op. cit.*, belge 227.
- 52 Dalsar, *op. cit.*, belge 308.
- 53 İnalçık, *loc. cit.*
- 54 *Ibid.*
- 55 J. B. Tavernier, *Les Six Voyages de Monsieur J. B. Tavernier* (Paris, MDCCXXIV), I, s. 101.
- 32 For the earliest rivalry *see* note 4 above.
- 33 *See* map of caravan routes of Anatolia.
- 34 Paul Masson, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVIII<sup>e</sup>* (Paris: Librairie Hachette and C<sup>ie</sup>, 1911), p. 552; Tavernier, *op. cit.*, pp. 5-70.
- 35 In addition to the argument in the note 21 above, Le Bruyn mentions that "the caravans commonly come in February, July and October and go thence much about the same time." Tavernier, *op. cit.*, p. 34, states that the caravans come generally to this town in the months of February, June, and October and depart again to the countries whence they come the same month.
- 36 Dalsar, *op. cit.*, p. 161.
- 37 Davis, *op. cit.*, p. 27.
- 38 Davis, *op. cit.*, p. 139.
- 39 According to Fahri Dalsar a batman of silk was 14 *lüdre* or *lidre*. One *lüdre* was equal to 361 grammes. Thus a batman of silk weighed 5.054 grammes. Dalsar, *op. cit.*, p. 147.
- 40 İnalçık, *loc. cit.*
- 41 Dalsar, *op. cit.*, p. 271, Doc. 201, p. 273, Doc. 204.
- 42 Dalsar, *op. cit.*, p. 244.
- 43 Dalar, *op. cit.*, p. 271, Doc. 201, p. 273 Doc. 204.
- 44 Dalsar, *op. cit.*, pp. 277-78, Doc. 214.
- 45 Dalsar, *op. cit.*, pp. 389-90, Doc. 304.
- 46 Pamga duty or Damga Resml (Stamp duty) was a type of tax levied on goods produced in the center concerned.
- 47 Dalsar, *op. cit.*, pp. 274-75, Doc. 205, p. 280 Doc. 221.
- 48 Dalsar, *op. cit.*, pp. 279-80, Doc. 220.
- 49 Ayük was 154 kilogrammes, H. İnalçık, *op. cit.*, 212.
- 50 Dalsar, *op. cit.*, Docs. 230, 235.
- 51 Dalsar, *op. cit.*, Doc. 227.
- 52 Dalsar, *op. cit.*, Doc. 308.
- 53 İnalçık, *loc. cit.*
- 54 *Ibid.*
- 55 B. Tavernier, *Les Six Voyages de Monsieur J. B. Tavernier etc.*, (Paris, MDCCXXIV), I, p. 101.

- 56 İnalçık, *loc. cit.*
- 57 Tournefort, *loc. cit.*
- 58 A. C. Wood, *A History of the Levant Company* (Oxford: Oxford University Press, 1935), s. 129.
- 59 A.C.C.M. J-26 Statistiques, İzmir'den Marsilya'ya ithal edilen mallar.
- 60 Daniel Panzac, "La Peste à Smyrne au XVIII<sup>e</sup> Siècle", *Annales, économies, sociétés, civilisations*, no. 4, Temmuz-Ağustos 1973, s. 1092.
- 61 B.M. Addit. MSS. No. 38349.
- 62 Bu listeler Public Record Office Customs Ledgers'tan çıkarılmıştır. Burada ham ipeğin Türkiye'den ithal edildiği belirtilirken, mahreci ya da çıkış limanı belirtilmez.
- 63 Bunlar 1787'ye kadar İngiliz ipek ithalatını hesaplarken kullanılan 24 onsluk büyük libre cinsindendi, Davis, *op. cit.*, s. 138, n. 1.
- 64 Ralph Davis, "English Imports from the Middle East, 1580-1780", *Studies in the Economic History of the Middle East*, ed. M.A. Cook (Londra: Oxford University Press, 1970), s. 197.
- 65 *Ibid.*, s. 198.
- 66 Ralph Davis, *Aleppo and Devonshire Square* (Londra: Macmillan 1967), s. 140.
- 67 A.C.C.M. J-434, 17 Nisan 1698.
- 68 A.C.C.M. J-434, 11 Kasım 1698.
- 69 P.R.O. S.P. 105/335, s. 4, Londra'dan Konsolos Raye'e 30 Ağustos 1698 tarihli mektup.
- 70 *Ibid.*
- 71 P.R.O. S.P. 105/115, 21 Haziran 1699 tarihli mektup.
- 72 P.R.O. Customs Ledgers of Imports, Custom 3/1698-1699, 1700-1701.
- 73 A.C.C.M. J-26, 1702'de İzmir'den ipek ithalatı.
- 74 Yerli Ermeni tüccarlara ait söz konusu ipek öylesine kirli haldeydi ki, *straccia*'dan temizlenmesi gerekmişti. Bu İtalyanca terim yırtılmış ya da yıpranmış
- 56 İnalçık, *loc. cit.*
- 57 Toumefort, *loc. cit.*
- 58 A. C. Wood, *A History of the Levant Company*, (Oxford: Oxford University Press, 1935), p. 129.
- 59 A.C.C.M. 1 - 2 6 Statistics of goods imported to Marseille from İzmir.
- 60 Daniel Panzac, "*La Peste à Smyrne au XVIII<sup>e</sup> Siècle*" *Annales, économies, sociétés, civilisations*, no. 4, juillet-aout 1973, p. 1092.
- 61 B. M. Addit. MSS. No. 38349.
- 62 These lists were drawn from Public Record Office customs ledgers. It is stated that this raw silk was imported from Türkiye but its origin or port of departure is not mentioned.
- 63 These were in the great pounds of 24 oz., used in calculating English silk imports until 1787, Davis, *op. cit.*, p. 138, n. 1.
- 64 Ralph Davis, "English Imports from the Middle East, 1580-1780," *Studies in the Economic History of the Middle East*, ed. by M.A. Cook, (London: Oxford University Press, 1970), p. 197.
- 65 *Ibid.*, p. 198.
- 66 Ralph Davis, *Aleppo and Devonshire Square*, (London: Macmillan 1967), p. 140.
- 67 A.C.C.M. J - 434, April 17, 1698.
- 68 A.C.C.M. J -434, November 11, 1698.
- 69 P.R.O. S.P. 105 / 335, p. 4. A letter from London to Consul Raye dated August 30, 1698.
- 70 *Ibid.*
- 71 P.R.O. S.P. 105 / 115 A letter dated June 21, 1699.
- 72 P.R.O. Customs Ledgers of Imports, Custom 3/ 1698-99, 1700-1701.
- 73 A.C.C.M. J - 26 silk importation from İzmir in 1702.
- 74 This particular silk owned by the native Armenian merchants was in a dirty state that had to be cleaned of *straccia*. This Italian term was used for raw silk which

- ve kirli ham ipek için kullanılırdı. Bu da haliyle ipeğin kötü durumda ve içerdiği kirden dolayı daha ağır olduğu anlamına gelirdi. R. Davis, *op. cit.*, s. 83.
- 75 P.R.O. S.P. 105/335, s. 150, Mayıs 1715.
- 76 *Ibid.*, s. 160, 31 Ocak 1716 tarihli meclis toplantısı.
- 77 *Ibid.*
- 78 P.R.O. S.P. 105/335, s. 179.
- 79 R. Davis, *loc. cit.*
- 80 P.R.O. S.P. 105/335, s. 137.
- 81 *Ibid.* Anlaşıldığı kadarıyla ceza olarak toplanan para Kuzey Afrikalı korsanların yakalayıp ellerinde tuttıkları İngilizlerin kurtarılması için kullanılacaktı. Böyle köleler satılmak üzere İzmir'e getirilmişlerdi. *Ayrıca bak.* Chevalier d'Arvieux, *Mémoires du Chevalier d'Arvieux*, Paris, MDCCXXXV, s. 111.
- 82 P.R.O. S.P. 105/335, İzmir'deki İngiliz milletinin 24 Ocak 1717 tarihli meclis tutanakları.
- 83 P.R.O. S.P. 105/335, s. 224, 5 Aralık 1726.
- 84 P.R.O. S.P. 105/335, s. 225, 18 Ocak 1726.
- 85 *Ibid.*
- 86 İpek ticaretiyle ilgili olarak elimizdeki tek liste budur. Tahminen bu tüccarlar Ermeni, Türk ve Rum asıllı gibidir.
- 87 Fangot balyaya denk düşen Farsça bir kelimedir. Bu terim ilk başta Doğu Akdeniz'deki İngiliz tüccarlarca yerli Ermeni tacirlerin satın alıp İzmir'e getirdikleri ipeğin konulduğu küçük balya için kullanılırdı.
- 88 Bohça, fangottan daha düşük ağırlıktaydı. Dalsar'a göre, bir yük 4 bohçaya, yani 32 batmana denkti. Yük 154 kilo olduğuna göre, bohça da 38,5 kilo olmalıdır. Dalsar, *op. cit.*, s. 147, 244.
- 89 Tournefort'a göre (*op. cit.*, III, s. 307) Bursa'da 10.000 ila 12.000 Türk aile vardı. Yahudilerin 400, Ermenilerin 500, Rumların da 300 evi vardı.
- 90 İnalçık, *op. cit.*, s. 211.
- 91 *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, II, s. 35, aktaran İnalçık, *op. cit.*, s. 215.
- was torn up or worn out and dirty. This, of course, meant that the silk was in poor condition and weighed more due to the dirt it contained. R. Davis, *op. cit.*, p. 83.
- 75 P.R.O. S.P. 105/335, p. 150, May 1715.
- 76 *Ibid.*, p. 160, assembly meeting dated January 31, 1716.
- 77 *Ibid.*
- 78 P.R.O. S.P. 105/335, p. 179.
- 79 R. Davis, *loc. cit.*
- 80 P.R.O. S.P. 105/335, p. 137.
- 81 *Ibid.*, apparently, the money collected on penalties would be used for the redemption of the English people captured and held by the North African pirates. Slaves of this nature had been brought to İzmir for sale by their captors. *See also*, Chevalier d'Arvieux, *Mémoires du Chevalier d'Arvieux*, etc., Paris, MDCCXXXV, p. 111.
- 82 P.R.O. S.P. 105/335, minutes of the English Nation in İzmir dated January 24, 1717.
- 83 P.R.O. S.P. 105/335, p. 224 December 5, 1726.
- 84 P.R.O. S.P. 105/335, p. 225, January 18, 1726.
- 85 *Ibid.*
- 86 This is the only list we have dealing with silk trade. Tentatively these merchants seem to be of Armenian, Turkish and Greek origin.
- 87 Fangot is a Persian word corresponding to a bale. This term initially was used by English merchants in the Levant to designate the small bale in which silk was brought by native Armenian traders into İzmir.
- 88 Boija (*Bohça* in Turkish), is smaller weight than that of Fangot. According to Dalsar, a *yük* = 4 *bohça* = 32 batman. Since a *yük* was equal to 154 kgs., a *bohça* would be 38.5 kgs. Dalsar, *op. cit.*, pp. 147, 244.
- 89 According to Toumefort, *op. cit.*, III, p. 307, there were 10-12,000 Turkish families in Bursa. The Jews and 400 houses, the Armenians had 500, and the Greeks had 300.
- 90 İnalçık, *op. cit.*, p. 211.
- 91 *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, II, p. 35 quoted in İnalçık, *op. cit.*, p. 215.

- 92 G. Wheeler, *A Journey in Greece* (London, 1682), s. 209, aktaran İnalçık, *loc. cit.*; Dalsar, *op. cit.*, s. 386-90, belgeler 299-304.
- 93 Dalsar, *op. cit.*, belge 302.
- 94 Bak. A.C.C.M., Statistiques J-26.
- 95 Davis, *op. cit.*, s. 137.
- 96 Okka 400 dirheme, yani 1.283 kiloya denkti. Georgiadès, *Smyrne et l'Asie Mineure* (Paris: Imprimerie Chaix, 1885), s. 180; Halil Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, III, 13 (İstanbul, Ekim 1968), s. 60-68.
- 97 Tournefort, *loc. cit.*
- 98 Halil Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Sanayi Bölgelerimiz Ve Ticari İmkânları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II, 11 (İstanbul, Ağustos 1968), s. 63.
- 99 Archives Nationales, A.E., Serie B<sup>III</sup>, 239, no. 12, aktaran Sahillioğlu.
- 100 Dalsar, *op. cit.*, s. 161.
- 101 Dalsar, *op. cit.*, s. 309.
- 102 Davis, *op. cit.*, s. 145.
- 103 R. Pococke, *op. cit.*, s. 11; İnalçık, *loc. cit.*
- 104 *Ibid.*
- 105 H. Grenville, *op. cit.*, s. 68.
- 106 Tournefort 1701'de Ankara'nın nüfusunu 40.000 Türk, 4.000-5.000 Ermeni ve 600 Rum olarak hesaplar.
- 107 Tiftik ipliği üreten yaklaşık elli küçük kasaba ve köy vardı. Sahillioğlu, *op. cit.*, s. 65.
- 108 Tournefort, *op. cit.*, s. 301.
- 109 *Ibid.*
- 110 John Sanderson, *The Travels of John Sanderson in the Levant*, 1584-1602, ed. William Foster, C<sup>ie</sup> (London: Hakluyt Society, 1931), Serie II, c. LXVII, s. 278, Folio 393a "Copy of instructions (undated) for W. Harborne to James Towerson for the purchase of goods at Angurie [sic.] of Asia."
- 111 İngiliz tüccarların daha 17. yüzyılın başlarında Ankara'ya yerleştiklerine
- 92 G. Wheeler, *A Journey in Greece*, (London, 1682), p. 209 quoted in İnalçık, *loc. cit.*; Dalsar, *op. cit.*, pp. 386-90, Docs. 299-304.
- 93 Dalsar, *op. cit.*, Doc. 302.
- 94 See A.C.C.M., Statistiques J - 26.
- 95 Davis, *op. cit.*, p. 137.
- 96 Okka was equal to 400 drammes (dirhems), which was equal to 1,283 kgs. according to Georgiadès, *Smyrne et l'Asie Mineure*, (Paris: Imprimerie Chaix, 1885), p. 180; Halil Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları" ("Trade of Edirne in the XVIIIth century") *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, III, 13, (İstanbul, October 1968), pp. 60-68.
- 97 Tournefort, *loc. cit.*
- 98 Halil Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Sanayi Bölgelerimiz Ve Ticari İmkânları" ("Our Industrial Regions and Commercial Potentials"), *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II, 11, (İstanbul, August, 1968), p. 63.
- 99 Archives National, A.E., Serie B III, 239, no. 12, used by Sahillioğlu, *supra*.
- 100 Dalsar, *op. cit.*, p. 161.
- 101 Dalsar, *op. cit.*, p. 309.
- 102 Davis, *op. cit.*, p. 145
- 103 R. Pococke, *op. cit.*, p. 11; İnalçık, *loc. cit.*
- 104 İdib.,
- 105 H. Grenville, *op. cit.*, p. 68.
- 106 In 1701, Tournefort calculates the population of Ankara as 40,000 Turks, 4-5,000 Armenians, 600 Greeks.
- 107 There were about fifty small towns and villages that produced mohair yarn. Sahillioğlu, *op. cit.*, p. 65.
- 108 Tournefort, *op. cit.*, p. 301.
- 109 *Idib.*
- 110 John Sanderson, *The Travels of John Sanderson in the Levant*, 1584-1602, ed. William Foster, Cie, (London: Hakluyt Society, 1931) serie II, vol. LXVII, p. 278, Folio 393a "Copy of instructions (undated) for W. Harborne to James Towerson for the purchase of goods at Angurie [sic.] of Asia."
- 111 There are indications that the English merchants already settled in Ankara in the early seventeenth century. Lewes Roberts, *The Merchants Mapped of Commerce*, (London:

- dair ipuçları vardır. Lewes Roberts *The Merchants Mappe of Comerce* kitabında (Londra: Ralph Mabb için R. O. tarafından basılmıştır, MDCXXVIII, s. 123) iki İngiliz tüccarın 1624 dolayında İstanbul'dan Ankara'ya gönderildiğini belirtir. İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası bir mektupta Ankara'daki sağlam bir ticari koloniden söz eder. P.R.O. S.P. 105/110, Kumpanya'dan Roe'ya 28 Temmuz 1626 tarihli mektup, *bak.* A. C. Wood, *op. cit.*, s. 72.
- 112 P.R.O. S.P. 105/115, Kumpanya'dan Sheard'a 18 Temmuz 1706 tarihli mektup.
- 113 Sahillioğlu, *op. cit.*, s. 66.
- 114 A. De La Motraye'e göre (*Voyages du Sr. A. De La Motraye, en Europe, Asie & Afrique* [Lahey: T. Johnson and J. Van Duren, MDCCXXVII], s. 184) bir kuruş 1699'da İzmir'de 120 akçe değerindeydi.
- 115 P.R.O. Custom 3/1697-1740; B.M. Addit. MSS, No. 38349, s. 4.
- 116 P.R.O. S.P. 105/335, s. 195. İzmir'deki İngiliz konsolosluğunun 3 Temmuz 1721 tarihli meclis toplantısı.
- 117 A.C.C.M., J-92.
- 118 Sahillioğlu, *op. cit.*, s. 65.
- 119 A.C.C.M., J-26, 1700-1740.
- 120 Münir Aktepe, "Başvekelet Arşivindeki Vesikalara Nazaran İzmir İsyanı", V. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 12-17 Nisan 1956, kongreye sunulan tebliğler, s. 674-681 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1960), s. 674-681; Daniel Panzac, *loc. cit.*
- 121 D. Panzac, *loc. cit.*
- 122 Sahillioğlu, *loc. cit.*
- 123 Sahillioğlu, *op. cit.*, s. 62.
- 124 P.R.O. S.P. 105/334, s. 37, H Evahir-i Cemaziyelevvel 1111/Kasım 1699.
- 125 Bir iltizam olan mukata'a Osmanlı topraklarından devlet hazinesine gelen bir gelirdi.
- 126 B.O.A. İbnülemin Maliye, No. 11811, 1121H/ 1709-10.
- 127 Sahillioğlu, *op. cit.*, s. 65.
- Printed by R. O. for Ralph Mabb, MDCXXVIII), p. 123, states that two English merchants were sent to Ankara from İstanbul about 1624. The English Levant Company in a letter mentions a firm commercial settlement in Ankara. P.R.O. S.P. 105/110, from the Company to Roe, July 28, 1626, see A. C. Wood, *op. cit.*, p. 72.
- 112 P.R.O. S.P. 105/115, letter from the Company to Sheard dated July 18, 1706.
- 113 Sahillioğlu, *op. cit.*, p. 66.
- 114 According to A. De La Motraye, *Voyages du Sr. A. De La Motraye, en Europe, Asie & Afrique*, (La Haye: T. Johnson and J. Van Duren, MDCCXXVII) p. 184, a grutches (*kuruş*) or piastre was worth 120 *akces* in 1699 in İzmir.
- 115 P.R.O. Custom 3/ 1697-1740; B. M. Addit. MSS, No. 38349, p. 4.
- 116 P.R.O. S.P. 105/335, p. 195. Assembly Meeting of English Consulate of İzmir dated July 3, 1721.
- 117 A.C.C.M., J - 92.
- 118 Sahillioğlu, *op. cit.*, p. 65.
- 119 A.C.C.M., I - 26, 1700-1740.
- 120 Munir Aktepe, "Basvekalet Arşivindeki vesikalara nazaran İzmir isyanı," V. *Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 12-17 Nisan, 1956, Kongreye sunulan tebliğler, pp. 674-681, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Press, 1960), pp. 674-681; Daniel Panzac, *loc. cit.*
- 121 D. Panzac, *loc. cit.*
- 122 Sahillioğlu, *loc. cit.*
- 123 Sahillioğlu, *op. cit.*, p. 62.
- 124 P.R.O. S.P. 105/334, p. 37, Evahir-i Cemaziyelevvel 1111 H/November 1699.
- 125 *Mukataa*, a tax-farm, was a revenue which came from the Ottoman domains into the imperial treasury.
- 126 I.B.A. İbnülemin Maliye, No. 11811, 1121H/ 1709-10.
- 127 Sahillioğlu, *op. cit.*, p. 65.
- 128 P.R.O. S.P. 105/335, p. 75.

- 128 P.R.O. S.P. 105/335, s. 75.
- 129 Sahilliloğlu, *loc. cit.*, koşnil boyası Türkçede “kırmız” olarak anılırdı ve dokumaları kırmızıya boyamada kullanılırdı.
- 130 Vedat Eldem'e göre (*Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik* [İstanbul: Tisa Matbaası, 1970], s. 321) endaze zirai olarak da bilinen endaze 60 santimdi; Dalsar (*op. cit.*, s. 160) endazenin 65 santim olduğunu belirtir.; L. Roberts (*op. cit.*) İstanbul ile İzmir'de kullanılan üç çeşit uzunluk ölçüsü verir: Kumaş piko, 26,5 inç; grogen piko, 24 inç; keten piko, 48 inç.
- 131 Rub bir endazenin sekizde birine denkti. Sahilliloğlu, *op. cit.*, p . 66.
- 132 Bir Venedik altın parçası üç kuruşa denkti, Sahilliloğlu, *loc. cit.*
- 133 *Ibid.*
- 134 A.C.C.M., J-1579.
- 135 B.O.A. Cevdet Tasnifi, İktisat, No. 1063, H 1150/1737-1738. Bu belge İzmir'de tiftik işinde çalışan ve “tiftikçi amelesi” olarak anılan işçilerin hak ettikleri günlük ücreti bile alamayan yoksul kesimde yer aldıklarına işaret eder. Çoğuna genelde sekiz akçe yevmiye verilirdi. Görünüşe bakılırsa, hayatlarını sürdürmelerine dahi yetmeyen bir tutardı bu.
- 136 D. Georgiadès, *op. cit.*, s. 12; L. Roberts, *op. cit.*, s. 119. İzmir yılda 20.000 kental pamuk ihraç ederdi.
- 137 A.C.C.M., J-1579; L. Roberts, *loc. cit.*
- 138 A.C.C.M., J-26 Statistiques.
- 139 *Ibid.*
- 140 A.C.C.M., J-1579.
- 141 Grenville, *op. cit.*, s. 63.
- 142 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1045, 1 Nisan 1732.
- 143 *Ibid.*, 10 Ekim 1731.
- 144 Uyarlanarak alındığı kaynak Robert Paris, *Histoire de Commerce de Marseilles de 1660 à 1789, Le Levant* (Paris: Librairie Plon, 1957), V, s. 514. Tutarlılığı sağlamak açısından, rakamların
- 129 Sahilliloğlu, *loc. cit.*, Cochineal or kermes was called Kırmız in Turkish. It was used in the dyeing industry for red color.
- 130 *Endaze* also called *endaze zirai* (pic endaze) was 60 cm. according to Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, (An Essay on the Economic Conditions of the Ottoman Empire), (İstanbul: Tisa Press, 1970), p. 321; Dalsar, *op. cit.*, p. 160 mentions *endaze* as 65 cm.; L. Roberts, *op. cit.*, gives three types of measures of length which were used in İstanbul and İzmir. They are called picos as follows: 1. Cloth Pico; 26-1/2 inches 2. Grograine or Chamblet [*sic*] Pico; 24 inches 3. Linen Pico; 48 inches
- 131 One *rub* was equal to one eighth of an *endaze*. Sahilliloğlu, *op. cit.*, p . 66.
- 132 One Venetian gold piece was equal to three *kuruş*, Sahilliloğlu, *loc. cit.*
- 133 *Ibid.*
- 134 A.C.C.M., J - 1579.
- 135 I.B.A. Cevdet Tasnifi, İktisat, No. 1063, 1150 H/ 1737-38. This document suggests that the workers in İzmir who worked on mohair, called “tiftikçi amelesi” (mohair workers) were in the group of those poor ones who even could not get the daily wage they deserved. Most of them used to get paid eight *akçes* a day. It seems that this was not even a sufficient pay for their survival.
- 136 D. Georgiadès, *op. cit.*, p. 12; L. Roberts, *op. cit.*, p. 119. İzmir yearly exported 20,000 quintal of cotton
- 137 A.C.C.M., J - 1579; L. Roberts, *loc. cit.*
- 138 A.C.C.M., 1 - 2 6 Statistiques.
- 139 *Ibid.*
- 140 A.C.C.M., J - 1579.
- 141 Grenville, *op. cit.*, p. 63.
- 142 A.N. A.E. B1 1045, April 1, 1732.
- 143 *Ibid.*, October 10, 1731.
- 144 Adopted from Robert Paris, *Histoire de Commerce de Marseilles de 1660 à 1789, Le Levant*, (Paris: Librairie Plon, 1957), V, p. 514. For the sake of consistency \*1 preferred to give the value of the figures all in



- değerlerini hep dolar cinsinden vermeyi tercih ettim. Livrenin değeri 18. yüzyılda dalgalanmış olsa da, İngiliz para birimine göre değerindeki bir düşüşten sonra 1718'de livre yaklaşık on peni değerindeydi. R. Davis, "English Imports from the Middle East, 1580-1780", s. 204. £=240 peni, yani £=24 livre. Öte yandan bir sterlin 1745'e varıldığında genellikle sekiz dolar değerindeydi. £=8 dolar. *Bak.* R. Davis, *Aleppo and Devonshire Square*, s. 93, 100, 194. Dolayısıyla bir dolar üç livre olmalıydı.
- 145 R. Paris, *loc. cit.*
- 146 Ralph Davis, "English Imports from the Middle East, 1580-1780", *Studies in the Economic History of the Middle East*, ed. M. A. Cook (Londra: Oxford University Press, 1970), s. 204.
- 147 Tablonun uyarlanarak alındığı kaynak R. Paris, *op. cit.*, s. 505-532.
- 148 H. Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, III, 13 (İstanbul, Ekim 1968), s. 62-66.
- 149 *Ibid.*
- 150 B.O.A. Cevdet Tasnifi, İktisat, No. 169, 1120 H/ 1708-1709.
- 151 *Ibid.*
- 152 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Anadolu, Suriye, Hicaz, 1671-1672* (İstanbul Devlet Matbaası, 1935), IX, s. 79.
- 153 Evliya Çelebi (*op. cit.*, s. 96) İzmir'de yetmiş sabunhane bulunduğunu belirtir.
- 154 R. Pococke, *op. cit.*, s. 38.
- 155 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1044, 20 Ekim 1716. Bu rapor İzmir'deki Fransız konsolosu Gaspard de Fontenu tarafından hazırlanmıştı; Pococke, *loc. cit.*
- 156 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1044. Osmanlı yönetimince ilgili Osmanlı idarecilerine gönderilen 9 Ekim 1712 tarihli bir fermanın tercümesi.
- 157 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1044. 20 Ekim 1716 tarihli bir rapor.
- dollars. The value of livre had fluctuated in the eighteenth century but after a fall of its value in terms of English currency, in 1718, the livre was approximately worth ten pence. R. Davis, "Imports from the Middle East, 1580-1780"... p. 204. £=240 pence, thus £=24 livres. On the other hand one English pound was generally worth eight dollars by 1745. £=8 dollars. *See* R. Davis, *Aleppo and Devonshire Square*,... pp. 93, 100, 194. Therefore a dollar would worth three livres.
- 145 R. Paris, *loc. cit.*
- 146 Ralph Davis, "English Imports from the Middle East, 1580-1780," *Studies in the Economic History of the Middle East*, ed. by M. A. Cook, (London: Oxford University Press, 1970), p. 204.
- 147 The table adopted from R. Paris, *op. cit.*, pp. 505-532.
- 148 H. Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin ticari imkanları," ("Trade of Edirne in the eighteenth century"), *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, III, 13, (İstanbul, October, 1968), pp. 62-66.
- 149 *Ibid.*
- 150 I.B.A. Cevdet Tasnifi, İktisat, No. 169, 1120 H/ 1708-9.
- 151 *Ibid.*
- 152 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Anadolu, Suriye, Hicaz, 1671-1672*, (İstanbul Devlet Press, 1935), IX, p. 79.
- 153 Evliya Çelebi, *op. cit.*, p. 96, mentions that there were seventy *sabunhane* (soap factories) in İzmir.
- 154 R. Pococke, *op. cit.*, p. 38.
- 155 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1044, October 20, 1716. This report was prepared by Gaspard de Fontenu, consul of the France at İzmir; Pococke, *loc. cit.*
- 156 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1044. A translation of an Ottoman decree sent by the Ottoman government to the relevant Ottoman administrators dated October 9, 1712.
- 157 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1044. A report dated October 20, 1716.
- 158 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1044. A report prepared in 1720.

- 158 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1044. 1720'de hazırlanan bir rapor.
- 159 Bid'at: yenilik, yeni oluşturulmuş ya da konulmuş bir vergi olarak tanımlanır. P.R.O. S.P. 105/334, s. 24-25, 32, 35.
- 160 Yukarıda belirtilen 1720 tarihli Fransız raporuna göre, bu artış bazen kental başına üç-dört kuruşa çıkardı ve tüccara çalışan komisyoncunun hesaplarını tamamen altüst ederdi. Yerel yetkililerin böyle beklenmedik girişimleri çoğu kez Marsilya'daki satıcı açısından hatırı sayılır bir zarara yol açardı.
- 161 Pococke, *loc. cit.*
- 162 P.R.O. Calendar of Treasury Books and Papers, c. 1729-1730, s. 213.
- 163 Pococke, *loc. cit.*
- 164 İ.B.A., İbnülemin Tasnifi, Hariciye, No. 852, H 1135/1722-1723 tarihli.
- 165 P.R.O. S.P. 105/334, s. 13. H Evahir-i Rebülahir 1098 /Şubat 1687.
- 166 *Ibid.*
- 167 1575'te Aydın eyaletinin yetki alanı içinde Urla, Batnos ve İzmir'de tuz madenleri vardı. Devlet hazinesine 844.000 akçe (10.550 dolar) kadar bir gelir sağlardı. Lütfi Güçer, "XV-XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunun Tuz İnhisarı ve Tuzların İşletme Nizamı", İ.Ü.İ.F.M. (İstanbul, Ekim 1962-Eylül 1963), 23, s. 130. İzmir'in kuzeybatına düşen Menemen'de de tuz madenleri vardı. L. Güçer, *op. cit.*, s. 120.
- 168 İ.B.A., İbnülemin, Maadin, No. 58.
- 169 D. Georgiadès, *loc. cit.*
- 170 A.C.C.M., I-2 6 Staistiques.
- 171 Tavernier, *op. cit.*, s. 119.
- 172 *Ibid.*
- 173 P.R.O. Custom 3/1697-1740 ve A.C.C.M., I -26 Statistiques.
- 174 Kile 17 okkaya, yani 21,811 kiloya denkti, D. Georgiadès, *op. cit.*, s. 9; V. Eldem (*op. cit.*, s. 322) İzmir kilesinin 54 litreye denk olduğunu belirtir.
- 175 P.R.O. S.P. 105/334, s. 39. H Evahir-i Rebülahir 1111/Ekim 1699. Buğday ihracatına izin veren bu ferman İzmir kadısına ve gümrük eminine gönderilmişti.
- 159 *Bid'at* (بيدعة)—it is defined as innovation, a newly created or introduced tax. P.R.O. S.P. 105/334, pp. 24-25, 32, 35.
- 160 According to French report above dated 1720, this increase sometimes went up to three-four piasters per quintal which completely upset all the speculations of the merchant's commissioner. This unexpected action by local officials could often cause a considerable loss to a dealer in Marseille.
- 161 Pococke, *loc. cit.*
- 162 P.R.O. Calendar of Treasury Books and Papers, vol. 1729-30, p. 213.
- 163 Pococke, *loc. cit.*
- 164 İ.B.A., İbnülemin Tasnifi, Hariye, No. 852 dated 1135 H/1722-23.
- 165 P.R.O. S.P. 105/334, p. 13. Evahir-i Rebülahir 1098 H/ February 1687.
- 166 *Ibid.*
- 167 In 1575 salt pits were located in Urla, Batnos, İzmir, and were under the jurisdiction of the province of Aydın. They produced an income of 844,000 *akçes* (10,550 dollars) for the state treasury. Lütfi Güçer, "XV-XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunun Tuz İnhisarı ve Tuzların İşletme Nizamı" ("Salt monopoly and its administrative regulations in the Ottoman Empire during the XVth-XVIth centuries,") *I.U.I.F.M.* (İstanbul, October 1962-September 1963), 23, p. 130. There were also salt pits in Menemen, located to the North-West of İzmir. L. Güçer, *op. cit.*, p. 120.
- 168 İ.B.A., İbnülemin, Maadin, No. 58.
- 169 D. Georgiadès, *loc. cit.*
- 170 A.C.C.M., 1 - 2 6 Staistiques.
- 171 Tavernier, *op. cit.*, p. 119.
- 173 P.R.O. Custom 3/ 1697-1740 and A.C.C.M., I -26 Statistiques.
- 174 *Kile* was equal to 17 *Okkas* which was 21.811 kgm., D. Georgiades, *op. cit.*, p. 9; V. Eldem, *op. cit.*, p. 322, mentions that *kile* of İzmir was equal to 54 litres.
- 175 P.R.O. S.P. 105/334, p. 39. Evahir-i Rebülahir 1111 H/ October 1699. This imperial order for permission for wheat exportation was dispatched to the *Kadı* and the Custom Officer of İzmir.

- 176 P.R.O. Customs Ledgers of Imports, Custom 3/1698-1740.
- 177 P.R.O. S.P. 105/334, s. 29 (1699); P.R.O. S.P. 105/335, s. 162 (1716).
- 178 P.R.O. S.P. 105/334, s. 40, Mayıs 1699.
- 179 İzmir kenti Londra işi, Mezzo-Londra işi gibi ucuz kumaş çeşitleri için iyi bir transit pazardı. Esas olarak İran pazarına dönük “(kumaş) ticaretinin büyük kısmı düşük kaliteli çeşitlerdi”, B.M. 357 c.12 (39), s. 1.
- 180 Osmanlı kentleri İzmir ile İstanbul’a ihraç edilen Fransız mal kalemlerine ilişkin ayrıntılı bilgiler için *bak.* Archives of Chambre de Commerce de Marseille, belge J-1579, 12 Ekim 1701 tarihi; Türkiye’ye ihraç edilen İngiliz mal kalemleri için *bak.* P.R.O. Custom 3/1697.
- 181 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1045, kaçılarıyadan verilen özet, 10 Aralık 1731; B.M. 351 b.6 (40), “Doğu Akdeniz Kumpanyası’nın durumu”, 1718-1719. İngiliz kumaşları ipek, tiftik ipliği vb. gibi ürünlerle takas edilirdi; G. F. Abbott, “The Levant Company and its Rivals”, *The Quarterly Review*, Nisan 1920, c. 233, s. 329-30.
- 182 G. F. Abbott, *loc. cit.*
- 183 Pouillet, *Nouvelles Relations de Voyages* (Paris, 1668), II, s. 28.
- 184 Doğu Akdeniz’e üç çeşit kumaş ihraç edilirdi: 1 - Londra işi ya da kırmızılar (en ucuz) 2 - Mezzo-Londra işi, fangot (orta kalite) 3 - Astragan; ayrıntılar için *bak.* R. Davis, *Aleppo and Devonshire Square*, s. 100-101.
- 185 D. B. Horn, *Great Britain and Europe in the Eighteenth Century* (Oxford: Clarendon Press, 1967), s. 354.
- 186 P.R.O. S.P. 105/145, s. 308. Bu belge İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası’nın 1666-1702 arasında Osmanlı İmparatorluğu’na ihraç ettiği İngiliz kumaşlarına ilişkin istatistiksel bilgiler verir.
- 187 R. Davis, *op. cit.*, s. 105.
- 188 Evliya Çelebi, *Seyahatname*, III, birinci baskı (İstanbul, H 1314), s. 182, 203.
- 176 P.R.O. Customs Ledgers of Imports, Custom 3/1698-1740.
- 177 P.R.O. S.P. 105/334, p. 29, (1699); P.R.O. S.P. 105/335, p. 162, (1716).
- 178 P.R.O. S.P. 105/334, p. 40, May 1699.
- 179 İzmir was a good transit market for the cheap type of cloths such as Londra, Mezzo-londrine. It is reported that “the bulk of the (cloth) trade is in the lower sorts.” Primarily for the Persian market. B.M. 357 c.12 (39), p. 1. “Reasons against the bill now impending in Parliament...”
- 180 There is detailed information on French export items sent into the Ottoman cities of İzmir and İstanbul in the Archives of the Chambre de Commerce, document J - 1579 dated October 12, 1701; for English exportation items to Türkiye see P.R.O. Custom 3/ 1697 on.
- 181 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1045, extract from the Chancery, December 10, 1731; B.M. 351 b.6 (40), “the case of the Levant Company,” 1718-19. English cloth was bartered with silk, mohair yarn, etc.; G. F. Abbott, “The Levant Company and its Rivals,” *The Quarterly Review*, April, 1920, vol. 233, pp. 329-30.
- 182 G. F. Abbott, *loc. cit.*
- 183 Pouillet, *Nouvelles Relations de Voyages*, (Paris, 1668), II, p. 28.
- 184 Three types of cloth were exported to the Levant: 1 - Londra or Reds (cheapest) 2 - Mezzo-londrines, fangot (mid-quality) 3 - Astracans or Half drabs for detail see R. Davis, *Aleppo and Devonshire Square...* pp. 100-101.
- 185 D. B. Horn, *Great Britain and Europe in the Eighteenth Century*, (Oxford: Clarendon Press, 1967), p. 354.
- 186 P.R.O. S.P. 105/145, p. 308. This document gives statistical information about the English cloth which was exported to the Ottoman Empire by the English Levant Company between 1666-1702.
- 187 R. Davis, *op. cit.*, p. 105.
- 188 Evliya Çelebi, *Seyahatname*, III, first ed.

- (Bu bilgilerin kaynağı Halil İnalıcık, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve İnkışafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle", *Belleten*, XV, 1951, s. 675. Evliya Çelebi şunları belirtir: "vasatü'l-halli olanları Üsküdar ve Londra çukası, bogasi kaftanı giyerler.." s. 182; "vasatü'l-halli Londra çukası, elvan bogasi giyerler..." s. 203.
- 189 İngilizlerin 17. ve 18. yüzyıllardaki ihracatının büyük kısmını oluşturan çuha Doğu Akdeniz'de büyük talep gören ağır ve kalın bir malzemeden yapılırdı. Genişliği belirli dönemlere bağlı olarak 50 ile 63 inç arasında değişirdi; uzunluğu ise 16. yüzyıldan itibaren gittikçe arttı. Ortalama uzunluk 1700'e kadar kırk yarıdayken, 18. yüzyılın sonuna doğru yaklaşık elli yarıdaya ulaştı. R. Davis, *op. cit.*, s. 96, 99.
- 190 Perpetuana İngiltere'de 17. ve 18. yüzyıllarda üretilen bir çeşit hafif yünlü kumaştı. İtalyanca kökenli adı dayanıklılığından gelirdi.
- 191 P.R.O. s.P. 105/145, s. 308.
- 192 *Ibid.*
- 193 *Ibid.*
- 194 B.M. 357 b.6 (49), 1718, "Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın 46 yılda, 1671 Noeli'nden 1717 Noeli'ne kadar İngiltere'den Türkiye'ye ihraç ettiği her çeşit yünlü kumaşın sayıca dökümü"; Nicholas Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches* (Gotha, 1911), IV, s. 265.
- 195 B.M. 357 b.6 (49).
- 196 P.R.O. S.P. 105/335, s. 99-100, 24 Nisan 1710.
- 197 *Ibid.*
- 198 B.M. 357 b.6 (40), "Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın durumu".
- 199 B.M. 357 b.6 (41), "Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın yayımladığı duruma ilişkin görüşler".
- 200 B.M. 357 b.6 (37), "Ticaretlerinin kıstlanmasıyla yakın bazı Doğu (İstanbul, 1314 H), pp. 182, 203. (This information was furnished by Halil İnalıcık "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve İnkışafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle," *Belleten*, XV, 1951, p. 675. Evliya Çelebi states: (وسط الحال اولانلری اسکدار و لوندہ) (چوقهسی بوغاسی قافتان کيیرلر) p. 182 (وسط الحال لوندہ چوقهسی و الوان) ( بوغاسی کيیرلر) p. 203.
- 189 Broad cloth which represented the bulk of the English exports in seventeenth and eighteenth centuries was made from a heavy, thick material which was in great demand in the Levant. Its width fluctuated between 50 and 63 inches depending on the specific period of time and its length gradually increased from the sixteenth century. Until 1700 forty yards was an average length whereas towards the end of the eighteenth century it was lengthened to about fifty yards. R. Davis, *op. cit.*, pp. 96, 99.
- 190 Perpetts or Perpetuana, this was a kind of light woolen cloth which was made in England in seventeenth and eighteenth centuries. It is so called due to its durability.
- 191 P.R.O. s.P. 105/145, p. 308.
- 192 *Ibid.*
- 193 *Ibid.*
- 194 B. M. 357 b .6 (49), 1718, "An account of the number of woolen cloths of all sorts, exported by the Levant Company from England to Türkiye in forty-six years, from Christmas, 1671, to Christmas, 1717"; Nicholas Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, (Gotha, 1911), IV, p. 265. L95B.M. 357 b .6 (49).
- 196 P.R.O. S.P. 105/335, pp. 99-100, April 24, 1710.
- 197 *Ibid.*
- 198 B.M. 357 b.6 (40). "The case of the Levant Company."
- 199 B.M. 357 b .6 (41). "Remarks on the case published by the Levant Company."
- 200 B.M. 357 b .6 (37). "The case of several

- Akdeniz Kumpanyası tüccarlarının durumu”. Gemi sayısının olabildiğince düşük tutulması, İngiltere’ye ithal edilen ipek ve tiftik miktarının da düşük olmasına yol açmaktaydı. Dolayısıyla mallar için yüksek fiyatlar talep edilebilmekteydi.
- 201 B.M. 357 b.6 (40); B.M. 357 b.6 (37).
- 202 B.M. 357 b.6 (37), s. 3.
- 203 B.M. 357 b.6 (31), “Çeşitli mektuplardan alıntılar”.
- 204 *Ibid.*
- 205 Osmanlı İmparatorluğu’na İngiliz kumaş ihracatı 1718’de en düşük düzeye indi. O yıl sadece 771 uzun ve 206 kısa kumaş parçası satıldı. *Bak.* Türkiye’ye İngiliz kumaş ihracatı, 1718-1743.
- 206 B.M. 357, c. 12 (34). “Türkiye ticaretindeki gerilemenin bir kanıtı”. Customs Registers’ın kullanıldığı bu broşür 1739-1743 döneminde yünlü kumaş ihracatının yanı sıra tiftik ipliği ve ipek ithalatında 35.777-11/12 düzeyinde bir gerilemenin olduğunu gösterir. Aynı dönemde tiftik ipliği 381.801 libre azalırken, ipek ithalatı 250.628-3/4 libre düştü.
- 207 Bir Fransız uzmana göre, Doğu Akdeniz’de İngiliz ticaretindeki gerileme daha 1735’te, hatta belki 1730’dan itibaren kendini belli etmişti. Fransız kumaş ihracatında ise artış vardı. Paul Masson, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVIII<sup>e</sup> Siècle* (Paris: Librairie Hachette & C<sup>ie</sup>, 1911), s. 371.
- 208 P.R.O. Custom 3/1718-1743.
- 209 R. Paris, *op. cit.*, s. 542-45; P. Masson, *op. cit.*, s. 477-81. Yazar bu rekabeti Fransız bakış açısından değerlendirir.
- 210 G. F. Abbott, *op. cit.*, s. 335; A. C. Wood, *op. cit.*, s. 106; Horn, *loc. cit.*
- 211 B.M. 357 c.12 (36), s. 2, “İngiltere’nin Doğu Akdeniz’le ticaret yapan Tüccar Kumpanyası’nın ve yöneticisinin durumu”. Fransa’nın bu üç başlıca kumaş imalat merkezi “Londra işi” denilen ve İngiliz taklidi olan bir kumaş üretmekteydi. R. Davis, *op. cit.*, s. 104.
- merchants of the Levant Company complaining of the restraint of their trade.” By keeping the number of ships as low as possible, the quantity of silk and mohair imported into England was also kept low. Thus, high price for the goods could be demanded.
- 201 B.M. 357 b .6 (40); B.M. 357 b.6 (37).
- 202 B.M. 357 b .6 (37), p. 3.
- 203 B.M. 357 b .6 (31). “Extracts of several letters, viz.”
- 204 *Ibid.*
- 205 In 1718, the English cloth exportation to the Ottoman Empire was the lowest. Only 771 long and 206 short cloth were sold in that year. *See* English cloth exportation to Türkiye, 1718-1743.
- 206 B.M. 357, c. 12 (34). “A Proof of the decay of the Türkiye trade.” This pamphlet which used Customs Registers indicates that there was a decay of 35,777-j./12 in exportation of woolen cloths as well as mohair yarn and silk importations for the period of 1739-1743. Mohair yarn decreased 381,801 lb., silk importations went down 250,628-3/4 over the same period.
- 207 According to a French scholar the English trade decline in the Levantine trade was already making itself felt in 1735 and even as far back as 1730. The French cloth exportation increased. Paul Masson, *Paul Masson, Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVIII<sup>e</sup> Siècle*, (Paris: Librairie Hachette and Cie, 1911), p. 371.
- 208 P.R.O. Custom 3/ 1718-1743.
- 209 R. Paris, *op. cit.*, pp. 542-45; P. Masson, *op. cit.*, pp. 477-81. The author discusses this competition from the French point of view.
- 210 G. F. Abbott, *op. cit.*, p. 335; A. C. Wood, *op. cit.*, p. 106; Horn, *loc. cit.*
- 211 B. M. 357 c.12 (36), p. 2, “The case of the governor and Company of Merchants of England, trading to the Levant seas.” These three major cloth manufacturing centers of France produced basically a cloth called “Londrins” which was the imitation of English “Londras.” R. Davis, *op. cit.*, p. 104.

- 212 *Ibid.*, B.M. 357 c.12 (39), “Doğu Akdeniz’le ticareti büyütüp düzenlemeye ilişkin yasa tasarısının şu anda parlamentoda bekletilmesinin sebepleri”.
- 213 B.M. Addit. MSS. No. 33052, s. 181; B.M. 357 c.12 (33), s. 2, “Doğu Akdeniz’le ticareti büyütüp düzenlemeye ilişkin yasa tasarısının parlamentodan geçmesinin sebepleri”.
- 214 B.M. 357 c.12 (36), s. 2.
- 215 B.M. 357 c.12 (39), s. 1; Abbott, *loc. cit.*
- 216 P.R.O. S.P. 105/335, s. 99, 24 Nisan 1710.
- 217 B.M. 357 b.6 (31); B.M. 357 c.12 (39), s. 1.
- 218 P.R.O. S.P. 105/335, s. 99; B.M. 357 c.12 (39), s. 1.
- 219 Iorga, *op. cit.*, s. 232. Doğu Akdeniz’e Fransız kumaş ihracatı 1687’de öbür ülkelerinkinden fazlaydı:  
Fransız Kumaşı.....506.520 kuruş  
İngiliz Kumaşı.....302.743 kuruş  
Venedik Kumaşı.....366.900 kuruş  
Felemenk Kumaşı.....197.700 kuruş  
Ceneviz Kumaşı.....115.250 kuruş
- 220 Horn, *op. cit.*, s. 354-55.
- 221 P.R.O. S.P. 105/145, s. 308.
- 222 Horn, *op. cit.*, s. 356.
- 223 *Ibid.*
- 224 *Ibid.*
- 225 B.M. 357 c.12 (39), s. 2.
- 226 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1045, 20 Ocak 1724; B.M. 357 c.12 (36), s. 3; Mary Lucille Shay, *The Ottoman Empire from 1720 to 1734* (Urbana, Illinois: The University of Illinois Press, 1944), s. 66.
- 227 B.M. 357 c.12 (39), s. 2; A. C. Wood, *op. cit.*, 145.
- 228 B.M. 357 c.12 (36), s. 3; B.M. 357 b.6 (31); R. Davis, *op. cit.*, s. 34.
- 229 B.M. 357 c.12 (36), s. 3; R. Davis, “English Imports from the Middle East, 1580-1780”, s. 193.
- 230 B.M. 357 c.12 (36), s. 3.
- 231 *Ibid.*
- 232 P.R.O. S.P. 105/335, s. 41, 10 Ocak 1702.
- 212 *Ibid.*, B.M. 357 c.12 (39), “Reasons against the bill now depending in the parliament entitled, a bill for inlarging and regulating the trade to the Levant seas.”
- 213 B.M. Addit. MSS. No. 33052, p. 181; B.M. 357 c.12 (33), p. 2, “Reasons for passing the bill, entitled, an act for inlarging and regulating trade to the Levant seas,...”
- 214 B.M. 357 c.12 (36), p. 2.
- 215 B.M. 357 c.12 (39), p. 1; Abbott, *loc. cit.*
- 216 P.R.O. S.P. 105/335, p. 99, April 24, 1710.
- 217 B.M. 357 b.6 (31); B.M. 357 c.12 (39), p. 1.
- 218 P.R.O. S.P. 105/335, p. 99; B.M. 357 c.12 (39), p. 1.
- 219 Iorga, *op. cit.*, p. 232. In 1687, French cloth exportation into the Levant was more than any other nation.  
French Cloth.....506,520 piasters  
English Cloth..... 302,743 piasters  
Venetian Cloth.....366,900 piasters  
Dutch Cloth.....197,700 piasters  
Genoese Cloth.....115,250 piasters
- 220 Horn, *op. cit.*, pp. 354-55.
- 221 P.R.O. S.P. 105/145, p. 308.
- 222 Horn, *op. cit.*, p. 356.
- 223 *Ibid.*
- 224 *Ibid.*
- 225 B.M. 357 c.12 (39), p. 2.
- 226 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1045, January 20, 1724; B.M. 357 c.12 (36), p. 3; Mary Lucille Shay, *The Ottoman Empire from 1720 to 1734*, (Urbana, Illinois: The University of Illinois Press, 1944), p. 66.
- 227 B.M. 357 c.12 (39), p. 2; A. C. Wood, *op. cit.*, 145.
- 228 B.M. 357 c.12 (36), p. 3; B.M. 357 b.6 (31); R. Davis, *op. cit.*, p. 34.
- 229 B.M. 357 c.12 (36), p. 3; R. Davis, “English Imports from the Middle East, 1580-1780”,... p. 193.
- 230 B.M. 357 c.12 (36), p. 3.
- 231 *Ibid.*
- 232 P.R.O. S.P. 105/335, p. 41, January 10, 1702



- 233 P.R.O. S.P. 105/335, s. 92, 14 Ocak 1709. 233 P.R.O. S.P. 105/335, p. 92, January 14, 1709.
- 234 P.R.O. S.P. 105/335, s. 97, 19 Ağustos 1709. 234 P.R.O. S.P. 105/335, p. 97, August 19, 1709.
- 235 B.M. 357 b.6 (31), s. 1. 235 B.M. 357 b.6 (31), p. 1.
- 236 *Ibid.* 236 *Ibid.*
- 237 *Bak.* İngiliz kumaş ihracatı çizelgesi, 1718-1743. 237 *See* chart for English cloth exportations, 1718-1743.
- 238 R. Poccocke, *loc. cit.*; Kumpanya'nın vergi defterlerine göre, 1730'larda İzmir ticaret ve gemi taşımacılığı açısından başat bir konumdaydı. İstanbul ve İskenderun nispeten ihmal edilmiş durumdaydı. 238 R. Poccocke, *loc. cit.*; in 1730's, according to the Company's imposition books, İzmir held a predominant position as far as trade and shipping were concerned. İstanbul and İskenderun (Alexandretta) were relatively neglected.

Yıl Year	Vergi ödeyen gemi sayısı No. of Gen. ships which paid impositions	Mahreç limanı Port of Origin
1733	9	İzmir'den 7; İskenderiye'den 2 7 from İzmir; 2 from Alexandria
1734	10	İzmir'den 6; İskenderiye'den 1; İskenderun'dan 3 6 from İzmir; 1 from Alexandria;
1735	7	İskenderun'dan 3; 3 İskenderiye'den; İzmir'den 1 3 from İskenderun; 3 from Alexandria; 1 from İzmir
1736	15	İzmir'den 10; Akka'dan 3; İskenderiye'den 1; Kıbrıs'tan 1 10 from İzmir; 3 from Acre; 1 from Alexandria; 1 from Cyprus.

- 239 B.M. Addit. MSS, No. 33052, s. 181. 239 B.M. Addit. MSS, No. 33052, p. 181.
- 240 Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın tezkere-si (B.M. Addit. MSS. No. 33052) durumu şöyle anlatır:  
*(...) Fransız ithalatı İstanbul'da yılda yaklaşık 12.000 kumaş, İzmir'de yılda yaklaşık 7.000 kumaş, Halep'te yılda 5.000 kumaş; bu yerlerin hepsinde birkaç yıldır Fransız kumaş ithalatının özellikle Halep'te böylesine yüksek olması yüzünden büyük miktarda İngiliz kumaşı, geçen Şubat ayı itibarıyla (Kumpanya'ya ait geminin İskenderun'dan gelmesinden sonra) İstanbul'da yaklaşık 5.000 İngiliz kumaşı, Halep'te 4.000'in üzerinde kumaş ve İzmir'de yaklaşık 3.000 kumaş hâlâ satılmamış halde duruyor.*
- 240 Memorandum of the Levant Company, B.M. Addit. MSS. No. 33052, describes the situation as follows:  
*...The French import at Constantinople [was] about 12,000 cloth yearly, at Smyrna about 7,000 cloth yearly, at Aleppo 5.000 cloth yearly, and at each of these places, there have been for several years past, and still remain large quantitys [sic] of English cloth unsold, occasioned by so great an importation of French cloth particularly at Aleppo in February last (after the Company's ship came from Scanderoon) about 5.000 English cloth remained unsold at Constantinople, above 4.000 cloths at Aleppo, and at Smyrna about 3,000 cloths.*

- 241 Albert Vandal, *Une Ambassade Francaise en Orient sous Louis XV; La Mission du Marquis de Volleneuve, 1728-1741* (Paris, 1887).
- 242 Masdariyye (Osmanlıca مصدریه, İngilizce *misteria*, Fransızca *mezeterie*) Sultan I. Ahmed'in (1603-1617) ilk başta İstanbul'daki hastanenin harcamalarını karşılamak üzere bütün Avrupa ticari mallarına koyduğu ilave vergiydi. Bu vergi ölçüye ve ağırlığa göre satılan bütün mallardan alınır. Masdariyye oranı Osmanlı sarayı nezdindeki İngiliz sefiri William Paget'in (1692-1702) 1693'te sabitlenmesini sağlamasına kadar bir anlaşmazlık konusuydu. Yeni anlaşma uyarınca, İngiliz ve diğer Avrupalı tüccarlar ölçüye göre satılan mallarda yüzde 1, ağırlığa göre satılan bütün ticari mallarda da yüzde 1,5 vergi ödeyeceklerdi. Fransız tüccarlar 1740 kapitülasyonlarıyla bu vergiden muaf tutulurken, oran Osmanlı sarayı nezdindeki İngiliz sefiri R. Ainslie'nin (1775-1794) kaldırılmasını sağladığı 1784'ye kadar İngiliz tüccarlar için aynı kaldı, G. F. Abbott, *op. cit.*, s. 339; A. C. Wood, *op. cit.*, s. 213-4.
- 243 R. Davis, *op. cit.*, s. 196.
- 244 R. Davis, *Aleppo and Devonshire Square*, s. 30-31.
- 245 R. Davis, *op. cit.*, s. 125. Ralph Davis bununla bağlantılı olarak, İngilizlerin Doğu Akdeniz ticaretinin büyük bir bölümünü Fransızlara kaptırmalarına ilişkin belli sebepler sunar. Ona göre, İran ipeği arzının çöküşü, Doğu Akdeniz ticari mallarının İngiltere pazarlarını elde tutamamaları, Çin ve Bengal ipeklerinin rekabeti ve İngiliz kumaşlarının kalitesindeki düşüş Osmanlı İmparatorluğu'nda ekonomik çıkarları açısından İngilizlerin gerilemesine, Fransızların ise yükselmesine katkıda bulundu. Belirtilen üçüncü husus tartışmaya açıktır. Sözgelimi, Public Record Office Customs Ledgers'a göre 1697-1740 arasında Doğu Akdeniz'den ipek ithalatında sadece 1712, 1721, 1727 ve 1740 yıllarında kesinti vardı. İran'dan ve Suriye ile Anadolu'daki
- 241 Albert Vandal, *Une Ambassade Francaise en Orient sous Louis XV; La Mission du Marquis de Volleneuve, 1728-1741*, (Paris, 1887).
- 242 *Masdariyye* (مصدریه in Ottoman), (*Misteria* in English, *Mezeterie* in French) was the supplementary tax levied on all the European merchandise by Sultan Ahmed I (1603-1617) originally for the expenditures of the hospital in İstanbul. This tax was imposed upon all goods sold by measure and weight. The rate of *masdariyye* was a source of controversy until William Paget (1692-1702), English Ambassador to the Ottoman Court, succeeded in fixing it in 1693. According to the new agreement English and other European merchants would pay 1 percent on goods sold by measure and 1-1/2 percent on all merchandise sold by weight. French merchants, with the Capitulations the English merchants until its removal by R. Ainslie (1775-94), English Ambassador to the Ottoman Court, in 1784, G. F. Abbott, *op. cit.*, p. 339; A. C. Wood, *op. cit.*, pp. 213-4.
- 243 R. Davis, *op. cit.*, p. 196.
- 244 R. Davis, *Aleppo and Devonshire Square...* pp. 30-31.
- 245 R. Davis, *op. cit.*, p. 125. In connection with this, Ralph Davis presented certain reasons for the English loss of much of their Levantine trade to the French. According to this view, the collapse of Persian silk supplies, the failure of Levantine merchandise to hold their markets in England, the competition of Chinese and Bengalese silk and the decline in the quality of English cloth all contributed to the decline of English and the rise of French economic interests in the Ottoman Empire. The third point mentioned is questionable. For instance, according to Public Record Office Customs Ledgers from 1697 to 1740 there were interruption only in 1712, 1721, 1727, 1740 of silk importations from the Levant. The Levantine silk from Persia and other sources in Syria and Anatolia

- diğer kaynaklardan gelen Doğu Akdeniz ipeği 1663-1765 döneminde Çin ipeği karşısında konumunu korudu. Asıl soru Ralph Davis'in yukarıda belirttiği sebeplerden dolayı İngilizlerin Doğu Akdeniz pazarlarında öncülüğü isteyecek mi bıraktığı, yoksa Fransız ticari politikasının mı bu değişime yol açtıdır. Doğu Akdeniz'e dönük Fransız ekonomi politikası Fransızların İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nı geride bırakmasındaki en önemli etkeni. Fransızlar ayrıca Osmanlı yönetiminin Doğu Akdeniz'de en çok kayırılan millet olarak tanınma gibi gıpta edilir bir statüye kavuştular. İzmir'in bir Doğu Akdeniz ticaret merkezi olarak önemli konumuna yükselişi büyük ölçüde bu dönemde Doğu Akdeniz'de İngiliz-Fransız rekabetinin sonucuydu.
- 246 Uyarlanarak alındığı kaynak R. Paris, *op. cit.*, s. 363-495.
- 247 C. F. Volney, "Etat du commerce du Levant en 1784, d'après les régistres de la chambre de commerce de Marseille", *Oeuvres de C.F. Volney* (Paris, 1825), III, s. 321-40, Charles Issawi, ed., *The Economic History of the Middle East, 1800-1914* (Chicago: The University of Chicago Press, 1966), s. 32.
- 248 Tabloların uyarlanarak alındığı kaynak C. Issawi, ed., *op. cit.*, s. 26.
- 249 Doğu Akdeniz'in her limanından 1671-1714 arasında Fransız ithalatının değerine ilişkin tablo Paul Masson tarafından *cottimo* denilen ithal ticari mal vergisi rakamları kullanılarak hazırlanmıştır. Yazar sunduğu rakamların tam değil, yaklaşık olarak hesaplandığını kabul eder. P. Masson, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVII<sup>e</sup> Siècle* (Paris, Librairie Hachette & C<sup>ie</sup>, 1896), ek, xviii-xix.
- 250 Bu limanlar sırasıyla İskenderiye, Reşid, Abukir ve Dimyat'tır. Hepsi Akdeniz kıyısındaki Nil deltasında yer alır. R. Paris, *op. cit.*, s. 379-383.
- 251 Yukarıda belirtilen dört Mısır limanından Fransız ithalatının Mısır başlığı altında verildiği açıktır. Bu
- held its position against Chinese silk in the period of 1663-1765. Now, it is the question of whether the English voluntarily lost their leadership in the Levant markets on account of the above stated reasons by Ralph Davis or French commercial policy brought this change. It is the view of this writer that French economic policy towards the Levant was a most important factor in enabling the French to overtake the English Levant Company in importance. French also achieved the enviable status of being recognized as the most favored nation in the Levant by the Ottoman government. The ascent of İzmir to its important place as a Levantine trade center was in large part the result of the Anglo-French rivalry in the Levant during this period.
- 246 Adopted from R. Paris, *op. cit.*, pp. 363-495.
- 247 C. F. Volney, "Etat du commerce du Levant en 1784, d'après les registres de la chambre de commerce de Marseille," *Oeuvres de C.F. Volney* (Paris, 1825), III, pp. 321-40, in Charles Issawi, ed. *The Economic History of the Middle East, 1800-1914*, (Chicago: The University of Chicago Press, 1966), p. 32.
- 248 The tables adopted from C. Issawi, ed., *op. cit.*, p. 26.
- 249 The table concerning the value of French imports from each *échelle* of the Levant in the period of 1671-1714 was prepared by Paul Masson (Appendice p. XV) using the figures of *cottimo*— taxes paid on imported merchandise. The author admits that the figures he presented are calculated approximately and are not exact. P. Masson, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVII<sup>e</sup> siècle*, (Paris, Librairie Hachette and Cie, 1896), Appendice, xviii-xix.
- 250 These ports respectively are Alexandria, Rosetta, Aboukir and Damietta. They are situated on the delta of the Nile on the Mediterranean sea. R. Paris, *op. cit.*, pp. 379-383.
- 251 Apparently, French imports coming from the above mentioned four Egyptian ports

- istatistiklerde bir ana liman olarak İzmir dört farklı limanın Fransa'ya ihracatının toplamını temsil eden Mısır'la karşılaştırılmaktadır.
- 252 Rakamların alındığı kaynak Archives de Chambre de Commerce de Marseille (Statistique J-26).
- 253 Rakamların alındığı kaynak P.R.O. Customs Ledgers.
- 254 R. Davis, *op. cit.*, s. 189; "dolar" kelimesi aynı anlamdaki *daler*, *delar*, *daalder*, *tallero* gibi çeşitli karşılıkları olan "taler" in değiştirilmiş bir biçimidir. *Joachimsthaler*' in kısaltılmış bir biçimi olduğu sanılmaktadır. Taler ya da dolar Almanya'da 16. yüzyıldan itibaren kullanılmıştı. İspanyol *real*' i de genellikle dolar olarak anılırdı. Felemenk doları Doğu Akdeniz'de 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar geniş çapta tedavüldeydi. Sikkenin bir tarafında aslanlar, öbür tarafında elinde kılıcıyla at süren bir adam yer aldığı için bu dolara "aslanlı" da denilirdi. *The Encyclopedia Britannica*, c. XIX, 11. baskı (Cambridge, İngiltere: University Press, 1911, s. 389, 906.
- 255 P.R.O. S.P. 105/115, *bak.* 29 Mayıs 1700 ve 27 Mart 1704 tarihli mektuplar; Lewes Roberts (*op. cit.*, s. 193) şunu belirtir: "Türkiye'nin her yanında tüccarlar hesaplarını dolar ve akçe olarak tutmaya alışkındır." Yazarın döneminde (17. yüzyılın başları) bir dolar İstanbul ile İzmir'de 80 akçeye denkti, Lewes Roberts, *op. cit.*, 201.
- 256 F. W. Hasluck, "The Levantine Coinage", *Numismatic Chronicle*, beşinci dizi, no. 1, Londra, 1921 s. 39-91; R. Mantran, *İstanbul dans le seconde moitié au XVII siècle* (Paris, 1962), s. 238-47 ve aşağıda belirtilen eserler.
- 257 F. W. Hasluck, *op. cit.*, s. 45.
- 258 M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1946-56), I, s. 36. Yazar kuruluşun 1687'de bir ölçüm birimi olarak kabul edildiğini belirtir; F. W. Hasluck (*loc. cit.*) ve R. Davis (*op. cit.*, s. 189) bu sikkenin Sultan II. Süleyman presented under Egypt. In this particular statistics, İzmir, as an *échelle*, versus Egypt under which the exportation of the four different *échelles* to France was combined.
- 252 The figures are obtained from archives of Chamber of Commerce of Marseille (Statistique J - 26).
- 253 The figures are obtained from P.R.O. of London (Customs Ledgers).
- 254 R. Davis, *op. cit.*, p. 189; the word "dollar" is a modified form of "thaler" which had various words referring the same (daler, delar, daalder, tallero etc.) It is believed to be a shortened form of Joachimsthaler. Thaler or dollar was used in Germany from the sixteenth century onwards. The Spanish piece-of-eight (reals) was also generally referred to as a dollar. The Dutch dollars had a wide circulation in the Levant from the sixteenth to eighteenth centuries. This particular dollar was referred to as "lion" because on one side of the coin there were lions, on the other a man is riding a horse with a sword in his hand. *The Encyclopedia Britannica*, vol. XIX, eleventh ed. (Cambridge, England: At the University Press, 1911, p. 389, 906.
- 255 P.R.O. S.P. 105/115, see letters dated May 29, 1700, March 27, 1704; Lewes Roberts, *op. cit.*, p. 193, states that "Merchants keep their accounts as almost is accustomed over all Türkiye in dollars and aspers." In his time (early seventeenth century) a dollar was worth 80 aspers in İstanbul and İzmir, Lewes Roberts, *op. cit.*, 201.
- 256 F. W. Hasluck, "The Levantine Coinage," *Numismatic Chronicle*, 5th series, no. 1, London, 1921 pp. 39-91; R. Mantran, *İstanbul dans le seconde moitié au XVII siècle*, (Paris, 1962), pp. 238-47, and the works cited below.
- 257 F. W. Hasluck, *op. cit.*, p. 45.
- 258 M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Milli Eğitim Press, 1946-56), I, p. 36. The author mentions that *kuruş* was accepted as a unit of measurement in 1687; F. W. Hasluck, *loc. cit.*, states that this coin was issued by

- (1687-1691) tarafından basıldığını belirtirken, *E.I.*<sup>2</sup> (c. I [1956], s. 317-8) bunu Sultan II Mustafa dönemi (1695-1703) olarak verir.
- 259 F. W. Hasluck, *op. cit.*, s. 49. Bu dolarla İngilizler *lyon* ya da *dogg*, İtalyanlar *leone*, Mısırlılar *esedi* ya da daha yaygın olarak *ebu-kelb* adını taktılar. F. W. Hasluck, *op. cit.*, s. 51.
- 260 *Ibid.*, s. 51. Bu kriz Türkiye'ye esas olarak Fransızların düşük alaşımli *temin* ya da *timin* ithal etmesinin sonucuydu. Osmanlı yönetimi bu sikkenin ithaline son verdi. Taler zamanla Doğu Akdeniz'de standart bir sikke olarak onun yerini aldı. F. W. Hasluck, *op. cit.*, 78-91.
- 261 R. Davis, *op. cit.*, s. 190.
- 262 P.R.O. S.P. 105/156, 14 Eylül 1704 tarihli bir mektup.
- 263 F. W. Hasluck, *op. cit.*, s. 54, kuruş o dönemde 120 akçeye denkti.
- 264 R. Davis, *op. cit.*, s. 93, 194.
- 265 *Ibid.*, s. 195.
- 266 L. Roberts, *op. cit.*, s. 193, 201.
- 267 De La Motraye, *op. cit.*, s. 184.
- 268 Tavernier, *op. cit.*, kısım ii, s. 1.
- 269 R. Davis, "English Imports from the Middle East, 1580-1780", s. 204.
- 270 Jean-Claude Flachat, *Observations sur le Commerce et sur les arts* (Lyon: Jacquenod ve Rusand, MDCCLXVI), s. 526. Yazar bir kuruşun üç livreye denk olduğunu belirtir. Kuruş yaklaşık olarak dolarla aynı değerdedi. Ayrıca bak. H. Grenville, *op. cit.*, s. 33.
- 271 G. Svoronos, *Le Commerce de Salonique au XVIII<sup>e</sup> Siècle* (Paris: Presses Universitaires de France, 1956), s. 116, 338.
- 272 *Webster New International Dictionary of the English Language*, ikinci baskı, G and C Merriam Co., Springfield, Mass., 1961, s. 767. Maria Theresa'nın bir suretinin yer aldığı bu Avusturya gümüş sikke 1780'den itibaren ticari amaçlarla basıldı.
- 273 R. Davis, *Aleppo and Devonshire Square*, s. 191.
- Sultan Suleyman II (1687-91), so does R. Davis, *op. cit.*, p. 189, but *E.I.*<sup>2</sup>, vol. I (1956), pp. 317-8 gives Sultan Mustafa II's time (1695-1703) as the time of issue of this currency.
- 259 F. W. Hasluck, *op. cit.*, p. 49. This dollar became known to the English as "Lyon" or "Dogg" dollars, to the Italians as "Leone," to the Egyptians as "Esedı" or more popularly "Abu-Kelb." F. W. Hasluck, *op. cit.*, p. 51.
- 260 *Ibid.*, p. 51. This crisis was the result of the low alloy *temins* or *timins* imported into Türkiye chiefly by the French. The Turkish government put an end to the important of this coin. The lion dollar eventually supplanted *temins* as a standard coin in the Levant. F. W. Hasluck, *op. cit.*, 78-91.
- 261 R. Davis, *op. cit.*, p. 190.
- 262 P.R.O. S.P. 105/156, a letter dated September 14, 1704.
- 263 F. W. Hasluck, *op. cit.*, p. 54, *kuruş* or *piaster* was equal to 120 *aspers* (akçe) at that time.
- 264 R. Davis, *op. cit.*, pp. 93, 194.
- 265 *Ibid.*, p. 195.
- 266 L. Roberts, *op. cit.*, pp. 193, 201.
- 267 De La Motraye, *op. cit.*, p. 184.
- 268 Travemier, *op. cit.*, second part, p. 1.
- 269 R. Davis, "English Imports from the Middle East, 1580-1780,"..., p. 204.
- 270 Jean-Claude Flachat, *Observations sur le Commerce et sur les arts*, (Lyon: Jacquenod and Rusand, MDCCLXVI), p. 526. The writer states that a piaster would be equal to three livres. The piaster was approximately the same value as the dollar. See also H. Grenville, *op. cit.*, p. 33.
- 271 G. Svoronos, *Le Commerce de Salonique au XVIII<sup>e</sup> Siècle*, (Paris: Presses Universitaires de France, 1956), pp. 116, 338.
- 272 *Webster New International Dictionary of the English Language*, sec. ed., G and C Merriam Co., Springfield, Mass., 1961, p. 767. This was an Austrian silver coin which had an image of Maria Theresa and was issued for commercial purposes since 1780.
- 273 R. Davis, *Aleppo and Devonshire Square*,... p. 191.





London, F. B. ...

[Harita 4] İzmir'in Yakın Hinterlandı ve Kervan Güzergâhları

[Map 4] Immediate Hinterland of İzmir and Caravan Routes





Bu harita F.V.J. Arundell tarafından yazılan "Discoveries in Asia Minor" kitabından düzenlenmiştir. Londra: R. Bentley 1834. cilt.1 / This map is arranged from F.V.J. Arundell, "Discoveries in Asia Minor" London: R. Bentley 1834. vol.1



[Harita 5] 17. ve 18. Yüzyıllarda Anadolu'nun Kervan Güzergâhları

[Map 5] Caravan Routes of Anatolia in The XVII<sup>th</sup>. and XVII<sup>th</sup>. Centuries





Bu harita H.Louis tarafından 1938 yılında yazılan "Bevolkerungskarte der Turkei" kitabına ve çağdaş batı seyyahlarının verdiği bilgilere dayanmaktadır. This map is based on Bevolkerungskarte der Turkei by H.Louis 1938 and information given by contemporary western travellers.





## BÖLÜM ÜÇ / CHAPTER THREE

# İzmir'deki İngiliz ve Fransız Milletleri

## The English and French Nations in İzmir

### GİRİŞ / INTRODUCTION

İzmir'de yabancı tüccar kolonilerinin oluşturulması ticari işlemleri başlatmak amacıyla yapıldı. Batı Avrupa'nın genellikle "Frenk"<sup>1</sup> olarak anılan bu yabancı tüccarlar onlara kapitülasyonlarla tanınmış imtiyazlar çerçevesinde oldukça geniş özgürlükten yararlanırlardı. Ne var ki, Osmanlı padişahlarının verdiği bu tek taraflı imtiyazların tam ve tutarlı uygulanmasını sağlamada bazı sorunlarla karşılaşılırdı.

Kapitülasyonlar 16. yüzyılda esas itibarıyla Osmanlı padişahının Batı Avrupalı yabancı ticaret güçlerine bahsettiği tek taraflı tavizler mahiyetindeydi. Bir Hristiyan devleti kapitülasyonlar elde etmek için Osmanlı İmparatorluğu'na dostluk niyetini ifade etmek zorundaydı.<sup>2</sup>

Foreign merchant colonies were established in İzmir in order to initiate commercial transactions. These foreign merchants of Western Europe, who were generally called "Franks and Frenks,"<sup>1</sup> enjoyed considerable freedom under the privileges given to them by the capitulations. However, they had to face some problems in obtaining full and consistent enforcement of these unilateral grants from the Ottoman Sultans.

In the sixteenth century, the capitulations had principally been in the nature of unilateral concessions granted by the Ottoman Sultan to the foreign trading powers of Western Europe. To receive the capitulations, a Christian state had to express her intention of friendship to the Ottoman Empire.<sup>2</sup> The Ottoman Sultans viewed the

Osmanlı padişahları ticari tavizleri ihtiyaç duyulan mamul mallar ile hammadeleri sağlayabilecek ülkelerle ticaret yapmanın bir yolu olarak görürlerdi; ayrıca kapitülasyonları tanıırken, Hristiyan Batı dünyasında bir müttefik edinmenin başlıca avantajlarını gözetirlerdi.<sup>3</sup>

İmtiyazların mahiyeti Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki Kutsal İttifak devletleriyle savaşa tutuştuğu 1683'ten sonra değişmeye başladı. Kapitülasyonlar iki taraflı bir mahiyet kazandı. Padişahlar kapitülasyonları artık tek taraflı olarak iptal edemeyeceklerini kavradılar; çünkü bu tavizler sayesinde sağladıkları siyasal yardıma muhtaçtılar. Osmanlı padişahı 1740'ta Belgrad Barış Antlaşması'nda Fransız sefirinden alınan siyasal yardım karşılığında, Fransız kapitülasyonlarını gelecekteki Fransız imtiyazlarının kalıcı bir esası olarak teyit etti.<sup>4</sup>

Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıfladığı 18. yüzyılda kapitülasyonlar tanımak dezavantajlı hale geldi. Avrupa devletleri bu imtiyazları emperyalizmin araçları olarak kullandılar. Genelde kapitülasyonlar muhatap devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu sömürmesinin araçlarına dönüştü. Batı Avrupa devletleri 20. yüzyılın başına doğru kapitülasyonlardan tam yararlanarak Osmanlı ekonomisine hâkim oldular.<sup>5</sup> Osmanlı İmparatorluğu'nda oturan yabancılar, özellikle de Batı Avrupalı tüccarlar yabancı sefirler ve konsoloslar aracılığıyla beratlar elde ederek, gittikçe Osmanlı uyruklarından daha imtiyazlı hale geldiler.

Kapitülasyonların kaldırılması 19. yüzyıldan Ankara'da Türk milli hükümetinin kurulmasına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda ana siyasal meseleydi.

trading concessions as a way of establishing trade with the countries that could supply needed manufactured goods and raw materials and they also considered, when they were granting the capitulations, the principal advantages of acquiring an ally in the Western Christian World.<sup>3</sup>

The nature of the privileges began to change after 1683 when the Ottoman Empire was involved in a war against the Holy Alliance powers in Europe. The capitulations became bilateral in nature. The Sultans felt that they no longer could unilaterally cancel the capitulations as they relied on the political assistance developed through these concessions. In 1740, the Ottoman Sultan confirmed the French capitulations as a permanent basis of French future privileges in return for the political help the Ottomans received from the French Ambassador at the Peace Treaty of Belgrade.<sup>4</sup>

In the Eighteenth century, as the Ottoman Empire became weaker, granting the capitulations became disadvantageous for the Ottoman Empire. The European powers use these privileges as instruments of imperialism. In general, the capitulations became instruments or means for the exploitation of the Ottoman Empire by the recipient powers. By the beginning of the twentieth century the Western European powers controlled the economy of the Ottoman Empire by taking full advantage of the capitulations.<sup>5</sup> Foreigners, especially Western European merchants residing in the Ottomans Empire gradually became, by acquisition of *berats*— patents of appointment— through foreign Ambassadors and consuls, more privileged than Ottoman subjects.

From the nineteenth century until the formation of the National Government of



Osmanlı İmparatorluğu'nun yabancı sömürsünde kurtulması için kapitülasyonların kaldırılması gerekli görülmekteydi.<sup>6</sup> Ana kamu hizmetleri bile, yani bankalar, demiryolları, limanları, telefon, madenler vs. kapitülasyonlardan dolayı Batı Avrupa devletlerinin denetimindeydi.

Osmanlı yönetiminin asıl uğraşısı 1908'den itibaren kapitülasyonları kaldırmaya yöneldi. Ankara'daki Türk milli hükümetinin uzun süreli kapitülasyonların iptal edilmesi talebi Lozan Antlaşması'yla (24 Temmuz 1923) Avrupa devletleri tarafından kabul edildi ve böylece Türkiye kendi ekonomisini denetleme hakkını geri kazandı.

Doğu Akdeniz'deki İngiliz ticaretine gelince, İngiliz tahtınca desteklenen Doğu Akdeniz Kumpanyası 1581'de kuruluşundan itibaren Doğu Akdeniz'deki ticari faaliyetleri yürüttü. Doğu Akdeniz ticaretinde elde ettiği üstünlük 17. yüzyılın sonlarında üç etkenle ciddi biçimde sarsıldı. İlk zorlama başka bir İngiliz kumpanyasından, Doğu Hindistan Kumpanyası'ndan geldi. Bir rakip olması itibarıyla, İngiltere'ye İran ham ipeği ithalatını ele geçirmek için 1680'de Doğu Akdeniz Kumpanyası'na karşı düpedüz bir saldırı başlattı. İkinci tehdit İngilizlerin aleyhine Doğu Akdeniz ticaretlerini arttırmakta olan Felemenklilerden geldi. Yünlü imalatına, özellikle de halis kumaş imalatına yönelik Felemenkliler ürettikleri perpetuanaları İngiliz kumaş taklitleri olarak Doğu Akdeniz pazarlarına sürdüler. Bu noktada İngiliz-Felemenk savaşlarının (1652-1654, 1664-1667 ve 1672-1674) İngilizlerin Baltık ve Atlantik boyunca gemi taşımacılığı üstünlüğünü yeniden kurmalarını ve Akdeniz'i daha

Türkiye, the abolishment of the capitulations was the main political issue in the Ottoman Empire. Abolition of capitulations was felt to be necessary if the Ottoman Empire was to free itself from foreign exploitation.<sup>6</sup> Western European powers even controlled the right of establishing main public services i.e., banks, railways, ports, telephone, mines etc., which were controlled by capitulatory European states.

From 1908 on, the primary efforts of the Ottoman Government turned to the abolishment of the capitulations. At the Treaty of Lausanne, July 24, 1923, the National Government of Türkiye demanded the cancellation of the long-lived capitulations. This was accepted by the European powers and thus, Türkiye regained the right to control its own economy.

As for English trade in the Levant, the Levant or Türkiye Company, supported by the English crown, had carried out commercial activities in the Levant since its establishment in 1581. This English Company which had enjoyed supremacy in the Levantine trade from the time of its foundation, was seriously challenged by three factors in the late seventeenth century. The first challenge came from another English Company, the East Indian Company. As a competitor the East Indian Company literally launched an attack on the Levant Company over the importation of Persian raw silk into England in 1680. The second threat came from the Dutch who were increasing their Levantine trade at the expense of the English. In their woolen manufacture, especially their fine cloth, perpetuanes were made and they brought them into the markets of the Levant as imitations of the English ones. It should be recalled here that the English-Dutch Wars of (1652-54, 1664-67, and 1672-74)

sıkı denetim altına almalarını sağladıklarını hatırlamakta yarar vardır; dolayısıyla İzmir'deki ticareti Felemenk ticari rekabeti yüzünden kaybetme ihtimali İngilizlerin, özellikle İzmir'deki tüccarların dikkatini çekti.<sup>7</sup>

Ancak İzmir açısından en önemli meydan okuma Fransızlardan geldi. XIV. Louis'nin maliye bakanı Jean Baptiste Colbert (1619-1683) 1661'den sonra Fransız sanayisini ve ticaretini canlandırdı. Colbert'in ekonomik planı çerçevesinde Fransa bir tüccar devlet olarak yavaş yavaş güçlendi. Colbert birçok girişiminin yanı sıra, Fransız Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın<sup>8</sup> kurulmasına önayak olarak, yapısında Felemenk ve İngiliz kumpanyalarını örnek aldı. Hedef Doğu Akdeniz pazarına sızmak ve zamanla bu bölgede Fransız ekonomik üstünlüğünü sağlamaktı. Özellikle Marsilya'da ve Güney Fransa'da Doğu Akdeniz'le ticarete yönelimli bir sanayi ortaya çıktı. Osmanlı İmparatorluğu'nda Fransız ticareti İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın aleyhine başarıyla genişledi. Fransızlar 18. yüzyılın başına kadar İngilizlerle ciddi rekabete tutuşmamakla birlikte, Doğu Akdeniz'de bir ticari köprübaşı oluşturmanın, İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nı model alan bir konsolosluk örgütlenmesi geliştirmenin ve Yakındoğu'da İngiliz ticari malları karşısında başarıyla rekabet etmek üzere Doğu Akdeniz pazarlarına dönük mallar üretmenin yolunu buldu.

İngiltere ve Fransa (1689-1697) arasındaki savaş İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası açısından yıkıcı sonuçlar doğurdu. Bu savaş sırasında Osmanlı İmparatorluğu'yla İngiliz ticareti belli dönemlerde ya hatırı sayılır ölçüde azaldı

helped the English reestablish shipping eminence throughout the Baltic, Atlantic and more control in the Mediterranean, to lose trade in İzmir to Dutch commercial competition, therefore, attracted the attention of the English, especially the merchants in İzmir.<sup>7</sup>

However, the most important challenge, as far as İzmir was concerned, came from the French. After 1661, French industry and commerce were being revived by the finance minister of Louis XIV, Jean Baptiste Colbert (1619-1683). France, under Colbert's economic plan, gradually strengthened herself as a trading power. Among his many actions, he initiated the creation of the French Levant Company<sup>8</sup> and modelled it after the Dutch and English Levant Companies. The goal was to penetrate the Levantine market and eventually establish French economic supremacy in that area. Particularly Marseille and Southern France developed an industry oriented toward trade with the Levant. French trade successfully expanded in the Ottoman Empire at the expense of the English Levant Company. Although the French did not give the English serious competition until the beginning of the eighteenth century, they did establish a commercial foothold in the Levant, developing a consular organization modelled after the English Levant Company, and producing goods for the Levantine markets which successfully competed with English merchandise in the Near East.

The war between England and France (1689-1697) proved to be disastrous for the English Levant Company. During this war English trade with the Ottoman Empire, for certain periods of time, either diminished

ya da tamamen durdu. Buna karşılık Fransız ticaretinde bir artış yaşandı. Ardından 1697-1702 arasındaki barış yıllarında İngiliz ticaretinin canlanışına rağmen, Doğu Akdeniz'deki Fransız ticareti daha da arttı. İspanyol Veraset Savaşı (1702-1713) sırasında ise Fransızların Doğu Akdeniz ticareti Akdeniz bölgesinde İngiliz ticaretine nazaran daha fazla zarar gördü; ama hemen sonrasında toparlandı.<sup>9</sup>

Utrecht Barışından (1713) sonra Doğu Akdeniz'de Fransız kumaş ticareti İngiliz kumaş ticaretine yetişip onu geçmiş durumdaydı. Fransız kumaşına rağbetin sebebi Fransızların Türk kumaş piyasasında aranan çeşitte kumaşı, yani parlak renkli, hafif ağırlıkta ve ucuz kumaşı üretmeyi başarmasıydı. Bunun yanı sıra “doğal ve yapay avantajlar” Fransız tüccarların kumaşlarını İngiliz rakiplerine kıyasla daha ucuz bir fiyattan satmalarını sağladı. Ayrıca Fransızlar Türk pazarının talebini karşılama becerisinden yararlandılar. Aslına bakılırsa, İzmir'deki ve başka yerlerdeki depolarda İngiliz kumaşlarının büyük bir bölümü satılmamış halde kaldı.

Fransız sefiri Marquis de Villeneuve'un arabuluculuğuyla varılan Belgrad Barış Antlaşması'nın (1739) bir sonucu olarak, Fransızların Doğu Akdeniz'deki siyasal ve ekonomik konumu gelişmeye devam etti. 1740'ta elde ettikleri “daimi kapitülasyonlar” Fransızları o zamana kadar İngilizlerin ulaştığından daha elverişli bir siyasal ve ekonomik konuma taşıdı. Özetle, Fransızlar İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'yla başarılı rekabetin sonucunda 18. yüzyıl ortalarına doğru Doğu Akdeniz'de önde gelen ticari güç konumunu kabul ettirmişlerdi.

considerably or stopped entirely. On the other hand, French trade increased. During the years of peace between 1697-1702, French trade in the Levant increased even more in spite of the revival of English trade. In the war of Spanish Succession (1702-1713), however, French Levantine trade suffered more than English trade in the Mediterranean area, but recovered immediately afterwards.<sup>9</sup>

After the Peace of Utrecht (1713), the trade in French cloth was already overtaking the English cloth trade in the Levant. The reason for the popularity of French cloth was that the French were able to produce a sort of cloth sought by the Turkish cloth market; i.e.— cloth that was brightly colored, light weight and inexpensive. In addition to the “natural and artificial advantages” enabling the French merchants to sell their cloth at a cheaper price than their English competitors. Also, the French enjoyed the ability to supply the demand of the Turkish market. In fact, much English cloth rested unsold in warehouses in İzmir and elsewhere. As a consequence of the Peace Treaty of Belgrade in 1739, which was mediated by the

French ambassador, Marquis de Villeneuve, the political and economic position of the French in the Levant continued to improve. They received “permanent capitulations” in 1740, which placed the French in a position that was more favorable politically and economically, than the English enjoyed at that time. In sum, the French had successfully competed against the English Levant Company and established themselves as the leading commercial power in the Levant by the middle of the eighteenth century.

Bu bölümde İzmir'deki İngiliz ve Fransız topluluklarına,<sup>10</sup> kente yerleşmelerinden 1740'a kadar elde ettikleri kapitülasyonlara, İzmir'deki konsolosluklarına ve efradına odaklanacağım. Bu milletlere mensup tüccarlar ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki hukuki statüleri de ele alınacaktır. Başka bir başlık altında İzmir'in İngiliz ve Fransız tacirleriyle ilişkilerine ağırlık vermek üzere, Batı Avrupalı diğer tüccar milletler üzerinde durulacaktır. Son olarak, İzmir'deki Osmanlılar ile Avrupalılar arasındaki sosyal temaslar ve ilişkiler irdelenecektir.

Bu bölümde İzmir'de Avrupalı, özellikle de İngiliz ve Fransız tacirlerin bulunmasının zamanla İzmir'in Doğu Akdeniz'deki büyük ticaret limanlarından biri statüsüne yükselişinde başta gelen etken olduğu gösterilecektir.

In this chapter, I shall focus on the English and French communities<sup>10</sup> in İzmir, from their establishment to 1740 their capitulations their consulates in İzmir, and their dependents. The merchants of these nations and their legal status in the Ottoman Empire will also be discussed. In another section other trading nations of Western Europe will also be treated, with the emphasis placed on their relations with the English and French traders of İzmir. Lastly, the social contacts and relations between the Ottomans and the Europeans in İzmir will be investigated.

It will be shown in this chapter that the presence of the the European traders, especially the English and the French, in İzmir was the major factor in the rise of İzmir to the status of being one of the great commercial ports in the Levant.

## A. İZMİR'DEKİ İNGİLİZ “MİLLET”İ THE ENGLISH “NATION” IN İZMİR

Siyasal saikler tamamen yok sayılmasa da, İngilizlerin Osmanlı İmparatorluğu'na asıl ilgisi ticariydi. Ancak ilk baştaki Osmanlı-İngiliz ilişkileri hâlâ belirsizdir. İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın kuruluşuna Kraliçe Elizabeth'in desteğiyle Londra'daki bir grup İngiliz tüccarın önyak olduğu bilinmektedir. Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın beratı Kraliçe Elizabeth tarafından 11 Eylül 1581'de resmen onaylandı.<sup>11</sup> Ardından 1583'te İstanbul'da İngiliz sefareti açıldı; William Harborne ilk İngiliz sefiri ve Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın ticari temsilcisi olarak atandı.<sup>12</sup>

Although political motives were not entirely absent, the primary interest of the English in the Ottoman Empire was commercial. However, early Ottoman-English relations are still obscure. It is known that the English Levant Company was initiated by a group of English merchants in London, with the support of Queen Elizabeth. The charter of the Levant Company was officially approved by Queen Elizabeth on September 11, 1581<sup>11</sup> Following this, an English embassy was established at İstanbul in 1583 with, William Harborne, the first English ambassador and commercial agent of the Levant Company.<sup>12</sup>

## I. İngiliz Kapitülasyonları

İngiliz sefiri ile Osmanlı yönetimi arasındaki müzakerelerin bir ürünü olan kapitülasyonlar kâğıt üzerinde İngilizlerin yerel Türk yetkilileriyle ilişkilerinin hukuki temelini oluşturmaktaydı. Oysa gerçekte yerel yetkililer bu kapitülasyonların uygulanmasına her zaman yanaşmadı.<sup>13</sup> Bu durum kısmen güçlü bir merkezî otoritenin yokluğundandı. Özetle, İngiliz-Osmanlı ilişkilerini belirlemede yerel âdetler kapitülasyonlardan daha önemliydi.

İzmir'deki yerel Osmanlı yetkililerine, özellikle İzmir kadısına ve gümrük eminine gönderilmiş fermanlar Osmanlı padişahlarının kapitülasyonları nasıl yorumladıklarını ve uygulattıklarını göstermektedir. Bu fermanlar İzmir'e ancak yerel Osmanlı memurlarının kapitülasyonları ihlallerini şikâyet eden Avrupa sefirlerinin isteği üzerine gönderilirdi. İzmir'deki İngiliz tüccarlardan böyle şikâyetler geldiğinde, İzmir'in İngiliz konsolosu İstanbul'daki sefire bunları padişahın dikkatine sunması için başvururdu. Hümayûn belgelerinin İzmir'deki İngiliz konsoloslğunun kütüklerinde tutulmuş mevcut nüshalarının çoğunda İngiliz bakış açısına göre sıklıkla kapitülasyonlara aykırı davranan gümrük eminine yönelik şikâyetler sıralanır.

Belirli bir ferman İngiliz kapitülasyonlarına ilişkin maddelerin birine dönemin gümrük emininin uymadığını belirtir. Buna göre, Hüseyin adlı gümrük emini bir İngiliz gemisinden "refet akçesi"<sup>14</sup> denilen yeni bir vergiyi ("bid'at") ödemesini istemiştir; oysa bu gemi yüklenmiş, teftiştten geçmiş ve bütün vergilerin ödendiğini gösteren "eda tezkeresi"ni<sup>15</sup> almış durumdadır. Tezkereyi veren de

## I. English Capitulations

In theory the capitulations which were a product of negotiations between the English ambassador and the Ottoman government formed the legal basis for English relations with the local Turkish authorities. However, in reality, the application of these capitulations was not always respected by the local authorities.<sup>13</sup> This was due in part to the lack of a strong central authority. In sum, it appears that local customs were often more important in determining English-Ottoman relations than the capitulations.

Several of the Ottoman imperial documents which had been sent to the local Ottoman authorities in İzmir especially the *kadı* or İzmir and *gümrük emini* (customs officer) of this city illustrate how the Ottoman Sultans interpreted and enforced the capitulations. These imperial orders were sent to İzmir only at the request of European ambassadors who complained of violations of the capitulations on the part of local Ottoman officers. In the case of such English complaints, the English consul of İzmir would petition his ambassador in İstanbul to bring the complaints of the English merchants in İzmir to the attention of the Sultan. Most of the available copies of the imperial documents kept in the ledgers of the English consulate in İzmir listed complaints against the gümrük emini who, according to the English view, often acted contrary to the capitulations.

A particular imperial command indicates that one of the articles of the English capitulations was disregarded at this time by the *gümrük emini*. A certain Hüseyin, the custom officer in İzmir, requested a new duty (*bid'at*) called *refet akçesi*<sup>14</sup> from an English ship (which had been loaded, had been inspected, and had received *eda tezkeresi*)<sup>15</sup> which

daha sonra keyfi tavrıyla ilave vergiler talep eden gümrük emininin kendisidir. Fermanın bir yerinde şunlar yazılıdır:

...[Kapitülasyonlarda] her ne kadar [vergiler konusunda] hiçbir yenilik yapılamayacağı belirtilmiş olsa da, gümrük emini olan Hüseyin adlı biri sırf tamah yüzünden “Her birinizden çıkış vergisini ve geçmiş senelerin gümrüğünü alırım” diyor.<sup>16</sup>

Bu ve sonraki belgelerde padişahların kapitülasyonları gereğince ve tam uygulamayı emrettikleri görülebilir. Ancak böyle emirlerin kulak ardı mı edildiğini, yoksa yerine mi getirildiğini kestirmek zordur. Her yıl en yüksek peyi sunan kişiye iltizamla verilen gümrük emini makamının bizzat niteliği yabancı tüccarların görmek istemiş olacakları türden gümrük politikalarına tersti.

İzmir'deki yeniçeri serdarı ya da ağası bile çoğu kez İngiliz kapitülasyonlarında öngörülen tutarın üzerinde “selâmetlik resmi” ya da “selâmet akçesi”<sup>17</sup> (demirleme vergisi ya da liman ücreti) talep ederdi. Örneğin, İzmir kadısına<sup>18</sup> Nisan 1678'de gönderilen bir hümayûn belgesi Eylül 1675 kapitülasyonlarının uygulanması emrini vermekteydi.<sup>19</sup> İngiliz sefiri John Finch'in isteği üzerine İzmir kadısına gönderilen bu fermanla şunlar yazılıdır:

... [John Finch] ... yüce makamımıza bir dilekçe göndererek, padişahlık anlaşmalarımızda [kapitülasyonlar] İstanbul, İskenderun, İzmir, Kıbrıs ve imparatorluk topraklarımızdaki diğer limanlardan gelen İngiliz gemilerinden 300 akçe vergi dışında tek bir akçe alınmayacağı kayda bağlanmışken, İzmir'deki yeniçeri serdarının ve

was a document showing that all taxes had been paid. This latter document had been issued by *gümrük emini* himself, who afterwards arbitrarily demanded additional taxes. The document, in part, reads:

...although it was stated [in the Capitulations] that no innovations may be made [with respect to taxes] a certain Huseyin who is the customs officer, out of pure greed, saying “I will collect departure duty from each one of you and will collect arrears also...”<sup>16</sup>

One can see in this and the following documents that the Sultans commanded the proper and the full application of the capitulations. However, whether or not such commands were heeded or enforced is difficult to determine. The very nature of the office of *gümrük emini*, which always had been farmed out annually to the highest bidder worked against the kinds of customs policies the foreign merchants would have liked to have seen.

Even the *serdar or ağa* of the Janissaries in İzmir would often demand *selâmetlik resmi* or *akçesi*,<sup>17</sup> (anchorage duty or port charges), in excess of the amount stipulated in the English capitulations. For example, an imperial document sent to the *kadı* of İzmir, 18 in April of 1678, commanded the *kadı* to enforce the capitulations of September 1675.<sup>19</sup> This decree was sent to the *kadı* of İzmir at the request of John Finch the English ambassador. It reads:

...[John Finch]...sent a petition to our Noble Court informing us that while it is stated in our Imperial Agreements [Capitulations] that not a single akçe be levied on the English ships coming from İstanbul, Alexandretta, İzmir, Cyprus and other ports in our imperial lands, in



*adamlarının İngiliz gemilerinden bir bahaneyle [ilave] akçe talep etmekten vazgeçmediklerini belirtmektedir...<sup>20</sup>*

Hiç kuşkusuz Fransız ve diğer yabancı tüccarlar da benzer sorunlarla karşılaşmıştı. Ne yazık ki, elimizde kadının emri uygulayıp uygulamadığını gösteren bulgular yoktur.

İzmir kadısına 1685'te iki ferman daha gönderildi.<sup>21</sup> Fermanlardan anlaşıldığı kadarıyla, o yılın gümrük emini kapitülasyonlarda öngörüldüğü gibi ihraç ve ithal edilen mallardan yüzde üçlük verginin yanı sıra ilave vergiler kesmişti.<sup>22</sup>

Osmanlı donanmasının kaptanlarından İbrahim Paşa, denizdeki İngiliz gemilerinden bir hediye talep etmekle kapitülasyonları çiğneyen ve padişahın emirlerine aykırı hareket eden başka bir yetkiliydi. Belgeden söz konusu kaptan paşanın daha önce de birkaç kez bu davranıştan suçlu bulunduğu anlaşılır; konuyla doğrudan ilgilenme gereğini duyan padişah ona kapitülasyonlar uyarınca Osmanlı filosunun ya da kadırgalarının "[İngiliz gemilerini] katiyen taciz etmemesi ya da alıkoymaması, ayrıca onlardan hiçbir şey almaması"<sup>23</sup> gerektiğini sert bir dille hatırlatır. Bu olayda da takibatı başlatan İngiliz sefiriydi.<sup>24</sup>

Padişahın İngilizlere yasadışı olarak vergi biçmeyi bırakmasını bildirdiği İzmir gümrük emininin düpedüz fermana aldırmadığı ve ancak iki ilave ferman gönderildikten sonra, emre uymasının sağlandığı yönünde belgesel bulgular vardır. Olayın 1686 yılında geçmesi Osmanlı merkezî yönetiminin İzmir gibi yörelerde fermanlarını uygulatamayacak kadar Kutsal İttifak Savaşıyla (1683-1699) meşgul olduğuna işaret

*excess of the 300 in duties, the Commander of the Janissaries and his men now in İzmir do not desist from demanding [extra] akges from English ships on some pretext...<sup>20</sup>*

No doubt the French and other foreign merchants experienced similar problems. Unfortunately, we do not have evidence showing whether or not the command was enforced by the *kadı*.

In 1685, two other imperial commands were sent to the *kadı* of İzmir.<sup>21</sup> Apparently, the customs officer of that year had levied extra duties in addition to the three percent duty on goods exported and imported as set in the capitulations.<sup>22</sup>

An admiral of the Ottoman navy, İbrahim Paşa, was another official who broke the capitulations and acted contrary to the Sultan's orders when he demanded a gift from English ships on the sea. The document infers that this particular admiral had been guilty of this act several times previously and now required the immediate attention of the Sultan who forcefully reminded the Admiral that under the capitulations the Ottoman fleet or galleys "shall in no wise molest or detain them [English ships], nor take from them anything whatsoever."<sup>23</sup> Again the English ambassador had initiated the proceedings.<sup>24</sup>

There is documentary evidence that the *gümrük emini* of İzmir, who had been told by the Sultan to cease his illegal exaction of taxes from the English, simply ignored the firman and had to be sent two additional imperial edicts before he complied. This was in the year 1686 which suggests that the Ottoman central government was too preoccupied with executing the war of the *Sacra Liga* (1683-1699) to be able to enforce its decrees in localities such as İzmir. This

eder. İstanbul'daki merkezî yönetimin yukarıda belirtilen Osmanlı memuruna gönderdiği üçüncü fermanın bir yerinde şu belirtilir:

*İki defayüce emir gönderdiğimiz halde, ... İzmir'deki gümrük memurları İngiliz gemilerince getirilen kalay, kurşun ve diğer ticari mallardan vergi almakla yetinmeyerek, Fransa ve Felemenk tacirlerinden aldıklarının üzerinde vergi talep ediyorlar.*<sup>25</sup>

İzmir kadısına ve gümrük eminine gönderilen fermanla İngiliz tüccarların ticari faaliyetlerinin aksatıldığı, böylece kapitülasyonlara uyulmadığı ve Osmanlı merkezî yönetimini kapitülasyonlara uyulmasını isteyen emirler göndermeye bu suistimallerin yönelttiği açık seçik dile getirilir. Görünüşe bakılırsa, yerel Osmanlı yetkilileri çıkarlarına olan her fırsatta kapitülasyonları çiğnemekte duraksamıyorlardı. Belgede bu hususa şu sözlerle parmak basılır:

*Geçmişte (...) hiç kimsenin [İngilizleri] rahatsız etmemesi yönündeki yüce emirlerimizi defalarca gönderdik.*<sup>26</sup>

İzmir'deki Osmanlı yetkililerinin kapitülasyonların kasıtlı olarak hiç sayması oldukça yaygın gibiydi. Fransız ve İngiliz tüccarlara kapitülasyon anlaşmalarında öngörülen tutarların üzerinde yeni ve ilave vergiler sıklıkla biçilmekte ve çoğu kez zor kullanılarak tahsil edilmekteydi. Örneğin, Avrupalı tüccarlar evlerinde şarap yapımında kullandıkları üzüm için bir vergi ödemeye zorlandılar.<sup>27</sup> İzmir'e bu hususları düzeltmek için başka fermanlar gönderildiyse<sup>28</sup> de, görünüşe bakılırsa İzmir gümrük emini defalarca bu emirleri kulak ardı etmeyi sürdürdü. Bazen daha yüksek ya

was the third time the central government of İstanbul had sent an edict to the above mentioned Ottoman officer on the same matter. The document states, in part:

*...while we have twice sent Noble Orders... those who are customs officers in İzmir are not content with levying on the tin, lead and other merchandise brought by English ships, they demand more duties than they do from the French and the Dutch...*

The imperial command, which was sent to the *kadı* and the *gümrük emini* of İzmir, states clearly that the commercial activities of the English merchants had been interfered with and, thus, the capitulations had not been upheld and that it was these abuses that prompted the Ottoman central government to send the commands which demanded that the capitulations be observed. Apparently, the Ottoman officials did not hesitate to break the capitulations at any opportunity when it was to their benefit. The document makes this point in the following words:

*...we have repeatedly, in the past, sent our Noble Orders to the effect that no one harass [the English]...*<sup>26</sup>

Purposely disregarding the capitulations seems to have been quite common on the part of the Ottoman authorities in İzmir. New and additional taxes above the amounts stipulated in the capitulatory agreements were often assessed on the French and English merchants and often collected by use of force. For example, the European merchants were coerced into paying a tax on the grapes which they used for wine making in their households.<sup>27</sup> Other imperial orders were sent to İzmir to correct these matters,<sup>28</sup> however it seems that the *gümrük emini* of İzmir continued to repeatedly ignore these orders and sometimes searched

da ilave vergiler alacak bir bahane bulma umuduyla ya da sırf Batılı tüccarları taciz edip ticaretlerini aksatma amacıyla yabancı gemilerde aramalar yaptırdı. Bir belgede şu yazılıdır:

*İzmir gümrük emini sırf taciz için “geminizde vergiye tabi mallar var” diyor.<sup>29</sup>*

İzmir’de kapitülasyonları ihlal eden yerel Osmanlı yetkilileri sadece kadılar ve gümrük eminleri değildi. İzmir’in damga emini de bu davranıştan dolayı suçluymdu. Sözelimi Mart 1696/1697 İngiliz tüccarların kapitülasyonlarla konulmuş ve daha önce ödenmiş yüzde üçlük mutat verginin dışında bir ihracat vergisi (“bac-ı ihrac”) ödemelerini istedi. Belgede şu belirtilir:

*Ankara ile Beypazarı’nda paralarıyla satın aldıkları yünü, tiftiği ve tiftik ipliğini İzmir’e getiren İngiltere tüccarları taciz ediliyor ve onlardan bu malları gümrük idaresine götürmelerinden önce adam başına bir kuruş alınıyor.<sup>30</sup>*

Belki o sırada Bâb-ı Âli’nin Avrupa’da Kutsal İttifak’a karşı savaşla meşgul olduğu ve dolayısıyla muhtemelen içeride fermanlarını uygulamadığını akılda tutmak gerekir.

Bu belgeler Osmanlı padişahlarının İzmir’e yerleşmiş yabancı tüccarların ticari faaliyetlerini teşvik etmek istediklerini, ama aynı anda Avrupa’da savaş yürütürken yerel Osmanlı yetkililerinin kapitülasyonları kötüye kullanmalarını önlemeyi çözülmesi son derece zor bir sorun olarak gördüklerini doğruluyor gibidir. Öte yandan, belki bu yerel yetkililer İzmir’de Osmanlı merkezî yönetiminin yaptırım gücünün zayıf olduğu

the foreign ships hoping to find an excuse to extract higher or additional taxes or to simply harass the Western merchants and interrupt their trade. One document reads:

*“Simply to harass, the gümrük emini (customs supervisor) of İzmir, on the pretext that, ‘there are goods subject to tax in your ship’...”<sup>29</sup>*

The *kadis* and the *gümrük emini*s were not the only local Ottoman officials in İzmir who violated the capitulations. The *damga emini* of İzmir was also guilty of this act. For instance, in March of 1696/7, the *damga emini* of İzmir demanded that the English merchants pay an export duty (*bac-ı ihrac*) beyond the regular three percent duty imposed by the capitulations which had already been paid. The document states that:

*...the merchants of England who are taking to İzmir the wool, mohair and mohair yarn which they brought in Ankara and Beypazarı with their money, are harassed and have one gurus each taken from them before they bring these goods to the customs office...<sup>30</sup>*

Perhaps one should bear in mind that at this time the Porte was preoccupied with the war in Europe against the Holy Alliance and, therefore, probably unable to enforce its decrees at home.

These documents seem to confirm that the Ottoman Sultans wanted to encourage the commercial activities of the foreign merchants settled in İzmir, but found that preventing local Ottoman authorities from abusing the capitulations was a most difficult problem to resolve while simultaneously prosecuting the war in Europe. On the other hand, perhaps these local officials, due either to pressing financial needs or simply out of greed, levied these illegal taxes at a time

bir dönemde acil malî ihtiyaçlardan ya da sırf açgözlülüğten dolayı bu yasadışı vergileri biçmekteydi.

Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın kuruluşundan önce, William Harborne padişahın sarayından ticari imtiyazlar elde etmek üzere, muhtemelen bir İngiliz tüccarı olarak İstanbul'a gitmişti. İngiliz uyruklar için 1578'de tam ticaret serbestliği elde etmeyi başardı.<sup>31</sup> Kraliçe Elizabeth ile Sultan III. Murad arasındaki yazışmaları başlatan da büyük olasılıkla oydu. Haziran 1580'de bu ticari taltif genişletildi ve ticari imtiyazlar, yani kapitülasyonlar şeklinde bütün İngiliz tüccarları kapsayacak hale getirildi. Hiç kuşkusuz bu adım İngiliz kraliçesinin isteği üzerine atıldı.<sup>32</sup> Kapitülasyonlar İngiliz-Osmanlı ittifakının ve dostluk ifadelerinin bir parçasıydı.

Osmanlı padişahı değiştiğinde, kapitülasyonların geçerliliği onun tasdiğine tabiydi.<sup>33</sup> Bir Hristiyan devletine tanınan kapitülasyonlar onayı vermiş Osmanlı padişahının ölmesi ya da tahttan indirilmesi üzerine kâğıt üzerinde geçersiz hale gelirdi ve yeni padişahla yeniden müzakere edilmesi gerekirdi. Ayrıca kapitülasyonların yeniden müzakere edilmesi her zaman mümkündü. Örneğin, Osmanlı sarayı nezdindeki İngiliz sefiri Edward Barton (1588-1597) Aralık 1597'de ölünce, yeni sefir Henry Lello (1597-1607) Sultan III. Mehmed'den (1595-1603) İngiliz kapitülasyonlarının yeniden müzakere edilmesini istedi. Böylece 1580 kapitülasyonlarına 17 yeni madde eklendi.<sup>34</sup> İki dışında bütün bu hükümler ticaret, adalet ve İngiliz tüccarları koruma konusundaki ufak çaplı sorunlarla ilgiliydi. Diğer iki hüküm ise hatırı satılır önemdeydi. Birincisi olan 12. Madde İngiliz bayrağı altındaki Felemenkilere koruma sağlamaktaydı.

when the enforcement powers of the central Ottoman government were weak in İzmir.

Prior to the foundation of the Levant Company, William Harborne had gone to İstanbul, probably as an English merchant, to obtain commercial privileges from the Sultan's court. In 1578, he succeeded in obtaining full freedom of trade for English subjects.<sup>31</sup> It is likely that it was he who had initiated the correspondence between Queen Elizabeth and Sultan Murad III. In June 1580, this commercial grant was expanded and extended to all English merchants in the form of commercial privileges, that is capitulations. No doubt, this was done at the request of the English Queen.<sup>32</sup> The capitulations were a part of an English-Ottoman alliance and statements of friendship.

The capitulations were subject to ratification upon the change of the Ottoman Sultan. <sup>33</sup> In theory, the capitulations granted to a Christian state were invalid upon the death or dethronement of an Ottoman Sultan and had to be renegotiated with the new sultan. In addition, the capitulations could be renegotiated at any time. For example, when Edward Barton, (1588-97) the English ambassador to the Ottoman court died in December 1597, the new ambassador, Henry Lello (1597-1607) requested of Sultan Mehmed III (1595-1603) the renegotiation of the English capitulations. Seventeen new articles were added to the capitulations of 1580.<sup>34</sup> All but two of these provisions dealt with the minor problems of trade, justice and protection of the English merchants. The other two were of considerable importance: 1. The twelfth article offered protection for the Dutch under the English flag. Its implementation was to be opposed by the French ambassador to the

Bâb-ı Âli nezdindeki Fransız sefiri bunun uygulanmasına karşı çıkacaktı. Sonunda anlaşmazlık Mayıs 1601'de Sultan III. Mehmed'in hükmü kabul etmesiyle İngiltere'nin lehine çözüldü. Önemli hükümlerin ikincisi olan 14. Madde'de İngilizlerin bütün mallarda sadece yüzde üç gümrük resmini ödeyecekleri belirtilmekteydi; Fransız bayrağı altında seyahat eden Hristiyan milletlerden istenen oran buydu.<sup>35</sup> Fransızlar o zamana kadar Osmanlı yönetimince en çok kayırılan Batı Hristiyan milleti idi. İngilizler de artık eşit haklara sahipti.

İngilizlere tanınan 1601 kapitülasyonları İngiliz sefiri John Finch'in gözden geçirilmelerini sağladığı 1675'e kadar kadar yürürlükte kaldı.<sup>36</sup> Eklenen yeni maddeler bütün Osmanlı limanlarında demir atma vergilerinin standart hale getirilmesini, Osmanlı mahkemelerinde Müslümanlar aleyhinde ifade verecek Hristiyan tanıkların kabul edilmesini<sup>37</sup> ve İngiliz bayrağı altında seyreden gemilere Osmanlı İmparatorluğu'ndan Avrupa'ya incir, kuru üzüm ve kuşüzümü ihracat hakkının verilmesini<sup>38</sup> sağladı. Belirtilmesi gereken ilginç bir nokta önceki kapitülasyonlarla uyumlu bir maddenin eklenmesine razı olan Osmanlı padişahının İngiliz tüccarların her Londra işi ve diğer İngiliz kumaşı için İstanbul ve Galata gümrüğüne 140 akçe, İzmir gümrüğüne ise parça başına sadece 120 akçe ödeyeceklerini ifade etmesiydi.<sup>39</sup> Bu madde padişahın aslında kumaşların ve başka malların daha düşük vergiler için İzmir'e götürülmesini teşvik etmek, yani dış ticareti İzmir'e yöneltmek istediğine işaret eder. İngilizlere tanınmış kapitülasyonlarının bazı maddelerini değiştirmeyi amaçlayan 1699'daki ve 1700'deki diğer girişimler ise başarısızlığa uğradı.<sup>40</sup> Anlaşıldığı kadarıyla ondan sonra kapitülasyonların gözden geçirilmesini sağlamaya dönük hiçbir girişimde bulunulmadı.

Porte. Eventually, the controversy was to be resolved in England's favor, in May of 1601, when Sultan Mehmed III accepted the provision, 2. and the other article, the fourteenth, stated that the English need pay only the same three percent customs duty on all goods; this was what was required of those Christian nations sailing under the French flag.<sup>35</sup> The French had been the Western Christian nation most favored by the Ottoman government, before 1601. Now the English had obtained equal rights.

The English capitulations of 1601 continued in effect until 1675, when the English ambassador John Finch obtained their revision.<sup>36</sup> New articles which were added offered the uniformity of anchorage dues in all Ottoman ports, the admission of Christian witnesses against Moslems in Ottoman courts,<sup>37</sup> and the right to export figs, raisins and currants from the Ottoman Empire to Europe on ships sailing under the English flag.<sup>38</sup> It is interesting to note that the Ottoman Sultan, who had agreed to place an article in conformity with his earlier capitulations, expresses the fact that the English would pay 140 aspers for each Londra and other English cloth in the customs of İstanbul and Galata, whereas, the same cloth only paid 120 aspers per piece at the customs of İzmir.<sup>39</sup> This article suggests that the Sultan wished to encourage the cloth and the other goods to be taken to İzmir for less duties. Thus the Sultan seemed to wish to direct the foreign trade through İzmir. Other attempts, however, to revise some of the articles of the English capitulations in 1699 and 1700 were unsuccessful.<sup>40</sup> Apparently no other attempt was made to revise the capitulations thereafter.

## II. İngiliz Konsolosluğu ve Tâbileri

Doğu Akdeniz'deki İngiliz ticareti İngiltere'nin uluslararası ticaretinin önemli bir dalı haline geldi.<sup>41</sup> Bu bölgede İngilizler bir sefaret ve konsolosluk sistemi oluşturdular.

İstanbul'da 15 Aralık 1582'de ilk İngiliz sefaretinin açılmasının<sup>42</sup> Osmanlı İmparatorluğu'ndaki siyasal ve ticari çıkarları koruma gibi ikili bir amacı vardı. İstanbul'daki İngiliz sefiri 1688'e kadar İngiltere'nin siyasal çıkarlarını ve İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın ekonomik çıkarlarını temsil etti.<sup>43</sup>

Osmanlı İmparatorluğu içindeki İngiliz konsolosluk sistemi İngiliz ticaretinin genişlemesiyle birlikte büyüdü. Diğer konsoloslar gibi, İzmir konsolosu da Bâb-ı Âli'de mukim İngiliz sefirinin mutlak yetkisine tabiydi.<sup>44</sup> İngiliz kaynaklarında “millet” olarak anılan tüccar camiasının önderi ve baş temsilci İzmir konsolosuydu. İzmir'de oturan İngiliz tüccarlarının bir topluluğu anlamındaki İngiliz “millet”i ticarete, malî meselelere, kendi aralarındaki ve Türk yetkililerle ya da diğer “millet”lerle ilişkilere dair kararları almada önemli bir rol oynardı.<sup>45</sup> İngiltere'deki siyasal makamların ve İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın bir temsilcisi konumundaki İngiliz konsolosu “millet”le işbirliği yapmak zorundaydı. Hemen her zaman sadece Osmanlı İmparatorluğu tarafından İngiltere'ye tanınmış imtiyazlardan ziyade kendi “millet”inin desteğine ve işbirliğine dayanmak durumundaydı.<sup>46</sup> Yani, konsolos ile “millet” arasında uyumlu bir ilişki malî ve hukuki sorunları çözmede temel önem taşımaktaydı. Avrupalı tüccarların oturduğu diğer her Doğu Akdeniz

## II. English Consulate and its Dependents

The English Levantine trade became an important branch of the international trade of England.<sup>41</sup> In this area the English established an embassy and a consular system.

The English established their first embassy in İstanbul on December 15, 1582,<sup>42</sup> for the dual purpose of protecting their political and commercial interests in the Ottoman Empire. Until 1688, the English ambassador in İstanbul represented the political interests of England and the economic interests of the English Levant Company.<sup>43</sup>

The English consular system within the Ottoman Empire grew with the expansion of the English trade. The consul of İzmir, like the other consuls, was dependent on the plenipotentiary authority of the English ambassador residing at the Porte.<sup>44</sup> The consul of İzmir was the leader and head representative of the society of merchants referred to in English sources as the “nation.” The English “nation,” as a body of English merchants residing in İzmir, played an important role in making decisions concerning trade, financial matters or relations between themselves and the Turkish authorities or the other “nations. The English consul as a representative of the political authorities of England and the English Levant Company had to cooperate with the “nation.” Almost always he had to depend on the support and cooperation of his “nation” rather than relying solely on the privileges granted to England by the Ottoman Empire.<sup>45</sup> Thus, an harmonious working relationship between the consul and the “nation” was essential in order to solve financial and legal problems. In İzmir, as in any other Levantine port or



limanında ya da ticaret kentinde olduğu gibi, İzmir’de de yabancı tüccarların ve konsolosların yerel Türk yetkililerine yabancı “millet”lerden alınan ilave vergi *avania* şeklinde hediyeler sunmaları beklenirdi. Genellikle Avrupalılar bu uygulamayı “haraç ödeme” olarak nitelendirirlerdi.<sup>47</sup> Yerel âdetlerle uyum içindeki diğer yabancı temsilciler gibi, İngiliz konsolosundan da bayram ya da İzmir kadısını ziyaret gibi özel vesilelerle “rutin” ya da “mutat” hediyeler sunması beklenirdi. Bu hediyelerin konsolos tarafından tedarik edilmesi gerekirdi; Bu tür masraflar İngiliz ve Fransız konsoloslarının defterlerine “olağanüstü masraf” olarak işlenir ve parası “millet” tarafından karşılanırdı.<sup>48</sup>

Konsolosun bazı önemli görevleri vardı. Öncelikle yerel âdetlere saygı göstererek ve yörenin savunulmasına yardım ederek, yerel Türk yetkilileriyle ve yörenin nüfuzlu kişileriyle iyi ilişkileri sürdürmesi, gerektiğinde onları ziyaret edip müzakerede bulunması gerekirdi. Örneğin, belirli özel vesilelerle Osmanlı yetkililerine hediyeler sunması beklenirdi. İzmir’in 1694’te denizden Venediklilerin, 1736’da karadan Türk kanun kaçağı Sarıbeyoğlu Mustafa’nın tehdidine maruz kalmasında olduğu gibi, yöreyi savunmak için malî yardımda bulunması da ondan beklenenler arasındaydı. Yani konsolosun kapitülasyonlarda özel olarak değinilenler dışında da görevleri vardı. Kapitülasyonların İstanbul’un bakış açısından İngilizlerin haklarını ve yükümlülüklerini belirlemesine karşın, gündelik konsolosluk ve ticaret işlerini başarıyla yürütmek için yerel âdetler ve gelenekler önemliydi. İngiliz konsolosu ve İngiliz tacirleri

trading city, where the European merchants resided, foreign merchants and their consuls were expected to provide presents to the local Turkish authorities in the form of *avania*, the extra tax levied on foreign “nations.” Generally the Europeans referred to this practice as “the payment of black mail.”<sup>47</sup> Like the other foreign representatives in accordance with local customs, the English consul was expected to offer “routine” or “ordinary” gifts on special occasions, such as Muslim religious festivals (*bayrams*), or upon visiting the *kadı* of İzmir, etc. These presents had to be provided by and paid for by the consul and such purchases were noted in the English and French consuls’ ledgers as “extraordinary expenses” and were to be paid by the “nation.”<sup>48</sup>

The consul had several important duties: first, the consul was required to maintain good relations with the local Turkish authorities (and if necessary visit and negotiate), and the influential men of the locality by respecting local customs and helping in the defense of the area. For example, the consul was expected to offer gifts” to the Ottoman authorities on certain specific occasions. It was expected that he would provide financial aid for the defense of the locality, as was necessary in İzmir in 1694, when that city was threatened by the Venetians from the sea; and again in 1736, when it was threatened by the Turkish outlaw Sarıbey-oğlu Mustafa by land. Thus, the capitulations made specific only certain duties of the consul. Although the capitulations determined the rights and obligations of the English from the view point of İstanbul, local customs and traditions were important in successfully operating the consulate and trade day-by-day. To be successful, the

başarılı olmak için Osmanlı merkezî yönetiminin desteğine bel bağlamaktan ziyade değişen yerel şartlara ayak uydurabilmek zorundaydı. Konsolosun ikinci görevi konsolosluk yükümlülüklerini idare edip yerine getirmek, İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın kararnameleleri ile talimatnamelerini icra etmek ve İngiliz tüccar kolonisindeki her türlü suiistimali önlemektir. Üçüncü görev iç işleyişe dönüktü. İngiliz konsolosu kendi vatandaşlarını ilgilendiren hem cezai hem medeni davalarda bir yargıç olarak davranabilirdi. Ülkesinin uyruklar üzerinde mutlak bir yetkiye sahip olduğundan, "millet"i içinde asayişini koruması beklenirdi. Dördüncü görevi ülkesinin ve "millet"inin ticaretini genişletmesini ve kesintiye uğramadan pürüzsüzce yürütmesini sağlarken, rakiplerinin ticaretini kösteklemektir.<sup>49</sup> Ayrıca konsolos ülkesinden gelen seyyahlara ve misyonerlere kalacak yer sağlamak zorundaydı.<sup>50</sup>

İzmir yöresinde bir İngiliz konsolosluğu oldukça erken bir tarihte açıldı. Ancak konsolosluğun ilk başta bulunduğu Sakız'dan ne zaman taşındığı bilinmemektedir. İngiliz seyyahlardan Sandys 1610'da Sakız'ın İngiliz konsolosluğu tarafından ağırlandırılmıştı.<sup>51</sup> Doğu Akdeniz'i 17. yüzyılın birinci yarısında gezen başka bir İngiliz Lewes Roberts 1619'da İngiliz konsolosluğunun İzmir'de bulunduğunu belirtir.<sup>52</sup> Dolayısıyla taşınma muhtemelen 1610 ve 1619 arasındaki bir tarihte gerçekleşmiş olmalıdır. İngiliz konsolosunun unvanından Sakız adı 1630'lardaki bir tarihte çıkarıldı.<sup>53</sup> "Anadolu, Sakız, Midilli, Ege Adaları" İzmir'in İngiliz konsolosunun yetki alanı içindeydi.<sup>54</sup>

İzmir 17. yüzyılın ortalarında hızla büyüdü. Coğrafi konumu, mükemmel

English consul and the English traders had to be able to adjust themselves to varying local conditions rather than looking to the central Ottoman government for support. The second duty was to administer and to fulfill the obligations of his consulate, executing the decrees and ordinances of the English Levant Company, and suppressing any abuses existing within the English merchant colony. The third duty was an internal one: the English consul could act as a judge in both the criminal and the civil cases which concerned his countrymen. Thus, having an absolute power over the subjects of his country, he was expected to keep law and order within his "nation." The fourth was to ensure that his country's and his "nation's" trade was expanding and flowing smoothly without interruption while hampering that of his rivals.<sup>49</sup> Also, the consul had to provide board for travelers and missionaries from his country.<sup>50</sup>

An English consulate was founded in the İzmir area quite early. However, it is not known when the consulate was moved from Chios, where it was initially situated, Sandys, an English traveler, was entertained by the English consul of Chios in 1610.<sup>51</sup> Lewes Roberts, another Englishman, who visited the Levant in the first half of the seventeenth century, reports in 1619, that the English consulate existed in İzmir.<sup>52</sup> Thus, the move probably occurred sometime between 1610 and 1619. The name of Chios was dropped from the title of the English consul sometime in the 1630's.<sup>53</sup> "Natolia [Anatolia], Scio [*sic*], Metelin [*sic*], islands of Archipel [Aegean Sea]," were under the jurisdiction of the English consul of İzmir.<sup>54</sup>

İzmir grew rapidly in the mid-seventeenth century. Its geographical situation,

limanı, Anadolu ile İran'dan gelen ker-  
vanlar için bir varış noktası oluşu ve  
ihracata dönük ürünleri İzmir'in hızla  
gelişip Doğu Akdeniz'deki en önemli  
ticaret merkezleri arasına girmesine  
katkıda bulundu. Nitekim daha önce  
Halep'e sevk edilen İran malları İzmir'e  
varmaya başladı.<sup>55</sup> Sultan İbrahim'in  
padişahlık döneminin (1640-1648) so-  
nuna doğru İzmir, İngiltere'yle ticaret  
hacmi bakımından İstanbul'u geride  
bıraktı.<sup>56</sup> Bazı Fransızlara göre, İzmir  
Osmanlı İmparatorluğu'ndaki en önem-  
li ticaret merkezi haline gelmişti. Bir  
Fransız seyyahın 1630 dolaylarındaki  
ifadesi şöyleydi:

*Epeyce bir ticaret var; ipek, yün, tiftik,  
deri, pamuk, kumaş, her türden şifalı  
ot gibi ürünlerin hepsi İzmir'e Doğu  
Akdeniz'in her yerinden getiriliyor.  
Türkiye'de tüccarların İzmir'e kıyasla  
daha yüksek kâr elde ettikleri başka  
bir yer yok.*<sup>57</sup>

Başka bir Fransız seyyah 17. yüzyılın  
ikinci yarısında şunu belirtir: "Dünyanın  
her yanından gelen tüccarlar bu kenti  
[İzmir] Doğu Akdeniz'deki en önemli li-  
man haline getirmiş durumda."<sup>58</sup> Bunun  
sonucunda İzmir'deki İngiliz konsololu-  
ğu Doğu Akdeniz'deki en önemli İngiliz  
konsoloslukları arasına girdi.

Doğu Akdeniz'deki diğer İngiliz kon-  
solosları gibi, İzmir'in İngiliz konsolosu  
da Londra'daki Doğu Akdeniz Kumpan-  
yası tarafından seçilirdi. Bu kumpanya  
Doğu Akdeniz'deki konsolosları ve vis-  
konsülleri kendi üyeleri arasından seçme  
hakkını İngiliz hükümdarından 1605  
beratıyla elde etmişti.<sup>59</sup> Bir İngiliz belgesi  
İzmir konsolosunun seçiminde hangi pro-  
sedürlerin izlendiğini açıklar. Örneğin,

with its excellent harbor, a terminal point  
for caravans from Anatolia and Persia, and  
its own products for export all contributed  
to the rapid development of İzmir onto one  
of the most important trading centers in the  
Levant. In fact, Persian goods previously  
transported to Aleppo started to arrive  
in İzmir.<sup>55</sup> Towards the end of the reign of  
Sultan Ibrahim (1640-48), İzmir overtook İs-  
tanbul in the volume of trade with England.<sup>56</sup>  
According to several Frenchmen, İzmir had  
become the most important trading center  
in the Ottoman Empire. A French traveler  
reported ca. 1630:

*There is a great deal of trade—silk, wool,  
mohair, leather, cotton, toiles [cloth], all  
sorts of drugs— all these products are  
brought to Smyrna from everywhere  
in the Levant. There is no other place  
in Türkiye where the merchants make  
better profit than Smyrna.*<sup>57</sup>

Another French traveler, in the second  
half of the seventeenth century stated:  
"Merchants came from all over the World.  
Merchants made this city [İzmir] the most  
important port in the Levant."<sup>58</sup> Consequ-  
ently, the English consulate at İzmir became  
one of the most important English consu-  
lates in the Levant.

As was the case with the other English  
consuls in the Levant, the English consul in  
İzmir was elected by the Levant Company  
in London. This company obtained the rig-  
ht from the English monarch to appoint  
consuls and vice consuls in the Levant from  
among its own members with the Charter  
of 1605.<sup>59</sup> An English document explains  
what the procedures for the election of  
the consul of İzmir were. For example, an  
election took place on June 2, 1703 at the

2 Haziran 1703'te Kumpanya'nın Londra'daki meclisinde bir seçim şöyle yapıldı: Daha önce İzmir'de çalışmış ve konsolos olarak atanmaya istekli kişiler mülakat için meclis salonuna tek tek çağrıldı. Bay Samuel Barnardiston, Dr. William Sherard, Bay Nicholas Hallway, Bay Bowles ve Bay Humphry Walcoate bu şekilde sınavdan geçirildi. Sadece kumpanya üyelerinin oy kullanmasına izin verildi. Nihai seçim oylamayla belirlendi. Dr. Sherard 41 oy alan Bay Barnardiston karşısında 46 oy aldı; böylece İzmir konsolosu seçildiği ilan edildi.<sup>60</sup> Londra'daki kumpanya yetkilileri Doğu Akdeniz'de görev yapacak konsolosları seçme hakkı konusunda ısrarcıydı. Nitekim İzmir'in İngiliz konsolosunun 1630'da aniden ölmesi üzerine, İzmir'deki İngiliz tüccarlar İstanbul'daki İngiliz sefirinin onayıyla yerine geçecek kişiyi seçince, Londra'daki Doğu Akdeniz Kumpanyası konsolos seçimini kabul etmedi. Gösterilen gerekçe konsolosların sadece Kumpanya tarafından atanabileceğiydi.<sup>61</sup>

Benzer bir olay İzmir konsolosu John Cooke'un 5 Mart 1721'deki ölümünde yaşandı. İzmir'deki İngiliz tüccarlar İstanbul'daki İngiliz sefirine Bay Robert Stevenson ile Bay Thomas March'ın topluluk işlerine geçici olarak bakmak üzere seçildiklerini bildirdi. Sefir İzmir'deki İngiliz topluluğunun önerisi üzerine, Bay Arthur Barnardiston'ı Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın bir karara varmasına kadar geçici İzmir konsolosu olarak atadı.<sup>62</sup> Bay Arthur Barnardiston 16 Aralık 1721'den Kumpanya tarafından seçilen yeni konsolosun İzmir'e vardığı 10 Aralık 1722'ye kadar vekâleten konsolosluk görevini yürüttü. Yeni konsolosun varışından önce İngilizlerin izlemesi gereken

Company's court in London. Those, who had worked at İzmir and who were interested in being appointed consul, were called into the court chamber individually for interviews. Mr. Samuel Barnardiston, Dr. William Sherard, Mr. Nicholas Hallway, Mr. Bowles, Mr. Humphry Walcoate were examined in this manner. Only the company members were allowed to vote. The final selection was determined by ballot. Dr. Sherard received forty-six votes to Mr. Barnardiston's forty-one votes; thus, Sherard was elected and declared the consul of İzmir. The company officials in London were insistent on their right to select the consuls stationed in the Levant. Thus, when the English consul of İzmir died suddenly in 1630 and the English merchants of İzmir had selected the deceased consul's successor with the confirmation of the English ambassador in İstanbul, the Levant Company in London rejected the choice. Their reason was that the consuls could only be appointed by the Company.<sup>61</sup>

A similar case occurred in İzmir when consul John Cooke died on March 5, 1721. The English ambassador in İstanbul was notified by the English merchants of İzmir that Mr. Robert Stevenson and Mr. Thomas March were elected by them to serve as interim caretakers of the community's affairs. At the suggestion of this English community in İzmir, the ambassador temporarily appointed Mr. Arthur Barnardiston to be consul in İzmir until the Levant Company could make its decision.<sup>62</sup> Mr. Barnardiston served as the acting consul in İzmir from December 16, 1721 to December 10, 1722, when the new consul elected by the Company in London, arrived. There was a certain procedure to be followed by the English until the new consul arrived. First, the Company

belli bir prosedür vardı. Kumpanya önce İstanbul'daki sefire yeni tercihin bildirdi ve yeni atanan konsolos için bir “nişan-ı şerif” ya da “berat”<sup>63</sup> (Osmanlı İmparatorluğu'nda seyahat ve ikamet etmeyi sağlayan pasaport ya da geçiş tezkeresi) elde etmesini istedi. Ardından sefir bu belgeyi Osmanlı yönetiminden aldı. Daha önce de İngiliz sefiri John Finch 1677'de İzmir'de İngiliz konsolosu olarak Paul Rycout'un yerine geçen<sup>64</sup> William Raye için böyle bir belge edinmişti. Osmanlı yönetiminin Finch'e verdiği bir beratla William Raye resmen yeni İzmir konsolosu olarak tanınmıştı. Berat konsolosun haklarını tanımlardı. Buna göre, konsolostan şahsına ait gıda, içecek ve giyim eşyası için gümrük resimlerini ödemesi artık istenemezdi. Konsolos hapse atılamazdı ya da üstü aranamazdı; dört bin akçeden fazla değerdeki bir davaya taraf olması halinde, İstanbul'da sefirin hazır olacağı bir mahkeme celsesi isteme hakkı vardı. Konsolos İngiliz tüccarlar arasında çıkan her türlü sorunu ya da adli davayı İngiliz âdetlerine göre çözüme bağlardı. Osmanlı memurları İngiliz topluluğu içindeki sorunlara müdahalede bulunamazdı; konsolos ve yanında çalışanlar cizyeden muaftı.<sup>65</sup> Konsolos dışarıdan gelen malları kayda geçirme ve Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın koyduğu harçları tahsil etme konusunda yasal hakka sahipti.<sup>66</sup> Ayrıca hiçbir İngiliz gemisi onun izni olmaksızın İzmir'den ayrılamazdı.<sup>67</sup>

İstanbul, İzmir ve Halep gibi önemli merkezlerin İngiliz konsoloslarına Doğu Akdeniz Kumpanyası tarafından sabit bir maaş ödenirken, daha az önemli mevkiilerdeki konsoloslar ve viskonsüller gelir olarak yüzde ikilik konsolosluk vergisini

informed the ambassador in İstanbul about their new choice and asked him to obtain a *nişan-i şerif* or *berat* <sup>63</sup> — a passport or safe conduct to travel and to reside in the Ottoman Empire— for the newly appointed consul. The ambassador then obtained this document from the Ottoman government. Such a document was obtained by the English ambassador John Finch for William Raye, who succeeded Paul Rycout in İzmir as English consul<sup>64</sup> in 1677. The Ottoman government issued a *berat* to ambassador Finch, thereby formally recognizing William Raye as the new consul of İzmir. The *berat* defined the rights of the consul. Customs duties paid on the food, drink and clothing belonging to the consul's person could not any longer be demanded from him. The consul could not be imprisoned or searched and a consul would have the right to a court hearing in İstanbul with the ambassador present should he be involved in a case concerning more than four thousand *akçes*. The consul would resolve any problems or judicial cases arising among the English merchants according to English customs. Problems existing within the English community could not be interfered with by the Ottomans, and the consul and his servants were exempted from the poll tax.<sup>65</sup> The consul had the legal right to register incoming goods and to collect the dues imposed by the Levant Company.<sup>66</sup> Also, no English ship could leave İzmir without his authorization.<sup>67</sup>

The English consuls of important centers such as İstanbul, İzmir, and Aleppo were paid a fixed salary by the Levant Company, whereas the consuls and vice consuls of less important posts received two percent consulage tax as their income. On December 20, 1720, the Levant Company in London

alırlardı. Londra'daki Doğu Akdeniz Kumpanyası 20 Aralık 1720'de sefire, konsoloslara ve bütün konsolosluk memurlarına maaşların ve ikramiyelerin cari doların üçte iki değerindeki 80 akçe kuruna göre cedit zolotayla ödenmesini kararlaştırdı.<sup>68</sup> İzmir konsoloslğunun resmî kütüğünden alınan aşağıdaki tablo 1721'de konsolosluk memurlarına ödenen maaşlara ilişkin bilgileri vermektedir. Her kişiye genellikle ay sonunda olmak üzere yılda dört sefer, yani Eylül, Aralık, Mart, Haziran aylarında maaş ödenirdi.<sup>69</sup> Üç aylık maaşlarında yüzde 12,4 oranında bir zam yapılırdı. Görünüşe bakılırsa, Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın önerdiği bu zammın sebebi Osmanlı yönetimince basılan zolotanın cari doların değerinden daha düşük olmasıydı.

resolved, that the salaries and gratuities of ambassador and of all the officers of the consulates be paid in new zelotes at the rate of 80 aspers each, which was valued at two-thirds of a current dollar.<sup>68</sup> The table below taken from the official log of the İzmir consulate provides information concerning the salaries paid to the officials of that consulate in 1721. Each individual was paid his salary four times a year usually on the 31st of each month; i.e., September, December, March, June.<sup>69</sup> There was a increase of 12.4 percent on their quarterly salary. It seems that this increase, offered by the Levant Company, was due to the fact that zelotes, which were issued by the Ottoman government, were inferior to the value of current dollar.

Memurlar Officials	Üç aylık Maaş Quart, pay	Zam %12,4 Increase 12.4%	Toplam Total
Konsolos Consul	500	62,40	562,40 cedit zolota new zelotes
Konsolosun küçük giderleri Consul petty exp.	50	6,20	56,20 cedit zolota new zelotes
Bay B. Mould, müsteşar Mr. B. Mould, minister	100	12,40	112,40 cedit zolota new zelotes
Bay Thomas March, hazineedar Mr. Thomas March, treas.	100	12,40	112,40 cedit zolota new zelotes
Bay Gaven, kaçıılar Mr. Gaven, chancellor	50	6,20	56,20 cedit zolota new zelotes
<b>Dragomanlar / Dragomans</b>			
Sinyor Paolo, baş dragoman Sr. Paolo, chief drag.	100	12,40	112,40 cedit zolota new zelotes
Yanaki, ikinci dragoman Janachy, sec. drag.	75	9,30	84,30 cedit zolota new zelotes



Memurlar Officials	Üç aylık Maaş Quart, pay	Zam %12,4 Increase 12.4%	Toplam Total
Simon, üçüncü dragoman Simon, third drag.	50	6,20	56,20 credit zolota new zelotes
Yorgo, dördüncü dragoman Giorgio, fourth drag.	25	3,10	28,10 credit zolota new zelotes
Yorgo, çırak tercüman Giorgio, Giovanni di lingua	25	3,10	28,10 credit zolota new zelotes
Konsolosun iki yeniçerisi Consul's 2 Janissaries	34	4,20	38,20 credit zolota new zelotes
Hazinedarın yeniçerisi Treasurer's Janissary	12,40	1,45	14,05 credit zolota new zelotes
Sakız viskonsülü Vice Consul of Chios	75	9,30	84,30 credit zolota new zelotes

İngiliz konsolosluğunun Osmanlı uyruklu çalışanları düzenli maaşlara ek olarak hediyeler alırlardı. Buna uygun olarak, konsolosluk için çalışan yeniçerilere bayramlarda, Hristiyan dragomanlara ise Noel'de hediyeler verilirdi.

İzmir konsolosluğunun din işlerine bakan bir papazı vardı; Doğu Akdeniz'deki bütün İngiliz konsolosluklarında benzer bir uygulama geçerliydi. İzmir'in ilk papazı kente 1635'te vardı.<sup>70</sup> Papazlar ilk başta Doğu Akdeniz Kumpanyası'ndan yılda 200 dolar alırlardı. Daha sonra 1654'te para biriminin değerindeki düşüşten dolayı papazların maaşı 400 dolara çıkarıldı. Bu 200 dolarlık zam yıllık ikramiye şeklinde ödendi.<sup>71</sup> Yine 1721'de maaşları konsolosluk çalışanlarına ödenen para birimindeki başka bir düzenleme nedeniyle artırıldı. Böylece ellerine yılda 449,60 credit zolota geçti.<sup>72</sup> İngiliz topluluğunun 1721'deki papazı Bernard Mould Doğu Akdeniz Kumpanyası tarafından dinsel törenleri yönetmesi

Ottoman employees of the English consulate received gifts in addition to their regular salaries. Accordingly, Janissaries working for the consulate received gifts during *bayrams* (Muslim religious festivals) and the Christian dragomans received presents during Christmas.

The consulate at İzmir had a religious minister or chaplain; this was similar for all English consulates in the Levant. The first chaplain of İzmir arrived in 1635.<sup>70</sup> The chaplains at first received 200 dollars annually from the Levant Company. Later, in 1654, due to the devaluation of the currency, the chaplains received 400 dollars. This increase of 200 dollars was given to them in the form of an annual gratuity.<sup>71</sup> Again in 1721, their pay was increased due to a further adjustment of the currency paid to the employees of the consulate. They received 449.60 New Zelotes annually.<sup>72</sup> In 1721, the chaplain of the English community was Bernard Mould. He was appointed by

ve İzmir'deki İngiliz konsolosunun dinsel ihtiyaçlarını karşılaması için atanmıştı. Papazlar Londra'daki Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın konsolosları seçmede başvurduğu aynı yolla adaylar arasından seçilirlerdi.<sup>73</sup> Dinsel görevlerinin yanı sıra, İzmir'in tüccarlarına ve tellallarına faizle borç para verebilirlerdi. Sözelimi 1 Kasım 1721'de İzmir'deki papazın faizle borç verdiği para 200 dolardı.<sup>74</sup> İzmir'in İngiliz papazının kentteki farklı tellallar ile tüccarlara verdiği borcun toplam tutarı 15 Şubat 1724 itibariyle 6.011,60 dolar kadardı.<sup>75</sup>

Hazinedarlık İngiliz konsoloslüğunda önemli bir makamdı. İzmir'in ilk hazinedarı 1635'te atandı.<sup>76</sup> Bir kumpanya memuru olduğu için, iki yıllık görev süresinde ticaret yapma hakkı yoktu ve işe başlamadan önce bu yönde yemin etmesi şarttı.<sup>77</sup> İzmir'de hazinedarın ilk başta aldığı 250 dolarlık maaş 1699'da yılda 400 dolara çıkarıldı.<sup>78</sup> Tıpkı konsolos ve papaz gibi, hazinedar da Londra'daki Doğu Akdeniz Kumpanyası tarafından seçilirdi.<sup>79</sup> Konsolosluğun hazinesinden ve malî işlerinden sorumluydu. Gemilerdeki İngiliz mallarını kaydeder, vergileri tahsil eder, konsolosluk memurlarının maaşların öder ve her türlü olağanüstü masrafı karşılardı. İzmir konsolosluğunun hazinedarı Thomas March'ın 1721'de aldığı üç aylık maaş 100 dolara ayrıca yüzde 12,40'lık bir zam eklenirdi; böylece eline toplam 112,40 credit zolota geçerde.<sup>80</sup>

Kançılarlık hazinedarlıktan daha düşük konumdaydı. Kançılar 1721'de üç aylık maaşı 50 doların yanı sıra bir zam alırdı. Görevleri arasında İngiliz iş hanının bütün resmî işleriyle ilgili kayıtları tutup saklamak, İngiliz topluluğunun meclis toplantılarına katılıp görüşmeleri

the Levant Company in order to lead -the religious ceremonies and to meet the religious needs of the English consul in İzmir. The chaplains were chosen from candidates the same way that consuls were chosen by the Levant Company in London.<sup>73</sup> Besides their religious duties, the chaplains could lend money to the merchants and brokers of İzmir for interest. For instance on November 1, 1721, the chaplain in İzmir loaned 200 dollars for interest.<sup>74</sup> On February 15, 1724, the English chaplain of İzmir who had 6011.60 dollars loaned the entire amount to different brokers and merchants in İzmir.<sup>75</sup>

The office of treasurer was an important post in the English consulate. The first treasurer of İzmir was appointed in 1635.<sup>76</sup> As a company official, he had no right to trade during his term of two years and he had to take an oath before he started his job.<sup>77</sup> The treasurer in İzmir at first received 250 dollars in salary; but in 1699, this was raised to 400 dollars annually.<sup>78</sup> Like the consul and the chaplain, the treasurer was selected by the Levant Company in London.<sup>79</sup> He was in charge of the treasury and financial matters of the consulate. He registered the English goods for the ships, collected taxes, paid the salaries of the officials in the consulate and provided for any extraordinary expenses. In 1721, the treasurer of the İzmir consulate, Thomas March, received 100 dollars quarterly, plus an increase of 12.40 percent, given him a total of 112.40 new zelotes every three months.<sup>80</sup>

The office of chancellor was inferior to that of treasurer. He received 50 dollars, plus an increase quarterly in 1721. His duties consisted of recording and preserving records of all the official business of the English factory; attending the meetings of the community and registering the

tutanağa geçirmek, Kumpanya'dan gelen nizamnameleri ve konsolosun çıkardığı kararnameleleri kaydetmek vardı. Resmî sicil memuru işlevini görür ve konsolos ile Kumpanya arasındaki yazışmaları düzenlerdi. Ayrıca İngiliz tüccarların bütün işlemlerini, sözleşmelerini ve vasiyetnamelerini, İzmir'e giriş çıkış yapan gemilerin raporlarını kaydederd. Tıpkı hazinedar gibi, onun da görevi sırasında ticaret yapmasına izin verilmezdi.<sup>81</sup>

#### a. Dragomanlar

Doğu Akdeniz konsolosluklarının ve İstanbul'daki sefaretlerin hizmetinde çalışan dragomanlar vardı. Dragoman aslında Türkçe "tercüman"dan gelen bir kelimeydi.<sup>82</sup> İzmir'deki İngiliz konsolosu dragomanları İngiliz ve Osmanlı yetkilileri arasında görüşmelerde ve İzmir'in yabancı konsolosları arasındaki iletişimlerde tercümanlık etmek üzere işe alınırdı.<sup>83</sup> Osmanlı diplomatik ve ticari belgeleri ile fermanları Batı dillerine çevirmede onlardan yararlanılırdı. Batılı ülkelerce tutulan dragomanların hemen hepsi 1675 kapitülasyonlarıyla özel imtiyazlar tanınmış Osmanlı Hristiyan uyruklarıydı. Kapitülasyonlar uyarınca dragomanlar İngiliz sefaret ile konsoslarının temsilcileri sayılırdı. Kapitülasyonlarda belirttiği üzere, dragomanlar "cezai kusur isnatlarından her zaman muaf tutulmalı"ydı.<sup>84</sup> Osmanlı yetkililer sefirin ya da konsolosun rızası olmadan onları tutuklayamaz ya da hapse atamazdı. Aynı kapitülasyonlarda bir İngiliz dragomanın ölmesi halinde, "bütün eşyaları sefir ya da konsolos tarafından teslim alınmalı"ydı.<sup>85</sup> Çoğunlukla olduğu gibi, bir Osmanlı uyruğu olması halinde ise eşyaları vârisine verilirdi; hiçbir vârisi olmadığına, malları Osmanlı

deliberations of the assembly of the English community, the regulations received from the company, and the decrees issued by the consul. He acted as the official registrar and he regulated the correspondence between the consul and the company. He also registered all acts, contracts, and wills of English merchants and the reports of the ships arriving and departing from İzmir. Like the treasurer, he was not allowed to trade during his tenure,<sup>81</sup>

#### a. The Dragomans

The dragomans or interpreters were used in the service of Levantine consulates and in the embassies in İstanbul. The word dragoman is derived from the Turkish word *tercüman*.<sup>82</sup> The dragomans were employed by the English consul in İzmir, as interpreters for discussions between English and Ottoman officials and intercommunication among the foreign consuls in İzmir.<sup>83</sup> They were used to translate Ottoman diplomatic and commercial documents or orders into Western languages. Almost all of the dragomans employed by the Western nations were Ottoman Christian subjects, who had special privileges accorded to them in the capitulations of 1675. According to the capitulations, the dragomans were considered to be the representatives of the English embassy and consuls. As stated in the capitulations, the dragomans "shall be always free from all imputations on fault of punishment."<sup>84</sup> The Ottoman authorities could not arrest or imprison them without the ambassador or consul's consent. In the same capitulations, it was stated that in case any English dragoman dies "all his effects shall be taken possession of by the ambassador or consul."<sup>85</sup> If he happened to be an Ottoman subject (most of them were), his effects were given to his heir, if none

yönetimince müsadere edilirdi. Sefirin isteği üzerine, dragomana imtiyazlarını tanımlayan bir “berat-ı şerif” de verilirdi.<sup>86</sup> Dragomanlar genellikle birçok dile aşına İtalyan, Rum, Rus, Ulah, Avusturyalı ve hatta İngiliz kökenli ailelerden gelirdi.<sup>87</sup> Osmanlı belgeleri İngilizler (ya da İngiliz dragomanlar) tarafından İzmir'deki İngiliz “millet”inin çoğunluğunca muhtemelen bir *lingua franca* (“ortak dil”) olarak kullanılan İtalyancaya çevrilirdi.<sup>88</sup>

Doğu Akdeniz Kumpanyası geleneksel olarak dört dragoman ve bir çıkarak tercüman (*giovani di lingua*) tutardı. Onlara mertebelerine göre maaş ödenirdi ve birinci dragoman en yüksek maaşı alırdı.

İzmir'de Kumpanya ve konsolosluk için dragomanlığa hazırlanmaları için, 17. yüzyılın sonuna doğru Osmanlı İmparatorluğu'ndan bazı Rum öğrencilerin Oxford'da İngilizce öğrenim görmelerine destek verildi. Bunlar Oxford'daki Gloucester College'in rektörü Dr. Woodresse'in gözetiminde tutuldu.<sup>89</sup> Daha sonraları başka Rum Hristiyanlar da aynı amaçla Londra'ya gönderildi.<sup>90</sup> Ne var ki, Rumları Londra'ya öğrenci olarak gönderme projesi anlaşıldığı kadarıyla başarıya ulaşmadı. İngiliz sefiri Robert Sutton (1700-1717) 1704'te Doğu Akdeniz Kumpanyası'na bir grup Rum öğrenciyi önerdiğinde, aşağıda aktarılan gerekçeyle olumsuz cevap aldı:

*Daha önce orada (yani Oxford) bulunanlar bize bir yarar ihtimali yokken bu türden bir denemeye girişmek için yeterli teşvik unsurunu vermiyor; aksine epeyce sıkıntı ve yük oluşturmaları nedeniyle onlarla artık uğraşmamaya kararlıyız.*<sup>91</sup>

existed, then his goods were confiscated by the Ottoman government. On the request of the ambassador, a dragoman was also granted a *berat-i şerif*, which defined his privileges.<sup>86</sup> The dragomans usually came from the families of Italian, Greek, Russian, Vlach, Austrian and even British origin,<sup>87</sup> who were familiar with many languages. The Ottoman documents were translated by the English (or English dragomans) into Italian, which was probably used as a “Lingua Franca” by most of the English “nation” in İzmir.<sup>88</sup>

Traditionally, four dragomans were employed by the English Company and a *giovani di lingua*, that is a apprentice interpreter. They were paid according to their rank with the first dragoman receiving the highest pay.

Towards the end of the seventeenth century, the Levant Company sponsored several Greek students from the Ottoman Empire to study English at Oxford in preparation for becoming dragomans in İzmir for the company and the consulate. They were supervised by Dr. Woodresse, the president of Gloucester College in Oxford.<sup>89</sup> Other Greek Christians were later sent to London for the same purpose.<sup>90</sup> However, it appears that this project of sending Greeks to London as students was not successful. When the ambassador suggested to the Levant Company to send another group of Greek students in 1704, ambassador Robert Sutton (1700-17) received an unfavorable answer from the company for the reason stated below:

*These who have already been there (i.e. Oxford) do not give us encouragement enough to make any further tryal of that kind, having no prospect of advantage, but the experience of a great deal of trouble and charge from them, for which reason we are resolved to have nothing more to do with them.*<sup>91</sup>

Buna karşılık diğer yandan, İzmir'deki İngiliz konsolosluğu yerli halktan konsolosluk işlerinde çalışacak dragomanlar istihdam etmeyi sürdürdü.

Dragomanlar İngiliz konsolosluğuna hizmet vermenin yanı sıra ticari faaliyetlerle de uğraşırlardı. Ancak bu ticaret hakkının İngiliz konsolosları üzerinden İngiliz sefiri aracılığıyla edinilmesi şartı.<sup>92</sup> Dolayısıyla bir dragomanın ticari faaliyetleri İngiliz ticari çıkarlarına zarar verdiğinde, İngiliz konsolosluğuna dragoman için sefir tarafından sağlanmış *beratı*<sup>93</sup> iptal edebilirdi.<sup>94</sup> Böyle bir olay 1706'da yaşandı.<sup>95</sup>

### b. Yeniçeriler

Kapitülasyonlar sefere ve konsoloslara masraflarını bizzat karşılamak şartıyla yeniçeri tutma imtiyazını vermekteydi. Osmanlı askerî personeli olan yeniçeriler Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Batılı topluluklarca muhafız olarak tutulurdu.<sup>96</sup> İzmir'deki İngiliz konsolosluğunun hizmetinde böyle iki yeniçeri çalışmaktaydı.<sup>97</sup> Hazine için çalışmak üzere başka bir yeniçerinin işe alındığı yönünde bir ipucu vardır.

İngiliz sefiri ve İngiliz konsolosları verilen görevleri tatmin edici biçimde yerine getiren yeniçerileri yanlarında tutma hakkına sahiptiler. İngiliz konsolosluğu için 1694'ten itibaren çalışan iki yeniçeri 1702'de İngiliz sefiri Robert Sutton tarafından tekrar görevlendirildi. Osmanlı yönetimi de bu düzenlemeyi kabul etti.<sup>98</sup> Bazı belgelerden İngiliz konsolosunun yeniçerileri İzmir, İstanbul ve Sakız arasındaki haberleşmede kullandığı açıktır.<sup>99</sup>

Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancılar için ve yabancı ülkelere dönük "sâî" adlı bir posta hizmeti vardı. Bir "sâî

On the other hand, the English consulate in İzmir continued employing dragomans from the native people for use in their consulates. The dragomans, in addition to the services performed for the English consulate, engaged in commercial activities. However, their right to trade had to be obtained through the English consuls by way of the English ambassador.<sup>92</sup> Consequently, should the business activities of a dragoman be detrimental to English commercial interests, the English consul could revoke the *berat*<sup>93</sup> obtained by the ambassador for the dragoman.<sup>94</sup> Such an incident occurred in 1706.<sup>95</sup>

### b. The Janissaries

The capitulations gave the ambassador and consuls the privilege to employ Janissaries at their own expense. The Janissaries were Ottoman military personnel, who were hired as body guards by the Western communities existing in the Ottoman Empire.<sup>96</sup> The English consulate in İzmir employed two such Janissaries.<sup>97</sup> There is an indication that another Janissary was employed, who worked for the treasurer. The English ambassador and the English consuls had the right to retain janissaries, who performed their duties satisfactorily. The two janissaries, who had been working for the English consulate since 1694, were reappointed in 1702 by the English ambassador, Robert Sutton. In turn the Ottoman government accepted this arrangement.<sup>98</sup> It is evident in some of the documents that the janissaries were used by the English consul for communication between İzmir, İstanbul, and Chios.<sup>99</sup>

A postal service for foreigners and to foreign countries called *sâî* under the direction of a *sâî başı* existed within the Ottoman

başlı”nın yönetimindeki bu kurum yabancı tüccarların ve yetkililerin oturdukları büyük ticari kentler ile kasabaları birbirlerine bağlardı. Yabancı tüccarların ve yetkililerin birbirleriyle ve kendi ülkeleriyle yazışmaları böyle sağlanırdı. Anlaşıldığı kadarıyla bu posta örgütlenmesi tek başına bir tüccar devletçe ya da birkaçının ortak girişimiyle oluşturulmuştu.<sup>100</sup> Elimizde bu posta sistemine ya da Osmanlı ulak sistemine ilişkin çok az bilginin bulunmasına karşın, İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın posta haberleşmesi için İzmir'de atlar edinip hazır tuttuğu<sup>101</sup> bilinmektedir. Bu atlar Osmanlı ulak ya da menzil posta sistemlerini belki de andıran bir kurye sisteminin parçasıydı.

### c. İzmir Konsolosunun Yetki Alanı İçindeki Viskonsüller

Anadolu, Sakız, Midilli ve Ege Adaları İzmir'deki İngiliz konsoloslğunun yetki alanı içindeydi. 18. yüzyıl ilk on yılında İzmir konsoloslğuna bağlı üç viskonsüllük açıldı. Bay B. Jones adlı biri Mayıs 1700'den önce masraflarını cebinden karşılamak üzere Atina ve civarına viskonsül olarak atanması için Doğu Akdeniz Kumpanyası'na doğrudan başvurdu.<sup>102</sup> Kumpanya İzmir konsolosuna ve oradaki İngiliz topluluğuna Atina'da bir viskonsüllük açmayı makul bulup bulmadıklarına dair görüşlerini sordu. Nihai karar İzmir konsolosuna bırakıldı.<sup>103</sup> Konsolos konuyu İzmir'de tartışmaya sundu ve söz konusu meskenin “buradaki [İzmir] ve Konstantinopolis'teki ticaretin yararına olacağı” yönünde mutabakata varıldı.<sup>104</sup> İngiliz sefiri William Paget'a bir mektup yazılarak, Osmanlı yönetiminden Bay Jones için bir berat ve diğer gerekli belgeleri edinmesi rica edildi.<sup>105</sup>

Empire. It connected the large commercial cities and towns where foreign merchants and their officials resided. It was through this institution that foreign merchants and foreign officials correspond with each other and with their countries. This postal organization appears to have been created, either by an individual trading state, or by several of them sharing in its establishment.<sup>100</sup> Although there is little information available on this postal system or the Ottoman *ulak* carrier system, the English Levant Company did own and keep horses in İzmir<sup>101</sup> for postal communication, which a part of a courier system which may have resembled the Ottoman *ulak* or *menzil* postal systems.

### c. Vice Consuls under the Jurisdiction of the İzmir Consul

Anatolia, Chios, Mytilene, and the islands of Archipelago were under the jurisdiction of English consulate of İzmir. Three vice consulates were established under the consulate of İzmir within the first ten years of the eighteenth century. Before May 1700, Mr. B. Jones applied directly to the Levant Company to become a vice consul at his own expense at Athens and its adjacent lands.<sup>102</sup> The company asked the opinion of the İzmir consul and the English community residing there whether they believed it advisable to establish a vice consulate at Athens. The final decision was left to the İzmir consul.<sup>103</sup> The matter was discussed in İzmir by the consul and it was agreed that the settlement in question “would be for the advantage of the trade of this place [İzmir] and Constantinopolis.”<sup>104</sup> A letter was then written to the English ambassador William Paget requesting him to obtain a *berat*, and other necessary documents from the Ottoman government for Mr. Jones.<sup>105</sup>



İzmir'in yetki alanı içinde Aralık 1709'da Doğu Akdeniz Kumpanyası Kandiye'de oturan Bay Thomas Bradley'ye bir viskonsüllük açma iznini verdi. Atina viskonsüllüğünde olduğu gibi, Bay Bradley makamın sorumluluğunu ve masraflarını üstlenecekti; karşılığında ise yöredeki İngiliz tacirlere biçilen yüzde ikilik konsolosluk vergisini gelir olarak elde edecekti.<sup>106</sup>

İzmir'deki İngiliz konsolosu William Sherard<sup>107</sup> 1710'dan önce Kumpanya'ya bir mektup yazarak, " [İngiliz] trafiğinin ve deniz ulaşımının güvenliği ve rahatlığı açısından Scio'da [Sakız] bir viskonsüllük gereği"ne dikkat çekti.<sup>108</sup> Bu öneri üzerine Doğu Akdeniz Kumpanyası derhal harekete geçti ve Sherard'a bu viskonsüllüğe ilişkin bir talimat gönderdi. İstanbul'daki İngiliz sefiri<sup>109</sup> fikre destek verdi. Ayrıca Doğu Akdeniz Kumpanyası İngiliz konsolosuna Sakız viskonsülü makamı için tercihinin Stelli Rafaelli olduğunu bildirdi.<sup>110</sup> Rafaelli'ye 1710'da 200 kuruş ya da dolar yıllık maaş önerildi. Bu tutar 1717'de 300 kuruşa yükseltildi.<sup>111</sup> Stelli Raffaelli'nin 1735'te ölmesi üzerine, oğlu Giovanni Raffaelli İngiliz tacirlerin desteğiyle İzmir konsolosu tarafından yeni Sakız viskonsülü olarak atandı. Doğu Akdeniz Kumpanyası kararı onayladı ve yıllık maaşı 100 dolarlık zamlı toplam 400 dolara çıkardı.<sup>112</sup>

Midilli'deki İngiliz viskonsüllüğü hiç kuşkusuz İzmir konsolosunun önerisi üzerine 1738'de açıldı. Doğu Akdeniz Kumpanyası bu viskonsüllüğü açma yükünün ve masrafların asgari düzeyde tutulması için yine ısrar etti. Sakız dışındaki Doğu Akdeniz limanlarında yaklaşım böyledi.<sup>113</sup> Viskonsüllükler açmanın masrafları konusundaki bu

In December 1709, under the jurisdiction of İzmir, permission to establish another vice consulate was given by the Levant Company to Mr. Thomas Bradley, who resided in Candia. As was the case with the vice consulate at Athens, Mr. Bradley had to assume the responsibility and expenses of the office; in return he received the two percent consulate tax for income, which was imposed on the English traders in the area.<sup>106</sup>

William Sherard, the English consul in İzmir,<sup>107</sup> wrote to the Company before 1710, to draw its attention to "the necessity of settling a vice consulate at Scio [Chios] for security and quiet of our [English] traffic and navigation there."<sup>108</sup> It was suggested by the English consul of İzmir to reestablish the vice consulate at Chios, the Levant Company acted promptly and sent an order to consul Sherard concerning that vice consulate. The English ambassador<sup>109</sup> in İstanbul supported the idea. In addition, the Levant Company notified the English consul that their choice for the position of vice consul of Chios was Stelli Raffaelli.<sup>110</sup> In 1710, he was offered a salary of two hundred piasters or dollars per year. In 1717, it was raised to three hundred piasters.<sup>111</sup> When Stelli Raffaelli died in 1735 his son Giovanni Raffaelli was appointed the new vice consul at Chios by the consul of İzmir with the backing of the English traders. The Levant company confirmed the decision and raised the salary, a 100 dollars annually, to a total of 400 dollars a year.<sup>112</sup>

In 1738, the English vice consulate at Mytilene, no doubt at the suggestion of the İzmir consul, was established. Again, the Levant Company insisted that the charge and expenses of establishing this consulate should be minimal. This was the case with

büyük temkinlilik Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın artık 17. yüzyıldaki kadar sağlam bir malî durumda olmadığına işaret eder.

İzmir limanına giren ya da oradan çıkan bütün mallara yüzde ikilik konsolosluk vergisi biçme politikası 18. yüzyılın başında sürdü. İngiltere'den ithal edilen sikkelerle ilgili işlemlerde biçilen vergi ise yüzde birdi.<sup>114</sup> Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın 20 Aralık 1686 tarihli talimatı uyarınca, İzmir'e ve diğer Doğu Akdeniz limanlarına İngilizlere ait olanlar dışındaki gemilerle getirilen malların değeri üzerinden yüzde 20 ödenmeliydi.<sup>115</sup> "Kumpanya'nın serbest tüccarlarına ait olmayan" mallar için aynı tutar geçerliydi.<sup>116</sup>

Konsolosluk ücretleri 1711'de veya 1712'de artırıldı. Doğu Akdeniz Kumpanyası üyelerinin alıp sattıkları bütün mallardan alınan yüzde ikilik vergi yüzde dörde çıkarıldı. Ayrıca İngiltere'ye gidecek malların alımı için ithal edilen paralara biçilen vergi artık yüzde ikiydi. Buna karşılık, Fransa, Venedik ve Felemenk tacirlerinin İzmir'e getirilen para için ödedikleri konsolosluk vergisi sadece yüzde birdi.<sup>117</sup>

### III. İngiliz Tüccarlar

Padişah yabancı sefirlerle ve konsoloslara kendi topluluklarına önderlik edecekleri kentte ya da limanda görevlerinin ve yetkilerinin kapsamını tanımlayan bir berat verirdi.<sup>118</sup> Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaret yapan diğer yabancı tüccarlar gibi, İngiliz tüccarların da ayrıca padişahın bir "aman" edinmeleri gerekirdi. Bu genel aman onu taşıyan kişiye Osmanlı topraklarından zarar görmeksizin geçme ve serbestçe

the Levantine ports, except Chios.<sup>113</sup> This great cautiousness by the Levant Company about expenses of establishing vice consulates signifies that the Levant Company was no longer in as good a financial position as it had been in the seventeenth century.

In the beginning of the eighteenth century, the consulage duty of 2 percent continued to be levied on all goods entering or leaving the port of İzmir. One percent was charged on transactions involving coinage imported from England.<sup>114</sup> According to the order of the Levant Company issued on December 20, 1686, 20 percent had to be paid on the value of the goods, if they are brought to İzmir and other Levantine ports by other than English ships.<sup>115</sup> The same amount was levied on the goods brought in, which "did not belong to the freeman of the [Levant] Company."<sup>116</sup>

The consulate fees were increased in 1711 or 1712. Two percent duty on all goods traded by the members of the Levant Company was raised to 4 percent. In addition, 2 percent was now charged on money imported for the purchase of goods for England. On the other hand, the French, Venetian, and Dutch nations paid only a consulate duty of 1 percent for their money brought to İzmir.<sup>117</sup>

### III. English Merchants

The Sultan granted a *berat* to foreign ambassadors and consuls defining their duties and the extent of their authority in the city or port where they would be acting as leaders of their community. Also, the English merchants, like other foreign merchants trading in the Ottoman Empire, had to acquire an *aman* from the Sultan. This general *aman* was a form of safe conduct, which was a passport entitling the bearer to pass through the Ottoman lands without being harmed and to trade freely in the Muslim

ticaret yürütme hakkını veren bir tür geçiş tezkeresi ya da pasaporttu. İngiliz sefiri John Finch'in isteği üzerine, Ağustos 1678'de İngiliz tüccarlara "izn-i hümayûn" olarak da anılan böyle bir belge verildi.<sup>119</sup> İzmir, Manisa, Bergama ve Ayasuluğ kadılarına ve diğer yerel yetkililerine hitaben yazılmış bu belgede İngiliz tüccarlarına serbestçe ticaret izni vermeleri gerektiği bildirilmekteydi. Belge padişahın izniyle Osmanlı topraklarında geçici olarak kalan yabancıların "müste'men" hukuki konumunu ifade etmenin ötesinde, padişahın yabancıları Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaret yapmaya teşvik ettiğini göstermekteydi.

İstanbul'dan sonra en çok tüccar kolonisi kurulan kent İzmir'di. İzmir'de 17. yüzyıldan itibaren Fransızların, Felemenklilerin, Venediklilerin ve Cenevizlilerin konsolosları ve tüccarları vardı. Çoğu "Frenk Sokağı"nda oturup işlerini orada yürütürdü.<sup>120</sup> Komşu köylerde yazlığı bulunan Batılılar çoğunlukta idi.

Batı kaynakları İzmir'de 1688-1740 döneminde yaşayan yabancı tüccarların kesin sayısını belirtmez. Bir İngiliz belgesi 17. yüzyılın ortalarına varıldığında İzmir'de yaşayan İngiliz tacirlerin sayıca İstanbul'dakileri geçtiğine işaret eder.<sup>121</sup> Daha 1646'da İzmir'de yaşayan en az 22 İngiliz tüccar vardı.<sup>122</sup> Sayı 1660-1661'e doğru yaklaşık 50'ye ulaştı.<sup>123</sup> *Diary of Henry Teonge*<sup>124</sup> (Henry Teonge'un Güncesi) 1675'te İzmir'de 100 kadar İngiliz tüccarın bulunduğunu belirtir. Yazar bu tahminine İngiliz tüccarların hizmetkârlarını katmış olabilir. George Wheler aynı rakamı doğrular.<sup>125</sup> Buna karşılık, İzmir'e 1678'de uğrayan De Bruyn, İzmir'de oturan yabancı tüccarlara ilişkin biraz daha gerçekçi bir sayı verir. "[Felemenklilerin]

lands. In August of 1678, such a document was given to the English merchants (also called *izn-i hümayûn*— اذن همايون ) on the request the English ambassador John Finch. This particular document addressed to the *kadis* and the other local officials of İzmir, Manisa, Bergama and Ayasolug declared that the English merchants should be permitted to trade freely in their territories. This document not only expressed the legal position of the "*müste'mens*" — that is foreigner staying in Ottoman lands temporarily on permission from the Sultan — but pointed out that the Sultan encouraged foreigners to trade in the Ottoman Empire.

After İstanbul, most of the merchant colonies were established in İzmir. The English, the French, the Dutch, the Venetians and Genoese had their consul and merchants in İzmir from the seventeenth century on. Most of them lived on the "Frank Street" and in this street, they lived and carried on their business.<sup>120</sup> Most of the Westerners maintained summer cottages in neighboring villages.

Western sources do not state the exact number of foreign merchants who lived in İzmir through the period of 1688-1740. An English document suggests that by the mid-seventeenth century there were more English traders living in İzmir than in İstanbul.<sup>121</sup> In 1646, there were at least twenty-two English merchants living in İzmir.<sup>122</sup> By 1660-61, their number had risen to about fifty.<sup>123</sup> In 1675, the *Diary of Henry Teonge*<sup>124</sup> states there were a hundred English merchants living in İzmir. He may have included the servants of the English merchants in his estimate. The same figure was confirmed by George Wheler.<sup>125</sup> On the other hand, De Bruyn, who visited İzmir in 1678, gives a somewhat more realistic number for foreign merchants residing in İzmir. He states that "there are eleven houses of them [the Dutch]

her birinde genellikle iki ya da üç tüccarın kaldığı 11 evinin bulunduğunu belirttiikten sonra, İngilizlerin “sayıca Felemenkliler kadar olduğunu” ekler. Fransız tüccarların sayısı için ise “doğrusu İngilizlerden daha yüksek” diye yazar.<sup>126</sup> Tarihçi Iorga 1680 dolaylarında İngilizlerin en az 80 tüccarı barındıran 20 evinin bulunduğu sonucuna varır.<sup>127</sup> İzmir’den gelen 1703 tarihli bir İngiliz belgesinde 39 İngiliz tüccarının imzası yer alır.<sup>128</sup> İngiliz tüccar sayısının<sup>129</sup> 1661’te 50 iken, 1703’te 39’a düşmesi İngilizler ile Fransızlar arasındaki 1689-1697 savaşıyla açıklanabilir. Çok az yabancı tüccarın can verdiği 1688 depremi İngiliz tüccar kolonisine büyük bir etkide bulunmadı. Tournefort’a göre, 1702’ye varıldığında İzmir’de sadece 30 İngiliz tüccar vardı.<sup>130</sup> İngiliz topluluğunun 1706’daki meclis toplantısına sadece 17 İngiliz tüccar katıldı. Bu sayı 1730’larda İngiliz konsolosu da dâhil beşe kadar indi.

in each of which are commonly log’d two or three merchants together....” The English, he continues, “are as many as the Dutch.” As for the number of French merchants he writes “...is indeed greater than the English....”<sup>126</sup> The Historian Iorga concluded that around 1680 the English had twenty houses<sup>127</sup> in which at least eighty merchants resided. In 1703, an English document from İzmir included thirty-nine signatures of English merchants.<sup>128</sup> The drop of the number of the English merchants<sup>129</sup> from fifty in 1661, to thirty-nine in 1703 could possibly be explained by the war of 1689-97 between the English and the French. The earthquake of 1688 did not have a major effect on the English merchant colony as few foreign merchants perished in that earthquake. By 1702, there were only thirty English merchants in İzmir, according to Tournefort.<sup>130</sup> Only seventeen English merchants attended the assembly of the English community in 1706. In the 1730’s, this number dropped to as low as five, including the English consul.

## B. İZMİR’DEKİ FRANSIZ “MİLLET”İ

### THE FRENCH “NATION” IN İZMİR

#### I. Fransız Kapitülasyonları

Fransız-Osmanlı ilişkileri 16. yüzyılın birinci yarısında, yani ilk İngiliz-Osmanlı ticari temaslarından önce başladı. Fransızlar ilk kapitülasyonları Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1535’te elde ettiler.<sup>131</sup> İngiliz, Felemenkli, Venedikli ve diğer Hristiyan tüccarlar izleyen dönemde Fransız bayrağı altında ticaret yapmak zorunda kalmışlardı.<sup>132</sup> Fransızlar 1569’da imtiyazlarını yenileyip

#### I. French Capitulations

French-Ottoman relations began in the first half of the sixteenth century, before the first English-Ottoman commercial contacts. The French obtained the first capitulations in 1535 during the reign of Suleyman the Magnificent.<sup>131</sup> The English, Dutch, Venetians, and other Christian nations had to trade under the French flag from this time.<sup>132</sup> The French renewed and expanded their privileges in 1569.<sup>133</sup> However, the English were

genişlettiler.<sup>133</sup> Ancak İngilizler 1580’de malları için Fransız tüccarlardan alınan yüzde beş yerine sadece yüzde üç vergi ödemelerini sağlayan kapitülasyonlarla Osmanlı İmparatorluğu’nda daha elverişli bir ekonomik konum elde etmeyi başardılar. Herrn de Nointel’in yürüttüğü müzakerelerle 5 Haziran 1673’te yüzde beşlik vergiyi yüzde üçe indiren yeni kapitülasyonların alınması Fransızları İngilizlerle eşit bir konuma getirdi.<sup>134</sup> Bu kapitülasyonlardaki yeni maddelerin altıncısı İstanbul’da sefirleri olmayan Portekizliler, Sicilyalılar, Katalanlar, Ancona’nın Messinalıları gibi küçük milliyetlerin Osmanlı İmparatorluğu’yla ticari ilişkilerini Fransız bayrağı altında yürütmelerini sağladı.<sup>135</sup> Fransa Osmanlı ticari kentlerindeki Hristiyan milletlerden zaman zaman alınan olağanüstü vergi masdariye açısından da İngiltere’yle eşit konum elde etti. Hatta İngiliz konsolosu Paul Rycout, Fransızların bu kapitülasyonlarla “Osmanlı topraklarının en uzak kesimlerine seyahat etme” hakkı gibi bir avantaj sağlamasından yakındı.<sup>136</sup> Ona göre, İngilizlere de aynı imtiyaz tanınmalıydı.<sup>137</sup>

## II. Fransız Konsolosluğu ve Tâbileri

Genelde Fransız konsolosluk sistemi İngiliz sistemiyle ilginç bir tezat gösterir. 16. yüzyılın başlarında Fransız konsolosunun başta gelen görevi devletin malî çıkarlarına hizmet etmektir. Fransız konsoloslukları 17. yüzyılın ikinci yarısında taşeronluk yöntemiyle özel kişilere verilmeye başladı.<sup>138</sup> Sözgelimi, İstanbul’daki eski Fransız sefirlerinden François Savary de Breves 17. yüzyılın başlarında İskenderiye konsolosluğunu

able to receive a more favorable economic position in the Ottoman Empire eventually, when they received their capitulations in 1580, which allowed the English merchants to pay only a 3 percent duty on goods rather than the 5 percent required of the French. The French eventually obtained new capitulations on June 5, 1673, negotiated by Herrn de Nointel, which lowered the 5 percent duty to 3 percent and placed the French on a position equal to that of the English.<sup>134</sup> The sixth of the new articles granted in these 1673 capitulations placed the minor nationalities of the Portuguese, Sicilians, Catalans, Messinese of Ancona, etc., who had no ambassador at İstanbul, under the French flag in their commercial dealing with the Ottoman Empire.<sup>135</sup> France was placed on equal terms with England in regard to the *masdariye* (misteria) duty or the extraordinary tax levied from time to time on Christian nations living in Ottoman commercial cities. The French obtained one advantage over the English. Paul Rycout, the English consul, complained of the French having obtained in these capitulations the right “to travel into the remotest parts of the Ottoman dominions.”<sup>136</sup> He felt that the English should have the same privilege.<sup>137</sup>

## II. French Consulate and its Dependents

In general, the French consular system presents an interesting contrast to the English system. In the early sixteenth century, the chief duty of the French consul was to serve the fiscal interests of the state. In the second half of the seventeenth century, the French consulates were farmed out to private individuals.<sup>138</sup> For instance, de Breves, a former French ambassador to İstanbul acquired the consulate of Alexandria in this

bu şekilde elde etti. Makamı daha sonra vârislerine devredildi.<sup>139</sup> Doğu Akdeniz'de Fransız konsolosluklarının böyle kişisel mülke dönüşmesi için kralın bir atama mektubu, yani bir kraliyet ruhsatı gerekliydi.<sup>140</sup>

Fransa kralı Henry 1610'da Doğu Akdeniz konsolosluklarının satın alınabilir makamlara dönüşmesini sağladı.<sup>141</sup> Bu Fransız konsolosluğu idari sisteminde İzmir bir istisna değildi. Kaynaklarda İzmir konsolosluğunun 1621'de konsolosluklar üzerinde ortak mülkiyetin yasaklanmasına kadar her ikisi de Marsilyalı olan M. Rigon ile M. Guel'e ait olduğu belirtilir.<sup>142</sup> Doğu Akdeniz'deki Fransız konsoloslukları *ancien régime* döneminde büyük ölçüde makamında oturmayan konsolosun bir yerel temsilcisince çekip çevrilen kişisel mülklere dönüştü.<sup>143</sup> Fransız konsolosluk sisteminde tam bir reforma ancak 1664'te girildi. O yıl konsoloslukların yeniden düzenlenmesini sağlayan Colbert'ti.<sup>144</sup> XIV. Louis'nin bu olağanüstü yetenekli maliye bakanı sanayi ile ticarete reformlar başlatarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda Fransız ticari varlığı yeni bir görünüm ve güven kazandırdı. O dönemde Provence olarak anılan Güney Fransa Doğu Akdeniz pazarları için mallar, esas olarak da Fransız kumaşları üreten sanayilerin merkezi haline geldi. İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası örnek alınarak 18 Temmuz 1670'te La Compagnie de la Méditerranée, yani Doğu Akdeniz Kumpanyası kuruldu.<sup>145</sup>

İzmir, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Doğu Akdeniz'deki Fransız ticareti açısından önemli bir pazar olmuş ve Fransızlar için ekonomik önemi hızla artmıştı. Daha 1691'de İzmir "ticaret açısından Doğu Akdeniz'in den dikkate

manner in the early seventeenth century. His position was then handed on to his heirs. This personal ownership of French consulates in the Levant, required a letter of appointment or a Royal warrant from the King.<sup>140</sup>

In 1610 Henry, the king of France, allowed making the Levant consulates purchasable offices.<sup>141</sup> İzmir was no exception to this French consulate administrative system. It is reported that the İzmir consulate belonged to M. Rigon and M. Guel, who were both from Marseille, until ownership of consulates by partners was prohibited in 1621.<sup>142</sup> Thus, the consulates in the Levant under the *ancien régime*, largely became personal property, operated by a local agent for an absentee consul.<sup>143</sup> However, no complete reform of the French consulate system was initiated until 1664. Colbert was responsible for the reorganization of the consulates in that year.<sup>144</sup> He was an exceptionally gifted Minister of Finance under Louis XIV who initiated reforms in industry and commerce and gave a new look and new confidence to the French commercial presence in the Ottoman Empire. Southern France, then called Provence, became the center of industries producing goods, basically French cloth from the Levantine markets. A trade Company was founded on July 18, 1670, called *La Compagnie de la Méditerranée* or *La Compagnie du Levant*, which was modelled after the English Levant Company.<sup>145</sup>

Since the second half of the seventeenth century, İzmir had been an important market for French trade in the Levant and its economic importance for the French had rapidly increased. It had been reported, as early as, 1691, that İzmir was "the most considerable of the Levant for trade, and the consuls who reside at Smyrna are the



değer kenti, İzmir’de oturan konsoloslar da sefirden sonra birinci sırada” sayılmaktaydı.<sup>146</sup> En önemli Fransız konsoloslarından biri İzmir’in çevresindeki yöreler, yani Anadolu, Sakız, Midilli ve bazı Ege adaları üzerinde yetkiye sahip İzmir konsolosuydu.<sup>147</sup> Belirtilen bu yerlerdeki viskonsüller ona bağlıydı.

İzmir’deki Fransız konsolosluğunun kuruluş tarihi belirsizdir. Paris’teki Archives Nationales’te korunan İzmir mahreçli yazışmalar 1643 yılından<sup>148</sup>, Marsilya’daki arşiv koleksiyonlarında yer alan İzmir mahreçli konsolosluk yazışmaları ise 1626 yılından başlar.<sup>149</sup> Öte yandan bir Fransız kaynağı şunu belirtir: “İzmir ortaklıkların yasaklandığı 1621’e kadar Marsilyalı M. Rigon ile M. Guel’e aitti. 1634 itibarıyla onu taşeron olarak Marsilyalı Jean Depuy’den devralan Sr. Cadet de Marc dit Bourgignon’un elindedir.”<sup>150</sup> Bir Fransız uzman Sakız’daki Fransız konsolosluğunun 1610’da İzmir’e nakledildiğini belirtir.<sup>151</sup> Bir Fransız konsolosluğunun İzmir’e nakledilişinin 1610-1621 arasındaki bir tarihte gerçekleştiği kesindir.

İngiliz konsolosları gibi, Fransız konsolosları da İstanbul’daki Fransız sefirine bağlıydı. Fransa kralının 26 Kasım 1687’de çıkardığı bir kararnameye göre, Doğu Akdeniz’deki échelle’lerin<sup>152</sup> konsolosları ve tüccarlar arasında konsolosluk vergilerinin ödenmesine ilişkin olarak doğacak her türlü uyuşmazlık kara bağlanmak üzere Fransız sefirine götürülmeliydi.<sup>153</sup> Sefiri devre dışı bırakan ve davası için doğrudan krala başvuran herkes 3 milyon livre (1 milyon dolar) para cezasına çarptırılacaktı. Besbelli ki bu yola gidilmesi konsolosları sefirin denetimi altına almak içindi.

first after the ambassador.”<sup>146</sup> One of the most important French consuls was the consul of İzmir, who had jurisdiction over the surrounding areas of İzmir, namely Anatolia, Chios, Mytilene, and many islands of the archipel.<sup>147</sup> Vice consuls at the above mentioned places were under his authority.

The date for the foundation of the French consulate of İzmir is uncertain. Correspondence from İzmir, preserved in the Archives Nationales in Paris, starts from the year 1643, and consular correspondence from İzmir in the archival collections in Marseille, begins with the year 1626.<sup>149</sup> On the other hand, a French source states as follows: “Smyrna belonged up to 1621, when the partnerships were prohibited, to M. Rigon and M. Guei from Marseille. On 1634 it belongs to Sr. Cadet de Marc dit Bourgignon, who has farmed it out to Jean Depuy from Marseille.”<sup>150</sup> French scholar states that the French consulate in Chios was transferred to İzmir in 1610.<sup>151</sup> It is certain that the transfer of a French consulate to İzmir occurred some time between 1610-1621.

As was the case with the English, the French consuls were under the French ambassador who resided in İstanbul. According to a decree, issued on November 26, 1687, by the King of France, any dispute arising among the consuls of the échelles<sup>152</sup> in the Levant and among the merchants, over the payment of the consular taxes, should be submitted to the French ambassador, who would judge the case.<sup>153</sup> Anyone, who bypassed the ambassador and appealed his case directly to the King, would be fined 3 million *livres* (1 million dollars). Apparently this was done to bring the consuls under the control of the ambassador.

İzmir'deki Fransız konsolosluğu Fransız konsolosluk sisteminde özellikle önemliydi. Bunun bir sebebi İzmir üzerinden yürütülen Fransız ticaretinin büyük hacmiydi. Nitekim 6 Mart 1700'de yazılmış bir raporda Fransız konsoloslarına 27 Ocak 1697 tarihli kararname uyarınca Marsilya Ticaret Odası tarafından sabit bir maaş ödeneceği belirtilir.<sup>155</sup> Bu rapora göre, İzmir'deki Fransız konsolosu bütün diğer yabancı konsoloslardan kıdemliydi; giyimi, sofrası, ev kirası, kaçıllara ve dragomanlara ödeyeceği ücretler vb. için büyük çaplı harcamalarla bu mertebeyi korumalıydı. Diğer yabancı konsoloslar arasında önemli bir rol oynamak açısından, yüksek bir meblağ kesinlikle şarttı. Rapor Osmanlı İmparatorluğu gibi bir ülkede kişiye ancak bu meziyetlerden dolayı gereğince itibar gösterildiğine işaret eder. Önemli bir yabancı konsolos açısından bütün uğraşların ve gerekli harcamaların iyi bir maaşı ve geliri zorunlu kıldığı doğrudur.

Aynı rapor İzmir'deki Fransız konsolosunun Marsilya Ticaret Odası'ndan yılda 9.500 livrelilik (3.166 dolar) sabit bir maaş aldığını aktarır.<sup>156</sup> Bu tutar 1703'te 11.500 livreye (3.833 dolar) çıkarıldı.<sup>157</sup> Fransız konsoloslarına düzenli maaşlarının yanı sıra emeklilik parası sunulurdu.

İzmir üzerinden ticaret yapan gemilerin ödediği vergilerden gelir sağlayan konsolosların eline geçen para yetersizdi. İngiliz ve Felemenk konsoloslarının daha yüksek bir konsolosluk vergisi aldıklarının farkına varan Fransa kralı, liman talimatnamesinde yüzde birlik konsolosluk vergisini yüzde ikiye ya da üçe çıkaran değişikliğe destek verdi.<sup>158</sup> Bu da Fransız konsolosunun büyük çaplı işletme masraflarını karşılamak üzere ilave

The French consulate in İzmir was particularly important in the French consulate system. This was partly owing to the large volume of trade the French carried on through İzmir. According to a *mémoire* which was written on March 6, 1700, French consuls would be paid a fixed salary by the Chambre of Commerce of Marseille in accordance with the decree for the consuls dated January 27, 1697.<sup>155</sup> In the view of this *mémoire*, the French consul in İzmir has precedence over all of the other foreign consuls and was resorted to uphold this rank by means of large expenditures; either for his clothes, table, rents of the houses, wages, keeping a chancellor and dragomans, or all them. This large sum of money was definitely needed in order to play an important role among the other foreign consuls. *Mémoire* points out that in a country like the Ottoman Empire, one is only properly looked up to by the above mentioned virtues. It is true that all the activities and necessary expenditures for an important foreign consul would require a good salary and income.

The same *mémoire* reports that the French consul in İzmir received a fixed salary of 9,500 *livres* (3,166 dollars) annually from the Chamber of Commerce of Marseille.<sup>156</sup> This was increased in 1703 to 11,500 *livres* (3,833 dollars).<sup>157</sup> In addition to his regular salary, the French consuls were offered retirement money.

The consuls, who obtained their income from taxes exacted from the ships trading through İzmir, received insufficient income. The King of France, realizing that the English and Dutch consuls received a higher consulate tax, supported the change in the ordinance of *échelles*, which raised the consulate tax of 1 percent to 2 or 3 percent.<sup>157</sup> This enabled the French consul to

parayı cebe indirmesini sağladı.<sup>159</sup> Söz konusu raporun yazarı ise Marsilya'daki Fransız yetkilileriyle, İzmir'deki Batılı topluluklar arasında en üst konumunu sürdürebilmesi için İzmir konsolosunun maaşında yüklüce bir zam için tartışmaya girdi.

İzmir'deki Fransız konsolosu diğer Batılı konsoloslarla aynı imtiyazlardan ve haklardan yararlanmanın ötesinde, törensel vesilelerle kadı gibi yerel yetkilileri ve ara sıra da Osmanlı kaptan paşasını ziyaretlerde ilk sıradaki Batılı olma ayrıcalığına sahipti.<sup>160</sup> Fransız konsolosu kadıyı ziyaret ettiğinde saygıyla karşılanırdı. Hatta kadı onun ayrılışında ayağa kalkar ve ona refakat etmesi için memurlarından birine talimat verirdi.<sup>161</sup>

Fransız konsolosu İzmir'deki diğer konsosolardan saygı görürdü. Diğer konsosololar ilk ziyaretlerini ona yaparlardı. Fransız konsolos onlara iadei ziyarete bulunur ve kente gelişlerinde sefirleriyle bir araya gelirdi.<sup>162</sup>

Fransız konsolosu kendi konsolosluğunun yönetim işlerinden sorumluydu. İzmir'deki Fransız "millet"inin önderi olması itibarıyla, bütün Fransız meclis toplantılarına başkanlık eder, bütün Fransız tüccarlara ve Fransa kralının diğer uyruklarına otoritesini kabul ettirirdi. Fransız konsolosu Fransızların kendi aralarındaki ve Fransızlar ile diğer yabancı "milletler" arasındaki ihtilaflarda yargıçlık görevini üstlenirdi. Suçlu kişileri hapse atma yetkisi vardı.<sup>163</sup>

Fransız tüccarlar *avania*'dan muaf değildi. Tıpkı İngiliz "millet"i gibi, Fransız "millet"inin de istendiğinde veya İzmir kadısına adil muamele ya da iltimas karşılığında bir hediye mahiyetinde *avania*'lar ödemek zorunda olduğuna

pocket additional money to meet his large operating expenses.<sup>159</sup> The writer of this *mémoire*, however, argued with French officials in Marseille for a substantial increase in the salary for the consul of İzmir, so the consul could maintain top position among the Western communities in İzmir.

The French consul in İzmir not only enjoyed the same privileges and rights as the other Western consuls in İzmir; but he enjoyed the prerogative of being the first westerner to visit on the ceremonial occasions, the local authorities such as *kadı*, and on the occasional visits of the *kaptan paşa*, Ottoman admiral.<sup>160</sup> When the French consul visited the *kadı*, he was shown respect. The *kadı* would even stand up when the French consul departed and would order one of his officers to accompany him.<sup>161</sup>

The French consul was respected by the other consuls in İzmir. He was the first to receive the visits of other consuls. The French consul returned their visits and met their ambassadors upon their arrival in the city.<sup>162</sup>

The French consul was responsible for the government of his consulate. As a leader of the French "nation" in İzmir, he presided over the entire French community and asserted his authority over all French merchants and other subjects of the French King. The French consul acted as their judge in the differences arising among the French and between the French and the other foreign "nations." He had the power to imprison guilty persons.<sup>163</sup>

French merchants were not exempted from *avania* or arbitrary expenditures. There is evidence that the French "nation" just as the English "nation," had to pay *avanas* or gifts either when they were required to do so or as a gift to the *kadı* of İzmir in

dair bulgular vardır. Fransız “millet”i bu hediyeleri onaylamak zorundaydı. İzmir’deki Fransızların Osmanlı yetkililerine verdikleri bazı tipik *avania* örnekleri şunlardır: İzmir’deki Fransız “millet”inin meclisi 27 Şubat 1703’te Fransız gemi kaptanlarına bir hakaret olayında sergilediği adaletten dolayı kadiya bir hediye sunulmasını onayladı. Yine kadiya “millet” için gerekli kuru üzümün satın alınmasına izin verilmesini sağlamasından dolayı 17 Eylül 1703’te bir hediye sunuldu. Meclis Fransız ticari malları için önceki düşük gümrük tarifesini kabul eden gümrük eminine “mükâfat” verilmesini 15 Mayıs 1704’te onayladı.<sup>164</sup> Aziz Petrus Kalesi’nin ağasına bir “hediye”ye 4 Şubat 1705’te yine meclisin kararıyla onay verildi. Fransız “millet”inin meclisi 21 Ocak 1707’de bir Fransız gemisinin limandan ayrılışını sağlamak için “hediye” verilmesini kabul etti. Kadiya Fransız konsolosunun gümrük muhafızlarından gördüğü hakaret olayında hakkaniyeti için ödenen masraflara 19 Kasım 1707’de onay verdi.<sup>165</sup>

Bu *avania* şeklinde hediye sunma âdetinin geçişi Sultan III. Murad dönemine (1574-1595) kadar iner.<sup>166</sup> Çeşitli sebeplerle *avania*’ların doğrudan bir yabancı “millet”e biçilmesi mümkündü. Yabancı “milletler” bunları bir tür parasızdırma saysalar da, kapitülasyonlarla yasaklanmaları yoluna gidilmedi ve hatta konuya hiç değinilmedi.

Kısacası, İzmir’deki Avrupalı tüccar koloniler yerel yetkililere onlardan hizmet alabilmek için oldukça sık biçimde hediyeler sunmaya mecburdular. İşin en kötü tarafı, tek bir yabancıya herhangi bir sebeple ya da sebepsiz yere dayatılan bir *avania*’nın kendi “millet”i tarafından

exchange for fair treatment or favors. The French “nation” had to approve of these gifts. Following are some typical examples of the *avania*s given to the Ottoman authorities in İzmir by the French. On February 27, 1703, the Assembly of the French “Nation” in İzmir approved the presentation of a gift to the *kadı* for the justice he had shown them in the incident of an insult made to the French captains; on September 17, 1703, a gift was offered to the *kadı* for obtaining permission to buy necessary raisins for the use of the “nation”; in May 15, 1704, the Assembly approved the “gratification” given to the grand custom officer for the acceptance of the former lower tariff rate on their merchandise.<sup>164</sup> On February 4, 1705, the Assembly decided to approve a “present” for the Ağa of the Chateau; on January 21, 1707, the Assembly of the French “nation” agreed that a “gift” be given to the in order to assure the departure of the French ship; on November 19, 1707 it approved expenses paid to the *kadı* for justness on the occasion of an insult the French consul had received from the custom guards.<sup>165</sup>

This custom of offering gifts in the form of *avania*s goes back to the time of Sultan Murad III (1574-1595).<sup>166</sup> *Avania*s could also be levied directly on a foreign “nation” for various reasons. The foreign “nations” considered these to be extortions, however, they were not forbidden or even mentioned in the capitulations.

In short, the European merchant colonies in İzmir had to offer gifts quite frequently to the local authorities if they were to receive their services. Worst of all, an *avania* which had, for any or no reason, been imposed upon a single foreigner had to be paid by his own “nation” collectively.<sup>167</sup>

topluca ödenmesinin gerekmesiydi.<sup>167</sup>

Doğu Akdeniz'deki Fransız konsolosluklarında temsilciler görevlendirilirdi. Fransız tüccar topluluğu, yani "millet"i tarafından her yıl iki temsilci seçilirdi.<sup>168</sup> Bunlar yıllık bütçeyi idare ederlerdi. Konsolosluğun gelirlerini ve giderlerini gösteren bir rapor hazırlarlardı. Daha sonra yıllık bütçe raporunu incelenmek ve onaylanmak üzere Marsilya Ticaret Odası'na gönderdiklerine dair bulgular vardır.<sup>169</sup>

İzmir konsolosluğunun kadrosunda bir kañçılar da yer alırdı. Büyük 1688 depreminden sonra, Fransız konsolosu Joseph Blondel bir kañçılar atadı.<sup>170</sup> Kañçıların başta gelen görevi İzmir'deki Fransız "millet"inin meclis görüşmelerine katılmaktı; ayrıca İzmir konsolosluğunca yürütölen yazışmaları kayıt altına almakla yükümlüydü. Yaptığı işler için yılda 150 kuruş alırdı.

### a. Dragomanlar

Özellikle 17. yüzyılın ikinci yarısında düzenli dragomanlara gerek duyuldu. Kaynaklarda XIV. Louis'nin talimatı uyarınca 1670'te Fransız gençlerinin, "dil çocukları" denilen 12 ve yukarı yaştaki oğlanların<sup>171</sup> ileride konsolosluk idaresinde tercüman olarak hizmet vermek üzere Türkçe öğrenmeleri için İzmir ile İstanbul'daki Kapusen manastırlarına gönderildikleri belirtilir. Fransız planları başarıya ulaştı. Daha önce gördüğümüz üzere, İngilizlerin aynı yöntemi taklit girişimi ise başarısızlığa uğradı.<sup>172</sup>

Archives de Chambre de Commerce de Marseille'de İzmir'le ilgili olarak korunan malzemelerde muhtemelen kayıtlara geçmiş ilk kişi olan Barbier adı daha 1696'da Fransız konsolosluğunca istihdam edilen bir dragoman olarak

Deputies were assigned to French consulates in the Levant. Two deputies were elected annually by the French merchant community or "nation."<sup>168</sup> These two deputies administered the annual budget. They prepared a report which showed the income and expenses of the consulate. There is evidence that they then sent the annual budget report to Marseille to be examined and to be approved by the Chamber of Commerce.<sup>169</sup>

The consulate of İzmir also included a Chancellor on its staff. After the great earthquake of 1688, the French consul Joseph Blondel appointed a chancellor for his consulate.<sup>170</sup> The chancellor's primary duty was to attend the deliberations of the Assembly of the "Nation" in İzmir as well as to be in charge of the correspondence that was carried out by the İzmir consulate. He received 150 piasters annually for his duties.

### a. The Dragomans

Regular dragomans were needed, particularly in the second half of the seventeenth century. It is reported that in accordance with the orders of Louis XIV, the French in 1670 sent French youths, so-called "language infants" boys of twelve years old and older,<sup>171</sup> to the Capuchins' convents in İzmir and İstanbul to be trained in the Turkish language so that they could serve in the consular administration as interpreters. They were successful in their plans. Later the English, as we have seen earlier, tried to imitate the same practice but were unsuccessful.<sup>172</sup>

In the material preserved in the Archives of the Chamber of Commerce at Marseille dealing with İzmir, the name Barbier, who probably was the earliest name recorded, appeared as a dragoman employed by the French consulate there, as early as 1696.<sup>173</sup> It seems that as the French trade increased

karşımıza çıkar.<sup>173</sup> Görünüşe bakılırsa 17. yüzyılın sonuna doğru Fransız ticaretinin artmasıyla birlikte, İzmir'deki Fransız konsolosu daha fazla dragomana ihtiyaç duydu. Fransız konsolosu d'Isaac Royer<sup>174</sup> bir mektupta başka dragomanların işe alınmasını önerdi.<sup>175</sup> İzmir personeline hiç kuşkusuz Doğu Akdeniz'deki Fransız ticaretinin idare edildiği Marsilya Ticaret Odası'nın onayıyla 1699'da üç dragoman eklendi.<sup>176</sup>

İzmir'deki Fransız konsolosunun çalıştırdığı dragomanların ilk listesi 1700'deki bir belgede yer alır.<sup>177</sup> Liste şöyledir:

M. Barbier, <sup>178</sup> birinci dragoman / 1 <sup>st</sup> dragoman	600 kuruş / piasters
M. Fouribeé, ikinci dragoman / 2 <sup>nd</sup> dragoman	200 kuruş / piasters
Sr. Zacharie Vulaque, üçüncü dragoman / 3 <sup>rd</sup> dragoman	100 kuruş / piasters
Sr. Mousé Abenassera, dördüncü dragoman / 4 <sup>th</sup> dragoman	80 kuruş / piasters
Christofy Amira	30 kuruş / piasters
Isaac Abenassera	25 kuruş / piasters

Bu altı dragomanın yanı sıra, İzmir'deki Fransız konsolosluğu İzmir gümrük dairesinde temsilci olarak bulunacak ilave bir dragoman tuttu.<sup>179</sup>

Fransız konsolosluğu için tercümanlık yapan dragomanlar özel işlevleri yerine getirirlerdi. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki diğer Batılı "millet"lerin koruması altında yaşayan öbür dragomanlarla aynı imtiyazlara sahiptiler. Fransızlar 1673 kapitülasyonlarıyla onlar için tam imtiyazlar elde ettiler.<sup>180</sup> İlk kapitülasyonlara 1673'te eklenen 14 ilave yeni maddede dragomanların haklarına da yer verildi. Örneğin son maddede şu belirtildi: "Nous accordons aux truchemens (tercümans)

towards the end of the seventeenth century, the French consul of İzmir needed more dragomans. The French consul d'Isaac Royer<sup>174</sup> suggested in a letter that more dragomans be employed.<sup>175</sup> In 1699, three dragomans were added<sup>176</sup> to the İzmir staff, no doubt with the approval of the Chamber of Commerce at Marseille from where the French trade in the Levant was administered.

The first list of dragomans employed by the French consul in İzmir was given in a document in 1700.<sup>177</sup> The list follows:

In addition to these six dragomans, the French consulate in İzmir hired an additional dragoman to represent them in the Customs House of İzmir.<sup>179</sup>

Thus, the dragomans worked as interpreters for the French consulate and performed special functions. They had the same privileges as the other dragomans living under the protection of the other Western "nations" in the Ottoman Empire. The French obtained full privileges for them in the capitulations of 1673.<sup>180</sup> In 1673, fourteen additional new articles were inserted to the original capitulations. They included the right of the dragomans. For example the last article stated that: "Nous accordons aux truchemens (tercümans) qui servent les Ambassadeurs, les memes privileges



qui servent les Ambassadeurs, les mèmes privilèges qu'aux Français."<sup>181</sup> Böylece dragomanlar Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Fransızlarla aynı haklara kavuştular. Ayrıca gayrimüslim uyruklardan alınan haraç gibi geleneksel Osmanlı vergilerinden ve daha önce onlar için konulmuş kişisel vergiler ile resimlerden muaf tutuldular.<sup>182</sup>

### b. Yeniçeriler

İzmir'deki Fransız konsolosunca istihdam edilen yeniçeriler muhafız, bazı durumlarda da Fransız sefaretine ve İstanbul'daki Osmanlı sarayına ulak olarak kullanılırlardı. "Yasakçı" olarak anılırlardı ve Fransız sefirinin isteği üzerine İstanbul'daki yeniçeri ağası tarafından atanırlardı. Savaş hallerinde Osmanlı ordusunda askerlik hizmetine geri çağırılırlardı; bunun tek istisnası başvuruda bulunulunca konsolosluk hizmetinde bırakılmalarıydı. Böyle bir durum Osmanlıların Venedik'e savaş açtıkları 1715'te ortaya çıktı. İstanbul'daki Fransız sefirinin isteği üzerine yeniçerilerin<sup>183</sup> İzmir'deki Fransız konsolosluğunda görevlerinin başında kalmalarına izin verildi.<sup>184</sup>

İzmir'deki Fransız konsolosluğu kentteki Kapusen keşişlere de göz kulak olurdu. 1692'de yazılan bir rapora göre, Kapusen keşişlerinin geçimi ve kiliselerinin aydınlatma gereçleri Fransız konsolosluğunca sağlanmaktaydı. Bu masraflar Fransız bayrağı altında seyreden her geminin limana demirleyişinde alınan beş kuruş bir vergiyle toplanan paradan karşılanmaktadı.<sup>185</sup>

İzmir'de 1692'ye varıldığında birçok Cizvit vardı.<sup>186</sup> Her odada iki ya da üç kişi olmak üzere kalabalık meskenlerde kalırlardı. Bu yüzden Cizvitler Fransız

qu'aux Francis."<sup>181</sup> Thus the dragomans or *tercümans* enjoyed the same rights as the French who lived in the Ottoman Empire. They were also exempted from traditional Ottoman taxes levied on non-Muslim subjects such as the *karatche* (*harac*) and personal taxes and charges which previously had been imposed on them.<sup>182</sup>

### b. The Janissaries

Janissaries were employed by the French consul in İzmir and were used as body guards and in some cases messengers to the French embassy and to the Ottoman court in İstanbul. They were called *yasakçı* and were appointed, on the request of the French ambassador, by the Ağa of Janissaries in İstanbul. In cases of war they were recalled to serve in the Ottoman army unless the consulate requested and was granted their service. Such a case occurred in 1715 when the Ottomans declared war on Venice. The Janissaries<sup>183</sup> were allowed to remain in their duties at the French consulate in İzmir on the request of the French ambassador in İstanbul.<sup>184</sup>

The French consulate of İzmir also took care of the Capuchin monks living in that city. According to a *mémoire* written in 1692, the French consulate provided the livelihood for the Capuchin monks and light for their church. The French paid their expenses from the money obtained on a tax levy of five piasters upon the anchorage of each ship sailing under the French flag.<sup>185</sup>

By the year 1692, many Jesuits lived in İzmir.<sup>186</sup> They stayed in crowded quarters with two or three individuals living in each room. Consequently, the Jesuits requested that they receive a subsidy from the French consulate such as the Capuchins

konsolosluğundan Kapusenlere verilen türden bir sübvansiyon istediler.<sup>187</sup> Anlaşıldığı kadarıyla istekleri kısmen karşılandı; 1700'e ait muhasebe defterlerine göre, Kapusenler yılda 300 kuruş alırken, Cizvitlere sadece 50 kuruş verildi.<sup>188</sup> Hem Cizvitlerin hem Kapusenlerin kendi kiliseleri vardı.<sup>189</sup>

### c. İzmir Konsolosuna Tâbi Fransız Viskonsülleri

İzmir'deki Fransız konsolosluğu Sakız, Midilli, Yeni Liman ya da Kuşadası ve Samos'taki viskonsüllüklerin faaliyetlerini denetlerdi. Bu viskonsüllükler başından beri hep İzmir'deki Fransız konsolosunun yetki alanı içindeydi.<sup>190</sup>

Ortaya çıkışlarının bilinmemesine karşın, Fransız konsolosluk sisteminde viskonsüllüklerin işlevi hakkında epeyce bilgi vardır. En önemli viskonsüllük Sakız'dakiydi. 17. yüzyılın sonuna doğru asıl görevi "genelde bu adada demir atmaya mecbur kalan" Fransız gemilerini korumaktı.<sup>191</sup> Sakız ana İzmir limanı için bir ileri karakol ve bir yedek liman işlevi görürdü. İzmir'deki Fransız konsolos 31 Temmuz 1691 ve 27 Ocak 1694 tarihli kararnamelerde öngörüldüğü gibi, Sakız viskonsülünü ve diğer viskonsülleri teftiş ederdi.<sup>192</sup> Sakız viskonsülünün çeşitli gelir kaynakları vardı. Yüklerini Sakız Adası'na indirmeleri halinde, Fransız gemilerince taşınan gerek diğer "millet"lere gerek Fransızlara ait mallardan yüzde ikilik bir konsolosluk vergisi alırdı. Sakız'da demirleyen her Fransız gemisinden harcırah olarak üç Venedik altını almasına izin verilirirdi. Belirtilen gelirlerin yanı sıra, bir yeniçeri ve bir dragoman tutabilmesi için İzmir'den yılda 100 kuruş alırdı.<sup>193</sup> Sakız paşasına ve diğer Osmanlı yetkililerine sunulan

had received.<sup>187</sup> Apparently, their request was only partially met for according to the account books of 1700, fifty piasters was given to the Jesuits whereas the Capuchins received three hundred piasters annually.<sup>188</sup> Both Jesuits and Capuchins had their own churches.<sup>189</sup>

### c. French Vice Consulates under the İzmir Consul

The French consulate of İzmir supervised the activities of the vice consulates in Chios, Mytilene, New Échelle or Scala Nova (Kuşadası), and Samos. From the beginning these vice consulates had always been under the jurisdiction of the French consul of İzmir.<sup>190</sup>

Although the origin of the vice consulates is not known, much is known about their function in the French consular system. The most important of the vice consulates was the one established in Chios. Towards the end of the seventeenth century the main duty of this consulate was to protect the French ships which were "ordinarily obliged to anchor on this island."<sup>191</sup> Chios served as an outpost and an auxiliary port to the main port of İzmir. The French consul of İzmir received no review from either the vice consul of Chios or from the other vice consulates as stipulated in the decrees of July 31, 1691 and January 27, 1694.<sup>192</sup> The vice consul of Chios had several sources of income. He received a duty of consulage of 2 percent which was levied on the goods carried by the French ships from the other "nations" as well as from the French themselves upon their unloading at the island of Chios. The same vice consul was allowed to draw three sequins (a Venetian currency) for subsistence from each French ship anchored in Chios. In addition to the above incomes, the vice consul of Chios received 100 piasters annually from İzmir with which he could maintain a Janissary and a dragoman.<sup>193</sup>

hediyeler gibi ilave masrafları ve kiliseler ile din adamlarını desteklemeye yönelik masrafları İzmir konsolosunca karşılanırdı.<sup>194</sup>

Tavernier 1670'lerde Sakız'da çok az ticaretin olduğunu ve oranın viskonsüllüğünü ayakta tutmaya yetmediğini aktarır.<sup>195</sup> Dolayısıyla 1696'a kadar Sakız viskonsüllüğü İzmir konsolosu sübvansede edildi. O yıl İzmir konsolosu de Rians'ın Sakız viskonsüllüğünü vekâleten üstlenmesiyle durum değişti. Bunun anlamı Sakız viskonsüllüğünün ortadan kalkması ve doğrudan İzmir'deki Fransız konsolosuna bağlanmasıydı. Böylece konsolos kendi adına görevi yürütmeye uygun bulduğu birine makamı taşeron olarak devredebildi.

Midilli viskonsüllüğünün ticaret açısından çok az önemi vardı. Ticarete ek olarak "[adada] üretilen yün, biraz yağ ve az miktarda haşhaş vardı."<sup>197</sup> Bu görevi İzmir konsolosundan devralan Sinyor Antoine Rendi, ticaretten sağlanan gelirle geçinemediği için görevden çekilip adadan ayrıldı. Fransız gemilerinin ihtiyaçlarını karşılaması için adada bir sivil temsilci bırakıldı. Bu hizmet karşılığında her gemiden bir Venedik altını alındı.

İzmir'deki Fransız konsolosluğu 17. yüzyılın sonuna doğru Efes'in iki fersah güneyinde yer alan ve İzmir'e üç günlük kervan yolculuğu kadar uzak olan Kuşadası'nın viskonsülü olarak bir kişiyi vekâleten görevlendirdi.<sup>198</sup> Bu küçük liman kentinden 1670 dolaylarından sonra hemen hiç ticaret geçmedi.<sup>199</sup> Midilli viskonsülü Sinyor Rendi'nin oğlu Kuşadası viskonsülü oldu.<sup>200</sup>

Başka bir viskonsüllük Samos Adası'ndaydı. Buranın viskonsülü 17. yüzyılın sonuna doğru Sinyor Blanchet'ti.

Extra expenses, such as gifts offered to the Paşa of Chios and to other Ottoman officials and expenses for the support of the churches and religious people, were reimbursed by the İzmir consul.<sup>194</sup>

Tavernier reported that in the 1670's there was very little trade in Chios from which to exact monies to support the vice consulate there.<sup>195</sup> Thus up to the year 1696, the vice consulate of Chios was subsidized by the consul of İzmir. In 1696, however, a change occurred when the consul of İzmir de Rians accepted the vice consulship of Chios on a commission. That meant that the vice consulate of Chios was no longer in existence but was directly bound to the French consul of İzmir. Thus, he could farm it out to whomever he might think sat in his name at the commission.

The vice consulate of Mytilene was of little importance as far as trade was concerned. In addition, "there was wool, little oil, and a small amount of drugs produced [in the island]."<sup>197</sup> Signior Antoine Rendi, who acquired this commission from the consul of İzmir was forced to abandon it and leave the island because he could not subsist on the income from its trade. A civil representative was left on the island to take care of the needs of the French ships. One sequin was charged on each ship for these services.

Towards the end of the seventeenth century, there was a person who had received a commission from the French consulate of İzmir to be the vice consul of Scala Nova (Kusadasi) which is located two leagues south of Ephesus and was a three-day trip by caravan from İzmir.<sup>198</sup> Almost no trade passed through this small port city after about 1670.<sup>199</sup> The son of Signior Rendi, vice consul of Mytilene, became the vice consul of Scala Nova.<sup>200</sup>

Another vice consulate was located on the island of Samos. Signior Blanchet was its vice consul towards the end of the

Adaya uğrayan her gemiden sunduğu hizmetler için bir Venedik altını tahsil etmekteydi. Ancak çok az geminin uğradığı limanda sadece küçük çaplı bir ipek ve buğday ticareti vardı.<sup>201</sup>

### III. Fransız Tüccarlar

İzmir iyi bir liman olduğu kadar, her zaman birçok Batılı tüccarı çeken bir ticari merkezdi. Batı kaynakları çoğu kez “Frank”ların,” yani bütün Batı Avrupalı tüccarların çok iyi muamele gördüklerini ve hatırı sayılır özgürlükten yararlandıklarını aktarır. Bu kaynaklardan bazıları birçok Batılı tüccarın orada yaşayıp ticaret yapması nedeniyle İzmir’in bir Batı Hristiyan kent görünümü taşıdığını öne sürecek kadar ileri giderler.

Fransız seyyahlardan Chardin 17. yüzyılın ikinci yarısında özel olarak İzmir’deki ve genel olarak Doğu Akdeniz’deki Fransızların yaşam şartlarına dair ilginç bir anlatı bırakmıştır geride. İzmir’de yaşayan birçok Batı Avrupalı bulunduğunu ileri sürer. Bunlar vasıflı işçiler, kabarelerde çalışan sanatçılar ve tüccarlar vb. gibi her türden mesleğe mensup kişilerdi.<sup>202</sup> Fransızların çoğu ağırlıklı olarak Marsilya merkezli Provence bölgesindedi. Chardin’e göre, Fransız tüccarlar Fransız Doğu Akdeniz Kumpanyası’nın kuruluşundan önce daha az ticaret yürütürlerdi. Müstakil çalışan Fransız tüccarlar yeterli sermayeden yoksundu ve ticaretin azalmaya yüz tuttuğu bir dönemde hep birbirleriyle kavgalıydı. Chardin’e göre, bu etkenler İzmir’deki ve Doğu Akdeniz’deki ticareti yıkıma uğratma tehlikesini doğuracak düzeydeydi.<sup>203</sup>

İzmir’deki Fransız tüccarların sayısını saptamak zordur. Batı kaynakları

seventeenth century. He collected one sequin from each ship stopping for the services he offered. However, few ships ported there and only a little trade in silk and wheat took place.<sup>201</sup>

### III. The French Merchants

İzmir was a good port as well as a commercial center which always attracted a good many Western merchants. Western sources often report that the “Franks,” that is all Western European merchants, were treated very well and enjoyed considerable freedom. Some of these sources went as far as to suggest that İzmir had the appearance of a Western Christian city because so many Western merchants lived and traded there.

Chardin, a French traveler, left an interesting account which describes the living conditions of the French in İzmir in particular and in the Levant in general during the second half of the seventeenth century. He claims that there were many Western Europeans living in İzmir. They represented all professions, such as skilled workers, artists working in cabarets and merchants etc.<sup>202</sup> Most of the French people primarily came from the region of Provence with Marseille as its center. According to Chardin, the French merchants carried on less trade before the French Levant Company had been organized. The French merchants operated separately, lacked sufficient capital and quarrelled with each other at a time when trade was decreasing. According to him, these factors threatened to ruin their trade in İzmir and the Levant.<sup>203</sup>

It is difficult to determine the number of French merchants in İzmir. Western sources disagree over the question of the French population in İzmir. Chardin in 1672 stated

İzmir’de Fransız nüfusu konusunda görüş ayrılığı içindedir. Chardin 1672’de aralarında zanaatkârlar, vasıflı işçiler ve tüccarlar olmak üzere orada yaşayan Fransızların toplam sayısının en fazla yüzü bulduğunu belirtmişti.<sup>204</sup>

18. yüzyılın başında ise Fransız tüccarlar “ticaretle daha az meşgul başka birçok kişi hesaba katılmadığında” sayıca otuzu bulmaktaydı.<sup>205</sup> İzmir’deki Fransız topluluğu nüfusunun 1672-1702 arasında niçin böylesine çarpıcı düşüş gösterdiğini anlamak zordur. 1688 depreminde sadece birkaç Fransız yaşamını yitirdi. Ancak İngilizler ile Fransızlar arasındaki 1689-1697 savaşı ticaret hacminin yanı sıra Fransız tüccar sayısındaki azalışı bir ölçüde açıklıyor olabilir. Fransızlar açısından durum 1718’e doğru düzeldi. İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası bölgeye gidecek gemi sayısını sınırlarken, Fransız tacirler devletin yönlendirdiği etkili bir denetim altına alındı ve Fransız ticareti desteklendi.

## C. İZMİR’DEKİ DİĞER “MİLLETLER”

### THE OTHER “NATIONS” IN İZMİR

İzmir’de 17. yüzyılın sonuna doğru altı yabancı konsolosun bulunduğu bilinmektedir;<sup>206</sup> Türk seyyah Evliya Çelebi ise 1671’de bu sayıyı yedi olarak verir.<sup>207</sup> Bilinen altı konsolosluk İngiliz, Fransız, Felemenk, Venedik, Ceneviz ve Ragusa konsolosluklarıydı.

#### I. Felemenkililer ve İzmir’deki Ticaretleri

İzmir’de 17. yüzyılda ve 18. yüzyılın birinci yarısında Felemenk ticari çıkarları mükemmel bir araştırma konusu olur.

that there were many French living there including artisans, skilled workers and merchants, and that the total was no more than a hundred.<sup>204</sup>

At the beginning of the eighteenth century of French merchants numbered thirty “without reckoning many others who did a less considerable trade.”<sup>205</sup> It is difficult to understand why the population of the French community in İzmir should have fallen so drastically between 1672 and 1702. Only a few Frenchmen died in the earthquake of 1688. However, the war of 1689-97 between the English and the French might have accounted for some decrease in the number of French merchants as well as the volume of trade. By 1718 the situation improved for the French. The English Levant Company had limited the number of ships going to the Levant while the French traders had been brought under an efficient and governmentally directed and supported French trade.

Towards the end of the seventeenth century six foreign consuls are known to have existed in İzmir,<sup>206</sup> although Evliya Çelebi, a Turkish traveler, reports that in 1671 seven existed.<sup>207</sup> The six known consulates where the English, French, Dutch, Venetian, Genoese and Ragusan.

#### I. The Dutch and their trade in İzmir

Dutch commercial interests in the seventeenth and the first half of the eighteenth century in İzmir would be an excellent

Burada İzmir'deki Felemenk ekonomik ve siyasal faaliyetleri bir yan konu olarak ele alınmaktadır.

Felemenkliler İzmir'de önemli bir tüccar "millet"ti. Bu ticareti 1601'den sonra İngiliz bayrak koruması altında yürüttüler.<sup>208</sup> O yıl İngilizler ile Osmanlı yönetimi arasında varılan anlaşmanın ardından, benzer bir düzenleme için başvurdular ve 6 Haziran 1612'de Osmanlı yönetiminden bir ahidname, yani kapitülasyonlar elde ettiler.<sup>209</sup> Profesör Uzunçarşılı bu ahidnameye değinmekle birlikte, ayrıntılarını açıklamaz. Osmanlı padişahının Felemenk tüccarlarına Osmanlı İmparatorluğu'nda serbestçe ticaret yapabileceklerini teyit eden bir belge vermiş olması çok muhtemeldir. Felemenkliler 1612'den 1668'e kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda daimi sefirler bulundurmamak yerine, İstanbul'a resmî işler için elçiler gönderdiler. Şeklen Osmanlı denetimi altındaki Kuzey Afrika korsanlarının Felemenk ticaret gemilerine saldırıları karşısında ve daha önce tanınmış Felemenk ticari imtiyazlarını korumak amacıyla 12 Ağustos 1668'de Bay Justin Colier'i Osmanlı yönetimi nezdinde bir daimi sefir olarak atadılar.<sup>210</sup> Bu Felemenk sefiri 1725'e kadar İstanbul'da kaldı.

Felemenklilerin İzmir'e ilk konsolosu tam olarak ne zaman gönderdiklerini ya da atadıklarını bilmiyoruz. İstanbul'a 1668'de bir Felemenk sefirinin atanmasından önce, Felemenklilerin Doğu Akdeniz'in herhangi bir yerinde sefiri ya da konsolosu yoktu; bunun yerine hukuki konumları ve hakları sadece İzmir'deki İngiliz konsoloslarının korumasına bağlı olan yerli sakinler ve aracılar.<sup>211</sup> Felemenkliler 1612'den sonra İstanbul,

topic for research. Dutch economic and political activities in İzmir are treated here as an auxiliary topic.

The Dutch were an important trading "nation" in İzmir. They carried on this trade under the protection of the English flag after 1601. 208 After the agreement in 1601 between the English and the Ottoman government, the Dutch applied for a similar arrangement and received an *ahidname* or capitulations from the Ottoman government on June 6, 1612.<sup>209</sup> This *ahidname* is mentioned by Professor Uzunçarşılı but he does not explain the details of it. It is very likely that the Ottoman Sultan must have given the Dutch a document confirming that the Dutch could freely trade in the Ottoman Empire. From 1612 to 1668 the Dutch did not maintain permanent ambassadors in the Ottoman Empire but rather sent emissaries to İstanbul for their official business. On August 12, 1668 the Dutch sent Mr. Justin Colier as a permanent ambassador to the Ottoman Empire due to the attacks directed on Dutch trading ships by the North African pirates who nominally were under the control of the Ottomans and in order to protect the

Dutch commercial privileges accorded to them previously.<sup>210</sup> This Dutch ambassador was kept in İstanbul until 1725. We do not know exactly when the Dutch first sent or appointed a consul to İzmir. Before the appointment of a Dutch ambassador in 1668 to İstanbul, the Dutch maintained neither an ambassador nor a consul anywhere in the Levant but instead maintained residents and agents whose legal position and rights existed solely under the protection of the English consuls in İzmir.<sup>211</sup> After 1612 the Dutch at all times kept such representatives



Halep ve İzmir’de her zaman temsilciler bulundurdular.<sup>212</sup>

Felemenk sefiri Colier’in 15 Eylül 1680’de ülkesi için kapitülasyonlar elde etmeyi başarması kayda değer bir noktadır.<sup>213</sup> Sıkı sıkıya ticari nitelikteki 59 maddeden oluşan bu kapitülasyonların asıl önemi Felemenklilere Osmanlı yönetiminin İngilizlere ve Fransızlara tanıdıklarıyla aynı ticari hakların verilmesiydi.<sup>214</sup> Sözgelimi 56. Madde’de Felemenkli tüccarların Trabzon, Kefe ve diğer Karadeniz limanları aracılığıyla, ayrıca Azak yöresinde ticaret yapabilecekleri, Don Nehri’ni kullanabilecekleri ve Osmanlı İmparatorluğu’na ticari amaçlarla Rus mallarını getirebilecekleri belirtilmekteydi.<sup>215</sup>

Burada Felemenklilerin 17. yüzyılın birinci yarısında Avrupa’daki ekonomik konumuna kısaca değinmek gerekir. Felemenklilerin ticareti ve ekonomik konumu 17. yüzyılın başında zayıfken,<sup>216</sup> Otuz Yıl Savaşı’ndan (1618-1648) sonra düzeldi. Bu savaş Almanya’nın ekonomisine felç edici bir etkide bulundu. Ardından Felemenk Kuzey Avrupa ticaretini âdetâ tekel altına aldı.<sup>217</sup> Ucuz ve hızlı gemi taşımacılığını geniş çapta sunabilmesi sayesinde, Avrupa piyasasına hâkim oldu ve İngiliz yünlülerinin satışından yüklüce bir kâr elde etti.<sup>218</sup> Birinci İngiliz İç Savaşı (1642-1646) Felemenklilere yaradı. Baltık Denizi’ndeki ticareti kapma girişimlerinde başarıya ulaştılar, Akdeniz ticaretinde İngiliz gemilerini sayıca geride bıraktılar ve tütün ticaretini İngilizlerin elinden aldıkları Kuzey Amerika’da daha geniş bir ticaret ağı oluşturdular.<sup>219</sup>

O aşamada İngilizler ticaret kanallarına yeniden işlerlik kazandırmak üzere savaşa tutuşma gereğini duydular.

in İstanbul, Aleppo and in İzmir.<sup>212</sup>

It is interesting to note that the Dutch ambassador Colier managed to receive capitulations for his country on September 15, 1680.<sup>213</sup> They were strictly of a commercial nature and consisted of fifty-nine articles. The significance of this was that the Dutch had been given the same commercial rights as the Ottomans had accorded to the English and French. 214 In article fifty-six, it was stated that the Dutch merchants could trade through Trabzon, Caffa (Kefe) and other Black Sea ports as well as in the Azov (Azak) area, could use the Don River and could bring in Russian goods into the Ottoman Empire for commercial purposes.<sup>215</sup>

The economic position of the Dutch in Europe during the first half of the seventeenth century should be mentioned briefly here. Whereas Dutch trade and the Dutch economic position were vulnerable in the beginning of the seventeenth century,<sup>216</sup> they improved after the Thirty Years War (1618-48). This war had a paralyzing effect on the economy of Germany. The Dutch then were able to virtually monopolize the trade of Northern continental Europe.<sup>217</sup> Due to its plentiful supply of cheap and fast shipping, the Dutch controlled the European market and made a handsome profit from the sale of English woolens.<sup>218</sup> Dutch profited from the first English Civil War 1642-46. Their effort to take over trade in the Baltic Sea was successful, they outnumbered the English ships in the Mediterranean trade, established wider trade in North America, where the tobacco trade was taken from the English.<sup>219</sup>

At this point, the English needed to go to war to reestablish their trade channels. Three wars between the English and Dutch

Böylece İngilizler ile Felemenkliler arasında üç savaş (1652-1654, 1664-1667 ve 1672-1674) yaşandı.<sup>220</sup>

Felemenkliler 17. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Akdeniz ticaretinin ana merkezi olan İzmir üzerinden de epeyce ticaret yürüttüler.<sup>221</sup> Belki de bu sebeple İzmir'deki Felemenk konsolosuna bir "kançılar" ya da "dragoman" tutma yükümlülüğü olmaksızın yılda 4.000 kuruş maaş verildi.<sup>222</sup>

Felemenkliler 17. yüzyılda Ermeni tüccarları ve ticari mallarını Batı Avrupa'nın her yanına taşımaktan hatırı sayılır kâr elde ettiler.<sup>223</sup> Ayrıca kendi gümüş paralarını Doğu Akdeniz'e sevk ederek kazandıkları kâr da büyüktü.<sup>224</sup> Bu taler sikkесinin bir yüzünde aslan tasviri yer almaktaydı.<sup>225</sup> "Felemenk kuruşları" denilen aynı gümüş sikkeler "esedi" ya da "arslanlı" adıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda basıldı ve efektif para birimi olarak öne çıktı.<sup>226</sup> F. W. Hasluck'ın araştırmalarına göre, bu taler 1660-1737 arasında "ortak hesap parası"ydı.<sup>227</sup> Özellikle 1780'den sonra yerini Maria Theresa "taler"ine ya da dolarına bıraktı.<sup>228</sup>

Doğu Akdeniz'in yanı sıra Avrupa'daki Felemenk ticari atılımları İngiliz ticareti açısından endişe vericiydi. Ancak Felemenk'in 17. yüzyılın sonlarında XIV. Louis'ye karşı giriştiği uzun savaşlar bu küçük Avrupa ülkesinin ticaretine ağır bir darbe indirdi.<sup>229</sup> William ile Mary'nin 1688'de İngiliz tahtına geçmesiyle Felemenk siyasal bakımdan İngiltere'ye bağlandı ve Felemenk ekonomisi İngiltere ekonomisine tabi hale geldi.<sup>230</sup> Sonuçta Doğu Akdeniz bölgesindeki Felemenk ticaretinin gerilemesindeki başka bir önemli etken buydu.<sup>231</sup> Felemenk ticareti bir daha toparlanamadı; aksine Doğu

occurred in 1652-54, 1664-67, 1672-74.<sup>220</sup> The Dutch also carried on much trade through İzmir which was the main center of their Levantine trade in the second half of the seventeenth century.<sup>221</sup> Perhaps for this reason the Dutch consul in İzmir received 4,000 piasters annually without being obliged to maintain either a "chancery" or a "dragoman."<sup>222</sup>

The Dutch made considerable profit from transporting Armenian merchants and their merchandise throughout Western Europe in the seventeenth century.<sup>223</sup> In addition to this business, they made large of profit by shipping their own silver money into the Levant.<sup>224</sup> These Lion dollars were called "Assani" which means one side of [each] coin *was marked with alion*.<sup>225</sup> The same silver "Felemenk Kuruşları" coins were called "*Esedî*," or "*Arslanlı*" and were issued in the Ottoman Empire and marked as effective currency.<sup>226</sup> According to F. W. Hasluck's research, these lion dollars were "common money of account" during the years 1660-1737.<sup>227</sup> These lion dollars were replaced by Maria Theresa "thalers" or dollars especially after 1780.<sup>228</sup>

Dutch commercial advances in Europe as well in the Levant alarmed the English commerce. However, the long wars fought by Holland against Louis XIV in the late seventeenth century took a heavy toll on the trade of this small European country.<sup>227</sup> Holland became politically bound to England upon the succession of William and Mary to the English throne in 1688, and Dutch economy was subordinated to that of England.<sup>230</sup> Consequently, this was another important factor in the decline of Dutch trade in the Eastern Mediterranean area.<sup>231</sup> Dutch trade in that area never became significant again; instead the Levant became

Akdeniz 18. yüzyılda İngiliz-Fransız ticari rekabetinin bir sahnesine dönüştü. Bu İngiliz-Fransız rekabetinde Felemenkiler Doğu Akdeniz’de kendi ürünlerinin yanı sıra İngiliz ürünlerini satmalarından dolayı hemen her zaman ilkinin yanında yer aldılar.<sup>232</sup>

Seyyah De Bruyn 1678’de İzmir’de yaklaşık 11 Felemenk evinin bulunduğunu ve her birinde iki ya da üç tüccarın kaldığını belirtir.<sup>233</sup> Buradan o dönemde Felemenkli tüccar sayısının 30 kadar olduğu hesaplanabilir. İzmir’de 18. yüzyılın başında 18 ya da 20 Felemenkli tüccar vardı.<sup>234</sup> Fransızlara kıyasla çok daha büyük ve daha hızlı gemileri kullanıyor ve ağırlıklı olarak İngiliz ticari mallarını taşıyorlardı.<sup>235</sup> Özellikle dokumalarda ki Felemenk ticareti 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiliz ticaretinin aleyhine biraz gelişti.<sup>236</sup>

## II. Venedikli ve Ceneviz Tacirler

Venedik ticareti 17. yüzyılda gerileme içindeydi.<sup>237</sup> Başta gelen rakipleri önce Venedik ticari üstünlüğünü sarsan Fransızlar, ardından Doğu Akdeniz’e düşük fiyatlı kumaşları sevk eden İngilizlerdi. “Londra işi” denilen İngiliz kumaşı özellikle renk bakımından Venedik kumaşının başarılı bir taklidiydi; ama çok daha düşük bir fiyattan satıldığı için, Venedik kumaşının Osmanlı İmparatorluğu’ndaki satış değerini düşürmekteydi.<sup>238</sup> İngiltere’deki bol yün arzı ile hızlı, verimli ve ucuz bir nakliye sistemi de İngiliz başarısına katkıda bulundu. Venediklilerin Doğu Akdeniz’de İngilizlerin biçtiğinden daha düşük fiyatta kumaş imal edip satarak bir kâr elde etmeleri neredeyse imkânsızdı.

a stage for the Anglo-French commercial rivalry of the eighteenth century. As far as the rivalry between the English and French was concerned, the Dutch almost always sided with the former for they were selling English products as well as their own in the Levant.<sup>232</sup>

In 1678, De Bruyn, a traveler, states that there were about eleven Dutch houses and that two or three merchants lived in each of them.<sup>233</sup> It can be calculated that thirty Dutch merchants lived in İzmir at that time. In the beginning of the eighteenth century, there were about eighteen or twenty Dutch merchants in İzmir.<sup>234</sup> They were using much larger and faster ships than the French and they transported primarily English commodities.<sup>235</sup> In the second part of the eighteenth century, their trade somewhat improved, especially textiles, at the expense of English commerce.<sup>236</sup>

## II. The Venetians and Genoese Traders

Venetian trade was in decline in the seventeenth century.<sup>237</sup> Its principal rivals were first the French who undermined Venetian trade supremacy, and secondly the English who shipped low priced cloth into the Levant. English cloth called “londons” or “londras” successfully imitated especially in color Venetian cloth but sold at a much lower price, thus, reducing the sale value of Venetian cloth in the Ottoman Empire.<sup>238</sup> plentiful supply of wool in England, and a rapid, efficient and inexpensive transportation system also contributed to English success. It was almost impossible for the Venetians to manufacture and sell cloth in the Levant at the lower price asked by the English and still make a profit.

Venedik 16. yüzyılda İtalya'nın ekonomik merkeziydi. Venedikliler Doğu Akdeniz bölgesinin deniz ticareti güzergâhlarında büyük bir paya sahiptiler ve yünlü kumaş sanayileri yürüttükleri ticaretin esas kısmını oluşturmaktaydı.<sup>239</sup> Türk-Venedik savaşının çıktığı 1570'te,<sup>240</sup> İngilizler durumdan yararlanarak Doğu Akdeniz pazarına girdiler.<sup>241</sup> İngiliz yünlülerinin daha hesaplı, daha yüksek kaliteli ve Venedik yünlü mallarına kıyasla Doğu Akdeniz halklarının zevkleri açısından daha çekici olması nedeniyle, İngilizler Doğu Akdeniz pazarının büyük bir kısmını Venediklilerden kolayca kaptılar.<sup>242</sup> Oysa Fynes Moryson 1596'da "İngilizler Türklere farklı renklerde ve çeşitlerde *carisée* [bir yünlü kumaş türü] götürseler de, Venediklilerin bolca kumaş sağlamaları nedeniyle bu miktar düşüktür" diye yazmıştı.<sup>243</sup> Daha sağlam ve daha hızlı İngiliz gemilerinin malları Venedik gemilerine kıyasla daha düşük bir maliyetle taşımaları zamanla durumu değiştirdi. Başka birkaç etken de 17. yüzyılda Doğu Akdeniz'deki Venedik ticari konumunu zayıflattı. Kandiye (Girit) Savaşı (1645-1669) Venedik kaynaklarını tüketti ve Doğu Akdeniz'de başat ticari konumlarının çöküşüne katkıda bulundu.<sup>244</sup> Venedik 17. yüzyılın sonuna doğru konum itibarıyla İngiltere ile Felenk'in yanında ikincil düzeye düştü.

Belirtilmesi gereken ilginç bir nokta Fransızların 17. yüzyılın sonlarında ve 18. yüzyılda İngilizlerin başına fiilen aynı şeyi getirdikleridir. Daha ucuz ve renk çeşitliliği daha geniş Fransız kumaşları 18. yüzyılın başından itibaren Doğu Akdeniz'de İngiliz kumaşlarının satışını daha yoğun biçimde baltaladı.

In the sixteenth century, Venice was the economic center of Italy. The Venetians had a large share of the sea trade routes of the Eastern Mediterranean and their woolen industry constituted the main part of their trade.<sup>239</sup> In 1570 when the Turkish-Venetian war broke out,<sup>240</sup> the English took advantage of the situation and established themselves in the Levantine market.<sup>241</sup> Since English woolens were less expensive, of higher quality and were more appealing to the taste and fashions of the Levantine peoples than the Venetian woolen goods the English easily captured a large share of the Levantine market from the Venetians.<sup>242</sup> Fynes Moryson states in 1596 that "The English bring the Turks *carisees* [sort of wool cloth] of different colors and varieties, but they the English bring little cloth because Venice supply them with plenty of cloth."<sup>243</sup> Also, English ships were better, faster and transported goods at a lower cost than the Venetians ships. In the seventeenth century several additional factors weakened the Venetian commercial position in the Eastern Mediterranean. The war of Candia or (Crete), (1645-69) depleted Venetian resources and contributed to the fall of their leading commercial position in the Levant.<sup>244</sup> By the end of the seventeenth century the Venetian position in the Levant had become secondary to that of the English and Dutch.

It is interesting to note that the French did practically the same thing to the English during the late seventeenth and eighteenth centuries. More intensively from the beginning of the eighteenth century on, French cloth which was cheaper and of variety of colors was undercutting the sale of English cloth in the Levant.

“Kutsal İttifak”a 1684’te katılan ve Kutsal İttifak Savaşı’nda (1683-1699) yer alan Venediklilerin bu kavga sırasında Osmanlı İmparatorluğu’nda ticaret yapmalarına izin verilmedi.<sup>245</sup> Venediklilerin 1699 Karlofça Antlaşması’yla Mora’nın yanı sıra Adriyatik ve Ege denizlerindeki kilit limanlar ile adaları Osmanlı İmparatorluğu’ndan almalarına karşın, bu siyasal durum Doğu Akdeniz’deki ticaretlerinin gerilemesini de getirdi. Örneğin, 1702’de İzmir’de konsolos dışında hiçbir Venedik tüccarı kalmadı.<sup>246</sup> Sinyor Lupazzolo adlı ve 118 yaşındaki bu konsolos kısa bir süre sonra öldü.<sup>247</sup> Venediklerin Doğu Akdeniz ile Ege Denizi’nde 1699-1714 arasındaki ticaret ve korsanlık faaliyetleri hakkında çok fazla şey bilmiyoruz.

Görünüşe bakılırsa, İzmir’de 18. yüzyılın ilk 15 yılında bir Venedik konsolosu ve birkaç Venedik tüccarı vardı. İzmir kadısına 1714’te gönderilen bir fermanında<sup>248</sup> “Akdeniz’deki Mora’yı” ellerinde tutan Venediklilerin Müslüman tüccarları esir almalarından dolayı anlaşmalarını bozmaktan suçlu oldukları ve dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu’ndan kovulmaları gerektiği açıklanmaktaydı. Böylece İzmir’deki Venedik konsolosu bütün eşyalarıyla birlikte sınır dışı edildi. Mora 1715’te Sadrazam Ali Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetlerince geri alındı ve Osmanlı İmparatorluğu’nda Venedik ticari varlığı Pasarofça Barışı’nın imzalandığı 1718’e kadar son buldu. İzmir’deki Fransız konsolosluğunun Fransızcaya çevirdiği söz konusu padişah fermanı Osmanlıların Venediklilere karşı duydukları keskin kızgınlığı açığa vurur. Şu alıntı Venediklileri İzmir’in yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu’nun diğer kesimlerinden

The Venetians who joined the “Holy Alliance” in 1684 and who took part in the war of *Sacra Liga* 1683-1699, were not permitted to trade in the Ottoman Empire during this struggle.<sup>245</sup> Although the Venetians took Morea as well as key ports and islands in the Adriatic and Aegean Seas from the Ottoman Empire with the Treaty of Karlowitz in 1699, this political situation also affected the decline of their trade in the Levant. In 1702, for example, no Venetian merchants remained in İzmir except for their consul.<sup>246</sup> The consul was Signior Lupazzolo, an old man of one hundred and eighteen years who died a little later.<sup>247</sup> We do not know much about the Venetian commercial and piratic activities in the Eastern Mediterranean and Aegean Sea area for the period of 1699-1714.

It seems that there were a consul and a few Venetian merchants in İzmir in the first fifteen years of the eighteenth century. An imperial decree sent to the *kadı* of İzmir in 1714<sup>248</sup> explained to the *Kadı* that since Muslim merchants had been captured by the Venetians who possessed “the island of Morea [i.e., Peloponnesus] in the White Sea [Mediterranean Sea],” the Venetians were guilty of breaking their agreements and therefore were to be expelled from the Ottoman Empire. Thus the Venetian consul in İzmir was deported with all his belongings. In 1715, the Morea was reconquered by the Ottoman forces led by Grand Vezir Ali Paşa and the Venetian commercial presence in the Ottoman Empire was ended until after 1718 when the Peace of Passarowitz was signed. The Sultan’s decree mentioned above was sent to *kadı* of İzmir and translated into French by French consulate of İzmir reveals the bitter resentment of the Ottomans against the Venetians. The following

kovma yönündeki kararın sebeplerine dair bir fikir verir:

*...Gizli husumetlerini göstermeye başladılar ve bahtiyar memleketimin tüccarları birkaç yıl boyunca kâfirlerle barışta olduğumuzu sanarak, güvende olacaklarını düşündükleri ticari mallarıyla ve eşyalarıyla birlikte Venedik teknelerine bindiler... Hâlihazırda Müslümanların hayrı, yukarıda belirtilenlerin daha iyi idaresi ve insan soyu açısından, Bâb-ı Âli'de bulunan "Boyle"nin [Venedik sefiri] ya da limanlarda, şehirlerde veya köylerde ikamet eden diğer Venediklilerin kalmalarına müsaade etmeyeceğiz. Konsoloslar ve diğer Venediklilerin artık kalmalarına göz yummayacağız. [Emrimin] hilafına hareket etmeyin ve onların şahıslarına ve mallarına zarar vermeyin; ama sahip oldukları büyük eşyalarla ve imtiyazlarla birlikte ülkelerine [Venedik] dönmelerini sağlayın. ... [Padişahın] ferman-ı şerifi varır varmaz, Venedik konsolosunu İzmir'de ve memleketin bütün [diğer] limanları ile köylerinde meskûn bütün Venediklilerle birlikte, şahıslarına ya da mallarına zarar vermeksizin kovun; onları hiçbirinin geride [Osmanlı topraklarında] kalmayacağı şekilde olabildiğince erken kovun.<sup>249</sup>*

Pasarofça Barışından sonra geri dönmelerine izin verilse bile, Venedikliler Osmanlı yönetiminden artık hevesli bir kabul görmediler; Venedik ticaretinin hacmi önceki yüzyıllarda ulaştığı büyüklüğe bir daha varmadı.

Venedik'in Osmanlılarla ticari ilişkilerinin gerilemesine yol açan belki de en

quotation gives an idea of the reasons for the Ottoman decision to expel the Venetians from İzmir as well as from the other parts of the Ottoman Empire:

*...they began to demonstrate their hidden enmity and for some years the merchants of my happy domain, believing themselves to be at peace with the infidels, embarked on Venetian vessels with their merchandise and goods which they thought were safe there.... Presently for the good of Muslims and for better government of the above and for the human race [we will] not allow "Boyle" [the Venetian ambassador] who is at my Sublime Porte [İstanbul] or the other Venetians who reside in the echelles, ports, cities or villages to remain. [We will] not let the consuls and other Venetians to stay any longer. Do not act in opposition [to my order] nor cause damage to their persons and goods, but make them return to their country [Venice] with all the effects and faculties that they possess.... At the arrival of my [Sultan's] present noble command, send the consul of Venice away with all the Venetians that are settled in Smyrne [İzmir] and in all the [other] echelles and villages of the country, without any harm to their persons or their goods; send them away at the earliest possible time so that none of them are left behind [in the Ottoman lands].<sup>249</sup>*

After the Peace of Passarowitz, the Venetians, though allowed to return, were no longer received enthusiastically by the Ottoman government; the volume of Venetian trade was no longer as large as it had been in earlier centuries.

Perhaps the most significant factor bringing about the decline of Venetian



önemli etken İngiliz, Felemenk ve Fransız rekabetiydi. Bir Batılı uzman şunu belirtir: “Ticarette kent-devletlerinin yerini ulus-devlet almıştı.”<sup>250</sup> Venedikliler *saglia* (ipek kumaş) ve “Londra işi” olarak anılan kumaşlarını Osmanlı İmparatorluğu’na yeterince büyük miktarlarda ve Batı Avrupa’nın yeni yer edinmiş tüccar milletlerinin biçtiklerinden daha düşük fiyatlarla dağıtmadılar. Daha 18. yüzyılın başında, Fransız kumaşları Türklere cazip gelmeye başladı. Fransız camı ve kâğıdı benzer Venedik ürünleriyle rekabette başarılı oldu.<sup>251</sup> Türklerin 1722’den itibaren Venedik ve İran ipek kumaşlarını başarıyla taklit etmeleri de Venedik ipeklilerinin satışındaki gerilemeye katkıda bulundu.<sup>252</sup>

İzmir’de 1728’de Venedikli tüccarların ticari işleriyle ilgilenen Cortazzi adlı bir Venedik konsolosunun bulunduğu dair bulgular vardır.<sup>253</sup> Venedik’in Halep, Selanik, Kahire gibi ticaret merkezlerinde oturan başka konsolosu yoktu.<sup>254</sup> Venediklilerin İzmir’de Fransız dükkânlarıyla birleşmiş üç, İstanbul’da da sadece bir yünlü kumaş dükkânı vardı.<sup>255</sup> Venediklilerin 1720-1734 arasındaki durumuyla ilgili olarak Osmanlı İmparatorluğu üzerine kapsamlı araştırmalar yürütmüş olan Dr. Mary L. Shay, Venedik’in 1723-1724’te Doğu Akdeniz’le ticaretinde 1720-1722’ye kıyasla yüzde 36,6’lık bir gerileme olduğunu belirtir ve buna sebep olarak Rusya ve İran savaşlarını, Venedik gemilerinin korumasız oluşunu ve Osmanlı İmparatorluğu’nda diğer tüccar milletlerin rekabetini gösterir.<sup>256</sup>

Bizans döneminden beri Doğu Akdeniz’le ticaret sayesinde zenginleşmiş başka bir İtalyan kenti Cenova’ydı.

commercial relations with the Ottomans was the competition from the English, Dutch and French. A Western scholar noticed that “The national state had replaced the city state in commerce.”<sup>250</sup> The Venetians simply could not deliver their cloth called *saglia* (silk cloth) and “londrina” into the Ottoman Empire in large enough quantities and at the lower prices charged by the newly established commercial nations of Western Europe. In the very beginning of the eighteenth century, French cloth appealed to the Turks. French glass and paper competed successfully with similar Venetian products.<sup>251</sup> The Turks were successful in imitating Venetian and Persian silk cloth in 1722, which contributed to the decline in the sale of Venetian silks.<sup>252</sup>

There is evidence that, in 1728, a Venetian consul existed in İzmir, whose name was Cortazzi, looking after the trade of the Venetian merchants.<sup>253</sup> Venetians did not have any other consul residing in the trade centers like Aleppo, Salonika, Cairo.<sup>254</sup> Venetians had had three wool shops in İzmir, which were incorporated with French shops, and only one in İstanbul.<sup>255</sup> Dr. Mary L. Shay, who did extensive research on the Ottoman Empire regarding the Venetians between 1720-1734 states that there was a decline in Venetian trade with the Levant of 36.6 percent for the years 1723-4 compared to the years 1720-22 giving as a reason the Russian and Persian wars, lack of protection for Venetian ships and the competition of other trading nations in the Ottoman Empire.<sup>256</sup>

Genoa was another Italian city which had become wealthy from its trade with

Cenevizler 18. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu'yla hâlâ ticaret yapıyorlardı; ama Fransızların ve İngilizlerin ulaştıklarıyla aynı düzeyde değildi bu. Aslına bakılırsa, 17. yüzyılda Batı Avrupa devletleri giriştikleri yoğun rekabette, tıpkı Venedikliler gibi Cenevizleri de Doğu Akdeniz'deki yarışın dışına itmişlerdi.<sup>257</sup>

Cenova'nın esas olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ticari işlemleri temsil etmek üzere İstanbul'da bir sefiri, İzmir'de de bir konsolosu vardı. Cenevizler 1656'dan<sup>258</sup> 1669'a kadar Osmanlı İmparatorluğu'na ithal ettikleri *temin*<sup>259</sup> adlı bir para biriminden yüksek kârlar elde ettiler. Osmanlı İmparatorluğu'na *temin* ithalatının 1669'da yasaklanmasıyla,<sup>260</sup> Fransız ticaretinin bu dalı ve dolayısıyla Fransız itibarı düşüşe geçti.<sup>261</sup> Cenevizler Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ticari imtiyazların korumakla birlikte, İngiliz, Fransız ve Felemenkli tüccarlarla rekabette başarılı olamadılar.<sup>262</sup> Ceneviz kumaşının Osmanlı İmparatorluğu'na ihracatı 1675'e doğru Cenevizlerin yüklenilebileceği düzeyden daha pahalı hale geldi.<sup>263</sup>

Cenevizlerin Osmanlı yönetimince denizde ya İngiltere ya da Fransa bayrağı altında seyretmelerinin zorunlu kılınması 1698'de bu iki rakip arasında bir anlaşmazlığa yol açtı. Bir Ceneviz gemisi İzmir'e İngiliz bayrağıyla ulaşmıştı. Geminin kaptanı koruma için İngiliz konsolosuna başvurdu. Fransız konsolos derhal telaşlandı ve Osmanlı yetkililerine şikâyetle bulunarak, Ceneviz gemisinin Fransız bayrağı takmasını talep etti.<sup>264</sup> İki Ceneviz gemisinin 1702'de İzmir'e Fransız bayrağı altında gelişine bakılırsa, davayı büyük olasılıkla Fransızlar kazandı.<sup>265</sup>

the Levant since the Byzantine period. The Genoese were still trading with the Ottoman Empire in the beginning of the eighteenth century but not to the same extent as the French and English. In fact in the course of the seventeenth century, the Western European states with their intensive competition put the Genoese, as they did the Venitians, out of the race in the Levant.<sup>257</sup>

They had an ambassador in İstanbul and a consul in İzmir primarily to represent their trade transactions in the Ottoman Empire. From 1656<sup>258</sup> to 1669 they imported a currency called *temins*<sup>259</sup> into the Ottoman Empire from which they obtained high profit. This branch of French trade and consequently their prestige fell<sup>260</sup> with the prohibition of importing *temins* into the Ottoman Empire in 1669.<sup>261</sup> Although the Genoese retained their commercial privileges in the Ottoman Empire they were unable to compete successfully with the English, French and Dutch.<sup>262</sup> By 1675 Genoese cloth cost more to export to the Ottoman Empire than they could receive for it.<sup>263</sup>

The Genoese were required by the Ottomans to sail under the flag of either England or France, this situation caused a controversy between these two rivals in 1698. A Genoese ship had arrived in İzmir with an English flag. The captain of the ship appealed to the English consul for protection. The French consul immediately became alarmed, protected to the Ottoman officials and demanded that the Genoese sail under the French flag.<sup>264</sup> Possibly the French won the case for in 1702 two Genoese ships sailed to İzmir under the French banner.<sup>265</sup>

## D. İZMİR'DEKİ YAHUDİLER, ERMENİLER VE ÖBÜR HALKLAR

### THE JEWS, THE ARMENIANS AND OTHERS IN İZMİR

Osmanlı İmparatorluğu'nun Yahudi uyrukları Doğu Akdeniz ticaretinde aktif bir rol oynarlardı. Genellikle İstanbul, İzmir, Selanik vb. gibi büyük iş merkezleri ile ticaret limanlarında oturlardı ve oralardan geçen ticaretle yoğun biçimde uğraşırlardı. İzmir'de 1688-1740 dönemi boyunca Osmanlı ve Batı tüccarları arasında aracılık işlevini gördüler.<sup>266</sup>

O dönemde İzmir'de oturan Yahudilerin sayısını saptamak zordur; ama görünüşe bakılırsa bu sayı oldukça büyük ticaret yürütmelerine ve gayet iyi yaşamalarını sağlayacak bir kâr elde etmelerine yeterliydi.<sup>267</sup> Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer kesimlerinde olduğu gibi, İzmir gümrük dairesinde istihdam edildikleri<sup>268</sup> ve İzmir "ekâbir"ine aracılık hizmeti verdikleri yönünde de belirtiler vardır.<sup>269</sup> Bir seyahatnamede 18. yüzyılın başında İzmir üzerinden ticaretin "Yahudilerin aracılığı"yla yürütüldüğü belirtilir.<sup>270</sup> Aynı kaynak mal alım satımının ancak toptancılık yapan İzmir Yahudileri aracılığıyla mümkün olduğunu kaydeder. Ayrıca Yahudilerin simsarlık yaptıkları ya da Türk tüccarlara simsar olarak hizmet verdikleri aktarılır.<sup>271</sup> Neredeyse bütün kaynaklar Yahudilerin ticari, özellikle malî işleri çekip çevirmede becerikli ve iş hayatına yatkın oldukları konusunda hemfikirdir. Dolayısıyla yabancı tüccarlar *avania*, yani Osmanlı yönetiminin yabancı "millet"lere biçtiği ilave vergi gibi vesilelerle acil paraya ihtiyaç duyunca İzmir'de telallik yapan Yahudilerden borç alırlardı.

Her yabancı tüccarın aynı zamanda Osmanlı gümrük idaresinde onu temsil

The Jewish subjects of the Ottoman Empire played an active role in Levantine trade. They usually resided in the large business centers and trade ports such as İstanbul, İzmir, Salonika etc., and were actively involved in trade which was passing through. In İzmir they acted as middle men between the Ottoman and Western merchants throughout the period of 1688-1740.<sup>266</sup>

It is difficult to determine the number of the Jews who lived in İzmir at this time, but it appears that there were enough to carry on considerable trade and to make a profit which allowed them to live quite well.<sup>267</sup> So seems that Jews were employed in the İzmir Customs House,<sup>268</sup> as they had been in the past in other parts of the Ottoman Empire, where they served as agents of the "great men" in İzmir.<sup>269</sup> In the beginning of the eighteenth century, it was stated in a travel account that trade through İzmir was carried on by the "interposition of Jews."<sup>270</sup> The same source stated that selling and buying goods was possible only through the Jews of İzmir who acted as wholesalers. In addition, the Jews were reported to have been or to have served as brokers for Turkish merchants.<sup>271</sup> Almost all of the sources agree on the point that the Jews were business oriented and capable of handling matters relating to trade, especially financial matters. Hence, in İzmir the Jews served as the brokers from whom the foreign merchants obtained loans when they were in immediate need of money such as on these occasions when the *avania*, the extra tax levied on foreign "nations," was imposed by the Ottomans.

The Jews of İzmir served also as brokers

edecek İzmir Yahudisi bir tellalı vardı.<sup>272</sup> Bazen Yahudilerin belli kalemlerde makul olmayan tellallık ücretleri istemeleri, yabancı ve yerli tüccarları onlara karşı birlikte hareket etmeye zorlardı. 1706'da yaşanan böyle bir olay İzmir'deki diğer tüccarların Yahudi tellallara yönelik hissiyatını yansıtır nitelikteydi. Bir Yahudi tellal grogren ipliğinden mutat tellallık ücretinden yüksek para almıştı. Bunun üzerine İngilizler, Rumlar ve Ermeniler bir toplantı düzenleyerek, yüzde bir buçuktan fazla tellallık ücreti ödememeyi ve Yahudilerin toptan sattığı grogren ipliği yüksek ücrete karşı bir protesto mahiyetinde boykot etmeyi kararlaştırdılar.<sup>273</sup> Yahudiler genellikle "bütün mallarda yüzde bir, para işlemlerinde de yüzde birin çeyreği oranında simsariye ücreti" isterlerdi.<sup>274</sup>

İzmir'de yaşayıp Osmanlı uyruğu olmayan Yahudileri koruma sorunu da önemli bir konuydu. Avrupa devletlerine tanınan kapitülasyonlarda bu yabancı devletlerce korunan Yahudilere ve Ermenilere ilişkin bir değinme ya da yorum yoktu. Bir Fransız konsolosluğu raporuna<sup>275</sup> göre, Fransızlar İzmir Yahudilerine sağladıkları korumayı muhtemelen 1695'te geri çekmişlerdi. Yahudiler bunun üzerine Felemenk konsolosunca sunulan bir koruma teklifini kabul ettiler. Bu düzenlemeyi İstanbul'daki Osmanlı yönetiminin onayıyla kabul etmelerine karşın, Felemenk konsolosunun keyfi ve sert davranışı yüzünden kısa bir süre sonra doğrudan Osmanlı korumasına girdiler. Felemenkcliler, Fransızlar ve İzmir kadısı arasında Yahudilere kimin koruma sağlayacağına dair uzun uzadıya bir tartışmanın ardından, bu işlevi Fransızların ya da Ragusalıların

and each foreign merchant had his own broker who also represented him in the Ottoman Customs office.<sup>272</sup> Sometimes the Jews asked unreasonable brokage fees on certain items which forced the foreign and domestic merchants to act collectively against them. In 1706 such a case arose which reflected the feeling of other merchants in İzmir towards Jewish brokers. A Jewish broker had taken more than the usual brokage fee on grogram yarn. Consequently, the English, Greek and Armenians resolved in a meeting that they should not pay more than 1-1/2 percent brokage charge and protested the high charge and decided to boycott grogram yarn wholesaled by Jews.<sup>273</sup> The Jews usually charged a "brokage of one percent on all goods and one quarter percent on money they handled."<sup>274</sup>

The question of protection for the non-Ottoman Jewish people living in İzmir was also an important issue. In the capitulations accorded to the European states there was no mention or any comment regarding the Jews and Armenians protected by these foreign states. According to a French consular report<sup>275</sup> the French had withdrawn, probably in 1695, the protection that they had given the Jews of İzmir. The Jews then accepted an offer of protection made by the Dutch consul. Although they accepted this arrangement with the approval of the Ottoman government in İstanbul, due to the arbitrary and harsh treatment by the Dutch consul, they soon thereafter received protection directly from the Ottomans following a lengthy debate between the Dutch, French, and *kadı* of İzmir as to who should offer protection to the Jews; it was finally agreed that the French or the Ragusans would perform this function.<sup>276</sup>

görmesinde mutabık kalındı.<sup>276</sup> Ancak Osmanlı yönetimi İzmir'in kadısına, gümrük eminine ve cizyedarına (cizye tahsildar) Ocak 1696'da gönderdiği ortak bir talimatta, Osmanlı uyruğu olmayan Yahudilerin mükellef oldukları kişisel vergileri düzgünce ödemelerinin sağlanmasını istedi.<sup>277</sup>

İzmir'de 1688-1740 döneminde kaç Ermeni'nin yaşadığının bilinmemesine karşın, İzmir'de kendi mahallelerinin bulunduğu bilinmektedir. Esas olarak ipek ticaretiyle uğraşır ve İran ipekli-ler ticaretini denetim altında tutarlardı. İran'dan İzmir'e ipek nakliyesi de onların denetimindeydi.

Ermenilerin İzmir'de kendi kiliseleri vardı.<sup>278</sup> Osmanlı İmparatorluğu'nun Hristiyan uyrukları olarak, Osmanlı yönetimine haraç (cizye) ödemek zorundaydılar. Bu vergi yetişkin erkek başına dört dolardı;<sup>279</sup> 15 ila 20 yaş arasındaki genç erkekler bu tutarın yarısını öderken, kadınlar haraçtan muaftı.<sup>280</sup>

O dönemde Osmanlı uyruğu olan Rumlar İzmir'de kendi mahallelerinde otururlardı. Ticarete küçük bir rol oynar, İzmir'deki çeşitli Batılı topluluklar için dragoman ve tercüman olarak çalışırlardı. Ermenilerle aynı tutarda haraç öderlerdi.<sup>281</sup> O dönemdeki rollerine ilişkin bilgilerimiz henüz azdır.

Ragusalılar Bizans döneminden beri İzmir'deydiler; ama tıpkı Venedikliler ve Cenevizler gibi, onların da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ekonomik konumu İngiliz, Felemenk ve Fransız tüccarların gelişiyle bozuldu. İzmir'de Ragusa konsolosluğu 1696-1718 arasında bir tarihte kapatıldı.<sup>282</sup> Ondan sonra Ragusalılar ticaretlerini İngiliz bayrağı altında yürüttüler.<sup>283</sup>

The Ottoman government, however, sent an order in January of 1696 jointly to the *kadı*, gümrük emini and cizyedar (poll tax collector) of İzmir and asked them to make sure that these non-Ottoman Jews properly pay their personal taxes that they were required to by the Ottoman government.<sup>277</sup>

Although it is not known how many Armenians lived in İzmir during the period of 1688-1740, it is known that they had their own quarters in İzmir. They chiefly dealt in the silk trade and controlled the trade in Persian silks. They also controlled the transportation of silk from Persia to İzmir.

The Armenians had their own churches in İzmir. As Christian subjects of the Ottoman Empire, the Armenians had to pay the harac or poll tax to the Ottoman government. This consisted of four dollar<sup>279</sup> per adult male; young males between the ages of fifteen and twenty paid half of this amount and women were exempted from it.<sup>280</sup>

The Greeks (Ottoman subjects at this time) lived in their quarters in İzmir. They also played small role in trade and worked as dragomans and interpreters for the various Western communities in İzmir. They paid the same *haraç* as the Armenians.<sup>281</sup> We know little as yet of their role in this era.

The Regusans had been in İzmir since the time of the Byzantines but like the Venetians and Genoese their economic position in the Ottoman Empire deteriorated with the coming of the English, Dutch and the French. Their consulate in İzmir had been dissolved sometime between 1696 and 1718.<sup>282</sup> Thereafter the Ragusans traded under the English flag.<sup>283</sup>

Alman tüccarlar muhtemelen Trieste'den İzmir'e 1721'e doğru girmeye başladılar. Denizde İngiliz bayrağı altında seyahat ederlerdi ve İzmir'deki İngiliz konsolosunca korunurlardı. Bunun karşılığında İzmir'de yaşayan Alman tacirler her kumaş parçası için bir dolar, İzmir'de alıp sattıkları diğer ticari mallar için yüzde iki oranında pay öderlerdi.<sup>284</sup>

Akdeniz bölgesinde 17. ve 18. yüzyıllarda tüccarlık yapan Türk ya da Osmanlı uyruklarının faaliyetlerine ilişkin literatürün az olmasına karşın, İzmir'in Türk ve Ermeni tüccarlarının Londra'ya kadar seyahat ettiklerine dair bazı ipuçları vardır.

Kaynaklarda İbrahim ve Ali adlı iki Osmanlı Müslüman tüccarının 1691'de Harwich'e ve ardından Felemenk'e gitmek üzere Londra'da pasaport edindikleri aktarılır.<sup>285</sup>

Anlaşıldığı kadarıyla yine bir iş gezisi için Londra'da bulunan İzmirli iki Osmanlı tüccarı daha vardı. Osmanlı uyruklu bir İzmir tüccarı olan Hacı Osman 26 Ocak 1713'te Londra'ya varışında gümrük yetkililerinin el koyduğu mendillerinin iade edilmesi için İngiliz makamlarına başvurdu.<sup>286</sup> Hacı Osman'ın Londra'dan 1 Kasım 1713'te (H 14 Şevval 1125) Paris'e başka bir dilekçe göndermiş olması kayda değer bir noktadır. Dilekçede en yüksek Fransız makamına kendi ticari mallarını taşıyan Fransız gemisinin 1711'de limanına sığındığı Portolongone (İspanyollimanı?) valisince verilmiş bir senedin varlığı bildirilmekteydi.<sup>287</sup> Görünüşe bakılırsa Hacı Osman Londra'da bir süre kalan önemli bir tüccardı.

İki yıl sonra, yani 1713'te Cross Martin Londra'daki gümrük idaresince el konulmuş mendillerin iade edilmesi için

By 1721, German merchants had entered İzmir probably from Trieste. They sailed under the English flag and were protected by the English consul in İzmir. In return the German traders living in İzmir paid one dollar on each piece of cloth and 2 percent on other merchandise which they traded in İzmir.<sup>284</sup>

Although there is little literature on the activities of Turkish or Ottoman subjects who were merchants in the Mediterranean area during the seventeenth and eighteenth centuries, there is some indication that the Turkish and Armenian merchants of İzmir traveled as far as London.

İbrahim (Abraham) and Ali, two Ottoman Muslim merchants were reported to have acquired passports in London in order to go to Harwich and then to Holland in 1691.<sup>285</sup>

There were two other Ottoman merchants from İzmir who were in London apparently on a business trip also. On January 26, 1713, Hacı Osman, an Ottoman subject and merchant of İzmir, petitioned the English authorities for the return of his handkerchiefs which had been seized by customs officials upon his arrival in London.<sup>286</sup> It is interesting to note that Hacı Osman sent another petition from London on November 1, 1713 (Şevval 14, 1125 H) to Paris which informed the highest French official about a bond which had been given by the governor of Portolongone (Spanish port ?) when the French ship carrying his merchandise had taken shelter in that port in 1711.<sup>287</sup> It seems that Hacı Osman was an important merchant who stayed for some length of time in London.

Two years later in 1713, Cross Martin, petitioned on behalf of Godfrey Lyon who despite his name is identified as a young



(isminin uyandırdığı çağrışıma rağmen İzmirli genç bir Ermeni tüccar olduğu saptanan) Godfrey Lyon adına dilekçe verdi.<sup>288</sup> Bu birkaç örnek Osmanlı tüccarlarının ticari amaçlarla Londra'ya uğradıklarına işaret eder.

Armenian merchant of İzmir, to have the handkerchiefs returned which had been seized at the customs office in London.<sup>288</sup> These few examples suggest that Ottoman merchants had visited London for business purposes.

## E. İZMİR'DEKİ OSMANLI-AVRUPALI SOSYAL TEMASLARI

### OTTOMAN-EUROPEAN SOCIAL CONTACT IN İZMİR

Evliya Çelebi 1671'de İzmir'i çok işlek bir uluslararası liman olarak nitelendirir. İzmir'in gerek bazı Müslümanlarını gerek bütün yabancılarını iyi huylu tüccarlar olarak tarif ederken, bazılarının bin kese<sup>289</sup> bulan sermayeleriyle çok zengin olduklarını belirtir.<sup>290</sup> Ayrıca kentte pek çok "âyan-ı eşraf" (ileri gelenler), "ulema", "süleha" (iyi insanlar), "eimme" (imamlar), "huteba" (hatipler) ve "meşayih" (şeyhler ya da pirlar) bulunduğunu aktarır.

Ne var ki, Evliya Çelebi'nin nitelen-dirmeleri genelde abartılıdır. Gerçekte İzmir'in yabancı tüccarlarının yaşadıkları kentle yürüttükleri ticaretten olabildiğince çok servet elde etmenin ötesinde pek ilgisi yoktu.<sup>291</sup> Hiçbir yabancı tüccar kentte ev sahibi olmadığı gibi, herhangi bir inşaat projesine yatırımı yoktu. Bu ilgisizlik kısmen her zaman mevcut deprem tehlikesindendi.<sup>292</sup>

Batılıların asıl ikamet alanı "Frenk Sokağı"ydı ve Tournefort'a göre, Batı dilleri dışında hiçbir dilin konuşulmadığı küçük bir Fransız kasabasını andırmaktaydı.<sup>293</sup> Oysa *lingua franca* denilen bir tür İtalyancanın da yaygın olarak konuşulduğu ve iletişim amacıyla kullanıldığı yönünde bulgular vardır.<sup>294</sup> İzmir limanının bu kesimi Batılı ve uluslararası niteliğinden dolayı, Avrupalılarca "küçük

Evliya Çelebi described İzmir in 1671 as a very busy international port. He also described both some of the Muslims and all the foreigners of İzmir as being good natured merchants, some of whom were very wealthy, having a 1000 *kise* (purse)<sup>289</sup> in capital.<sup>290</sup> In addition Evliya Çelebi reports that there were a good number of *ayan-ı eşraf* (notables), *ulema* (doctors of Muslim theology), *süleha* (good people), *eimme* (learned men, religious authorities), *huteba* (preachers), *meşayih* (head preachers or teachers) in the city.

However, Evliya Çelebi's characterization tends to be exaggerated. In reality the foreign merchants of İzmir had no interest in the city in which they lived beyond exacting as much wealth as they could from its trade.<sup>291</sup> None of the foreign merchants owned a house in the city, nor investments in any building projects. This lack of interest in part was due to the always present danger of an earthquake.<sup>292</sup>

The primary residential area of the Westerners was the "Frank Street" and according to Tournefort, the area looked like a little French town in which nothing but Western languages were spoken.<sup>293</sup> There is evidence, however, that an Italian language called "Lingua Franca" was also widely spoken and used for communication

Paris” olarak anılırdı.<sup>295</sup> İngilizlerin Kasap Hızır Mahallesi denilen kendi özel mahallelerinde oturmuş olabilecekleri yönünde bulgular vardır.<sup>296</sup> Burası ya “küçük Paris”in bir parçası ya da yakındaki ayrı bir mahalle olmalıydı.<sup>297</sup>

Batı kaynakları genellikle İzmir'deki Avrupalı toplulukların diğer Doğu Akdeniz limanlarındaki Avrupalı topluluklara nazaran, âdetleri konusunda Müslüman yetkililerin ve ahalinin daha geniş hoşgörüsüyle karşılaştıkları görüşündedir. Paul Masson özellikle karnaval ve şenlik günlerindeki bu hoşgörülü tutumu şöyle anlatır:

... [Frenkler] maskeli, bazen çıplak ve Mağribiler gibi siyaha boyanmış halde ortalıkta koşturarak Rum evlerine dalarlardı ve oralarda geceyi içki içerek, dans ederek ve Fransa'da yasaklanmış olacak müstehcen şeylerle ri [?] konuşarak geçirirlerdi. <sup>298</sup>

Ayrıca “Frenklerin avlanmalarına, gezintiye çıkmalarına ve farklı eğlencelerin keyfine varmalarına izin verilirdi.”<sup>299</sup> Avrupalı tüccarların İzmir'e yakın küçük köyler özellikle kentteki veba salgınları sırasında sığınabilecekleri yazlık evler tutmaları da serbestti.

Avrupalı tüccarlar ile yerel halk ve Avrupalı tüccarlar ile Osmanlı uyruğu tüccarlar arasında bir dil engeli vardı. Bu durumun yanı sıra dinsel farklılıklar Osmanlı uyrukları ile Avrupalılar arasında yakın temasları önlerdi.<sup>300</sup> Dolayısıyla iş müzakerelerinde ve resmî törenler için ihtiyacın doğduğu diğer vesilelerde dragomanlar aracı olarak kullanılırdı. Türkler “Frenk Sokağı”na nadiren girerlerdi.<sup>301</sup> Avrupalılarla sosyal tanışıklıkları hemen hiç yoktu<sup>302</sup> ve ticarete öncelikle ilgi göstermezlerdi. İzmir'deki

purposes. <sup>294</sup> Because of the Western and international character of this port of İzmir the area was called “petit Paris” by the Europeans.<sup>295</sup> There is evidence to suggest that the English may have lived in their own special quarter called Kasap *Hızır Mahallesi*.<sup>296</sup> It was either a part of “petit Paris” of a separate quarter nearby.<sup>297</sup>

Western sources usually take the view that the European communities in İzmir enjoyed greater toleration of their customs from the Muslim authorities and people than the European communities enjoyed in the other Levantine ports. Paul Masson describes this tolerant attitude especially during the days of carnivals and festivities:

...[Franks] ran about masked, sometimes naked, blackened like Moors, dashing into the houses of the Greeks, there to spend the night drinking and dancing, and talking liberties which would be forbidden in France.<sup>298</sup>

In addition, the “Franks were permitted to hunt, to go sight seeing, and enjoy different amusements.”<sup>299</sup> Also the European merchants were allowed to maintain cottages or summer houses in small villages near İzmir where particularly during plagues in İzmir they would take refuge.

A language barrier existed between the European merchants and the local people and between the European merchants and the merchants who were subject of the Ottoman Empire. This situation in addition to the religious differences prevented close contact between Ottoman subjects and the Europeans.<sup>300</sup> Hence dragomans were used as intermediaries either in business negotiations and for formal ceremonies on other occasions when the need arose. The Turks seldom came to the “Frank Street.”<sup>301</sup> They had almost no social acquaintance with

Avrupalılarla sadece Yahudilerin, Ermenilerin ve Rumların temasları vardı. Yani, Avrupalılar ile yerel Müslüman halk arasındaki temas azdı.<sup>303</sup>

İzmir'de 1653'ten 1657'ye kadar kalan D'Arvieux, Türkçe konuşmayı öğrendi ve Müslüman tanıdıklar edindi. Kitabında karnaval faaliyetleri sırasında Müslümanlar ile Avrupalılar arasındaki sosyal temasları anlatır. Corneille'in *Nicomede* eserinin Fransız konsolosluğunun salonunda sahnelenişini de kapsayan 1657'nin karnaval sezonuna istisnai bir örnek olarak değinir. Gösterinin başarılı geçmesi ve birçok Türk tarafından seyredilmek istemesi üzerine, onlar için oyunun tekrar sahneye konulduğunu ve Fransızların varlıklarıyla gösteriyi onurlandırmayı isteyebilecek Türk hanımları için salonun duvarlarına delikler açtıklarını ve hatta şeffaf paravanlar koyduklarını belirtir. Bütün beklentilerin aksine, güvenlik düzenlemelerini yeterli bulan birkaç Türk yanlarında eşlerini de getirip bu sözde geçici hareme yerleştirdiler.<sup>304</sup>

Avrupalılar ile İzmir'in yerel Müslüman ahalisi arasındaki yakın teması önleyen ikinci önemli engel dinsel farklılıklardı. Hristiyanlar hiç kuşkusuz ev sahiplerince horlanırlardı ve bu engeli kıracak girişimde bulunulmazdı. Dahası, bu farklı halkları yakın bir temasa yöneltebilecek dostluğun ve karşılıklı anlayışın en önemli yolu olan Müslüman kadınlarla evlilik, hatta içlerinden biriyle ilişkiye girmek yasaktı ve ağır biçimde cezalandırılırdı. Seyyah Sandys 1610'da şunu aktarır "Ama bir Hristiyan'ın Müslüman kadınlara ilişmesinin [cezası] ölüm olur."<sup>305</sup> Peçeli Müslüman kadınlar bir Avrupalının yüzlerini görmesine hemen hiç izin vermezlerdi, en azından

the Europeans,<sup>302</sup> and were not primarily interested in commerce. Only the Jews, the Armenians, and the Greeks had contact with the Europeans in İzmir. Thus there was little contact between the Europeans and the local Muslim community.<sup>303</sup>

D'Arvieux, who stayed in İzmir from 1653 to 1657, learned to speak Turkish and made Muslim acquaintances. He describes the social contacts between Muslims and Europeans during the periods of carnival activities. He speaks of the carnival season of 1657 as an exceptional one which included the performance of Corneille's *Nicomede* in the hall of the French consulate. He states that since performance was a successful one many Turks demanded to see it, and it was repeated for the benefit of Turks and Frenchmen made holes in the walls of the auditorium and even placed transparent screens for the use of any Turkish ladies who might honor it with their presence. Contrary to all expectations several Turks, having first one presumes satisfied themselves as to the security arrangements, even brought their wives and placed them in this so-called temporary harem.<sup>304</sup>

A second important barrier preventing close contact between the Europeans and the local Muslim population of İzmir were religious differences. Christians, no doubt, were locked down upon by their hosts and there were no attempts to break this barrier. Moreover, the most important way to frinedship and mutual understanding that might have led these different peoples to a close contact— marriage to Muslim women— even establishing a relation with one was illegal and severely punished. In 1610, traveler Sandys reports that "But [the punishment would be] death it is for a Christian to meddle with a Muhammedan women."<sup>305</sup> Moslem women, however, using

güzel oldukları sürece. Bu hususu göz önünde tutan d'Arvieux şunu belirtir: "Elies ont le visage de leur mante. Il est rare qu'elles se laissent voir, bir moins qu'elles ne soient belles."<sup>306</sup>

Ne var ki, hiçbir Osmanlı kanunu Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Avrupalı bir sakinin başka bir Avrupalı Hristiyan'la ya da Osmanlı uyruğu bir Hristiyan'la evlenmesini yasaklamazdı. Doğu Akdeniz'i 1610'da dolaşan seyyah George Sandys buna ilişkin bulgular sunar. Avrupalıların İzmir'deki Rum kızlarıyla anne babalarına yüklüce bir nakit başlık vermek şartıyla evlenebildiklerini belirtir.<sup>307</sup> Hatta böyle evliliklerin kadı sicillerine kaydedildiğini aktarır. Zengin bir İngiliz tüccar 1670'lerin başlarında İzmirli bir Rum kadınla evlendi ve 1678'de ölürken, karısının ailesine 500.000 dolardan fazla para bıraktı.<sup>308</sup> İngiliz konsolosu John Cooke (1716-1722) 1718'de İzmir'deki Fellenen konsolosunun kızıyla evlendi.<sup>309</sup>

Bazı Batılı tüccarların da İzmir'de yaşayan Hristiyan kadınlarla irtibatları vardı.<sup>310</sup> İngiliz tüccarlar Hristiyan kadınlarla ilişkiye girmiş olmalıdır; çünkü İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası 1703'te İzmir'in İngiliz konsolosu William Sherard'a "yurtdışındaki ve özellikle İzmir'deki bazı simsarların hovarda hayat tarzı izlediklerinin ya da gayrimeşru biçimde kadın tuttuklarının"<sup>311</sup> duyulduğunu bildiren ve bu alışkanlığa son verilmesini isteyen bir talimat gönderdi.

Öte yandan yabancı Hristiyanlar arasındaki sosyal temaslar oldukça yaygındı. Yabancı konsoloslar Noel gibi özel vesilelerde özel tercümanlarını yanlarına almaksızın birbirlerini ziyaret ederlerdi.<sup>312</sup>

veils on their faces almost never let a European see their faces at least unless they are beautiful Concerning this fact d'Arvieux states: "Elies ont le visage de leur mante. Il est rare qu'elles se laissent voir, a moins qu'elles ne soient belles."<sup>306</sup>

However, no Ottoman law prohibited the marriage of a European resident in the Ottoman Empire to another European Christian or to a Christian subject of the Ottoman Empire. Evidence of this is offered by traveler George Sandys', who traveled in the Levant in 1610. He states that the Europeans could marry Greek girls in İzmir on the condition that a handsome dowry in cash be given to her parents.<sup>307</sup> These marriages, he reports, were even recorded in the *kadis* register books. In early 1670's a wealthy English merchant married a Greek woman in İzmir and on his death in 1678, he left more than 500,000 dollars to her family.<sup>308</sup> In 1718, the English consul John Cooke (1716-1722) married the daughter of the Dutch consul in İzmir.<sup>309</sup>

On the other hand some Western merchants had contact with Christian women living in İzmir.<sup>310</sup> English merchants must have been involved with Christian women, for in 1703, an order was sent to English consul of İzmir, William Sherard, from the English Levant Company which stated that the Company had heard that "licentious course of life or the unlawful keeping of women was practiced by some factors abroad and particularly at Smyrna [İzmir],"<sup>311</sup> and demanded that this practice be stopped.

On the other hand social contact among the foreign Christians was fairly common. Foreign consuls sent their interpreters, and visited each other on special occasions such as Christmas.<sup>312</sup>

## SONUÇ / CONCLUSION

Bu bölümde esas olarak İngiliz ve Fransız “millet”lerinin Osmanlı İmparatorluğu tarafından kendi devletlerine tanınan kapitülasyonlar uyarınca nasıl yer ediniş görevlerini yerine getirdiklerini, konsolosluktaki her memurun görevlerini ve mertebelerine göre yabancı konsoloslar ile tercümanlarının işlevlerini ortaya koymaya çalıştım. Sonuçta İzmir’deki bu konsolosluk yapıları esasen siyasal olmaktan ziyade “ekonomik sebepler”le oradaydı.

Bu bölümde ayrıca İzmir’deki yabancı tüccar kolonilerinin gündelik yaşamları, bu Hristiyan tüccarların karşılaştıkları sorunlar, iç ilişkilerinin ve birbirleriyle temaslarının yanı sıra sosyal ve ekonomik temasları anlatıldı. Yabancılar ile yerel ahali arasındaki belli engellere karşın, yabancı kolonilerin tek bir temel sebepten, bu Osmanlı kentinden geçen ticaretten kâr elde etme isteğinden dolayı İzmir’de kalmaya devam ettikleri ortaya konuldu. İzmir coğrafyasının Batı dünyasıyla ticaret açısından sağladığı avantajlar, kentte Avrupalı tüccarlara gösterilen hatırı sayılır düzeydeki hoşgörü ve serbestlik, yerel Osmanlı yetkililerinin ara sıra başvurdukları tacizlere rağmen, Bâb-ı Âli’nin Hristiyan tüccarların ticari faaliyetleri için çoğu kez sunduğu koruma ve teşvik<sup>313</sup> ayrıntılı olarak ele alınan ilave etkenlerdi.

İzmir, 17. yüzyılın sonuna varıldığında Osmanlı İmparatorluğu’ndaki ana ticaret limanlarından birisine dönüşmüştü ve kentteki İngilizler için zamanla ciddi bir sıkıntı kaynağı oluşturacak Fransızlar açısından özellikle câzipti.

In this chapter, I primarily tried to show how the English and French “nations” established and performed their duties in accordance with the capitulations that their states had been accorded by the Ottoman Empire and the duties of each official in the consulate and the functions of the foreign consuls and their interpreters, according to their rank. In conclusion these consular establishments in İzmir existed mainly for “economic reasons” rather than political.

This chapter also described the every day life of the foreign merchant colonies in İzmir; the problems which these Christian merchants faced and their internal relations and contacts with each other as well as their social and economic contacts. It was shown that although certain barriers existed between the foreigners and the local population, the foreign colonies continued to remain in İzmir for one fundamental reason, the making of profit from the commerce which passed through this Ottoman city. The advantages of the geography of İzmir for trade with the West; the considerable degree of tolerance and freedom shown to the European merchants in that city; and the protection and encouragement offered most of the time by the Porte<sup>313</sup> in spite of occasional harassment by the local Ottoman officials for the trading activities of these Christian merchants were additional factors discussed in detail.

By the end of the seventeenth century İzmir had become one of the chief trading ports in the Ottoman Empire and was particularly attractive to the French who were eventually to represent a serious challenge to the English in that city.

## BÖLÜM ÜÇ NOTLARI / NOTES TO CHAPTER THREE

- 1 John Baptista Tavernier, *The Six Voyages of John Baptista Tavernier*, çev. J. P. (Londra: R. L. ve M. P. için basılmıştır, 1678), s. 33. Frenk sıfatı Doğu Akdeniz'de Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Müslüman ahalinin Batılı Hristiyan Avrupalılara göndermeyle kullandığı jenerik bir terimdi. Frank ya da Frenk özel olarak Fransızları belirten terimler değildi.
- 2 Halil İnalçık, "İmtiyaz", *E.I.*<sup>2</sup>, s. 1179.
- 3 *Ibid.*
- 4 *Ibid.*, s. 1185.
- 5 *Ibid.*, s. 1187.
- 6 *Ibid.*, s. 1188.
- 7 Ralph Davis, *The Rise of the English Shipping Industry in the Seventeenth and Eighteenth Centuries* (Londra, Macmillan & Co., Ltd., 1962,) s. 11-14, 51, 135.
- 8 Fransızlar 1670-1690 arasında Doğu Akdeniz için bir Fransız ticaret şirketi kurmak üzere üç özel girişimde bulundular. Ancak kötü yönetim yüzünden başarısızlığa uğradılar. Özellikle Doğu Akdeniz'e dönük başarılı bir ticari girişime sübvansiyonlar şeklinde doğrudan devlet müdahalesi gerekti. Daha ayrıntılı değerlendirme için bak. Robert Paris, *Histoire du Commerce de Marseille, de 1660 à 1789, Le Levant* (Paris: Librairie Plon, 1957), V, s. 47-67; Paul Masson, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVII<sup>e</sup> Siècle* (Paris: Librairie Hachette & C<sup>ie</sup>, 1897), bölüm vii; Pierre Bonnassieux, *Les Grandes Compagnies de Commerce* (Paris: Librairie Plon, 1892), s. 176-78. Marsilya Ticaret Odası izleyen yıllarda Doğu Akdeniz ticaretini denetleyen tek güç haline geldi.
- 9 İngilizler 1689-1697 savaşı sırasında (17 savaş gemisi dâhil) toplam 1.279 Fransız gemisini ele geçirirken, İngiliz kayıpları 4.000 gemiyi buldu. *Bak.* Ralph Davis, *op. cit.*, s. 51, 315-16.
- 1 John Baptista Tavernier, *The Six Voyages of John Baptista Tavernier*, trans. by J. P. (London: Printed for R. L. and M. P., 1678), p. 33. Frank was the generic term used in the Levant in reference to Western Christian Europeans. The term Frenk was used by the Muslim population of the Ottoman Empire. Thus the terms Frank (فرانق) or Frenk (فرنك) do not refer specifically to the French.
- 2 Halil İnalçık, "İmtiyaz," *E.I.*<sup>2</sup> p. 1179.
- 3 *Ibid.*
- 4 *Ibid.*, p. 1185.
- 5 *Ibid.*, p. 1187.
- 6 *Ibid.*, p. 1188.
- 7 Ralph Davis, *The Rise of the English Shipping Industry: in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, (London, Macmillan 6c Co., Ltd., 1962,)pp. 11-14, 51, 135.
- 8 The French experienced the three private attempts to establish French trading company for the Levant between 1670-1690. However, they fail because of mismanagement. It required direct state intervention especially in the form of subsidies to establish a successful trading venture into the Levant. For more discussion see: Robert Paris, *Histoire du Commerce de Marseille, de 1660 a 1789, Le Levant*, (Paris: Librairie Plon, 1957), V, pp. 47-67; Paul Masson, *Histoire du Commerce Francais dans le Levant au XVII<sup>e</sup> Siècle*, (Paris: Librairie Hachette 6c Cie, 1897), chapter vii; Pierre Bonnassieux, *Les Grandes Compagnies de Commerce*, (Paris: Librairie Plon, 1892), pp. 176-78. Chambre de Commerce de Marseille took sole control the Levantine trade in ensuing years.
- 9 In the French war of 1689-97 the English captured a total of 1279 French ships (including 17 war ships), whereas, the English losses amounted to 4,000 ships. *See* Ralph Davis, *op. cit.*, pp. 51, 315-16.



- 10 İngiliz ve Fransız kaynaklarında “topluluk” anlamında kullanılan “millet” terimine geniş çapta rastlanır. Bu bölümde “millet” ve “topluluk” terimleri birbirlerinin yerini tutacak şekilde kullanılacaktır.
- 11 Alfred C. Wood, *A History of the Levant Company* (Londra: Oxford University Press, 1935), s. 11; M. Epstein, *The Early History of the Levant Company* (Londra: George Routledge & Sons Limited 1908), s. 16.
- 12 A. C. Wood, “The English Embassy at Constantinople, 1660-1762,” *The English Historical Review*, XL, Temmuz 1925, s. 533.
- 13 P.R.O. S.P. 105/334. Osmanlı belgeleri bu görüşü açıkça ortaya koyar.
- 14 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1954), III, s. 22. Re’fet akçesi Osmanlı topraklarından çıkan mallara konulmuş bir ihracat vergisiydi. İngilizlere tanınan kapitülasyonlarda belirlenmemesinden dolayı, o dönemde tahsil edilmesi kanuna aykırıydı.
- 15 M. Z. Pakalın, *op. cit.*, I, s. 501. Eda tezkeresi limandan ayrılmayı sağlayan bir tür izin belgesiydi.
- 16 “...bid’at ihdas olunmaya deyu masdur ve mukayyed iken hâlâ gümrük emini olan Hüseyin mücerred tam’a sebebi ile ‘ben sizin her birinizden ref’et gümrüğü alırım ve geçmişte senelerin dahi gümrüğün alırım deyü...” P.R.O. S.P. 105/334, s. 4. Şubat 1681/1682 tarihli belge; P.R.O. S.P. 105/334, s. 5. İzmir kadısına gönderilen aynı mahiyetteki ferman Mayıs 1685 tarihlidir. Bu hususa ilişkin İngiliz kapitülasyon maddelerini aktaran J. C. Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record, 1535-1914*, Pirinceton, N.J.; D. Van Nostard Company, Inc., 1956), I, s. 28-9. Söz konusu maddeler XLIX-LI ve LIV’dir.
- 17 Selâmet akçesi dağ geçitlerinde veya limanlarda alınan bir vergiydi ve
- 10 The term “nation” is found extensively in the English and French sources and was used in the sense of “community.” Both terms, “nation” and “community” will be used interchangeably, in this chapter.
- 11 Alfred C. Wood, *A History of the Levant Company*, (London: Oxford University Press, 1935), p. 11; M. Epstein, *The Early History of the Levant Company*, (London: George Routledge & Sons Limited 1908), p. 16.
- 12 A. C. Wood, “The English Embassy at Constantinople, 1660-1762,” *The English Historical Review*, XL, July 1925, p. 533.
- 13 P.R.O. S.P. 105/334. The Ottoman documents present this view explicitly.
- 14 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (Dictionary of Ottoman Historical Terminology)*, (İstanbul: Milli Eğitim Press, 1954), III, p. 22. *Refet Akçesi* (رفت اچہ سی) was an exportation tax levied on the goods leaving the Ottoman lands. It was illegal to collect it at this time because it was not determined by the capitulations which were accorded to the English.
- 15 M. Z. Pakalın, *op. cit.*, I, p. 501. *Eda Tezkeresi* (ادا تذکرہ سی) was a sort of a release or a permission to leave the port.
- 16 “...bid’at ihdas olunmaya deyu masdur ve mukayyed iken hâlâ gümrük emini olan Hüseyin mücerred tam’a sebebi ile ‘ben sizin her birinizden refet gümrüğü alırım ve geçmişte senelerin dahi gümrüğün alırım deyü...” P.R.O. S.P. 105/334, p. 4. The document dated February 1681/2; P.R.O. S.P. 105/334, p. 5. This command was sent to the *kadı* of İzmir in the same nature dated May, 1685. English capitulatory articles concerning this point are printed in J. C. Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record, 1535-1914*, Pirinceton, N.J.; D. Van Nostard Company, Inc., 1956), I, pp. 28-9. Particular articles are XLIX-LI, LIV.
- 17 *Selamet Akçesi* (سلامت اچہ سی). This duty was taken on the mountain passes

- “müruriyye” olarak da anılırdı. Bu usul Tanzimat'tan (1839) sonra kaldırıldı. M. Z. Pakalın, *op. cit.*, III, s. 153.
- 18 P.R.O. S.P. 105/334, s. 2.
- 19 Gabriel Effendi Noradounghian, *Recueil d'Actes Internationaux de l'Empire Ottoman* (Paris: Librairie Cotillon, 1897), I, s. 146-169. J. C. Hurewitz, *op. cit.*, s. 32, artic. LXX. Eylül 1675 tarihli İngiliz kapitülasyonlarda tutar 300 akçe olarak belirlenir ve “demirleme resmi için [İngilizlerden] bir akçe daha talep edilmeksizin, 300 akçe ödeneceği” belirtilir. J. C. Hurewitz, *loc. cit.*
- 20 “[John Finch]... südde-i saadetime arzual edip İstanbul ve İskenderun ve İzmir ve Kıbrıs ve sair memalik-i mahrusem iskelelerinden gelen ingiltere gemileri üç yüz akçe selâmetlik resmi verüb ziyade bir akçe alınmaya deyu ahidname-i hümayûnumda masdur ve mukayyed iken hâla İzmir'de yenicçri serdari ve kullukçuları [İngiliz] sefinelerinden ... bahane ile akçe talep ve rencideden hali olmadıkların bildirib (...)” P.R.O. S.P. 105/334, s. 2.
- 21 P.R.O. S.P. 105/334, s. 5-6.
- 22 Başlıca türleri *akçe farkı*, *harc-ı hademe* ve *harc-ı kitabettir* Ayırtılar için *bak*. M. Z. Pakalın, *op. cit.*, I, s. 35, 739.
- 23 J. C. Hurewitz, *op. cit.*, s. 29, madde LX.
- 24 P.R.O. S.P. 105/334, s. 5.
- 25 “[...] İzmir gümrükçüsü olanlar İngiliz tüccarının getirdikleri kalay ve kurşun ve sair eşyalarından Franca ve Nederlanda tacirlerinden alındığı üzere almaya kanaat eylemeyüb ziyade talep (...) iki defa emr-i şerifim varid olmuş iken (...)” P.R.O. S.P. 105/334, s. 14, Eylül 1686.
- 26 “[...] kimesne [İngiltereliyi] rencide eylemeye deyü (...) bundan akdem mucibince amel için def'at ile emr-i şerifim verilmekle (...)” P.R.O. S.P. 105/334, s. 15, Ağustos, 1688.
- 27 Osmanlı belgesinde şu belirtilir: “[...] Bazı kimesneler [Osmanlı yetkilileri] İngilterelilerin üzümünün tutub kefaf-i or in the ports. It is also called *Müruriyye*. This practice was abolished after *Tanzimat* (1839). M. Z. Pakalın, *op. cit.*, III, p. 153.
- 18 P.R.O. S.P. 105/334, p. 2.
- 19 Gabriel Effendi Noradounghian, *Recueil d'Actes Internationaux de l'Empire Ottoman*, (Paris: Librairie Cotillon, 1897), I, pp. 146-169. J. C. Hurewitz, *op. cit.*, p. 32, artic. LXX. In the English capitulations of September, 1675, the amount of duty was set as 300 akpes and it is stated that “...shall pay three hundred aspers for anchorage duty, without an asper more being demanded from them [English].” J. C. Hurewitz, *loc. cit.*
- 20 “[John Finch]... südde-i saadetime arzual edip İstanbul ve İskenderun ve İzmir ve Kıbrıs ve sair memalik-i mahrusem iskelelerinden gelen ingiltere gemileri üç yüz akçe selâmetlik resmi verüb ziyade bir akçe alınmaya deyu ahidname-i hümayûnumda masdur ve mukayyed iken hâla İzmir'de yenicçri serdari ve kullukçuları [İngiliz] sefinelerinden ... bahane ile akçe talep ve rencideden hali olmadıkların bildirib...” P.R.O. S.P. 105/334, p. 2.
- 21 P.R.O. S.P. 105/334, pp. 5-6.
- 22 The primary ones are *Akçe farkı* (اچجه فرقی), *Harc-ı hademe* (خرج خدمه), and *Harc-ı kitabettir* (خرج کتابت). For detail see M. Z. Pakalın, *op. cit.*, I, pp. 35, 739.
- 23 J. C. Hurewitz, *op. cit.*, p. 29, article LX.
- 24 P.R.O. S.P. 105/334, p. 5.
- 25 “[...] İzmir gümrükçüsü olanlar İngiliz tüccarının getirdikleri kalay ve kurşun ve sair eşyalarından Franca ve Nederlanda tacirlerinden alındığı üzere almaya kanaat eylemeyüb ziyade talep ... iki defa emr-i şerifim varid olmuş iken...” P.R.O. S.P. 105/334, p. 14, September, 1686.
- 26 “[...] kimesne [İngiltereliyi] rencide eylemeye deyü... bundan akdem mucibince amel için def'at ile emr-i şerifim verilmekle...” P.R.O. S.P. 105/334, p. 15, August, 1688.
- 27 In the Ottoman document it was stated “[...] Bazı kimesneler [Osmanlı yetkilileri]

- nefisleri için şıra sıkamak üzere getirttikleri üzümlerden hilâf-i ahidname-i hümayûn ve bigayrı hak akçe talep ve cebren alıb (...)" P.R.O. S.P. 105/334, s. 16, Nisan 1693; J. C.Hurewitz, *op. cit.*, s. 26, madde XXIX; Paul Rycout, *The History of the Turkish Empire, 1623-1677* (Londra: John Starkey için J. M. tarafından basılmıştır, MDCLXXX), s. 285-87, 1671'de İzmir kadısına şarapla ilgili olarak gönderilen bir ferman.
- 28 P.R.O. S.P. 105/334, s. 20, Aralık, 1695; P.R.O. S.P. 105/334, s. 22, Mart 1695/6; P.R.O. S.P. 105/334, s. 24, Şubat 1696/1697.
- 29 "(...) İzmir'de gümrük emini tarafından mücerret taciz için gemilerinizde gümrük icab eder eşya vardır deyü..." P.R.O. S.P. 105/334, s. 25, Mart 1696/7; aynı mealde başka bir belge: P.R.O. S.P. 105/334, s. 33, Ekim 1697. Sonraki belgede kanuna aykırı olarak alınan paranın asıl sahiplerine iade edilmesi de istenmekteydi.
- 30 "(...) İngiltere bezirganları Ankara ve Beypazarı'nda akçeleriyle iştira edip İzmir'e götürdükleri suf ve mohayir ve tiftik ipliğin gümrükhaneye götürmezden mukaddem ... birer guruş alıp rencide eyledikleri (...)" P.R.O. S.P. 105/334, s. 34, Mayıs 1700. Damga emini tarafından tahsil edilen paranın iade edilmesi yönünde bir değinme yoktur.
- 31 A. C. Wood, *A History of the Levant Company* (Londra: Oxford University Press, 1935), s. 8; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 195), III, kısım ii, s. 224. Bilinen ilk ahidname Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) tarafından 1553'te Halep'teki Jenkinson adlı bir İngiliz tüccara verilmişti.
- 32 Richard Hakluyt, *The Principal Navigations Voyages Traffiques and Discoveries of the English Nation* (Glasgow, MCMIV), V, s. 183-89.
- 33 Halil İnalçık, "İmtiyaz", *E.I.*<sup>2</sup>, s. 1185.
- 34 John Sanderson, *The Travels of John Sanderson in the Levant, 1584-1602*, ed. William Foster, C.ie, (London: Hakluyt Society, 1931), İngilterelilerin üzümlerin tutub kefaf-i nefisleri için şıra sıkamak üzere getirttikleri üzümlerden hilâf-i ahidname-i hümayûn ve bigayrı hak akçe talep ve cebren alıb... P.R.O. S.P. 105/334, p. 16, April, 1693; J. C.Hurewitz, *op. cit.*, p. 26, article XXIX; Paul Rycout, *The History of the Turkish Empire, 1623-1677*, (London: Printed by J. M. for John Starkey, MDCLXXX), pp. 285-87 a command on wine sent to the *kadı* of İzmir in 1671.
- 28 P.R.O. S.P. 105/334, p. 20, December, 1695; P.R.O. S.P. 105/334, p. 22, March 1695/6; P.R.O. S.P. 105/334, p. 24, February, 1696/7.
- 29 P.R.O. S.P. 105/334, p. 25, March 1696/7; another document to the same effect: P.R.O. S.P. 105/334, p. 33, October, 1697. This latter document also demanded the money taken illegally be returned to its original owners.
- 30 ...İngiltere bezirganları Ankara ve Beypazarı'nda akçeleriyle iştira edip İzmir'e götürdükleri suf ve mohayir ve tiftik ipliğin gümrükhaneye götürmezden mukaddem ... birer guruş alıp rencide eyledikleri... P.R.O. S.P. 105/334, p. 34, May, 1700. There is no mention of requesting the return of the money collected by the *damga emini*.
- 31 A. C. Wood, *A History of the Levant Company*, (London: Oxford University Press, 1935), p. 8; I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, (Ottoman History)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Press, 195), III, part ii, p. 224. The first known *Ahidname*, however, was granted to Jenkinson, an English merchant at Aleppo in 1553 by Sultan Suleyman the Magnificent (1520-66).
- 32 Richard Hakluyt, *The Principal Navigations Voyages Traffiques and Discoveries of the English Nation*, (Glasgow, MCMIV), V, pp. 183-89.
- 33 Halil İnalçık, "İmtiyaz," *E.I.*<sup>2</sup>, p., 1185.
- 34 John Sanderson, *The Travels of John Sanderson in the Levant, 1584-1602*, ed. William Foster, C.ie, (London: Hakluyt Society, 1931),

- William Foster, C<sup>ie</sup> (Londra: Hakluyt Society, 1931), LXVII, s. 282-87.
- 35 *Ibid.*, s. 283. Bu maddede özetle şu belirtilir: “Flandr, Felemenk, Zeland, Frizland ve Gilderland ülkelerine mensup bütün tüccarların İngiltere Kraliçesi'nin bayrağı altında bizzat İngiliz tüccarlar kadar serbestçe seyahat etmelerinin, konsolosluk vergilerini ve diğer gelirleri ödemelerinin gerektiği emredilmektedir. (...) Bundan böyle Fransız sefir ithamda bulunmayacak ya da herhangi bir sorun çıkarmayacaktır (...)” Bu maddede asıl mesele Felemenklileri İngiliz koruması altına almaktır. O zamana kadar Fransızlar Osmanlı İmparatorluğu'nda bütün yabancı milletlerin ticaretlerini bayrağı altında yürüttükleri önde gelen Hristiyan millettir. A. C. Wood yukarıda eserinde İngiliz sefirinin özellikle Felemenkliler karşısında İngiliz tüccarlara hatırı sayılır bir avantaj sağladığını belirtir. İthal Felemenk kumaşı için altı dolarlık vergi ödemek gerekirken, İngilizler neredeyse aynı kalitedeki ithal kumaşları için iki dolar ödemekteydi. A. C. Wood, *op. cit.*, s. 98.
- 36 A. C. Wood, *loc. cit.*; İ. H. Uzunçarşılı, *op. cit.*, s. 577.
- 37 *Ibid.*
- 38 Daha önce Anadolu'dan incir, kuru üzüm ve kuşüzümü ihracatı sıkı sıkıya yasaktı. Ancak 1675 kapitülasyonlarına göre, “(...) Majesteleri [İngiliz Kral] (...) yokluğun ya da kıtlığın olmadığı bereketli ve bol hasatlı yıllarda kendi mutfağı için İzmir, Selanik ya da memalik-i şerifimizin başka bir limanında iki kargo incir ve kuru üzüm ve yüzde üçlük bir vergiyi ödedikten satın alacaktır ve alabilir (...)” J. C. Hurewitz, *op. cit.*, s. 32, madde LXXIV. İngiltere'ye bu kalemlerin ihracatı zamanla yükseldi. Aşağıdaki rakamların alındığı kaynak P.R.O. Customs 3 ve 4, aktaran A. C. Wood, *op. cit.*, p. 99:
- LXVII, pp. 282-87.
- 35 *Ibid.*, p. 283. In sum this article stated that “It is commanded that all merchants of the countries of Flander, Holland, Zeland, Frizland, and Gilderland shall and ought to traffique and com [*sic*] under the banner of the Queen of England, as freely as English merchants themselves [*sic*], payenge [*sic.*] their consoledge [*sic*] and other revenues... thereafter the French ambassador shall not impatch or give any trouble [*sic*]...” In this article the main question was placing the Dutch under English protection. The French until then had been the leading Christian Nation in the Ottoman Empire under whose flag all the foreign nations traded. A. C. Wood, in the above cited work mentions that the English ambassador had provided English merchants with a considerable advantage especially over the Dutch. Imported Dutch cloth had to pay six dollars duty whereas the English paid two dollars duty for their imported cloth which was almost the same quality. A. C. Wood, *op. cit.*, p. 98.
- 36 A. C. Wood, *loc. cit.*; I. H. Uzunçarşılı, *op. cit.*, p. 577.
- 37 *Ibid.*
- 38 Formerly the exports of figs, raisins and currants from Anatolia was strictly prohibited. According to the capitulations of 1675, “...his Majesty [English King] shall and may...purchase for his own kitchen, at Smyrna, Salonica, or any other port of our sacred Dominions, in fertile and abundant years, and not in times of dearth or scarcity, two cargoes of figs and raisins, and after having paid a duty of three percent...” J. C. Hurewitz, *op. cit.*, p. 32, article LXXIV. The exportation of these items to England rose. The figures below are taken from Customs 3 and 4 in the P.R.O., printed'in A. C. Wood, *op. cit.*, p. 99:

1697-1698	İthal edilen kuru üzümün resmî değeri <i>Official value of raisins imported</i>	4.918
1700	İthal edilen kuru üzümün resmî değeri <i>Official value of raisins imported</i>	635
1750	İthal edilen kuru üzümün resmî değeri <i>Official value of raisins imported</i>	10.362
1824	İthal edilen kuru üzümün resmî değeri <i>Official value of raisins imported</i>	46.748

- 39 J. C. Hurewitz, *op. cit.*, s. 31, madde LXVIII.
- 40 P.R.O. S.P. 105/156, s. 56; P.R.O. S.P. 105/335, s. 5; P.R.O. S.P. 105/115, 27 Şubat 1700 tarihli bir mektup. İzmir'deki İngiliz iş hanı 20 Şubat 1699'da kapitülasyonlara gümrük tarifelerini koydurtmak için tekrar girişimde bulundu; ama anlaşıldığı kadarıyla bunu başaramadı. P.R.O. S.P. 105/335, s. 21-23. Karlofça Barışı'na (26 Ocak 1699) varılmasından sonra, İzmir'deki İngiliz iş hanı ilave maddelerin elde edilmesine ilişkin görüşünü ifade etti. İzmir'in otuz İngiliz tüccarı Sefir Paget'tan gerek duydukları ilave maddeleri sağlamasını istediler. Talepleri kısaca kapitülasyonlarda mevcut gümrük tarifesine yer verilmesi, gümrük için ödenen para üzerinde *aggio* ödememe hakkının tanınması, İngiliz gemilerinden Osmanlı muhafızlarının çekilmesi ve ithal ettikleri kumaşlarda yüzde 14,5'lik acyonun kaldırılmasıydı. P.R.O. S.P. 105/335, s. 21, İstanbul'daki İngiliz sefirine Ağustos 1700 tarihli bir mektup.
- 41 G. F. Abbott "The Levant Company and its Rivals" makalesinde (*The Quarterly Review*, 233, Nisan 1920, no. 463, s. 330-31) şunu belirtir: "Türkiye'deki bir tüccar [17.] yüzyılın sonuna doğru sermayesi üzerinden yüzde 12 ila 20 oranında bir kârla yetinirdi; (...) kendi hataları bir engel çıkarmazsa, bu şekilde zenginleşmesi neredeyse kesindi."
- 42 İ. H. Uzunçarşılı, *op. cit.*, s. 226.
- 39 J. C. Hurewitz, *op. cit.*, p. 31, article LXVIII.
- 40 P.R.O. S.P. 105/156, p. 56; P.R.O. S.P. 105/335, p. 5; P.R.O. S.P. 105/115 a letter dated February 27, 1700. The English factory in İzmir attempted against on February 20, 1699 to insert the tariffs of Customs in the capitulations but apparently they failed to do so. P.R.O. S.P. 105/335, pp. 21-23. After the conclusion of the Peace of Karlowitz on January 26, 1699, the English factory in İzmir expressed its opinion on additional articles to be obtained. The thirty English merchants of İzmir asked the Ambassador Paget to secure the additional articles they needed. In brief, they asked for the insertion of their present Custom's tariff into the capitulations; the right of paying no *aggio* on money paid for customs; the removal of Ottoman guards from English ships; the elimination of the 14-1/2 percent *aggio* on cloth they import. P.R.O. S.P. 105/335, p. 21, a letter to English ambassador to İstanbul dated August, 1700.
- 41 G. F. Abbott, "The Levant Company and Its Rivals," *The Quarterly Review*, 233, April 1920, no. 463, pp. 330-31, states that "Towards the end of the [seventeenth] century a Türkiye merchant was content with a profit of between 12 and 20 percent on his capital... if their own faults did not prevent them, were almost certain to grow rich."
- 42 I. H. Uzunçarşılı, *op. cit.*, p. 226.

- 43 A. C. Wood, "The English Embassy...", s. 533.
- 44 Aaron Hill, *A Full and Just Account of the Present State of the Ottoman Empire* (Londra, 1709), s. 86.
- 45 W. H. Lewis, *Levantine Adventurer: The travels and mission of the Chevalier d'Arvieux, 1653-1697* (New York: Harcourt, Brace & World, Inc., 1963), s. 39-40. Yazar bu yapının içinde "(...) [konsolosluk] parlamentosu niteliğindeki 'millet genel meclisi'nin, bir maliye komitesinin, bir kamu borcu dairesinin ve bir adli birimin" yer aldığını belirtir.
- 46 Niels Steengaard, "Consuls and Nations in the Levant from 1570 to 1650", *The Scandinavian Economic History Review*, XV, no. 182, 1967, s. 15.
- 47 W. H. Lewis, *op. cit.*, s. 42.
- 48 A.C.C.M. J 401-414; P.R.O. S.P. 105/207 P.R.O. S.P. 105/334, s. 115; önemli belgelerin nüshalarının tutulduğu bu konsolosluk defterinde başlık "İzmir'e kumaş taşıyan [İngiliz] gemilerimizin varışı üzerine kent in ileri gelenlerine genellikle yılda bir kez verilen ve karşılığı hazinedarca ödenen hediyeler" şeklindeydi. Bir tarih verilmesine karşın, deftere 1690'larda işlendiğini varsaydığım aşağıdaki liste eksiksiz bir nüshadır. Aşağıda yer alan listede "chees" ifadesi dikkat çekmektedir. Bu dönemde batılı tüccarın Osmanlı elitine batı menşeli peynir hediye ettikleri bilinmektedir.
- 43 A. C. Wood, "The English Embassy...", p. 533.
- 44 Aaron Hill, *A Full and Just Account of the Present State of the Ottoman Empire*, (London, 1709), p. 86.
- 45 W. H. Lewis, *Levantine Adventurer: The travels and mission of the Chevalier d'Arvieux, 1653-1697*, (New York: Harcourt, Brace & World, Inc., 1963), pp. 39-40. He states that it was "...the "Assemblee Generale de la Nation" as his [consul] parliament, a Finance Committee, a public debt, and a judiciary."
- 46 Niels Steengaard, "Consuls and Nations in the Levant from 1570 to 1650." *The Scandinavian Economic History Review*, XV, no. 182, 1967, p. 15.
- 47 W. H. Lewis, *op. cit.*, p. 42.
- 48 A.C.C.M. J 401-414; P.R.O. S.P. 105/207 P.R.O. S.P. 105/334, p. 115, according to this consulate ledger in which the copies of important documents are kept, "Presents usually given in Smyrna and paid by the Treasurer to the Chiefmen of the city at the arrival of our [English] ships with cloth once every year." Although no date is given for the list below, I assume that it was recorded in the ledger in about 1690's. The list is an exact copy: 49Paul Masson, *op. cit.*, pp. 447-48.

Kadıya <i>To the Cadi</i>	1 Peynir Kalıbı <i>1 Chees</i>	5 Okka Kalay <i>5 Okes of Tyn</i>	5 Okka Bakır <i>5 Okes of Copper</i>
Gümrük Emini'ne [?] <i>To the Customer</i>	1 Peynir Kalıbı <i>1 Chees</i>	5 Okka Kalay <i>5 Okes of Tyn</i>	5 Okka Bakır <i>5 Okes of Copper</i>
İzmir Beyi'ne <i>To the Bey of Smyrna</i>	1 Peynir Kalıbı <i>1 Chees</i>	5 Okka Kalay <i>5 Okes of Tyn</i>	5 Okka Bakır <i>5 Okes of Copper</i>
Kadı Naibine <i>To the Cadi's Naip</i>	1 Peynir Kalıbı <i>1 Chees</i>	3 Okka Kalay <i>3 Okes of Tyn</i>	3 Okka Bakır <i>3 Okes of Copper</i>
Kadı Kâhyasına <i>To the Cadi's Kia</i>	1 Peynir Kalıbı <i>1 Chees</i>	3 Okka Kalay <i>3 Okes of Tyn</i>	3 Okka Bakır <i>3 Okes of Copper</i>



Rum Metropolitine <i>To the Greek Metropolis</i>	1 Peynir Kalıbı <i>1 Chees</i>	3 Okka Kalay <i>3 Okes of Tyn</i>	3 Okka Bakır <i>3 Okes of Copper</i>
Kalelerin Dizdarına <i>To the Disdor of the Castles</i>	1 Peynir Kalıbı <i>1 Chees</i>	3 Okka Kalay <i>3 Okes of Tyn</i>	3 Okka Bakır <i>3 Okes of Copper</i>
Voyvodaya <i>To the Voyvode</i>	1 Peynir Kalıbı <i>1 Chees</i>	3 Okka Kalay <i>3 Okes of Tyn</i>	3 Okka Bakır <i>3 Okes of Copper</i>
Serdara <i>To the Serdar</i>	1 Peynir Kalıbı <i>1 Chees</i>	3 Okka Kalay <i>3 Okes of Tyn</i>	3 Okka Bakır <i>3 Okes of Copper</i>
Müftüye <i>To the Mufti</i>	1 Peynir Kalıbı <i>1 Chees</i>	3 Okka Kalay <i>3 Okes of Tyn</i>	3 Okka Bakır <i>3 Okes of Copper</i>
Osman Efendi'ye <i>To Osman Effendi</i>	1 Peynir Kalıbı <i>1 Chees</i>	3 Okka Kalay <i>3 Okes of Tyn</i>	3 Okka Bakır <i>3 Okes of Copper</i>
Mehmet Efendi'ye <i>To Mehmet Effendi</i>	1 Peynir Kalıbı <i>1 Chees</i>	3 Okka Kalay <i>3 Okes of Tyn</i>	3 Okka Bakır <i>3 Okes of Copper</i>
Şeyh Mehmet Ağa'ya <i>To Sheh Mehmet Ağa</i>	1 Peynir Kalıbı <i>1 Chees</i>	3 Okka Kalay <i>3 Okes of Tyn</i>	3 Okka Bakır <i>3 Okes of Copper</i>
Toplam <i>Total</i>	13 Peynir Kalıbı <i>13 Chees</i>	45 Okka Kalay <i>45 Okes of Tyn</i>	45 Okka Bakır <i>45 Okes of Copper</i>

- 49 Paul Masson, *op. cit.*, s. 447-48.
- 50 W. H. Lewis, *op. cit.*, s. 40.
- 51 George Sandys, *Sandys Travels* (1610) (Londra: John Williams Junior için basılmıştır, 1673), s. 10.
- 52 Lewes Roberts, *The Merchants Mapped of Commerce* (Londra: Ralph Mabb için R. O. tarafından basılmıştır, MDCXXVIII), s. 117.
- 53 A. C. Wood, *op. cit.*, s. 73.
- 54 Jean Du Mont, *Nouveau du Levant* (Lahey, MDCXCIV), s. 264, 269-70.
- 55 A. C. Wood, *loc. cit.*
- 56 Calendar of State Papers, Domestic, 1649-50, s. 89, aktaran A.C. Wood, *loc. cit.*
- 57 Fermanel & Favuel, *Le Voyage d'Italie et du Levant* (Rouen, MDCLXXXVII), s. 19.
- 58 Pouillet, *Nouvelles Relations de Voyages* (Paris, 1668), II, s. 22.
- 59 M. Epstein, *op. cit.*, s. 153-55.
- 60 P.R.O. S.P. 105/156, s. 146-47.
- 61 N. Steensgaard, *op. cit.*, s. 35.
- 62 P.R.O. S.P. 105/335, s. 200.
- 49 Paul Masson, *op. cit.*, pp. 447-48.
- 50 W. H. Lewis, *op. cit.*, p. 40.
- 51 George Sandys, *Sandys Travels* (1610), (London: Printed for John Williams Junior, 1673), p. 10.
- 52 Lewes Roberts, *The Merchants Mapped of Commerce*, (London: Printed by R. O. for Ralph Mabb, MDCXXVIII), p. 117.
- 53 A. C. Wood, *op. cit.*, p. 73.
- 54 Jean Du Mont, *Nouveau du Levant*, (La Haye, MDCXCIV), pp. 264, 269-70.
- 55 A. C. Wood, *loc. cit.*
- 56 Calendar of State Papers, Domestic, 1649-50, p. 89, printed in A.C. Wood, *loc. cit.*
- 57 Fermanel & Favuel, *Le Voyage d'Italie et du Levant*, (Rouen, MDCLXXXVII), p. 19.
- 58 Pouillet, *Nouvelles Relations de Voyages*, (Paris, 1668), II, p. 22.
- 59 M. Epstein, *op. cit.*, pp. 153-55.
- 60 P.R.O. S.P. 105/156, pp. 146-47.
- 61 N. Steensgaard, *op. cit.*, p. 35.
- 62 P.R.O. S.P. 105/335, p. 200.

63 Başlangıçta beratların ya da nişan-ı şeriflerin sefiri, konsolosları ve şahsi maiyetlerini kapsamasına izin verildi. Daha sonraları Osmanlı yönetiminden imtiyazlar çerçevesinde işe alınmış dragomanlar için de İstanbul'daki sefirlerin isteği üzerine beratlar elde edildi (B.O.A. İbnülemin, Dahiliye, no. 369). Böyle bir olay Mart 1697'de yaşandı. İngiliz sefiri William Paget İngiliz konsolosluğu tarafından Sakız'daki İngiliz tüccarlar için tercüman olarak istihdam edilen Dominiko Morini'ye bir berat verilmesini istedi. (P.R.O. S.P. 105/334, s. 41, Mart, 1697). Bu dragomana şu imtiyazlar tanındı:

1. O, oğlu ve kişisel çalışanları bütün vergilerden muaf tutuldu.
2. Tıpkı konsoloslar gibi, ona da kişisel dokunulmazlık verildi.
3. Ona kendi bahçesinden topladığı üzümlerden şarap yapma serbestliği sağlandı.

Berat sahibi olmak Osmanlı İmparatorluğu'nun gayrimüslim uyrukları için çok avantajlıydı. Yabancı temsilciler 18. yüzyılda karşılığını ödeyen zengin gayrimüslim uyruklar için berat elde etmeye başladılar. Zengin Ermeniler, Rumlar ve Yahudi tüccarlar Osmanlı vergilerinden kurtulmak amacıyla beratlar için yüklü paralar ödediler. Bu berat satışına 1809'daki Çanakale Antlaşması'yla son verildi. Allan Cunningham, "Dragomania: The Dragomans of the British Embassy in Türkiye", *St. Antony's Papers, no. 11, Middle Eastern Affairs*, ed. Albert Hourani (Londra: Chatto & Windus, 1961), s. 85.

64 P.R.O. S.P. 105/334, ilk sayfada Nisan 1678 başları tarihli bir Osmanlı belgesi. Yeni bir padişah tahta çıktığında, konsolosların kendi sefirleri aracılığıyla beratlarını yenilemeleri beklenirdi. Sultan II. Mustafa tahta çıktığında, İngiliz sefirinin isteği üzerine böyle bir berat verildi. Şubat 1696/1697 tarihli belge. P.R.O. S.P. 105/334, s. 18.

63 At the beginning, the *berats* or *nişan-i şerifs*, patents of protection, were allowed to include ambassadors, consuls, and their personal retainers. Later *berats* were also obtained from the Ottoman government for the interpreters, or dragomans, who were employed in accordance with the privileges granted by the Ottomans. (I.B.A. İbnülemin, Dahiliye, no. 369). *Berats* were given to dragomans upon the request of ambassadors residing in İstanbul. Such a case occurred in March, 1697. English ambassador William Paget requested a *berat* to be issued to Dominiko Morini (دومنفو مورینی), who was employed by the English consulate as an interpreter for English merchants in Chios. (P.R.O. S.P. 105/334, p. 41, March, 1697). The following privileges were granted to this dragoman:

1. This dragoman, his son, and his personal employees were exempted from all taxes.
2. Like consuls, he was given personal immunity.
3. Freedom to make wine from the grapes he harvested from his own garden.

Possessing a *berat* was very advantageous for non-Muslim subjects of the Ottoman Empire. In the eighteenth century, a *berat* could be obtained by foreign representatives for wealthy non-Muslim subjects who would pay for it. Hence, wealthy Armenians, Greeks, and Jewish merchants paid well for *berats* in order to escape from Ottoman taxation. This practice of selling *berats* was stopped with the Treaty of Dardanelles in 1809. Allan Cunningham, "Dragomania: The Dragomans of the British Embassy in Türkiye," *St. Antony's Papers, no. 11, Middle Eastern Affairs*, ed. Albert Houtani, (London: Chatto & Windus, 1961), p. 85.

64 P.R.O. S.P. 105/334, an Ottoman document on the first page, dated the beginning of April, 1678. When a new Sultan was enthroned, consuls were supposed to renew their berat through their ambassador. Such a berat was obtained on the request of the English ambassador when Sultan Mustafa II was enthroned. Document dated February, 1696/6.

- 65 P.R.O. S.P. 105/334, s. 27, Aralık 1697. İzmir kadısına gönderilen fermanla İngilizlerin cizyeden muaf tutulan beş uşağının isimleri açıkça verilmektedir. İngiliz konsolosluğu defterine kayıtlı olan aşağıdaki liste (P.R.O. S.P. 105/334, s. 112-3) 1702/1703'te cizyeden muaf tutulan personele ilişkin kayıtlı tek liste gibidir:
- Dragomanlar: Paulo di Giorgio, Nicolachi di Luco, Jeanachy di Giorgio, Christophero di Paulo, Cercheis di Sapher, Zaccaria di Jacob. Dragomanların Oğulları Mose Arditi, Abram Arditi, Gabriel di Pietro, Morat di Avanee.
- Aratoon Sapher (Sercheis Chellabee'nin simsarı), Yanny di Luvanis (kâhya), Dimitree di Arvas (kâhya yamağı), Nicola di Monali (fırıncı), Francesco di Billio (bahçıvan), Marco di Macale ve Georgio di Pietro (aşçı yamakları), Antonio di Gasoar ve Arvas di Mirian (lises), Batista di Giorgio (müsteşar hademesi), Antonio de Noir (berber), Gio.di Crokio (kemancı) ve dragomanların hizmetindeki yedi uşak.
- 66 P.R.O. S.P. 105/334, s. 10. Kasım 1699'da İngiliz sefirinin isteği üzerine İzmir kadısına ve gümrük eminine gönderilen belge; İzmir'deki İngiliz konsolosuna Müslüman tüccarların, Sakız tüccarlarının, müste'men ve harbî tüccarların İngiliz gemilerini kullanmaları halinde konsolosluk harçlarını ödemelerini sağlamada İzmir'deki Osmanlı yetkililerinden gereğince yardım göreceği güvencesini vermektedir. Osmanlı merkezî yönetiminin İngiliz konsolosuna tanıdığı bir haktı bu.
- 67 Halil İnalçık, "İmtiyaz", *E.I.*<sup>2</sup>, s. 1180.
- 68 P.R.O. S.P. 105/116, 20 Aralık 1720. İngiliz konsolosunun aldığı 3.800 kuruş maaş Fransız raporuna göre 14.00-15.000 livre değerindeydi ve İzmir'deki Fransız konsolosunun aldığı maaştan yüksekti. A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1042, 6 Mart 1700; F. W. Hasluck, "The Levantine Coinage", *Numismatic Chronicle*, beşinci dizi, no. 1 (Londra, 1921), s. 54. Zolota 17. yüzyılın
- 65 P.R.O. S.P. 105/334, p. 18. 66 P.R.O. S.P. 105/334, p. 27, December, 1697. The imperial document which was sent to the *kadi* of İzmir explicitly gave the names of five servants of English who were exempted from the poll tax. The list below, recorded in the English consulate ledger P.R.O. S.P. 105/ 334, pp. 112-3, seems to have been the only list recorded regarding the personnel who were exempted from the duty of *haraç* (poll tax) in 1702/3:
- Dragomans: Paulo di Giorgio, Nicolachi di Luco, Jeanachy di Giorgio, Christophero di Paulo, Cercheis di Sapher, Zaccaria di Jacob. *Sons of Dragomans*: Mose Arditi, Abram Arditi, Gabriel di Pietro, Morat di Avanee.
- Aratoon Sapher (broker to Sercheis Chellabee), Yanny di Luvanis (butler), Dimitree di Arvas (under butler), Nicola di Monali (baker), Francesco di Billio (gardener), Marco di Macale and Georgio di Pietro (under cooks), Antonio di Gasoar and Arvas di Mirian (lises), Batista di Giorgio (the minister man), Antonio de Noir (barber), Gio.di Crokio (fiddler) and seven servants belonging to the Dragomans.
- 66 P.R.O. S.P. 105/334, p. 10. A document sent to "İzmir kadısına ve gümrük eminine" in November, 1699 on the request of the English ambassador; it was a guarantee for English consul in İzmir that he properly receive the assistance from the Ottoman authorities in İzmir that Muslim merchants, merchants from Chios, *mustamin* and *harbi* merchants pay consulate dues to the English consul if they used English ships. This was recognized by the central Ottoman government as a right of the English consul.
- 67 Halil İnalçık, "İmtiyaz," *E.I.*<sup>2</sup>, p. 1180.
- 68 P.R.O. S.P. 105/116, December 20, 1720. The English consul received 3,800 piasters which according to the French *mémoire*, was worth 14,00-15,000 *livres* which was higher than what the French consul in İzmir received. A.N. A.E. B<sup>1</sup>- 1042, March 6, 1700; F. W. Hasluck, "The Levantine Coinage," *Numismatic Chronicle*, 5th series, no. 1, (London, 1921), p. 54. Towards the end of the seventeenth century the *zelote* or *zolota* was reckoned at two third of the

sonuna doğru Felemenk talerinin üç ikisi olarak hesaplanırdı. Sadrazam İbrahim Paşa'nın bastırıldığı "cedit zolota" adlı daha büyük yeni sikke tedavülde 80 akçeyken, talerin değeri 120 akçeydi. Cedit zolota bir süre geniş çapta kullanıldı.

- 69 P.R.O. S.P. 105/207, Treasurer's Account Book, 1721-1726.
- 70 J. B. Pearson, *Biographical Sketches of the Chaplains to the Levant Company, 1611-1706* (Cambridge, 1883), s. 60, aktaran A. C. Wood, *op. cit.*, s. 222.
- 71 A. C. Wood, *op. cit.*, s. 223.
- 72 P.R.O. S.P. 105/207.
- 73 A. C. Wood, *loc. cit.*
- 74 P.R.O. S.P. 105/339, s. 169. İzmir'deki İngiliz papazlardan Bernard Mould kâr amacıyla şu kişilere 2.000 dolar borç vermişti:

Yakob Aryaz <i>Jacob Ariaz</i>	yüzde 12 faiz <i>12 percent interest</i>	150 dolar <i>150 dollars</i>
Hacı Atan <i>Hagi Atan</i>	yüzde 10 faiz <i>10 percent interest</i>	500 dolar <i>500 dollars</i>
Ermeni Topluluğu <i>Armenian Community</i>	yüzde 10 faiz <i>10 percent interest</i>	500 dolar <i>500 dollars</i>
Hacı İvan İvanoğlu <i>Hagi İvan İvanoğlu</i>	yüzde 10 faiz <i>10 percent interest</i>	350 dolar <i>350 dollars</i>
Katırcıoğlu ve Hacı Murat <i>Katterge ogle and Hagi Morat</i>	yüzde 10 faiz <i>10 percent interest</i>	500 dolar <i>500 dollars</i>
		2.000 dolar <i>500 dollars</i>

- 75 Faizle para alanlar şunlardı: Santa Ghodara, Jacob Pasdo, Solemon Azchzee, Ventura & Co., Sinyor Paulo (birinci dragoman), Chazan Petrechy, Motat Tchelabee, Chochuke Yuvanness, Paspasoğlu, Didascalos Cordesus.
- 76 P.R.O. S.P. 105/149, 8 Temmuz 1635, aktaran A. C. Wood, *op. cit.*, s. 220
- 77 Hazine darının tam yemin metni için *bak.* P.R.O. S.P. 105/332, s. 24.
- 78 P.R.O. S.P. 105/155, 19 Nisan 1699.

Dutch Lion dollar. Grand Vezir İbrahim Paşa had minted a new larger coin called new zelote which circulated at the rate of 80 aspens whereas the Lion dollar was worth 120 aspens. The new zelotes were in wide use for some time.

- 69 P.R.O. S.P. 105/207, Treasurer's Account Book, 1721-26.
- 70 J. B. Pearson, *Biographical Sketches of the Chaplains to the Levant Company, 1611-1706*, (Cambridge, 1883), p. 60, printed in A. C. Wood, *op. cit.*, p. 222.
- 71 A. C. Wood, *op. cit.*, p. 223.
- 72 P.R.O. S.P. 105/207.
- 73 A. C. Wood, *loc. cit.*
- 74 P.R.O. S.P. 105/339, p. 169. Bernard Mould, the English Chaplain in İzmir lent 2,000 dollars for profit to the individuals mentioned below:

- 75 The receivers of the money at interest were: Santa Ghodara, Jacob Pasdo, Solemon Azchzee, Ventura & Co., Sig. Paulo (fist dragoman), Chazan Petrechy, Motat Tchelabee, Chochuke Yuvanness, Paspasoğlu, Didascalos Cordesus.
- 76 S.P. 105/149, July 8, 1635, printed in A. C. Wood, *op. cit.*, p. 220
- 77 Treasurer's oath is fully given in P.R.O. S.P. 105/332, p. 24
- 78 P.R.O. S.P. 105/155, April 19, 1699.

- 79 P.R.O. S.P. 105/335, s. 71.
- 80 S.P. 105/207.
- 81 P.R.O. S.P. 105/333, s. 19-20.
- 82 A. Cunningham, *op. cit.*, s. 81; Cengiz Orhonlu, "Tercüman", İ.A., İstanbul, 1971, s. 175-81.
- 83 P.R.O. S.P. 105/335, s. 2, 138.
- 84 J. C. Hurewitz, *op. cit.*, s. 28, madde XLV.
- 85 *Ibid.*
- 86 *Bak.* yukarıdaki not 63.
- 87 P.R.O. S.P. 105/334, s. 2, 138.
- 88 P.R.O. S.P. 105/334, ilki dışında bütün Osmanlı belgeleri İtalyancaya çevrilmişti.
- 89 P.R.O. S.P. 105/334, s. 54. Londra'dan Konsolos William Raye'e 10 Mayıs 1703 tarihli mektup. Bu mektuba göre iki Rum genci 1699'da İngilizce öğrenmek üzere Londra'ya gönderilmişti. Gençler İngiltere'deki dört yıllık öğrenimden sonra 1703'te İzmir'e döndüler. Kumpanya dönüş masrafları için her birine yirmi dolar verdi.
- 90 Tam olarak saptanamamasına karşın, görünüşe bakılırsa sayıları oldukça fazla olmalı. P.R.O. S.P. 105/156, s. 88, 110, 123, 171, 219, 1701-1705 arası ve P.R.O. S.P. 105/115, 25 Kasım 1703.
- 91 P.R.O. S.P. 105/115, Kumpanya'dan İstanbul'daki İngiliz sefiri Sutton'a mektup, 6 Temmuz 1704, aktaran A. C. Wood, "The English Embassy...", s. 540.
- 92 P.R.O. S.P. 105/334, s. 41.
- 93 *Bak.* yukarıdaki not 63.
- 94 P.R.O. S.P. 105/334, s. 41.
- 95 P.R.O. S.P. 105/335, s. 78, 16 Ekim 1706.
- 96 A. C. Wood, *loc. cit.*
- 97 Osmanlı İmparatorluğu'nda yeniçeriler yabancı sefirler ya da konsoloslar tarafından muhafız olarak tutulurdu. İstanbul'un dışındaki bir konsoloslukta görevli yeniçeriler "yasakçı" olarak anılırdı. Başta gelen görevleri bizzat konsolosun yanı sıra konsolosluğu korumaktı. Midhat Sertoğlu, "Kulluk", *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi* (İstanbul: İstanbul Press, 1958), pp. 183-83; A. C. Wood, *A History of the Levant Company*, p. 228;
- 79 P.R.O. S.P. 105/335, p. 71.
- 80 P.R.O. S.P. 105/207.
- 81 P.R.O. S.P. 105/333, pp. 19-20.
- 82 A. Cunningham, *op. cit.*, p. 81; Cengiz Orhonlu, "Tercüman," ("Interpreter") I.A., İstanbul, 1971, pp. 175-81. 83p .r .o . S.P. 105/335, pp. 2, 138.
- 84 J. C. Hurewitz, *op. cit.*, p. 28, article XLV.
- 85 *Ibid.*
- 86 *See* footnote 63 above.
- 87 P.R.O. S.P. 105/334, pp. 2, 138.
- 88 P.R.O. S.P. 105/334, all Ottoman documents were translated into Italian, except the first one.
- 89 P.R.O. S.P. 105/334, p. 54. A letter from London to Consul William Raye dated May 10, 1703. According to this letter two Greek youths were sent to London to study English in 1699. They returned to İzmir in 1703 after four years of study in England. The Company gave twenty dollars to each for their return expenses.
- 90 Although their number cannot be determined exactly, it seems that there must have been quite a few. P.R.O. S.P. 105/156, pp. 88, 110, 123, 171, 219 from the dates 1701 to 1705 and P.R.O. S.P. 105/ 115, November 25, 1703.
- 91 P.R.O. S.P. 105/115, Company to Sutton, English Ambassador in İstanbul, July 6, 1704, quoted in A. C. Wood, "The English Embassy...", p. 540.
- 92 P.R.O. S.P. 105/334, p. 41.
- 93 *See* footnote 63 above.
- 94 P.R.O. S.P. 105/334, p. 41.
- 95 P.R.O. S.P. 105/335, p. 78, October 16, 1706.
- 96 A. C. Wood, *loc. cit.*
- 97 Janissaries were employed by ambassadors or consuls as guards in the Ottoman Empire. The Janissaries who served in a consulate outside of İstanbul were called "yasakçı." Their major duty was to guard the consulate as well as the consul himself. Midhat Sertoğlu, "Kulluk" *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, (İstanbul: İstanbul Press, 1958), pp. 183-83; A. C. Wood, *A History of the Levant Company*, p. 228;

- İstanbul Matbaası, 1958), s. 183-83; A. C. Wood, *A History of the Levant Company*, s. 228; P.R.O. S.P. 105/334, s. 38, Ağustos 1702. İki yeniçerinin İzmir'deki İngiliz konsolosluğunda kalmasına izin verildi. Bunlar belgede "yasakçı" olarak geçer.
- 98 P.R.O. S.P. 105/334, s. 38, Ağustos 1722 tarihli belge.
- 99 A.C.C.M. J 434, 15 Mayıs 1704. Fransız meclisi bir yeniçerinin Sakız'a gönderilmesine onay verdi ve harcamaların için ona para ödendi; P.R.O. S.P. 105/336 s. 36,55, 58, 64, 71.
- 100 İ. H. Uzunçarşılı, *op. cit.*, s. 583.  
"Galata mollasına [Kadısına] hüküm ki, iftiharül'l-ümerai'l-iseviyye France padişahının asitâne-i saadette mukim elçisi (Şarl de Feriyol) avakibühû bi'l-hayr südde-i saadetime arzî-hal gönderip Medine-i Galata'da vaki françe tüccarlarının mekâtibleri irsal hizmetlerinde sâi başı olan kimesne hizmetinde tekâsülü olduğun bildirip Medine-i mezburda vâki Françe tüccarlarının hizmetlerine mahsus Elhaç Ali Magribî nam kimesne sâi başılık hizmetinde istihdam olunmak bâbında emr-i şerîfîm rica itmeğîn vech-i meşrû üzre amel olunmak için yazılmıştır. Sene 113 evasit-i Rebiulâhir (Mühimme 113, s. 10).
- 101 Chardin, *Voyages du Chevalier Chardin en Perse et autres lieux de l'Orient* (Amsterdam, yeni baskı, MDCCXXXV), I, s. 5. Yazar şunu belirtir: "[İngilizler] o evlerin yanı sıra Kumpanya'ya ait değerli atlara sahip. Anadolu'nun bu atları bütün dünyadaki en halis cinsler arasındadır."
- 102 P.R.O. S.P. 105/115, Londra'dan İzmir'e 29 Mayıs 1700 tarihli yazışma.
- 103 *Ibid.*
- 104 P.R.O. S.P. 105/335, s. 25, İngiliz milletin meclis toplantısı, 3 Eylül 1700.
- 105 *Ibid.*, Eylül 10, 1700.
- 106 P.R.O. S.P. 105/335, s. 98, yazışma tarihi 8 Aralık 1709.
- 107 *Bak.* İzmir'deki İngiliz konsoloslarının listesi.
- P.R.O. S.P. 105/334, p. 38, August 1702. Two janissaries were permitted to be retained by the English consulate in İzmir. They are called "yasakçı" in the document.
- 98 P.R.O. S.P. 105/334, p. 38. Document dated August, 1722.
- 99 A.C.C.M. J 434, May 15, 1704. The French Assemble approved sending a janissary to Chios and expenditures were paid to him; P.R.O. S.P. 105/336 pp. 36,55, 58, 64, 71.
- 100 I.H. Uzunçarşılı, *op. cit.*, p. 583  
"Galata mollasına [Kadısına] hüküm ki, iftiharül'l-ümerai'l-iseviyye France padişahının asitâne-i saadette mukim elçisi د فریولی (Şarl de Feriyol) avakibühû bi'l-hayr südde-i saadetime arzî-hal gönderip Medine-i Galata'da vaki françe tüccarlarının mekâtibleri irsal hizmetlerinde sâi başı olan kimesne hizmetinde tekâsülü olduğun bildirip Medine-i mezburda vâki Françe tüccarlarının hizmetlerine mahsus Elhaç Ali Magribî nam kimesne sâi başılık hizmetinde istihdam olunmak bâbında emr-i şerîfîm rica itmeğîn vech-i meşrû üzre amel olunmak için yazılmıştır. Sene 113 evasit-i Rebiulâhir (Mühimme 113, 113, p. 10).
- 101 Chardin, *Voyages du Chevalier Chardin en Perse et autres lieux de l'Orient*, (Amsterdam: Nouvelle edition, MDCCXXXV), I, p. 5. He states: "...[In addition] to those houses [the English also keep] valuable horses— which belong to the Company. These hosrses of Anatolia are one of the best [*sic*] in the whole World."
- 102 P.R.O. S.P. 105/115 Correspondence from London to İzmir dated May 29, 1700.
- 103 *Ibid.*
- 104 P.R.O. S.P.105/335, p. 25, assembly of English Nation, September 3, 1700.
- 105 *Ibid.*, September 10, 1700
- 106 P.R.O. S.P. 105/335, p. 98, correspondence dates December 8,
- 107 *See* list of English Consuls in İzmir.



- 108 P.R.O. S.P. 105/335, s. 101, 6 Haziran 1710 tarihli mektup.
- 109 Sir Robert Sutton (1700-1717).
- 110 P.R.O. S.P. 105/335, 103, s. 30, Ağustos 1710.
- 111 P.R.O. S.P. 105/335, s. 172.
- 112 P.R.O. S.P. 105/117, 13 Ocak 1735 tarihli mektup.
- 113 P.R.O. S.P. 105/117, 4 Ağustos 1738.
- 114 P.R.O. S.P. 105/115, 27 Şubat 1700.
- 115 P.R.O. S.P. 105/335, s. 220, 22 Kasım 1725.
- 116 A. C. Wood, "The English Embassy...", s. 535.
- 117 P.R.O. S.P. 105/335, 1711-1712.
- 118 Halil İnalçık, "İmtiyaz", *E.I.*<sup>2</sup>, s. 1180.
- 119 P.R.O. S.P. 105/334, Ağustos 1678.
- 120 Paul Lucas, *Voyage du Sieur Paul Lucas fait en MDCCXIV, par ordre de Louis dans le Turquie l'Asie etc.*, (Rouen, MDC-CXXIV), s. 212.
- 121 Calendar of State Papers, Domestic, 1649-50, s. 89, aktaran A. C. Wood, *A History of the Levant Company*, s. 73.
- 122 *Ibid.*
- 123 Calendar of State Papers, Domestic, 1660-61, s. 491, aktaran A. C. Wood, *loc. cit.*
- 124 Henry Teonge, *Diary of Henry Teonge (1675-1679)* (Londra: Harper & Brothers, 1927), s. 100.
- 125 A. C. Wood, *op. cit.*, s. 126.
- 126 M. Corneille Le Bruyn, *A Voyage to the Levant: or, Travels in the principal parts of Asia Minor, the islands of Scio, Rhodes, Cyprus, and C.* (Londra: Jacob Tonson için basılmıştır, 1702), s. 25.
- 127 Nicolas Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches* (Gotha, 1911), IV, s. 265.
- 128 P.R.O. S.P. 105/335, s. 156. İngiliz tüccarlardan bazıları herhangi bir sebeple hazır bulunmamış olsalar bile, 39 imza İzmir'deki İngiliz tüccarların ana kitlesini temsil ediyor gibidir.
- 129 Ralph Davis *Aleppo and Devonshire Square* kitabında (Londra: Macmillan, 1967, s. 89) şunu belirtir: "Ülkedeki Doğu Akdeniz tüccarlarının sayısı
- 108 P.R.O. S.P. 105/335, p. 101. A letter dated June 6, 1710.
- 109 Sir Robert Sutton (1700-1717).
- 110 P.R.O. S.P. 105/335, 103, August 30, 1710.
- 111 P.R.O. S.P. 105/335, p. 172.
- 112 P.R.O. S.P. 105/117, A letter dated January 13, 1735.
- 113 P.R.O. S.P. 105/117, August 4, 1738
- 114 P.R.O. S.P. 105/115, February 27, 1700.
- 115 P.R.O. S.P. 105/335, p. 220, November 22, 1725.
- 116 A. C. Wood, "The English Embassy...", p. 535.
- 117 P.R.O. S.P. 105/335, 1711-12.
- 118 Halil İnalçık, "İmtiyaz," *E.I.*<sup>2</sup>, p. 1180.
- 119 P.R.O. S.P. 105/334, August, 1678.
- 120 Paul Lucas, *Voyage du Sieur Paul Lucas fait en MDCCXIV, par ordre de Louis dans le Turquie l'Asie etc.*, (Rouen, MDCCXXIV), p. 212.
- 121 Calendar of State Papers, Domestic, 1649-50, p. 89, quoted in A. C. Wood, *A History of the Levant Company*, p. 73.
- 122 *Ibid.*
- 123 Calendar of State Papers, Domestic, 1660-61, p. 491, quoted in A. C. Wood, *loc. cit.*
- 124 Henry Teonge, *Diary of Henry Teonge (1675-1679)*, (London: Harper & Brothers, 1927), p. 100.
- 125 A. C. Wood, *op. cit.*, p. 126.
- 126 M. Corneille Le Bruyn, *A Voyage to the Levant, or Travels in the principal parts of Asia, the islands of Scio, Rhodes, Cyprus, and C.*, (London: Printed for Jacob Tonson, 1702), p. 25.
- 127 Nicolas Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, (Gotha, 1911), IV, p. 265.
- 128 P.R.O. S.P. 105/335, p. 156. Even though some of the English merchants might have been absent for any reason, it seems that thirtynine signatures would represent the main body of English merchants in İzmir.
- 129 Ralph Davis, *Aleppo and Devonshire Square*, (London: Macmillan, 1967), p. 89, states that "the number of factors in the Levant—like the number of Levant merchants at

- gibi, Doğu Akdeniz'deki simsarların sayısı da ticaret hacminden çok daha hızlı düşmekteydi." Bu sayı 1670-1747 döneminde 44'ten 7'ye indi. G. Ambrose yayımlanmamış olan Oxford edebiyat tezinde ("The Levant Company, 1640-1753", 1935, s. 283) Doğu Akdeniz'de İngiliz tüccarların sayısındaki genel gerilemeyi ortaya koyar, aktaran R. Davis, *loc. cit.*
- 130 M. J. Pitton de Tournefort, *A Voyage into the Levant* (Londra, MDCCXLI), III, s. 334.
- 131 Fransızlara tanınan ilk kapitülasyonların geçerliliği konusundaki sav için bak. Niels Steensgaard, *op. cit.*, s. 16.
- 132 Pierre Bonnassieux, *op. cit.*, s. 175.
- 133 İnalçık, *loc. cit.*
- 134 G. E. Noradounghian, *op. cit.*, s. 144, yeni madde 5; Paul Rycaut, *op. cit.*, s. 306; Nicholas Iorga, *op. cit.*, s. 233.
- 135 G. E. Noradounghian, *loc. cit.*, yeni madde 6.
- 136 Paul Rycaut, *op. cit.*, s. 307.
- 137 *Ibid.*
- 138 *Ibid.*, s. 27.
- 139 *Ibid.*
- 141 *Ibid.*, s. 28.
- 142 Paul Masson, *op. cit.*, s. 78.
- 142 Gerard Tongas, *Les Relations de la France avec l'Empire Ottoman durant la premiere moitié du XVII<sup>e</sup> siècle* (Toulouse, 1942), s. 186.
- 143 Chevalier d'Arvieux, *Mémoires du Chevalier d'Arvieux, Envoye Extraordinaire du Roy, etc.*, ed. J. B. Labat (Paris, 1735), I, s. 36. Yazar şunu belirtir "M du Roure, qui faisoit les fonctions de consul pour Messieurs Dupuy, qui étoient propriétaires du consulat de cette ville [İzmir] & de toutes les Échelles de l'Anatolie." Görünüşe bakılırsa mülk sahibi M. Bourgignoi bu konsolosluğu 1634'te Jean Dupuy'ye taşeron olarak devretmişti; bak. d'Arvieux, *op. cit.*, s. 167.
- 144 Paul Masson, *op. cit.*, s. 148-50.
- 145 Pierre Bonnassieux, *op. cit.*, s. 176-77.
- home— was falling much more rapidly than the volume of trade." This number fell from 44 to 7 in the period of 1670-1747. G. Ambrose, "The Levant Company, 1640-1753" unpublished Oxford M. Litt. thesis, 1935, p. 283 shows the general decline in number of English merchants in the Levant, quoted in R. Davis, *loc. cit.*
- 130 M. J. Pitton de Tournefort, *A Voyage into the Levant*, (London, MDCCXLI), III, p. 334.
- 131 See the argument about the validity of these early capitulations given to the French in Niels Steensgaard, *op. cit.*, p. 16.
- 132 Pierre Bonnassieux, *op. cit.*, p. 175.
- 133 İnalçık, *loc. cit.*
- 134 G. E. Noradounghian, *op. cit.*, p. 144, new article 5; Paul Rycaut, *op. cit.*, p. 306; Nicholas Iorga, *op. cit.*, p. 233.
- 135 G. E. Noradounghian, *loc. cit.*, new article 6.
- 136 Paul Rycaut, *op. cit.*, p. 307.
- 137 *Ibid.*
- 138 *Ibid.* p. 27.
- 139 *Ibid.*
- 140 *Ibid.*, p. 28.
- 141 Paul Masson, *op. cit.*, p. 78.
- 142 Gerard Tongas, *Les Relations de la France avec l'Empire Ottoman durant la premiere moitié du XVII<sup>e</sup> siecle*, (Toulouse, 1942), p. 186.
- 143 Chevalier d'Arvieux, *Mémoires du Chevalier d'Arvieux, Envoye Extraordinaire du Roy, etc.*, ed. J. B. Labat, (Paris, 1735), I, p. 36. He states that "M du Roure, qui faisoit les fonctions de consul pour Messieurs Dupuy, qui etoient propriétaires du consulat de cette ville [İzmir] & de toutes les Échelles de l'Anatolie." This consulate seemed to be farmed out to Jean Dupuy in 1634 by the owner M. Bourgignoi, see d'Arvieux, *op. cit.*, p. 167.
- 144 Paul Masson, *op. cit.*, pp. 148-50.
- 145 Pierre Bonnassieux, *op. cit.*, pp. 176-77.

- 146 Jean Du Mont, *op. cit.*, s. 269.
- 147 *Ibid.*
- 148 *Bak.* Bibliyografya.
- 149 *Bak.* Bibliyografya.
- 150 Archives Nationales de Paris, Affaires Étrangères, Paris, Correspondance Politique, Turquie, c. 4vd., 406vd, aktaran N. Steensgaard, *op. cit.*, s. 30.
- 151 Gerard Tongas, *op. cit.*, s. 185.
- 152 Doğu Akdeniz'deki Fransız ticaret yerleşmeleri échelle olarak anılırdı. D'Arvieux (*op. cit.*, s. 36) şunu belirtir: "On [échelles] toutes les villes où port où le commerce est établi."
- 153 A.E. B' 1042, s. 153, 1 Ocak 1692 tarihli rapor.
- 154 *Ibid.*
- 155 A.E. B' 1042, s. 438, 6 Mart 1700 tarihli rapor.
- 156 *Ibid.*
- 157 A.N. A.E. B' 1045, 8 Kasım 1725 tarihli rapor.
- 158 A.C.C.M. J 435. Process verbaux, 21 Ocak 1707. İzmir limanına gelen teknelerden yüzde ikilik bir konsolosluk vergisi alınması İzmir'deki Fransız "millet"i tarafından onaylandı.
- 159 *Ibid.*, s. 439.
- 160 *Ibid.*
- 161 *Ibid.*
- 162 *Ibid.*
- 163 *Ibid.*, s. 440.
- 164 A.C.C.M. J 434.
- 165 A.C.C.M. J 435, Smyrne, Process verbaux, des deliberations de la nation Français (1705-1721).
- 166 H. Lewis, *op. cit.*, s. 42.
- 167 İzmir'deki bazı Fransızların sorumsuz davranışları yüzünden Fransız "millet"i *avania* ödemek zorundaydı. Fransız konsolosu bazen Marsilya Ticaret Odası'nın izni olmaksızın İzmir'e gelen bazı "kaçak" Fransızları sınır dışı etmeye mecbur kalırdı, A.C.C.M. J 317, 1689'daki konsolosluk raporu.
- 146 Jean Du Mont, *op. cit.*, p. 269.
- 147 *Ibid.*
- 148 *See* bibliography.
- 149 *See* bibliography.
- 150 Archives des Affaires Etrangères, Paris, Correspondance Politique, Turquie, vol. 4ff., 406ff. quoted in N. Steensgaard, *op. cit.*, p. 30.
- 151 Gerard Tongas, *op. cit.*, p. 185.
- 152 The French trading settlements were called *exchelles* in the Levant. d'Arvieux, *op. cit.*, p. 36 states that "On [échelles] toutes les villes ou port ou le commerce est établi."
- 153 A. N, A. E. B\* 1042, p. 153, A *mémioire* dated January 1, 1692.
- 154 *Ibid.*
- 155 A.E. B' 1042, p. 438, a *mémoire* dated March 6, 1700.
- 156 *Ibid.*
- 157 A.E. B' 1045, a *mémoire* dated November 8, 1725.
- 158 A.C.C.M. J 435. Proces verbaux, January 21, 1707. A charge of 2 percent as a consulate duty on the vessels coming to the port of İzmir was affirmed by the French "nation" in İzmir.
- 159 *Ibid.*, p. 439.
- 160 *Ibid.*
- 161 *Ibid.*
- 162 *Ibid.*
- 163 *Ibid.*, p. 440.
- 164 A.C.C.M. J 434.
- 165 A.C.C.M. J 435, Smyrne, Process verbaux, des deliberations de la nation Francais (1705-1721).
- 166 H. Lewis, *op. cit.*, p. 42.
- 167 Due to the irresponsible actions of some Frenchmen in İzmir, the French "nation" had to pay *avania*s. The French consul was sometimes forced to deport some "illegal" Frenchmen who came to İzmir without the permission of the Chambre of Commerce of Marseille, A.C.C.M. J 317, Consular report in 1659. A strict control was exercised

- Marsilya'dan İzmir'e gidecek Fransız zanaatkârlara sıkı bir denetim uygularındı. Herhangi bir Doğu Akdeniz limanına, özellikle İzmir'e gitmek isteyen bir kişi Marsilya Ticaret Odası'ndan yazılı izin almalıydı, A.C.C.M. J 319, 1699'daki konsolosluk raporu.
- 168 A.E. B' 1042, 6 Mart 1700 tarihli rapor; A.C.C.M. J 434 (1 Aralık 1697). İzmir'deki Fransız "millet"inin meclisi 1698 yılı için iki temsilci görevlendirdi. A.C.C.M. J 318, 1692'deki konsolosluk raporu.
- 169 Hesaplar İzmir'deki Fransa konsolosluğunun temsilciler tarafından Marsilya'ya gönderilirdi. Bunlar 1687-1740 arasını kapsayan A.C.C.M. J 393-416'da yer almaktadır. Yukarıdaki belgeler Sakız viskonsüllüğünün doğrudan İzmir'deki Fransız konsolosluğuna bağlı olduğuna işaret eder. Sakız viskonsüllüğü elde ettiği gelirleri İzmir'e gönderirdi. Sakız viskonsülü İzmir'deki Fransız konsolosluğundan yılda 100 kuruş maaş alırdı. A.E. B' 1042, 6 Mart 1700, s. 436; A.C.C.M. J 413-414.
- 170 A.C.C.M. J 393, Joseph Blondel 1688 depreminden sonra konsolosluk işlerini düzenlemek üzere Fransız sefirince İzmir'e gönderildi.
- 171 Paul Lucas, *op. cit.*, s. 6; G. B. Depping, *Correspondence Administrativé sous le Règne de Louis XIV...* (Paris, 1850-55), III, s. 615, aktaran W. H. Lewis, *op. cit.*, s. 41.
- 172 G. B. Depping, *Documents inédits sur l'histoire de France*, II, s. 496, Colbert'ten Marsilya Meclisi üyelerine mektup, aktaran A. C. Wood, "The English Embassy...", s. 540.
- 173 A.C.C.M. J 346, dragoman Barbier'nin mektupları, 2 Temmuz 1696.
- 174 *Bak.* İzmir'deki Fransız konsoloslarının listesi.
- 175 A.C.C.M. J 319, 5 Eylül 1698 tarihli mektup; Fransız konsolosu daha fazla dragomana ihtiyacı "pour leur donner le moyen de pouvoir subsister" diye ifade etmişti.
- 176 A.C.C.M. J 319, 12 Eylül 1699 tarihli mektup; işe alınan dragomanların adları "Mosse et Isaac Abenassera, Christophi on the French artisans leaving Marseille for İzmir. A person who desired to go to any Levantine port especially to İzmir had to acquire written permission from the Chambre of Commerce in Marseille, A.C.C.M. J 319, Consular report in 1699.
- 168 A.E. B T 1042, A mémoire dated March 6, 1700; A.C.C.M. J 434 (December 1, 1697). The Assembly of the French "Nation" in İzmir named two deputies for the year 1698. A.C.C.M. J 318, Consular report in 1692.
- 169 The accounts were sent by the deputies of the İzmir consulate of France to Marseille. They are found under A.C.C.M. J 393-416 covering the years between 1687-1740. The above documents suggest that the Chios vice consulate was directly bound to the French consulate in İzmir. The vice consulate of Chios sent their income to İzmir. The vice consul of Chios received 100 piasters annually as his salary from the İzmir French consulate. A.E. B' 1042, March 6, 1700, p. 436; A.C.C.M. J 413-414.
- 170 A.C.C.M. J 393, Joseph Blondel was sent to İzmir by the French Ambassador to regulate the consular affairs after the earthquake of 1688.
- 171 Paul Lucas, *op. cit.*, p. 6; G. B. Depping, *Correspondence Administrativé sous le Règne de Louis XIV, etc.*, (Paris, 1850-55), III, p. 615, quoted in W. H. Lewis, *op. cit.*, p. 41.
- 172 G. B. Depping, *Documents inédits sur l'histoire de France*, II, p. 496, Colbert to Echevins of Marseille, quoted in A. C. Wood, "The English Embassy...", p. 540.
- 173 A.C.C.M. J 346, Letters of Barbier, dragoman, July 2, 1696.
- 174 *See* the list of French consuls in İzmir.
- 175 A.C.C.M. J 319 in a letter of September 5, 1698, the French Consul recognized the need for more dragomans as he put it "pour leur donner le moyen de pouvoir subsister."
- 176 A.C.C.M. J 319, in the letter of Setpember 12, 1699, the names of dragomans employed given as "Mosse et Isaac Abenassera,

- Amira” olarak verilir.
- 177 A.C.C.M. J 402-416.
- 178 A.C.C.M. J 404; 1706’da ölmesi üzerine, 1707’de yerine Roboli adlı yeni bir draogman atandı.
- 179 *Ibid.*, görünüşe bakılırsa adı Stavrino’ydu.
- 180 Paul Rycaut, *op. cit.*, s. 306-307.
- 181 G. E. Noradounghian, *op. cit.*, s. 145.
- 182 Daha ayrıntılı bilgiler için *bak.* G. E. Noradounghian, *op. cit.*, s. 158.
- 183 Dört yeniçerinin adlarını veren kaynak B.O.A. İbnülemin, Hariciye no. 1116, 1715.
- 184 *Ibid.*
- 185 A.E. B<sup>1</sup> 1042, 1 Ocak 1692 tarihli rapor.
- 186 Fransa’nın Osmanlı İmparatorluğu’nun dostu olarak kabul edilmesi nedeniyle din adamlarının, özellikle Cizvitlerin, Fransiskanların ve Kapusenlerin konsolosluk koruması altında İstanbul, İzmir gibi büyük Osmanlı kentlerinde oturmalarına izin verildi. Osmanlı yönetimi bu Katoliklerin Rum Ortodoksları ve Protestanları Katolikliğe döndürmeye yönelik misyonerlik girişimlerini de hoşgörülle karşıladı. İ. H. Uzunçarşılı, *op. cit.*, s. 118-19.
- 187 A.C.C.M. J 318, 30 Eylül 1692.
- 188 A.C.C.M. J 402, 1700 yılının bir dökümü.
- 189 d’Arvieux, *op. cit.*, s. 57.
- 190 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1042, 6 Mart 1700 tarihli rapor.
- 191 *Ibid.*, s. 436.
- 192 *Ibid.*
- 193 *Ibid.*
- 194 *Ibid.*, viskonsülün bu harcamalara ilişkin hesabı Marsilya Ticaret Odası’na sunulurdu.
- 195 Tournefort, *op. cit.*, s. 33.
- 196 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1042, 6 Mart 1700 tarihli rapor.
- 197 *Ibid.*
- 198 J. B. Tavernier, *The Six Voyages of John Baptista Tavernier*, çev. J. P. (Londra, 1678), s. 33.
- Christophi Amira.”
- 177 A.C.C.M. J 402-416.
- 178 A.C.C.M. J 404, he died in 1706, a new draogman named Roboli replaced him in 1707.
- 179 *Ibid.*, his name appears to have been Stavrino.
- 180 Paul Rycaut, *op. cit.*, pp. 306-307.
- 181 G. E. Noradounghian. *op. cit.*, p. 145.
- 182 For more details see G. E. Noradounghian, *op. cit.*, p. 158.
- 183 The names of four Janissaries are given in I.B.A. İbnülemin, Hariciye no. 1116, 1715.
- 184 *Ibid.*
- 185 A.E. B<sup>1</sup> 1042, *Mémoire* dated January 1, 1692.
- 186 Since France was accepted as a friend of the Ottoman Empire, their churchmen, especially Jesuits, Franciscans and Capuchins were permitted to live in the large Ottoman cities such as İstanbul, İzmir etc., under the protection of the French consulate in İstanbul. The Ottoman government also tolerated the missionary attempts on the part of these Catholics to convert the Greek Orthodox and Protestants to Roman Catholicism. I. H. Uzunçarşılı, *op. cit.*, pp. 118-19.
- 187 A.C.C.M. J 318, September 30, 1692.
- 188 A.C.C.M. J 402, an account of the year 1700.
- 189 d’Arvieux, *op. cit.*, p. 57. 1
- 190 A .N. A.E. B<sup>1</sup> 1042 Memoire dated March 6, 1700. 1
- 191 *Ibid.*, p. 436.
- 192 *Ibid.*
- 193 *Ibid.*
- 194 *Ibid.* vice consul’s account concerning above expenditures submitted to the Chamber of Commerce of Marseille.
- 195 Tournefort, *op. cit.*, p. 33.
- 196 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1042, a *Mémoire* dated March 6, 1700.
- 197 *Ibid.*
- 198 J. B. Tavernier, *The Six Voyages of John Baptista Tavernier*, trans. by J. P. (London, 1678), p. 33.

- 199 A.N. A.E. B 1042, s. 437. Burada Yeni Liman'ın coğrafi konumun diğer İzmir konsoloslarının kıskançlığına yol açtığı belirtilir. İzmir konsolosları buraya hinterlandından büyük miktarda ticari mal akışından dolayı İzmir'in ticaretinin büyük bir kısmını çekeceğinden korkuyor gibiydi. Başlıca mallar ham pamuk, pamuk ipliği ve sarı balmumuydu. Raporla göre, İzmir konsolosları bu yüzden Yeni Liman'ın (Kuşadası) terk edilmesini sağlamaya çalıştılar. J. B. Tavernier (*op. cit.*) İzmir konsoloslarının "padişah"a şikâyetle bulunarak bu viskonsüllüğün aleyhine tertipler çevirdiklerin ileri sürer. Bu limanın kapatılmasının başka bir sebebini padişahın validesinin çeyizi olmasına bağlar.
- 200 A.N. A.E. B' 1042.
- 201 *Ibid.*, s. 438.
- 202 Chardin, *op. cit.*, s. 5.
- 203 *Ibid.*, s. 6, Chardin, İzmir'deki bir Fransız tüccarın genellikle 500 *écu* sermayeye sahip olduğunu belirtir. (*écu*=3 Franks=1Kuruş)
- 204 *Ibid.*, s. 5.
- 205 Tournefort, *op. cit.*, s. 334.
- 206 Bunlar İngiltere, Fransa, Felemenk, Venedik, Cenova ve Dubrovnik konsolosları olarak sıralanır. P.R.O. S.P. 105/115, 19 Haziran 1696.
- 207 Evliya Çelebi İzmir'de oturan yedi yabancı konsolosun bulunduğunu belirtmekle birlikte, adlarını vermez. Yedi sayısını vermesi büyük olasılıkla çok olduklarına işaret etmek içindir. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)* eserindeki (İstanbul: Devlet Matbaası, 1935, X, s. 89-90) ifadesi şöyledir: "Ve yedi Kral balyozları bu şehirde tercümanları ve konsolosları ile mevcuttur."
- 208 Feridun Bey, *Münşeat-ı Selatin* (İstanbul, H 1265), II, s. 380. Kraliçe Elizabeth'e gönderilen bu ahidname H Cemazielahir 1010/Aralık 1601 tarihlidir; aktaran İ. H. Uzuncarşılı, *op. cit.*, s. 235; A. C. Wood, *A History of the Levant Company*, s. 28-30.
- 199 A.N. A.E. B t 1042, p. 437. It is stated that its geographical location caused the jealousy of other İzmir consuls. It seems that the consuls of İzmir feared that New *Échelle* would draw off a considerable part of İzmir's trade owing to the fact that a large amount of merchandise flowed into this city from its hinterland. The major goods were raw cotton, cotton yarn and yellow wax. Hence, the consuls of İzmir, according to the *mémoire*, acted to effect the abandonment of New *Échelle*. J. B. Tavernier, *op. cit.*, claims that the consuls of İzmir conspired against this vice consulate by complaining to the "Grand Signor." Tavernier gives as a further reason for the closing down of this *échelle* that this place was a dowry of the Sultan's mother.
- 200 A.N. A.E. B1 1042.
- 201 *Ibid.*, p. 438.
- 202 Chardin, *op. cit.*, p. 5.
- 203 *Ibid.*, p. 6, Chardin mentions that a French merchant in İzmir usually had 500 *écus* for his capital (*écu*= 3 *franks* = *kuruş*).
- 204 *Ibid.*, p. 5.
- 205 Tournefort, *op. cit.*, p. 334.
- 206 They are listed as the consuls of England, France, Holland, Venice, Genoa and Dubrovnik. P.R.O. S.P. 105/115, June 19, 1696.
- 207 Evliya Çelebi mentions that there were seven foreign consuls who resided in İzmir. However, he does not name them. He gives number seven, most probably because it had signified the plurality. In his work *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)*, (İstanbul: Devlet Press, 1935), X, pp. 89-90. He states: "...Ve yedi Kral balyozları bu şehirde tercümanları ve konsolosları ile mevcuttur." ["And the consuls of seven Kings resided in İzmir with their interpreters."]
- 208 Feridun Bey, *Münşeat-i Selatin*, (İstanbul, 1265 H), II, p. 380. This *ahidname* was sent to Queen Elizabeth, dated Cemazielahir 1010 H/ December 1601, quoted in I. H. Uzuncarşılı, *op. cit.*, p. 235; A. C. Wood, *A History of the Levant Company*, pp. 28-30.



- 209 İ. H. Uzunçarşılı, *op. cit.*, s. 236.
- 210 *Ibid.*, s. 237.
- 211 Pouillet, *Nouvelles Relations de Voyages* (Paris, 1668), II, s. 30.
- 212 G. F. Abbott, *op. cit.*, s. 334.
- 213 G. E. Noradounghian, *op. cit.*, s. 169-81.
- 214 Ahidnamenin asıl metnindeki ifade şöyleydi: "Françe ve İngilterelüye verilen ahidnâme-i hümayûnda masdur ve mukayyed olan hususlar Netherlandalu hakkında dahi mukarrerdir." *Name-i Hümayûn Defteri*, I, s. 68, aktaran İ. H. Uzunçarşılı, *op. cit.*, s. 237.
- 215 G. E. Noradounghian, *op. cit.*, s. 180.
- 216 *The Cambridge Economic History of Europe* (1967), IV, s. 518.
- 217 J. H. Parry, "The North European Trades", *The Cambridge Economic History of Europe*, IV, s. 169.
- 218 E. E. Rich, "The Slave Trade and National Rivalries", *The Cambridge Economic History of Europe*, IV, s. 340.
- 219 Ralph Davis, *The Rise of the English Shipping Industry*, s. 12.
- 220 *Ibid.*, s. 11.
- 221 Chardin, *loc. cit.*
- 222 *Ibid.*, A.E. B<sup>1</sup> 1042, 6 Mart 1700.
- 223 Chardin, *loc. cit.*
- 224 *Ibid.*
- 225 *Ibid.*
- 226 İ. H. Uzunçarşılı, *op. cit.*, s. 238.
- 227 F. W. Hasluck, *op. cit.*, s. 52.
- 228 Ralph Davis, "English Imports from the Middle East, 1580- 1780", *Studies in the Economic History of the Middle East*, ed. M. A. Cook (Londra: Oxford University Press, 1970), s. 205.
- 229 Paul Cernovodeanu, "The General Condition of English Trade in the Levant in the second half of the 17th Century and at the beginning of the 18th Century", *Revue des Etudes Stud-Est Européennes*, no. 3-4 (Bükreş, 1967), V, s. 456; G. F. Abbott, *loc. cit.*
- 230 Paul Cernovodeanu, *loc. cit.*
- 209 I. H. Uzunçarşılı, *op. cit.*, p. 236.
- 210 *Ibid.*, p. 237.
- 211 Pouillet, *Nouvelles Relations de Voyages*, (Paris, 1668), II, p. 30.
- 212 G. F. Abbott, *op. cit.*, p. 334.
- 213 G. E. Noradounghian, *op. cit.*, pp. 169-81.
- 214 It was stated in the original *ahidname* that "...Françe ve İngilterelüye verilen ahidnâme-i hümayûnda masdur ve mukayyed olan hususlar Netherlandalu hakkında dahi mukarrerdir." *Name-i Humayun Defteri*, I, p. 68, quoted by I. H. Uzunçarşılı, *op. cit.*, p. 237.
- 215 G. E. Noradounghian, *op. cit.*, p. 180.
- 216 *The Cambridge Economic History of Europe*, (1967), IV, p. 518.
- 217 J. H. Parry, "The North European Trades," *The Cambridge Economic History of Europe*, IV, p. 169.
- 218 E. E. Rich, "The Slave Trade and National Rivalries," *The Cambridge Economic History of Europe*, IV, p. 340.
- 219 Ralph Davis, *The Rise of the English Shipping Industry*, p. 12
- 220 *Ibid.*, p. 11.
- 221 Chardin, *loc. cit.*
- 222 *Ibid.*, A.E. B<sup>1</sup> 1042, March 6, 1700.
- 223 Chardin, *loc. cit.*
- 224 *Ibid.*
- 225 *Ibid.*
- 226 I. H. Uzunçarşılı, *op. cit.*, p. 238.
- 227 F. W. Hasluck, *op. cit.*, p. 52.
- 228 Ralph Davis, "English Imports from the Middle East, 1580-1780," *Studies in the Economic History of the Middle East*, ed. by M. A. Cook, (London: Oxford University Press, 1970), p. 205.
- 229 Paul Cernovodeanu, "The General Condition of English Trade in the Levant in the second half of the 17th Century and at the beginning of the 18th Century," *Revue des Etudes Stud-Est Europeennes*, no. 3-4, (Bucarest, 1967), V, p. 456; G. F. Abbott, *loc. cit.*
- 230 Paul Cernovodeanu, *loc. cit.*

- 231 Doğu Akdeniz'deki Felemenk ticareti için bak. N. Iorga, "Les rapports entre la Hollande et l'Empire Ottoman au XVII<sup>e</sup> siècle et au commencement du XVIII<sup>e</sup> siècle", *Revue Historique du Sud-Est Européennes* (Bükreş, 1937), XIV, s. 283-93.
- 232 Pouillet, *op. cit.*, s. 27.
- 233 Le Bruyn, *op. cit.*, s. 25.
- 234 Tournefort, *loc. cit.*
- 235 Aaron Hill, *op. cit.*, s. 87.
- 236 Henry Grenville, *Observations sur l'état actuel de l'Empire Ottoman*, ed. A. S. Ehrenkreutz (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1965), s. 65.
- 237 *Aspetti e Cause Della Decadenza Economica Veneziana Nel Secolo XVII* (Venedik, Roma, 1961).
- 238 A. C. Wood, *op. cit.*, s. 44.
- 239 Domenico Sella, "Les Mouvements Longs de l'Industrie Lainière à Venice aux XVI<sup>e</sup> et XVII<sup>e</sup> siècles", *Annales, E.S.C.*, 12 (1957), s. 29-31. Yazarın Venedik yüklü ihracatı çizelgesi Venedik Devlet Arşivleri'nden alınan verilere dayalıdır.
- 240 Ralph Davis, "Influences de l'Angleterre sur le déclin de Venice au XVII<sup>e</sup>ème Siècle", *Aspetti e Cause Della Decadenza Economica Veneziana Nel Secolo XVII* (Venedik, Roma, 1961), s. 197.
- 241 İngilizler 16. yüzyılın sonuna doğru Doğu Akdeniz'in bütün başlıca limanlarına yerleşmişti. İngiltere'den Doğu Akdeniz pazarlarına 1594-1596 arasında, 30.000 parça *carisée* gönderildi. Domenico Sella, *op. cit.*, s. 38.
- 242 Domenico Sella, *op. cit.*, s. 39; Ralph Davis, *op. cit.*, s. 202-4.
- 243 Fynes Moryson, *Ityneryary Containing Ten Years Travels (1907)*, c. IV, s. 124, aktaran R. Davis, *op. cit.*, s. 201.
- 244 D. Sella, *op. cit.*, s. 44-5.
- 245 Buna ilişkin bulgular İzmir kadısına Mayıs 1698'de gönderilen hümayûn belgesinde vardır. Belge Cenevizlerin Osmanlı hâkimiyetindeki denizlerde
- 231 Dutch trade in the Levant is treated in the following work: N. Iorga, "Les rapports entre la Hollande et l'Empire Ottoman au XVII<sup>e</sup> siècle et au commencement du XVIII<sup>e</sup> siècle," *Revue Historique du Sud-Est Européennes*, (Bucharest 1937), XIV, pp. 283-93.
- 232 Pouillet, *op. cit.*, p. 27.
- 233 Le Bruyn, *op. cit.*, p. 25.
- 234 Tournefort, *loc. cit.*
- 235 Aaron Hill, *op. cit.*, p. 87.
- 236 Henry Grenville, *Observations sur l'état actuel de l'Empire Ottoman*, ed. by A. S. Ehrenkreutz, (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1965), p. 65.
- 237 *Aspetti e Cause Della Decadenza Economica Veneziana Nel Secolo XVII*, (Venezia, Rome, 1961).
- 238 A. C. Wood, *op. cit.*, p. 44.
- 239 Domenico Sella, "Les Mouvements Longs de l'Industrie Lainiere a Venice aux XVI<sup>e</sup> et XVII<sup>e</sup> siecies," *Annales, E.S.C.*, 12, (1957), pp. 29-31. See his chart for Venetian exportation of woolens for which the author used Venetian State Archives.
- 240 Ralph Davis, "Influences de l'Angleterre sur le declin de Venice au XVII<sup>e</sup>ème Siecle," *Aspetti e Cause Della Decadenza Economica Veneziana Nel Secolo XVII*, (Venezia, Rome, 1961), p. 197.
- 241 Towards the end of the sixteenth century, the English were already present in all the principal ports of the Levant. Between 1594-1596, 30,000 pieces of "carisees" were sent into the Levant markets from England. Domenico Sella, *op. cit.*, p. 38.
- 242 Domenico Sella, *op. cit.*, p. 39; Ralph Davis, *op. cit.*, pp. 202-4.
- 243 Fynes Moryson, *Ityneryary Containing Ten Years Travels (1907)*, vol. IV, p. 124, quoted in R. Davis, *op. cit.*, p. 201.
- 244 D. Sella, *op. cit.*, pp. 44-5.
- 245 There is a evidence of this in the imperial document which was sent to the *kadı* of İzmir in May, 1698. The document states that the Genoese could sail in the Ottoman

- hamilerinin işareti olarak sadece İngiliz bayrağı altında seyahat edebileceklerini ama Venediklilere bu iznin verilmediğini belirtir. Belgedeki ifade şöyledir: “(...) Venediklilerden ma'da İngiliz bayrağı ile İzmir'e gelen Ceneviz kalyonuna İzmir'de olan sair müste'men konsolosların hilaf-ı Ahidnâme-i Humayun müdahale ettirmeyip (...)” P.R.O. S.P. 105/334, s. 34, Mayıs 1698.
- 246 Tournefort, *loc. cit.*
- 247 *Ibid.*
- 248 A.N. A.E. B' 1043, 20 Aralık 1714 tarihli belge. İzmir kadısına gönderilen bu fermanın asıl Türkçe metni Fransız konsolosluğunun birinci dragomanı Roboli tarafından Fransızcaya çevrilmişti ve bu tercüme Fransız konsolosu Gaspard de Fontenu tarafından onaylanmıştı. Metindeki İngilizce tercüme yazara aittir.
- 249 *Ibid.*
- 250 Mary L. Shay, *The Ottoman Empire from 1720 to 1734* (Urbana, Ill., University of Illinois Press, 1944), s. 63.
- 251 *Ibid.*
- 252 *Ibid.*
- 253 *Ibid.*, s. 67.
- 254 Paul Masson, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVII<sup>e</sup> Siècle* (Paris: Librairie Hachette & C<sup>e</sup>, 1911), s. 379-82.
- 255 M. L. Shay, *op. cit.*, s. 65.
- 256 *Ibid.*, Dr. Shay, İstanbul ile İzmir üzerinden Venedik ticaretinin şu ilginç dökümünü verir:
- Empire seas only under the English flag as the sign of their protector but permission was not granted to the Venetians. The document reads: “...Venediklilerden ma'da İngiliz bayrağı ile İzmir'e gelen Ceneviz kalyonuna İzmir'de olan sair müste'men konsolosların hilaf-ı Ahidnâme-i Humayun müdahale ettirmeyip...” P.R.O. S.P. 105/334, p. 34, May 1698.
- 246 Tournefort, *loc. cit.*
- 247 *Ibid.*
- 248 A.N. A.E. B' 1043, a document dated December 20, 1714. This imperial order was sent to the *kadı* of İzmir. It was translated into French from the original Turkish by Roboli, first dragoman of the French consulate. The translation was confirmed by the French consul Gaspard de Fontenu. The English translation in the text: is writer's.
- 249 *Ibid.*
- 250 Mary L. Shay, *The Ottoman Empire from 1720 to 1734*, (Urbana, University of Illinois Press, 1944), p. 63.
- 251 *Ibid.*
- 252 *Ibid.*
- 253 *Ibid.*, p. 67.
- 254 Paul Masson, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVIII<sup>e</sup> Sifecle*, (Paris: Librairie Hachette & C<sup>e</sup>, 1911), pp. 379-82.
255. M. L. Shay, *op. cit.*, p. 65.
- 256 *Ibid.*, Dr. Shay gives an interesting account of the Venetian trade through İstanbul and İzmir as quoted below;

		Giriş Entering	Çıkış Leaving	Toplam Total	
Emo'ya gönderilen iki yıllık birinci rapor. / First report for two years sent to Emo.	İstanbul	365.654	136.855	502.509	
	İzmir	Ağu. 1720 /Aug. 1720	115.301	355.505	470.806
		Eyl.1722 / Sept. 1722	480.955	472.358	953.313

		Giriş Entering	Çıkış Leaving	Toplam Total	
Emo tarafından gönderilen ikinci rapor. / Second report sent by Emo	İstanbul	72.566	87.950	160.516	
	İzmir	Eyl. 1722 / Sept. 1723	32.713	101.548	134,261
		Eyl. 1724 / Sept. 1724	105.279	189.498	294.777
Gritti tarafından gönderilen üçüncü rapor. / Third report sent by Gritti	İstanbul	89.867	96.759	186.626	
	İzmir	Eyl. 1723 / Sept. 1723	35.059	91.127	126.186
		Eyl. 1724 / Sept. 1724	124.926	187.886	312.812

- 257 Robert Mantran, *İstanbul dans la seconde moitié du XVII<sup>e</sup> siècle, Essai d'Histoire institutionnelle, économique et sociale* (Paris, 1962), s. 521.
- 258 Bir Fransız tüccar İzmir'de ipek satın almak için 1656'da ilk kez *temin* (beş sol) birimiyle ödemede bulundu. J. B. Tavernier, *A New Relation of the Inner-Part of the Grand Seigneur's Seraglio* (Londra, 1677), s. 16-18.
- 259 Chardin (*op. cit.*, s. 6) için içinde Felemenkliler ile Cenevizlerin bulunmasına karşın, Osmanlı İmparatorluğu'na bu parayı getirenin Fransızlar olduğunu belirtir. Osmanlı İmparatorluğu'na *temin* ithalatına ilişkin daha ayrıntılı bilgiler için bak. F. W. Hasluck, *op. cit.*, s. 78-91.
- 260 Paul Rycaut, *The Present State of the Ottoman Empire* (Londra, 1668), s. 93. Yazar şunu belirtir: "Osmanlı sarayında Fransızlara dair olumlu kanaat ve itibar özellikle 1664 yılında hep geriledi." Chardin, *loc. cit.*; F. W. Hasluck, *loc. cit.*
- 260 Paul Rycaut, *History of the Turkish Empire from the year 1623 to the year 1677* (Londra: 1680), s. 258-9.
- 262 Paul Rycaut, *History of the Turkish Empire from the year 1623 to the year 1677* (Londra, 1680), s. 325.
- 263 *Ibid.*
- 264 P.R.O. S.P. 105/334, s. 34.
- 265 Tournefort, *loc. cit.*
- 257 Robert Mantran, *İstanbul dans la seconde moitié du XVII<sup>e</sup> siècle, Essai d'Histoire institutionnelle, économique et sociale* (Paris, 1962), p. 521.
- 258 In 1656, for the first time, a French merchant made payments in *temins* (or five sols) to buy silk in İzmir. J. B. Tavernier, *A New Relation of the Inner-Part of the Grand Seigneur's Seraglio*, (London, 1677), pp. 16-18.
- 259 Chardin, *op. cit.*, p. 6, states that the French were responsible for bringing these temins into the Ottoman Empire although the Dutch, and Genoese were involved in it. For more detailed information concerning the importation of *temins* into the Ottoman Empire see: F. W. Hasluck, *op. cit.*, pp. 78-91.
- 260 Paul Rycaut, *The Present State of the Ottoman Empire*, (London, 1668), p. 93. He states that "Especially in the year 1664 the French hath always gone declining in the good opinion and esteem in the Ottoman Court." Chardin, *loc. cit.* ; F. W. Hasluck, *loc. cit.*
- 261 Paul Rycaut, *History of the Turkish Empire from the year 1623 to the year 1677*. (London: 1680), pp. 258-9.
- 262 Paul Rycaut, *History of the Turkish Empire from the year 1623 to the year 1677*, (Lond, 1680), p. 325.
- 263 *Ibid.*
- 264 P.R.O. S.P. 105/334, p. 34.
- 265 Tournefort, *loc. cit.*

- 266 P.R.O. S.P. 105/335, s. 126, 2 Nisan 1713. Şu açıkça belirtilir “[Yahudi simsarlar] olmazsa, ülkenin insanları [tüccarlar] iş yapmaz.”
- 267 Tournefort, *op. cit.*, s. 336.
- 268 P.R.O. S.P. 105/335, s. 137, 19 Nisan 1714. Süleyman Ağa adlı gümrük emini İzmir’de oturan yabancı “millet”lerle gerekli durumlarda iletişime girmek için Yahudilere başvururdu.
- 269 B.M. 357, c. 12 (39), s. 5; A. C. Wood, *op. cit.*
- 270 Tournefort, *loc. cit.*
- 271 Aaron Hill, *op. cit.*, s. 87.
- 272 B.M. 357, c. 12 (39), s. 4; A. C. Wood, *loc. cit.*
- 273 P.R.O. S.P. 105/335, s. 78, 81.
- 274 A. C. Wood, *loc. cit.*
- 275 A.E. B 1042, 9 Eylül 1695.
- 276 *Ibid.*
- 277 M.D. 108, Ocak 1696 (Prof. Beningsen bu defterlerin İ.B.A.’dan edindiği fotokopilerini Chicago Üniversitesi Tarih Bölümü’ne vermiştir). Söz konusu Osmanlı belgesi bize bu Yahudi tüccarların ilk başta Portekiz’den geldikleri ve ticari sebeplerle İzmir’e yerleştikleri bilgisini verir. İstanbul’daki Osmanlı merkezî yönetimi tarafından iyi karşılandıkları açıktır.
- 278 Paul Rycaut, *The Present State of the Greek and Armenian Churches, 1678* (Londra, 1679), s. 394. İzmir’deki İngiliz “millet”i, Ermeni mezarlığında belli bir alanı kendi ölümlerini defnetmek üzere satın almıştı.
- 279 *Bak.* Bölüm İki, s. 194, not 254.
- 280 Paul Rycaut, *op. cit.*, s. 21, 338.
- 281 B.O.A. İbnülemin, Maliye, no. 7542, 9340, yıl 1704; B.O.A. İbnülemin, Dahiliye, no. 1898, 1703/4. Osmanlı yönetimi İzmir’den ve bağlı bölgelerinden bu verginin tahsilatını en yüksek peyi veren kişiye iltizam usulüyle devrederdi. Yukarıda belirtilen Osmanlı belgelerine göre, ortalama tutar yılda 7.000 kuruş kadardı.
- 266 P.R.O. S.P. 105/335, p. 126, April 2, 1713. It is explicitly stated that “...without them [Jewish brokers] the people [merchants] of the country will not do business.”
- 267 Tournefort, *op. cit.*, p. 336.
- 268 P.R.O. S.P. 105/335, p. 137, April 19, 1714. The Customs Officer, a certain Süleyman Ağa used Jewish people for communication purposes with the foreign “nations” residing in İzmir when the occasion called for it.
- 269 B.M. 357, c. 12 (39), p. 5; A. C. Wood, *op. cit.*
- 270 Tournefort, *loc. cit.*
- 271 Aaron Hill, *op. cit.*, p. 87.
- 272 B. M. 357, c. 12 (39), p. 4; A. C. Wood, *loc. cit.*
- 273 P.R.O. S.P. 105/335, pp. 78, 81.
- 274 A. C. Wood, *loc. cit.*
- 275 A.E. B 1042, September 9, 1695.
- 276 *Ibid.*
- 277 M. D. 108, January 1696 (these Defters were xeroxed from I.B.A. by Prof. Beningsen and given to the University of Chicago, Department of History). This particular Ottoman document informs us that these Jewish merchants originally came from Portugal, and settled in İzmir for commercial reasons. Apparently they were well received by the Ottoman central government in İstanbul.
- 278 Paul Rycaut, *The Present State of the Greek and Armenian Churches, 1678*, (Lond, 1679), p. 394. The English “nation” in İzmir bought the place for their dead in the Armenian cemetery.
- 279 *See* Chapter Two, p. 194, footnote 254.
- 280 Paul Rycaut, *op. cit.*, pp. 21, 338.
- 281 I.B.A. İbnülemin, Maliye, numbers 7542, 9340, year 1704; I.B.A. İbnülemin, Dahiliye, no. 1898, 1703/4. The Ottoman government farmed out the collection of this tax from İzmir and its dependent regions to whoever offered the most. According to the above mentioned Ottoman documents the average amount was reckoned as 7,000 *kuruş* per year.

- 282 P.R.O. S.P. 105/115, 19 Haziran 1696; P.R.O. S.P. 105/335, s. 179, 3 Ocak 1718.
- 283 *Ibid.*
- 284 P.R.O. S.P. 105/116, 20 Aralık 1721.
- 285 P.R.O. Calendar of State Papers, Domestic, 1690-91, s. 449, 16 Temmuz 1691 tarihli dava, Whitehall. Asıl göndermenin yer aldığı kaynak S.P. Domestic, *Warrant Book*, no. 36, s. 85.
- 286 P.R.O. Calendar of Treasury Books, c. XXVII, kısım ii, 1713, s. 93. İlk kayda geçirildiği kaynak *Reference Book*, IX, s. 106.
- 287 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1043, Türkçeden Fransızcaya çevrilen dilekçe.
- 288 P.R.O. Calendar of Treasury Books, c. XXVII, kısım ii, 1713, s. 379. İlk kayda geçirildiği kaynak *Out Letters*, XXI, s. 43.
- 289 Kese belli bir miktarda gümüş ya da altın sikkenin konulduğu küçük torbaya verilen addır. Tutar değişikliklerinden sonra, 17. yüzyılın ortalarında 40.000 akçe bir kese sayıldı. O sırada bir kuruş 80 akçe değerinde olduğuna göre, 500 kuruş bir kese yapardı. Ancak 1720'den sonra akçenin değerinin düşmesiyle, bir kuruş 120 akçeye denk hale geldi. Böylece bir kese 416,5 kuruş olarak hesaplanır oldu. Midhat Sertoğlu, *op. cit.*, s. 173; Paul Rycout, *The History of the Turkish Empire, 1623-1677*, s. 324. Rycout 40 kesenin 20.000 dolar ettiğini belirtir; bu durumda bir kese 500 dolara ya da kuruşa denk olmalıydı.
- 290 Evliya Çelebi, *op. cit.*, s. 90.
- 291 Sir Charles Fellows, *Travels and Researches in Asia Minor* (Londra: John Murray, 1852), s. 3.
- 292 *Ibid.*, s. 3-4.
- 293 Tournefort, *loc. cit.*
- 294 P.R.O. S.P. 105/335, s. 178; P.R.O. S.P. 105/334. İzmir'deki İngiliz konsolosluğunda çalışan dragomanlar ilki dışında bütün Osmanlı belgelerini Osmanlıca asıllarından İtalyancaya çevirmişlerdi; Henry ve Renee Kahane ve Andreas Tietze, *The Lingua Franca in the Levant*
- 282 P.R.O. S.P. 105/115, June 19, 1696; P.R.O. S.P. 105/335, p. 179, January 3, 1718.
- 283 *Ibid.*
- 284 P.R.O. S.P. 105/116, December 20, 1721.
- 285 P.R.O. Calendar of State Papers, Domestic, 1690-91, p. 449. A case dated on July 16, 1691 Whitehall. Original Reference is in S.P. Domestic, *Warrant Book*, no. 36, p. 85.
- 286 P.R.O. Calendar of Treasury Books, vol. XXVII, part ii, 1713, p. 93. This was originally recorded at *Reference Book*, IX, p. 106.
- 287 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1043, a petition translated from Turkish into French.
- 288 P.R.O. Calendar of Treasury Books, vol. XXVII, part ii, 1713, p. 379. This was originally recorded at *Out Letters*, XXI, p. 43.
- 289 *Kise* or *Kese* was a name given to a leather purse in which a certain amount of silver or gold coins were kept. After changes of its amount, 40,000 *akçes* were considered a *kese* in the mid-seventeenth century. Since, at this time, a *kuruş* was worth eighty *akçes*, 500 *kuruş* made a *kese*. After 1720 however, the *akçe* was devaluated and a *kuruş* equalled 120 *akçes*. Hence, a *kese* was calculated at 416,5 *kuruş* or akces. Midhat Sertoğlu, *op. cit.*, p. 173; Paul Rycout, *The History of the Turkish Empire, 1623-1677*, p. 324. He mentions that forty purses were equal to 20,000 dollars. Hence one purse (or *kese*) was equal to 500 dollars or *kuruş*.
- 290 Evliya (Jelebi, *op. cit.*, p. 90.
- 291 Sir Charles Fellows, *Travels and Researches in Asia Minor*, (London: John Murray, 1852), p. 3.
- 292 *Ibid.*, p. 3-4.
- 293 Tournefort, *loc. cit.*
- 294 P.R.O. S.P. 105/335, p. 178; P.R.O. S.P. 105/334. All the Ottoman documents, except the first one, were translated into Italian from the Ottoman originals by the Dragomans employed in the English consulate of İzmir; Henry and Renee Kahane, and Andreas Tietze, *The Lingua Franca in the Levant*, (Urbana: University of Illinois Press, 1958), see the introduction.



- (Urbana: University of Illinois Press, 1958), *bak.* Giriş.
- 295 Lord Broughton (Sir J. Hobhouse), *Travels (1809-10)* (Londra, 1855), II, s. 31, aktaran A. C. Wood, *op cit.*, s. 237.
- 296 P.R.O. S.P. 105/334, s. 30, Nisan 1698.
- 297 *Ibid.*
- 298 Paul Masson, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVII<sup>e</sup> Siècle* (Paris, Librairie Hachette & C<sup>ie</sup>, 1897), s. 472.
- 299 *Ibid.*, s. 419.
- 300 A. C. Wood, *op. cit.*, s. 225.
- 301 Tournefort, *loc. cit.*
- 302 Paul Masson, *op. cit.*, s. 10.
- 303 Albert Vandal, *Une Ambassade Française en Orient sous Louis XV: La Mission du Marquis de Villeneuve, 1728-1741* (Paris, 1887), s. 22.
- 304 d'Arvieux, *op. cit.*, s. 126.
- 305 George Sandys, *op. cit.*, s. 67.
- 306 d'Arvieux, *op. cit.*, s. 323.
- 307 George Sandys, *loc. cit.*
- 308 P.R.O. S.P. 105/145, s. 77.
- 309 P.R.O. S.P. 105/116, 19 Aralık 1718.
- 310 d'Arvieux, *op. cit.*, s. 123-4.
- 311 P.R.O. S.P. 105/156, s. 153, 15 Temmuz 1703.
- 312 Tournefort, *op. cit.*, s. 337.
- 313 J. B. Tavernier, *The Six Voyages of John Baptista Tavernier*, çev. (Londra: R. L. ve M. P. için basılmıştır, 1678), s. 34. Osmanlı merkezi yönetimi, yabancıların ve İzmir'deki ticaretlerinin esenliğine olan ilgisinde özenli gibiydi. Tavernier şunu belirtir:
- [İzmir] Hristiyanlara karşı diğer yerlere kıyasla pek sert olmayan bir kadı tarafından yönetiliyor. Çünkü görevini kötüye kullanması halinde, müftiye [şeyhülislam] şikâyetinde bulunup bir çarenin bulunabildiği İstanbul devreye girmeye hazırdır; bu zat güzel bir hediye karşılığında kadıyı görevden almaya kolayca ikna edilebilir ve yerine başka birini geçirme fırsatını yakalamaktan memnun olur.
- 295 Lord Broughton (Sir J. Hobhouse), *Travels (1809-10)*, (London, 1855), II, p. 31, quoted in A. C. Wood, *op cit.*, p. 237.
- 296 P.R.O. S.P. 105/334, p. 30, April 1698.
- 297 *Ibid.*
- 298 Paul Masson, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVII<sup>e</sup> Siècle*, (Paris, Librairie Hachette & C<sup>ie</sup>, 1897), p. 472.
- 299 *Ibid.*, p. 419.
- 300 A. C. Wood, *op. cit.*, p. 225.
- 301 Tournefort, *loc. cit.*
- 302 Paul Masson, *op. cit.*, p. 10.
- 303 Albert Vandal, *Une Ambassade Française en Orient sous Louis XV: La Mission du Marquis de Villeneuve 1728-1741*, (Paris, 1887), p. 22.
- 304 d'Arvieux, *op. cit.*, p. 126.
- 305 George Sandys, *op. cit.*, p. 67.
- 306 d'Arvieux, *op. cit.*, p. 323.
- 307 George Sandys, *loc. cit.*
- 308 P.R.O. S.P. 105/145, p. 77.
- 309 P.R.O. S.P. 105/116, December 19, 1718.
- 310 d'Arvieux, *op. cit.*, pp. 123-4.
- 311 P.R.O. S.P. 105/156, p. 153, July 15, 1703.
- 312 Tournefort, *op. cit.*, p. 337.
- 313 J. B. Tavernier, *The Six Voyages of John Baptista Tavernier*, trans. by (London: Printed for R. L. and M. P., 1678), p. 34. The central Ottoman government seems to have been diligent in its concern for the well-being of foreigners and their trade in İzmir. Tavernier states:
- It [İzmir] being govern'd only by a *Cadi*, who is not so severe to the Christians as in other places: For should he abuse his office, Constantinople is at hand, where you may complain to the *Müfti*, [Office of *Şeyh-ül-İslam*] and have relief; who for some good present may be easily persuaded [*sic*] to depose the *Cadi*, as being glad of the opportunity to displace him, and to put another in his room.



# Osmanlı Merkezî İdaresi ve İzmir'deki İngiliz ve Fransız Kolonilerinin Güvenliğini ve Ekonomik Esenliğini Sağlamada Karşılaştığı Sorunlar

The Central Ottoman Administration and  
Its Problems of Securing Safety and  
Economic Well-Being for the English and  
French Colonies of İzmir

## GİRİŞ / INTRODUCTION

Osmanlı idari sistemi açısından, İzmir'in çok önemli bir yeri vardı. Metinde açıklanacağı üzere, İzmir geçmişte her yıl değiştirilen bir kadının yönettiği küçük bir idari birimdi. Görünüşe bakılırsa Osmanlı merkezî idaresi İzmir'i öyle tutmada son derece dikkatliydi; belki de İstanbul'daki yetkililerin bu Osmanlı şehrinde sürekli bir serbest ticaret akışını görmeyi istemeleri nedeniyle, orada daimi bir paşa bulundurmaya

As far as the Ottoman administrative system was concerned, İzmir occupied a very insignificant part of it. As it will be explained in the text, İzmir has been a small administrative unit which was governed by a *kadı* who was replaced every year. The Ottoman central administration seemed to have been extremely careful keeping İzmir as a small administrative unit and it was not found necessary to keep a permanent *paşa* in that city perhaps because the officials in



gerek görülmezdi. Kaynaklar İzmir'e sadece geçici paşaların gönderildiği ve bu yola güvenlik için gerekli görülünce başvurulduğu izlenimini verir.

Yerel Osmanlı idarecileri İzmir'den geçen ticarete doğrudan ya da dolaylı karışırldı. Kaynakların elverdiği ölçüde okuru aydınlatmak açısından, yerel Osmanlı idaresinin makamlarını, işlevlerini ve gelir kaynaklarını irdelemeyi gerekli gördüm. Dolayısıyla bu bölümde okura İzmir'de ne tür idari makamların bulunduğunu gösteren bir tablo çizmeye çalışacağım.

Ayrıca üzerinde durduğum dönemde kentin ve İzmir limanının esas olarak denizden ama aynı zamanda karadan maruz kaldığı tehditleri ele alacağım. İzmir'deki Osmanlı yetkililerinin bu tehditlerle nasıl başa çıktıklarını ve yabancı toplulukların bu tehditler ardından nasıl tepki verdiklerini göstermek istiyorum.

Bu bölüm boyunca, İzmir'deki ticaretin düzgün akışının yanı sıra İzmir'deki yabancı kolonilerin güvenliğini ve esenliğini sağlama konusundaki Osmanlı politikasının ve İstanbul'daki Osmanlı yetkililerinin bu yöndeki girişimlerinin izleri sürülecektir.

Özetle, Osmanlı merkezî yönetiminin önemli bir ticaret şehri olması itibariyle İzmir'in güvenliğiyle yakından ilgilendiğini ve bu önemli uluslararası Osmanlı şehrinde sürekli ticaret akışının orada alınıp satılan ticari mallardan alınacak vergi biçiminde Osmanlı hazinesi için sabit bir gelir kaynağı anlamına geldiğini kavramış sayılabileceğini göstermeyi umuyorum.

İstanbul wished to see a continuous flow of the free trade passing through in this Ottoman town. The sources suggest that only temporary *paşas* were sent to İzmir and, apparently, when it was necessary for the security of this town.

Local Ottoman administrators were directly or indirectly involved with the trade which was passing through İzmir. It was found necessary to investigate the offices and functions and sources of income of the local Ottoman administration and to enlighten the reader as much as the sources would allow us. Hence, I will attempt to draw a picture in this chapter which shows the reader what type of administrative offices existed in İzmir.

I shall also deal with the threats which subjected the city and port of İzmir that primarily came from the sea as well as the land within the period in which I -am interested. I wish to show how these threats were dealt with by the Ottoman officials in İzmir and how the foreign communities reacted in the wake of these threats. Throughout this chapter, the Ottoman policy and the concern of the Ottoman officials in İstanbul regarding their attempts to secure the flow of the trade in İzmir as well as the security and well-being of the foreign colonies residing in İzmir will be traced.

In all, I hope to show that the Ottoman central government was closely interested in the security of İzmir as an important commercial town and they seemed to realized that the continuous flow of the trade through this important international Ottoman town meant a constant income, as a form of tax on the merchandise dealt with in İzmir, to the Ottoman treasury.

## A. BİR İDARI BİRİM OLARAK İZMİR

### İZMİR, AN ADMINISTRATIVE UNIT

Osmanlıların 1425'te fethiyle İzmir ve çevresi Osmanlı merkezî idaresinin doğrudan denetimi altına alındı. Muhtemelen o aşamadan itibaren İstanbul'daki merkezî yönetimin atadığı kadılar<sup>1</sup> padişahın adına İzmir'i yönetti.<sup>2</sup> İstanbul'daki Osmanlı yönetimince en önemli idari birimlerden biri sayılmamasına karşın, İzmir uygun limanının uluslararası ticarete daha önemli yere kavuşmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda büyük ekonomik önem kazandı. İzmir'in idaresine ilişkin tarihsel kaynaklar çok az olsa bile, idari makamlarının ve idari gelişiminin genel bir taslağı verilebilir. I. Mehmed (1413-1421) ve Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) dönemlerine ait tahrir defterlerinde İzmir'in bir mirî hass<sup>3</sup> olduğu söylenebilir.<sup>4</sup>

İzmir, bir arşiv kaynağına göre, 1528'de Ayasuluğ'la birlikte Aydın'a bağlıydı.<sup>5</sup> 1575 yılı civarında Sığıla<sup>6</sup> Sancağı kurulunca sancağının merkezi haline geldi. Yeni oluşturulan bu eyalet Kaptan Paşa Eyaleti olarak da anılırdı.<sup>7</sup> Gelibolu bu eyaletin idari merkeziydi. İzmir'in yer aldığı Sığıla sancağı Kocaeli, Biga, Eğriboz, İnebahtı, Mizistre, Karlıeli ve Midilli'yle<sup>8</sup> birlikte Anadolu Beylerbeyliği'nden alınıp Kaptan Paşa Eyaleti'ne bağlandı. Ancak İzmir 1693'te hâlâ Sığıla sancağı içinde bir nahiyeydi.<sup>9</sup>

Kaptan Paşa Eyaleti'ne bağlı sancaklar 17. yüzyılda iki kategoriye ayrıldı. Birincisi Osmanlı idaresine 100.000 akçenin üzerinde yıllık gelir sağlayan haslı

Upon the Ottoman conquest of İzmir in 1425, the city and its environs were brought directly under the control of the central administration of the Ottoman Empire. Probably from that point on *kadis*<sup>1</sup> appointed by the central government in İstanbul administered İzmir in the name of the Sultan.<sup>2</sup> Although İzmir was not considered by the Ottoman government in İstanbul as one of its most important administrative units, it did assume great economic significance in the Ottoman Empire as its port became more important in international trade. Even though historical sources for the history of the administration of İzmir are few, a general outline of its administrative offices and administrative development can be given. It seems that İzmir was a government *hass*<sup>3</sup> in the *tahrir defters* or register books during the reign of Mehmed I (1413-1421) and Suleyman the Magnificent (1520-1566).<sup>4</sup> According to an archival source, İzmir along with Ayasolug belonged to Aydın in 1528.<sup>5</sup> İzmir became the capital of the *sancak* of Sığıla<sup>6</sup> when the *eyalet* of *Cezayir-i Bahr-i Sefid* (Province of the Islands of the Mediterreanean) was established in the sixteenth century during the vezirate of Lütü Paşa (1539-May 1541). This newly created eyalet was also called *Kaptan Paşa Eyaleti* (Province of the Admiral).<sup>7</sup> Gelibolu (Gallipoli) became the administrative center of this *eyalet*. The *sancak* of Sığıla where İzmir was located was taken from the *Anadolu Beylerbeyliği* along with Kocaeli, Biga, Eğriboz, İnebahtı (Lepanto), Miziatre, Karlıeli, Midilli (Mytilene)<sup>8</sup> and incorporated into the *Kaptan Paşa Eyaleti*. In 1693, however, İzmir was recorded as a *nahiye* (district) within the *sancak* of Sığıla.<sup>9</sup>

In the seventeenth century, the *sancaks* which belonged to the *Kaptan Paşa* province were divided into two categories. First the *haslı sancaks*, fiefs, which provided a

sancaklar, ikinci ise Osmanlı hükümdarına sabit bir yıllık istihkak ödeyen saliyaneli sancaklardı.<sup>10</sup> Sığla sancağı bir haslı sancaktı. İzmir ve çevresi Osmanlı tersanesi kethüdasına bir hass olarak verildi. Bu makamdaki kişi aynı zamanda resmen Sığla sancağı beyiydi. Asıl görevlerini İstanbul'da yerine getirir de, yıllık maaşı bu sancaktan toplanan vergilerden ödenirdi.<sup>11</sup> Sığla Sancağı 17. yüzyılda 32 zeamet ile 230 tımdardan oluşmaktaydı ve savaş halinde bir gemi sağlamaktaydı.<sup>12</sup>

17. yüzyılın Osmanlı yazarlarından Kâtip Çelebi (yak. 1599-yak. 1658) seçkin eseri *Cihannümâ*'da Sığla sancağının alt birimlerini tam adlarıyla verir. İzmir'in merkez olduğunu belirtir ve diğer idari alt birimleri sıralar.<sup>13</sup>

Buna karşılık, İzmir'e 1671'de uğrayan Evliya Çelebi, İzmir şehrinin sadece beş kazasının adlarını verir: Urla, Ayasefid (Sancakburnu), Karaburun, Cuma'âbâd ve Driyanda-âbâd.<sup>14</sup>

yearly income over 100,000 *akçes* to the Ottoman administrator, the second were the *saliyaneli sancaks*<sup>10</sup> which paid a fixed annual allowance to the Ottoman ruler. The *sancak* of Sığla of which İzmir was a part was a *haslı sancak*. İzmir and environs were given to the *kethüda* of the Ottoman Arsenal (The superintendent and representative of the Ottoman Arsenal) as a *hass*. The official who occupied the superintendency of the Ottoman Arsenal was also nominally the *bey* of the *sancak* of Sığla. His primary duties were performed in İstanbul but his annual salary came from the taxes collected from this *sancak*.<sup>11</sup> In the seventeenth century the *sancak* of Sığla consisted of thirty-two *zeamets* and two hundred thirty *timars* and it supplied one ship in case of war.<sup>12</sup>

Katip Çelebi (1599 ca-1658 ca), a seventeenth century Ottoman writer gave the full names of the subdivisions of the sancak of Sigala in his outstanding work, *Cihannuma*. İzmir was listed as the capital and the other administrative subdivisions were listed.<sup>13</sup>

On the other hand, Evliya Çelebi, who visited İzmir in 1671 only names five *kazas* or subdivisions of the town of İzmir. They were Urli (Urla), Ayasefid (Sancakburnu), Karaburun, Cuma'abad, and Terindeabad.<sup>14</sup>

## B. İZMİR'DEKİ İDARİ MAKAMLAR

### ADMINISTRATIVE OFFICES IN İZMİR

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki şehirler ve kasabalar için geçerli mutat idari düzeni İzmir'de görmek mümkün değildi. Genelde merkezî yönetim buralarda oturan Osmanlı memurlarınca temsil edilirdi. Bu resmî temsilciler arasında genellikle şehri yöneten paşa, paşanın yardımcılığını yapan subaşı, esas görevi şeriatı uygulayıp temsil etmek olan ve baş

The regular Ottoman administrative pattern which applied to the cities and towns in the Ottoman Empire was not seen in İzmir. Normally, the central government was represented by Ottoman officials who resided in the towns. These government representatives included the *paşa* who usually governed a town; the *subaşı* who acted as the lieutenant of the *paşa*; the *kadı* whose basic duty was to exercise and represent the



yargıç sıfatıyla davalara bakan kadı ile verilecek belirli görevleri yerine getiren voyvodalar vardı.

İzmir'de 17. yüzyılın başlarında bir daimi paşa ve subaşı yoktu.<sup>15</sup> Daimi paşaların niçin bulunmadıklarını bilmiyoruz. Eldeki bulguların ışığında Osmanlı merkezi yönetiminin ya İzmir'de daimi paşalar tutmaya gerek duymadığı ya da kasıtlı olarak daimi paşalar göndermediği söylenebilir. En akla yakın sebep paşanın İzmir'in ticaretine kendi yararına etkide bulunabileceği ya da İzmir'in ekonomisine hâkim olarak güç kazanabileceği endişesiydi. Osmanlı merkezî idaresi büyük olasılıkla zaten her yıl değişmesinden dolayı İzmir'de bir kadı bulundurmaktan çekinmedi ve İzmir üzerinden yabancı ve yerli ticaretin serbestçe yürütülmesini istedi. Yani, kadı ticareti mutlak hâkimiyet altına alabilecek durumda değildi. Baş idareci olarak hareket eden kadının kendi memurları ve müstahdemleri vardı. Bunlar mertebe sırasıyla kadı odacısı, kâhya, kâtip, müşir başı<sup>16</sup> ve kadı yeniçerileriydi.<sup>17</sup>

Evlîya Çelebi'ye göre, İzmir'de 1671'de şu Osmanlı memurları görevliydi: En üst Osmanlı yetkilisi ve yüksek yargıç olan kadı, yerel süvari birliklerine komuta eden kethüdayeri, yeniçerilerin komutanı olan serdar ile onun çavuşu olan bostancıbaşı<sup>18</sup> ve gümrük emini. İzmir'in ayrıca biri Kadifekale'ye, diğeri Sancakburnu Kalesi'ne komuta eden iki dizdarı vardı. Diğer başlıca Osmanlı memurları kolluk amiri olmanın yanı sıra ağırlık ve ölçü birimlerini, çarşıları, erzakları vs. teftiş eden muhtesib ve yedek kadı konumundaki şehir naibiydi.

*şari'a*, law of Islam, who acted as the chief judge and who looked after the cases involving the *şari'a* law; and the *voyvodas* who executed specific tasks assigned to them.

In the case of İzmir during the early seventeenth century a permanent paşa and *subaşı* were absent.<sup>15</sup> We do not know why permanent *paşas* did not rule in İzmir. Under the light of the evidence found, it can be stated that the central Ottoman government either did not find it necessary to keep permanent *paşas* in İzmir or they intentionally did not send permanent *paşas*. The most likely reason is that the *paşa* might have affected the commerce of İzmir for his own benefit or acquisition of power through controlling the economy of İzmir. The central Ottoman administration most likely determined to keep a *kadı* in İzmir because he (the *Kadı*) was changed every year and the government in İstanbul was in favor of the free foreign and domestic commerce which went through İzmir. Thus, the *Kadı* may not establish absolute control over the trade. The *kadı* acted as the chief administrator and had his own officials and pages serving him. They were in order of descending rank: the Servant of *Kadı*, the *Caya* (*Kâhya*) or deputy, the *Scrivan* or Scribe (*Kâtip*), the Mosur Bashaw (*Muşir Başı*)<sup>16</sup> or officer of court, and the Janissaries of the *Kadı*.<sup>17</sup>

According to Evliya Çelebi, there existed the following Ottoman officials in 1671: The *Kadı* who was the top Ottoman official and supreme judge; the *Kethüdayeri* who commanded the local cavalry bodies; the *Serdar* who was the commander of Janissaries and his sergeant, the *Bostancı Başı*<sup>18</sup> and the *Gümrük Emini*, the customs officer. İzmir also had two wardens for its two castles. One commanded the castle on Mt. Pagus and the other the fortress on Sancakburnu. The other principal Ottoman officers were: the *Muhtesib*, who was superintendent of police who also was in charge of examining

İzmir'de 1691'de ve 1692'de kalan Fransız seyyah Jean Du Mont'un anlatımına inanmak gerekirse, 1688 depreminin sonra Sancakburnu'nda yeniden inşa edilen Yeni Kale'nin dizdarı sıkıntılı dönemlerde geniş yetkiler üstlenirdi. Jean Du Mont'un Kuzey Afrikalı denizcilerin özellikle İzmir'deki Fransız topluluğu için yarattığı sorunları aktarır. Fransız konsolosu İzmir kadısından yardım alamamakla birlikte, Kuzey Afrikalı baş belalarına karşı başvurulacak bir "ferman" istemesi için mesaj gönderdiği dizdardan gerekli yardımı aldı.<sup>19</sup>

Osmanlılarca ilhak edildiği tarihten ele aldığımız dönemin sonu olan 1740'a kadar İzmir'de idareci sıfatıyla bir kadının bulunduğu açıktır.<sup>20</sup>

## I. İzmir'de Yönetim Değişikliği

Karlofça Antlaşması'ndan (26 Ocak 1699) sonra, Osmanlı İmparatorluğu esasen Avrupa'da "Kutsal İttifak" devletlerine kaptırdığı toprakları her seferinde biriyle hesaplaşarak geri alma politikasını benimsedi. Bu yöndeki ilk adım Azak Denizi yöresinin geri alınmasıyla ve Karadeniz'in güvenliğinin sağlanmasıyla atıldı. Ardından Osmanlıların dik-kati Karlofça Barışı uyarınca Venedik'e mecburen bırakılan Mora Yarımadası'na çevrildi. Osmanlı yönetimi yeterli bahaneleri bularak, 1 Nisan 1715'te Venedik'e savaş açtı.<sup>21</sup> Ayrıca Ege Denizi'ne tam hâkim olmak istediğine hiç kuşku yoktu. Bütün Mora Yarımadası'nı 1 Nisan 1715-24 Eylül 1715 arasında geri almada pek güçlük çekilmedi.<sup>22</sup>

Osmanlı İmparatorluğu 1711'de Rusya'ya yönelik seferde Avusturya'nın tarafsızlığını elde etmeyi başarmıştı;

weights, measures, provisions, etc., and a City *Naib*, that is a substitute judge.

If we are to believe the account of Du Mont, a late seventeenth century French traveler who lived in İzmir in 1691 and 1692, the warden of the New Castle (*Yeni Kale*) which was rebuilt after the earthquake of 1688 on Sancakburnu, assumed great authority during periods of trouble. Du Mont reported on the troubles caused by North African marines, especially against the French community in İzmir. The French consul could not obtain help from the *Kadi* of İzmir, but did receive aid from the warden after he had sent a message to the "monsieur au Chateaneuf" requesting a "Grand Commandement" to be used against the trouble makers of North Africa.<sup>19</sup>

Evidently İzmir had had the *kadi* as its administrator from the time of its annexation by the Ottomans until 1740, the end of our period.<sup>20</sup>

## I. A Change of Government in İzmir

After the Treaty of Karlowitz (January 26, 1699), the Ottoman Empire, principally, adopted the policy of recovering the lands lost to the "Holly Alliance" states in Europe dealing with them one at a time. The first step of its policy was accomplished when the Ottomans recaptured the Azov Sea area and obtained the security of the Black Sea. Now the Ottomans turned their attention to Morea, a peninsula of the Peloponnesus which had to be given up to Venice according to the Peace of Karlowitz. Finding sufficient pretexes, the Ottoman government declared war on Venice on April 1, 1715.<sup>21</sup> In addition, without doubt, the Ottomans wanted to fully control the Aegean Sea. They had little difficulty in recapturing the whole Morea peninsula within the period of April 1, 1715-September 24, 1715.<sup>22</sup>

ancak 1715'te Venedik'e yönelik seferde aynı şeyi başaramadı.<sup>23</sup> Osmanlılar 1716'da noktalanın bu uzun müzakere döneminde ödenmesi istenen tazminat ve toprakların iadesi gibi meselelerden dolayı Avusturya'ya karşı bir savaş yürütülmesi gerektiği kararına vardılar. Avusturya'nın 15 Nisan 1716'da Venedik'le ittifaka girdiğinin farkına vardılar.<sup>24</sup> Osmanlıların Venedik karşısındaki tam başarısından sonra, anlaşıldığı kadarıyla güç dengesindeki değişim Habsburglar ile Osmanlılar arasında 1718'de Pasarofça Barış Antlaşması'yla sona erecek yeni bir savaşa yol açtı.<sup>25</sup>

Venedik'le savaş sırasında İzmir limanında kadının denetim altına almakta güçlük çektiği karışıklıklar ortaya çıkmıştı. Bâb-ı Âli'yi İzmir'in yönetimini kadılıktan paşalığa çevirmeye yönelten besbelli ki bu durumdu. Böylece kadı sadece bir yargıç konumunda kaldı.<sup>26</sup>

Burada ister istemez bazı sorular doğar: Osmanlılar niçin o aşamada İzmir'e bir paşa gönderdiler? Buna gerek var mıydı? Kutsal İttifak Savaşı (1683-1699) sırasında ya da Venediklilere karşı yürütülen 1645-1669 Kandiye Savaşı gibi önceki dönemlerde aynı şeyi yapmışlar mıydı? Bulguların yokluğundan dolayı, bu sorulara cevap verebilecek bir konumda değilim. İzmir'in yönetiminde bu ani değişimin niçin ortaya çıktığını kesin bilmiyorum. Ama Osmanlıların geçmişte Venediklilerin 1694'te Sakız Adası'nı aldıktan sonraki girişiminde olduğu gibi, İzmir'e yönelik bir deniz saldırısına hazırlıksız yakalanma ihtimalini göze alamamış olmaları muhtemeldir. Osmanlılar için bir savaş dönemi olan 1715-1718 arasında olası bir Venedik saldırısından duyulan korku İzmir'in

The Ottoman Empire was successful in securing the impartiality of Austria in the Ottoman campaign against Russia in 1711; however, the Ottoman Empire was not successful in securing the impartiality of Austria in the Ottoman campaign against Venice in 1715.<sup>23</sup> During this long period of negotiations, which culminated in 1716, the Ottomans determined that they must wage a war against Austria because of the indemnities (which Austria claimed the Ottomans should pay), the return of land— etc. The Ottomans became aware that the Austrians were allied to Venice, in April 15, 1716.<sup>24</sup> After the complete success of the Ottomans against Venice, it seems that the shift in the balance of power led to a new war between the Habsburgs and the Ottomans which ended with the Peace Treaty of Passarowitz in 1718.<sup>25</sup>

During the war against Venice disorders occurred in the harbor of İzmir; the *kadı* had difficulty controlling them. This situation apparently caused the Porte to change the government of İzmir from a *kadılık* (kadiship) to a *paşalık* (paşaship). The *kadı* remained as a judge of law only.<sup>26</sup>

Questions arise by themselves here: Why did the Ottomans send a *paşa* to İzmir at this point? Was it necessary to do so? Did they do the same in the war of *Sacra Liga* (1683-1699) or earlier times such as the Candian War of 1645-1669 waged against the Venetians? Due to the lack of evidence I am not in a position of answering these questions. I do not know precisely why this sudden change had to occur in the government of İzmir. But it is likely that the Ottomans would not take any chances of being caught unprepared against a sea attack on İzmir as they had been unprepared in the case of the Venetian attempt after the Venetian acquisition of the island of Chios in 1694. From 1715 to 1718, a period of wars

yönetiminde bu değişime yol açmış olabilir. Zira İzmir'deki paşalık makamı 1718 dolaylarında kaldırıldı.

Bilinen husus İzmir valisi olarak görev yapan ilk paşanın Sadrazam Fazıl Mustafa Paşa'nın oğlu Köprülü Abdullah Paşa<sup>27</sup> olduğudur. İzmir'deki Fransız konsolosu bir mektubunda "24 Ocak 1716'da [paşa] tarafından çok zarif bir kabulde ağırlandığı"nı belirtir.<sup>28</sup> İzmir'in yönetiminde kadılığa geri dönüşün tarihini saptamak zordur. Bir İngiliz belgesinde İzmir'de 19 Aralık 1718'de bir paşanın ve kâhyasının bulunduğu belirtilir.<sup>29</sup> Kaynaklar o tarihten sonra İzmir paşasından söz etmez. Yani, Bâb-ı Âli'nin İzmir'de önceki yönetim biçimine Aralık 1718'ten sonraki bir tarihte tekrar geçmiş olması mümkündür.

İzmir'de sadece savaş yılları 1715-1718'te süren geçici bir paşalık kurmanın ardındaki asıl neden herhalde askerîydi. Pasarofça Barış Antlaşması'nın ardından 1718'de tehlike ortadan kalktı; böylece Bâb-ı Âli İzmir'i yönetmedeki mutlak sistemine dönebildi. Ayrıca paşalık hem Osmanlı merkezî yönetimi hem İzmir'de oturan yabancılar açısından malî masrafların artmasına yol açmıştı.<sup>30</sup>

## II. İzmir'deki Kadı ve Makamı

Kadılar Osmanlı İmparatorluğu'nun iç idaresinde önemli bir rol oynarlardı. Devletin onlara idari ve adli yetkiler vermesi nedeniyle, kendi idari birimlerinde hatırı sayılır güce sahiptiler.<sup>31</sup>

İzmir kadısı Osmanlı İmparatorluğu'ndaki en önemli kadılardan biriydi. Dolayısıyla İzmir kadılığına atananlar imparatorluğun en nüfuzlu kişileri arasındaydı.<sup>32</sup> Bu makama atanmak için belli gerekleri yerine getirmek ve ardından

for the Ottomans, a fear of a possible attack by the Venetians could have been the cause of this change in the government of İzmir for it had apparently eliminated the office of *paşalık* in İzmir in about 1718.

What is known is that the first *paşa* who acted as the governor of İzmir was Köprülü Abdullah Paşa,<sup>27</sup> son of Grand Vezir Fazıl Ahmed Paşa. The French consul of İzmir stated in his letter that he had "a very gracious audience with him (the *paşa*) on January 24, 1716."<sup>28</sup> It is difficult to establish the date for the change of the government of İzmir back to a *kadılık*. An English document mentions the existence of a *paşa* and his *kahya* in İzmir on December 19, 1718. 29 Sources do not mention the *paşa* of İzmir after this date. Thus, it is possible that the Porte re-established the former form of government in İzmir sometime after December 1718.

The primary motive for establishing a temporary *paşalık* in İzmir which lasted only through the war years of 1715-1718 must have been military. Following the Peace Treaty of Passarowitz in 1718 the danger no longer existed; thus the Porte was able to revert to its regular system of governing İzmir. In addition, the *paşalık* had created increased financial expense for both the central Ottoman government and for the foreigners residing in İzmir.<sup>30</sup>

## II. Kadı and His Office in İzmir

*Kadis* played an important role in the domestic administration of the Ottoman Empire. Administrative and Judicial powers were invested in them by the state; thus, they had considerable power within their administrative unit.<sup>31</sup>

The *kadı* of İzmir was one of the most important *kadis* of the Ottoman Empire. Therefore, the people who were appointed to the *kadılık* of İzmir were among the most

İstanbul'daki şeyhülislamlığa belli tarta bir parayı peşin ödemek şarttı. Du Mont'un verdiği bilgiye göre, son kadının eline bir yıl içinde geçen para 40.000 *écu*'nun ya da doların üzerindeydi.<sup>33</sup> Başlangıçta şehir kadıları ilk atanışlarında 25 akçe yevmiye alırlardı. (Kuruşun ya da doların değeri 80 akçeydi.) Sancak kadılarına genellikle günde 150 akçe ödenirdi.<sup>34</sup>

Yöredeki baş idari mevkide bulunan İzmir kadısına Mısır'daki Kahire kadısına kıyasla daha yüksek maaş ödenirdi. Evliya Çelebi de İzmir kadılığını Osmanlı İmparatorluğu'nda potansiyel bakımdan en yüksek ücretli idari mevkilerden biri sayar. 17. yüzyılın ikinci yarısında günlük 500 akçe ödenmesine karşın, bu makamın gerçek geliri yılda 50 kese (25.000 kuruş) dolayındaydı. Evliya Çelebi'ye göre, yöreyi bir paşanın yönetmesi halinde, bu rakam yılda 200 keseye (100.000 kuruş) kadar bile çıkabilirdi.<sup>35</sup> Her ne kadar mütesellim,<sup>36</sup> yani İzmir kadına vekâlet eden süvari ya da piyade kuvvetlerinin başı bütün yöreyi denetim altında tutamasa da,<sup>37</sup> bazı kadıların geliri bundan bile yüksekti. Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa döneminde (1656-1661) İzmir kadısı olan Ünsi Efendi'nin<sup>38</sup> eline 200.000 kuruşluk maaşına ek olarak 100.000 kuruş değerinde hediyeler geçmekteydi; böylece toplam geliri yılda 300.000 kuruşa, yani 600 keseye ulaşmaktaydı.

Bu noktada ele alınması gereken asıl soru şudur: İzmir kadısının düzenli maaş dışındaki gelir kaynakları nelerdi? Cevap çeşitli kaynaklar olsa gerek. Kadıların davayı kazanan taraftan mahkeme masrafı olarak ihtilaf konusunun değeri üzerinde yüzde 2,5'lik bir harç almasına izin

influential people of the Empire.<sup>32</sup> In order to receive an appointment to this office, one met certain requirements and then had to pay the office of the *Seyh-ül-Islam* in İstanbul a certain amount of money in advance. The last *kadı*, as Du Mont informs us, apparently made more than 40,000 *ecus* or dollars within a year.<sup>33</sup> In the beginning *kadis* of towns received 25 *akçe* or asper (*kuruş* or Dollar valued at 80 aspers) daily for their first appointments. The *kadis* of *sancaks* were usually paid 150 *akçes* daily.<sup>34</sup>

The *kadı* of İzmir, who held the chief administrative post in that area was paid a higher salary than the *kadı* of Cairo, Egypt. Evliya Çelebi considered the *kadılık* of İzmir to be potentially one of the best paid administrative posts in the Ottoman Empire. Although this office, in the second half of the seventeenth century, paid 500 *akçes* daily, its true income was about 50 *keses* (25,000 kuruş) annually. Even this figure could be increased to 200 *keses* (100,000 *kuruş*) a year, according to Evliya Çelebi, if a *paşa* ruled the area.<sup>35</sup> Although the *mütesellim*,<sup>36</sup> cavalry, or infantry forces who represented the *kadı* in İzmir, could not control all the territory under his jurisdiction,<sup>37</sup> several individuals did even better. Ünsi Efendi, who was the *kadı* of İzmir at the time of Grand Vezir Köprülü Mehmed Paşa (1656-1661)<sup>38</sup> made 200,000 *kuruş* plus gifts which were worth another 100,000 kuruş; thus totaled 300,000 *kuruş* or 600 *keses* for the year.

The principal question to be asked at this point is: What were the sources of income other than the regular salary of the *kadı* of İzmir? The answer would be, various sources. *Kadis* were allowed to receive a charge of 2-1/2 percent on the objective of litigation as a court expense from the

verilirdi.<sup>39</sup> Gibb ve Bowen şunu belirtir: “[Kadı] makam, arpalık ve benzeri şeylerin satışı ya da devri ile miras bölüşümü üzerinde belli haklara sahipti; hüküm belgeleri ve çeşitli mahkemelerde ona sunulan diğer konular için küçük bir imza ücreti alırdı.”<sup>40</sup> İzmir kadısının bu gelirlerin yanı sıra çeşitli özel gelir kaynakları vardı; çünkü İzmir yabancı toplulukların bulunduğu ve büyük çaplı bir ticaretin yürütüldüğü bir ticaret şehriydi. İzmir limanına gelen her geminin diğer yerel Osmanlı yetkilileriyle birlikte kadıya liman resimleri ödemesi beklenirdi.<sup>41</sup> Kadı ayrıca kumaş taşıyan gemilerin varışı vesilesiyle yılda bir kez aynı olarak belli bir miktarda hediye alırdı.<sup>42</sup> Bütün bu sayılanlara ek olarak, İzmir’de oturup ticaretle uğraşan yabancılar kadıya özel vesilelerle yasal olarak, ticaret ya da topluluk amaçlarıyla yaltaklanmanın gerektiği durumlarda da yasadışı olarak hediyeler sunmak zorundaydılar. İngiliz ve Fransız konsolosluklarının defterlerinde her ikisinin de örnekleri vardır.

Kadının İzmir’e varışı üzerine, yabancı ticaret topluluklarının temsilcileri onu bir heyet halinde ziyaret eder ve geleneksel usule göre hediyeler sunarlardı.<sup>43</sup> Konsololar kadının huzuruna çıktıklarında, ona sorunlarını aktarır ve mallarına konulmuş vergilerden yakınırlardı. Kapitülasyonların uygulanışı konusunda kadının tutumunu her zaman yoklardı. Fransız konsolosu genellikle Batılı tüccarlar heyetinin başında yer alırdı.

Hediyeler sunarak kadının hüsnü niyetini kazanmak çoğu kez epey pahalıya patlardı. Poulet “hediye babında ödenen paranın gümrük resimleri olarak ödenen paradan çoğu zaman daha yüksek olduğunu” belirtir.<sup>44</sup>

successful party.<sup>39</sup> It is stated by Gibb and Bowen that “He [*kadı*] had also certain rights on sales or transfers of offices, pensions and the like, and on the division of inheritances, and to a small signature fee on documents of judgments and other matters submitted to him from the various tribunals.”<sup>40</sup> In addition to these incomes, the *kadı* of İzmir had several special sources of income, since İzmir was a commercial town with its foreign communities actually residing in İzmir and with a large trade. Every ship which came to the port of İzmir was expected to pay the port charges to the office of the *kadı* along with the other local Ottoman officials.<sup>41</sup> The *kadı* also received a certain amount, in kind, as gifts on the occasion of the arrival of the ships with cloth once annually.<sup>42</sup> In addition to all the above, foreigners residing and trading in İzmir had to offer gifts to the *kadı* legally on the special occasions and illegally when the foreigners needed to curry favor for trade or community purposes. There are examples of both cases in the ledgers of the English and French consulates.

Upon the arrival of the *kadı* to İzmir, representatives of the foreign trading communities visited him as a group and presented gifts according to traditional practice.<sup>43</sup> During the audience with *kadı*, the consuls presented him with their problems and complained about the taxes levied on their goods. They always inquired about the *kadı*'s attitude toward the enforcement of the capitulations. The French consul usually led the delegation of Western merchants.

Winning the good will of the *kadı* by offering gifts was often very costly. Poulet mentioned that the “money in lieu of gifts paid was higher than the money they paid for their customs duties in most of the times.”<sup>44</sup>



İslam'da kamu idaresi din kurumlarıyla nasıl yakından bağlantılıysa, Osmanlı İmparatorluğu'nda hukukun kurumsal dinle bağlantısı da o ölçüde sıkiydı. Ancak Kadı'nın kâğıt üzerindeki yetkisi güçlüydü ve kentlerdeki şerî mahkemeler genelde kadılar ve onlara tabi memurlar tarafından idare edilirdi. Bu alt başlığın hedefi İzmir kentindeki şerî mahkemelerin işleyişini irdelemek değil, kadının yabancı tüccarların ne tür meseleleri ve sorunlarıyla ilgilendiğini incelemektir.

İzmir kadısının asıl görevlerine ve işlevlerine gelince, bunlar İzmir'in vergi ve adliye görevleriyle sınırlı kalmayıp idari görevleri de kapsardı. Mutat bir paşanın bulunmaması nedeniyle, İzmir'e gönderilen her fermanın icabını yerine getirme yetkisi kadıya verilirdi. Kadıdan ayrıca bölgesinin sorunlarını ve bulunduğu kasaba ya da şehir ahali-sinin isteklerini merkezî yönetime bildirmesi beklenirdi. Orada satılan her mal kaleminin fiyatını belirlemek, yani narh koymak da onun göreviydi. Kanun gereğince nikâhları kıymanın yanı sıra, bölgesindeki imamlara aynı görevi yerine getirme yetkisini verirdi. Merkezî yönetim savaş halinde kadı aracılığıyla Osmanlı ordusu için asker yazdırabilir, tahıl ve hayvan toplayabilirdi.

İzmir kadısı adli konumunun ge-  
rektirdiklerinin dışındaki sorunlara da bakardı. Sözelimi 1668'de kendini mirî arazilerin koruyucusu sayarak, "mirî arazilerden alınan arsalarda inşa edilip edilmediklerini saptamak üzere" kentteki evlerle ilgili değerlendirmelerde bulunulması emrini verdi. Yabancı tüccarların denize yakın evleri bilhassa dikkatle kontrolden geçirildi.<sup>46</sup> Ayrıca

Just as the public legal administration was closely related to institutions of religion in Islam, so, too, the association of law with institutional religion was close in the Ottoman Empire. However, the theoretical authority of the *kadı* was strong and the *gari'a* courts in the cities, in general, were administered and presided over by *kadis* and their subordinate officials. It is not the object of this section to go into the function of the *gari'a* courts in the city of İzmir but to examine what type of foreign merchant matters and problems the *kadı* handled.

As far as the main duties and functions of *kadı* of İzmir were concerned, they were not restricted to tax and judicial duties, but were extended to the administrative duties of İzmir. Due to the usual absence of the paşa, the *kadı* was given authority to perform and to fulfill every imperial command that was sent to İzmir. The *kadı* was also expected to inform the central government about the problems of his territory and the requests of the people of his town or city. It was also his duty to set the price of every item (*narh*) sold in his district. Legally he would perform wedding ceremonies as well as authorize imams (religious leaders) of his district to perform the same duties. The central government in case of war could enlist soldiers as well as collect grain and animals to be used in the Ottoman army through the *kadı*.

The *kadı* of İzmir looked into problems other than those which his judicial position required. For instance in 1668 the *kadı* of İzmir, considering himself to be the protector of the *mirî* or state lands, ordered that an evaluation be made of the houses of the city "in order to determine whether the homes had been constructed on lands taken from the *mirî* land . The homes of the foreign merchants located near the

bütün yeni inşaatların kadı tarafından onaylanması şartı getirildi.<sup>47</sup>

İzmir'deki yabancı topluluklar kadıyla yakın işbirliği içinde olmayı münasip görürlerdi. Kadı şeri hukukun yanı sıra fermanları uygular ve dolayısıyla suçlu bulunan her yabancıyı yargılayıp cezaya çarptırabilirdi. Böyle bir dava 1715'te yaşandı. Bay Peters adlı bir İngiliz tüccar ve uşağı "evlerinde kullanmak üzere köyden yağ getirdikleri" suçlamasıyla kadı tarafında zindana atıldı.<sup>48</sup> İngiliz "millet"inin meclisi 29 Kasım 1715'te davanın bir "topluluğu" olarak kabul edilmesinden dolayı, söz konusu İngiliz tüccarı ve uşağını "kadı ile müsellimin [mütesellim] elinden" kurtarmak üzere 58 dolar tahsis edilmesine oybirliğiyle karar verdi.<sup>49</sup> İthamın doğru çıkıp çıkmadığı ise bilinmemektedir.

İzmir'de İngiliz "millet"i İngiliz uyruklulara adaletli davranması için İzmir kadısına verilecek hediyeler için belli bir tutarda para ödemek zorundaydı. Böyle olaylar 1723'te yaşandı. İngiliz konsolosunun Felemenk dragomanlarından birine saldıran bir Doğu Akdeniz denizcisini kovuşturmasını sağlamak amacıyla epeyce para harcaması gerekti.<sup>50</sup> Başka bir olayda İngiliz konsolosu İzmir'deki bir Türk tarafından suçlanan bir İngiliz geminin aklanması için kadıya ve memurlarına bir hediye verdi.<sup>51</sup> Bunlar yabancı konsolosluklar için her zaman ilave masraflar demektir.

Sırasıyla Fransızlara ve İngilizlere tanınan 1673 ve 1675 kapitülasyonları uyarınca, kadının yetki alanı dışında kalan sadece konsolostu. Konsolos kendi "millet"ine hizmet eden sefirin temsilcisi sayılırdı. Dolayısıyla sadece kendi vatantaşlarının taraf olduğu davalara bakma

sea were checked especially carefully.<sup>46</sup> In addition, all new construction had to be approved by the *kadı*.<sup>47</sup>

The foreign communities in İzmir found it advisable to work closely with the *kadı*. He executed imperial commands as well as the *şari'a* law and thereby could judge and sentence any foreigner found guilty of a crime. Such a case arose in 1715. An English merchant by the name of Mr. Peters and his servant were put in jail by the *kadı* on the charge that "they brought oyle (oil) from the village for their house use."<sup>48</sup> It was unanimously decided by an assembly of the English "nation" on November 29, 1715 that since Mr. Peters' case was accepted as a "public avania," that they request the English to allocate fiftyeight dollars to rescue the above mentioned Englishman and his servant from "the hands of the *kadı* and *musallim (mütesellim).*"<sup>49</sup> The success of the allegation, however, is unknown.

English "nation" in İzmir had to pay a certain amount of money for the gifts to be given to the *kadı* of İzmir for his justice shown to the English subjects. Such instances occurred in 1723. The English consul had to spend quite a large amount of money in order to have the *kadı* prosecute a levantine marine who assaulted one of the Dutch dragomans.<sup>50</sup> In another instance the English consul gave a present to the *kadı* and his officers to clear an English sailor who was accused by a Turk in İzmir.<sup>51</sup> These were always extra expenses for the foreign consulates.

Only the consul was outside the jurisdiction of the *kadı*; according to the capitulations of 1673 and 1675 which were accorded to French and the English respectively. The consul was considered the representative of the ambassador of his "nation." Therefore, he had the right to judge and even to prosecute cases involving only his people.

ve hatta kovuşturma açma hakkı vardı.

İzmir'deki diğer Osmanlı yetkilileriyle birlikte kadı ve memurları belirli vesilelerle yabancı konsoloslardan hediye almayı beklerdi.<sup>52</sup>

Üst düzey bir resmî yetkili olması itibarıyla, kadıya ihtiyaç doğduğunda Osmanlı ordusunda görev yapmak üzere belli yerlere gönderilecek askerler toplama talimatı verilirdi. Bunu gösteren bazı olayları aktarmak istiyorum. Örneğin, 1693'te İzmir kadısına olası bir Venedik saldırısına karşı tedbir olarak Sakız Kalesi'ni savunmak için 60 yeniçeri göndermesi bildirildi.<sup>53</sup> Anlaşıldığı kadarıyla kadı öngörülen sayıda yeniçeri Sakız'a gönderdi. Diğer olay Venedik'e karşı savunma hatlarını güçlendirmek üzere Girit Adası'na yeniçeri olarak gönderilecek adamlarla ilgiliydi. Hümayûn belgesine göre, kadıya Kandiye Kalesi için 300, Hanya Kalesi için 200 ve Resmo Kalesi için 100 olmak üzere toplam 600 yeniçeri toplaması emredildi. Emir yerine getirildi ve öngörülen sayıda yeniçeri Girit Adası'na gönderildi.<sup>54</sup>

### III. Gümrük Emini ve Gümrük İdaresi

Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. yüzyılda ve 18. yüzyılın birinci yarısında güçlü bir merkezî siyasal ve idari yapısının olmasına karşın, ekonomi politikaları ve gümrük sistemi merkezî değildi.<sup>55</sup> Her ticari merkezin ve önemli limanın kendi gümrük sistemi var gibiydi.<sup>56</sup>

Diğer önemli merkezler gibi, İzmir'in de bir gümrük idaresi vardı. Ancak bu dairenin ortaya çıkışını ve orada kaç memurun çalıştığını kesin saptamak zordur. Belgeler bütün fermanlarda hitap edilen bir gümrük emininin ve onun

The *kadı* and his officers along with the other Ottoman authorities in İzmir expected to receive gifts on specific occasions from the foreign consuls residing there.<sup>52</sup>

As a senior government official, the *kadı* would be ordered, when the need arose, to enlist (draft) soldiers to be sent to certain places to serve in the Ottoman army. I would like to cite instances demonstrating this. In 1693, for example, the *kadı* of İzmir was ordered to send 60 Janissaries for the defense of the castle of Chios, as a precautionary measure against a possible Venetian attack.<sup>53</sup> The *kadı* apparently sent the required number of Janissaries to Chios. The other case was for enlisting people as Janissaries to be sent to the island of Crete in order to strengthen the defenses of the island against Venice. According to the imperial document, the *kadı* was ordered to enlist 300 people to be Janissaries for the defense of the castle of Candia; 200 for the castle of Hania and 100 for the castle of Resmo totaling 600 Janissaries. The order was executed and the required number of Janissaries was sent to the island of Crete in the respective castles.<sup>54</sup>

### III. Gümrük Emini and Customs Office

Even though the Ottoman Empire was strongly centralized politically and administratively in the seventeenth and the first half of the eighteenth centuries, it was not centralized in its economic policies and its customs system. Each commercial center and important port appears to have had its own system of customs.<sup>56</sup>

A customs office existed in İzmir as in other important centers. However, it is difficult to determine the origin of this office and to ascertain how many officials worked in it. Documents suggest that there was a head customs officer— who was also

nezaretinden gümrük işlerini yürüten birden fazla kişinin bulunduğuna işaret eder.

Belgelerde İzmir Gümrük İdaresi'nin kâğıt üzerinde İstanbul gümrük eminine bağlı olduğu açıkça belirtilir.<sup>57</sup> İzmir gümrük emini görünüşte İstanbul gümrük emininin bir temsilcisi olmakla birlikte, hareketlerinde oldukça bağımsızdı. Bu durum Osmanlı yönetiminin İzmir gümrük memurlarınca ilave ve aşırı vergiler biçilmesini önlemeye yönelik emirler göndermesine yol açardı.<sup>58</sup>

Gümrük daireleri en yüksek peyi sunanlara iltizam usulüyle verilirdi. Tıpkı İzmir kadılığı gibi, bu makamdaki görev süresi de büyük olasılıkla bir yıldır. Dolayısıyla özel kişilere bir meblağ karşılığında verilen gümrük daireleri o kişilerin politikalarına ve söz konusu yörenin ya da kentin âdetlerine göre çalışırdı. Haliyle gümrük emini gümrük ücretlerinden olabildiğince çok para toplamaya çalışırdı.<sup>59</sup>

Gümrük resimleri ticari malların değeri üzerinden (*ad valorem*) biçilirdi. Gümrük tarifeleri<sup>60</sup> Fransızların ve İngilizlerin himaye sistemini başlatmaları üzerine konuldu.<sup>61</sup> Anlaşıldığı kadarıyla bu uygulama İngiliz Doğu Akdeniz Kumpanyası ile İzmir Gümrük İdaresi'nin bir anlaşmaya vardığı Nisan 1686'da başladı.<sup>62</sup> Vergi alınacak malların değeri konusundaki uyuşmazlıkları ve anlaşmazlıkları önlemek için gümrük tarifelerine gerek duyuldu.

İzmir'deki İngiliz konsolosluğunun bir defterinde İzmir'deki liman resimlerinin kaydedildiği bir belgeye rastladım. Görünüşe bakılırsa böyle bir amaçla tutulmuş tek kayıt budur ve resimler limandan çıkan İngiliz gemilerine biçilmiştir.<sup>63</sup>

called *Gümrük Emini*— to whom all imperial orders were addressed, and that there was more than one individual who operated the customs house under the supervision of the *Gümrük Emini* (Head Customs Officer).

The documents state clearly that the customs office of İzmir was theoretically under the jurisdiction of the İstanbul customs officer.<sup>57</sup> Even though the customs officer of İzmir was apparently a deputy of the customs officer of İstanbul, he was quite independent in his actions. This situation caused the Ottoman government to send out orders to prevent additional and excessive taxes from being levied by the İzmir customs officers.<sup>58</sup>

The customs offices were farmed out to those people who had made the highest bids for the office. Most likely the position, like the kadılık of İzmir, was held for one year. Thus, these customs offices, which were given to private individuals in return for a sum of money, functioned according to the policies of the person to whom the offices were farmed out and according to the customs of the particular area or city. Naturally the Gümrük Emini sought to collect as much as he could from the customs fees.<sup>59</sup>

Customs duties were levied on the value of merchandise (*ad valorem*). Tariffs<sup>60</sup> were not imposed until the initiation of the *protegeé* system by the French and the English.<sup>61</sup> Apparently, tariffs were first instituted in April 1686 when an agreement was reached between the English Levant Company and the customs office of İzmir.<sup>62</sup> Tariffs were necessary to prevent disputes and disagreements over the value of the goods being taxed.

In a ledger of the English consulate of İzmir, I came cross a document which records the port charges in İzmir. Apparently this is the only such record ever kept.<sup>63</sup>

Defterdeki verilerden dikkatle çıkarılan aşağıdaki tablo gemilerin varış yerlerine doğru yola çıkmalarından önce İzmir'in çeşitli yerel Osmanlı yetkililerince biçilen tam resimleri göstermektedir:<sup>64</sup>

These charges seem to have been made on outgoing English ships. The following table carefully taken from the ledger shows the exact charges which were made by various local Ottoman officials of İzmir before the ships sailed for their destinations:<sup>64</sup>

	1675	1680	1696
Kale dizdarlarına <i>To the Castellans</i>	30 dolar <i>30 dollars</i>	18 dolar <i>18 dollars</i>	10 dolar <i>10 dollars</i>
Kadıya <i>To the Cadi (kadı)</i>	20 dolar <i>20 dollars</i>	10 dolar <i>10 dollars</i>	10 dolar <i>10 dollars</i>
Mendirek yeniçerilerine <i>To the Janissaries of the Mole</i>	12 dolar <i>dollars</i>	-	-
Kadı hücceti için <i>For the Cadi's Hogiet (Hüccet)</i>	5,5 dolar <i>5.5 dollars</i>	5,5 dolar <i>5.5 dollars</i>	5,5 dolar <i>5.5 dollars</i>
Gümrük tezkeresi için <i>For the Customer's Teschere</i>	3 dolar <i>3 dollars</i>	3 dolar <i>3 dollars</i>	3 dolar <i>3 dollars</i>
Gümrük muhafızlarına <i>To the Customer's Guardians</i>	1,5 dolar <i>1.5 dollars</i>	-	-
Tekne kürekçilerine [?] <i>To the Druggermen</i>	12 dolar <i>12 dollars</i>	7 dolar <i>7 dollars</i>	4 dolar <i>4 dollars</i>
Konsolosun yeniçerilerine <i>To the Consul's Janissarys</i>	4 dolar <i>4 dollars</i>	2 dolar <i>2 dollars</i>	4 dolar <i>4 dollars</i>
Toplam <i>Total</i>	88 dolar <i>88 dollars</i>	45,5 dolar <i>45,5 dollars</i>	45,5 dolar <i>45,5 dollars</i>

Bu tablo yerel Osmanlı yetkililerine ödenen liman resimlerinin 21 yılı içinde (1675-1696) yüzde 50'den fazla düştüğünü açık seçik ortaya koymaktadır. Bu düşünün niçin ortaya çıktığını hâlihazırda bilmiyorum.

Mallarla yüklü bir yabancı gemi varış yerine doğru yola çıkmadan önce gümrük idaresinden bir tezkere almak zorundaydı. Tezkere bazı kaynaklarda "eda tezkeresi" olarak geçer.<sup>65</sup> Gümrük

This table illustrates clearly that the port charges which were paid to the local Ottoman officials dropped more than 50 percent over the twenty-one years period (1675-1696). At the present time, I do not know precisely why this decrease on the port charges had occurred.

A foreign ship loaded with goods had to acquire a *tezkere* (a permit) from the customs office, as it was shown in the above table, before departing for its destination.

idaresine bütün vergiler ödenmedikçe bu belge alınamazdı.<sup>66</sup> Yabancı bir gemiye yazılı olarak verilen tezkere bütün gerekli vergilerin ödendiğini teyit ederdi ve söz konusu tüccar gemisi tarafından başka bir Osmanlı limanında bu hususu kanıtlamak, böylece mallardan ilave vergi alınmasını önlemek için kullanılırdı. Yabancı tüccarlar ve gemi kaptanları çoğu kez Mora, Girit, Selanik, Eğriboz ya da Bozcaada gümrük yetkililerinden rüşvetle bir tezkere edinerek, herhangi bir vergi ödemekten kurtulmanın yollarını ararlardı. Durumun farkına varan Osmanlı yönetimi, bu yerlerden alınan tezkerelerin geçersiz olduğunu ilan etti. Bu hamlenin yanı sıra, Ege kıyıları boyunca gümrük dairelerinin bulunmadığı küçük limanları kullanan yabancı tüccarların artık böyle bir şey yapamayacağını bildirdi.<sup>67</sup>

Yerel Osmanlı gümrük yetkililerinin olabildiğince çok vergi kesmeye, Osmanlı merkezî yönetiminin vergi tahsilatını ve kapitülasyon anlaşmalarını zorla uygulamaya ve yabancı tüccarlar sürekli daha düşük hadler elde etmeye ya da gümrük resimlerinden büsbütün kaçmaya çalışmaları nedeniyle, ortaya çıkan birçok uyuşmazlık ve şikâyet vardı.<sup>68</sup> Bunlar birçok Osmanlı belgesinde görülebilir.<sup>69</sup>

Doğu Akdeniz dünyasının çoğu ticaret limanında kaçakçılık yapıldığı ve İzmir'in bir istisna olmadığı bilinmektedir. İzmir limanı üzerinden kaçakçılık yapıldığını gösteren bulgular vardır. İzmir'deki Osmanlı yetkililerince alınan tedbirlere rağmen, bunlar İzmir limanının içinde veya dışında bazı yabancı gemilerin kaçakçılık yapmasını önlemek için hiç de yeterli değildi. Fransız seyyah

The tezkere is sometimes called the "*eda tezkeresi*".<sup>65</sup> It could not be obtained until all the taxes due to the customs office were paid.<sup>66</sup> The *tezkere*, given to a foreign ship in written form, confirmed the payment of all the necessary taxes, and was used by the same merchant ship to prove this fact at any other Ottoman port, thereby preventing any additional tax levies on its goods.

Foreign merchants and ships' captains often sought ways to avoid paying any tax by obtaining a tezkere from the customs officials of the Morea, Crete, Salonika, Eğriboz or Bozcaada in return for bribes. The Ottoman government, becoming aware of this fact, announced that *tezkeres* from these places were invalid. In addition to this move, the Ottoman government also announced that foreign merchants who used small ports along the Aegean coast where there were no customs offices could no longer do so.<sup>67</sup>

Since local Ottoman customs officials tried to exact as much tax as possible, since the central Ottoman government tried to enforce tax collection and the capitulatory agreements and since the foreign merchants were constantly attempting to receive lower rates or try to avoid customs duties altogether, there were many disputes and complaints.<sup>68</sup> These arguments can be seen in many Ottoman documents.<sup>69</sup>

It is known that smuggling existed in most of the commercial ports in the Levantine world and İzmir was no exception. There is evidence to show that this smuggling was done through the port of İzmir. In spite of the precautionary measures taken by the Ottoman authorities in İzmir, these measures were by no means adequate to prevent the smuggling done by some foreign ships in or out of the port of İzmir. Fernand's, a



Fermanel'in saptamaları çok ilginçtir. Örneğin, şunu belirtir:

*Orada [Avrupalı tüccarların] evleri liman boyunca [sıralıdır] ve her evin arka tarafında suya bakan bir kapı vardır; bu da gümrüğe engel çıkararak daha az vergi ödemek, [gümrük resimlerinden kaçmak üzere] ticari malları geceleyin yükleyip boşaltmak içindir.<sup>70</sup>*

Başka bir Fransız seyyah Poulet bu bulguları destekler ve bize daha geniş bilgi verir. Avrupa gemileri “Frenk” evlerinin yakınına demirleyebilirlerdi ve bu durum bazı kaçak ticari malları yükleyip boşaltmalarına, böylece ödenmesi gerekli vergilerden kurtulmalarına fırsat verirdi.<sup>71</sup> Poulet ayrıca Avrupalı tüccarların olabildiğince az gümrük resmi ödemek için ellerinden gelen her şeyi denediklerini, özellikle kumaşta “daha değerli parçaların üstüne ucuz olanları” koyarak bu yola gittiklerini gözlemlemiş gibidir.<sup>72</sup>

İzmir'in yabancı tüccarları gümrük resimlerinden kurtulmak için başka farklı yollara da başvururlardı. Türklerin ve gümrük yetkililerinin kadınlara büyük saygı duyduklarını ve asla üstlerini aramadıklarını bilen yabancılar yanlarındaki kadınların en değerli ticari malları mantolarının altına saklamalarını sağlayarak, hiçbir gümrük resmi ödemezlerdi.<sup>73</sup>

İzmir'de aralıklarla yürütülen gizli ticaret de vardı. Sözelimi, muhtemelen bir Ermeni tüccar olan İzmirli Sarkis Çelebi, İngilizlerin farkına varmasına kadar İngiltere'den kumaş getirip satarı. İzmir'in İngiliz konsolosu gelecekte böyle girişimleri önlemek için gerekli

French traveler, remarks are very interesting. He states the following:

*There [European merchants] houses were [located] along the harbor, there is a door in the back of each house that looked over the water; the reason is that— to frustrate and to pay fewer customs— to load and unload merchandise during the night [to avoid customs duties].<sup>70</sup>*

Poulet, another French traveler, supported this evidence and gave us more information. The European ships could anchor close to the “Frank” houses and this situation permitted them to load and unload some contraband merchandise; thus avoiding due taxes.<sup>71</sup> He also seemed to have observed that the European merchants tried everything within their power to pay as few customs duties as possible especially on cloth by mounting “cheap cloths on the top of the ones which are more valuable.”<sup>72</sup>

The foreign merchants of İzmir also used different other ways to avoid customs duties. Knowing that the Turks and customs officials had a great respect for women and never searched them, foreigners accompanying by women would hide their most valuable belongings of merchandise under their coats and pay no customs duties.<sup>73</sup>

In İzmir, clandestine trade also existed on and off. For instance, Sarkis Chellabee (Sarkis Çelebi) of İzmir, probably an Armenian merchant, used to bring cloth from England and sell it in İzmir until it was discovered by the English. The English consul of İzmir took necessary measures in order to prevent such actions in the future.<sup>74</sup> It is also evident that the Armenians, Jews and other merchants used to practice the clandestine

tedbirleri aldı.<sup>74</sup> Ermenilerin, Yahudilerin ve başka tüccarları uygun fırsat buldukça İtalya'dan İzmir'e gizli ticaretle uğraştıkları açıktır; ama İngiliz konsolosu İngiliz ticaretinin aleyhine olan böyle işleri önlemek için her çabayı gösterirdi. Ne var ki, İngilizlerin İzmir'de bu tarz ticareti önlemede ne kadar başarılı olduklarını bilmiyoruz.<sup>75</sup>

#### IV. Voyvoda

Osmanlı İmparatorluğu'nda 17. yüzyılda voyvoda makamı oluşturuldu. İlk başta voyvodalar şehir ileri gelenleri arasından seçilerek, kendi sancaklarındaki eyalet yetkilileri ya da yörenin nüfuzlu kişileri tarafından atanırlardı.<sup>76</sup> Bir devlet ya da vezir temsilcisi olması itibariyle, voyvoda devlete ya da vezire olan yıllık vergi borcunu tahsil etmek üzere belirli yörelere gönderilebilirdi; hizmetlerinin karşılığında ise önceden belirlenmiş bir maaş ya da toplanan vergilerin bir yüzdesini alırdı.<sup>77</sup> Bağlı olduğu kişinin gelirlerine de göz kulak olurdu.<sup>78</sup> Du Mont bir voyvodanın işlevlerine ilişkin farklı bir tablo sunar. Dostu olan İzmir voyvodasının şu görevleri yerine getirdiğini aktarır:

*Voyvoda kolluk kadısındır; haftada iki kez kenti dolaşarak hiçbir şeyin yanlış bir ağırlık ya da ölçü birimiyle satılmamasını, ruhsatsız meyhanelerin açılmamasını, kimsenin sarhoş olmamasını ve genel olarak kentte bir karışıklık yaşanmamasını sağlar.*<sup>79</sup>

Voyvoda unvanı bazen kent içinde önemli bir mevkiyi de belirtirdi. Elhaç Veli Ağa adlı İzmir voyvodası 1717'de Osmanlı payitahtına üç zimmî İzmirli tüccara ilişkin bir istida gönderdi. Yani,

trade from Italy to İzmir, whenever they found suitable time for it, but the English consul made every effort to prevent such practice which was at the expense of English trade there. However, we do not know how successful the English were in preventing this type of trade in İzmir.<sup>75</sup>

#### IV. Voyvoda

In the seventeenth century the office of *voyvoda* was instituted in the Ottoman Empire. In the beginning *voyvodas* were appointed in their respective *sancaks* by the eyalet authorities or by influential people of the area. *Voyvodas* were selected from among the leaders of the town.<sup>76</sup> A *voyvoda* as a representative of the state of vezir could also be sent to specific areas or districts in order to collect the annual tax owed from these places to the state or vezir; the *voyvoda*, for his services, received a specified salary or a percentage of the colledged taxes.<sup>77</sup> He also took care of the revenues in the name of his employer.<sup>78</sup> A different picture of a *voyvoda's* functions is given by Du Mont. Hre ports that a friend of his who was the voyvoda of İzmir performed the following duties:

*The voivode is the judge of police, twice per week he makes the rounds of the city to make sure nothing is sold at a false weight or measure, that night clubs that aren't authorized, are not open, that no one gets drunk and in general there is no disorder in the city.*<sup>79</sup>

The title of *voyvoda* could also designate an important post within the city. In 1717 the *voyvoda* of İzmir, a certain Elhaç Veli Ağa, sent a petition to the Ottoman capital concerning a *zimmî*, (non-Muslim Ottoman subject) merchant of İzmir. Thus here a

bu olayda voyvoda karşımıza daha önce İzmir kadısının üstlendiği gördüğümüz bir işlemlerle mirî mülklerin yasal bir savunucusu olarak çıkar. İstidaya konu olan Bagtun ya da Bugtun, Kütükoğlu Tumma ve Hucca ya da Hoca Yadigâr adlı üç zimmî tüccar geride malvarlıklarını devralacak bir vâris bırakmaksızın ölmüştü. Elhaç Veli Ağa'ya göre, malvarlıkları kanun uyarınca doğrudan devlete geçmeliydi. Daha önce yaşanan benzer bir olayda başka zimmîler mirasla devraldıklarını ileri sürerek, ölen bazı tüccarların mülklerine ve eşyalarına el koymuşlardı. Bu sefer daha uyanık ve temkinli davranan İzmir voyvodası merkezî yönetimden tavsiye istemektedir.<sup>80</sup>

Bir İngiliz belgesinden İzmir voyvodasına bağlı bir kâhyanın bulunduğunu öğrenmekteyiz.<sup>81</sup> Ancak emrinde çalışan başka memurların olup olmadığı bilinmemektedir.

## V. Diğer Osmanlı Yetkilileri

Kabatıslak olsa bile, İngiliz konsoloslğunun tuttuğu resmî kayıtlar İzmir idari makamlarına ilişkin bazı bilgiler sunar.<sup>82</sup> İngiliz konsoloslğu âdet olduğu üzere belli vesilelerle kentteki Osmanlı yetkililerine ve nüfuzlu kişilere hediye babında bir meblağ öderdi. İzmir kadısı ve ona bağlı memurlar mutat olarak hediye yerine para alırlardı.<sup>83</sup> Diğer Osmanlı yetkililerine de hediye mahiyetinde oldukça büyük tutarda paralar ödenirdi.

Bu yolla 1721-1726 döneminde ellere para geçen “şehir ekâbiri” arasında Osman Ağa, Derviş Efendi, Mustafa Efendi ve isimleri verilmeyen iki kişi daha vardı. Başka bir Osmanlı memuru damgacıya<sup>84</sup> da yüksek meblağ verilirdi. Haraççı<sup>85</sup> kadı da dâhil memurlar içinde

voyvoda was acting as a legal defender of the *mirî*, state property, which we saw the *kadı* of İzmir doing earlier. In this case, he petitioned about three *zimmî* merchants named Bagtun or Bugtun ( *بغتون* ), Kütükoğlu Tumma ve Hucca or Hoca Yadigar ( *خوجه يادگار* ) who had died without leaving any heirs to their property. The *voyvoda*, Elhaç Veli Ağa, stated that their properties, according to the law, automatically reverted to the state. A similar case occurred earlier when other *zimmîs* confiscated the property and belongings of some other deceased merchants claiming that they had inherited them. This time the *voyvoda* of İzmir, being more shrewd and cautious about this case, asked the central government for advice.<sup>80</sup>

It is also known from an English document that the *voyvoda* of İzmir had a *kâhya*, or steward, as his subordinate officer.<sup>81</sup> It is not known, however, whether there were any other officials working for him.

## V. Other Ottoman Officials

Even though it is sketchy, the official registry kept by the English consulate provides some information about the city administrative offices of İzmir.<sup>82</sup> On certain occasions the English consulate, as was customary, paid a sum of money in lieu of gifts to the Ottoman officials and influential persons in town. The *kadı* of İzmir and his officers regularly received money in place of gifts.<sup>83</sup> Other Ottoman officials also received quite large sums of money as gifts.

Among the town notables who received this money were the “great men of town” who during the period of 1721-1726, were Osman Ağa, Derviş Efendi, Mustafa Efendi and two others unnamed. Another Ottoman official, the *Damgacı*,<sup>84</sup> was also paid highly. The *Haraççı*<sup>85</sup> was paid the highest sum of

en yüksek parayı alan kişiydi. Kaynaklarda Hristiyanlara “himaye pusulası” verdiği aktarılır. Konsolosların bu kentte en çok “himaye pusulası”na gerek duymaları nedeniyle, yabancıların gözünde bu makam muhtemelen kadılık kadar önemliydi. İngilizlerin yanı sıra diğer yabancı “milletler” de çok önemli bir ticaret kentinde pürüzsüz ticareti sürdürmenin yegâne yolunun bu hediyeler olduğunu kavramış olmalıdır. İzmir’de başka bir önemli Osmanlı yetkilisi serdardı. Yabancı topluluklar yeniçerilere ilişkin bir sorunla ya da askerî bir meseleyle karşılaşınca, bunu çözmek için İzmir yeniçerilerinin serdarına ya da ağasına başvururlardı.<sup>86</sup>

all the officials, including the *kadı* himself. He is reported to have given “tickets for protection” to the Christians. Since the foreign consuls needed “tickets of protection,” more than anything else in this town, in the eyes of the foreigners this office was probably just as important as that of the *kadı*. The English as well as other foreign “nations” must have realized that these gifts were the only way to maintain smooth trade in a very important commercial town. Another important Ottoman official in İzmir was the *Serdar* or military chief. When the foreign communities had a problem concerning the Janissaries or a military matter, they used to bring it to the *Serdar* or Ağa of the İzmir Janissaries.<sup>86</sup>

## C. KARIŞIKLARIN İZMİR’DEKİ KENT

### YAŞAMINI TEHDİT EDİŞİ, 1688-1740

#### DISORDERS THREATEN İZMİR’S CITY-LIFE, 1688-1740

#### I. Merkezî Yönetimin İzmir Üzerindeki Denetiminin Zayıflamaya Başlaması

Osmanlı merkezî yönetimi aşağı yukarı 17. yüzyılın başından itibaren eyaletler üzerindeki denetimini yitirmeye başladı. Bütün eyaletlere otoritesini yeniden kabul ettirmeyi ancak Sultan II. Mahmud döneminde (1808-1839) başardı. Yani, yaklaşık 200 yıl boyunca merkezkaç eğilimler İstanbul’un imparatorluk üzerindeki denetimini zayıflattı. Sadece Avrupa eyaletleri değil, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve hatta Anadolu eyaletleri de çoğu kez merkezî yönetimin emirlerine uymayı reddetti. 17. yüzyılın son çeyreğindeki Kutsal İttifak Savaşı da Osmanlı İmparatorluğu’nun gücünü sarsmaya

#### I. Initial weakening of the central government’s control over İzmir

From about the beginning of the seventeenth century the central government of the Ottoman Empire started to lose control over the Ottoman provinces. It was not until Sultan Mahmud II (1808-1839) that the central government again asserted its authority over all its provinces. Thus for about two hundred years decentralizing tendencies weakened the control of İstanbul over the Empire. Not only the European provinces, but also the North African, the Middle Eastern and even the Anatolian provinces often refused to obey the orders of the central government. In the last quarter of the seventeenth century, the Sacra Liga war also contributed to sapping the strength of the

katkıda bulundu. Burada asıl ilginç 1688-1740 döneminde İzmir kentindeki ve yakın çevresinde sorunlara odaklıdır. Merkezî yönetim, İzmir'e sadece idari sebeplerden değil, devlet hazinesine gönderdiği vergilerden dolayı da ilgi duyardı. Ayrıca İzmir yöresi Aydın, Muğla, Karaburun ve Foça'yla birlikte Batı Avrupa devletleriyle denizlerdeki mücadelelerinde Kuzey Afrika eyaletleri Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'ın gemileri için gerekli insan gücünün ve erzakın büyük bir kısmını sağlardı.<sup>87</sup>

## II. Kuzey Afrikalılar

Bu Kuzey Afrika eyaletleri çoğu kez İstanbul'dan bağımsız hareket ederlerdi. Aralarında kavgalara tutuşurlardı ve özellikle 17. yüzyılın ilk yarısından itibaren birçok vesileyle Osmanlı padişahlarının emirlerine uymaya yanaşmazlardı. Hem Osmanlı İmparatorluğu'na hem Doğu Akdeniz'de ticaret yapan Avrupa devletlerine sorunlar çıkarırlardı. Fransız ve İngiliz kaynaklarında "Berberi korsanlar" olarak anılırlardı.

Bu Kuzey Afrikalılar İstanbul'un ve diğer yerlerin yanı sıra İzmir için de çeşitli vesilelerle sıkıntı yaratırlardı. İzmir'deki Fransız konsolosu Joseph Blondel 18 Mart 1691 tarihli raporunda İzmir'de ve diğer komşu limanlarda Cezayirliilerin önceki bir tarihte Cezayir kentini ele geçirmiş olmalarından dolayı Fransızlara karşı birçok hakaret işlediklerini belirtir.<sup>88</sup> Du Mont da 1692 yazında İzmir'den Berberi korsanların geçmişte Fransız donanmasının Cezayir'i bombardımana tutmuş olması nedeniyle sadece Fransızlara saldırdıklarını aktarır.<sup>89</sup> Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'ın ekonomileri ticaret gemilerini ele geçirmeye ve

Ottoman Empire. Our concern here focuses on the problems of the city of İzmir and its immediate surroundings during the period of 1688-1740. The central government was interested in İzmir not only for administrative reasons but also for the taxes which it sent to the imperial treasury. The area of İzmir along with Aydın and Mugla, Karaburun, Foça (Phocaea) also supplied much of the manpower and provisions for the ships of the North African provinces of Algeria, Tunis, Trablusgarb (Tripolitania) in their naval struggles with the Western European states.<sup>87</sup>

## II. North Africans

These North African provinces often operated independently of İstanbul. They fought among themselves and on many occasions refused to obey the orders of the Ottoman Sultans especially from the first half of the seventeenth century on. They were troublesome for both the Ottoman Empire and for the European states which traded in the Levant. They were called *barbarois* by the French sources, and barbery corsairs by the English.

On several occasions these North Africans created trouble for İzmir as well as İstanbul and other places. Joseph Blondel, a French consul of İzmir, in his report, of March 18, 1691, mentions that in İzmir as well as other neighboring ports of this *échelle*, Algerians committed many insults on the French due to the fact that the French had reduced their city of Algiers at an earlier date.<sup>88</sup> In the summer of 1692, Du Mont, reporting from İzmir, stated that the barbery corsairs attacked only the French in İzmir because the French navy had earlier bombarded Algeria.<sup>89</sup> Since the Algerians and other North African powers of the Ottoman Empire—Tunis and Tripoli—based

kargolarıyla birlikte esir alınan mürettebatı satmaya dayandığından, Akdeniz'de Batılı milletler güvende değildi. Fransa bu temel sorunu çözmek için, görünüşte Kuzey Afrika devletçiklerinin en güçlüsü olan ve Fransız ticaret gemileri için potansiyel tehlike yaratan Cezayir'in üslerini saldırılarla yok etmeye karar verdi. Bu uğraş 1681'den 1684'e kadar sürdü. Modern silahlarla donanmış Fransız deniz kuvvetleri sonunda Cezayirliileri alt etmeyi ve kıyı şeridi sıkı denetim altına almayı başardılar.<sup>90</sup> Görünüşe bakılırsa, korsanlara indirilen bu ağır darbeden sonra, Cezayirliiler önde gelen öfkeli bir Fransız düşmanı kesildiler. Herhalde fırsat buldukları her yerde Fransızlarla kavga edip onları öldürmeye yemin etmiş olmalılar.

Yukarıda belirtilen sebeplerle Cezayirliilerin asıl niyeti İzmir'de sadece Fransızları tehdit etmektir. İngilizler ve Felemenkliler daha önce değinilen olaya karışmakta ya da müdahalede bulunmakta tereddüde düştiler.<sup>91</sup> Tek başına hareket etmek zorunda kalan Fransız konsolosu Cezayirli korsanlar eylemlerini şikâyet etmek üzere iki Fransız tüccarı ve iki tercümanı derhal İzmir kadısına gönderdi. Kadı ya olumsuz cevap verdi ya da harekete geçmede duraksadı. Onun yardımcı olmayacağı haberini alan Fransız konsolosu, Yeni Kale'nin Osmanlı dizdarına başvurdu.<sup>92</sup> Anlaşılan onun aracılığıyla durumun ciddiyetini İstanbul'daki merkezi yönetime açıklama peşindeydi; Berberi korsanları dizginlemek için bir ferman çıkarılmasını da resmen istedi. Bu fermanın İzmir'e ulaştığı sırada, korsanlar kentteki Fransızlara üç hafta boyunca tâciz etmişlerdi.<sup>93</sup>

their economy on the capture of passing commercial ships and sale of their cargoes as well as their crews there was no safety for Western nations in the Mediterranean Sea. In order to solve this basic problem with the Algerians, apparently the most powerful to all the North African petty states, and the potential danger for the French trading ships, France decided to attack and destroy the power bases of the Algerians. The struggle, however, went on from 1681 to 1684. The French naval forces, equipped with modern weapons, managed to defeat the Algerians and put a strict control on their coast line.<sup>90</sup> It seems that after this heavy blow on these corsairs by the French, the Algerians became furious and a major enemy of the French. The Algerians must have vowed to fight and kill the French wherever they could be found.

Due to the above mentioned reasons the intention of the Algerians primarily was to menace only the French in İzmir. The English and the Dutch hesitated to become involved or to interfere in the earlier mentioned affair.<sup>91</sup> The French consul was forced to act alone and he immediately sent two French merchants and two interpreters to the *kadı* of İzmir in order to complain about the actions of the Algiers corsairs. The *kadı* either answered negatively or hesitated to act. Upon receiving news that he (*kadı*) would not help the French, the French consul appealed to the Ottoman commander of the New Castle.<sup>92</sup> Apparently, through this commander the seriousness of the situation was explained to the central government in İstanbul, he also officially asked for an imperial commandment to restrain these barbary corsairs. By the time the order requested had arrived in İzmir, the corsairs had molested the French in İzmir for three weeks.<sup>93</sup>



Ferman, kadıya Kuzey Afrikalı korsanların denetim altına alınmasına kadar geçici olarak bütün dükkânları kapatmasını ve bütün ticari işlemleri durdurmasını emretmekteydi. Ne var ki, korsanlar Fransızları tehdit etmeye devam ettiler. Hatta Fransız konsolosluk binasını yakmaya kalkıştılar; ama 15 ya da 20 yeniçeriden oluşan bir müfrezeye onları durdurdu. Sonunda Osmanlı kaptan paşası İzmir'e varıp duruma son verdi.<sup>94</sup> Ancak bu da Kuzey Afrikalıların genelde "Frenk"lere yönelik kindarlığını önleyemedi. Ertesi yılın (1693) Nisan ayında korsanlar İngiliz topluluğuna musallat oldular. Sakız Adası'na yerleşmiş bir korsan çetesi şu ya da bu sebeple birkaç İngiliz gemisini durdurarak, bazı İngilizleri yaraladı ya da öldürdü. Derhal harekete geçen Bâb-ı Âli, Kaptan Yusuf Paşa'ya,<sup>95</sup> İzmir ve Sakız kadıları ile komşu yörelerdeki kalelerin dizdarlarına<sup>96</sup> fermanlar göndererek, Kuzey Afrikalı korsanları dizginlemelerini bildirdi.

Akdeniz bölgesinde korsanlığı iş edenlerin sadece Cezayirli ve diğer Kuzey Afrikalıları olmadığını belirtmek gerekir. Diğerlerinin başında her zaman Fransa'nın hizmetinde olan Malta korsanları, İspanyol korsanlar, Rum ve Arnavut korsanlar vb. gelmekteydi.<sup>97</sup> Bu korsanların Ege Denizi'ndeki sığınma yerleri genellikle Midilli, Çuha (Kithira) ve İyon adalarıydı. Venedik, İngiltere ve daha sonra Rusya denizlerde destek aldıkları hamilerin bayrakları altında doğan Rum korsanlardan yararlandılar.<sup>98</sup>

### III. Venedikliler

İzmir Kutsal İttifak Savaşı sırasında Venediklilerin de tacizlerine maruz kaldı. Osmanlılara karşı 1684'te "Kutsal

The imperial order commanded the *kadi* to temporarily close all shops and stop all business transactions in the city until the North African corsairs were brought under control. However, the corsairs continued to threaten the French. They even attempted to burn down the French consulate building but were stopped by a contingent of fifteen or twenty Janissaries. Eventually, the Ottoman *Kaptan Paşa* arrived at İzmir and put an end to the situation.<sup>94</sup> This, however, did not stop the grievances which the North Africans had against the "Franks" in general. In April of the following year (1693), the corsairs picked on the English community. For one reason or another, the corsairs stationed on the island of Chios stopped several English ships, killing and wounding several Englishmen. The Porte acting promptly, sent imperial edicts to Admiral Yusuf Paşa,<sup>95</sup> the *kadis* of İzmir and Chios and the *dizdars* or wardens of the castles situated in the neighboring areas,<sup>96</sup> ordering them to restrain these North African corsairs.

It should be noted that the Algerians and the other North Africans were not the only corsairs who were involved in piracy in the Mediterranean area. The other principal ones were the pirates of Malta who were always at the service of France; Spanish pirates; Greek and Albanian pirates and others.<sup>97</sup> The refuge places of these pirates in the Aegean Sea were usually the islands of Mytilene, Cerigo, and the Ionian islands. Venice, England, and later Russia utilized Greek pirates who sailed under the flags of their supporting patrons.<sup>98</sup>

### III. Venetians

İzmir was also harassed by the Venetians during the *Sacra Liga* war. In 1694, as an ally of the Habsburgs who engineered

İttifak"ın kurulmasına önyak olan Habsburgların bir müttefiki olan Venedikliler 1694'te cüretli bir tasarımı uygulamaya giriştiler. Venedik donanma harekâtının başta gelen hedefi Sakız Adası'ydı. Tasarı Osmanlılara bağlı Sakız Adası'nı ele geçirmek, ardından Ege Denizi'ndeki hâkim konumundan askerî amaçlarla yararlanmak ve Ege ticaret güzergâhlarını da denetim altına almaktı.<sup>99</sup> Bu adaya stratejik öneminden dolayı göz diken Venediklilerin ilk baştaki niyeti ise Doğu Akdeniz'de gerileyen Venedik nüfuzunu genişletmektir.<sup>100</sup> Barışa varılmasından önce Sakız'ı ele geçirme planlarını başarıyla hayata geçirmeleri halinde, Osmanlılarla barış müzakerelerinde mükemmel bir konumda olacak ve böylece belki daha uygun ticari haklar elde edeceklerdi.

Venedikliler Sakız Adası'nı 1694'te işgal ettiler.<sup>101</sup> Daha sonra Venedik filosu 21 Eylül 1694'te Osmanlı donanma filosunu İzmir Körfezi'ne kadar kovaladı; ama limana girişi körfezin en dar kesiminin yukarısındaki güçlü kale toplarıyla önledi.<sup>102</sup> Venedik filosunun varlığı İzmir kentinde epeyce korkuya yol açtı. Venedik tehdidini karşılamak üzere hazırlıklar yapıldı.<sup>103</sup> İzmir'deki Fransız, İngiliz ve Felemenkli tüccarlar Türklere bile daha büyük bir korkuya kapıldılar. Venedik filosunun komutanı Sinyor Antonio Zeno, Kutsal İttifak üyeleri olarak Venedik'le müttefik olmayan bu Avrupalılarla temas kurmaktan kaçınıyordu.<sup>104</sup>

Dolayısıyla Fransa, İngiltere ve Felemenk konsolosları ticari mallarını kaybetmekten, ticaretlerinin yıkılması ve kentteki tüccarların can tehlikesiyle karşılaşması ihtimalinden çekiniyorlardı.<sup>105</sup> Bir başka endişeleri Venedik saldırısının

the "Holly Alliance" against the Ottomans in 1684, they executed a daring project. The island of Chios was the primary target for the Venetian naval operation. They planned to capture the Ottoman island of Chios and then to utilize its commanding position in the Aegean Sea for their military purposes, and to control the trade routes in the Aegean as well.<sup>99</sup> Due to the strategic importance of the island, the Venetians wanted to control it. Their initial intention, however, had been to extend the declining Venetian influence in the Levant. If they could have successfully executed their plan in capturing and possessing this Ottoman island until the peace settlement, the Venetians would have been in an excellent position during peace negotiations with the Ottomans and thereby might have received more favorable commercial rights.

The Venetians invaded the island of Chios in 1694.<sup>101</sup> On September 21, 1694, the Venetian fleet, having occupied Chios, pursued the Ottoman naval fleet into the Gulf of İzmir, but were prevented from entering the harbor by the strong cannons of the castle located above the narrowest part of the gulf.<sup>102</sup> The presence of the Venetian fleet caused considerable fear in the city of İzmir. Preparations were made to meet the Venetian threat.<sup>103</sup> The French, English and Dutch merchants in İzmir were even more afraid than the Turks. Signor Antonio Zeno, the commander of the Venetian fleet, had failed to make contact with these Europeans who were not allies with Venice as members of *Sagra Liga*.<sup>104</sup>

Thus, the consuls of France, England and Holland feared losing their merchandise, the destruction of their commerce and the danger to the lives of their merchants in the city.<sup>105</sup> They suspected that a Venetian attack

kentteki Türk ahalinin aleyhlerine dönmesine, mallarını çalmasına, mülklerini yağmalamasına ve hatta canların tehdit etmesine yol açacağıydı.<sup>106</sup> Sonuçta üç konsolos çıkarlarını koruyacak ortak bir diplomatik girişimde bulunmayı kararlaştırdılar. Sinyor Zeno'yla "İzmir'e hiçbir saldırıda bulunulmayacağı" teminatını almak üzere müzakereye oturdular.<sup>107</sup> Bu ricaya "hatırı sayılır tutarda bir para" da eşlik etti.<sup>108</sup> İzmir konsolosluk heyetinin sunduğu talepleri makul bulan Amiral Zeno, İzmir'in sularından çekilip Sakız'ın yolunu tutma kararını verdi.<sup>109</sup> Özellikle Fransız konsolosuyla görüşerek "üç konsolosu hükümdarlarına büyük saygı duyduğu konusunda temin ettikten" sonra olumlu cevabını bildirdi.<sup>110</sup> Aslında Sinyor Zeno Avrupa'daki siyasal durumu gözetmek zorundaydı. Avrupa'nın en güçlü ve en hasmane üç ülkesini temsil eden konsolosların ortak diplomatik girişiminden etkilenmiş olmalıydı. Ayrıca anlaşıldığı kadarıyla gemileri İzmir'e yönelik bir saldırı için yeterince hazırlıklı değildi. Venedik filosuna yedek kuvvet olarak eşlik eden Malta birliklerinin komutanı da gemilerini geri çekip İtalya'daki üssüne dönmeyi talep etti.<sup>111</sup>

Sakız Adası'ndaki Venedik işgali 1694'ten özellikle Osmanlı kaptan paşalarından Mezamorta Hüseyin Paşa'nın enerjik politikasıyla adanın geri alındığı 1695'e kadar sürdü.

#### IV. Kent İçindeki ve Çevresindeki Kanun Kaçakları

Karlofça Barışı (1699) Venedik tehlikesine son verdi. Osmanlı İmparatorluğu Avusturya, Venedik, Polonya ve Rusya'yla bu antlaşmayı imzaladıktan sonra iç

would cause the Turkish population of the town to turn against them, steal the goods, sack their property and even threaten their lives.<sup>106</sup> Consequently the three consuls formed a *demarche collective* to protect their interests. They negotiated with Signor Zeno to gain assurance that "no attack should be made on İzmir."<sup>107</sup> This request was "accompanied by a considerable sum of money."<sup>108</sup> Admiral Zeno, finding the demands put forward by the consular body from İzmir reasonable, decided to leave the waters of İzmir for Chios.<sup>109</sup> He replied affirmatively after especially consulting with the French consul "assuring the consuls of his great consideration for their sovereigns."<sup>110</sup> Indeed Signor Zeno had to consider the political situation in Europe. He must have been impressed by the *demarche collective* of the consuls, representatives of the three most powerful and unfriendly nations in Europe. In addition, it appears that his ships were not sufficiently prepared for an attack on İzmir. Also, the general of the Maltese troops, which accompanied the Venetian fleet as an auxiliary force, demanded the withdrawal his ships and his return to his base in Italy.<sup>111</sup>

The Venetian occupation of the island of Chios lasted from 1694 until 1695 when the Ottomans succeeded in recapturing the island especially with the energetic policy of Mezemorta Hüseyin Paşa, an Ottoman admiral.

#### IV. Outlaws in and about the city

The Peace of Karlowitz ended the Venetian danger. After signing this peace treaty in 1699, which ended the *Sacra Liga* war between the Ottoman Empire on the one side and Austria, Venice, Poland and Russia

sorunlarıyla uğraşmada serbest kaldı. Sultan II. Mustafa (1695-1703) Batı Anadolu kıyılarını baskınlarından korumak ve bölgede mürettebat toplamalarını önlemek üzere Kuzey Afrikalı korsanlara karşı sıkı tedbirler aldı.<sup>112</sup> Öncelikle 1701 fermanı Kuzey Afrikalıların özellikle asker ya da mürettebat toplamak üzere Batı Anadolu'ya girişleri önlendi. Berberi korsan saldırılarının kesilmesine bakılırsa, Osmanlı yetkililerinin bu fermanı en azından kısa bir süre uyguladıkları söylenebilir.<sup>113</sup> Ne var ki, Osmanlı yönetimi 1732'de Cezayirlilerin Batı Anadolu'da asker ve erzak toplamalarına yeniden izin verdi.<sup>114</sup> Bu politika değişikliğinin sebebi bilinmemektedir. Cezayir korsanlarının topladıkları adamlar sadece asker değil, gemilerde mürettebat olarak da kullanılırdı.

Yeni ortam Batılı tüccar kolonilerinin saldırılara karşı güvende olmalarını getirmede. Yerel haydut çeteleri Batılı tacirlerin canlarını ve malvarlıklarını tehlikeye atarken, yerel yetkililer çoğu kez bu haydutlara ya da kanun kaçaklarına karşı tedbir almakta başarısız oldular.

İzmir'e yakın bir köy olan ve yabancı konsoloslar ile tüccarlara ait yazlık evlerin bulunduğu Buca'daki yabancı tüccarlar, yerel haydut gruplarına karşı güvende değildi. Bazen haydutlar Buca'ya saldırarak, yabancıların evlerine olduğu kadar eşyalarına da epeyce zarar veriyorlardı. İzmir kadısına hitaben yazılmış bir Osmanlı belgesine göre,<sup>115</sup> Buca'ya 11 Mart 1707'de saldıran bir grup, kanun kaçağı Fransız konsolosuna ait evi yakıtı ve Felemenk konsolosunun uşaklarını kaçırdı. Bu olay üzerine, Fransa, İngiltere, Felemenk ve Venedik konsolosları protesto amacıyla İzmir kadısına kendi

on the other, the Ottoman Empire was free to deal with its internal problems. Sultan Mustafa II (1695-1703) took strong action against the North African corsairs in order to protect the coast of Western Anatolia from raids and from recruiting their crews in that area.<sup>112</sup> The imperial order of 1701 denied the North Africans access to Western Anatolia especially the recruiting soldiers or crews for their own use. It seems that the Ottomans were able to enforce this decree, at least for a short time, for the barbary corsairs' attacks ceased.<sup>113</sup> However, later in 1732, the Ottoman government again permitted Algerians to recruit soldiers as well as to provision in Western Anatolia.<sup>114</sup> The reason for the change of policy regarding the Algerians is not known. These people were used by the Algerian pirates as crews in their ships. Hence, the North African pirates needed crews to sail as well as to fight.

However, this does not mean that the Western merchant colonies now enjoyed security from attacks. Local bandit gangs endangered the lives and property of the Western traders, and local authorities often failed to take action against these bandits or outlaws.

The foreign merchants living in Buca, a village near İzmir and where the foreign consuls and merchants had their cottages, were not safe from local bandit groups. Sometimes bandits attacked Buca and caused considerable damage to the houses as well as the belongings of the foreigners. According to an Ottoman document<sup>115</sup> addressed to the *kadı* of İzmir a group of outlaws attacked Buca on March 11, 1707 and managed to burn the house which belonged to the French consul and also hijacked the servants of the consul of Holland. Upon this incident, the Consuls of France, England,

dragomanlarını temsilci olarak gönderdiler. Daha sonra bu haydutlar yakalanıp İzmir’de zindana atıldı. Görünüşe bakılırsa İzmir’in Osmanlı yetkililerinin Buca’da yaşayan yabancılar için yeterli güvenlik tedbirleri yoktu. Besbelli ki Batılı tüccarlar kendi korunma yöntemlerine dayanma dışında bir seçenekten mahrumdu.

Aslına bakılırsa, kimi zaman kanun kaçaklarının İzmir’deki bazı eşrafça korunduğu bile oluyordu. Bu özellikle İzmir’de huzuru koruyabilmiş gibi görünen Burhan Ağa’nın 1720’deki ayrılışından sonra doğruydı.<sup>116</sup>

İngiliz tüccarlar ve hiç kuşkusuz diğer Avrupalılar da “başıbozuklar”/“sergerdeler” olarak nitelendirilen bir çetenin gadrine uğradılar. Bu grubun hızla büyümesi şehir eşrafının onları himaye etmesi ve onlara boyun eğdirme isteksiz davranması yüzündendi.<sup>117</sup> Sonuçta bu caniler kırsal kesimin yanı sıra bizzat kentin içinde Avrupalılara karşı eylemlere giriştiler. Fransız konsolosluğunun koruması altında olan Abyo oğlu ve Yusuf Serkisoğlu adlı iki Ermeni tüccar 2 Temmuz 1720’de aile fertleriyle ve bir Türk dostlarıyla birlikte “başıbozuklar” tarafından dağa kaldırıldılar. “Başıbozuklar” fidye olarak 2.300 dolar talep ettiler.<sup>118</sup> Kaynaklarda söz konusu olaya dair hiç bilgi verilmediği için, kaçırılanlarına başına ne geldiğini bilmiyoruz.

Aynı grup 1719’da ve 1720’de İngilizlere ve diğer yabancı topluluklara tehdit mesajları gönderdiler. Zayıf bir yönetim ve güçlü bir askerî kuvvetin yokluğu bu haydutların sorunlar yaratmayı sürdürmelerine fırsat verdi. İngiliz konsolosu İstanbul’daki İngiliz sefirine İzmir’in

Holland and Venice sent their dragomans to the *kadı* of İzmir as their representatives in order to protest. Later these bandits were caught and put in jail in İzmir. There seemed to be no adequate security provided by the Ottoman authorities of İzmir for the foreigners living in Buca. Apparently, Western merchants had no choice but to depend on their own protective methods.

In fact at times the outlaws were even protected by some notables in İzmir. This was especially true after the departure of Burhan Ağa in 1720, who apparently was able to maintain peace in İzmir.<sup>116</sup>

The English merchants, and no doubt other Europeans too, suffered at the hands of a gang described as the “Rogues.” This group grew rapidly owing to the fact that the great men of the town became their protectors, and were unwilling to subdue them.<sup>117</sup> Consequently, these criminals operated openly against the Europeans in the city itself as well as in the countryside. It was reported on July 2, 1720 that two Armenian merchants by the names of Abyo ogle (Abyo oğlu) and Usuph Serchis ogle (Yusuf Serçis-oğlu) who were under the protection of the French consulate along with the members of their families and a Turkish friend were carried off into the mountains by the “Rogues.” The “Rogues” demanded 2,300 dollars for their ransom.<sup>118</sup> We do not know what happened to them since the sources do not give any information on this particular incident.

In 1719 and 1720 the English and other foreign communities were sent messages threatening their lives from the same group. A weak government and the absence of a strong military force permitted these bandits to continue to cause these troubles. The English consul demanded in a letter

yönetiminde olabildiğince erken bir değişim isteyen bir mektup gönderdi.<sup>119</sup> Yabancıların diğer yazışmalarında da aynı yola gidildi. Kaynaklarda yabancı konsolosların Kütahya, Konya ve Güzelhisar (Manisa) paşalarının Anadolu'da yaşanan diğer karışıklıkları görüşmek üzere toplandığını öğrendiklerinde, onları toplantıda temsil edecek bir yeniçeri gönderdikleri belirtilir. Onları İzmir'de "başlıbozuklar"ın insafına bırakan güçlükleri ve yetersiz devlet korumasını aktardılar. Ayrıca "başlıbozuklar"ın baş hamisinin Kiraki Ali adlı biri olduğunu bildirdiler.<sup>120</sup> Merkezî yönetimce görevlendirilen Osmanlı kuvvetlerinin İzmir'deki yabancı "millet"lerin yanı sıra bizzat kenti tehdit eden karışıkların üstesinden geldiklerini varsaymaktayım. Nitekim İzmir kentinin içindeki ve çevresindeki karışıklıkları aktaran kaynaklar başka olaylara değinmezler.

İzmir'deki İngiliz tüccarlar 1732'de İngiliz sefirine başka bir rapor gönderdiler. Bu belgede Zantalılar<sup>121</sup> olarak anılan ve İzmir'deki Avrupalı tüccarları da tehdit eden başka bir cani çetenin varlığından söz edilir.<sup>122</sup> Görünüşe bakılırsa tıpkı "başlıbozuklar" gibi, bu grup da yabancı tüccar kolonilerini alenen ve serbestçe tehdit edecek güçteydi. Hatta aynı kanun kaçakları İzmir'e yakın Burnabad (Bornova) köyünde yabancı tüccarların evlerini yaktılar ve sokaklarda çeşitli yabancı tüccarları açıkça yaraladılar ya da öldürdüler.<sup>123</sup> Yerel yönetimin bu karışıklıkları bastırmaması yüzünden İzmir'de yabancı toplulukların güvenliği pek kalmadı. Yukarıda değinilen olaylarda olduğu gibi, İstanbul'daki merkezî yönetim bu haydut grupları sindirecek gerekli tedbirleri almış olsa

to the English ambassador in Instabul that a change be made in the government of İzmir as soon as possible.<sup>119</sup> The other foreign communicaties did likewise. It was also reported that when the foreign consuls learned of a meeting between the paşas of Kütahya, Konya and Güzelhisar (Manisa) at Manisa for the purpose of discussing other disorders occurring in Anatolia, they sent a Janissary to represent them at the meeting. They reported hardships and inadequate governmental protection which left them at the mercy of the "Rogues" in İzmir. They also reported that a certain Kiraki Ali was the chief protector of the "Rogues."<sup>120</sup> I presume that the disorders threatened İzmir as well as the foreign "nations" residing in that city were dealt with by the Ottoman forces which were assigned by the central government. In fact the sources which recorded the disorders in and about the city of İzmir, do not mention any other ones.

In 1732 another report was sent to the English ambassador from the English merchants of İzmir. This document described the existence of another criminal gang called the *zantiotes*<sup>121</sup> which also threatened the European merchants residing in İzmir.<sup>122</sup> It seemed that this group, like the "Rogues," could openly and freely threaten the foreign merchant colonies. These outlaws even burned the houses of the foreign merchants in the nearby village of Burnabad (Bornova) and wounded and killed various foreign merchants openly in the streets.<sup>123</sup> Since these disorders were not suppressed by the local government little security existed in İzmir for the foreign communities. As was the case with the above incidents, the central government of Istnabul must have taken necessary measures in order to suppress these bandit groups. Sources



gerek. Kaynaklar bu meselede de suskun kalır. Merkezî yönetimin İzmir içinde ve civarında meydana gelen karışıklıklar konusunda titiz olduğunu varsaymaktayım. Daha önce belirttiğim gibi, Osmanlı yönetimi her zaman İzmir'deki ticaretin serbest akışını isterdi ve orada oturan yabancı tüccar kolonilerinin güvenliğini umursardı.

## V. Sarıbeyoğlu Mustafa

İzmir, 17. yüzyılın başından itibaren merkezî yönetimin otoritesine başkaldırınlara ve diğer kanun kaçaklarına verilen adla, Celâli benzeri çetelerin saldırılarına zaman zaman uğramıştı.<sup>124</sup> Bu kanun kaçağı gruplardan biri 1735'ten 1739'a kadar Batı Anadolu'da hâkim oldu. Grubun başında Batı kaynaklarının Soley Bey olarak adlandırdıkları Sarıbeyoğlu Mustafa<sup>125</sup> vardı. Güç merkezi Denizli'nin Honaz kasabasıydı. Sarıbeyoğlu, 18. yüzyılda Batı Anadolu'daki en önemli isyancı olup, tehdit ettiği alan Mersin'den Balıkesir'e ve Aydın'dan Akşehir'e kadar uzanmaktaydı.<sup>126</sup> Osmanlı yetkililerine karşı dört yıl süren önemli bir isyanın başını çekti. Bu arada yöre halkı için en büyük tehdidi oluşturmakla kalmayarak, İzmir'e giden Tokat kervanları dâhil birçok kervanı soydu.<sup>127</sup> Hoşnutsuz sivil ahaliden topladığı bir orduyu ayakta tuttu ve onu bastırmak için gönderilen beş paşayı alt etmeyi başardı.

Merkezî yönetim 1736'da onu Avusturya'ya karşı aynı yıl başlayan savaşta kuvvetleriyle birlikte Osmanlı ordusunda hizmet etmesi şartıyla affetti. Bunun bir hile olduğundan kuşkulanan Sarıbeyoğlu emre uymadı ve Batı Anadolu'daki faaliyetlerini sürdürmeye karar verdi.<sup>128</sup>

again are silent on this question. I assume that the central government was meticulous about the disorders which occurred in and in the vicinity of İzmir. As I have mentioned earlier, the Ottoman government always wanted the free flow of trade in İzmir and was concerned about the security of the foreign merchant colonies residing there.

## V. Sarıbeyoğlu Mustafa

Off and on İzmir had been attacked by gangs of *Celali*-like, a name given to those who rebelled against the authority of the central government, and other outlaws since the beginning of the seventeenth century.<sup>124</sup> One of those outlaw groups became dominant in Western Anatolia from 1735 to 1739. This group was led by Sarıbey-oğlu Mustafa<sup>125</sup> whom Western sources called Soley Bey. His base of power was Honaz, Denizli. Sarıbey-oğlu, was the most important brigand in the eighteenth century in Western Anatolia, and threatened the area from Mersin to Balıkesir; from Aydın to Akşehir.<sup>126</sup> He led an important rebellion which lasted for four years against the Ottoman authorities. Meanwhile, he was the biggest threat not only to the people of the area, but also he robbed many caravans including Tokat caravans which were bound for İzmir.<sup>127</sup> He maintained an army which was drawn from the discontented civilian population and succeeded in defeating five *paşas* who were sent to suppress him.

In 1736 he was pardoned by the central government on condition that he serve with his forces in the Ottoman army in the war against Austria which began in the same year. Sarıbey-oğlu suspecting that this was a trick, did not obey this order and decided to continue his activities in Western Anatolia.<sup>128</sup>

İzmir zengin bir ticaret şehri olması itibariyle onun için çekiciydi. Orayı 1736'da yağmalama tehdidinde bulunması üzerine, kentin kara tarafında bir surun inşasını finanse etmek için otuz kese para, yani yaklaşık 150.000 kuruş ya da dolar toplandı. Yabancı tüccarlar ve konsoloslar da kent için sağlam kapılar oluşturmaya ve üstlerine kenti savunacak toplar yerleştirmeye yönelik bir fona katkıda bulundular.<sup>129</sup> Âsiler esas olarak Anadolu ile İran'dan İzmir'e varan kervan güzergâhlarının önünü keserek, İzmir'in ticaretini de tehdit ettiler.

Osmanlı yönetimi kervanlarla sürekli ticaret akışını sağlamanın yanı sıra Batı Anadolu'da huzuru koruma konusunda özenliydi. Nitekim 1737'de Sarıbeyoğlu isyanını ezmesi için güçlü bir paşa atandı ve Batı Anadolu'daki Osmanlı yetkililerine alınacak tedbirlere ilişkin bir ferman gönderildi.<sup>130</sup> Canik muhassılı Ömer Paşa da isyanı bastırma yardımı için çağrıldı ve Batı Anadolu üzerine yürümeden önce, Tokat ile Bolu arasındaki her türlü eşkıyalığı sindirmesi emredildi.<sup>131</sup>

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avusturya'ya karşı bir savaşla (1736-1739) meşgul olmasına karşın, merkezî yönetim Batı Anadolu'da sürekli yayılıp güç kazanan Mustafa Sarıbeyoğlu isyanının yanı sıra Tokat-Bolu-İzmir kervan güzergâhını açık tutma gereğini göz ardı etmedi. Asıl önemli nokta savaş zamanında bile Osmanlı yönetiminin Batı Anadolu'nun huzuruyla ve kervan güzergâhlarını ulaşıma açık tutmayla ilgilenmekten geri kalmamasıydı.

Sarıbeyoğlu Mart 1738'de İzmir'in üzerine yürümeye karar verdi. Kuvvetleriyle birlikte Alaşehir önlerinde görüldü

İzmir as a rich commercial town was attractive to him. In 1736, he threatened to plunder it. Thirty purses (*kese*) money—that is approximately 150,000 *kuruş* or dollar—were raised to finance the construction of a wall on the land side of the city. Foreign merchants and consuls also contributed to a fund to build strong gates for the city and to place cannons on them for the defense of the city.<sup>129</sup> The rebels threatened also the trade of İzmir, by cutting the caravan routes to İzmir, which principally came from Anatolia and Persia.

The Ottoman government was concerned about keeping the tranquility in Western Anatolia as well as the continual flow of the trade by caravans. A strong *paşa* was appointed to crush this Sarıbey-oğlu rebellion, and a command regarding the precautionary measures to be taken, was sent to the Ottoman authorities in Western Anatolia in 1737.<sup>130</sup> Ömer Paşa, who was Canik *Muhassili* was also summoned to help to put down this revolt and he was ordered to suppress all brigandage in the area between Tokat and Bolu before he marched to Western Anatolia.<sup>131</sup>

Although the Ottoman Empire was involved in a war against Austria (1736-39), the central government did not ignore the ever expanding and effective rebellion of Sarıbey-oğlu Mustafa in Western Anatolia as well as keeping the Tokat-Bolu-İzmir caravan route open. What is important was that even in time of war the Ottoman government was concerned about the tranquility of Western Anatolia as well as keeping the caravan routes open for traffic.

In March 1738, Sarıbey-oğlu decided to march on İzmir. He appeared before Alaşehir with his forces and even threatened to go to Kasaba (Turgutlu) which lay on the

ve hatta İzmir'e giden yol üstündeki Kasaba'ya (Turgutlu) gitme tehdidini savurdu.<sup>132</sup> İzmir'deki Osmanlı eşrafının yaklaşan tehdidi bildirmesi üzerine, yabancı "millet"lerden yardım istenmesine karşın, "Frenk milletleri" müdahil olmaktan kaçındılar. Gösterdikleri gerekçe "[İzmir'e] padişahın izniyle yerleşmelerinden [dolayı] bu işe karışmalarının basiretli olmayacağı"ydı.<sup>133</sup> Buna karşılık, yabancılar "Frenk Sokağı"nda kendi güvenlikleri için gerekli tedbirleri almaya karar verdiler.<sup>134</sup> Sarıbeyoğlu'nun (kervan yolculuğuyla) İzmir'in 12 saat doğusuna düşen Bayındır kasabasına doğru yürümesi üzerine, İzmir kadısı ile âyanları telaşa kapıldılar ve hatta "Frenk milletleri"nden âsilerin kente girişlerini önlemek ya da en azından kente yaklaşmaktan caydırmak üzere biri Santa Veneranda'da, diğeri Dalyan'da bulunan iki gemiyi hazır tutmalarını istediler.<sup>135</sup>

"İzmir'deki İngiliz milleti"nin İstanbul'daki İngiliz sefirine gönderdiği 23 Mart 1738 tarihli bir rapor,<sup>136</sup> Sarıbeyoğlu'nun kuvvetleriyle birlikte İzmir'in önünde görünmesinden önce 15-18 Mart arasında olup bitenleri açığa vurur. İzmir'deki bütün Avrupalılar İzmir limanında demirli gemilere aileleriyle ve değerli eşyalarıyla birlikte sığındılar. Sarıbeyoğlu Mustafa'nın asıl niyetinin tam bilinmemesine karşın, kent yönetimine gönderdiği ulak "[Sarıbeyoğlu ile kuvvetlerinin] İzmir'de bazı işleri halletmesi gerektiğini ve dolayısıyla [İzmir'in yerel yetkililerinden] şehrin en uygun kesiminde [âsilere] kalacak yer sağlamalarını istediği"ni bildirdi.<sup>137</sup> O sırada kentin sokakları tahkim edilmiş ve voyvoda âsilerin olası bir saldırısına karşı halkı silahlandırmıştı. Bu olayda

way to İzmir.<sup>132</sup> Although help was requested from the foreign "nations" in İzmir upon notification by the Ottoman notables in İzmir of the oncoming threat, the "Frank Nations" declined to become involved since, "the Frank Nations" were "settled here [İzmir] by permission of the Grand Signor. [Hence], it would not be prudent in [*sic*] them to meddle in this affair."<sup>133</sup> On the other hand, the foreigners decided to take necessary precautions for their own safety in the "Frank Street."<sup>134</sup> Upon the inarch of the Sarıbeyoğlu to Bayındır, a town located twelve hours (by caravan) East of İzmir. The *kadı* and ayans of İzmir became alarmed and even asked the "Frank Nations" to have two of their ships, one at St. Veneranda and the other at Fishery ready in order to prevent the rebels from entering the city or at least to deter the rebels' approach.<sup>135</sup>

A report sent to the English ambassador in İstanbul by the "English Nation" in İzmir dated March 23, 1738,<sup>136</sup> reveals what happened between March 15 and 18 when Sarıbeyoğlu appeared before İzmir with his own forces. All the Europeans living in İzmir, then, took refuge with their families and valuables on board their ships which had been anchored in the harbor of İzmir. Although the real intention of Sarıbeyoğlu Mustafa is not known precisely, his messenger to the city government reported that "They [Sarıbeyoğlu and his forces] had occasion to settle some business in Smyrna and therefore desired them [the local officials of İzmir] to provide lodging for them [the rebels] in the most convenient part of the town."<sup>137</sup> At that time the streets of the city were fortified and the *voyvoda* had the townsmen armed against any possible attack by the rebels. In the meantime negotiations between Sarıbeyoğlu's representatives and

önemli bir rol oynayan âyanların da yer aldığı kent yönetimi ile Sarıbeyoğlu'nun temsilcileri arasındaki müzakereler Sarıbeyoğlu'na "yürüyüşünün masrafları için" otuz kese para ödenmesini öngören bir anlaşmayla noktalandı. Bu parayı alan âsiler çevre köylerdeki bütün "Frenk" evlerini yağmaladıktan sonra 18 Mart 1738'de çekip gittiler.

Aynı rapor başka değerli bilgileri de ortaya koyar ve bizi İzmir'de daha önce de benzer bir örneği görülen yönetim değişikliğinin sebebi konusunda aydınlatır. O dönemde kentte görevli bir memur olan "turnacı başı" İzmir'deki yabancı "millet"lerin konsoloslarına, Sarıbeyoğlu'nun ayrılışını izleyen 25 gün içinde İzmir yönetiminin bir paşalığa çevrilmemesi halinde, âsilerin "kesinlikle tekrar [İzmir'e] dönecekleri"ni bildirdi.<sup>138</sup> Anlaşıldığı kadarıyla bu durum "Frenk milletleri"ni İzmir'e bir paşanın atanması yönünde İstanbul'a acil bir talepte bulunulması için İzmir kadısıya görüşmeye yöneltti. Yabancı "milletler" ayrıca kendi sefirlerine de dilekçeler göndererek, hızla bir karar varılmasını ve İzmir'deki genel güvenlik açısından bir paşalık oluşturulmasını istediler.

İngiliz "millet"inin dilekçesindeki ifade şöyleydi: "Eğer mümkünse [paşanın] bir teftişçi olmasını rica ederiz; (...) şu anda karşı karşıya olduğumuz tehlikeyi önlemenin ve bizi gelecekte güvende tutmanın tek yolu bu olacaktır."<sup>139</sup>

Talebin neticesini ya da bir paşalığın oluşturulup oluşturulmadığını ise bilmiyoruz. Ama bildiğimiz şey İzmir'deki yabancı "millet"lerin "Frenk Sokağı"nın güvenliği için dört sağlam kapı yaptırılmayı ve bu projeye kaynak sağlamayı kabul ettiğidir.<sup>140</sup> Kapıların inşası için

the city government, including *ayans* who played an important role in this affair, ended in an agreement that Sarıbeyoğlu be paid thirty purses of money "for the expense of their march." Hence, the rebels, receiving this payment, marched away on March 18, 1738 after having plundered all the "Frank" houses in the surrounding villages.

The same report brings out other valuable information and enlightens us as to the reason for the change of government in İzmir as was the case earlier. The consuls of the foreign "nations" of İzmir were informed by the Turnacı Baş, a government official who was present in the city at that time, that if the government of İzmir was not converted to a paşalık within twenty-five days from the date of Sarıbeyoğlu's departure, the rebels "would certainly return here [İzmir] again."<sup>138</sup> Apparently, this fact forced the "Frank Nations" to negotiate with the *kadı* of İzmir to send an immediate request to İstanbul for a *paşa* to be sent to İzmir. The foreign "nations" also sent petitions to their respective ambassadors asking for the speedy resolution and placement of a *paşalık* for the general security in İzmir.

In their petition, the English "nation" stated that "We beg if possible he [*paşa*] may be a *taftishgee* [*teftişçi* or inspector]... will be the only means to prevent the danger we are at the present threatened with and secure us for the future..."<sup>139</sup>

We do not know, however, about the outcome of their request or whether a *paşalık* was realized or not. But what we know is the foreign "nations" in İzmir had agreed to build four strong gates for the security of the "Frank Street" and this project was to be financed by them.<sup>140</sup> The foreign communities in İzmir obtained a *hüccet* or written permission from the *kadı* for

Kadı'dan bir "hüccet", yani yazılı izin alındı.<sup>141</sup> Bütün projenin yaklaşık bin dolar olan maliyetini İzmir'de dört konsolos üstlenecekti ve zaman yitirilmeden Nisan 1738 başlarında inşaata girildi.<sup>142</sup>

Âsilerin İzmir'e ve çevresindeki yörelere hâkim olmasının İzmir'in ticaretini etkilediği anlaşılmaktadır. Söz konusu rapor şunu belirtir: "Ticaret tamamen durduğu gibi, bizzat kent belirgin tehlike altında."<sup>143</sup> İstanbul'daki merkezî yönetimin Avusturya'ya ve Rusya'ya karşı yürütülen savaşla (1736-1739) yoğun biçimde meşgul olduğu da akılda tutulmalıdır. Batı Anadolu'daki bütün bu karışıklıklara rağmen, İran ipeği İzmir'e Ocak 1739'da, yani Sarıbeyoğlu isyanının Osmanlı merkezî yönetimince bastırılmasından önce ulaşabildi.<sup>144</sup>

Sarıbeyoğlu Mustafa isyanı dört uzun yılın ardından Osmanlı kuvvetlerince 30 Nisan 1739'da nihayet bastırıldı ve Osmanlı merkezî yönetimi Batı Anadolu'da geri kalan âsileri yakalayıp yok etmede çok titiz davrandı.<sup>145</sup>

## SONUÇ / CONCLUSION

Olası deniz saldırılarına karşı nispeten güvende olan korunaklı bir körfezin tam ucunda yer almasına karşın, İzmir'in karadan gelebilecek tehditlere karşı iyi korunduğu söylenemezdi. Bu bölümde gösterdiğim üzere, İzmir'e yönelik deniz ya da kara saldırılarında hem Osmanlı yetkilileri hem yabancı tüccar kolonileri telaşa kapıldılar ve Batılı tüccar toplulukları işbirliğine girmekten ve hatta bizzat varlıklarını tehlikeye düşürebilecek güçlükleri önlemek üzere mahallelerini savunmaya dönük tedbirler almaktan

the construction of the gates.<sup>141</sup> The whole project would cost about a thousand dollars which was to be paid by the four consuls in İzmir and they lost no time in starting the construction early in April 1738.<sup>142</sup>

It was reported that control of İzmir and surrounding areas by these rebels affected the trade of İzmir. The report states that "not only the trade is entirely stopt [*sic*], but the city itself [was] in eminent danger...."<sup>143</sup> One should bear in mind also that the central government in İstanbul was occupied heavily with the Austrian and Russian War of (1736-39). In spite of all these disturbances in Western Anatolia, Persian silk managed to arrive in İzmir in January of 1739 even before the Sarıbey-oğlu rebellion was put down by the Ottoman central government.<sup>144</sup>

Finally, the Sarıbey-oğlu Mustafa rebellion was suppressed after four long years by the Ottoman forces on April 30, 1739 and the Ottoman central government was very meticulous in capturing and destroying the remainder of his followers in Western Anatolia.<sup>145</sup>

Although İzmir was situated at the very end of a well-protected bay which was relatively secure from possible sea attacks, it was not well-guarded by land from any threats which might be directed against it. As I have shown in this chapter, in case of sea or land attacks on İzmir, both the Ottoman officials and foreign merchant colonies were alarmed and these Western merchant communities did not fail to co-operate and even take precautionary measures to defend their quarters to prevent difficulties which might endanger their very existence.

geri kalmadılar. Bu doğrultuda yabancı tüccarlar özellikle kenti savunmada kullanılabilecek malî yardım sundular. Venediklilerin 1694'teki saldırısında da İzmir'in yabancı konsolosları Venedik donanmasını kente saldırmamaya ikna etmede aktif bir rol oynadılar.

Buna karşılık, Kuzey Afrikalı korsanların İzmir'deki yabancı tüccarlara saldırısının ardından kadı duruma hâkim olamadı. Besbelli ki diğer Osmanlı yetkilileri yabancı tüccarlara yardım edemediler ya da yardım sunacak bir komuda değillerdi. İzmir'e yönelik tehditler ancak İstanbul'dan İzmir'e gönderilen fermanla ve Osmanlı kaptan paşasının müdahalesiyle sona erdirilebildi. Bu da Osmanlı yönetiminin İzmir'e ve yabancı tüccar kitlesine somut ilgisini gösterir.

İzmir küçük bir Osmanlı idari birimi olmasına karşın, ticaret açısından önemli bir rol oynadı. Bu bölümde kaynakların elverdiği ölçüde İzmir'deki yerel Osmanlı idaresinin yapısını ortaya koydum ve oradaki idari makamları açıkladım. Paşalık dönemi dışında, kadılık ve diğer başlıca makamlar İzmir'in idaresinde önemli bir role sahipti. Bu bölümde onların yetkilerinin kapsamı, gelir kaynakları ve İzmir'in Osmanlı idarecileri olarak oynadıkları roller açıklandı.

Osmanlı merkezî yönetimi esas olarak İzmir üzerinden ticaretin kesintisiz sürmesiyle ve İzmir'de oturan yabancı "millet"lerin, özellikle de İngilizlerin ve Fransızların esenliğini sağlamakla ilgiliydi. Hiç kuşkusuz İstanbul'daki Osmanlı yetkililerinin İzmir üzerinden dış ticareti teşvik edecek bir politika izlemelerinin asıl sebebi Osmanlı devleti hazinesi için daha fazla gelir elde etmektir. Son olarak, Osmanlı yönetiminin

Accordingly, foreign merchants, especially, offered financial help which might be used for the defense of the city. In the case of the Venetian attack in 1694, the foreign consuls of İzmir did play an active role in persuading the Venetian navy not to attack the city.

On the other hand, in the wake of the North Africans attack on foreign merchants residing in İzmir, the *kadı* could not control the situation. Apparently, other Ottoman authorities could not or were not in a position to offer help for the foreign merchants. It was only the imperial command which was dispatched from İstanbul to İzmir and the interference of the Ottoman admiral that put an end to such threats to İzmir. This indicates the real concern of the Ottoman government for İzmir and its foreign merchant body. İzmir played a significant role as far as trade was concerned, although it was a small Ottoman administrative unit within the Ottoman Empire. In this chapter, I have brought out, as much as sources allowed me, the nature of the local Ottoman administration of İzmir and explained its administrative offices. The office of *kadı* and other important ones, except the *paşalık* period, played a major role in the administration of İzmir. The extent of their power, their sources of income, the role they played as Ottoman administrators of İzmir, were explained.

The central Ottoman government was primarily concerned with the continuation of the trade through İzmir without interruption and also securing the well-being of foreign "nations" residing in İzmir, especially the English and French. Without a doubt the Ottoman officials in İstanbul followed a policy which would encourage foreign trade through İzmir, primarily because more trade meant more income for the Ottoman state treasury. Finally the protective policy of the



bu ticaret kentini koruyucu politikası İzmir'in Doğu Akdeniz'deki limanlar arasında en önemli ticaret limanı olarak doğup gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Ottoman government toward this commercial town, helped İzmir to become one of the most important ports in the Levant.

## BÖLÜM DÖRT NOTLARI / NOTES TO CHAPTER FOUR

- 1 Yerel idarenin yapısına ilişkin kesin saptamalarda bulunmaya yardımcı olacak belgesel bulgular yoktur.
- 2 İzmir'e 1664 dolaylarında uğrayan Fransız seyyah Tavernier bize İzmir'de bir Paşa'nın bulunmadığı, kenti sadece bir Kadı'nın yönettiği bilgisini verir. Jean Baptiste Tavernier, *The Six Voyages of John Baptista Tavernier*, çev. J. P. (London: R, L. ve M. P. için basılmıştır, 1678), s. 34.
- 3 Hass en büyük tımarı ve 100.000 akçenin üzerinde yıllık gelir getirirdi. Padişah ailesinin özel mülkü olduğundan, "havass-ı hümayun" olarak anılırdı. Bu tımarların gelirleri Osmanlı hanedanının fertlerine ve bazen yüksek mevkiilerdeki memurlara bağlanırdı. H. A. R. Gibb ve H. Bowen, *Islamic Society and the West* (London: Oxford University Press, 1967), I, kısım i, s. 47-8; Midhat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi* (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958), s. 132.
- 4 Fatih Devri (tarih yok), 534-552, B.O.A. Defteri, no. 8 (Vesikalar), s. 143, aktaran Himmet Akın, *Aydın Oğulları Hakkında Bir Araştırma* (İstanbul: Pulham Press [?], 1946), s. 85.
- 5 B.O.A. Defter no. 996, tarih 1528 (935), aktaran Ömer L. Barkan, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, c. I: Kanunlar* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınlarından, no. 256, 1945), s. 12.
- 6 İzmir Kazası'nın da içerisinde yer aldığı Sığla Sancağı'na ilişkin ilk mufassal tahrir defteri BOA. *Tapu Tahrir Defteri* nr. 537'de bulunmaktadır.
- 1 There is no documentary evidence that would assist in making definite statements regarding the nature of the local administration.
- 2 Tavernier, a French traveler, who visited İzmir about 1664 informs us that there existed no *paşa* in İzmir, but was governed only by a *kadı*. Jean Baptiste Tavernier, *The Six Voyages of John Baptista Tavernier...*, trans. by J. P. (London: Printed for R, L. and M. P., 1678), p. 34.
- 3 *Hass* (meaning special) was the largest of all the fiefs which yielded over 100,000 *akçes* annual income. They were the private property of the imperial household and also called *havass-i humayun*. The income of these fiefs would be granted to members of the Ottoman family as well as high ranking officials. H. A. R. Gibb and H. Bowen, *Islamic Society and the West*, (London: Oxford University Press, 1967), I, pt. i, pp. 47-8; Midhat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, (İstanbul: İstanbul Press, 1958), p. 132.
- 4 Fatih Devri (n.d), 534-552, I.B.A. *Defteri*, no. 8 (Vesikalar), p. 143, quoted in Himmet Akın, *Aydın Oğulları Hakkında Bir Araştırma* (A survey concerning Aydın Oğulları), (İstanbul: Pulham Press, 1946), p. 85.
- 5 I. B. A. Defter no. 996, date 1528 (935). It is quoted in Ömer L. Barkan, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, c. I: Kanunlar* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınlarından, no. 256, 1945), p. 12.
- 6 ( لواء صفله ) Sığla or Sığla or Suğla is located South-East of İzmir on the coast. Now it is called Sığacık in Turkish. Lütfi Paşa, *Asafname*, first ed. (İstanbul, 1926), pp. 21-23.

- 7 İsmet Parmaksızoğlu, "Kaptan Paşa", *I.A.*, VI, s. 207.
- 8 *Ibid.* Mustafa Nuri *Netayic ül-Vukuat* kitabında (ikinci baskı, İstanbul, 1327, I, s. 39) belirtilen adaların yanı sıra Rodos ile Sakız'ı sayar.
- 9 İ.B.A.'da tutulan üç tapu defteri vardır Üçüncüsü 842 numaralı ve 1105 (1693) tarihlidir. Başlığı ise "Sığla livasının Balat, Çine, Ayasuluğ, Akşehir, İzmir nahiyelerinde tımarların icmal defteri" şeklindedir.
- 10 Bazı durumlarda sancak beyi atanan ve yıllık maaş alan bir memurdan ibaretti. Bu tür sancaklar bir beye salianeyle verildiklerinden "salianeli" olarak anılırlardı. J. Deny, "Sandjak", *E.I.*, Leyden, E. J. Brill, 1934, s. 150.
- 11 Kâtip Çelebi, *Cihannümâ* (İstanbul, 1145/1739), s. 669; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948), s. 420-21.
- 12 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1935), IX, s. 89. Evliya Çelebi bu beyin denetimi altındaki iki gemiden söz eder.
- 13 Kâtip Çelebi, *loc. cit.* Liste şöyledir: Azine-i Ayasluğ, İzmir, Akçāehir, Aydın, Söke, İne/Mut, Baf, Balat, Bayramlı, Çeşme, Urla, Çine, Seferihisar, şahme, Savur, Sobice, Talama, Karpuzlu, Karacakoyunlu, Karaburun, Kızılhisar, Kuşadası, Mandıca, Nif, Menemen.
- 14 Evliya Çelebi, *loc. cit.*
- 15 Lewes Roberts, *The Merchants Mappe of Commerce* (Londra, MDCXXVIII), s. 18.
- 16 Müşirbaşı (مشیر باشی). Bu kişi kadı tarafından hükme bağlanacak bir davanın taraflarını çağırılmaktan ya da
- 7 İsmet Parmaksızoğlu, "Kaptan Paşa," *I.A.*, VI, p. 207.
- 8 *Ibid.*, Mustafa Nuri, *Netayic ül-Vukuat*, second ed. (İstanbul: 1327), I, p. 39. He mentions Rodos and Sakız (Chios) in addition to the ones already mentioned.
- 9 There are three *Tapu Defters* (written surveys of the Ottoman administration), kept in I.B.A. The third one is located under no. 842 and dated 1105 (1693). The tital of this *defter* is "Sığla livasının Balat, Çine, Ayasuluğ, Akçāehir, İzmir nahiyelerinde tımarların icmal defteri."
- 10 In some cases the *sancak beyi* was a mere official who was appointed and paid an annual salary. This type of *sancaks* called *salianeli* since they were awarded to a *bey* by *saliane*. J. Deny, "Sandjak," *E.I.*, Leyden, E. J. Brill, 1934, p. 150.
- 11 Katip Çelebi, *Cihannümâ*, (İstanbul, 1145/1739), p. 669; I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Press, 1948), pp. 420-21.
- 12 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Anadolu, Suriye, Hicaz, (1671-1672)*, (İstanbul: Devlet Press, 1935), IX, p. 89. Evliya Çelebi mentions two ships under the control of the Bey.
- 13 Katip Çelebi, *loc. cit.*: The list reads: Azine-i Ayasluğ (آزینہ ایاتلوغ), İzmir (ازمیر), Akçāehir (اقچه شهر), Aydın (ایدین), Söke (سوكه), İne/Mut (اینه/مت), Baf (باف), Balat (بلات), Bayramlı (بیراملو), Çeşme (چشمه), Urla (اورله), Çine (چینه), Seferihisar (سفریحصار), şahme (شاحمه), Savur (صاور), Sobice (صوبیچه), Talama (طلمه), Karpuzlu (قارپوزلو), Karacakoyunlu (قرهجه قویونلو), Karaburun (قره برون), Kızılhisar (قیزلحصار), Kuşadası (قوش آداسی), Mandıca (مندجه), Nif (نیف), Menemen (منمن).
- 14 Evliya Çelebi, *loc. cit.*
- 15 Lewes Roberts, *The Merchant Mappe of Commerce*, (London, MDCXXVIII), p. 18.
- 16 *Müşirbaşı* (مشیر باشی). He was the head of the *kadı's* officers who were in charge

getirmekten sorumlu kadılık memurlarının başıydı. M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, ikinci baskı (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971), II.

- 17 Lewes Roberts (*loc. cit.*) kadıya ve memurlarına ilişkin değerli bilgileri verir-ken, aldıkları hediyeleri şöyle aktarır:

of calling or bringing in the people involved in a case to be judged by the *Kadı*. M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (*Dictionary of Ottoman Historical terminology*), sec. ed. (İstanbul: Milli Eğitim Press, 1971), II.

- 17 Lewes Roberts, *loc. cit.* He gives valuable information on the *kadı* and his officers and gifts they received cited as follows:

Kadı / <i>Cadie</i>	5 piko Venedik kumaşı vs., / 5 Pico of Venetian cloth etc.,
Kadı odacısı / <i>The Cadi's Servant</i>	3,5 piko İngiliz kumaşı. / 3 1/2 Pico English cloth.
Kâhya / <i>The Caya</i>	3 piko İngiliz kumaşı. / 3 Pico English cloth.
Kâtip / <i>The Scrivan (Scribe or Katip</i>	1 altın para. / <i>A Chiequine in gold.</i>
Uşaklar / <i>The Pages</i>	2,5 dolar. / 2 1/2 dollars.
Müşir başı / <i>The Mosur Bashaw</i>	2,5 dolar. / 2 1/2 dollars.
Kadı yeniçerileri / <i>The Cadi's Janissaries</i>	1 altın para. / <i>A Chiequine in gold.</i>
Toplam değer / <i>Total value</i>	68 dolar. / 68 dollars.

- 18 Saray muhafızlarının komutanı. Yetki alanına sahiller, Marmara suları, Karadeniz kıyıları ve Haliç girerdi; kolluk ve koruma işlerinden sorumluydu. Sertoğlu, *op. cit.*, "Bostancı Ocağı", s. 49.
- 19 Jean Du Mont, *Nouveau Voyage du Levant* (Haye, MDCXCIV), s. 355.
- 20 L. Roberts, *loc. cit.*; Tavernier, *loc. cit.*; Jean Thévenot, *L'Empire du Grand Turc* (Paris: Calmann Levy, 1965), s. 254; Pouillet, *Nouvelles Relations de Voyages* (Paris, 1668), II, s. 25. Bütün kaynaklar İzmir'de bir paşanın bulunmadığını açıkça belirtir. İ.B.A., İbnülemin, Maliye, no. 926; P.R.O. S.P. 105/335, çeşitli

- 18 The commander of the imperial guards who had jurisdiction over the shores and waters of the Marmara, the Black Sea coasts and the Golden Horn. He was charged with the duty of police and guard. Sertoğlu, *op. cit.*, "Bostancı Ocagi," p. 49.
- 19 Jean Du Mont, *Nouveau Voyage du Levant*, (Haye, MDCXCIV), p. 355.
- 20 L. Roberts, *loc. cit.*; Tavernier, *loc. cit.*; Jean Thevenot, *L'Empire du Grand Turc*, (Paris: Calmann Levy, 1965), p. 254; Pouillet, *Nouvelles Relations de Voyages*, (Paris, 1668), II, p. 25. All sources explicitly state that there was no Paşa in İzmir. İ.B.A., İbnülemin, Maliye, no. 926; P.R.O. S.P. 105/335 various

- belgeler; Richard Pococke, *A Description of the East* (Londra: MDCCXLV), II, s. 38. Pococke bu yörede bir paşanın bulunmaması nedeniyle, İzmir kadısının asıl yetkileri elinde bulunduran baş yönetici olduğunu belirtir.
- 21 İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956), IV, kısım i, s. 101-2.
- 22 Y. T. Öztuna, *Türkiye Tarihi* (İstanbul: Hayat Matbaası, 1966), IX, s. 17.
- 23 Uzunçarşılı, *op. cit.*, s. 109.
- 24 Frederic C. Lane, *Venice, A Maritime Republic* (Baltimore: John H. Hopkins University Press, 1973), s. 410.
- 25 Uzunçarşılı, *op. cit.*, s. 110-13.
- 26 P.R.O. S.P. 105/335, s. 163; Mehmed Süreyya'nın eseri *Sicill-i Osmani'ye* (İstanbul: Matbaa-i Amire, H 1308), III, s. 386) göre, Abdullah Paşa H 1126/1715 yılında Aydın valisiydi.
- 27 A.N. A.E. B' 1044, 25 Ocak 1716; P.R.O. S.P. 105/335, s. 145, 22 Eylül 1714; her iki belgede de İzmir'de bir paşanın bulunduğu belirtilir. İngiliz belgesinde İngiliz "millet"inin İzmir paşasına diğer "Frank milletleri" gibi bir hediye sunmada mutabık kaldığı ifade edilir. Abdullah Köprülü'nün İzmir'de vali olarak görev yapmış ilk paşa olduğunu belirten yukarıdaki Fransız yazışması onun valilik tarihini vermez. Ancak Abdullah Paşa'nın en azından Eylül 1714'ten Ocak 1716 dolaylarına kadar İzmir valisi olarak görev yapmış olması mümkündür. Anlaşıldığı kadarıyla Abdullah Paşa'dan sonraki vali oraya 1716'da atanan Mustafa Paşa'ydı. P.R.O. S.P. 105/335, s. 166, İzmir'deki İngiliz "millet"inin 15 Kasım 1716 tarihli meclis toplantısı.
- 28 A.N. A.E. B' 1044, 25 Ocak 1716. İzmir'deki Fransız konsolosunu şunu belirtir: "[Abdullah Paşa'nın] ardılı o kadar çetin değildi ve dün beni çok zarif bir ağırlamayla kabul etti. (...) Bu paşa padişahın İsveç kralını Bender'den çıkmaya zorlamak istediği sırada çavuş başıymış."
- documents; Richard Pococke, *A Description of the East*, (London: MDCCXLV), II, p. 38. The author states that the *kadı* is the principal governor in İzmir in whom the chief authority resides since there was no paşa over this district.
- 21 İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Press, 1956), IV, pt. i, pp. 101-2.
- 22 Y. T. Öztuna, *Türkiye Tarihi*, (İstanbul: Hayat Press, 1966), IX, p. 17.
- 23 Uzunçarşılı, *op. cit.*, p. 109.
- 24 Frederic C. Lane, *Venice, A Maritime Republic*, (Baltimore: John H. Hopkins University Press, 1973), p. 410.
- 25 Uzunçarşılı, *op. cit.*, pp. 110-13.
- 26 P.R.O. S.P. 105/335, p. 163; according to Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1308 H), III, p. 386, Abdullah Paşa was governor of Aydın in 1126 H/ 1715.
- 27 A.N. A.E. B1 1044, January 25, 1716; P.R.O. S.P. 105/335, p. 145, September 22, 1714; it is stated in both documents that a *paşa* was in İzmir. In the English document it was stated that the English "atnion" agreed to offer a gift, as the other "Frank Nations" did, to the *paşa* of İzmir. The above French correspondence stated that Abdullah Köprülü was the first *paşa* as governor in İzmir; it does not give the dates of his governorship. However, it is possible that Abdullah Paşa was the governor of İzmir at least from September, 1714 until around January 1716. Apparently Abdullah Paşa's successor as governor was a certain Mustafa Paşa who was appointed there in 1716. P.R.O. S.P. 105/335, p. 166, assembly meeting of the English Nation of İzmir, dated November 15, 1716.
- 28 A.N. A.E. B' 1044, January 25, 1716. The French consul of İzmir states that "his [Abdullah Paşa] successor was less difficult and he [Mustafa Paşa] gave me [French consul] yesterday a very gracious audience.... This Paşa was Chiaoux Bachi [Cavuş Baş] in the time that the Grand Signor wanted to force the King of Sweden to leave Bender...."

- 29 P.R.O. S.P. 105/116, 19 Aralık 1718, mektuptaki “paşaya ve kâhyasına [hediye-ler] sunmakla yükümlü” ifadesi dikkate değerdir.
- 30 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1044, 15 Ocak 1716.
- 31 İzmir kadılığı “mahreç” ya da “bilâd-ı aşere” olarak tanımlanan sancak kadılıklarından biriydi. Mahreç terimi Türk hiyerarşisinde terfi hakkı olan en düşük kadılık mertebesi için kullanılırdı. Bilâd-ı aşere terimi ise on ana şehrin kadılığını belirtirdi. Bunlar İzmir, Eyüb, Hanya, Halep, Selanik, Sofya, Trabzon, Galata, Kudüs ve Larisa’ydı (Yenişehir).
- 32 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1045, 15 Aralık 1727; Du Mont, *op. cit.*, s. 281.
- 33 Du Mont, *loc. cit.*; F. W. Hasluck, “The Levantine Coinage”, *The Numismatic Chronicle*, beşinci dizi, no. 1-2 (Londra, 1921), s. 56. Hasluck’a göre *écu* “sekizli ağır parça”, yani sekiz *real*’den oluşan ve o dönemde Doğu Akdeniz’in standart dolar para birimi sayılan İspanyol doları anlamına gelirdi; Gibb ve Bowen, *op. cit.*, kısım ii, s. 123.
- 34 Evliya Çelebi (*loc. cit.*) İzmir kadısının düzenli kadı maaşından daha yüksek meblağla günlük 500 akçe aldığını ileri sürer.
- 35 M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1946-56), s. 248, *bak.* “Kese”.
- 36 Sertoğlu, *op. cit.*, s. 219.
- 37 Evliya Çelebi, *loc. cit.*
- 38 *Ibid.*
- 39 Gibb ve Bowen, *op. cit.*, kısım II, s. 125.
- 40 *Ibid.*
- 41 P.R.O. S.P. 105/334, s. 114; *bak.* not 64.
- 42 *Ibid.*, s. 115, *bak.* Bölüm Üç, s. 268, not 48.
- 43 A.N. A.E., 15 Aralık 1727. Buna ilişkin muhtemelen en eski bilgilerin yer aldığı kaynak Lewes Roberts, *loc. cit.*; P.R.O. S.P. 105/207, 1721-26 aynı mahiyette bilgileri verir.
- 29 P.R.O. S.P. 105/116, December 19, 1718, the statement in the letter “...obliged to make [gifts] to the paşa and his Kahya...” is noteworthy.
- 30 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1044, January 15, 1716.
- 31 İzmir as a *kadiship* or *kadı* unit, counted as a sancak *kadiship* of the Ottoman Empire which is defined as *Mahreç* or *Bilad-i Aşere*. *Mahreç* is the term for the lowest order of judges who had the right of promotion in the Turkish hierarchy. *Bilad-i Aşere* is the term used for the ten chief town judgeships. They are: İzmir, Eyüb, Hanya, Aleppo, Selanik, Sofya, Trabzon, Galata, Kudüs (Jerusalem), Larissa.
- 32 A.N. A.E. B<sup>1</sup> 1045, December 15, 1727; Du Mont, *op. cit.*, p. 281.
- 33 Du Mont, *loc. cit.*; F. W. Hasluck, “The Levantine Coinage,” *The Numismatic Chronicle*, fifth series, no. 1-2, (London, 1921), p. 56. According to this author *écu* meant the “weighty piece of eight,” or Spanish dollar of eight reals, then the standard dollar currency of the Levant; Gibb and Bowen, *op. cit.*, pt. ii, p. 123.
- 34 Evliya Çelebi, *loc. cit.*, claims that the *kadı* of İzmir received 500 akces daily which is higher than the regular pay for a *kadı*.
- 35 M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul, Milli Eğitim Press, 1946-56), p. 248, see “Kese.”
- 36 Sertoğlu, *op. cit.*, p. 219.
- 37 Evliya Çelebi, *loc. cit.*
- 38 *Ibid.*
- 39 Gibb and Bowen, *op. cit.*, pt. ii, p. 125.
- 40 *Ibid.*
- 41 P.R.O. S.P. 105/334, p.114; *see* footnote 64.
- 42 *Ibid.*, p. 115, *see* Chapter Three, p. 268, footnote 48.
- 43 A.N. A.E., December 15, 1727; Probably the earliest information on this is in Lewes Roberts, *loc. cit.*, information of the same nature is found in P.R.O. S.P. 105/207, from 1721-26.

- 44 Pouillet, *op. cit.*, s. 26.
- 45 Pouillet, *op. cit.*, s. 25.
- 46 *Ibid.*
- 47 R. Pococke, *loc. cit.*
- 48 P.R.O. S.P. 105/335, s. 155.
- 49 *Ibid.*
- 50 P.R.O. S.P. 105/207, 14 Şubat 1723; kadının bu yargılamasının maliyeti 121,30 dolardı.
- 51 P.R.O. S.P. 105/207, 1 Mart 1723, İngiliz konsolosu bu davada adaletli davranması için 99,54 dolar ödemişti.
- 52 *Ibid.* Yılın her iki bayramında düzenli olarak 28,27 dolar alırlardı. Ayrıca İzmir'e yeni bir kadının gelişi ya da kadının yabancı tüccarlara gösterdiği özel iltimas gibi diğer önemli vesilelerle hediyeler sunulurdu.
- 53 B.O.A. M.D. 104, Mayıs 1693 (Chicago Üniversitesi, Profesör Benningsen fotokopileri).
- 54 B.O.A. M.D., 110, Haziran 1698 (Chicago Üniversitesi, Profesör Benningsen fotokopileri).
- 55 Lütfi Güçer, "La Situation du Negotiant Venetien devant le regime Douanier de l'Empire Ottoman", *Aspetti e Cause della Decadenza Economica Veneziana nel Secolo XVII* (Roma: Istitute per la collaborazione culturale Venezia, 1961), s. 281.
- 56 *Ibid.*
- 57 P.R.O. S.P. 105/334, s. 14, Osmanlıca ifade "İzmir gümrüğü İstanbul gümrüğüne tabi olmağla" şeklindedir. P.R.O. S.P. 105/335, s. 136. Gümrük tarifeleri 18 Haziran 1687 tarihli.
- 58 P.R.O. S.P. 105/334, s. 14, Eylül 1686; P.R.O. S.P. 105/334, s. 4 (1681/1682), s. 5 (Mayıs 1685), s. 23 (1696). Birinci belgedeki "(...) ol vechile taaddileri men' olunmak için iki defa emr-i şerifim varid olmuş iken (...) yine ol vechile rencide eyledikde (...)" ifadesi durumu açık seçik anlatır.
- 44 Pouillet, *op. cit.*, p. 26.
- 45 Pouillet, *op. cit.*, p. 25.
- 46 *Ibid.*
- 47 R. Pococke, *loc. cit.*
- 48 P.R.O. S.P. 105/335, p. 155.
- 49 *Ibid.*
- 50 P.R.O. S.P. 105/207, February 14, 1723, the cost of this trial by the *kadı* was 121,30 dollars.
- 51 P.R.O. S.P. 105/207, March 1, 1723, the English consul here paid the *kadı* 99,54 dollars for his justice.
- 52 *Ibid.*, they regularly got paid 28,27 dollars on Bayrams (regligious festivals) which occurred twice a year. In addition gifts were presented on other important occasions such as the arrival of a new *kadı* to İzmir, or for special favors done by the *kadı* for the foreign merchants etc.
- 53 I.B.A. M.D. 104, May 1693 (University of Chicago, Professor Benningsen Xeroxes).
- 54 I.B.A. M.D., 110, June 1698 (University of Chicago, Professor Benningsen Xeroxes).
- 55 Lütfi Güçer, "La Situation du Negotiant Venetien devant le regime Douanier de l'Empire Ottoman," *Aspetti e Cause della Decadenza Economica Veneziana nel Secolo XVII*, (Roma: Istitute per la collaborazione culturale Venezia, 1961), p. 281.
- 56 *Ibid.*
- 57 P.R.O. S.P. 105/334, p. 14, the statement of "İzmir Gümrüğü İstanbul Gümrüğüne tabi olmağla..." ["...because the customs office of İzmir is dependent on the customs office of İstanbul..."] P.R.O. S.P. 105/335, p. 136. Tariffs of June 18, 1687.
- 58 P.R.O. S.P. 105/334, p. 14, September 1686; P.R.O. S.P. 105/334, p. 4 (1681/82), p. 5 (May 1685), p. 23 (1696) the statement in the document on p. 14 clearly describes the situation: "...oi vechile taaddileri men' olunmak için iki defa emr-i şerifim varid olmuş iken ...yine ol vechile rencide eyledikde..." ("Although my [Sultan] noble command has reached [İzmir] twice in order to prevent the oppressions., [they] still continue annoying [the foreign merchants]").



- 59 Halil Sahillioğlu, "1763'te İzmir Limanı İhracat Gümrüğü ve Tarifesi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II, 8 (İstanbul: Mayıs 1968), s. 53.
- 60 Gümrük tarifesinin tanımı şöyledir:
1. Vergi ya da vergi haddi,
  2. Yayınlanmış hadler ya da vergiler tarifesi,
  3. Vergi tutarı belirtilmek üzere ithalat ve ihracat vergileri biçilmiş mal kalemlerinin tablosu ya da listesi. *Webster New International Dictionary of the English Language*, ikinci baskı 1961.
- 61 Sahillioğlu, *loc. cit.*; diğer küçük Batı Avrupa ülkeleri Doğu Akdeniz'de İngiliz ya da Fransız bayrakları altında ticaret yapmak zorundaydı. Örneğin, Felemenkliler İngiliz bayrağı altında ticaret yapardı ve İtalyan kent-devletleri Fransız bayrağıyla korunurdu.
- 62 P.R.O. S.P. 105/145, s. 138, Nisan 1686.
- 63 P.R.O. S.P. 105/334, s. 114.
- 64 *Ibid.* İzmir limanına İstanbul'dan gelmiş gemiler belirtilen ücretlerin yarısını ödemekle yükümlüydü; İngilizler Sancakburnu Kalesi'nin dışında demirleyen her konvoy gemisi için ayrıca 6 dolar ödemek zorundaydı.
- 65 Eda tezkeresi ilgili kişilere vergiler dâhil yasal gereklerini yerine getirdiklerini göstermek üzere verilen bir resmî belgeydi. Bir Osmanlı belgesi (P.R.O. S.P. 105/334, s. 35) bir kez vergisi ödenmiş ticari mallar için Osmanlı İmparatorluğu içinde tekrar vergi talep edilmemesi gerektiğini belirtir.
- 66 A. C. Wood, *A History of the Levant Company* (Oxford: Oxford University Press, 1935), s. 211. Bir *pastav*, yani tam bir çuha ya da başka yünlü kumaş parçası için 120 akçe tahsil edilirdi.
- 67 B.O.A. İbnülemin, Hariciye, no. 852, yıl 1722.
- 68 Tavernier, *op. cit.* ; Sahillioğlu, *loc. cit.*
- 69 P.R.O. S.P. 105/334, s. 1-42.
- 70 Fermanel & Favuel, *Le Voyage d'Italie*
- 59 Halil Sahillioğlu, "1763'te İzmir Limanı İhracat Gümrüğü ve Tarifesi," *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II, 8, (İstanbul: Mayıs 1968), p. 53.
- 60 Tariff or Tariffa, from Arabic *ta'rif*, '*arifa* (information, explanation, definition). Tariff was described as:
1. the duty or rate of duty, (imposed in tariff),
  2. A published schedule of rates or charges,
  3. A table or list of articles on which import and export duties are levied, with the amount of the duty specified. *Webster New International Dictionary of the English Language*, sec. ed. 1961.
- 61 Sahillioğlu, *loc. cit.*, other small Western European nations had to trade either under English or French flags in the Levant. For example, the Dutch traded under the English flag and Italian city states were protected by the French flag.
- 62 P.R.O. S.P. 105/145, p. 138, April 1686.
- 63 P.R.O. S.P. 105/334, p. 114.
- 64 *Ibid.*, the ships had to pay half of the mentioned charges if they came to the port of İzmir from İstanbul; the English also had to pay 6 dollars per convoy ship which anchored without the castle of Sancakburnu.
- 65 *Eda Tezkeresi*, an official document issued to relevant persons showing that they already had met their legal requirements, including due taxes. An Ottoman document, P.R.O. S.P. 105/334, p. 35 states that once the tax was paid on the merchandise it should not be demanded again within the Ottoman Empire.
- 66 A. C. Wood, *A History of the Levant Company*, (Oxford: Oxford University Press, 1935), p. 211. 120 akces was collected from a *pastav*, a whole piece of broad cloth or other woolen cloth.
- 67 I. B. A. İbnülemin, Hariciye, no. 852, year 1722.
- 68 Tavernier, *op. cit.* ; Sahillioğlu, *loc. cit.* c. q
- 69 P.R.O. S.P. 105/334, pp. 1-42.
- 70 Fermanel & Favuel, *La Voyage d'Italie du*

*du Levant* (Rouen: MDCLXXXVII), s. 19; Chevalier d'Arvieux, *Mémoires du Chevalier d'Arvieux, envoyé Extraordinaire du Roy, etc.*, ed. J. B. Labat (Paris, 1735), I, s. 55; yazar sahtekârlık için ayrıca şunu belirtir: "Cela n'empêche pas que la Douanne n'ait des gardes sur tous ces quais, pour empêcher qu'on ne graude les droits (...) embarquer pendant la nuit, en s'accommodant avec les gardes, à qui ils donnent la moitié des droits."

71 Pouillet, *op. cit.*, s. 23.

72 *Ibid.*, s. 24.

73 Tavernier, *op. cit.*, s. 34.

74 P.R.O. S.P. 105/156, s. 109, 4 Ağustos 1702.

75 P.R.O. S.P. 105/335, s. 168, 31 Ekim 1716.

76 Pakalın, *op. cit.*, s. 598.

77 Sertoğlu, *op. cit.*, s. 337.

78 R. Pococke, *loc. cit.*

79 P. Dumont, *op. cit.*, s. 286-7. İstanbul'da "muhtesib" denilen bir Osmanlı memuru aynı görevleri yerine getirirdi; bir Osmanlı belgesindeki "medine-i mezburede [İzmir] voyvoda ve muhtesib ve bi'l-yarar olanlar" ifadesinden de voyvodaya ve muhtesibe verilen görevlerinin aynı olduğu anlaşılır. B.O.A. İbnülemin, Hariciye, no. 1350. Öte yandan, voyvodanın 17. yüzyılın ikinci yarısında aynı zamanda kolluk kuvvetlerinin başı olduğuna ve İzmir kadısından daha güçlü görüldüğüne dair bulgular vardır. *Report on the MSS of Allan George Finch*'te Londra, 1931, s. 375, 3 Haziran 1665) benzer bulgular yer alır: "Buranın [İzmir] voyvodası Ahmet Ağa hakkındaki şikâyetlere bakılırsa, (...) bütün milletler onun yüzünden büyük sıkıntılar çekiyor; zira kadılara hükmediyor ve hiçbir iş ona danışılmadan yapılamıyor; üstelik müthiş rüşvetçinin teki ve hiçbir şey ona büyük meblağlar verilmeksizin sonuca vardişilmiyor." Pakalın'a göre, yukarıda belirtilenler aynı görevleri yerine getirmelerinden dolayı, bir kenttin voyvodası ve subaşı arasında pek büyük farklılık yoktur. *Bak.* Pakalın, *op. cit.* (İstanbul, 1972), s. 260-61; 598.

*Levant*, (Rouen: MDCLXXXVII), p. 19; Chevalier d'Arvieux, *Mémoires du Chevalier d'Arvieux, envoyé extraordinaire du Roy, etc.*, ed. J. B. Labat, (Paris, 1735), I, p. 55, he also states concerning the fraud as: "Cela n'empêche pas que la Douanne n'ait des gardes sur tous ces quais, pour empêcher qu'on ne graude les droits... embarquer pendant la nuit, en s'accommodant avec les gardes, à qui ils donnent la moitié des droits."

71 Pouillet, *op. cit.*, p. 23.

72 *Ibid.*, p. 24.

73 Tavernier, *op. cit.*, p. 34.

74 P.R.O. S.P. 105/156, p. 109, August 4, 1702.

75 P.R.O. S.P. 105/335, p. 168, October 31, 1716.

76 Pakalın, *op. cit.*, p. 598.

77 Sertoğlu, *op. cit.*, p. 337.

78 R. Pococke, *loc. cit.*

79 Du Mont, *op. cit.*, p. 286-7. The same duties were performed in İstanbul by an Ottoman official called *muhtesib*; *Voyvoda* and *Muhtesib* have the same duties in the statement found in an Ottoman document as follows: "...medine-i mezburede [İzmir] Voyvoda ve Muhtesib ve bi'l-yarar olanlar..." I. B. A. İbnülemin, Hariciye, no. 1350. On the other hand there is evidence that Voyvoda in the second half of the seventeenth century acted also as chief of the security forces (as police) and he seemed stronger than the *kadı* of İzmir. *Report on the MSS of Allan George Finch*, London, 1931, p. 375, June 3, 1665, includes similar evidence stating: "... Complaining about Ahmet Ağa, voyvode of this place [İzmir],...all the nations are great suffers by him, for he ruled the caddees, and nothing of any business can be done but this man must be consulted with all, and hee is to great a briber, nothing can be effected without giving large suurimes to him..." According to Pakalın, there is not much difference between the *Voyvoda* and *Subaşı* of a city since they performed the same duties as described above. *See* Pakalın, *op. cit.*, (İstanbul, 1972), pp. 260-61; 598.

- 80 B.O.A. İbnülemin, Maliye, no. 11195, yıl 1717.
- 81 P.R.O. S.P. 105/336, s. 19, 28 Şubat 1733.
- 82 P.R.O. S.P. 105/207. Treasurer's Account Book, 1721-1726.
- 83 Yukarıdaki not 52; P.R.O. S.P. 105/334 (s. 115) 1690'larda İzmir'deki bütün Osmanlı yetkililerinin aynı olarak belli hediyeler aldıklarını belirtirken, yukarıda değinilen Treasurer's Account Book'a göre hediyeler eşya yerine para şeklinde verilmekteydi.
- 84 "Bac"ı tamamlayıcı bir vergi olan damga resmini tahsil etmekle görevli Osmanlı memuru. Damga resmi ilgili yörede üretilen ve alınıp satılan yerel ticari mallara biçilirdi. Gibb ve Bowen, *op. cit.*, kısım ii, s. 8.
- 85 Haraççının işlevleri 17. yüzyılın başından itibaren biri emin, diğeri onun kâtibî olmak üzere iki kişiye devredildi. İstanbul'da emine ve kâtibine vergi mükelleflerinin isimlerinin ter aldığı resmî defterler verilirdi. Bu memurlar haraççı ya da cizyedar olarak anılırlardı. Ama 18. yüzyılın başına doğru bu makam peşin ödenen bir meblağ karşılığında mültezimlere satılmaya başladı. Sertoğlu, *op. cit.*, s. 127; ilgili Osmanlı belgeleri B.O.A. İbnülemin, Maliye, no. 7542, 9340 ve B.O.A. İbnülemin, Dahiliye, no. 1898'dir.
- 86 B.O.A. M.D. 108, Ocak 1696 (Chicago Üniversitesi, Profesör Benningsen fotokopileri); Tavernier, *op. cit.*, s. 36.
- 87 İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara; Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956), III, kısım ii, s. 294-96, 304-5.
- 88 A.N. A.E. B' 1042, 18 Mart 1691, s. 150.
- 89 Du Mont, *op. cit.*, 353.
- 90 C. de la Roncière, *Histoire de la Marina Française* (Paris, 1934), V, s. 714-30, aktaran W. H. Lewis, *Levantine Adventurer: The Travels and Mission of the Chevalier d'Arvieux, 1653-1697* (New York: Harcourt, Brace & World, Inc., 1963), s. 213-15.
- 80 I. B. A. İbnülemin, Maliye, no. 11195, year 1717.
- 81 P.R.O. S.P. 105/336, p. 19, February 28, 1733.
- 82 P.R.O. S.P. 105/207. Treasurer's Account Book from İzmir, 1721-26.
- 83 *Supra*, footnote 52; according P.R.O. S.P. 105/334, p. 115 all the Ottoman officials in İzmir received certain gifts in kind in the 1690's whereas the gifts seemed to be offered in money instead of gifts according to the Treasurer's Book mentioned above.
- 84 The Ottoman official who collected the *damga resmi*, the stamp due; this was a tax complementary to the bac, a transit tax. The *damga resmi* was levied on the local merchandise produced and traded in the respective area. Gibb and Bowen, *op. cit.*, pt. ii, p. 8.
- 85 From the beginning of the seventeenth century his functions were given to two persons, one being *emin*, the trustee, and the other being his clerk. In İstanbul, *emin* and his clerk were given official register books containing the names of the tax payers of the specific area. These officials were called *Haraççı* or *Cizyedar*. But towards the beginning of the eighteenth century, this post was sold for a prepaid amount to *mültezims*, tax collectors. Sertoğlu, *op. cit.*, p. 127; relevant Ottoman documents are; I. B. A. İbnülemin, *Maliye*, nos. 7542, 9340; and I. B. A. İbnülemin, *Dahiliye*, no. 1898.
- 86 I. B. A. M.D. 108, January 1696 (Univ. of Chicago, Prof. Benningsen xeroxes); Tavernier, *op. cit.*, p. 36.
- 87 I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, (Ankara; Türk Tarih Kurumu Press, 1956), III, pt. ii, pp. 294-96, 304-5.
- 88 A.N. A.E. B 1042, March 18, 1691, p. 150.
- 89 Du Mont, *op. cit.*, 353.
- 90 C. de la Roncière, *Histoire de la Marina Française*, (Paris, 1934), V, pp. 714-30, quoted in W. H. Lewis, *Levantine Adventurer: The Travels and Mission of the Chevalier d'Arvieux, 1653-1697*, (New York: Harcourt, Brace & World, Inc., 1963), pp. 213-15.

- 91 Du Mont, *op. cit.*, s. 355; yazar s. 358'de Kuzey Afrikalıların sayısını aşağı yukarı 300 ila 400 olarak verir.
- 92 Sancakburnu Kalesi 1688 depreminde tamamen yıkıldı; restore edildikten sonra adı Yeni Kale olarak değiştirildi.
- 93 Du Mont, *op. cit.*, s. 356.
- 94 *Ibid.*, s. 357.
- 95 Palabıyık Yusuf Paşa (1692-1693). İ. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (İstanbul, Türkiye Basımevi, 1961), III, s. 560-63.
- 96 P.R.O. S.P; 105/334, s. 17, Nisan 1693.
- 97 Nicholas G. Svoronos, *Le Commerce de Salonique au XVIII<sup>e</sup> Siècle* (Paris: Presses Universitaires de France, 1956), s. 125-27.
- 98 *Ibid.*, s. 128; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956), IV, kısım i, s. 101. Akdeniz'de bir Osmanlı gemisinin 1711'de bir Venedik gemisine ele geçirilişini belirli bir korsanlık olarak nitelendiren yazar, Venedik gemilerinin Akdeniz'de özellikle Osmanlı gemilerine karşı bunu öteden beri yaptıkları kanısındadır.
- 99 Philip P. Argenti, *The Occupation of Chios by the Venetians* (1694) (Londra: John Lane, The Bodley Head, Ltd., 1935), Giriş s. 1. Yazar şunu belirtir: "Sakız Adası'nın artık Venediklilerin elinde olmasının Osmanlı payitahtının en canlı Doğu limanlarının 17'siyle ticaretini engellemesi nedeniyle, İstanbul bile Türklerin gündelik yaşamında en çok ihtiyaç duyulan belli ticari malların eksikliğini daha şimdiden hissetmeye başlıyor." *Bak.* belge 27, s. 97.
- 100 P. P. Argenti, *op. cit.*, s. xi. Yazar "Doğu Akdeniz'de Venedik nüfuz alanını genişletmeye ve Osmanlı gücüne ağır kayıplar verdirmeye, belki de ölümcül bir darbe indirmeye yönelik bir saldırı"dan söz eder.
- 101 Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahdar Tarihi* (İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1928), II, s. 787-89; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948), s. 497.
- 91 Du Mont, *op. cit.*, p. 355, he gives their number of the North Africans as roughly 3-400 on p. 358.
- 92 The Sancakburnu Castle was completely destroyed by the earthquake of 1688; after its restoration it was called *Yeni Kale* (New Castle).
- 93 Du Mont, *op. cit.*, p. 356.
- 94 *Ibid.*, p. 357.
- 95 Palabıyık Yusuf Paşa (1692-93). I. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (İstanbul, Türkiye Basımevi, 1961), III, pp. 560-63.
- 96 P.R.O. S.P. 105/334, p. 17, April 1693.
- 97 Nicholas G. Svoronos, *Le Commerce de Salonique au XVIII<sup>e</sup> Siècle*, (Paris: Presses Universitaires de France, 1956), pp. 125-27.
- 98 *Ibid.*, p. 128; I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Press, 1956), IV, pt. i, p. 101. He states a specific piracy action in 1711 by a Venetian ship which captured an Ottoman ship in the Mediterranean Sea. He also believes that Venetian ships had been doing this in the Mediterranean especially to Ottoman ships.
- 99 Philip P. Argenti, *The Occupation of Chios by the Venetians, (1694)*, (London: John Lane, The Bodley Head, Ltd., 1935), introduction p. 1. He states that: "...since the island of Chios in the hands of the Venetians, now blocked the trade of Ottoman capital with seventeen of the most flourishing harbours of the East, even Constantinople is already beginning to feel the want of certain commodities most needful for the daily life of the Turks. *See* doc. 27, p. 97.
- 100 P. P. Argenti, *op. cit.*, p. xi. He states: "...an offensive intended to widen the sphere of Venetian influence in the Levant and to inflict heavy losses, perhaps a deadly blow, on the Ottoman power."
- 101 Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahdar Tarihi*, (İstanbul: Orhaniye Press, 1928), II, pp. 787-89; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Press, 1948), p. 497.

- 102 P. P. Argenti, *op. cit.*, s. xii.
- 103 Silahdar, *op. cit.*, s. 790.
- 104 P. P. Argenti, *loc. cit.*
- 105 F. V. J. Arundell, *Discoveries in Asia Minor* (Londra: Richard Bentley, 1834), II, s. 392.
- 106 Silahdar, *loc. cit.*
- 107 Argenti eserinde (*op. cit.*, s. Xlii) Kont della Sirena'dan alıntı yapar. *Archivio di Stato, Venezia. Avogaria di Commun, Miscellanea, Penale. Busta 351, fascicolo 5, carte 26, verso 30 verso.*
- 108 *Ibid.*
- 109 Argenti, *loc. cit.*, not 3; Silahdar, *op. cit.*, s. 791. Yazar Venedik filosunun İzmir limanından yola çıkış tarihimni H 4 Sefer, 1106/23 Eylül 1694 olarak verir. Ayrıca limanda 12 gün kaldığını belirtir.
- 110 Felemenk konsolosu bu ortak diplomatik girişime Türklerin, aslında İzmir kadısının önyak olduğunu belirtmişti; aktaran Argenti, *loc. cit.*, belge 69 (s. 259).
- 111 Argenti, *loc. cit.*
- 112 İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956), IV, kısım i, s. 4-5. H Ramazan 1112/Şubat 1701.
- 113 *Ibid.*
- 114 İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954), s. 305.
- 115 B.O.A. M.D. 111, Nisan 1708 (Chicago Üniversitesi, Profesör Benningsen fotokopileri).
- 116 P.R.O. S.P. 105/335, s. 190. Konsolos John Cooke'tan ve İzmir'dek İngiliz "millet"inden İstanbul'daki İngiliz sefirine 8 Temmuz 1720 tarihli mektup. Bu olaydaki Burhan Ağa'nın kimliğini saptamak zordur.
- 117 *Ibid.*
- 118 *Ibid.*
- 119 P.R.O. S.P. 105/335 s. 193, 9 Mart 1721 tarihli mektup.
- 120 *Ibid.*
- 102 P. P. Argenti, *op. cit.*, p. xii.
- 103 Silahdar, *op. cit.*, p. 790.
- 104 P. P. Argenti, *loc. cit.*
- 105 F. V. J. Arundell, *Discoveries in Asia Minor*, (London: Richard Bentley, 1834), II, p. 392.
- 106 Silahdar, *loc. cit.*
- 107 Argenti quotes Count della Sirena in his work, *op. cit.*, p. xlii. Archivio di Stato, Venezia. Avogaria di Commun, Miscellanea, Penale. Busta 351, fascicolo 5, carte 26, verso 30 verso.
- 108 *ibid.*
- 109 Argenti, *loc. cit.*, footnote 3; Silahdar, *op. cit.*, p. 791. The author gives 4 Safer, 1106/September 23, 1694 for the departure of the Venetian fleet from the harbor of İzmir. He also states that it remained twelve days in the harbor.
- 110 The Dutch consul stated that this *demarche collective* of the consuls was engineered by the Turks, in fact by the *kadı* of İzmir, quoted in Argenti, *loc. cit.*, doc. 69, (p. 259).
- 111 Argenti, *loc. cit.*
- 112 I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Press, 1956), IV, pt. i, pp. 4-5. Ramazan 1112 H/ February 1701.
- 113 *Ibid.*
- 114 I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Press, 1954), p. 305.
- 115 I. B. A. M.D. III, April 1708 (Univ. of Chicago, Prof. Benningsen xerox).
- 116 P.R.O. S.P. 105/335, p. 190. A letter dated July 8, 1720, from the Consul John Cooke and the English "nation" in İzmir to the English Ambassador in İstanbul. It is, at this time, difficult to determine the identity of Burhan Ağa.
- 117 *Ibid.*
- 118 *Ibid.*
- 119 P.R.O. S.P. 105/335 p. 193. A letter dated March 9, 1721.
- 120 *Ibid.*

- 121 Zantahlılar köken olarak Ege Denizi'ndeki Zanta Adası'ndan ve Rum haydutları oldukları sanılmaktaydı. N. G. Svoronos'un eserinde (*op. cit.*, s. 128) kullandığı 7 Ocak 1726 tarihli bir belgeye göre Venedik uyruklyudular. Belgede şu yazılıdır: "Les bandits de Zanta sujets de la République de Venise-continuent leurs ravages." Ne var ki, Rumca konuşan haydutların İzmir'de tek başlarına hareket etmiş olduklarına inanmak zordur. Türkçe konuşan Kuzey Afrikalı korsanlarla işbirliğine girmiş ve biraz Türkçe öğrenmiş olsalar gerek. Zanta Adası'na yerleştirildikleri için Zantalı oldukları sanılan Kuzey Afrikalı korsanlar olmaları da mümkündür.
- 122 P.R.O. S.P. 105/336, s. 11, 26 Nisan 1732.
- 123 P.R.O. S.P. 105/336, s. 23, 26 Mayıs 1733.
- 124 17. yüzyıldaki Celâliilere ilişkin ayrıntılı bilgiler için *bak.* Mustafa Akdağ, "Celâli İsyanlarının Başlaması", *D.T.C.F.D.*, IV, 1, Ankara, Kasım-Aralık, 1945, s. 23-50; Mustafa Akdağ, "Celâli Fetreti", *D.T.C.F.D.*, XVI, 1-2, Mart-Haziran 1958, s. 53-107.
- 125 *Bak.* "Sarıbeyoğlu Mustafa ve faaliyetleri, 1735-1739", İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nde 1964'te tamamladığım lisans tezim.
- 126 Çağatay Uluçay, *18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri* (İstanbul: Berksoy Basımevi, 1955), s. 88.
- 127 B.O.A. M.D. 104, s. 408, Haziran 1735. Ç. Uluçay'ın (*op. cit.*, s. 149-52) çevirdiği belgede şu belirtilir: "(...) Salıncak Köprüsü nam mahalde Tokad karbanının vesair ebna-i sebile dahi isal-ı hasaret ve Alaşehir yanına gittüğünü (...)"
- 128 B.O.A. M.D. 142, s. 151, Ocak 1736, çev. C. Uluçay, *op. cit.*, s. 164-65.
- 129 Pococke, *loc. cit.*; Arundell, *op. cit.*, s. 400.
- 130 B.O.A. M.D. 45, s. 110, 1737, Ç. Uluçay, *op. cit.*, s. 170-1. Bu belge Manisa, Saruhan, Menteşe, Sığla, Kutahya, Teke, Canik, Hamid, Aydın, İzmir vb. şehirlerindeki Osmanlı yetkililerine gönderilmişti.
- 121 Zantiotes were originally from the island of Zante located in the Aegean sea. Supposedly they were Greek bandits. According to a document dated January 7, 1726, which N. G. Svoronos used in his work *op. cit.*, p. 128, they were subjects of Venice. The document reads: "Les bandits de Zante sujets de la Republique de Venise-continuent leurs ravages." However it is hard to believe that Greek speaking bandits would be acting alone in İzmir. They must have collaborated with Turkish speaking North African pirates and they knew some Turkish. They could also be African pirates who were stationed in the Island of Zante and were believed to be Zantiotes.
- 122 P.R.O. S.P. 105/336, p. 11, April 26, 1732.
- 123 P.R.O. S.P. 105/336, p. 23, May 26, 1733.
- 124 For detailed information concerning *celâlis* in the seventeenth century see Mustafa Akdağ, "Celâli İsyanlarının Başlaması," *D.T.C.F.D.*, IV, 1, Ankara, Kasım-Aralık, 1945, pp. 23-50; Mustafa Akdağ, "Celâli Fetreti" *D.T.C.F.D.*, XVI, 1-2, Mart-Haziran, 1958, pp. 53-107.
- 125 *See* "Sarıbey-oğlu Mustafa ve faaliyetleri, 1735-1739," ("Sarıbey-oğlu Mustafa and his Activities, 1735-1739,") my B.A. thesis for the Department of History, the University of İstanbul, Türkiye, completed in 1964.
- 126 Çağatay Uluçay, *18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, (İstanbul: Berksoy Basımevi, 1955), p. 88.
- 127 I.B.A. M.D. 104, p. 408, June 1735. This document is translated by Ç. Uluçay, *op. cit.*, pp. 149-52. In the document it is stated that "...Salıncak Köprüsü nam mahalde Tokad karbanının vesair ebna-i sebile dahi isal-ı hasaret ve Alaşehir yanına gittüğünü..."
- 128 I.B.A. M.D. 142, p. 151, January 1736, translated in C. Uluçay, *op. cit.*, pp. 164-65.
- 129 Pococke, *loc. cit.*; Arundell, *op. cit.*, p. 400.
- 130 I.B.A. M.D. 45, p. 110, 1737, C. Uluçay, *op. cit.*, pp. 170-1. This document was sent to the Ottoman authorities in Manisa, Saruhan, Menteşe, Sığla, Kutahya, Teke, Canik, Hamid, Aydın, İzmir, etc.



- 131 B.O.A. Cevdet Tasnifi, no. 11307, 1738. Belgede şu belirtilir: “Tokattan Boluya gelince otuz kadar kutta-i tarık eşkıyası kat’i tarık ve ebna-i sebil vesair ibadü’lah isal-ı muzır üzere olduğu (...)”
- 132 P.R.O. S.P. 105/336, s. 63, İngiliz “millet”inin 6 Mart 1738 tarihli meclis toplantısı. Bu toplantının tutanağında Sarıbeyoğlu’nun Kasaba’ya ilişkin niyetleri konusunda İzmir âyanlarından Hoca Haliloğlu’na bir mektup gönderdiği aktarılır.
- 133 *Ibid.*
- 134 *Ibid.*
- 135 *Ibid.*, 14 Mart 1738 tarihli meclis toplantısı.
- 136 P.R.O. S.P. 105/336, s. 63-4. Tam metin için bak. Ek.
- 137 *Ibid.*
- 138 *Ibid.*
- 139 *Ibid.*
- 140 P.R.O. S.P. 105/336, s. 64, İngiliz “millet”inin 24 Mart 1738 tarihli meclis toplantısı; P.R.O. S.P. 105/117, 13 Mart 1738 tarihli mektup. İzmir’deki İngiliz “millet”i her zaman Kumpanya tarafından uygun gördüğü şeyi yapmaya teşvik edilmişti.
- 141 P.R.O. S.P. 105/336, 30 Mart 1738.
- 142 *Ibid.*, s. 65, 3 Nisan 1738.
- 143 *Ibid.*, s. 64, İngiliz sefirine 23 Mart tarihli 1738 rapor.
- 144 *Ibid.*, s. 69.
- 145 *Manisa Mahkeme-i Şer’iye Sicilleri (M.S.)*, s. 96-97, aktaran Ç. Uluçay, *op. cit.*, s. 187-90.
- 131 I.B.A. Cevdet Tasnifi, no. 11307, 1738. This document states: “Tokattan Boluya gelince otuz kadar kutta-i tarık eşkıyası kat’i tarık ve ebna-i sebil vesair ibadü’lah isal-ı muzır üzere olduğu ...”
- 132 P.R.O. S.P. 105/336, p. 63, Assembly Meeting of the English “Nation,” March 6, 1738. In the minute of this meeting Sarıbey-oğlu reported to have sent a letter concerning his intentions on Kasaba to Hoca Halil-oğlu, an *ayan* of İzmir.
- 133 *Ibid.*
- 134 *Ibid.*
- 135 *Ibid.*, Assembly Meeting, March 14, 1738.
- 136 P.R.O. S.P. 105/336, pp. 63-4. *See* in full in the Appendix.
- 137 *Ibid.*
- 138 *Ibid.*
- 139 *Ibid.*
- 140 P.R.O. S.P. 105/336, p. 64, Assembly Meeting of the English “Nation”, March 24, 1738; P.R.O. S.P. 105/117, a letter dated March 13, 1738. The English “Nation” in İzmir had always been encouraged by the Company to do what they think is proper.
- 141 P.R.O. S.P. 105/336, March 30, 1738.
- 142 *Ibid.*, p. 65, April 3, 1738. 1738.
- 143 *Ibid.*, p. 64, the report to the Ambassador dated March 23,
- 144 *Ibid.*, p. 69.
- 145 *Manisa Mahkeme-i Ser’iye Sicilleri (M.S.)*, pp. 96-97, quoted in Ç. Uluçay, *op. cit.*, pp. 187-90.



## Sonuçlar / Conclusions

İzmir ele alınan dönem içinde Doğu Akdeniz'de çok önemli bir Osmanlı kenti haline geldi. Akdeniz bölgesindeki Fransız-İngiliz ticari rekabeti ve Fransızların İzmir limanını bu bölgedeki asıl hedef olarak seçme yönündeki planları, bu Osmanlı kentinin önde gelen Batı Avrupa devletlerinin orada yürüttükleri ticarete Osmanlı tüccarlarının da katıldığı önemli bir uluslararası limana dönüşmesine katkıda bulundu.

İzmir kentinin coğrafi konumu Anadolu ile İran'da ticari çıkarları olan Batı Avrupalı tüccarlar için avantajlıydı. Çeşitli etkenler Batı Avrupalıların, özellikle de Fransızların ticari faaliyetlerinde İzmir'e odaklanmalarına yardımcı oldu. Ticaret gemilerine mükemmel bir liman sunan kent, Batı Avrupalı tüccarlar için nispeten güvenli bir ikamet yeri sayıldı. İzmir ham Anadolu ve İran ürünlerini getiren kervanların varış noktası olmanın ötesinde, kervan güzergâhlarını Batı Avrupa'ya yönelik deniz güzergâhlarına bağlayan bir merkez işlevini gördü.

Through the period in question, İzmir became a very important Ottoman city in the Levant. French and English commercial rivalry in the Mediterranean area and French plans to choose the port of İzmir as their main objective in this area helped this Ottoman city to become a major international port through which not only major Western European states traded but in the commerce of which Ottoman merchants were also involved.

The geographical location of the city of İzmir was advantageous for Western European merchants who had commercial interests in Anatolia and Persia. Several factors assisted the Western Europeans, especially the French, in focusing their commercial activities on İzmir. The city provided an excellent port for their trading ships and was considered a relatively safe dwelling place for the Western European merchants. İzmir served as a center for the caravans which brought the raw products of Anatolia and Persia as well as connecting the caravan routes to the sea routes which led to Western Europe.

İzmir 1688-1740 döneminde Doğu Akdeniz'de Fransızlar ile İngilizler arasındaki yoğun bir ticari rekabete sahne oldu. İzmir'in ticari imkânlarının farkına varan Fransızlar İzmir'deki ticaretlerini geliştirme, ayrıca genel olarak Doğu Akdeniz pazarlarında ticaret üzerindeki denetimlerini genişletme çabalarına yoğunlaşmaya karar verdiler ve bunda da gayet başarılı oldular. İzmir'in Doğu Akdeniz'deki ana ticaret merkezlerinden biri olarak önemli yerine yükselişi büyük ölçüde o dönemdeki İngiliz-Fransız rekabetinin sonucuydu; ardından Fransızlar 18. yüzyılda Doğu Akdeniz'de ekonomik üstünlüğü sağlayacakları bir konuma ulaştılar. İngilizlerin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki Fransız ekonomik ve siyasal nüfuzunu durdurma çabalarına rağmen, Fransızlar 18. yüzyıl boyunca Doğu Akdeniz'deki öncülüklerini ve ticari işlerini koruyup genişlettiler.

İngiliz ve Fransız "millet"leri İzmir'de kendilerini kabul ettirdiler ve onlara tanınan kapitülasyonlar çerçevesinde görevlerini yerine getirdiler. Bu çalışmada her "millet"e ait konsolosluk yapısı ve her konsolosluk memurunun işlevleri anlatılmaktadır. İzmir'deki konsolosluklar esasen siyasal sebeplerden ziyade ticari sebeplerle açıldı. Osmanlı yönetimi İzmir'de kendi konsolosluklarını açmaya istekli Batı Avrupa devletlerini teşvik etmede rol oynadı. Böylece İzmir üzerinden ticaret söz konusu dönemde önem kazandı ve kent Doğu Akdeniz'de ana ticaret limanı haline geldi. İstanbul'daki Osmanlı yönetimi öncelikle İzmir üzerinden ticaretin sürekli akışını sağlamakla ilgilendi. İzmir'de şartların elverdiği ölçüde yabancı tüccar kolonilerinin güvenliğini sağlamada ve çıkarları

In 1688-1740, İzmir became a stage for an intense commercial rivalry between the French and the English in the Levant. The French, recognizing the commercial potentials of İzmir, decided to concentrate their efforts on building their trade in İzmir, as well as, extending the control of the trade in the Levantine markets in general in which they were quite successful. The ascent of İzmir to its important place as a chief Levantine trade center was in large part the result of Anglo-French rivalry during this period after which the French arrived at a position of economic pre-eminence in the Levant in the eighteenth century. In spite of the English efforts to halt the French economic and political penetration of the Ottoman Empire, the French retained and extended their leadership in the Levant and commercial affairs throughout the eighteenth century.

The English and French "nations" established themselves in İzmir and performed their duties in accordance with the capitulations they had been accorded. The nature of consulate of each "nation" and the functions of each consular official is described in this study. These consular establishments in İzmir were set up principally for commercial rather than political reasons. The Ottoman government was responsible for encouraging the Western European States who were interested in establishing their own consulates in İzmir. Hence, trade through İzmir became important in the period in question, and the city became the chief commercial port in the Levant. The Ottoman government was primarily concerned about the continual flow of trade through İzmir. The Ottoman government in İstanbul was also determined to maintain the security, and protect the interests and well-being

ile esenliklerini korumada da kararlı davrandı.

Osmanlı politikası sadece İzmir üzerinden ticaretin sürekli akışını sağlamakla ve devlet hazinesi için düzenli bir gelir kaynağı yaratmakla kalmadı; İzmir'in Anadolu ile İran'da üretilen hammaddeler için bir depo işlevini görmesini sağlamakla, dolaylı olarak Anadolu'nun başlıca sanayi ve ticari merkezlerini canlı tutmaya da katkıda bulundu.

Bu çalışma İzmir'in 1688-1740 döneminde bir doruğa ulaştığını ve başı çeken Doğu Akdeniz limanına dönüşerek, 18. yüzyıl boyunca üstün konumunu koruduğunu göstermeye yönelik bir dizi sav içermektedir.

of the foreign merchant colonies in İzmir as well as conditions allowed.

Ottoman policy not only helped the continual flow of trade through İzmir and produced a steady income for the State Treasury, but also indirectly helped keep the major industrial and commercial centers of Anatolia alive by having İzmir serve as a depot for the material produced in Anatolia as well as in Persia.

The study includes a number of arguments to show that İzmir reached an apex during the period of 1688-1740 and became the leading Levantine port and kept its superior position throughout the course of the eighteenth century.

**İZMİR'İN İNGİLİZ KONSOLOSLARI**  
ENGLISH CONSULS OF İZMİR

John Markham	1611-1624
William Salter	1624-1630 (?)
Lawrence Green	1630-1633 (?)
James Higgins	1633-1634
John Freeman	1634-1635
Edward Bernard	1635-1638
Edward Stringer	1638-1643
John Wilde	1644-1649
Spencer Bretton	1649-1657
William Prideaux	1659-1660
Richard Fırıncı	1660-1661
William Cave	1661-1667
Paul Rycout	1667-1677
William Raye	1677-1703
William Sherrard	1703-1716
John Cooke	1716-1722
George Boddington	1722-1733
Francis Williams	1733-1741
Thomas Castleton	1741-1742
Samuel Crawley	1742-1762
Anthony Hayes	1762-1794
Francis Werry	1794- <i>Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın kapatıldığı 1825'te hâlâ görevdeydi. / Still in office at the dissolution of the Company in 1825.</i>

(Bu liste Londra'daki Public Record Office'in verilerinden hazırlanmıştır.)

(This list is made up from Public Record Office in London)



**İZMİR'İN FRANSIZ KONSOLSLARI**  
**FRENCH CONSULS OF İZMİR**

Jean Dupuy	1626-1651
François du Roure	1653-1656
d'Augustin du Puy	1656-1658
d'Henry du Puy	1660-1662
d'Augustin du Puy	1665-1668
d'Antoine Fouquier	1669-1672
Louis Chambon	1672-1675
d'Henry du Puy	1676-1683
François du Roure	1684-1685
Louis-Marseille Fabre	1686-1688
Joseph Blondel	1688-1691
Louis de Rians	1692-1697
d'Isaac Royer	1698-1707
Gaspard de Fontenu	1708-1730
Gaspard de Peleran	1731-1747
Jean-Antoine Bourguignon	1747-1748
Charles Peyssonnel	1748-1756

(Bu liste Archives de Chambre de  
Commerce de Marseille'in verilerinden hazırlanmıştır.)  
(This list made up from Archives de *Chambre de Commerce de Marseille.*)

**SARIBEYOĞLU'NUN İZMİR ÜZERİNE**  
**YÜRÜYÜŞÜNE İLİŞKİN BİR İNGİLİZ RAPORU**  
AN ENGLISH REPORT ON SARIBEY-OGLU'S  
MARCH ON İZMİR

P.R.O. S.P. 105/336, s. 63-4.  
P.R.O. S.P. 105/336, pp. 63-4.

İzmir, 23 Mart 1737/8  
Smyrna the 23<sup>rd</sup> March 1737/8

Ekselanslarının izniyle

May it Please your Excellency

Sarı Bey Oğlu yüzünden çok büyük güçlükler ve tehlikelere maruz kaldığımızdan, konsolosun bize bildirdiği üzere sizinle tanışma şerefine erdiği ekselanslarınızın böyle yüksek bir mevkiye bulunması bizi sizin alakanız ve aracılığınız dışında kurtulma ihtimalimizin olmadığı mevcut kargaşayı siz lord cenaplarına sunmaya mecbur ediyor.

Bu ayın 14'ünde bir anda bu adamın buraya yaklaşık altı saat uzaklıktaki Hortena'da bulunduğu haberini aldık. Ertesi günün sabahı bütün Franklar çok büyük bir telaşla eşyalarını gemilere gönderdiler ve ayın 16'sında adamların Seydiköy ile Buca'ya kadar ilerlediğini öğrenince, ailelerini de gemilere bindirdiler. O gece Sarıbeyoğlu'nun bölükbaşları Musaoğlu ile Caraloğlu [?] kentin kadısına ve ileri gelenlerine Küçük Ağa ve Toşoğlu aracılığıyla bir "buyurdu" göndererek, İzmir'de halledilecek bazı işlerinin olduğunu ve dolayısıyla kentin en uygun kesiminde onlara kalacak yer sağlanmasını istediklerini bildirdiler. Bunun üzerine naibin, voyvodanın, turnacının ve diğer ileri gelenlerin hazır bulunduğu bir divan toplandı; divanda voyvoda onlara tüfek namlularıyla karşılaşacakları yönünde

Apprehending ourselves expos'd to very great difficultys and dangers on account of Sari Bey Oglu, as the consul informs us he has had the honour to acquaint Your Excellence which now being grown to such a height obliges us to give your Lordship this present disturbance having no other prospect of being freed from them but only thro' means of Your interest & interposition,

On the 14th instant we had advice of his being at Hortena about 6 hours from hence, & on the 15<sup>th</sup> in the morning all the Franks in a very great hurry sent their goods on board the ships & the 16<sup>th</sup> upon they were advanced as far as Seidicui & Bugia they embarked their familys, that night Musajoğlu & Caraloğlu, Bolukebashes of Sari Bey Oglu sent a Buyourdi to the Caddi & Primatees of the town, by Cucuck aga & Toshoglu telling them they had occasion of setting some business in Smyrna & therefore desired them to provide lodgings for them in the most convenient part of the town: upon which a Divan was called at which were present, the Knaip, Vivode, Tumage & the rest of the primatees, in which the Vivode

bir cevabın gönderilmesini önerdi ve böyle bir cevap oybirliğiyle kabul edilip gönderildi. Ulakların bu cevapla geri dönmeleri üzerine, bölükbaşılar tekrar bir haber göndererek, İzmir'e uğramalarını gerektiren işlerin yaklaşan bayram vesilesiyle olduğunu, ilerlemeleri gerektiğini ve sakince kabul edilirlse, kente hiç zarar vermeyeceklerini, aksi halde bildikleri tarzda hareket etmeye mecbur kalacaklarını bildirdiler. Bunun üzerine voyvodanın hazır bulunmayacağı başka bir divan toplandı; diğer ileri gelenler adamlara yürüyüşlerinin masraflarını karşılayacak küçük bir meblağa ek olarak erzak istemeleri halinde, bunun verileceğine dair bir cevap gönderilmesini kararlaştırdı. Böylece yukarıda adları belirtilen ulaklarla antlaşmaya varıldı; Voyvodanın halkı silahlandırmış ve kente girişteki anayolları tahkim etmiş olmasına rağmen, otuz kese karşılığında mesele halledildi. Buna uygun olarak mutabık kalınan para 17 Mart gecesi gönderildi ve adamlar (...) (?) [bundan böyle asıl metinde okunamayan her kelime parantez içi üç noktayla ve soru işaretiyle gösterilecektir] bütün Frank evlerini ve yakın köylerdeki diğer evleri yağmaladıktan sonra 18 Mart sabahı Carlioard'a (?) çekildiler. Turnacı ve ileri gelenler (...) (...) (?) 19 Mart sabahı önce Felemenk konsolosuna, ardından Fransız konsolosuna arızı bir ziyarette bulduklarında, turnacı şahsen Fransız konsolosuna şunu bildirdi: Ordusu yöreden çekilmiş olsa bile, Sarıbeyoğlu 18 Mart'tan itibaren İstanbul'dan paşalığına dair bir fermanı 25 gün bekleyecektir ve bunun gelmemesi halinde kesinlikle geri dönecektir. Fransız konsolosunun turnacı başından duyduklarını açıklamasından sonra, her kapıdan bir dragomanın ertesi sabah böyle bir mesajın

moved that an answer should be sent them that they would receive them at the Muzzles of their Muskets, which was unanimously agreed to & sent: When upon the return of the messengers, the Bolukebashes's sent word again that their affairs calling them to Smyrna upon the approaching Biram, they should advance, & if they would quietly admitt them, they would do no damage to town, otherwise they must look themselves; Upon which an other Divan was call'd when the Vivode would not attend, but the rest of the Primatees sent for answer if they wanted provisions, on a small sum of mony for the expence of their march, they would give it them, & accordingly entered into treaty with his above named messengers, & compounded the affair for thirty purses not withstanding the Vivode had the townsmen under arms, & fortified all the avenues to the city, & accordingly the 17<sup>th</sup> at night the mony agreed on, was sent & on the 18<sup>th</sup> in the morning they marched away to the Carlioard (?), after having plundered...[each illegible word in the original is indicated by three dots (...)] (?) all the Frank houses, & other in the adjacent villages, the 19<sup>th</sup> in the morning the Turnagee..... (?) of the Primatees made an accidental visit first to the Dutch Consul, then to the French, at which time he privately acquainted the French Consul that Sarıbey-Oğlu's army was now gone out of the enghborhood & that he wait twenty five days from the 18<sup>th</sup> for a firman from Constantinople for a Pashalick, which if did not arrive in that time he would certainly return here again. This the French Consul declar'd the Turnagee bashe told him upon which it was agreed that a druggerman from

esasen bölükbaşları tarafından verilip verilmediğini öğrenmek üzere naibe, voyvodaya, turnacıya ve ileri gelenlere gönderilmesi kararlaştırıldı. Buna öyle olmadığı ama işleri kolaylaştırmak ve çabuklaştırmak açısından saraya böyle yazıldığı karşılığı verildi. Bölükbaşılardan gelen cevap ise reislerine 25 gün içinde paşalık verilmemesi halinde, ne yapacaklarını bildikleriydi.

Ekselansları içeriden idarecilerin kötü yönetim, dışarıdan da âsiler yüzünden nasıl bir berbat durumda olduğumuzu görecektir. Sonuçta ticaret tamamen durduğu gibi, kent kendisi de belirgin tehlike altında. Dolayısıyla diğer sefirlerle birlikte ekselanslarınızın bize hızlı bir çare temin etmeye ilginizi esirgememeniz için yalvarmamıza izin vermenizi rica ediyoruz. Bu eğer (gönderileceğini duyduğumuz) bir paşayla olacaksa, mümkünse bir teftişçi olmasını rica ediyoruz; mütevazı ka-naatimiz bunun şu anda karşı karşıya olduğumuz tehlikeyi önlemenin ve bizi gelecekte güvende tutmanın tek yolunun bu olduğudur ve şimdiye kadar çözüm bulduğunuz başka birçok şeye ilave bir minnet borcu sayılacağıdır.

Efendim / *My Lord*

Ekselansları Sir Everard Fawkener'a  
*To His Excellency Sir Everard Fawkener*

each gate should be sent next morning to the Knaip, Vivode, Turnagee & Primates to know if such a message basically given by the Boluck bashe's or no, to which they replud in the negation But to facilitite & Quicken the affair, they wrote so to the court but the answer from the Boluke bashe's was, if their master had not the Pashalick within twenty five days.they then knew what they had to do.

Thus Your Excellency will observe what a bad situation we are at present in thro' the mal administration of the Magistrates within & the Rebels without, by which not only the trade is entirely stopt, but the city itself in eminent danger; wherefore we beg leave to entreat Your Excellency in conjunction with the other ambassadors to use your interest in procuring us a speedy redress, which if by a Pasha (as we hear will be sent) we beg if possible he may be a Taftishgee which we humbly conceive will be the only means to prevent the danger we are at present threatened with & secure us for the future, & be an additional, obligation to the many others you have anserr'd on.

Siz ekselanslarının / *your Excellencys*  
en minnettar, / *most obliged*  
en sadık / *most devoted*  
Mütevazı hizmetkârları / *most devoted*  
Rahip Williams / *Frä Williams*

Paggen Shaw, Lethienllier Cooke, William Philipps, Richard Master, Nüşhayı aynen tasdik eden [?] Konsolos Grg. Boddington





1. Verbeeld het Water-Kasteel. 2. de Stad Smirna. 3. een Oud Kasteel op de Hoogte .

**[Görsel 12]** M. Corneille Le Bruyn'ün *A Voyage to the Levant; or, Travels in the principal parts of Asia Minor, the islands of Scio, Rhodes, Cyprus, and C.* kitabından (Londra: Jacob Tonson için basılmıştır, 1702, s. 14) alınan harita.

**[Figure 12]** The map taken from M. Corneille Le Bruyn, *A Voyage to the Levant; or, travels in the principal parts of Asia Minor, the islands of Scio, Rhodes, Cyprus, & C.*, London: Printed for Jacob Tonson, 1702, p. 14.

#### Açıklamalar / Explanations

1. Sancakburnu Kalesi; kent merkezine yaklaşık iki saatlik yolculukla epey uzaktadır. Fort (Sancak-burnu Castle), The Fort is a pretty way off the town, about two hours traveling.
2. Perspektif camından İzmir. İzmir, in the perspective glass.
3. Kadifekale. Castle (Mt. Pagus).





**[Görsel 13]** M. Corneille Le Bruyn'ün *A Voyage to the Levant: or, Travels in the principal parts of Asia Minor, the islands of Scio, Rhodes, Cyprus, and C.* kitabından (Londra: Jacob Tonson için basılmıştır, 1702, s. 17) alınan harita.

1. Kadifekale. / *Castle (Mt. Pagus).*
2. Aziz Polikarpos Şapeli ve kabrinin kalıntıları. / *Chappel of S. Polycarp and remains of his Sepulcher.*
3. Aziz Polikarpos'un mezarı. / *S. Polycarp's tomb.*
4. Ahmed Ağa Köşkü. / *Tioski (Kiosk) or pleasure house of Ahmed Aga.*
5. Kentin keyfine varmayı sağlayacak ilk bina kervansaray, yani çeşitli Rum ailelerine ait işyerlerinin bulunduğu handır. / *The first building enjoying to the city is a Carvan Seray (Kervansaray) or a publick house of several Greek families.*
6. Kentin iki ya da üç kapı içinde, bir direğin ucunda flama ya da bayrak asılı yer Cenova konsolosunun evidir. / *Two or three doors within the town, where a streamer or flag hangs at the end of a stick, is a house of the Consul of Genoa.*
7. Felemenk konsolosunun evi. / *House of the Dutch Consul.*
8. Venedik konsolosunun evi. / *House of the Venetian Consul.*
9. Vezir Kara Mustafa Paşa'nın evi Frenk Sokağı'ndaki en büyük ve en önemli binadır. / *The house of Vezir Kara Mustafa Pasha, the largest and chiefest in all the Street of the Franks.*
10. İngiliz konsolosunun evi. / *House of the English Consul.*
11. Fransız konsolosunun evi. / *House of the French Consul.*
12. Gümrük Binası çok geniş bir mekândır ve bir tür kraliyet sarayı gibidir; ithalata tabi her şeyin oraya götürülmesi gerekir. / *Custom House a very large place, and a sort of Royal Place, where every thing is to be brought that subject to imports.*
13. Bezzazistan; kentin ana binalarından biri olan bu yerde her gün her türlü değerli ticari mal satılır. / *Besesteyn or place of pulbickshops, which is one of the principle buildings of the town, where they sell every day all manner of valuable merchandises*





[Figure 13] The map taken from M. Corneille Le Bruyn, *A Voyage to the Levant: or, travels in the principal parts of Asia Minor, the islands of Scio, Rhodes, Cyprus, C.*, London: Printed for Jacob Tonson, 1702, p. 17.

- 14.** Vezircihan [Vezir Han?]; yangına dayanıklı bu ambarda tüccarlar her birinin ayrı kapısı ve demir pencereleri olan bölmelerde eşyalarını saklarlar. Bina Vezir Kara Mustafa Paşa tarafından 1677 ve 1678 yıllarında inşa ettirilmişti. / *Vezircihan, that is, the store-house against fire. In it the merchants lay up their effects in apartments which they hire, each of which has a door and iron windows belonging to it. This building was raised by the Vezir Kara Mustafa Pasha in the year 1677 and 1678.*
- 15.** Eski Kale. / *Old Castle.*

- 16.** Kadırga Limanı; sadece Türk mavnalarına ve kadırgalarına hizmet veren bir tür koy. / *The Port of Galleys, this is a sort of a bay which serves only for Turkish barks and Galleys.*
- 17.** Küçük Gümrük Binası; ülkede tüketilmek üzere tüccarların Mısır'dan ve başka limanlardan kendi nakliye gemileriyle getirdikleri her türlü erzak buradan geçer. / *The small Custom-House, whither are to be brought all manner of provisions which are spent in that country; such provisions as they bring themselves in their transport ships from Egypt and other ports.*

- 18.** Santa Veneranda. / *St. Veneranda.*
- 19.** Rum ve Ermeni mezarlıkları. / *Where the Greeks and Armenians have their burying place.*
- 20.** İngilizlerin, Fransızların ve Felemenkilerin bir duvarla çevrili kendi kilise avluları vardır. / *The English, French and Dutch have their Church-yards, and that of each Nation is surrounded by with a wall.*
- 21.** Çok sayıda taşın toprağa dikildiği Yahudi mezarlığı. / *The Jews burying place, where are a great many stones fix'd in the earth.*





**[Görsel 14]** Fransız Konsolosu ve İzmir Kadısı'nın dairesindeki toplantı.

**[Figure 14]** Meeting of French Consul and Kadi of İzmir in his office.

Jean Du Mont, *Voyages de Mr. Du Mont, en France, en Italie, en Allemagne, à Malte, et en Turquie*, vol II (La Haye, 1699).

1. Kadı / The Kadi
2. Kadı'nın danışmanı / The Kadi's adviser
3. Fransız Konsolosu / The French Consul
4. Konsolosun tercümanları / Consul's dragomans
5. Kapitülasyonlar / The capitulations
6. Padişah'ın fermanı / The Sultan's firman
7. Fransız tacirler / French merchants
8. Konsolosun yeniçeri muhafızları / The Concul's janissary guards
9. Kahve ikram eden Kadı'nın hizmetçileri / The Kadi's servants presenting coffee
10. Kadı'nın kolonya getiren uşakları / The Kadi's servants bringing cologne
11. Kadı'nın muhtelif hizmetçileri / Miscellaneous servants of the Kadi
12. Arka planda İzmir Limanı ve tüccar gemileri / Framed in the background of this stylized scene is a view of İzmir



# Bibliyografya / Bibliography

## I. Seyahatnameler

- Arundell, F. V. J., *Discoveries in Asia Minor*, Londra: R. Bentley, 1834.
- Chandler, Richard, *Travels in Asia Minor, 1764-1765*, ed. Edith Clay, Londra: British Museum Mütevelli Heyeti, 1971.
- Chardin, *Voyages du Chevalier en Perse et autres lieux de l'Orient*, Amsterdam, yeni baskı, MDCCXXXV.
- Chishull, Edmund, *Travels in Türkiye and back to England*, Londra: W. Bowyer, MDCCXLVII.
- De Coarmenin, L. Des Hayes, *Voiage de Levant fait par le commandement du Roy en l'année 1621*, ikinci baskı, Paris: Adrian Taupinart, 1629.
- De la Rouge, *Voyage de Syrie et du Mont-Liban*, c. I, Paris, 1722.
- Du Mont, Jean, *Nouveau Voyage du Levant*, Lahey: MDCXCIV.
- Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)*, c. 9, İstanbul: Devlet Matbaası, 1935.
- Fellows, Sir Charles, *Travels and Researches in Asia Minor*, Londra: John Murray, 1852.
- Fermanel & Favuel, *Le Voyage d'Italie et du Levant*, Routen, MDCLXXXVII.
- İbn Battuta, *Travels in Asia and Africa, 1325-1354*, çev. H. A. R. Gibb Londra: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1957.

## I. Travel Accounts

- Arundell, F. V. J., *Discoveries in Asia Minor*, London: R. Bentley, 1834.
- Chandler, Richard, *Travels in Asia Minor, 1764-1765*, ed. by Edith Clay, London: The Trustees of the British Museum, 1971.
- Chardin, *Voyages du Chevalier en Perse et autres lieux de l'Orient*, Amsterdam: Nouvelle ed., MDCCXXXV.
- Chishull, Edmund, *Travels in Türkiye and back to England*, London: W. Bowyer, MDCCXLVII.
- De Coarmenin, L. Des Hayes, *Voiage de Levant fait par le commandement du Roy en l'annee 1621*, sec. ed., Paris: Adrian Taupinart, 1629.
- De la Rouge, *Voyage de Syrie et du Mont-Liban*, t. I, Paris, 1722.
- Du Mont, Jean, *Nouveau Voyage du Levant*, La Haye: MDCXCIV.
- Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Anadolu, Suriye, Hicaz, (1671-1672)*, vol. 9, İstanbul: State Press, 1935.
- Fellows, Sir Charles, *Travels and Researches in Asia Minor*, London: John Murray, 1852.
- Fermanel & Favuel, *Le Voyage d'Italie et du Levant*, Routen, MDCLXXXVII.
- Ibn Battuta, *Travels in Asia and Africa, 1325-1354*, trans. by H. A. R. Gibb London: Routledge & Kegan Poul Ltd., 1957.

- Kâtip Çelebi (Hacı Halife), *Cihannümâ*, İstanbul, 1145 H/1732.
- La Motraye, A. de., *Voyages du Sr. A. de la Motraye, en Europe, Asie & Afrique*, c. I, Lattaye: T. Johnson & J. Van Duren, MDCCXXVII.
- Le Bruyn, M. Corneille, *A Voyage to the Levant, or, Travels in the principal parts of Asia Minor, the islands of Scio, Rhodes, Cyprus, & C.*, Londra: Jacob Tonson için basılmıştır, 1702.
- Lucas, Paul, *Voyage du Sieur Paul Lucas fait en MDCCXIV, par ordre de Louis dans le Turque, l'Asie etc.*, Rouen: MDCCXXIV
- Piri Reis, *Bahriye*, ed. Paul Kahle, Berlin ve Leipzig: Walter de Gruyter & Co., 1926.
- Pococke, Richard, *A Description of the East*, c. II, kısım ii, Londra: MDCCXLV.
- Pouillet, *Nouvelles Relations de Voyages*, c. II, Paris, 1668.
- Sanderson, John, *The Travels of John Sanderson in the Levant, 1584-1602*, ed., William Foster, Cie, dizi ii, c. LXVII, Londra: Hakluyt Society, 1931.
- Sandys, George, *Sandys Travels, Containing an History of the Original and Present State of the Turkish Empire*, yedinci baskı, Londra: J. Williams Junior için basılmıştır, 1673.
- Spon, Jacob & Whaler, George, *Voyage d'Italie, de Dalmatie de Grece et du Levant, fait aux années 1675 & 1676*, Lyon, MDCLXXVIII.
- Tavernier, John B., *The Six Voyages of John Baptista Tavernier etc.*, çev. J. P., Londra: R. L. ve M. P. için basılmıştır, 1678.
- , *A New Relation of the Inner-Part of the Grand Signor's Seraglio*, Londra, 1677.
- Thévenot, Jean, *L'Empire du Grand Turc*, Paris: Calmann Levy, 1965.
- Tournefort, M. J. Pitton de., *A Voyage into the Levant*, c. III, Londra, MDCCXLI.
- Katib Çelebi (Hacı Halife), *Cihannuma*, İstanbul, 1145 H/1732.
- La Motraye, A. de., *Voyages du Sr. A. de la Motraye, en Europe, Asie & Afrique*, vol. I, Lattaye: T. Johnson & J. Van Duren, MDCCXXVII.
- Le Bruyn, M. Corneille, *A Voyage to the Levant, or, Travels in the principal parts of Asia Minor, the islands of Scio, Rhodes, Cyprus, & C.*, London: Printed for Jacob Tonson, 1702.
- Lucas, Paul, *Voyage du Sieur Paul Lucas fait en MDCCXIV, par ordre de Louis dans le Turque, l'Asie etc.*, Rouen: MDCCXXIV
- Piri Reis, *Bahriye*, ed. Paul Kahle, Berlin und Leipzig: Walter de Gruyter & Co., 1926.
- Pococke, Richard, *A Description of the East*, vol. II, part ii, London: MDCCXLV.
- Pouillet, *Nouvelles Relations de Voyages*, t. II, Paris, 1668.
- Sanderson, John, *The Travels of John Sanderson in the Levant, 1584-1602*, ed., William Foster, Cie, serie ii, vol. LXVII, London: Hakluyt Society, 1931.
- Sandys, George, *Sandys Travels, Containing an History of the Original and Present State of the Turkish Empire*, the Seventh ed., London: Printed for J. Williams Junior, 1673.
- Spon, Jacob & Whaler, George, *Voyage d'Italie, de Dalmatie de Grece et du Levant, fait aux années 1675 & 1676*, Lyon, MDCLXXVIII.
- Tavernier, John B., *The Six Voyages of John Baptista Tavernier etc.*, trans. by J. P., London: Printed for R. L. and M. P., 1675.
- , *A New Relation of the Inner-Part of the Grand Signor's Seraglio*, London, 1677.
- Thévenot, Jean, *L'Empire du Grand Turc*, Paris: Calmann Levy, 1965.
- Tournefort, M. J. Pitton de., *A Voyage into the Levant*, vol. III, London, MDCCXLI.

## II. Published Works

- Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, (Social and Economic History of Türkiye)*, vol. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1971.
- Akın, Himmet, *Aydinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma, (A historical survey concerning Aydınoğulları)*, İstanbul: Pulham Matbaası, 1946.

- Argenti, P. P., *The Occupation of Chios by the Venetians* (1694), Londra: John Lane, the Butley head Ltd., 1935.
- Atsız, ed., *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- Barkan, Ömer L., *XV. ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları*, c. I: *Kanunlar*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınlarından, no. 256, 1945.
- Bonnassieux, Pierre, *Les Grandes Compagnies de Commerce*, Paris: Librairie Plon, 1892.
- Cassels, Lavender, *The Struggle for the Ottoman Empire, 1717-1740*, Londra: John Murray, 1966.
- Chalmers, George, *An Estimate of the Comparative Strength of Great Britain*, Londra, MDCCXCIV.
- Commena, Anna, *The Alexiad of the Princess Anna Comnena*, çev. E. A. S. Dawes, Londra: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1967.
- Cuinet, Vital, *La Turquie d'Asie*, c. 3, Paris: Ernest-eroux (ed), 1894.
- Dalsar, Fahri, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik*, İstanbul: Sermet Matbaası, 1960.
- Danişmend, İ. H., *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. I-IV, İstanbul: Türkiye Basımevi, 1961.
- D'Arvieux, Chevalier, *Mémoires du Chevalier d'Arvieux, etc.*, c. I, ed. B. Labat, Paris, MDCCXXXV.
- Davis, Ralph, *Aleppo and Devonshire Square: English Traders in the Levant in the Eighteenth Century*, Londra: Macmillan, 1967.
- , *The Rise of the English Shipping Industry in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, Londra: Macmillan & Co., Ltd., 1962.
- Eldem, Vedat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, İstanbul: Tisa Matbaası, 1970.
- Epstein, M., *The Early History of the Levant Company*, Londra, 1908.
- Flachat, Jean-Claude, *Observations sur le Commerce et sur les Arts*, Lyon: Jacquenod & Rusand, MDCCCLXVI.
- Georgiadès, D., *Smyrne et l'Asie Mineure*, Paris: Imprimerie Chaix, 1885.
- Argenti, P. P., *The Occupation of Chios by the Venetians* (1694), London: John Lane, the Butley head Ltd., 1935.
- Atsız, ed., *Aşıkpaşaoğlu Tarihi (Aşıkpaşazade History)*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- Barkan, Ömer L., *XV. ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğunda zirai ekonominin hukuki ve mali esasları*, vol. I: *Kanunlar (Juridical and financial basis of the agricultural economy in the Ottoman Empire in the XVth and XVIth centuries, Vol. I: Decrees)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından, no. 256, 1945.
- Bonnassieux, Pierre, *Les Grandes Compagnies de Commerce*, Paris: Librairie Plon, 1892.
- Cassels, Lavender, *The Struggle for the Ottoman Empire, 1717-1740*, London: John Murray, 1966.
- Chalmers, George, *An Estimate of the Comparative Strength of Great Britain*, London, MDCCXCIV.
- Commena, Anna, *The Alexiad of the Princess Anna Comnena*, trans. by E. A. S. Dawes, London: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1967.
- Cuinet, Vital, *La Turquie d'Asie*, vol. 3, Paris: Ernest-eroux (ed), 1894.
- Dalsar, Fahri, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik (Silk Industry in Bursa in the history of Turkish Industry and Trade)*, İstanbul: Sennet Matbaası, 1960.
- Danişmend, İ. H., *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, vols. I-IV, (Annotated Chronology of Ottoman History), İstanbul: Türkiye Basımevi, 1961.
- D'Arvieux, Chevalier, *Mémoires du Chevalier d'Arvieux, , etc.*, vol. I, ed., I. B. Labat, Paris, MDCCXXXV.
- Davis, Ralph, *Aleppo and Devonshire Square: English Traders in the Levant in the eighteenth Century*, London: Macmillan, 1967.
- , *The Rise of the English Shipping Industry: in the seventeenth and eighteenth centuries*, London: Macmillan & Co., Ltd., 1962.
- Eldem, Vedat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik (An Essay on the economic conditions of the Ottoman Empire)*, İstanbul: Tisa Print, 1970.
- Epstein, M., *The Early History of the Levant Company*, London, 1908.
- Flachat, Jean-Claude, *Observations sur le Commerce et sur les Arts*, Lyon: Jacquenod & Rusand, MDCCCLXVI.
- Georgiadès, D., *Smyrne et l'Asie Mineure*, Paris: Imprimerie Chaix, 1885.

- Gibb, H. A. R. and Bowen, H., *Islamic Society and the West*, 2 cilt, Londra: Oxford University Press, 1967.
- Grenville, Henry, *Observations sur l'état actual de l'Empire Ottoman*, ed. A. S. Ehrenkreutz, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1965.
- Hakluyt, Richard, *The Principal Navigations Voyages Traffiques & Discoveries of the English Nation*, c. V, Glasgow; MCMIV.
- Haig, Sir Wolseley, *Comparative Tables of Muhammadan and Christian Dates*, Londra: Luzac & Co., 1932.
- Hammer Joseph von, *Geschichte des Osmanischem Riches*, c. 6, Wien, 1835.
- Heyd, William, *Histoire du Commerce du Levant au Moyen Age*, ed. Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967.
- Hill, Aaron, *A Full and Just Account of the Present State of the Ottoman Empire*, Londra, 1709.
- Horn, D. B., *British Diplomatic Representatives 1689-1789* (Kraliyet Tarih Derneği, Camden Üçüncü Dizisi, c. XLVI), Londra, 1932.
- , *Great Britain and Europe in the Eighteenth Century*, Oxford: Clarendon Press, 1967.
- Hurewitz, J. C., *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record, 1535-1914*, c. I, Princeton, J.J.: D. Van Nostard Company, Inc., 1956.
- Iorga, Nicolae, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, c. 4, Gotha, 1911.
- Kahane, H. ve R. ve Tietze, A., *The Lingua Franca in the Levant*, Urbana: University of Illinois Press, 1958.
- Kurat, Akdes Nimet, *Çaka Bey*, üçüncü baskı, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1966.
- Lemerle, P., *L'Emirat d'Aydın, Byzance et l'Occident, Recherches sur 'La Geste d'Umur Pacha'*, Paris, 1957.
- Le Roulx, J. M. A. Delawille, "L'Occupation Chrétienne a Smyrne 1344-1402", *Mélanges sur l'ordre de Saint-Jean de Jérusalem*, Paris: Alphonse Richard et al., ed., MDCCCX, kısım xviii.
- Lewis, W. H., *Levantine Adventurer: The Travels and Mission of the Chevalier d'Arvieux, 1653-1697*, New York: Harcourt, Brace & World, Inc., 1963.
- Gibb, H. A. R. and Bowen, H., *Islamic Society and the West*, 2 vols., London: Oxford University Press, 1967.
- Grenville, Henry, *Observations sur l'état actual de l'Empire Ottoman*, Hakluyt, Richard, The Principal Navigations Voyages Traffiques & Discoveries of the English Nation, vol. V, Glasgow; MCMIV.
- Haig, Sir Wolseley, *Comparative Tables of Muhammadan and Christian Dates*, London: Luzac & Co., 1932.
- Hammer Joseph von, *Geschichte des Osmanischem Riches*, vol. 6, Wien, 1835.
- Heyd, William, *Histoire du Commerce du Levant au Moyen Age*, ed. Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967.
- Hill, Aaron, *A Full and Just Account of the Present State of the Ottoman Empire*, London, 1709.
- Horn, D. B., *British Diplomatic Representatives 1689-1789, (The Royal Historical Society, Camden Third Series, vol. XLVI)*, London, 1932.
- , *Great Britain and Europe in the Eighteenth Century*, Oxford: Clarendon Press, 1967.
- Hurewitz, J. C., *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record, 1535-1914*, vol. I, Princeton, J.J.: D. Van Nostard Company, Inc., 1956.
- Iorga, Nicolae, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, vol. 4, Gotha, 1911.
- Kahane, H. and R., and Tietze, A., *The Lingua Franca in the Levant*, Urbana: University of Illinois Press, 1958.
- Kurat, Akdes Nimet, *Çaka Bey*, third ed., Ankara: Ayyıldız Press, 1966.
- Lemerle, P., *L'Emirat d'Aydın, Byzance et l'Occident, Recherches sur "La Geste d'Umur Pacha"*, Paris, 1957.
- Le Roulx, J. M. A. Delawille, "L'Occupation Chrétienne a Smyrne 1344- 1402," *Mélanges sur l'ordre de Saint-Jean de Jérusalem*, Paris: Alphonse Richard et fils, eds., MDCCCX, part xviii.
- Lewis, W. H., *Levantine Adventurer: The Travels and Mission of the Chevalier d'Arvieux, 1653-1697*, New York: Harcourt, Brace & World, Inc., 1963.



- Masson, Paul, *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVII<sup>e</sup> siècle*, Paris: Librairie Hachette & C<sup>ie</sup>, 1897.
- , *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVIII<sup>e</sup> siècle*, Paris: Librairie Hachette & C<sup>ie</sup>, 1911.
- Neşri, Mehmed, *Kitab-ı Cihannûma, Neşri Tarihi*, ed. F. R. Unat ve M. A. Köymen, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957, c. II.
- Noradounghian, Gabriel Effendi, *Recueil d'Actes Intemationaux de l'Empire, Ottoman*, c. I, Paris: Librairie Cotillon, 1897.
- Oikonomos, Kostantines, *Etude sur Smyrne*. Yunancadan çeviren B. F. Slaars, Smyrne, 1868.
- Öztuna, Yılmaz, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1966.
- Pakalın, M. Z., *Osmanlı Tarihi ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1946-56.
- Paris, Robert, *Histoire du Commerce de Marseille, de 1660 à 1789, Le Levant*, c. V, Paris: Libraire Plon, 1957.
- Raif, Nezihe, *İzmir Tarihi*, ikinci baskı, İzmir, 1926.
- Raşid, Mehmed, *Raşid Tarihi*, c. 2, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1282.
- Roberts. Lewes, *The Merchant Mappe of Comerce*, Londra, MDCXXVIII.
- Rycaut, Paul, *The Present State of the Greek and Armenian Chruches 1678*, Londra, 1679.
- , *The History of the Present State of the Ottoman Empire*, Londra, 1686.
- , *The History of the Turkish Empire, 1623-1677*, Londra, MDCLXXX.
- Sami, Nizamüddin, *Zafernâme*, Farsçadan çeviren Necati Lugal, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948.
- Sanderson, John, *The Travels of John Sanderson in the Levant 1584-1602*, ed. W. Foster, Londra: Hakluyt Society, 1931, dizi ii, c. LXII.
- Sertoğlu, Mithat, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958.
- Shay, M. L., *The Ottoman Empire from 1720 to 1734*, Urbana, Ill.: University of Illinois Press, 1944.
- Masson, Paul, *Histoire du Commerce Franpais dans le Levant au XVIII<sup>e</sup> siecle*, Paris: Librairie Hachette & C<sup>e</sup>, 1897.
- , *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVIII<sup>e</sup> siècle*, Paris: Librairie Hachette & C<sup>e</sup>, 1911.
- Neşri, Mehmed, *Kitab-ı Cihannûma, Neşri Tarihi*, eds. F. R. Unat and M. A. Köymen, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957, vol. II. ed. by A. S. Ehrenkreutz, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1965.
- Noradounghian, Gabriel Effendi, *Recueil d'Actes Intemationaux de l'Empire, Ottoman*, vol. I, Paris: Librairie Cotillon, 1897.
- Oikonomos, *Kostantines, Etude sur Smyrne*. trans. from Greek by B. F. Slaars, Smyrne, 1868.
- Öztuna, Yılmaz, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi, (Turkish History from the beginning up to our time)*, İstanbul, 1966.
- Pakalın, M. Z., *Osmanlı Tarihi ve Deyimleri Sözlüğü, (Dictionary of Ottoman Historical Terminology)*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1946-56.
- Paris, Robert, *Histoire du Commerce de Marseille, de 1660 a 1789, Le Levant*, vol. V, Paris: Libraire Plon, 1957.
- Raif, Nezihe, *İzmir Tarihi, (History of İzmir)*, 2nd pub. İzmir, 1926.
- Rafid, Mehmed, *Raşid Tarihi, (History of Rashid)*, vol. 2, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1282.
- Roberts. Lewes, *The Merchant Mappe of Comerce*, London, MDCXXVIII.
- Rycaut, Paul, *The Present State of the Greek and Armenian Chruches 1678*, London, 1679.
- , *The History of the Present State of the Ottoman Empire*, London, 1686.
- , *The History of the Turkish Empire, 1623-1677*, London, MDCLXXX.
- Sami, Nizamüddin, *Zafernâme*, trans. from Persian by Necati Lugal, Ankara: Türk Tarih Kurumu Press, 1948.
- Sanderson, John, *The Travels of John Sanderson in the Levant 1584-1602*, ed. by W. Foster, London: Hakluyt Society, 1931, serie ii, vol. LXII.
- Sertoğlu, Mithat, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, (Illustrated Encyclopedia of Ottoman History)*, İstanbul: İstanbul Press, 1958.
- Shay, M. L., *The Ottoman Empire from 1720 to 1734*, Urbana, III.: University of Illinois Press, 1944.

- Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahdar Tarihi*, ed. A. Refik, 2 cilt, İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1928.
- Steenngaard, Niels, *Carracks, Caravans and Companies*, İskandinavya Enstitüsü Asya Monografi Dizisi, Danimarka: Studentlitterature, 1973.
- Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmani*, c. III, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1308.
- Svoronos, N. G., *Le Commerce de Salonique au XVIII<sup>e</sup> siècle*, Paris: Presses Universitaires de France, 1956.
- Teonge Henri, *Diary of Henri Teonge, 1675-1679*, Londra: Harper & Brothers, 1927.
- Tongas, Gerard, *Les Relations de la France avec l'Empire Ottoman durant la première moitié du XVII<sup>e</sup> siècle*, Toulouse, 1942.
- Uluçay M. Çağatay, *18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Berksoy Basımevi, 1955.
- Unat, Faik R., *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1959.
- Uzunçarşılı, İ. H., *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948.
- , *Osmanlı Tarihi*, c. I, ikinci baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1961.
- , *Osmanlı Tarihi*, c. III, kısım ii, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954.
- , *Osmanlı Tarihi*, c. IV, kısım i, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956.
- Vandal, Albert, *Une Ambassade Francaise en Orient sous Louis XV: La Mission du Marquis de Villeneuve, 1728-1741*, Paris, 1887.
- Vertot. R. A. de Abbe, *The History of the Knights Hospitallers of St. John of Jerusalem*, c. II, Dublin: J. Christie, 1818.
- Whitworth, Sir Charles, *State of the Trade of Great Britain in its Imports and Exports, progressively from the year 1697*, Londra, MDCCXXXI.
- Wood, Alfred C., *A History of the Levant Company*, Londra: Oxford University Press, 1935.
- Yezdi, Şerafeddin, *The History of Timur-Bec*, Londra: J. Darby et al. için basılmıştır, MDCCXXXIII.
- Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahdar Tarihi*, (History of Silahdar), e d . A. Refik, 2 vols. İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1928.
- Steenngaard, Niels, *Carracks, Caravans and Companies, Scandinavian Institute of Asian Monograph Series*, Denmark: Studentlitterature, 1973.
- Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmani*, vol. III, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1308.
- Svoronos, N. G., *Le Commerce de Salonique an XVIII<sup>e</sup> siècle*, Paris: Presses Universitaires de France, 1956.
- Teonge Henri, *Diary of Henri Teonge, 1675-1679*, London: Harper & Brothers, 1927.
- Tongas, Gerard, *Les Relations de la France avec l'Empire Ottoman durant la premiere moitié du XVII<sup>e</sup> siècle*, Toulouse, 1942.
- Uluçay M. Çağatay, *18. ve 19. yüzyıllarda Saruhan'da eşkıyalık ve halk hareketleri*, Berksoy Basımevi, 1955.
- Unat, Faik R., *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu, (Guide to the Conversion of Hicri Dates to Miladi ones)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1959.
- Uzunçarşılı, İ. H., *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, (The Central Government and Naval Organization of Ottoman State)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948.
- , *Osmanlı Tarihi*, vol. I, sec. ed., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1961.
- , *Osmanlı Tarihi*, vol. III, pt. ii, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954.
- , *Osmanlı Tarihi*, vol. IV, pt. i, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956.
- Vandal, Albert, *Une Ambassade Francaise en Orient sous Louis XV: La Mission du Marquis de Villeneuve, 1728-1741*, Paris, 1887.
- Vertot. R. A. de Abbe, *The History of the Knights Hospitallers of St. John of Jerusalem*, vol. II, Dublin: J. Christie, 1818.
- Whitworth, Sir Charles. *State of the Trade of Great Britain in its Imports and Exports, progressively from the year 1697*, London, MDCCXXXI.
- Wood, Alfred C., *A History of the Levant Company*, London: Oxford University Press, 1935.
- Yazdi, Sharaf al-Din Ali, *The History of Timur-Bec*, London: Printed for J. Darby et al., MDCCXXXIII.

### III. Makaleler

- Abbott, G. F., "The Levant Company and its rivals", *The Quarterly Review*, no. 463, Nisan 1920, c. 233, s. 329-343.
- Cemovodeanu, Paul, "The General Condition of English Trade in the Levant in the second half of the 17th century and at the beginning of the 18th.", *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, c. v, no. 3-4, Bükreş, 1967.
- Cunningham, Allen, "Dragomanio": The Dragomans of the British Embassy in Türkiye", *St. Antony's Papers no. 11, Middle Eastern Affairs*, no. 2, ed. Albert Hourani, Londra: Chatto & Windus, 1961, s. 81-100.
- Darkot, Besim, "İzmir", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1950, s. 239-251.
- Davis, Ralph, "English Imports from the Middle East, 1580-1780", *Studies in the Economic History of the Middle East*, ed. M. A. Cook, Londra: Oxford University Press, 1970.
- , "Influences de l'Anglite-re sur le déclin de Venice au XVIIème siècle", *Aspetti e Cause della decadenza economica Veneziana nel secolo XVII*, Venedik, 1961.
- Güçer, Lütfi, "La Situation du Negociant Venetian Devant le Regime Douanier de l'Empire Ottoman", *Aspetti e Cause della decadenza economica Veneziana nel secolo XVII*, Venedik, 1961.
- , "XV-XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunun Tuz İhisarı ve Tuzların İşletme Nizamı", *İ.Ü.İ.F.M.*, 23, Ekim 1962-Şubat 1963, s. 81-143.
- Hasluck, F. W., "The Levantine Coinage", *The Numismatic Chronicle*, beşinci dizi, no. 1-2, Londra, 1921.
- İnalçık, Halil, "Capital Formation in the Ottoman Empire", *Journal of Economic History*, XXIX, 1969, s. 97-149.
- , "Harir", *E.I.*<sup>2</sup>, III, s. 211-18.
- , "İmtiyaz", *E.I.*<sup>2</sup>, III, s. 1179-88.
- , "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle", *Bellekten*, XV, 1951.
- Mélikoff, I., "Djunayd", *E.I.*<sup>2</sup>, II,

### III. Articles

- Abbott, G. F., "The Levant Company and its rivals," *The Quarterly Review*, no. 463, April, 1920, vol. 233, pp. 329-343.
- Cemovodeanu, Paul, "The General Condition of English Trade in the Levant in the second half of the 17th century and at the beginning of the 18th." *Revue des Etudes Sud-Est Europeennes*, vol. v, no. 3-4, Bucarest, 1967.
- Cunningham, Allen, "Dragomanio": The Dragomans of the British Embassy in Türkiye," *St. Antony's Papers no. 11, Middle Eastern Affairs*, no. 2, ed. by Albert Hourani, London: Chatto & Windus, 1961, pp. 81-100.
- Darkot, Besim, "İzmir," *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1950, pp. 239- 251.
- Davis, Ralph, "English Imports from the Middle East, 1580-1780," *Studies in the Economic History of the Middle East*, ed. by M. A. Cook, London: Oxford University Press, 1970.
- , "Influences de l'Anglite-re sur le declin de Venice au XVIIème siècle," *Aspetti e Cause della decadenza economica Veneziana nel secolo XVII*, Venezia, 1961.
- Güçer, Lütfi, "La Situation du Negociant Venetian Devant le Regime Douanier de l'Empire Ottoman," *Aspetti e Cause della decadenza economica Veneziana nel secolo XVII*, Venezia, 1961.
- , "XV-XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunun Tuz İhisarı ve Tuzların İşletme Nizamı, (Salt monopoly and operative regulations of salt sources in the Ottoman Empire during the XVth.-XVIIth. centuries), *I.U.I.F.M.*, 23, October 1962-February 1963, pp. 81-143.
- Hasluck, F. W., "The Levantine Coinage," *The Numismatic Chronicle*, fifth series, no. 1-2, London, 1921.
- İnalçık, Halil, "Capital formation in the Ottoman Empire," *Journal of Economic History*, XXIX, 1969, pp. 97-149.
- , "Harir," *E.I.*<sup>2</sup>, III, pp. 211-18.
- , "İmtiyaz," *E.I.*<sup>2</sup>, III, pp. 1179-88.
- , Remarks on an essay on the economical situation of Türkiye, during the foundation and rise of the Ottoman Empire, *Bellekten*, XV, 1951.
- Melikoff, I., "Djunayd," *E.I.*<sup>2</sup>, II,

- Mordtmann, J. H., "İzmir", *E.I.*, II, Leiden, 1927.
- Orhonlu, Cengiz, "Tercüman", I.A., İstanbul, 1971, s. 175-81.
- Panzac, Daniel, "La peste à Smyrne au XVIII<sup>e</sup> siècle, *Annales; économies, societies, civilisation*, no. 4, Paris: Temmuz - Ağustos 1973.
- Parmaksızoğlu, İsmet, "Kaptan Paşa", I.A., IV, İstanbul, 1955, s. 206-10.
- Sahillioğlu Halil, "XVII. Asrın ilkyarısında İstanbul'da tedavüldeki sikkelerin rayici", *Belgeler*, c. I, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1964, s. 227-33.
- , "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Sanayi Bölgelerimiz Ve Ticari İmkânları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II, 11, İstanbul, Ağustos 1968, s. 61-66.
- , "1763'te İzmir Limanı İhracat Gümrüğü ve Tarifesi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II, 8, İstanbul, Mayıs, 1968, s. 53-57.
- Sella, Domenico, "Les Mouvements longs de l'Industry lainière a Venice aux XVI<sup>e</sup> et XVII<sup>e</sup> siècles", *Annales, E.S.C.*, 12, 1957.
- Sertoğlu, Midhat, "VI. Asırda İzmir", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, III, 16, İstanbul, Ocak, 1969, s. 72-76.
- Steensgaard, Niels, "Consuls and Nations in the Levant from 1570 to 1650", *The Scandinavian Economic History Review*, XV, no. 1-2, 1967, s. 13-55.
- Uzunçarşılı, İ. H., "Türk-İngiliz Münasebatına Dair Vesikalar", *Bellekten*, XIII, 51, Ankara, 1949.
- Volney, C. F., "Etat du Commerce du Levant en 1784, d'après les registres de la Chambre de Commerce de Marseille", *Quvres de C.F. Volney*, III, Paris, 1825, alındığı kaynak Charles Issawi, ed., *The Economic History of the Middle East, 1800-1914*, Chicago: The University of Chicago Press, 1966.
- Wood, A. C., "The English Embassy at Constantinople, 1660-1762", *The English Historical Review*, XL, Temmuz, 1925.
- Mordtmann, J. H., "İzmir", *E.I.*<sup>2</sup>, II, Leiden, 1927.
- Orhonlu, Cengiz, "Tercüman", I.A., İstanbul, 1971, pp. 175-81.
- Panzac, Daniel, "La peste à Smyrne au XVIII<sup>e</sup> siècle, *Annales; économies, societies, civilisation*, no. 4, Paris: Juillet-Aout 1973.
- Parmaksızoğlu, İsmet, "Kaptan Paşa", I.A., IV, İstanbul, 1955, pp. 206-10.
- Sahillioğlu Halil, "The current value of coins circulation in the first half of the XVIIth century", *Belgeler*, vol. I, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Kurumu Basımevi, 1964, s. 227-33.
- , "Our industrial regions and commercial potentials", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II, 11, İstanbul, August 1968, pp. 61-66.
- , "Customs Office of port of İzmir and its tariff in 1763", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II, 8, İstanbul, May, 1968, pp. 53-57.
- Sella, Domenico, "Les Mouvements longs de l'Industry lainiere a Venice aux XVI<sup>e</sup> et XVII<sup>e</sup> siecles", *Annales, E.S.C.*, 12, 1957.
- Sercoğlu, Midhat, "İzmir in the VIth. century", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, III, 16, İstanbul, January, 1969, pp. 72-76.
- Steensgaard, Niels, "Consuls and Nations in the Levant from 1570 to 1650," *The Scandinavian Economic History Review*, XV, no. 1-2, 1967, pp. 13-55.
- Uzunçarşılı, İ. H., "Documents concerning Turk-English relations," *Bellekten*, XIII, 51, Ankara, 1949.
- Volney, C. F., "Etat du Commerce du Levant en 1784, d'après les registres de la Chambre de Commerce de Marseille," *Quvres de C.F. Volney*, III, Paris, 1825, in Charles Issawi, ed., *The Economic History of the Middle East, 1800-1914*, Chicago: The University of Chicago Press, 1966.
- Wood, A. C., "The English Embassy at Constantinople, 1660-1762," *The English Historical Review*, XL, July, 1925.











REPUBLIC OF TURKEY  
MINISTRY OF INDUSTRY  
AND TECHNOLOGY



İZMİR  
DEVELOPMENT  
AGENCY

*Cultural  
Publications*

# THE RISE OF İZMİR

— 1688-1740 —



NECMİ ÜLKER



HISTORY OF İZMİR SERIES - IV